

JACOBI SA-
DOLETI, EPISCOPI
CARPENTORACTL
S. R. E. CARDI-
NALIS
EPISTOLARVM
LIBRI SEXDECIM.

Eiusdem ad Paulum Sadoletum Episo-
larum liber unus.

Vix eiusdem autoris per Antonium Florecbellum.

LUGDVNI APVD HAERED.
SEB. GRYPHII.

1560.

Bernard.

ALEXANDRO
FARNESIO S.R.E. CAR-
DINALI PAVLVS SA-
DOLETVS EPISCOPVS
CARPENTORA-
CTI, S.P. D.

V M Sadoleti patrii mei obitus , am-
plissime Farnesi , cum mibi luctum ac mo-
rorem attulisset , quem paterna eius in me
beneficia , meaq; perpetua erga eum pietas
postulabat : nullum doloris mei expertus
sum melius aptiusq; solatum , quam quod extremo illius
mandato , et meo una officio , conor Deo infirmitatem meam
adiuvante , satisfacere . Nam cion is et sepe alias , et cum
ian penè animam exhalaret , banc mibi Carpenteractens
sem ecclesiam , quam ipse presens , quoad ei licitum fuit ,
summa cura et diligentia rexerat , pro sua paterna in eam
charitate , diligentissime commendasset , meq; ut ab eius cu-
stodia nulla re unquam auellerer , uebementissime bortatus
esset : nullam moram post eius mortem interposui , quin ad
parendum tam salutaribus præcepis , et ad obeunda tam
sancti et præclarri munericis officia , me confidrem : cuius
mei consilij maiorem in dies fructum capio . Sed cum offi-
cij mei ratio , et illa , quam sanctissime patrii memorie
debeo , pietatis , hoc præterea à me postulare uidetur , ut
illus scripta , et lucubrations , que penes me essent , ede-
rem : ad eas me legendas , et accurate considerandas (socio
bac in re , et adiutore usus Antonio Florebello) dedi : cum
t; ut summi gratus , officiosusq; est , unan ob causon banc ,
quod

quò homini de se optimè merito, cuiq; iure & charifimus,
 & probatissimus fuit, mecum una fidem suam officiumq;
 prestaret, accessu meo se ad me in Galliam contulisset.
 Atque eam quidem eius scriptorum partem, quibus locos
 ad religionem et sacras literas pertinentes tractat: quanquā
 multa ab eo in hoc genere egregie ac praelate instituta
 comperimus: tamen edendam minime putauimus. Non
 quin eadem in illis, que in reliquis eius libris, qui eo viuo
 exierunt, & pietas extet, & sacrarum rerum scientia:
 que & nos magnopere delectarent, & ceteris item iucun-
 da ad legendum fore non dubitaremus. Sed cion ea que ali-
 quot bisce annis instituerat, propter crebras (quod tunc
 scis) summi Pontificis interpellationes, multasq; & ma-
 gnas in urbe occupationes, absoluere atq; expolire minime
 potuerit: satius esse duximus, non que nos de illius scri-
 ptis probaremus, sed que ipse probaturus fuisset attende-
 re. Cum uero orationes quasdam, & magnum preterea
 epistolarum accrum inueniessimus, eas potius edendas esse
 iudicauimus: non omnes quidem, sed eas tantum, que accu-
 ratius nobis scriptae esse uidebantur. Atque orationes qui-
 dem alias. Hoc autem tempore epistolas in decem & se-
 ptim volumina digestas, emisimus: quas uinam etiam ipsas
 patrius meus antequam diem suum obiisset corrigere ipse
 atque emendare potuisset. Sed et si nō dubito, quin illius cor-
 rectio, & (ut ita dicam) expolitio, multum illis additura
 fuerit uenustatis, atq; elegantie: non propterea tamen sum
 ab edendo deterritus: cum sperare mihi uidear, studiosis
 eloquentiae hominibus, earum lectionem, neque iniucundam,
 neque instructuosam fore. Eas autem idcirco ad te Farneſi
 amplissime, mutandas putaui, quod me singularis in te ob-
 seruantie, & gratae animi uoluntatis pro iuis erga me &

patrium meum meritis, que et multa sane et insignia
 fuerunt, et abs te nuper prestanti tua erga me et fratrem
 meum liberalitate cumulata atque aucta sunt, signum ac tes-
 stimonium aliquod extare uolui: presertim cum ad eas, que
 in te eluent uirtutes, hanc quoque laudem accedere intel-
 ligerem: quod tu, et si maximis et grauissimis occupatio-
 nibus et curis, quas tecum annis tuus Pont. Max. idemque
 princeps sapientissimus partitur, nunquam fratre non dis-
 stringeris: quod tamen interdum otij tibi et uacui tempo-
 ris datur, id in optimarum artium studijs libentissime con-
 sicutis. Quippe ex quibus, preterquam quod maxima cum
 animi uoluptate recrearis, ad magnas res agendas et tra-
 Etandas uehementius instrueris. Te autem cognouisse uis-
 decor, huius generis scriptorum patrui mei delectari praes-
 cipue esse solitum: quod etiam libentius feci, ut non eas modo
 epistolas, que ad te scripte ab eo fuissent, in tuo nomine
 ederem: sed uniuersas etiam, que ad ceteros, ad te
 mittcrem. Evidem maiorib[us] tibi prestatre pro-
 tuis in me meritis et cupio, et debo.

Sed tamen quando maioribus of-
 ficiis non possum, hoc
 saltet munusculo
 meum sum-
 mum
 erga amplitudinem tuam studium declarandum
 esse existimau. Vale. Carpent.

INDEX COMMON-

STRANS QVIS CVI SCRIB-
BAT, ET QVOTIES.

A Chilli Bocchio Bono^s Antonio Suriano Patritio
niensi 373 Veneto 352
Adamo ab Epistolis Ferdinando Regi Rom. 606 Antonio Pulleoni Siculo 354
Alberto Piglio Capensis 614 Antonio Florebello 649
Alberto Pio Carporū principi 160 Antonio Perrenoto Episcopo Atrebatenſi 588
Alexandro Farnesio S.R.E. Antonio Paleario 181
Cardinali 321. 435. 437. 438. 439. 440. 442. 448 Augustino Grimaldi Episcopo Grasse 152
Alexander Farnesius Cardinalis Iac. Sadoleto Episcopo Carpent. 324
Alexandro Cesarino 544 Augustino Triulcio S.R.E.
546 Cardinali 230. 231. 233.
Ambrofio Catbarino 553 Augustino Beatino 376
554. 555. 557 Bonifacio Amerbachio Basiliensi 41. 134
Andrea Alciato Iureconsul- Benedicto Accolti S. R. E.
to 70. 72. 74. 371 Cardinali 236. 238. 240.
Andrea Gritto Duci Venetorum 366 242. 245. 255. 257. 259.
Angelo Colotio 187 356
Antonio Prato Episcopo Senonensi, S. R. E. Cardin. Benedictus Accoltus S.R.E.
200. 203. 204. 206. 207 Cardin. Iac. Sadoleto Episcopo Carpent. 237. 248.
Antonio Puccio Cardinali 220 Blosio Palladio 263
Christophoro Madruoci epis- scopo Tridectino 601. 603
Claudio Rangono Comiti 358
Cosmo Gerio, Fani Episcos 6 3 po

INDEX.

po 359 Sadoleto Cardinali 643
 Desiderio Erafmo Roteros Idem Paulo Sadoleto 646
 damo 37.120.122.127. Friderico Nausea 383. 431
 129.130.133 Gab. Paleoto Bononiensis 641
 Didaco Mendoze 608 Galeatio Florimonti, Suefa-
 Dionysio Cardi. sancti Mar- sano 186
 celli 528. 529. 530. 531 Gasspari Contareno S. R. E.
 Donato Russo 629. 631 Cardinali 330. 332. 300.
 Egidio Cardinali 315 503. 504. 506.
 Federico Fregosio Archiepi Georgio Duci Saxonie 391.
 scopo Salerni 25.28. 79. 396.398.404
 82.85.87.91.101.106.495 Georgio Celio Lusitano
 Federicus Fregosius Archis- 612
 episcopus Salernitanus, Ia- Germano Brixio 136. 138
 cobo Sadoleto Episcopo 144.379
 Carpenteracis 108 Greg. Cortesio Abbati 497
 Florētio Voluseno Scoto 639 Eidem Cardinali 582
 Francisco Guicciardino 163 Gregorius Cortesius Cardi-
 Francisco Ripa lureconsul- nalis Iac. Sadol. Card. 584
 to 167 Guido Ascanio Sforza S.R.
 Francisco Turnonio S.R.E. E. Cardin. 478.479.484
 Cardinali 216. 219.552 Gulielmo Bellaio Langeo
 Francisco Bellencino Mutis 147.148.
 nensi 369 Gulielmo Bauarie duci 417
 Francisco Fregepani Vnga- 418.420.423
 ro Episcopo Agriensi Guliel. Poietto Cancellario
 425.427.429. Gallie 516.519.521.523
 Francisco Quignenio. Car- Henrico Lusitano S. R. E.
 dinali S. Crucks 526 Cardinali 610
 Francisco Mario Molse 642 Herculi Gonzage S. R. E.
 Francisc. Marius Molse Iac. Cardinali 30.65.567
 Herc

I N D E X.

Herculi II. Duci Ferrarie randule Comiti 117
 361 Ioanni Bellaio Episcopo Pa-
 Hermanno Archiepiscopo risiensi 194.195
 Colonienſi 558 Eidē S.R.E. Car. 198.386
 Hieronymo Nigro 20. 294. Ioanni Nicolao Aptæ Iulie
 299.301.304 Episcopo 211
 Hieron. Niger Iac. Sadoleto Ioanni Lothoringo S. R. E.
 Episc. Carp. 297.305 Card. 222.224.225.226
 Hieronymo Vide Albe episcop. Ioan. Petrus Crassus Episco-
 377 pus Viterbij Iac. Sadoleto
 Hippolyto Medici S. R. E. Episcopo Carpent. 316
 Cardinali 68.269 Ioanni Petro Crasso Episco-
 Hippolytus Medices Cardi- po Viterbij 328
 nalis Iacobo Sadoleto Episcopo Carpent. 273 Julio Peflugo Decano Mis-
 nensi 408.412
 Hippolyto Estensi S. R. E. Ioan. Cochleo 410.413.415
 Cardinali 491 Ioanni Archiepiscopo Vfpa-
 Iacobo Simonete Episcopo liensi Gotto 433
 Pisauri 293 Ioan. Petro Caraffa S. R. E.
 Eidem Cardinali 547.550 Cardinali 625
 Iacobi Sadoleti s.R.E. Car- dinalis Vita, per Antoniu Florebellum 566
 dinalis 697 Io. Baptiste Speciano 622
 Iac. Sabello Cardinali 585 Io. Bernardo Feliciano 623
 Ioanni Matthæo Giberto, Episcopo Verone 9. 110. Ioanni Morono Cardinali
 112.113 legato Bononiae 579
 Ioanni Salviato S.R.E. Car- Ioanni Toletano Episcopo
 dinali 33.35.153.156.158. Burgenſi 590
 387.542 Isidoro Clario Abbati 633
 635 Laur
 Ioanni Francisco Pico, Mi-

Laur

Laurentio Grane Signie, 313.318.451.453.458.466.
 & Mario Aligero Rheatis Episcopis 462.467.471.476.478
 tis Episcopis 347.364 Paulo Iouio Episcopo Nua-
 Lazaro Bonamico 12.169. cerie 165
 171.177.179.379.374.616. Paulo Sadol. 652. & seq.
 Lazarus Bonamicus Iac. Sa-
 doleto 174.176 Paulus Sado. P. Bembo 675
 Lilio Gregorio Gyraldo 377 Idem Rodulpho Pio S. R. E.
 Ludouico Parifico iuniori Cardinali 678
 308 Petro Bembo 13.16.46.48.
 Marcello Ceruino Episcop. 51.56.58.64.66.362.370
 Neocastrensi 489. Eadem
 Cardinali 535 Eadem Cardinali 492
 Pino Riueni Episcopo 150
 Mario Maffeo Volaterrano Prospetra Sanctacrucio 620
 Episcopo Cauallicensi Ranuio Farnesio 594.596
 345.349.365 Reginaldo Polo 281.286.
 Mario Aligero Rheatis, & 288.390.508.513
 Laurentio Grane Signie
 Episcopis 364. & 347 Reginaldus Polus, Iac. Sa-
 N. Senatus Tholosani presi- dol. Episc. Carpent. 273
 di 42 Rodulpho Pio episcopo Fa-
 N. Accromontio S. R. E. uentie 162.363
 Cardinali 228 Romulo Amaseo 373.618
 N. Arch. Capue, S. R. E. Sebastiano Gryphio Typo-
 Cardinali 344 grapho 183
 Nic. Peitellio 637 Scipioni Blanchino 619
 Nicolao Rodolpho S. R. E. Thome Campeggio episcopo
 Cardinali 539.540 Feltrensi 575
 Thome Caetano S. R. E.
 Paulo III. Pont. Max. 310. Vbaldino Bandinello 264

I A C. S A D O-

LETI EPISCOPI CAR-
PENTORACTI, S. R. E.
CARDINALIS EPISTO-
LARVM LIBER
PRIMVS.

I A C. S A D O L E T V S EPISC.
CARPENT. IOAN. MATTHAEO
Giberto Episcopo Verone,
S. P. D.

OSTQ VAM ueni Carpentoracte , has primus exaravi literas ,
easq; ad te , aliquanto serius , quod
fueram sane incommoda ægritudine
impeditus : senferam enim ex itine-
re duos dños , quo morbo tamen
releuati iam uidcor . Sed siue illam
mibi maritima iactatio contraxit , siue iter terrestre alia
quid postea addidit ad illius morbi molestiam : omnino in-
telligo , me hac corporis imbecillitate iam non ad aliam
rem ullam , quam ad ocium & quietem idoncum esse .
Quod ipsum uideor nunc demum , tuo singulari beneficio ,
& summa principis benignitate consecutus . Nos à portu
Centumcellis Nicæam usque nauibus peruecti sumus , nihil
ipsi illa , quod appareret , maris agitatione offensi : cum ce-
teri omnes ferre , qui erant mecum , gravi naufragi confundati
essent , Nicæa duos dies mansimus . Inde digressi à Valde-
montio : cuius mibi humanitas magne uoluptati fuit , im-
mentis pretio coactis iter terra fecimus : septimo die Nicæa

peruenimus Carpenteracte, ad diem v. Nonas Maij, leui,
uelut ex diuturnis fluctibus stabilem aliquando & deside-
ratim terram appetientes, si Letitiam nostram rumores de
rebus urbanis non interpellassent: parum illi quidem con-
stantes, sed tamen mibi molesti. Audieramus autem La-
beone iam concidentes, Germanos milites, quos nos, ab
Urbe cum proficisceremur, pro pacatis reliquimus, ani-
mis commutatis, spectare denuò ad arma: remq; iterum
adductam esse in discrimen. Hic mibi metus, atque hac so-
licitudo ita besit in animo, ut postea euelli non potuerit:
nec sum sedato animo futurus, quoad certum sciero, quid
euenerit, & num salus nostra etiam nunc infesta, an im-
proborum & perfidorum consilia, uel ipsa per sece con-
senuerint, uel metu compressa sint. Evidem interim illa
consolatione sustentor, quod video dies iam complurcis
rumores illos conticuisse. non enim simile esset ueri, si
quid accidisset postea tumultuosius factum, tantas res tandem
silentio iacere oppressas. Sed quoquomodo sece habet
res, me meus incredibilis erga sumnum Pontificem amor,
neutquam patitur cure & angoris expertem esse. Qui si
aliquo est adbuc proprio in periculo (quod utinam ne ita
sit, atque in hoc Deus misericors nostras praeces exaudiat)
ne ego perquam doleo grauiter, tum eius ipsius causa,
cuius ego salutem semper anteposui meae: tum etiam mea.
Viderer enim ubi ab officio quasi desciuisse, si hoc tem-
pore tali dominum deseruisssem: atque cum dominum, in
quo ego amando, ornando omni pietate atque omnibus offi-
cijis colendo, neque uirtuti ipsius unquam, neque meo stu-
dio satisfacere potuisssem. Sed & tunc quid me angeret, quo
esse vinculo Deo immortali obstrictus, quo denique ani-
mo, qua spe placitorum rerum, ab eo digressus sum, ipse

tu optimus es testis. Et nunc in his quoque locis ac terris ea
mente sum, ut secundas res ipsius alijs fruendas libentissi-
mè relinquam: aduersarum non recusem esse particeps.
Deum autem queso, id quod acturus aſidue et precatu-
rus cum sum, ut pacem et ocium aliquando afferat et
Pontifici Maximo, et Italiæ: quò liberius ac diutius illius
eximia uirtute et humanitate frui omnes possumus. Sed
huc hactenus. De te ipso, mi Giberite, aueo plurimum, et
ex te cognoscere: quem ego habeo autorem meæ tranquili-
tatis: cui uni beneficio alterum par nunquam reperiatur.
Itaq; quantum tibi debeam, et ipse sentio: et dabo pro-
fectio operam, ut cæteri omnes intelligent. Ego nunc quod
maxime est necesse, recuperandæ ualitudini studio, quam
coelum istud urbanum ualde mibi labefactarat: ut id quod
agere festino, commodius deinde nauare possum. Rapior
enim cupiditate incredibili, ad ueræ immortalitatis spem:
quam uideor mibi habere in manibus, maximis Dei bene-
ficijs, et mea summa uoluntate incitatus. Itaque et ad ge-
rendum pie ac sancte sacerdotium hoc, animo sumus ala-
eres, et ad artium honestissimarum studia inflammati.
In altero, ut ne istib[us]c oburber, tue et eximie autoriz-
tatis, et summi erga nos amoris precipue partes sunt:
in altero mea fuerit culpa, si non et tue, et cæterorum
de me opinioni respondero: liceat modò per ualitudinem.
Efficiam enim profectio, ut omnes fateantur, meam uel
egregiam operam, uel preclaram certe uoluntatem exti-
sse. Quo in genere, quid tibi receperim, quid Pontif.
Max. fuerim pollicitus, optimè in memoria habeo. Tu ut
me sicut consueisti diligas ac tucare, te maximopere mi
Giberite iucundiſſime rogo. Vale. Carpenteriæ, xvi.
Calend. lunias, M. D. xxvii.

IAC.

II IAC. SADOL. EPIST.
IAC. SADOLETVS EPISC.
CARPENT. LAZARO BON=
AMICO, S. P. D.

SI uales gaudeo. Post meum ab Urbe discessum nihil
Saduc omnino à quoquam literarum: ac ne à meis qui-
dem. Itaque in desiderio sum, et de illis, et de te, et de ce-
teris amicis aliquid audiendi: atque utinam omnia ex mea
sententia. Nos uenimus Carpentoracce ad v. Non. Maias,
summa horum hominum gratulatione, quorum auxil Leti-
tiam inopinatus noster aduentus. Itaque quod semper opta-
uimus, ex diuturnis fluctibus uidemur tandem portum esse
consecuti: modo uos isthic salui, summiq; Pontificis res
eum teneant statum, qui im maxime cupimus, nihil mibi ad
spem beatæ uite non abunde uidetur affore. Nam et para-
uo sat contenti sumus: et in hoc honore pie sancteis admis-
trando quoad nobis datum diuinitus fuerit, Deo ipsi ei-
dem descriuire contendemus: et in libris ac literis toti
uolutabimur: ueteremq; et diutinam sicut optimarum
artium nostro tandem arbitrio, in ipsis fontibus explebi-
mus. In hoc genere toto, quod perinet ad artis honestas,
et ad nostra illa tibi non ignota studia, uideo te unum ma-
ximo esse mibi posse adiumento. Nam et de tua doctrine
ubertate baricendum nobis erit, et bonorum librorum ex
te copia requirenda. Quorum alterum tute mibi recepisti
cum adhuc essem Rome: alterum mibi semper patuisse
intelligo. Sed de libris peto à te magnopere, ut promissa
mibi perficias: ea in re impense parci nolo. Gratiam au-
tem eam tibi referam, que maxime et tua uirtute et nos-
stra amicitia erit digna. Ego ei nunc præuerti uolo cure,
ut ualetudin recuperande studeam, quam urbanum istud
cœlum non mediocriter labefactarat: et spero me optati
fore

fore compotem. Te si rogem, ut pristinum tuum amorem
erga me consrues, faciam et tibi prosector, et amicitiae
nostrae iniuriam, quod uidear quasi constantie tue diffide-
re. Itaque non committam ut de hac re iure me accusare
possis. Tantum a te petam, ut Vbaldinum, Sangam, La-
rium, Pyrrbinum, Colotum, ceterosq; partim amicos,
partim etiam discipulos tuos, saluere iubeas meis uerbis:
nec patiaris hebescere in eis igniculos benevolentie, qua-
erga me uidebantur esse affecti. Imprimis uero amplissi-
mis uiris Campegijs patronis tuis, et patri et filio, qui-
bus ego mirifice deditus sum, idq; eorum merito, salutem
a me dicas plurimam. Vale mi Lazare suauissime, et tibi
persuade, te a me mirabiliter amari. Carpentoracti, xv l.
Calend. Iunias, M. D. XXVII.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. PETRO BEMBO,

S. P. D.

Diu est, quod destitimus inter nos misitare literas:
neque enim in ueterate amicitie tanta coniunctio, ta-
lem operam ullam, aut oblectamentum requirebat. Alia
porro non fuerunt, de quibus esset opus alterum nostrum
ab altero certiore fieri. Sed cum tu in ocio atque in literis
affiduis essem, ego maximis Rome curis et solitudinibus
impedirer, in longe dispari conditione uite, pari tamen
benevolentia inter nos iuncti semper fuimus. Nunc autem,
postquam Dei immortalis admirabili beneficio ex illis tur-
bulenis fluctibus me euolutum, et ad portum ociuumq;
traductum, ea exceptit uita quam maxime semper appeti-
ueram: non existimauit nostra necessitudine, aut ipso tem-
pore alicnum esse, aliquid ad te literarum dare: prescritum
cum

cion tu mibi idoneam ad scribendum occasionem præbuis-
ses. Cognoui enim ex Bini nostri literis, quas ille ad me
Veneçijs misit, uigere apud te benevolentiam mei absen-
tis, et memoriam amicitie nostræ cum fide conseruari:
cion is se ad te uisendum acceſſisse, aliquotq; horas con-
ſumpſiſſe tecum sermonibus ſuauiſſimiſ conformet: eaq; de
te predicet, que et tuis plurimis maximisq; uirtutibus,
et meo perpetuo de te iudicio conſentanea ſunt. Ac mibi
quidem quod intelligo me amari abs te, non tam nouum
nunc quidem, quam ſemper gratum atque optatum accidit.
Quod uero erga Binum ipsum egregia humanitate uſus
es: eiq; et opem, et ſtudium, et autoritatem tuam de-
tulisti, quodq; hoc etiam prolixius cauſa mea feciſti: de
eo habeo tibi magnam gratiam. Ceret enim is et diligitur
a me, et per ſe dignus ipſe eſt, quem tu quoque diligas: eſt
enim ſumma moideſtia, et ſumma probitate predi-
tus: doctus preterea, et elegans, et cum laude uerſatus in
utroque genere ſcribendi. Sed hoc tu facile pro tuo ſingu-
lari ingenio perſpicere per te potes. De me autem ipſo ſi
cupis noſſe qui noſter ſtatus fit: Ego Carpenteracti habito,
quo ueni ante diem v. Nonas Maias, id tandem affec-
tus, quod et me quietis cauſa tanto antea optaueram, et Deo
immortali iandiu debucram. Locus ipſe ab omni terrore
et tumultu liber: bominum ſecunda in nos uoluntas: ociſ
iam non ſpes, neque deſiderium, ſed certa, et haud dubia
poſſeffio. Denique omnia ciuſmodi, ut plane me in limine
poſitum beatæ uitæ fuerim arbitraturus, niſi ad mea pri-
uata incommoda, Reipublie calamitas quoque tanta acceſſiſſet. Nam quod ego fortunis omnibus ſpoliatus, tanquam
naufragio factio, nudus ad litu euaderim: non tam graue
mibi quidem eſt, iam uſu et ratione edocto, ferenda eſſe
fortiuer

fortius vulnera fortune (et si quod fuit gravissimum , libri
 quoque mei eandem calamitatem subierunt) qui im audire
 urbem omnium nobilissimum , domicilium Imperij ac di-
 gnitatis , sedem et patriam omnium nostrum , ita captum
 atque directum : clades , cedes , strages tot , tamq; inaudi-
 tes , ab hoste immanni et impio fuisse factas . In quibus ex-
 Pontificis maximi , quem ego incredibiliter amo , indigni
 casus : et multorum praeterea charissimorum atque amicis-
 simorum hominum mortes et exilia , me uehementer per-
 turbant . In quo angore animi et si ea requiro ex studijs do-
 ctrine doloris solatia , que mihi adiumento et lenitioni
 esse possint : tamen haud ita multum usque adhuc projectum
 est . Omnem enim medicinam uincit dolor : nec sic possum
 studere constante , ut obliuiscar humanitatis . Sed hec Deus
 uiderit : cui me totum addixi . Ego si ab his difficultatibus
 que me plurime premunt , et ab omni parte circunsi-
 stunt , respirare aliquando coepero : efficaciam projecto , ut
 aliquis studiorum meorum et ocij fructus appareat , in
 quo praeclaram tuam uoluntatem imitabor : ingenium et
 facultatem non aſſequar . De omnibus autem scito tuam
 iudicationem fore . Vale , et nos dilige . Nauigerio
 tuo , et M. Antonio Michæli nostro , Nigro ,
 duobus Teupulis , ceterisq; amicis (sunt
 enim utriq; nostrum ferme commu-
 nes) plurimam uerbis meis fa-
 lutem dic . Carpentera-

Etib 111. Nonas

Nouem-
bris,

M. D. XXVII.

IAC.

IAC. SADOL. EPIST.
 IAC. SADOLETVS EPISC.
 CARPENT. PETRO BEMBO,
 S. P. D.

Noli admirari, si ex mea, et tua expectatione scripsi, meas basce dedi, ad tuas amicissime atque humanissime scriptas literas: morbo impeditus satis facere officio non potui: quo tamen leuari iam videor. Itaque ut primam facultatem nactus sum, non commisi, ut diutius desiderares a me hoc officium: uel ego potius ut desiderarem. Miro enim studio tenebar respondendi tibi: ciam usque co accurate, et suauiter mihi rescripsisses, ut omnem amorem tuum erga me in illis planis literis intueri liceret. Nam ex iucundior memoriam uetusse inter nos benevolentie declarabant: ex societatem doloris eius, quem ex communis Reipublice calamitisibus uterque nostrum suscepisset: ex quod maxime tua uirtute et prudentia dignum erat, leuationem a molestijs, quam ex tu adhiberes, et mihi ipsi censeret esse adhibendum. Quorum alterum mansueti animi et misericordis, commoueri aliorum miserijs: alterum etiam sapientis, si quid ad te priuatum iactare perueniat, scire adhibere ea solatia, que ad coniunctionem animum in officio, apta esse uideantur. Itaque ego, et si mea sponte non admodum imbecillus, tuo tamen horatu atque exemplo fortior factus sum: nam me quidem non tam priuata mea difficultates mouebant, (que, quanta quam multe, et magne, tamen non tam acerbae, quia grates: quam tolerabiles, quia non noue uidebantur) quam tot innocentium atque amicissimorum hominum exitijs, tanta Latini penitentis internicione, perturbabar. Presertim ciam ex te Pontifex in crudelissimorum hostium uenisset potestatem, quem ego summi amarem:

et es

ex ea urbs oppressa esset ac direpta, a qua ego essem & fortunae meae subfida, ex actuum optimarum ornamenta (si qua modo sunt in me) omnia consecutus: quod etiam sufficiolor mibi erat ad consolandum ratio, quoniam fuerit ubi. Tu enim quibus auxiliis summe virtutis, & prudenter ad confortandum animum usus es: ex ipse domo, atque ab te ipso attulisti. Ego que solatia meo dolori addibere cogito, eas ab urbe illa ipsa acceperi, cuius causa mibi inde me dolendum est: ut idem mibi doloris monumentum sit, quod debeat esse tenacio. Itaque ille ipse littere, quas tu proponis nobis, ex quarum certe nos ope & auxilio plurimum uti cogimus, plantaverent in anicipiis, & constitutae sunt. Si adsum mibi, metuam ne ingratte sint in illam urbem, unde sunt profectae: si defant, ne parum fuisse officio uidamur. Sed: quomodo nunc res se habet, consolaretur nos profectio cum ratio ipsa, tam earam rerum, que posse fecit, & sunt a natura: Romulifice iam liberato ex ampliorum manib[us], urbe Rom[ae] rediutissimis, arbore ea, que ex sis fuerint, tanquam ab habitaculis, de integrō frumentante nisi granular perfringescerent, id est uiderem iam uiderer, ex eam, & tam acerbis calamitatibus, quae per tot annos uide passa est, gradum potius aliquem ad futura mala iactum esse: quam praeteritis cunctum adiectum. Quid si in alteri sensu, habesos in alteram partem quod potius sequore: quo me hoc metu quoniam primum libera. Dies: Quid ergo? etiam si h[ec] sit futura sunt, tecum ne angoribus dedere nos debemus? Minime hercule istud quidam: neq[ue] enim est fortis utri pendere ex alienis euentibus. Sed tamen prius operula quedam est, que nos afficit: cogitq[ue], ut uultum ex iuliu, sic animum ex animis necessiorum nostrorum minuitur. Quantum

autem mihi ex tibi cum Latio sit, quantum cum Italia,
 quoniam artum denique cum ipsa urbe Roma vinculum in-
 tercedat, non solum coniunctionis, sed sanctissime cu-
 iusdam quasi necessitatis, magis perfrpicum est, quam ut
 commemoratione egere videatur. Quapropter, ut hanc
 orationem tuam iam concludam, ex iustero fortiter com-
 munes misericordias, ut non obliuiscar humanitatis: et sic do-
 lco aliorum uicem, ut putem mihi nequaquam propterea
 ab animi constantia desciscendum esse. Configio igitur, te
 eodem bortante et suadente, ad literas: quarum nimum
 iamdiu commercio et assiduitate consuetudinis carui. Quo
 quidem ipso fui, ut tibi nihil possim ex eo genere in pre-
 sentia mittere quod lectione dignum sit: dics fortasse ali-
 quid afferet: et mea spes, commemorationesque non semper
 abibunt irrite. Sed abs te, quem librum Verbinatem te
 scribis confecisse, eum ego uide expeto. Recordor enim
 primo illo factu cionem cum recens peperisses, quantopere
 mihi te liber artiferis; quam mihi mire placuerit et ele-
 gantia in eo sermonis, et copia, et gravitas ipsa, ac pru-
 dentia. Que cum ego tum plena iam et perfecta esse ar-
 bitraver: tu tamen homo lynceus, et acutius cernens,
 quam ceteri omnes, perspiciebas animo quiddam pre-
 stans, quo nos ne cogitatione quidem aspirare possemus.
 Ita multorum annorum mora ex limis, et uenustatem illi
 ac dignitatem, et nobis desiderium legendum auxit. Quod
 si certos natus fueris, qui deferant, (nam ut non tuto
 committas, minime postulandum est.) gratissimum mihi
 feceris, si cum mihi quam primum miseris. De Bino meo
 quod ista in illum uoluntate es, et letor, et habeo grā-
 tiam. Scripsi ego ad eum statim acceptis tuis literis: sed
 ita acciderat, ut cum ex mente Decembri date essent,
 mihi

mibi Martio denique redderentur: quo tempore ille Ne-
netijs iam excesserat, et ad Pontificem erat prefectus. Vbi-
cunque is erit, tamen magno illi honori et emolumento
semper erit, tum domus tuae ac familiaritas: tum apud ca-
teros auctoritas et commendatio. Quod quidem eo cupi-
dus manere illi saluum apud te opto, quod duriore abduc-
fortuna conflictatus exitum suorum consiliorum etiam nunc
nullum uidet. Nos hic uiuimus in fortuna tenui, de reliquo
sat contenti. nam et auctoris in locis fuius, et in amore
omnibus: quodque cunctorum maximum est, quecumque pa-
cem et tranquillitatem animi turbare possunt, omnia pe-
nituit ex animo ipso ciecamus atque expulimus. Itaque nul-
lam iam cogitamus, nisi cum philosophia habere rationem,
quo in genere ut alias scripsimus, te adiutore potissimum
et duce uti meditamur, Egidium Cardinalem minus com-
mode ualere mibi ualde molestum est. Amo enim hominem
maiores in modum. Nam cum omni eximia uirtute et hu-
manitate preditus est: tum et mibi, et tibi semper fuit
amicissimus. In tanta autem penuria nostri temporis uiros
rum talium, et amandus et colendus a nobis precipue est.
Ei ut plurimam dicas meis uerbis salutem, itemque nuncies,
ad eum me scripturum fuisse, nisi ualeatudini eius parcen-
dum esse duxisset, uebementer te rogo. Vale mi-
charissime et suauissime Bembe, nosque quod
facis dilige, communibusque amicis
salutem a nobis dic.

Vale. Carpentoracti,

pridie Idus

Maias.

M. D. XXVIII.

b. 2. IAC.

NA C O S A D O L E T U S E P I S C .
M I L D A R P E N T H E R O N Y M O
C O N C L A U D I U M N I G R O U N D

*Deploras vegetacionem urbis Romae
qnae sibla.*

Ex eis literis, quas abs te ¹⁵¹¹. Idus Iulij datus,
anno v. anni.

Calend. Septembris accepi, cognoui, quod per
me mibi gratum fuit, te ex illo acerbo & horribili casu, quo
urbis Roma, & totius fere Italie reliqua dignitas, immi-
nis barbaric fluctibus oppressa est, amissis rebus ceteris
saluum ipsam atque incolumem in patriam reuertisse: quod
& de te cognosse, & de alijs item nonnullis qui ob mir-
tutem & amicitiam mibi sunt charissimi, non mediocre
mibi solatum in meis maximis doloribus prebuit. Quanta
quam enim, ut tute scribis, fortunis spoliari graue est,
presertim innocentis, cui nullo ipsius merito ista accidunt:
grauius etiam amittere optimorum studiorum lucubratio-
nes, multis vigilijs, & multo sudore diu collectas: tu
men ea uis malorum, & tantus concursus omnium cala-
mitatum fuit, ut non pessimè cum illis uideatfir esse actum,
quibus libertatem in hoc tempore, & salutem tueri fuit lia-
citum. Quid tibi & alijs plerisque tui similibus, meis fa-
miliarissimis, Dei immortalis ope & auxilio contigisse
letor. Nam quod ego sapientia quadam uidear consecutus,
ut absuerim in tantis acerbis rebus, atque temporibus: ne-
quam id mihi arrogo, sed hoc eiusdem Dei erga me
beneficium agnoso, gratiasq; ago illi, quantas equidem
possum. Nam quas debeo ut agam & refram, non modo
mea, sed ne ullius quidem humanae facultatis est. Certe
enim si quid ego uidi, aut præmonui: si quid in me aut
boni sensus in tanto rerum motu, aut prouidentis in poste-
rum consilij fuit, totum id fuit e Deo: cui dum cupio dare

cas

tas operas , quia à mea fide & à pietate mea requiriuntur : quid mirum , sita accidit , ut bonum consilium eusserit sapientia ? Nec uero ego aliud mediocriter statuo esse Sapientiam , quam meminisse unumquemque , quid sui officij & muneris sit : idq; cum fide & cum integritate præstare . Quod si hi bi fecissent , qui maxime debuerint , (de summo Pontifice non loquor , cuius mihi uirtus ; clemens- tia , integritas semper uisa est non solum magna , uerius etiam admirabilis) quod nunc ad omnium iniurias & consuetales projectum est , in pristina sua ueneratione maneret sacerdotium . Sed recordaris profecto reliquorum ordinum , morumq; communium , laborem & confusione : quos ego accusando non insequar : non quin causa fuerint universæ calamitatis : sed quia non possum commemorare sine dolore , que & urbi omnium nobilitissime & homini bus multis mibi necessitudine iunctis , infanda & atrocia contigere . Illud dico , quod sentio , Deum hominesq; contestans , cupisse optimum Pontificem mederi moribus perdiut . Sed cum res ferro egeret , non malagmate : ipsius autem natura exortitas a uehementioribus remedij abhorret : ut in corporum solet morbis , sic in corruptis moribus , que intempestiu[m] adhibita est , auxit morbum potius medicina quam leuauit . Mibi quidem sepe summi Pontificis uirtutem ac probitatem , benuolum etiam aduersus ipsum me animum , egregiamq; humanitatem , mecum reputauit , sic amore animus incenditur , non alio quo nouo uidelicet , sed illo ueteri & dia ante susceptor ut interdum mihi peccare uidear , quod non presto sim , tantarum illi miseriarum & consolator , & comes . Quod si non h[ab]s uinculis sanctoribus detinerer , nec tanti mu- nere officij Deo essem astrictus : aut si arbitrarer , posse

me unā cum Dei, & Christiane Republice bonore ac commodo, illius saluti, dignitatiq; prodesse: crede mibi, quominus me in omne demitterem discriminē, non periculo ullo, non ulla proposita acerbitate deterrerer. Sed rem intelligo adductam in eum locum, ut lugendum tantummodo nobis sit, nec meam uicem mibi quidem, (quoniam enim modo se habet res, mea nauis est in portu) sed humanitate minor, & mollicia animi quadam, ut aliorum incommoda ducam pro meis. Nam me, et si eadem, que tam multos pessundedit, fortuna afflavit: quod meis & meorum familiarium non tam fortunis, quam reliquijs ueterum fortunarum amissis, omnes ad me nudi atque egentes conuolauerunt: tamen quoniam ferre hec modice didici, uel natura, uel consilio, uel etiam usū plane dosetus: uiuo autem deoq; & in ea gente regioneq; terrarum, que pace & concordia imprimis sedata est, & in eo obsecundo munere quod mibi maximè congruens & honestum est: non mean uicem doleo, sed aliorum. Nam mibi quod ipse gratuler haber potius, quam quod lugam. Eorum uero, quos amau amioq; incommodis quin moruar, fieri nullo modo potest. Habeo tamen spem, & rationē quandam, que mibi, ut in malis, non parum solatij affert: illam uidelicet, quam ad Deum ipsum referto: quem scio, & noui, ita trasci solere peccatis hominum, ut sibi solui eas penas uelit, que illis ipsis, qui deliquerunt, utiles sint & salutares. Quam eandem rationem te reputantem (petitis enim à me per literas, ut tibi aliquid consulam, quod sit leuamentum doloris tui) uolo bene sperare de reliquis rebus. Cui enim castigatio fuit, eidem erit Deo salus nostra cire. Porro ea magis ex uirtute & religione, & probatis moribus, quam ex opibus multis

*Consolatio
nec.*

& lan

ex lauta supercelliti spectanda est. Quod si multò minore
in bono lessi fuimus, ut in eo quod maximum bonum est,
augeamur, quis lugeat iure neque hanc felicitatem qua-
dam potius, quam calamitatem fuisse ducat? Sed de his
satis. Ego te tuos labores, et studiorum uigilias perdis-
isse, ualde molestè fero: quod mibi idem accidit, casu
propè mirabili, euentu tristiore. Cum enim direptis rebus
ceteris, libri soli superstites ab hostium iniuria intacti,
in nauim conieci, ad Gallie littus iam peruercti essent:
incidit in uectores, et in ipsos familiares meos pestilentia.
Quo metu ij permoti, quorum ad littora nauis appulsa
fuerat, onera in terram exponi non permisere. Ita aspo-
tati sunt in alienas et ignotas terras: exceptisq; uolumina
nibus paucis, que deportauit mecum buc proficiens, mei
reliqui illi tot labores quos impenderamus, Graecis pre-
seruum codicibus conquirendis undique, et colligendis: mei
tanti sumptus, mee cure, omnes iterum iam ad nihilum
reciderunt. Ex quo sat perspectum est, preter communes
cum genere Italo hoc tempore inimicitias, proprium ad-
uersum me bellum gerere fortunam. Sed nihil illa profa-
ciet: maximum habeo in summo Deo, non paruum in
aequitate animi per fugium. Non me tantum quotidiane
illius iniurie conuellunt, quantum assuefacti ferre haec
humana fortiter atque constanter: atque eo quidem fortius,
quod Deum mibi patronum non decessse intelligo: nullo
hoc meo merito, nullis uirtutum officijs, fateor. Sed quid
refert, si is adest tunen, meq; ipse et protegit, et tutat
tur? cuius, quo minus ego illis dignus sum, hoc sunt ma-
iora erga me et praestantiora beneficia. Pro quibus
utinam aliquando gratus in illum esse possum. admittar
quidem certe, maiusq; etiam donum eius agnoscam, si

gratus fucto : quam cetera cuncta pro quibus gratia idea-
beatur. Quid ergo est: hoc uulnere quo nullum gratius
studiosis hominibus infligi potest , amissarum scilicet sigi-
liarum ex lucubrationum , tu leuius multò percussus es,
cui ingenium & etas suppeditat , quam ego : cui quan-
tulum queso est reliqui? Sed tamen ne sic quidem deficio
animo : tibiq; autor sum , eadem illa studia acrius repe-
tendi ut non plus detractum fortunæ iniuria , quam per-
diligeniam additum esse uideatur . Illud fuit extrellum in
tuis literis , uelut approbatio amoris erga me tu: quod
scribis nihil tam optabile tibi esse , quam esse apud me , &
hoc ocio fui mecum . In quo , ne uiuam mihi Niger , si tibi
concedo , ut tu me cupidius appetas , quam ego te . Amavi
semper plurimum ingenium , probitatem , sedatum animum ,
spectatos mores : sed imprimis tuum bene mibi
perspectum erga me amorem . Quoniam autem , quod
summe cupiebam , aliquod illustre ad te commodum arque-
ornamentum ex nostra amicitia profici sceretur : memini-
sti profecto que res fuerit impedimento . Quod nunc quis-
dem uertit in bonum : si quidem minus malum est carere ,
quam amuisse . Que autem sunt in his locis , eiusmodi
sunt : ut , aumus si sit equus uacuusq; cupiditate , nihil
fieri posse amoenius : & si bis rebus contentus esse posse ,
hoc est paulominus quam mediocribus : ocij quidem &
bonestissimarum ac iucundissimarum uoluptatum affitum
est : quodq; imprimis tibi esse gratum scio , summa nostra
in te constat benevolentia . Sed de re tota tuum consilium
est , utrum uidelicet , & quando . Nos quidem tui sumus .
Lazarum queror ita nostri oblitum , ut nihil adhuc ad me
dederit literarum . Nec puto tamen ab eo me non amari ,
quem ego misericordie diligo . Eum de hoc commonefacias
uelim :

uelim: multamq; & illi, & ceteris amicis salutem à me
dicere. Vale mihi Niger, & nos amare persevera. Iterum ha-
le. Carpentoracti, v. Idus Septembr. M. D. XXVII.

ad eum ad ipsius episcopatum advenit postea

JAC. SADOLETVS EPISC.
CARPENT. FEDERICO FRE-
goſio Archiepiscopo Salerni,

S. P. id est de eiusdem episcopatu
Paulus ad nos reuersus, simul ut in me incidit, ipso primo aspectu et colloquia, statim interrogatus à me: nunquid Lugduni tecum esset congressus, et te, quod tantopero cupiebat, conuenire potuissit: Ego vero et conueni hominem, et multum cum eo ut essem, ualde mihi ex sententia contigit: neque arbitror, inquit, alios dies mihi in uita illuxisse iucundiores, quam hos, quibus frumentata virtute atque humanitate fuit licitum. Tum multe de te, de moribus, de literis, de omni genere sermonum, consuetudinumq; tuarum est locutus. Que cum ego audirem, meo perpetuo de te iudicio consentanea, non mea diocriuer letabar, predicationem ueterem nostram huic quoque adolescentis affectione et testimonio confiramari. Qui (quod mihi creditur uelim) non paulo est, quam usus erat, et quam etas illa postulet prudentior. Sed cum neque ille laudandi et predicandi, neque ego percontandi finem facerem, is dies in sermonibus de te nobis totus consumptus est. Non enim satiari poteramus, cum quem ego amorem erga te diuturnum iam dudum et stabilem conservarem, ille eo recente flagraret. Quod mihi quoque accidisse recordabor primis illis temporibus amicitiae noſtre, ac familiaritatis: quibus ita eram studio tui, propter tuas eximias et maximas uirtutes incensus, ut tum demum

b s cong

conquiescerem animo, si non tecum esset: neque aliud tem-
 pus ullum gratum mihi atque optatum accideret. Hisdem
 nunc uestigij Paulus ingressus, ab eadem uirtute tua, que
 me cepit, ipse quoque arrestus est: ut in amore tui et ob-
 seruancia habiturus sis posthac non hominem unum ex nos-
 tra familia, sed familiam cunctam. Sed quod tu alijs occu-
 pationibus impeditus, quemadmodum constitueras in hæc
 loca uenire nequievris: mihi (ut uerè fatear) ualde mole-
 stum est. Iam enim preceperam animo fructum eximia
 cuiusdam uoluptatis, quem in te uidendo et amplectiendo
 percepturus esset. Tum autem erat multarum rerum,
 consiliorum etiam multorum, inter nos communicatio
 facienda: in quibus et tu sententiam meam penitus cognos-
 uisses, et ego tuam exquisissimam. Ita parati uterque nostrum
 (sicut ego opinor) ut eter consilium attulisset melius, id
 ambobus ratum esset. Accidit autem eiusdem fortune ini-
 quitate, que me semper eludere conata est, ut me hec quoque
 expectatio summe iucunditatis frustraretur. Quod si me
 procuratio ecclesie, et diuinorum meo non tenuisset,
 quam hoc tempore obire more maiorum et explorare est
 necesse: nulla res mihi fuisset tanti, ut non ad te subito
 conuolare: quod tamen sum, die quidem incerta etiam
 nunc, sed tamen aliqua facturus. Nam et longo interullo
 te reuisere perquam opto: et quo propiores sumus, hoc
 te caro ægrius: cui nostræ ægritudini tuo aspectu et collos-
 quio subuenientum omnino est. Quibus autem de rebus
 ego cogitaram sermones inter nos conferri oportere: ce-
 res partim ad Rem publican et ad temporum horum na-
 turam conditionemque pertinent: quod genus cum non satis
 tuto literis committatur, prætermittere totum est satius:
 partim in ratione traducende uite, et in omni genere
studior

studiorum literarumq; uerstantur. De quibus ex communica-
re inter nos etiam absentes, & crebro epistolas mita-
tere licebit. Quanquam in hoc genere quidem, ex meorum
consiliorum rationes Paulus ad te pertulit: ex de tuis
mecum uicissim est locutus. Atque, ut perspicio, haud sero
dissentimus. Nam quod tu Hebreas, ego potius Graecas
secutus sum literas: idem est spectatum ab utroque nostrum.
Quid enim interest qua quisque semita, dum eò tamen pera-
ueniat, quod ueniendum est? Sane solum in eo parvula inest
dissensio: quod tu ita sacras literas uideris esse amplexus,
ut alias omnes reieceris, ex seposueris: ego sic ad easdem
propero, atque contendo, ut tamen alium comitatu uelim
accedere instructior. Sic enim intelligo, (quod idem omnibus
patere arbitror) ut in hisce militaribus & bellicis stu-
dijs, quod quis fortior est vir, & imperatori suo acceptior:
hoc armis, & equis, & omni militiae instrumento magis
curat ut sit instructus: sic nobis in hac coelesti militia
summo omnium regi & imperatori Deo nosmetipsoſ
exercentibus, nullum exterrnum ornementum, quod huic
studio non officiat, esse repudiandum. Sed de his, ut
etiam dixi, ex scribam ad te accuratius, cum sensum
tuum omnem ex literis tuis cognoro, & ut ad nos planius
ipse omnia perscribas uebementer à te postulo. Illud
constare debet utrique nostrum, quod conuelli nullo modo
potest: in omni genere scriptorum, studiorumq; nostrorum,
Latinam linguam præcipue à nobis excolendam,
esse: qua nec grauior ulla est, nec præclarior: preterea
quam quod nobis ab eis uiris maioribus nostris tradita
est, quorum admirabilis incredibilisq; sapientia neminem
potest omnino pacinare: in qua quidem ego, cum spero
te atque opto unā cum ceteris artibus optimis, quibus mi-
rifice

18 I A C. S A D O E L. E P I S T.

rificè deditus es, assidue uerfari: tam ego certè nerfor:
hoc etiam commodius, quod tue bibliotheca gratissimo
mibi munere copiosior factus sum. Pro qua ago equidem
tibi gratias: sed eas referre mallem quam agere: cui rei
occasione aliquam aliquando dies allatura est. Tu ut uia
letudinem tuam diligenter conserues: nosq; quod factis
ames: ex te à nobis plurimum amari scias, ex si petere
uidetur esse superuacancum, tamen abs te peto. Vale. Cara
penitentia, Idibus Maijs, M. D. XXVIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

CARPENT. FEDERICO FRE

gosio Archiepiscopo Salerni,

S. P. D.

Q Vòd cognoui ex literis tuis te ualere recte, memo-
riamq; mei absensis ex benevolentiam conseruare,
eo ualde letatus sum. Quòd uero in eisdem literis erat
ascriptum, te proficiscentem Lugduno illas ad me dedisse, id
mibi nonnullam afferebat molestiam. Non enim
possum non cum aliquo morsu doloris ferre: te, cui ego
uui omnium hominum cupio esse coniunctissimus: distungi
etiam magis à me, ex ad remotiores regredi terras: cum
ego te abeuntem, quem corde ex animo amantissimo pro-
sequor, pedibus consequi non possum. Nec uidere mibi uia
deor interdum, quid me retineat: cùm multa tamen im-
pediunt, quibus ex spe propinqua uidendi ex conueniendi
tui sum exclusus. Sed quod corpore non possum, id amore
equidem ex cogitatione facio, ut tecum sim: neque hora
ulla à contemplatione tui absensis mibi præterit uacua.
Quòd si liceret una esse, ut ego te ad preclara illa stu-
dia, quibus aliquando simul fuimus dediti, excitarem ex te

te non paterer siue diffidentia quadam, siue aliarum potius occupationum concursu, à spe præstantissimarum rerum relangescere? Etenim uisus sum perspicere tuis uocis literis sententiam quandam eiusmodi tuam, quasi tu mediocritate contentus sis. Quod sane nolle: ita enim natura factus es, ita institutus, ut summa ac prima magis spectare debeas. Atque ego, qui te adhortor; non tamen, qui auctoritate multum ualcam: aut qui sciam mibi id capere consilij, cuius tibi sum autor: quippe quia uel negligentia nature, uel imbecillitate quadam animi, quotidie multa constituens, nihil audeam aggredi. Verum non quia ego sum, sed qui tu esse possis, tibi est cogitandum. Quod si tempora impedimento sunt, rerumq; tuarum rationes ita te implicatum cum multis retinent, ut consuandi officijs causa necesse sit et sepe te, et à multis perturbari: sustineat banc etiam fortuna, cum plurimi alijs peccatis, iniquitatis siue culpam. Nos autem id dicimus operari de quo est in tuis literis præclarissime scriptum, ut quotidie efficiamur meliores. Et est hec uita tam omnium maxima præstantissimaq; doctrina, quam non Platoni, neque Aristoteli, sed omnium doctori et creatori Deo acceptam scriimus. Nam de ratione scribendi, utrum Latine inter nos oporteat, an secus, liberum sit utrius nostrum. Ego tuis literis, cuiuscemodi ille fuerint, contentum me fore confiteor: modò accipiam crebrius. In quo peto à te, ut non iniudeas. Banc exceptam uoluptatem expectationi mee. Nihil enim mibi potest esse iucundius, quam de te crebro, et ex te ipso cognoscere. Quo quidem in munere ego tibi preibo, ut tu me imiteris: sepius ad te scribam, ut eliciam tuas. Paulus in studijs remissior nunc quidem est: quem ego languorem liben

libenter ascribo tempori. Nihil enim est quod nolim potius existimare in causa esse, quam naturam, aut voluntatem adolescentis: qui si quo incredibili ingenio est praeditus, totum intendere ad optimas artes amplectendas uoluerit, ne ille non soliam nobis, qui propinquiores sumus, sed alie- moribus etiam magno futurus est ornamento. Nos ambo ualemus, teq; ualere plurimum optamus, et benevolentiam nostri conseruare, sicuti à nobis quidem summa ea confide ex constantia erga te conseruatur. Vale. Car- pentoracti, x v. Calend. Augusti, M. D. XXVIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. H E R C V L I G O N-

Z A G E S. R. E. Cardinali,

S. P. D.

*Commentaria:
foria.*

Iodannes Franciscus Binus, qui tibi has literas reddidit, uir est ex uirtutibus ornatus, quas cognoui semper et requiri a te, et amari. Nam cion in scribendo literarum uenustate ac manu omnibus, quos quidem ego adhuc uiderim, facile antecellit: tum uero in dictando, et lucubrando tanta facundia est, ut idoneus fuerit habitus, qui mihi in ea munere succederet: quo, ut tu optimè nosti, Rome non mediocri cum dignitate fungebar. Est enim mea discipline alumnus: deditq; mihi aliquot annos non mediocri mea cum utilitate operas: tantumq; ingenio et labore proficit, ut in pontificijs epistolis ac diplomatis, facile iam eius scripta pro meis probarentur. Quodq; paucis admodum contigit, in utraque lingua, et Latina, et uernacula, ea uidelicet, que nunc est Italie familiaris, pares progressus fecit. Adiunxit porro ad has artes, que ingenij et doctrine sunt, illas quoque, que sunt bonorum et uir

et virorum, et morum: nam et fide, et probitate,
et omni diligentiae genere atque assiduitatis, et mihi,
et omnibus prorsus satisfecit. Is, ut dicebam, cion loco
cum honorificum apud summum Pontificem esset natus:
cumq; et testimonio meo, et sue virtutis commendatione, Principis summam gratiam ac benevolentiam obti-
neret: eiusdem fortune iniuria, cuius iniquitate cetera
secederunt; e summa spe et honore pristino deturbatus
est: re familiaris sua, quod durius etiam est, nec satis
commodè antea constituta, et nunc penitus direpta.
Quod quidem fato quodam meo illi accidit: qui cum se,
et spes ac rationes omnes suas in meam fidem conve-
lisset, uebementerq; ego superem illius consulere fortu-
nis, et id sepius conatus essem: non potui tamen affer-
qui ut id ipse efficerem. Quod autem fuit proximum,
id effeci: ut cum in eo loco constituerem, ubi et sperare
uebiora, et adipisci posset. Nunc in his urbis Rome
et totius Italie ruink; que me et communis patrie,
et plurimorum amicorum ac necessariorum incommodo-
dis, et imprimis summi Pontificis, quem ego omnibus
unum anepono, causa, uebementissime perturbant: cum
ad humanitatem nihilominus pertinere arbitrer, susci-
pere curam eorum quos et iudicio meo, et benevo-
lentia sum complexus: existimau, si res Romane ita ce-
cidissent, et collapse essent, ut ex tanto, tamq; acerbo
manstragio, ne tenues quidem supereffent reliquie pristine
dignitatis: essetq; ipsi Ioann. Francisco redditus ad suum ob-
sundum manus penitus incrolus: neminem esse dignio-
rem qui potiretur hanc gloriam, tali viro opitulandi;
quam te, cuius ego et amplitudini semper fui, et virtu-
tem et liberalitatem nature sum admiratus. Quæ quidem
hoc

hoc in te illustriora omnibus videantur necesse est, quod
 ceteris Italie luminibus extintis, sola penè tua uirtus &
 nobilitas relicta est. Itaque nequaquam quidem mirum est,
 si, qui sine confidunt uirtuti, fortuna uero duriore uis
 sunt, hoc tempore te intueri unum, ex in te spes suas
 continuere coguntur: sicut et Binus ipse constituit; ex
 ego ut ita faciat, illi quoq; auctor sum. Sed quid ad com
 modum & utilitatem tuam pertinet, si hunc hominem
 am. Tu tua benevolentia, et in familiaribus tuis habere
 institutis, cuiusq; operam ex industria in tuis rebus
 adlibere, parat nubis. et causis de eo est dicendum: ne
 videat eum beneficium a te petum, potius trahere benefi
 cium uelle: cum praeferum quantum ex tali ministro comp
 modatis, opportunitatis, dignitatis, principi uiro acce
 dere posse, tu pro tuo ingenuo et prudentia facture opti
 me queas. Quod autem attinet ad me, qui in summo dolore
 quem ex rebus publicis capio, bac quoque cura solu
 citor, ut hominis mibi dedici, omniq; uirtute preediti, quem
 ego summe diligo, tranquillitatē & commodo consulatur:
 peto a te mi opime, et prestaurissime Hercules, atq; omni
 animi studio te maximo opere rago, si quid mei amoris res
 fidelit in te, et si communium studiorum coniunctio, qua
 in amicitia uim habere maximam ad benevolentiam solet,
 me ex animo tuo effluere passa non est: mibi des hoc absen
 ti, quod ego maxime expeto, uoloq; ut hominem hunc, de
 manu mea, in manum tuam beneficam & liberalem
 acceptum, in familiaritatem et gratiam recipias; uelisq;
 illi apud te esse locum, quo suo labore, industria, fidelitate,
 amore, tuum & iudicium emereri poset. Quod illum ita
 mature uag; officiosi facturum esse confido, ut tu si meo
 testimonio fidem habere, et nubi morem gerere animum
 indux

induxeris, quod te equidem facturum non dubito, facile et
quam primum sis intellecturus, ad tua multa et fortuna
et familie ornamenta, ex huius hominis familiaritate ma-
gnum quoque decus accedere. Me quidem tanto tuo bene-
ficio deuinxeris, ut tibi perpetuum pro eo gratiam sim de-
biturus. Quod ut facias uebementer etiam atque etiam
rogo. Vale. Carpentoracti, xiiii. Calend. Iulij, M. D.

XXVII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
PENT. IO. SALVIATO S. R. E.

Cardinali, S. P. D.

Nouem menses ferè sunt, cum ego Carpentoracte,
ut meam ipse gererem et gubernarem ecclesiam, me
recepit: cum uiginti ipsis diebus ante Roma esset proscru-
ctus, quim illa acerba horribilisq; clades urbi illi omnium
clarissime et nobilissime incidisset. Quia mea illinc profe-
ssione, cum res illas libenter relinqucrem, ab uno Ponti-
fice Maximo et clementissimo aegre fui dimisus. Amo
enim eum, et amavi semper: nec meo in illum studio et
voluntate quicquam adhuc in vita expertus sum ardens-
tius. Quo etiam maiorem ex illo grauiissimo casu cepi ani-
mo dolorem: quem tamenscribendo non persequar, ne et
meam ipse molestiam augcam: et te uidear uelle ad lus-
tum illorum rerum mecum uniuocare. Quod autem ad
meum officium et obseruantiam erga te pertinet, postea-
quam hoc ueni, cogitau iam sepius ad te scribere. Non
enim te fugit, dum Romae fuimus ambo, te nubi semper
propositum fuisse, quem precipue colerem: non solam
amplitudinis et dignitatis tue causa (hoc enim tibi com-
mune erat cum multis) sed multo etiam magis, quod tu

c

mibi

mihi videbars, in illo genere et ordine, uel solus, uel cera
 te cum paucissimis, antiquae illius uirtutis exemplum re-
 tinere. Eram igitur tibi ex animo deditus: neque tu id ne-
 scis. Quam meam opinionem et obseruantiam confir-
 mabat, tum insignis benevolentia, qua fui semper coniun-
 ctus cum patre tuo clarissimo viro: tum tua erga me per-
 petua prestansq; humanitas, cuius nullo tempore obliuisci
 possum. Cogitavi igitur scribere ad te. Sed cion nullum
 suppeteret(his quidem temporibus miseris, perditisq;) ar-
 gumentum, quod uel mihi scribenti, uel tibi meas literas
 legenti, esse aptum wideretur, distuli usque in hunc diem:
 nec mediusfidios, quo nunc habeam magis quid scribam,
 quam habuerim antea. Sed quia quicquid nunc denum
 scripsisse, id te putavi placatiore animo esse lecturum:
 cum non solum dies, id quod omnibus commune est, sed
 etiam prudentia, que tua laus propria est, sedasset in te ani-
 mi molestias. Quanquam quicquid possint, non plane per-
 spicio. Non enim sunt nostra mala eiusmodi, ut si in una
 parte offensum sit, in altera sit prospere actum. Sed cion
 uno interitu omnia iaceant prostrata, ubi amplius spe ulla
 nitatur non habemus: nisi ad eum solum respiciamus, qui
 altissimum posuit refugium suum: quo uidelicet, neq; mas-
 li flagellum aliquod, neque fortunae temeritas potest aspi-
 rare. Quod equidem oro optoq; quotidie, ut ita fiat. Sed
 si ceteris non possem, mihi quidem ipse consulere potuit:
 habeoq; constitutum, nequaquam amplius posthac a sum-
 mi Dei cultu ac famulatu me sciungere, cui uni sum dicar-
 tus ac deditus: hoc arctiore fidei et deuotionis vinculo,
 quam plerique: quod cognoui meam illi salutem et libera-
 tem esse cure. Itaque certum est, quod tempus uite reli-
 quam mihi fuerit, id omne ad Dei immortalis cultum, et
 artium

artium optimorum studia conferre. Quòd scribo ad te alia
quāto liberius. Sensi enim te nunquam abhorrire à talibus
consilijs, que cum Deo coniuncta sunt: que qui deludere
et aspernari solebant, cion opes et potentiae nimium se-
clarantur, intellexerunt, ipso euentu docti, falso se consi-
lio à ueris rationibus aberrasse. Sed de his hactenus: ne-
que enim hec eiusmodi sunt, in quibus immorari admis-
sum letabile sit. Ego quem amorem, quamq; obserua-
tiam erga te iam inde ab initio nostre coniunctionis coepi,
perpetuò sum conservaturus. Tu me ut diligas, et in tuo
rum numero ducas, tibiq; deditissimum esse existimes,
magnopere à te peto. Vale. Carpenteraci, III. Nonas
Februarij, M. D. XXVIII.

IAC. SADOLETVS EPISC. CAR-
PENT. IO. SALVIATO S. R. E.

Cardinali, S. P. D.

TVIS literis plenissimis humanitatis et benevolentie,
quibus ad meas rescripseras, nihil adbuc respondere
potui, morbo impeditus, non negligentia retardatus. Fuca-
runt autem ille, ut quidem esse debuerunt, mihi iucundis-
sime. Nam et memoria mei tua mirum in modum me de-
lectauerunt: et in optimam partem accepi, tum iudicium,
quod ipse de me in illis faciebas: tum consilium, quo co-
hortabare, ut nollem hoc tempore deesse reip. cui tot ans-
nos summa cum fide et diligentia seruuisse. De iudicio
quidem, quòd tibi ego idoneus uidear, in quo sit aliquid
opus et adiumenti reipub. (quando hoc ita accipio, ut id
tui potius erga me amoris indicium esse putem, qui in ullius
mea uirtutis testimonium) habeo tibi magnam gratiam.
Talis enim uiri benevolentia satis mihi pro illustri testis

monio est. Quod uero aut me deceat, aut id uera et recta ratio a me postulet, ut referam me rursus in illos fluctus, ex quibus Dei immortalis incredibili benignitate semel creptus sum: quanquam in omni genere prudentiae plurimum tibi tribuo, tamen in hoc plane quidem non assentior. Est enim meum mihi munus attributum, quod nec descrere debeo, neque ab hac mente, illius pie recteque administrandi, ipse deseri. quod quidem ego perspicere non possum, quo pacto absentes probet administrarent, cum ego ipse qui adsum, attendoque, re experiar, hanc unam omnium maximè laboriosam et difficilem esse prouinciam. Sed ut hoc mustari conuellicet, possit: quis mihi praestet, rite omnia deinceps in urbe auctum iri? optimus quidem et iustissimus est Pontifex: sed cuiusmodi ceteri ordines? cuiusmodi tempora? Qui hominum mores? Nos uero qui satis diu satque uehementer illis rebus dedimus operam, et aliqua inseruiendo reipub. naufragia iam fecimus, aliquando littus portumque nacti, obnoxie illum teneamus. E quidem quod reliquum dabitur uite, id et Deo et multis sic impendere totum deuoui, ut aliam nullam cum quoquam cogitem habere rationem. nec despero in hoc ipso quoque genere uite, fore me et ipsi summo Pontifici, quem incredibili quodam amore prosequor, et ceteris amicis, ornamento aliquando ac uolupati. Tantum tenere mihi hanc pacem animi, et hunc fructum tranquillitatis, quo mirifice perfruor, ad diem uite ultimum liccat. in quo mens quidem mea perquam est consitans, sed fortuna est ipsa pertimescenda, cuius tanti et tam uarij sunt ad ledendum conatus, aduersus quam illo persugio uti meditamur, quod est unum omnium certissimum et maximum: ut in Deo ipso omnis spes uite, omnia subsidia fortune constituamus: qui si fuerit nobiscum, quis contra

contra nos erit? Atque hæc pauca ad te, velut excusans opinionem meam, si non ea est omnino sententie tue consentanea: cùm præsertim probe intelligas ipse, etiam si in me esset ingenium atque eloquentia, que quidem perquam minima est, quoniam nihil tamen illa prosectoria sit in tam auer- sis ab æquo et bono, cunctorum moribus ferè et uolunta- tibus: que non modò nihil appetunt rectum, neque honestum: sed ne in eo quidem ipso, quod perperam appetunt, habent certam et constantem rationem appetendi. Sed hæc fortasse plura, quam oportuit. Quod autem priuati iam tecum officij est: quod tu meam benevolentiam et agnoscas erga te, et tuam mihi ipse uicissim tribuas, meq; in numero ducas tuorum: uebementer (ut uerum fatear) mihi gratum est: tibiq; confirmo, si quid aliquando euene- rit, ut re ipsa declarandum sit, quo sim in te animo: me non solum equaturum, sed (si licebit) superaturum etiam tuam de me opinionem. Tu ut mei memoriam conserues, homi- niq; omnibus ingenij et uirtutis ornamentis predito, Al- berto Pio Corporum principi, plurimam ut dicas meis uerbis salutem, te magnopere rogo. Vale. Carpentoracti,
III. Nonas Maij, M. D. XXVIII.

IAC. SADOLETVS EPISC. CAR-
PENT. DE S. ERASMO

Roterodamo S. P. D.

ACcepi tuas literas, Basilea Calend. Octobris datas: in quibus erat manu tua ascriptum, alteras te eodem exemplo ante dedisse: quas non acceperam. Sed et hec tar- dius hic allatae sunt, medio enim Nouembri mihi sunt redi- date. Quas habui, mi Erasme doctissime, omni ratione gratissimas. Nam et effigiem tue eximiae uirtutis, sum-

meq; humanitatis, mibi ante oculos totam posuerunt: quam
 ego semper soleo et mirari, et amare: et tue erga me
 singularis benevolentie fuerunt mibi fidelissime testes.
Quod enim tantam de salute mea curam suscepseris: atque
 usque eo fueris sollicitus, quoad habueris certum, quid
 de me factum esset: meq; in his locis constituisse cognoveris:
 amici nimirum animi, et egregie benevoli, hec magna
 est significatio, in qua ne uiuam mi Erasme, si tibi conce-
 do, ut in amando me sis superior. Multa equidem que in
 te sunt, atque haud scio an multo plura quam in quoquam
 alio, dilexi semper et admiratus sum, ingenium, eruditio-
 nem, copiam: atque illud imprimis, quod tu ista tanta dos-
 trina ornamenta ad pietatis studium, et ad Christi ce-
 lebrandum nomen contulisses. Huic uero tuo tanto in mea
 ipsum amori, et animo ac benevolentia sum par, uerbis
 tamen et literis satisfacere non possum. Dum enim auide
 cupio exprimere quam me tibi deuinctum putem, mibi nec
 stylus, nec oratio suffpetit: quod tu per te melius poteris
 existimare. Sane, quod ad me attinet, admirabili Dei be-
 neficio, salus mibi tum et incolumenta est inuenta, cum uis-
 ginti diebus ipsis ante miserrimum casum Rome, ex ur-
 be illa exiui, iter habens ad ecclesiam meam, et in ea re-
 fidere, quod reliquum esset uite, constituens: quo quidem
 uoto iam antea Deo eram obstrictus. Nec uero dubito,
 quin recta et grata Deo haec uoluntas, causa meae inco-
 lumitatis exititerit. Nam mea reliqua eiusmodi sunt, ut
 mibi illius magis misericordia sit opus. Sed quo ego mis-
 nus meritus sum, hoc summi ciuidem Dei clementie et
 benignitati maior a me debetur gratia. Meas quidem
 fortunas omnes, acerba mibi urbis fortuna eripuit. In his
 ipsam bibliothecam, quam ego Greca et Latinis libris
 magna

magna diligentia undique comparatis, referat: que omnium fuit, ut et tu existimas, et ipse sentio, iactura grauissima. Sed tamen omnia in partem bonam accipienda sunt. De Bembo meo nibil est quod labores. Is nuno etiam tum Leone, morbo coactus, celi mutandi causa, consultit se Patarium: ibidemque confedit, et nunc quoque commoratur, totus literis et studijs deditus, omnemque habens cum Musis rationem: quem ego arbitror pangerre prosectorum aliquid, quod ipsi laudi futurum sit, certe non mediocri voluptati. Vrbis Romae casum quem pluribus desles, non alterius arbitror eloquentia digna posse deplovari, quam tua. Incredibile est, quantum calamitatis et damni, ex illius urbis ruina, omni humano generi inuctum sit. In qua eti^m uitia quoque nonnulla interant, maximam tamen multo partem dominabatur uirtus: domicilium certe humanitatis, hospitalitatis, comitatis, omnisque prudentie, ciuitas illa semper fuit: cuius excidio, si qui, ut scribis, letati sunt: ij non homines, sed fratre potius immanes sunt existimandi. Quanquam hoc paucis usu arbitror contigisse, ut aut non doberit nobilissime omnium et multo prestantissima urbis clade: aut si furore quodam usque eò debaccati sint, ut hoc illi exitij mali que optauerint, nunc saturatis odijs, non aliqua furoris sui penitentia, et uicissitudine rerum humanarum moueantur. Sed de his uiderit Deus. Quos tu quod scribis resipiscere iam coepisse, cupio equidem ut ita sit: id que precari Deum non desinam: non enim odii illos, quin eos reuerti ad sanitatem opto: sed tamen Deus uiderit. Ego quod te habeo socium huius doloris, neque parum ex eo me consolor, et de tua optima mente atque natura egregium iudicium facio. Quod uinam pacis et

Rome ene.
mission.

concordie communis aliqua aliquando ratio habeatur: quò melius consolari nosmetipso, & rectè sperare de omni repub. possumus. Nunc & tu prudentissime scribis, & ego intelligo, omni hac spe (nisi Deo aliter statutum sit) penitus sublata, nihil neque bonis literis loci, neque studijs pietatis, relictum iri. Nec tamen propterea defiscere animo, aut defatigari debemus, quin cuncti, qui artibus optimis imbuti & instituti sumus, subueniamus pro sua quisque parte huic tanto damno, communiq; iacturæ: & in libris nauemus pacis & pietatis operam, si misnus in repub. & in coetu hominum possumus. In qua quidem actione, & ego elabore, ut non modò assequi te, sed uix imitari quisquam confidat. Nam que nos multo cum labore, longo tempore, rudia tamen & imperfecta facimus, tu nullo negotio breuiissimo in tempore, plane ex polita absolute*lucubratis* ut iam non in te curz sit, sed nature, orationis ille nitor, & uerborum sententias rumq; incredibilis ubertas. Quo etiam minime mirum tibi uideri debet, multos esse obtrectatores tue laudis, & inuidos: est enim edita in altum laus tua, neque omnes eiusmodi, ut magis eos uirtus ad amorem, quam celebritas fame ad malevolentian adducat. Qui tamen ab te contempnendi, & nihil faciendi sunt: non enim digni sunt, quorum uel habeatur mentio. Ego sicut & amor erga me tuus, meusq; uicissim erga te, & mea natura, & imprimis officium amicitie postulat, semper futurus sum, & tuarum clarissimarum uirtutum fautor, & dignitatis ac nominis precipuus amator. Vale duos decimo Calendas Decembris, M. CCCCC. x viii.
 Carpentoraci.

I A C. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. BONIFACIO AMER-

bacchio Basiliensi s. p. d.

Legi tuas literas, plenas benevolentie, et officij: in quibus quod merita mea erga te tantopere commemo-
ras, facis tu quidem abundantia amoris: nam ego eiusmo-
di officia, que similibus tui viris probis doctisq; tribuun-
tur, magis honestare eos qui tribuunt, quam eos quibus
deferuntur, semper arbitratus sum. Quamobrem si quid legi
tua causa, non tam mihi te gratias, quam me occasione age-
re oportet. Atque utinam, qua in te uoluntate sum, tantum
mibi dedisset fortuna facultatis, ut magna aliquis in re meum
animum melius perspicere potuisses: non te scellisset opin-
io tua, si quam de natura et moribus meis suscep-
tes. Etenim cum sim uirtutis atq; doctrine plane studiosissi-
mus, teq; utraque earum plurimum nulere perspexisse:
iam ex eo tempore, quo te primum Auenione cognoui,
amaui te perpetuo postea, nibilq; non tua causa mihi fa-
ciendum esse duxi: neq; me mense semel suscepit in te be-
nevolentie unquam penituit. Nunc uero, cum te ostendas
tam memorem, tamq; gratum, humanissimisq; uerbis omne
tuum studium mihi deseris, etiam amantius absentem studio-
susq; complector. Quid enim faceres, si aliquo magno be-
neficio a me essem ornatus, cum pro tam parua re, tam ma-
gnam te mihi debere gratiam pretereras: omnino omnes
habeo causas diligendi tui. Quapropter uelim hoc tibi per-
suades, paucos te habere, de quibus tibi aequi, ac de me
polliceri possis. Sed haec factis libetius prestabo, quam uer-
bis. Irenei librū accepi, quod sane mihi iucundū munus fuit:
gaudeoq; ea que diu abscondita fuerunt, nostra etate
potissimum luci esse redditia. Ego assiduus in literis sum:

cudo etiam nescio quid: quod si confecero ex sententia, erit
 aliquid, credo, ad uere pietatis studia profectum. Sed in-
 credibilis in me est tarditas: in quo ego soleo Erasmus
 nostrum maximè admirari, eiusq; ingenij uim, & oratio-
 nis iussicere copiam. Cui tu plurimam salutem dic, tametq;
 eius quoque literis ipse rescribo. Vale mi Amerbachi, &
 nos dilige, omnesq; istuc uiros doctos qui recte pieq; sens-
 tiunt, meis uerbis saluta. Carpentoracti, xii. Calendas
 Decemb. m. d. XXVII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

CARPENT. N. SENATV S THO-

losani Presidi s. p. d.

CVM uenissim Carpentorachte ad v. Nonas Maias,
 mee ecclesie deserviendi, & Deo in ea opere offi-
 cijs impendendi causa, rebus Romanis aliquando penitus
 relictis, quod quidem meum consilium, Dei eiusdem erga
 me benignitas, & secuti exitus postea, comprobauerunt:
 quæsiui statim ex his quos scire putabam, quibus in locis
 esses, cupiens scribere ad te, & fundamenta nostre bene-
 volentie iam pridem auspiciò iusta (si quidem optimum
auspiciu[m] uirtus est) literis confirmare. Cum autem mibi
 de te nihil certi responderetur, propterea quod negotijs
 publicis à Rege assidue exhibitus, itineribus crebris distra-
 bercre, neq; diutius ferre uno in loco consisteres: & ob eam
 causam, & quod deinde tristibus nuntijs ex Italia multis
 allatis, & priuata mea incomoda, & multò magis publi-
 ce calamitates animum meum non leuiter perturbauerant,
 usque in hunc diem à scribendo fui retardatus. Nunc uero,
 depulsi nubibus illis mororis ac molestie, quas mibi in
 animo tantorum malorum cogitatio congregarat, cùm
 (quod

(quod solet esse non difficillimum ijs , qui in summo Deo
 spes suu posuerunt) spretis humanae casibus , ad serenitas
 tem animi , et ad constantiam me retulisse , statu h. ss ad
 te dare literas : quas ubicung; essem, tamen speravi ad te alia
 quando perlatum iri , per quas et officio satisfacerem (sum
 enim tibi pro tuis multis erga me meritis iam pridem ual-
 de obstrictus) ex renouarem in te , quoad fieri posset , me-
 moriam ac benevolentiam mei nominis . Ego iam ab eo
 tempore , quo primum ad senatum Tholosanum (cui tu ma-
 xima cum dignitate praes) causa ecclesie meae fuit delata ,
 cognoui meorum procuratorum , hominum probatissimo-
 rum , testimonio , qui uir essem , qua integritate , qua prudens-
 tia , quanta autoritate preditus : intellecti quoq; tum illud ,
 te ita esse studijs optimarum et artium et literarum de-
 ditum , ut in eo genere laudis et scientiae excelleres . Quod
 quidem ego maximum in homine , si cum uirtute innocen-
 tiaq; iungatur , statuo ornementum esse . Non enim si ra-
 rum est , secundo de finit esse preclarum . Quin ad splendo-
 rem et nobilitatem huius doctrine , qua expolitur huma-
 nitas , queq; una precipue animos hominum ad ueram di-
 gnitatem bone statemq; instituit , addit quandam admiratio-
 nem etiam raritas . Magnum est enim , et prorsus admira-
 bile , ita queri a quopiam in hoc tempore sapientiam , ut
 ea non ad quæstum ullum , sed tantum ad bene beateq; ui-
 uendi rationem referatur . Evidem bis tot tuis ornamen-
 tis laudibusq; acceptis , suscepseram iam erga te non mes-
 diocrem benevolentiam : cum accesserunt officia deinde
 tua erga me absente , meosq; presentes , qui causam meam
 apud senatum istum defendebant , plena gratissime huma-
 nitas . Ostendisti enim illis , te (quod meæ quieti et tran-
 quillitati , quoad equitas ferret , cuperes esse consultum)

in tota

in tota ratione iuris administrandi, quod tu pro tua fungulari iustitia potissimum obseruaturus essem, habiturum libenter rationem mei: ut, cum primum recte fieri posset, de re transigeretur: atque ego curis illis & molestijs omnibus liberarer. Quam uoluntatem erga me tuam usque adeò memini tum mibi accidisse gratam, ut nullum tantum onus gratiae esset, cuius non me tibi debitorem putarem. Nihil enim est, quod me magis alliciat, uel rapiat potius ad amandum, quam amoris erga me significatio. Que cion in te non mediocris apparuisset, multaque essent preterea, que ego in te non probarem soliam, uerum etiam admirarer: memini tum me ita constituere, tanti uiri amicitie nil mibi esse debere optatus. Itaque & statim tibi de hac mea uoluntate literas misi, & multis mandaui, ut coram eam tibi exponerent. Secuta sunt tempora, quibus tu, Regis tui de tua præstanti uirtute iudicio, ad grauiores res obeundas Tholosa euocatus, ego in illis Italiae fluctibus uersatus, ambo graibus curis negotijsq; districti, a scribendo cessauimus. Nunc autem, cum Dei immortalis incredibili beneficio, cui meam salutem cognoui fuisse cura, ego in portum ex alto tandem peruetus sum: habeamq; constitutum, quod reliquum uitæ est totum in eo munere fungendo posnere, quod à me eidem Deo maxime debetur: putavi conuenire beneuolētie in te me & te de aduentu nostro, omniq; statu facere certiorem: ut scires, me repudiatis priuatis illis uitæ actionibus, que, et si à me non mediocri cum dignitate tractabantur, ad illa tamen iam aspiranti, que diuina immortaliaq; sunt, impedimento magis erant, quam adiumento, revolutum totum esse in eas literas, & ad ea honestissimarum artium studia, per que nosmetipso noscendi, & ad Deum ipsum proprius accedendi, ampla nobis facult

LIBER I.

Artimine eo per
 45 statis pidiisque
 commincatio
 et uiles, sa
 rotas, saras.

facultas parata sit, quam facilius ne consequemur, si cum studiis
 dio uerae sapientie cultum purae sancteque religionis in unum
 quasi complexum copulabimus. Quod sumus Deo adiutori
 uante studiose effecturi. Et quoniam te quoque eadem uolu-
 luntate adhuc praeclara studia propensum esse intelligo:
 audebo te hortari, non tam ambitione, quam benevolentia
 adductus, ut maneat in sententia, atque inter publicas res
 administrandas, impertias buic etiam cura aliquid tempo-
 ris: quod ex fructibus uberiores uite beatae percipias, ex
 fuis ad illa gerenda atque tractanda, si fieri potest, etiam
 instructior. Ego quam semel erga te singulariter suscepi
 benevolentiam, eam perpetuo ex cum fide conseruabo.
 Tu si me uici sim, ut spero, ex ut instituisti facere, diles-
 xeris, mibique aliquid aliquando literarum misce-
 ris, dabo operam profectio, ut te ne una
 quam nec iudicij de me tui, nec no-
 strae institute necessitudinis poe-
 nitat. Vale. Carpentor-
 racti, xii. Calen-
 das Nouem-
 bris,

M. D. XXVII.

IAC. SADOLETI
EPISC. CARPENTORACTI
PISTOLARVM
LIBER II.

IAC. SADOLETVS EPISC.
CARPENT. PETRO BEMBO,

S. P. / D.

VBITVS discessus Pauli Sadoleti (qui
fratris Patruelis filius, mihi ad manum
adolescens, non solam summa spe atque
indole omnium uirtutum, sed ipsis iam
uirtutibus præeditus, repentina nuntio de
patris morte coactus, à me proficiscitur) facit, ut conur-
batiore animo ad te scriban de tuo libro que scribenda
sunt. Quem ego librum tibi remitto, natus idoneum hos
minem, qui perferret. De quo ipso tamen accipe pauca.
Lectus enim est à me per diligenter: mirumq; in modum ea
me lectio delectauit. Nam et charissimi amicissimiq; homi-
nis præclara ingenij ac doctrine monumenta aspiciens,
eum ipsum, quem maximè diligo, uisus sum aspicere: et
ipsa oratio, ac dicendi genus, ciuismodi est, ut nihil nitidius,
nihil elegantius, neq; uenustum magis posit desiderari, uel
in delectu cultuq; uerborū, uel dignitate et copia senten-
tiarum. Itaque ego, qui eas partes in dialogo gero, quas tu
me pro tua in me benevolentia gerere uoluisti, sumq; in
illis testimonium illustre tui de me iudicij consecutus, facile
agnosco, in istis ipsis scriptis me multò disertius et com-
modius loqui, quam soleam in meis: proq; eo magnam tibi
habeo gratiā. Quod enim maximo cum labore, nequeo ta-
men affequi, id sum tua opera sine labore ullo meo perfacile
adep

adeptus. Ac ad reliquias quidem suavitates multis ac magna, quibus me affectum sensi, illa accessit, ceteris non minor, quod temporum nostrorum, ueterumq; dictorum, ac factorum, que nobis unquam inter nos acta & communicata sunt, omnium est mibi memoria ex illo libro renovata, tum cum erat nostra etas ad omnem alacritatem & animi hilaritatem longe aptior. Habita quoque est illustris mentio multorum fortium virorum, quibus cum utrique nostrum iucundissima fuit familiaritas: quorum partem maximam mors nobis eripuit. Quo etiam tu maiorem officij & pietatis laudem es meritus. Qⁿos enim iuuenis apprime dilexisti, eos etate iam proiecta eis honoribus exornas, per quos & uirtus una eorum, & tui praestantis ingenij laus immortalitati consecratur. Sed hec hactenus. Etenim cum scribam negligentius, simq; animo suspensor, uerendum nubi est, ne tanquam omnia conans dicere, parum tamen dixisse uidear de eo, de quo nihil fas sit pro dignitate dici potest. Itaque uenio ad alteram partem. Contendisti enim tu a me per literas pluribus uerbis, ut in corrigendo & mutando, que mihi mutanda esse uiderentur; neu stylo parcerem, ne ue ullam in eo amoris, aut indulgentie ducerem rationem. Ergo obtemp. rare tuis preceptis uolens, annotavi nonnulla, hercule magis ut fidem tibi facerem diligentie mea, quam quod valde necessarium arbitrarer. Sed malui tibi supersticatus, quim parum scravus religionis uidcri. Ea tu parro in optimam partem accipies. De reliquo, mi Bembe, aliqua semper inter nos: in quo te non desinam bortari, ut omisis alienoribus scriptis, te ad hoc genus scribendi totum confras, in quo quidem facile tueri principem locum posites. Illustrabit, nubi crede, hec tempora, & nomen suum

tuum Latina oratio : que et gravitatem maiorem habet
in sece , et utilitatem ad omnes res accommodatiorem.
Quanquam et hoc , et omnia , multò tu melius.Federicus
Fregosius bis proximis diebus in Italiam profectus est.mas-
tris etiam ipse morte euocatus. Ei ego misi commentarium
quendam,in quo de sacrī agitur rebus,Venetijs imprimen-
dum. De quo si quid tu audieris , (nam non sum auctor hoc
genus scriptorum ad tuum iudicium deferre tanquam à le-
nioribus studijs alienius) peto à te pro nostra amicitia , ut
aliquam curam adhibeas , quò sine mendis edatur. hoc sola
autoritate assequi potes : et si tibi ostenderis gratum id
futurum esse.Nostris communibus amicis , et Cole tuo,
quem ego quoque non mediocriter diligo , plurimam dic
salutem. Vale mi charissime Bembe , et nos ut facta ana.
Carpentoraci , v i. Calend.Iulij.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

CARPENT. PETRO BEMBO

S. P. D.

Quod excusationem preponis in tuis literis , quonoba-
rem libri tui non tam cito misi mihi fuerint : in
eam accipio partem , ut tu potius humanitate tibi solita uta-
ris , quoniam quod id fuerit necesse. Nihil enim tuum , ullo una
quam tempore , uenire in suspicionem negligentie potest.
Et illi quidem aude expectabantur à me : ueram ut tamen ,
quoquo uenissent tempore , gratissimi futuri essent. Sed , ut
perspicio , correxit moram omnem liberalitas tua : cum
scenore enim redditii nobis sunt , accepimusq; plus quam
speraremus , et quoniam fuerat inter nos pactum. Itaque mas-
gis est cur tibi gratias agam , quoniam quod de tuorum , ut
scribis , tarditate querar. Ego uero illos et legi , et
lego:

legoruntumq; ex lectione eorum capio uoluptatis : quantum uerbis consequi non possum. Nam et sermonis nitor atque elegantia, et rerum, que inibi explicantur, ubertas, uarietas, dignitas, et amicissimi hominis in eis imago ac monumentum, et meus mehercule erga te ipsum amor, omnia eiusmodi, ut miranda mea quedam sit in legēdis illis delestatio. Nec multo fœcus in uernacula. Non enim credo existimare te, funditus me gustum omnem illiusmodi scrip-
torum etiam perdidisse : fa. tsq; nonnullam amicitia iniuria-
riam, qui me in iniidion eam uoces, tanquam illa sint non
mei stomachi : sic enim scribis. Quasi non ego possum pro-
nuntiare complura tua in eo genere, que olim à me memo-
rio mandata sunt, cum Asulanis tuis ediscendis, opere et
tempore non minimam impendissem. Sed tu fortasse coiquis
ex eo, illa mihi non placere, quod te auocare solebam ab illis
literis. Faciebam ego id quidem, sed consilio, ut uidebar, bo-
no. Cum enim in Latinis maior multo inesset dignitas, tuq;
in ea facultate princeps mihi longè uiderere, non tam abstra-
hebam te illinc, quam huic uocabam. Nec studium repre-
bendebam in illis tuum, sed te maiora quedam spectare deca-
bere arbitrabar. Quod si tu ea magnitudine ingenij es, ut
præclarè utrumque præstiteris : non mea ratio redargueda,
sed tua prædicanda, et serenda in celum est uirtus.
Paulus quidem meus ita incensus est studio tua legendi, ut
satiari non queat, quem hic nos habemus iam non discipu-
lum nunc quidem, sed mirificum comitem studiorum no-
strorum. Tantos enim progressus habet in literis, ut eius
quoque nos iudicio in nostris scriptis libentissime uta-
muri. De loulo quod scribis, gratum est: cognoui ego il-
lum semper mihi amicissimum, et uero etiam tibi. Habet
enim ille quod pauci, ut in eadem palestra, in qua ipse se

exercet, aliorum nibil inuidet industrie: ex quo maiore
 etiam laude est dignus. Meum quidem consilium hoc
 concedendi, et in his permanendi locis, cum semper mibi
 placuit, tum etiam magis mibi probatum debet esse, si tibi
 est: et illis, quibus cum te loeatum Bononiae, et illo-
 rum opiniones de me inaudisse narras. Quos gaudeo equi-
 dem in ea esse sententia, ut probent: sed tu unus mibi
 multorum instar. Evidem ipse, quod ad mei animi sen-
 sum attinet, maiorem indices capio ex eo consilio nolu-
 ptatem. Non eram enim natus omnino seruituti: et erat
 tempus aliquod nobis ad recolenda nostra illa preclara
 studia sumendum. Tum etas iam ad ocium senectutemq;
 deflexa, me ad quietem, et tanquam in portum inuis-
 tabat. Tum autem alia multa. Quanquam quid ego sin-
 gula commemorem? cum id ita ut facerem, suaferint mihi
 omnia? Egi igitur quod putavi esse rectum: quam sa-
 pienter, nescio: fortius quidem, et feliciter certe. Ea
 enim sunt consecuta, ut qui etiam non ex ratione, sed ex
 euentis consilia hominum ponderant, meum factum non
 sint aucti uituperare. Quare quoniam sumus in portu,
 teneamus stationem quam cepimus, et quod reliquum
 fuerit uite, honestissimis studijs atque actionibus im-
 pendamus. Deus modo propius fu, et commodè ua-
 lere liceat: prestabimus, ut ratio extet otij nostri.
 Unus nobis deest conspectus, uel potius congressus tuus:
 qui nunc quidem foret, ut tu suauissime scribis, nostrum
 utrique dulcissimus. Sed quoniam id non potest, sumus
 hac epistolarum inter nos collocutione contenti: que
 quid nam prohibet queso, ut ne sit crebrior? Amabo
 te, quando ad eam urbem es, in qua omnium ferè gena-
 tium negotia geruntur, perffice, quorum fide et opera
 opt

ra optimè inter nos commere posint literæ: equidem sequar constitutum tuum. Commentarium meum plane nolo Venetijs imprimi, ab illo ἀρχιπότῳ duntaxat, qui committatus fuit pluribus locis. Eum Lugduni imprimendum curauimus: cuius mittimus tibi uolumen unum, ue- rius aliquantum nos quidem existimantes, non placitum illum tibi, nec tui fore stomachi: nec tam mehercule, quod non preclare in eo agantur res: sed quia barbara multa & obsoleta necessariò affersa sunt: nosti enim morem huius scriptionis. Tu boni consile quicquid est, & nos amare perseuerare, mi charissime atque optatissime Bembe, amore illo fraterno, quo iandiu coniuncti inter nos sumus germanum in modum. Flaminium optimum adolescentem, & eundem deditum optimis studijs, Colamq; item tuum, cuius ego fidem, diligentiam, uirtutem, quotidie pluris facio, saluere iube plurimum uerbis meis. Vale. Ex suburbano nostro Carpentoraffensi, x l. Calend. Augusti, M. D. XXX.

IAC. SADOLETVS EPISC.
CARPENT. PETRO BEMBO

S. P. D.

Gratum est mihi, quod video tibi curæ esse, quemadmodum crebro inter nos per literas colloquamur: quando quod potuit esse gratius, ut licaret nobis garrire coram quocunque in buccam uenissent (qui quotidiane fructus familiaritatis uberrimus esse solet, & suuissimus) nobis fato quodam est creptum. Sed tamen ne huius quidem officij exercitatio despicienda est: est enim & iucunda & dulcis: modo literæ cursuñ haberent & secundum & faciem. Video enim tuas datas laniario mense, mihi extremo

d 2 Maio

Maio fuisse redditas, cion hæ prius ad aulam Regis peruenissent, & illinc demum, tanquam errore agnito, ad me se uix aliquando receperissent. Ego tamen in dandis literis sequar institutum tuum, ut Lugdunum mittam, unde Venerias postea perferantur, ad Lazarum Bayfium legatum Regis, hominem, ut ego quoque cognosse videor, & doctum & perhumanum. Qui cion ad me prior scripsisset, non existimauit amicitiam petitis alte principijs, & magno ambitu uerborum conciliandam esse. Sed scripsit apertissime & familiarissime: ut ingenuæ sue naturæ illustre testimonium iam tam mihi dederit. Amo igitur eum, neque id mediocriter. Porro accedit corollarium, mihi quidem non molestum, ut item ad illum semper aliquid dem, quod etiam mea ad te commodius ferantur. Sed ad literas tuas. Ille uero, mi Bembe suauissime & optime, admirabile est, quanta animum meum uoluptate afficerint: quod, utrum eloquentie in illis tue tribuendum putem, an amoris in me tuo, qui undique in illis literis se ostendit, difficile est dictu. Eminet enim uero utrunque, meq; ita delectat, ut nihil unquam magis. Sed de genere orationis styliq; elegantia, uerecor, ne si plura dicam, tibi etiam ipsi videar inceptus. Testatum enim iam diu apud omnes est, & qui tu sis, & de te ego quid sentiam. De amore ergo potius, quem tuum esse erga me tantum, quantum audeo optare, & nis deo, & uebementer letor. Itaque illa quam suauiter scris pta, de mea benevolentia erga te, tibi plane perspecta, de fratrum nostrorum filijs, de studijs domesticis, de omni cura cogitationeq; rerum etiam intimarum? que tu tam amanter, tam fraternè singula commemoras, ut non tuas literas legere, sed te ipsum videar audire loquentem: quem ego absentem, tanquam præsentem, & audio mediusfius,

dius, et quotidie intueor. Ac (si uerum loqui uolumus)
 hoc est proprietate amare, communicare uidelicet recondita
consiliorum suorum: non id, quod plerique facimus, cum
 nullo argumento proposito accedimus ad scribendum,
 uerbis crebro iactare, et quasi ostentare benevolentiam.
 Sed ne uiuam, si concedo tibi, ut plus me ames, quam ego
 te amo: qui in hac ratione presertim, debeam partes fer-
 re potiores. Nam ut mittam initia et ortus familiaritas
 tis nostrae, quorum semper mihi quidem iucunda est re-
 cordatio, cum tu principio a me appetitus, dedisti mihi te
promptum et facilem, ac in omni genere elegantem ac
 perhumanum: utque reliqui deinceps temporis indicia
 tue erga me uoluntatis preteream, que et magna et
 multa sunt: hoc tuo officio quid potest esse constantius,
 quod eandem amicitiae fidem absenti mihi prestas, quam
 olim presenti iamdiu prestatisti? Namque ego, qui ueteri-
 bus necessitudinibus relictis, ad nouum atque insolitam
 fortuna quadam translatus sum: si conseruo memoriam
 meorum familiarium, quid (queso) aliud facio, quam id
 quod natura fert? scilicet ut leniam desiderium animi mei
 recordatione eorum quos diligo? Tu qui domi cum tuis
 charissimis remansisti, qui amicis abundas, cuius dominus
 assidue floret copia lectissimorum hominum: cum me
 ipsum tanti absentem facis, in amoreque persistas, nec di-
 turna iam disunctione nostra quicquam esse imminutum
 de tua pristina uoluntate significas, et benevolentie inte-
 mee faces subiicias: et tibi officij summanam luidem uen-
 dicas. Que nulla re a me potest, nisi magnitudine amoris
 compensari. Sed quid ego? labor equidem longius: et si
 enim hec grata memoratu, minime tamen necessaria sunt.
 Quapropter ea missa faciamus. Quod tuus in fratribus filio

instituendo labor nō cum adbuc exitum assicatus sit, quem
 tu sperares: credas mibi hoc uelim, non minus cure mibi
 rem eam esse, quam tibi ipsi. Quid enim interest, utrū tuus
 sit, an meus? Sed ego spē quadam adducor, ut confidam,
fore tibi illum aliquando uoluptati. Multum enim illū etas,
multum initatio domestici exempli adiuuabit: nec boni se-
minus uirtus facile est interitara. Quapropter suadeo tibi,
 ut neque spēm de eo, neq; studium deponas. Meus quidem,
 cum est uti ego maxime uolo, Deo habeo gratiam. Is te
 unum summū omnium colit: miroq; afficitur desiderio, tum
 uisendi te, tum arctius adberendi tibi: cui rei utique ali-
 qua aliquando capietur occasio. De studijs nostris, in que
 preter expectationem suam, & ceterorum, uterq; nostrū
 delapsus est, hoc de me tibi habeo dicere: uisum fuisse mibi,
 ista magis conuenire huic iam etati, & huic persone quam
 gero, esseq; officio meo coniunctiora, quam illa, que lu-
 cis quidem habent ac lantibus plus, sed utilitatis certe minus.
 Itaque in hec iam totus inimineo: perfectoq; Hortensio,
 quem habeo nunc in manibus, et si negotij eius magnitu-
 do penè ut desperem facit, (est enim res prorsus maximī
 operia) sed tamen eo aut perfecto, aut abiepto, non facile
 aliud agere vne, neq; alibi uspiā, quim in sacris literis uera-
 fari cognosces. Tua uero susceptio conscribende historiae,
 dignitas plena est (ut ego iudico) non mediocris: nam &
 honorifico senatus consulto ad hoc munus uocatum fuisse,
 eximie tue est glorie: presertim cum illud non ambitione
 expressum, sed sponte, & ipso iudicio senatus exortum
 fuerit: & tua sumnopere laudanda ac predicanda est pica-
 tas, non denegasse patrie banc operam, ut illius geste res
 tuo ingenio potissimum, grauiſſimoq; testimonio posteri-
 tali proderentur. Quare id cupio tibi bene & feliciter euca-
 nire.

Historia V.
metra.

nire. Quanquam non illud tibi tam optandum est, quam ut incolmis diu ualeitudine bona perfruare: cetera enim abunde adfunt, per que et tui ingenij laus, et Rei tue publicae monumentorum memoria consecretur immortalitati. Tibi sane ea res cecidit non incommode: non enim necesse habuisti, id quod mibi contigit, deflectere a ueteri curriculo studiorum tuorum, et uelut incognita in via imprimere nouas orbitas. si quidem hoc opus est (ut ille inquit) omnium unum oratorium maxime. Sed ne illud quidem assentior, uisum iri hoc tibi difficile, aut laboriosum: quid enim est, quod tibi, pro tuo isto ingenio, istaque doctrina, ac eloquentia, qua insigniter predius es, aut nouum accidere, aut difficile posse? Verum de his satis: Colam meum tantopere probari a te, et magnificiri, neque miror, et uehementer gaudeo. De Flaminio idem sentio, quod tu. Lazarum Bonanicum audio tradere Patavij publicè doctrinam bonarum artium iuuentui. Eum ego hoc ^{Lazarus} ~~amicus~~ ^{elogio} maiorem in modum diligo: neque dubito, quin tibi iam factus sit perfamiliaris: summo est ingenio, excellens doctrina. Sed uirtus, et probitas, et in omni officio fides, atque constantia, in primis in illo homine amanda et complectenda est. Eum tu saluere iubebis uerbis meis plurimum. Credo te memoria tenere, confessam a me olim, cum Rome etiam essem, orationem quandam in Iudeos, ^{pro sadal. fr} ~~fratres~~ quam ego causam in duas actiones partiri institueram: sed prior fuit pars tantummodo absoluta, si tamen absoluere est, quod parum politè efficias; eam ego nunquam duxi edendam, neque hercule nunc in alia sum uoluntate. Sed cum flagitanti iam sepius, et amicitie nomine uim quasi afferenti, Herculi Gonzage, homini et nobilitate uirtuteq; maiorum suorum, et suis ornamentiis ac laudibus

amplissimo , omniumq; et cultu et amore dignissimo , res
sistere amplius non posim , illam ad eum mitto , (modò
enim in fasciculum coniecta est) bac lege tamen , in quo
multis precibus cum eo ago , ut ne cuiquam omnino copiam
illius describende faciat , præterquam tibi , si id forte peti-
ueris : et si damni nihil putaueris , bonas horas tuas in ea
legenda consumere non bene . Quod tibi notum esse uolui ,
ut cum de meo animo certior factus essem , quid tibi esset fa-
ciendum , ipse statueres . Vale mihi optatissime atque humanis-
tice Bembe , et Marcum Antonium Michaëlem , quem ego
unice semper dilexi , quemq; mei uicissim cognoui amantis-
sum , saluta meis uerbis etiam atque etiam . Carpentorae-
cti , x i. Calend. Iulij , M. D. XXXI.

I A C . S A D O L E T V S E P I S C . C A R-
P E N T . P E T R O B E M B O

S. P. D.

CV'm haberem plus aliquantum otij quam tu , seruavi
uetus institutum , ut Latinè ad te scriberem : tam etià
quacunque lingua scribatur inter nos , neutri quicquam ac-
cidere potest iucundius . De te enim sentio , item uti de me
ipso , cui omnis tua epistola incredibilem semper quandam
adferit uoluptatem . Cepellus ille , quem tu mibi commendas ,
ad me ipse non adiit : literas tuas misit . Ei ego denuntiari
iussi , si quid opera mea uellet uti , omnia me tua causa , que
tu uellet , esse facturum . Orationem meam tibi tam plas-
euisse , quam scribis , uebementer gaudeo : et si hoc mibi
præter opinionem accidit . Semper enim ego de illa fastis
diossus iudicau. Sed tu amore fortasse inductus , quo erga
me , et res omnes meas afficeris , honorificentius sens-
tis de illa , quam ipsa res ferat . Quod si ita est , ego tamen
iaucture

iacture nibil facio, quantum enim de fructu ingenij de-
perdo, tantum mibi ex amore tuo erga me uoluptatis
adjicitur. Fregosum nostrum futurum tecum aliquot men-
ses, peream, ni inuidarem tibi, nisi te tantopere amarem.
Sed amabo mi Bembe suauissime, dato hoc mibi, ut de ue-
stis misericordiis sermonibus, aliquid nos quoque qui absen-
mus, degustare possumus. Id perlepidè fiet, literulis ab
utroque uestrum familiariter ad me scriptis: quas ego loco
uestri exosculer, et in manibus assidue habeam, colloquarq;
cum ijs: et quoniam in viuis capitibus non possum, in ima-
gine talium amicorum, amori meo in uos incredibili ali-
quid oblectamenti et exoptate uoluptatis dem. Evidem,
qui alioquin hic libenter sum, eion fructus illos dulcissimos
uestri congressus cogito, relegatus mibi uideor. Sed obdu-
randum est: est enim quiddam, quo ego aspirare conor,
quod utiq; esse statuo ceteris rebus prestantius: idq; etiam
facit, ut tuo amantissimo consilio, quo mibi precipis, quas
partes in scribendo sequi debeam, minus facile obtempe-
rem. De tuis scriptis atque historijs, in quas ingressus es
(ut ante a tibi scripsi) mea summa est expectatio: neque ea
tamen maior ingenij tui uiribus. Itaque iam uidere mibi ui-
deor, patriam tuam, suis opibus florentem, tua uocis testi-
monio etiam futuram ornatiorem. A' Lazarо accepi lite-
ras, illisq; respondeo. Te quòd delectet ueteris nostre cons-
iunctionis memoria, haud mirandum est: nibil enim illa
amantius, neque fidelius. Sancte eadem mibi ita iucunda est, ut
non solum fructu suauitatis, sed ornamento etiam non mes-
diocris honoris me afficiat. Quippe cum tibi me esse cordi,
um mibi in se magnam lauds ac iudicij habere uideatur.
Vale mi charissime atque optatissime Bembe. Carpentoraa-
ti, v. Idus Martias, M. D. XXXII.

V'm Auilam tuum per se libenter uidi, hominem (ut
 tute scribis, & ego semper cognoui) et prudentem,
 et probum: tum autem, quod ueniebat a te, et e tuo sinu
 quasi erat profectus, nihil accidere potuit mibi illius ad-
 uentu colloquioq; optatus. Itaque noli existimare, alios
 sermones biduum illud, quo nobiscum mansit, cum eo mibi
 fuisse, praeterquam de te. Omnia sum expiscatus, que de
 homine coniunctissimo, omniumq; mibi longe charissimo,
 aut querere nostra diuincta iam disiunctio mibi suadebat:
 aut audire amor erga te meus summus expetebat. Que
 quidem cuncta esse sicuti ego maximè cupio, teq; cum te-
 nere statum, qui sit maximè ad tranquillam et honoratam
 uitam appositus, et tibi gratulor, et mibi summopere
 gaudeo. Quoniam enim iij inter nos sumus, ut pro frater-
 na nostra necessitudine omnes nostri in unum conspirent
 et consentiant sensus: ego in bonis tuis rebus me cun-
 dem statuo esse atque te, et eadem mibi uideor frui fortu-
 na, quando eadem, qua tu, perfruor uoluptate. Sed ad relia
 quas quam plurimas iucunditates, quas Auile aduentus
 mibi attulit, permagna mibi accessio fuerunt tue suauissi-
 me ornatisimeq; literae: quibus ego sepissime legen-
 dis, non tamen satiatus sum: tantum in illis humanitatis,
 tantum officij, tantum incredibilis cuiusdam spirat bene-
 uolentie. Atque haec preterea, sic suauitate orationis
 omnia conduntur, nihil ut mibi uidear unquam legisse
 dulcior. Me uero in illis cum usde delectauit iudicij tui tea-
 stimonium, quod mibi de mea oratiuncula das, plenum;
 ut ego perspicio, et fidei et amoris: tum uero grauis
 illa

illa ex sapiens admonitione amicissimi tibi hominis imprimis uisa est, quia à me requiris meae pristine uite consuetudinem: eo quod tibi uidetur in illum hominem aliquanto acerbius esse inuectus, quam moderati hominis natura postulet. Ego uero mihi Bembe, cum nil tuo iudicio statuam esse grauius, facile ita esse adducor ut credam, ac discedo in sententiam tuam, meq; duco errasse, quando is tibi uidetur error. Sed ego, primum in oratione illa antiquum morem dicendi imitari conatus sum. Scis enim ipse, quam asperè, quamq; uehementer in improbos inuechi soliti sint ij, quorum nobis ingenium atque eloquentia precipue probatur. Sordes porro, ex amentia, uel feritas potius quedam hominis illius, in quæ inuechebantur, sustinere illiusmodi orationem uidebantur, presertim cum tractarem eum locum, nihil magis perniciosum esse Reipubl. quam principum auaritiam, ex nimiam pecunie coacervande cupiditatem. Is autem in quem scribebamus, infinitis in eo genere soribus, non solum commaculasset famam sacerdotij: uerum omnia omnino non equitatis modo, uerum etiam humanitas iura conturbasset. Postremò, id quod tibi maxime fraudi fuit, non magis exiitaram orationem illam putavi, quam eas, quas nunquam scripsoram. Quod quando contigit secus, si tamen contigit, (est enim illa penes amicissimos, qui sciunt me eam uulgi nolle) danda opinor nobis est opera, ut actionem alteram aliquando, hoc est corpus totum cause conficiamus. Cuius rei cum tempus uenerit, (nam, ut nunc est, alijs rebus occupatus sum) tunc te adiuuante, ex suppedante ingenium tuum lucubrationibus nostris, illa in manus hominum egredietur limatior. Verum de oratione hactenus. Te procedere in conscribenda histo-
ria, iamq; octo annorum res gestas complexum esse, ual-
de lat-

de letor: sum enim ea in expectatione, uisuros nos, quod iure comparemus ac exequemus antiquitati. Ego in eis adhuc studijs uersor, que tibi minus probari intelligo. Sed cum iam pridem opus quoddam incepisse, cui perficiendo prefinieram hyemem eam que iam exacta est, in hoc tempore sum ualeitudinis incommodo reiectus. Quare astatim quoque huius uacationem postulo: nam ineunte proxima hyeme constitui omnino reuerti ad Hortensem, omnisque in eo absoluendo adhibere et industrie neruos, et diligentie meae. Lampridium tecum multum esse, hominem dignum eis studijs, in quibus semper magna cum laude uersatus est, plurimum gaudeo: cui tu quod testimonium eximie uirtutis apud me das, non fuerat id necessarium: ego enim hominem satis bellè noui. Sed tamen mibi fuit iucundum: tantum enim uirorum mentione mirifice delector. Lazaro nostro Bonamico rescripti: eas tu curabis reddendas literas, cumulumque addes salutem illi meis uerbis. Itemque Cole tuo, et M. Antonio Michæli, cuius mibi assidue uiuit memoria. Tuque imprimis mihi Bembe, si nos amaris, curabis ualeitudinem tuam diligenter, atque ista animi tranquillitate ocioque perfruere. Vale etiam atque etiam. Carpent. V L Idus Maij, M. D. XXXII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. P E T R O B E M B O

S. P. D.

Commodum recognoueram librum de liberis recte indituendis, daturus illum librarijs describendum, ad teque postea missurus, ut antequam exiret in manus hominum, tuo imprimis iudicio penderetur, cum mibi nec opinanti nuntiari iussit, homo et laude uirtutis et nobilitate prest

LIBER II.

prestans Reginaldus Polus, cras statim se Patavium pro-
fici, & si quid ad te uellem, me admonuit. Eum ego in
crastinum diem expectabam. Sed talem hominem qui per-
ferret nactus, quo meliorem, & certiorem ne optare quis-
dem potui, precipitauit libri descriptionem: neque unius
manu fui contentus, totuq; nunti sum in ea diligentia atque
cura, ut is absoluatur, (si modòasse qui potero) ad tecq;
deseratur. Quem, oro te mi doctrinæ Bembe, ita legas, ut
persuasum tibi imprimis habeas, me abs te opem expectas
re, non laudem. Scio quantum tribuam & doctrine, & illa
dicio tuo: iure utrumque quidem. Quis enim est hac no-
stra etate te uno dignior, cui omnium bonarum artium
studiosi primas deserant? Sed amor ille tuus mibi perspe-
ctus & cognitus, quo me complectaris, interdum dubitare
me pâculum cogit, ne indulgentius agas in eum, quam
mibi fortasse expeditat. Hoc ego uellem, & hoc te etiam
rogo, ut ad meam banc lucubratiunculam perlegendam, eo
animo accedas, quasi mibi studeas obtrectare potius, quam
plaudere. Non enim dubito, si talem curam adhibueris,
quin aliquot deprehensis sublatissq; erroribus, liber splen-
didior & limatior prodeat. Sed hoc nimium uehementer
te rogare, alienum esse uidetur à fraterna nostra necessi-
tudine: que ipsa per se admonet utrumque nostrum, ut
ea inter nos officia tribuamus, ac expectemus uicissim,
que ueritatem amicitie maxime confirmem. Evidem, si
id tibi recte fieri posse uidebitur, ut aliorum quoque dos-
torum hominum de eo iudicia exquiras, libenter conce-
fero. Etiam ut describendum aliquibus des, si quis forte ex-
titerit, qui banc & papyrus & operam uelit perdere.
quod non nolet fortasse Gonzaga nosler, uir bonarum lis-
terarum sittenissimus. Sed ego ita tibi hoc permitto, si
menda

menda prius sustuleris, non scriptoris magis illa, quam autoris. Denique ut tuo periculo cuncta fiant. Nam ego in tua fide, benevolentia, humanitate, totus requiesco. Nigro meo dicas uelim, accepisse me eius literas, quas dederat ad me ab urbe discedens, & eleganter & amicè scriptas. Quibus quò minus adhuc respondeam, certa causa est, quam oportuno tempore expositurus sum. Interea quidem ut me diligit, scq; à me apprime diligi sibi persuadet, ab illo metu uerbis petito. Lazaro nostro scribam aliquid, quanquam & parum habeam temporis, & ualde sim occupatus: que res etiam facit, ut ad te quoque minus accuratè nunc scribam. Vale, III. Nonas Septembri,

M. D. XXXII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

CARPENT. PETRO BEMBO.

S. P. D.

Non scribo tibi, sero me accepisse tuas literas, (te quoque enim scire video id ipsum.) cum, prius que misse fuerant, in itinere ipso deperierint. Has quidem, quis accepi, scribo mihi fuisse iucundissimas. Nec tam me hercule ob eam rem, quod fortasse suspicari posse non nemo, nempe quòd te laudant, inquiens. Puto id quidem etiam aliquid esse: (non tam enim iudico uercundi esse hominis, & ipsa moderatione animi temperati, quam ex insulsi & stupidi, talis uiri approbatione & testimonio, qualis tu es, non delectari) sed ego ad animi mei letitiam palmarium esse in illis statuo, quòd video te eorum sermonibus, qui de me honorifice loquuntur, non secus ac tuis laudibus, ut tute ad me scribis, gaudere, & triumphare. In quo agnosco non amorem solum, sed planè magnitudinem animi tuam,

qui

qui nisi essem ipse omni laude cumulatus, non tam libenter
fauores eorum fame, qui quantumvis ipsi laude uirtutis flo-
reant, te ipso tamen se confitentur inferiores. Ego uero mihi
Bembe neque quibus ornatus sim uirtutibus scio: (nihil
enim in me esse intelligo, quod magnopere spectandum
predicandum ue sit) et de te sentio idem quod semper
sensi, nihil fieri posse tuo ingenio, eloquentia, uirtute, hu-
manitateq; praestantius. Polus quidem noster, ut est blana-
dus conciliator amicitiarum, uoluntatumq; conglutinator,
non amantius profecto mihi testimonium apud te potuit
dare, quam tibi sepe tribuit apud me. Cuius ego tibi fami-
liaritatem et quotidianum usum inuidorem, nisi et illum,
et te in oculis gererem: amo enim utrumque uestrum.
Inquit uereor, ne si quid mihi scorsum ab alterutro ex uos
bit appetam, facere iniuriam amicitiae uidear: que pres-
scribit, ut amicorum commodis eaque gaudemamus ac nos-
firis. Quod si in Italia esse constituissem, certe nusquam
me conservarem alio quam ad uos: in uestraq; consuetudine
potissimum, in uestris familiaritatibus et amantissimis
congregibus conquiescerem. Sed neque ea de re deliberare
fus mibi puto, et meus reditus in Italiam, et si munere hoc
officii imprimis quod sustinco, tamen etiam uoluntate mea
mibi penitus precisus est. Hic enim ita uiuo, ut mori bie-
ibidem uelim: eademq; terra, que uitam meam sustinet,
corpus etiam ipsum, cum supremus uenerit dies, contegat.
Massiliam accessi, Pontificem salutatum, ut debui: illo enim
officii vinculo me obstrictum esse imprimis arbitrabar.
A quo sic fui exceptus, ut nihil mihi in mentem uenerit
optare, in quo non eius benignitas, et singularis humanis
tibus, mihi penè se obuiam obtulisse misa sit, usque eò facilem
cum, et liberalem in cunctis sum expertus. Sed et mul-
torum

torum preterea, qui ex urbe uenerant, egregiam erga me uoluntatem studiumq; cognoui. Ex quo ualde letus discessi illinc: non emolumenis premijsq; fortune, que iam apud me uadet minimum, sed multis & claris testimonij amoris ac benevolentie, que ego maximi facio, à compluribus uiris amplissimis atque ornatisimis honestatus. Quam obrem stemus in eo, quod iam dictum est, ut familiaritatis nostre desiderium misitandis literis leniamus. Non enim est causa cur transmuttende alpes, aut mare inferum: cur pernauigandum sit: cum crebra inter nos scriptio, & suaves buiusmodi epistole, si non alternos nobis uultus, at effigiem certe animorum, & uitam amoris totam ante oculos ponant atque constituant: in quo uoluptas nostra praecipue sua est. Neque eò dico, quin mibi te uidere, atque intueri, foret dulcissimum: sed illud sperare, imprudentie est: optare, temeritatis. Hoc quidem quod nostrum est, quod nostri arbitrij ac potestatis, in quo nullum ius sibi fortuna uendicat, præstemus uterque nostrum, ut fructum amicitiae nostre, charitate, ac benevolentia, iucunditatē consuetudinis, epistolis representemus: quorum in altero fides, in altero uoluptas à nobis est attendenda. Nigrum meum amo, ut debeo: ad eumq; puto me daturum literas. De Lazaro aueo seire quid agat: nibil enim iam diu ab eo literarum, ac ne nuntium quidem, ex quo nosse potuerim. Colam tuū salucre plurimū iubeo, cuius & memoria mei, & benevolentia delector. Te de meis capere eam uoluptatem, quā capio egomet, & tibi prorsus credo, & mibi est pergratum. Certe quod ad ocium senectutis mee attinet, que aut instat iam, aut admodum propinqua est, uideor habiturus, in quorum pietate & modestia acquiescam. Ambo quidem literis mirifice dediti, & tui imprimis studiosi

diosi perantesq; sunt. Quod ciam agunt, non se addere
tibi quippiam, sed se arpare adolescentiam suam, clarissimi
tui nominis cultu, et singulari obsequantia arbitrantur,
Vale, v.l. Idus Martiales, M. D. XXXIII.

IAC. SADOLETVS EPISC. CAR.
PENT. HERCVLI GONZAGÆ

S. R. E. Cardinali S. P. D.

Superioribus proximis diebus, ciam tibi lucubrationem
quandam meam missam, neque ipse tunc propter ha-
letudinem scribere potuisse: monui meos, ut me tibi ex-
cusearent, perpetuamq; meam in tua amplitudine omnibus
meis officijs colenda, tibi declararent voluntatem, qui se id
diligenter fecisse, t.e. in optimam partem omnia accepisse,
mibi rescripterunt: insuperq; te eis precepisse, ut scribe-
rent ad me. Si quid haberem imprestantia elucubrati, aut
quondamq; aliquid haberem, id ne grauarer communicas-
re tecum: ne si secus agerem, grauior fieret a me amicis
notio, et heteri inter nos coniunctioni iniuria. Quo ego
nunquam dupliciter delectatus sum: Nam ex tuis de me animi
iudicium, et egregium tuum cognoui ad optimus artes am-
pliendissimam voluntatem: que mibi semper in te omni digna
honore, et laude iusa est. hoc etiam magis, quod in tensa
rauitate et penuria eorum, qui nobilitatem cum virtute
habent, coniunctionam, tu unius excellis: qui utrumq; ita ade-
ptus sis, ut in tuis plurimis maximis ornamenti, maior
tamen multo virtutis tue, quam fortuna gratia habenda sit.
Itaque recordor iam inde ab tua incunte adolescentia, me
semper iudicasse, te fore unum, aut certe precepsimum inter
ceteros, in quo his temporibus perdiis lumen uere dignis-
tatis illucesceret: qui omnibus et nature, et fortune bon-

nis instructus, nobilitatem et potentiam, non arma iniurie,
 sed instrumenta bonitatis esse habitus. Postea uero
 quam ego in hac sane longinquas regiones me contulisse:
 tuus ad urbem accessisse, domiciliumque in ea fortunatum
 ac dignitatis tue constituisse: nunquam mibi inauditus fuit
 splendor tuus, et singularis in omni genere morum elegan-
 tia, et comitas. Que cum una et constanti omnium uoce
 laudaretur, non dici potest qua letitia afficiebar: cion in-
 telligerem, ceterorum quoque hominum iudicia cum metu
 de te iudicis consentire. Atque hec que nobilitati et gene-
 ri, et tuae, maiorumque tuorum dignitati debita erant, illus-
 strius tenet abs te gererantur, quam reliquorum usus fer-
 rat. Quid illa que iam tua sunt et propria, que pauci isto
 loco attingunt, quanti tandem facienda sunt quod bona li-
 teras, quod optimas artes, omniaque honestissima studia tra-
 conseptari, ut in honore ipso, non insignibus honoris, qui
 bus solle plerique nituntur, statum tue dignitatis possum pue-
 res. Atque ab his iudicis uiri illi oriuntur, quorum nunc con-
 filii maximè eget Ressps. que, nisi me fallit, adducta est in id
 discrimen, ut ueramente nobis sit de communibus fortu-
 nis extonescendum. Sed qui in secundis rebus comparant
 se, ut possint aduersas et dubias, si quando incident, con-
 silio regere, et uirtute sustinere: hi omnia in se obti-
 nent beatitudine presidii: ad que rite eximie paratus es.
 Facile enim et prudentiam in capiendis consiliis, et in
 dandis fidem, autoritatem in sententia dicenda, in omni uita
 constantiam et gravitatem, ista tibi optimorum autorum
 lectio suppeditabit. accedente praesertim iusu atque auctoritate.
 Quorum quidem princeps Aristoteles, cuius libros, eos
 qui de moribus et de repub. sunt, habere te in manibus, et
 ego confido, et imprimis plane expedit: omnes enim in
 illis

Artes libri
 de Rep.

illis et prudentie, et doctrine scatent fontes. Sed ego fors
tasse incepimus, qui hec ad te scribam, quia tu metius sis, quam
ipse qui scribo. Facit autem amor, non temeritas mea, me
loquaciorem. Quapropter de his bastenus. Quod admicat
autem lucubrations attinet: Ego illas orationes, quas re
quiris, neque confici, neq; adeo amplius mibi conficiendas
putto: aliene enim uidentur hac iam estate, et hoc genere
uite quod profitemur. Nam earum quas per scriptoram,
nisi secundum tibi, ni ueritus essem, ne quorundam offendicerem
animos, quia mihi necessario in illa oratione nominandi sunt.
Sed loco illorum mittant tibi cion primum probare cepe
ro, dialogum de optimo genere instituende adolescentie,
quem estate proxima confici: in quo multa, et magna com
plecti constus sum: hoc labore maiore, operaque difficultio
re, quod neminem babui ueterum, qui me adiuuaret. Unus
omnium antiquorum (quod sciamus) de hac eadem re Plu
terchus scriptus: sed non in eum modum, ut mibi magnos
pere imitandus esse uideretur. Nunc habeo in manibus de
Philosophia librum, in quo illa a me defendenda est; gra
ueri ut superatu a T. Phedro: etenim partes illas ei dedi,
amico homini iam mortuo, per quas et ingenium illius,
quod erat in eo sumnum, et naturae prompta ad accusan
dum lassitudinis, commendaretur posteritati. Sed est
opus arduum admodum, et per difficile: Nam cum de res
bus altissimis, et maxime remotis a communis hominum
sensu, differendum est: tum obscurissime res illustribus uer
bis et sententijs explicande. In quo alter est cogitandi et
conciendi labor, alter non minor, cogitata exponendi.
Spero tamen fore, si ad calcem peruenero, ut maximis ui
lanticibus, que e Philosophia sunt, intellectus, et tota uia pre
stantissime discipline cognita, multum postbac luminis
dubijs

vide pag 61.

ibet sacerdot
de philosophia.

nis instructus, nobilitatem & potentiam non arma iniurie,
 sed instrumenta bonitatis esse habiturus. Postea uero
 quam ego in hac sanc longinquas regiones me contulissent:
 tuq; ad urbem accessisses, domiciliumq; in ea fortunaram
 ac dignitatis tue constituisse: nunquam mibi inauditus fuit
 splendor tuus, & singularis in enim genere morum elegan-
 tia, & comitas. Que cum una & constanti omnium uoce
 laudaretur, non dici potest qua letitia afficiebar: cion in-
 telligerem, ceterorum quoque hominum iudicia cum metis
 de te iudicis consentire. Atque hec que nobilitati & gene-
 ri, & tuae, maiorumq; tuorum dignitati debita erant, illus-
 trius tamen abs te gerebantur, quam reliquorum usus fe-
 ral. Quid illa que iam tua sunt & propria, que pauci ipso
 loco attingunt, quanti tandem facienda sunt quod bona li-
 teras, quod optimas artes, omniaq; honestissima studia ita
 conjectari, ut in honore ipso, non insignibus honoris, qui-
 bus solis pleriq; nituntur, statum tue dignitatis possum pua-
 tes. Atqui ab his initis utri illi oriuntur, quorum nunc con-
 filii maxime cogitescit. que, nisi me filii, adducta est in id
 discrimen, ut uerbenter nobis sit de communib; fortu-
 nis extimescendum. Sed qui in secundis rebus comparant
 se, ut possint aduersus & dubias, si quando inciderint,
 consilio regere, & uirtute sustinere: bi omnia in se obli-
 ment beatae uite presidis: ad que tute extimue paratus es,
 facile enim & prudentiam in capiundis consiliis, & in
 dandis fidem, autoritatem in sententia dicenda, in omni uita
 constantiam & gravitatem, ista tibi optimorum aurorum
 lectio suppeditabit. accedente presertim usu atque ante.
 Quorum quidem princeps Aristoteles, cuius libros, eos
 qui de moribus & de repub. sunt, habere te in manibus, &
 ego confido; & imprimis plane expedit: omnes enim in

illis

Artis libri
 de Rep:

illis et prudentie, et doctrine scatent fontes. Sed ego sum
tusse ineptius, qui hoc ad te scribam, quod tu melius sci, quam
ipse qui scribo. Facit autem amor, non temeritas mea, me
loquaciorem. Quapropter de his haec tuis. Quod admicat
autem lucubrations attinet: Ego illas orationes, quas re-
quiris, neque confici, neq; adeo amplius mibi conficiendas
puto: alienis enim uidentur hac iam estate, et hoc genere
uite quod profitemur. Nam eorum quoniam perscripsoram,
nisi secum tibi, ni ueritus essem, ne quorundam offendicerem
animos, quia mihi necessario in illa oratione nominandi sunt.
Sed loco illorum mittam tibi eion primum probare cepe-
ro, dialogum de optimo genere instituende adolescentie,
quem estate proxima confici: in quo multa, et magna com-
plecti conatus sum: hoc labore maiore, operaque difficulto-
re, quod neminem habui ueterum, qui me adiuuaret. Unus
omnium antiquorum (quod sciam) de hac eadem re Plu-
tarchus scriptus: sed non in eum modum, ut mibi magnopere
imituendus esse uideretur. Nunc habeo in manibus de
Philosophia librum, in quo illa a me defendenda est; gra-
diter uituperata a T. Pedro: etenim partes illas ei dedi,
amico homini iam mortuo, per quae et ingenium illius,
quod erat in eo sumnum, et naturae prompta ad accusan-
dum laces sandumque, commendaretur posteritati. Sed est
opus arduum admodum, et perdifficile. Nam tam de res-
bus altissimis, et maxime remotis a communione hominum
sensu, differendum est: tum obscurissimae res illustribus uer-
bis et sententijs explicande. In quo alter est cogitandi et
conciendi labor, alter non nūnor, cogitata exponendi.
Spero tamen fore, si ad calcem peruenero, ut maximis uie-
litatibus, que est Philosophia sunt, intellectus, et tota ui pre-
stantissime discipline cognita, multum posthac luminis

vide pag 62.

libet sado:
De philoso-
phia.

dubia hominum mentibus afferatur. Sed de his quoque fas
tis. Extremum est aut te orem, ut me tui amantissimum stu-
diofissimumq; et diligas absentem, et tuo patrocinio
protegas, ac tucare. Vale. Carpenteradi, v. l. Calend. Fe-
bruarij, M. D. XXXL.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
PENT. HIPPOLYTO. MEDICI

S. R. E. Cardinali, S. P. D.

*Gratulato-
ria.*

Quantam uoluptatem acceperim, et quo fructu letis-
tie ac iucunditatis fuerim cumulatus ex amplifica-
tione dignitatis que: peto a te, ut ne meis ex literis con-
iecturam facias, cum id facilius sit tibi existimare, quam
mibi scribere. Certe ita letatus sum, ut ex paucissimis, que
maxime desiderauit, hoc mihi imprimis gratum optatumq;
acciderit. Factum est autem Dei, immortalis benignitate,
ut nostrum gaudium omni ex parte fuerit expletum, bo-
na iam ualitudine Pontificis maximi patrui tui nobis nuna-
tiata: in cuius salute et uita cion salus omnis mea reposa-
ta sit, cumq; ego cum preter uenerationem debitam, us-
que adeo amem, semperq; amauerim, ut neminem ardore
tuis: nil mirum est, si ex uobis ex uero in utramq; par-
tem statu, status omnis pendet et periculi, et salutis mee.
Nam de te quidem ipso quid nominatim dicam? in quo ego
statim ab incunte pueritia, ea perspexi indicia ingenij, hu-
manitatis, modestie, ceterarumq; uirtutum omnium; ut
iam tum facile appareret, qualis tu in etate uir postea esses
futurus. Cuius tamen etatis legitimum quasi tempus ex-
pectare noluisti: sed optimis artibus literisq; diligendis,
ac prudentium hominum familiaritate adhibenda, perfecis-
isti, ut uirtutis in te cursus, quam etatis fuerit celerior. Graz-
tulor

tulor igitur, & uerè, ac ex animo gratulor, ciam dignitatem
tue, tum illis eximijs uirtutibus, per quas omni honore et
amplitudine dignissimus es iudicatus. Et tum hoc gaudeo,
tum etiam illud, quod ad eam felicitate potius es conser-
sus, que et longe tutior, & ad beatam tranquillamq; de-
gendarum uitam accommodatior multo est. Quonobrè, quod
est omnis uerae gratulationis extrellum, Deum immorta-
lem supplex deprecor, ut tibi iste honor proprius, & quod
in istum ordinem dignitatemq; uenisti, id tibi suauum, felix,
prosperum, fortunatumq; perpetuo fu: quod eiusdem summa
mi Dei benignitate & clementia tua adiuuante uirtute, sic
confido suauum esse. Et quoniam iam tu quoque harum
gentium pastor ac rector, & huic tue alterius patriae
quam diuino iudicio es consecutus, patronus factus es: ho-
rum populorum casam, salutem, iura, libertatem, fortunasq;
omnes tibi ita commendo, ut maiore animi studio commen-
dere non possum. Egent enim maxime tua cura, patroci-
nio, fide, vigilancia, sicut quotidie ipse multis ex rebus co-
gnoscet. Illud item testabor, te in uicario pristino retinen-
do, multum & populi studijs, & ecclesie tue utilitati con-
suluisse. Est enim uir omni uirtute integritateq; prestans:
at, quod ad rem non parum pertinet, etiam aspectu, & fa-
cie uenerandus: affinis preterea summi omnium & maxi-
mi iureconsulti Ioan. Francisci Ripe Auenionis habitant:
cuius egregiam operam & singularem utilitatem, in omni-
bus tuis rebus tibi paratam & promptam experiere. Ego
neque me ipsam, qui iandudum tuus sum, neque mea studia
atque officia tibi possecor, ne uidear que tua in potestate
ianduji, si ea de integro tibi deferam, noni quotidie mu-
neris gratiam abs te intre uelle. Vale, & nos dilige. Caro
pentoracti, V. i. Idus Februarij, M. D. X X I X.

Nunquam esset arbitratus accidere posse, ut ex amicis hominis molestia aliquid ueniret ad me uoluptatis: sum enim, si quisquam aliis, officij in eo genere retinendi maxime cupiens. Sed nunc plane ex insituo meo depulsus sum. Quod enim Medullionis Brixiaci controuerfa tuae ad me eliceret iucundissimas literas, misericordia tua delectatus: cum ille praesertim ita scite ac eleganter scribere sint, ut singulare meum ac perpetuum de tuo ingenio ac uirtute iudicium, non confirmarint folium, uerion etiam uebementer auxerint. Quas quod te tardius ad me dicas dedisse, parcentem occupationibus meis, ut ne meis studiis intempestiuus obstreperes: in eam partem recipio potius, ut tu de tuis studijs nolueris esse detractum: cum in omni genere artium optimarum tu excellenter et eximie, nos aliquanto etiam minus quam mediocriter uersemur. Sed utrum est, auderem uota facere, ut ibi quotidianae ad me scribendi occasionses darentur: nisi uerteret, ne eodem tempore multorum lites et dissensiones preccarer. Quare sic habeto: tuis literis nec fuisse mibi aliquid complureis: hodie dies, nec potuisse esse gratius. Medullionem quidem ipsum cuius uolo causa, hoc etiam diligentius commendaui iudici Symoneta per literas: quod perspexi eius causam a te doctissimo homine probari, quem nolle mebercule quicquam negotiis babere nec molestiae. Sed quid id refert: ta regula aedificationis tranquillitate, suauissima: deinceps tu aedificationis ex ea. Igitur adiuuandus est, salvo tamen officio, quod te auctore videor mibi recte facere. Pro quo tu quoque quod eidem Symoneta scripsisti, maxime illius cause profuturus

futurus es. τῶν γένεσις πλάγων, οὐ δύναμος πολεμίων
δράσις ἀν. Erit autem hoc grauior tua commendatio,
quod non solum amici in amicum studium, sed hominis
etiam doctissimi et consultissimi, iudicium atque autorita-
tem affert. Illa duo extrema sunt in tuis literis: unum, quod
affirmas me egere non posse opera tua, cum ego ea semper
egeam: quis enim potest talis et viri, et amici quotidiana
opera non indigere? Alterum, quod optas, ut in his studijs
esse assiduus possis: qui incredibilis tua ingenij magnitu-
do facit, ut nequam opus sit: Quod enim nos,
et unum tantum, et id spissius: tu idem celerrime, et
preterea alia plura comprehendis. Quapropter est ma-
gis, cur tibi ipse gratulere, quam cur quicquam optes.
Quod si mei suffragij prerogatus eam haberet religio-
nem, quam in antiquis comitijs habere erat solita: in qua-
bus nemo unquam a prima centuria renuntiatus est consul,
quin fuerit idem magistratum illum asecmus: peruellem
te totum, quantumcunque es, nostrum omnino esse, ar-
cetq; et uite tue et doctrine, in his liberalioribus et
superioribus studijs collocare. Quod si continget, nule-
lam profectio barbariam te socio atque adiutore pertimes-
serem. Et tamen sic etiam diuisus, et in alteram forte
partem propensior, maximo es et temporibus his, et
rei literarie, ornamento. Ego, quod ad animum meum
erga te attinet, tantum tibi tribuo, quantum profectio
paucissimis: ita te amore complexus sum, ut omnia tua
causa nubi uidear debere. Quod si acciderit, ut opera id
ostendendum sit, efficiam ut intelligas, maximam apud
me rationem esse et amoris mutui nostri, et tue eximie
praestantisq; uirtutis. Vale. pridie Calend. Maij, M. D.
xxix. Carpenteracti.

JAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. ANDREE AL

CIATO S. F. D.

Castellanus noster legit mihi particulam literarum tuarum: qua rationibus tui discessus expositis, adscribis, si ea mihi probate rationes fuerint; te satis habbitur: neque quid alij sentiant, aut loquuntur, ualde labo ratus am. Quod ego ita accipio, ut agnoscam in eo tuum pristinum erga me amorem. Tantum enim iudicio meo tristis, quantum ego mihi non arrogo. Sed quod ad tua facta indicationem attinet: ego, mihi Alclate, tantum constituo in te ipso esse et virtutis et consilij, ut quocunque agas, id mihi ab optimo animo et eximia prudentia semper proficisci uideatur: causasq; tui abitus existimauit iustissimas, quae te uirum talen ad nouum capiendum consilium impulisse. Sed quod me tangit priuatum, quodq; ego ex meo sensu loquor, nunquam proiecto dissimulabo, discessum illum tuum mihi dolori non mediocri fuisse. Nec tamen uelim te hoc ita accipere, quasi ego factum tuum aliqua ex parte reprehendam, non enim reprehensionis ille fuit dolor, sed mei in te amoris. Etenim si, cum in his locis esses, infinita pene commoda, egregianq; utilitates mihi in te paratas esse intellegebam: quod et in natura tuae comitatem, et in ingenuo prestantiam, et in amicitia ingenue conservanda fidem, et in omnibus partibus uite atque sermonis, humanitasq; elegantiamq; experiebar: quid mihi priuato his togabonis, doloris accidisse ex tuo discessu putas? cum praesertim, quod pluris est quam cetera omnia, mihi quotidie uersanti in eis literis, in quibus tu excellis, ubi laboris atque hesitationis aliquid incidisset, paratum esset, te presente, persugium opumi et amicissimi, et in omni literarum et doct

ex doctrinarum genere longe precellentis viri: cuius uel
 solo habitu uicinitatis, ex animus, ex uires meae ad studia
 reficiebantur. Itaque (ingenue enim fatebor) quas in omni
 reliqua uita facio minimi, tunc opes non parum expeten-
 das duxi. Non mea mehercule causa (turpe enim est id
 Philosopho, Christiano praesertim) sed quod eas tunc si
 possedessent, hoc tantum lumen haec prouincia non am-
 fisset. Sed etiis grauis mihi iactura, ex his populis omnibus
 tua decessione facta est: tamen quod audio dignam
 tua uirtute ex singulari prestabilitate scientia, conditionem
 tibi esse delusionem: in Biturigibus summis illorum homi-
 num uoluntate, ex concurso maximo auditorum, ius ciuitate
 te tradere. mei animi molestiam in tua uirtutis dignitas con-
 solatur. Hoc etiam magis, quod video id esse gratum hos
 mini omnibus honore ex dignitate amplissimo Francisco Tur-
 nonio nostro Episcopo Biturigum: cuius ego multas exiu-
 mis uirtutes eum uenerer, multis quoque illius erga me
 olim meritis, de quibus a mea certior sum factus, obligatus
 uehementer sum, egor illo ipso officio, quod ego precipue
 in omni uita colo, ipsius uoluntatem meis rationibus ante-
 ferre. Quem quod audio aucta ex amplificata dignitate, in
 Cardinalium ordinem honoremque peruenisse, equidem
 maiorem in modum gaudeo ex gratiis: sed tamen ut illi
 ordini magis aliquantum putem, quam ipsi in hoc tempore
 ex eius honore splendoris ex honestatis esse acquisitum.
 Ad eum ego cum cuparem scribere, ex agere pro eius uer-
 teribus in me beneficijs gratias: illa ratione sum retardas-
 tus, quod prius scire ex te uolo, ecquid putas nostras ad
 illum literas non inopportuni futuras. Quod ipsum que so
 scribe ad me, nosque quod facis, dilige, ac ualestinem tuam
 conserva diligenter, tibique persuade, me, ex mea omnia non

minus tibi prompte esse, quam mibi ipsi: Vale, VIII. Cen-
tend. Februar. M. D. XXX. Carpentoraci.

IAC. SADOLETVS EPIS.C.

CARPENT. ANDREÆ AL-

CIATO S. P. D.

Litteræ tuis ad quartum Calend. Iunij datus, pridie Nonas Quintiles accepi: que me tui erga me amoris significazione uebementer delectauerunt. Magno enim argumento mibi est, me abs te diligi et magnificeri, quod ad me cum fide, tuis de rebus consilium meum usq[ue] auge ope ram expetens. Quorum utriusque utinam tantum haberem facultatem, ut tibi et tui similibus abunde possem suspen-
ditare. Sed de consilio mi Alciate, quod tibi respondeam parum admodum est: uel quod cius in te ipso fatis statuo esse, uel quod ipse quod feci, cum illa turbulentia et dubia (ut mibi quidem videbatur) reliqui, quod hec multò quic-
tiora consecutarer: id indicio esse potest unicuique, quid sensio-
nem. Quanquam enim noua hac pace uideantur uetera
bella Italie repente esse sublata: tamen recentibus etiam
nunc uulneribus nondum cicatrix plane obducta est: ani-
mique idem permanent mutuis exasperati odii, et pars-
tium studio infecti. Quibus quantum sit confidendum, tue
imprimis prudentia est existimare. Tibi autem ipsi, si in ea
loca migraueris, ut contingant reliqua ex tua sententi,
graviora certe prelia excipienda erunt, uel obtrectan-
tium tue laudi, uel commoda tua oppugnantium. Nam
quod te patriæ amor eō uocat, humanum id quidem est: sed
et sapienter ab illo Poëta dictum legimus, Patriam esse
ubiq[ue] sit bene. Verum de hoc, ut dixi, tuum consilium
sit, meum est potius ad omnia que tu uelis, operam tibi

mean

meum studiumq; deferre. Inque quod queris, ecquem Bononie amicum habeam, qui tibi operam dare in tuo hoc negocio agendo posse, qui ex mea causa uelit, et autoritate ad agendum sit idoneus: uix videor habiturus. Omnes enim sere quibus cum nub; fuit familiaritas, alio casu aliis diem suum obierunt: ut de quo tibi pollicear nominatim habeam. reminem: nisi forte Bartholomeum fratris filium Cornelij nostri Volte, summi uiri et nobis amicissimi, qui magno cum gemitu omnium, ex de hac Provincia super, et plane modo de vita decepit. Huius, ut dico, fratris filius, et si estate iuuenie est, propter virtutem tamen, familieq; dignitatem, et clarissimi optimi patruim memoriam, gratus est apud omnes. Eum ego confido suscepturum esse has partes, praesertim in causa illustri et honorifica. Habet enim hominis doctissimi commendatio non mediocrem dignitatem. Sed ego, sibi uideatur, ad legatum ipsum quoque, et ad quantum uirios literas dabo, tribuanq; debitum tue virtuti testimonium: neq; solum hortabor, sed obsecrabo etiam, ut te tali uiro atque doctore accessendo studiosis iuris ciuitate, et sue ciuitati esse consultum ac prouisum uelint. Haec litterae quid profutio? sunt nescio: nihil obscuras uideor posse prestare. Sed ut ego ostendo tibi quid sim facturus, sic tuum nunc iam, quid placeat tibi, ex quid me agere uelis, facere me per literas certiores: simulq; rationem aliquam intire, quò ille celerius buc perfruantur: ut tibi, cui ualde cupio, non voluntate solum, sed diligentia etiam satisficiam. Vale. Ex hortis nostris suburbanis, V 111. Idus Iulij, M. D. x x x.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. T H O M A E C A I E-

tano s. R. B. Cardinali s. P. D.

Letus

Lactus sum, te Romanum salutem atque incolumentem reuertitisse: quod ut primum cognoui ex meorum literis, confessim scripsi haec ad te, cupiens tecum loqui per litteras, quando (quod libertissime facere solebam) coram amplius non possum. Non enim meus in te amor, & singularis obseruantia, qua te semper sum prosecutus, aut spatio temporis, aut locorum interiuallis diminuta est. Nec ego unquam obliuiscar, unum te semper exituisse, qui me ex animo dilexit, fuerisq; mihi in rebus meis omnibus perpetuus pro pugnator & fautor. Pro quibus meritis ego tibi incisim omne meum studium, omnem meam obseruantiam, cultum, honorem, benevolentiamq; dicavi: siq; tuarum maximarum virtutum, quas ego admirabar, apud ceteros predictor. Nunc dissuntis nobis tanto terrarum & regionum spatio, & tuum nibilominus amorem erga me cunctem manere confido, & de meo tibi planè pollicor. De temporibus autem his, deq; bac strage rerum omnium & ruina, per quam cuncta oppressa sunt, nihil sanc tibi scriberem in hoc tempore, neque tantorum malorum accerbam memoriam refricarem, nisi intelligerem, quod ceteris dedecori & calamitati fuit; id ad singularem tuam laudem esse conuersum. Quod enim aduersos casus patienter tuleras, fortunarumq; tuorum iacturam pro minimo habueris, praesiterisq; te in omni fortuna firmum atque constantem, praeclara laus, & do pro homine sapientieq; digna. Sed tam tibi cum quibusdam est alijs communis. Non enim defuerunt (quan ego conjecturam de me ipso facio) quos bonorum suorum amissio de statu suo minimè dimouerit. Sed quod in tanto armorum strepitu tuum multuq; bellorum, furore hominum crudelissimorum atque auarissimorum omnia perfringente, tam multis cedibus, direptionibus, iugend

incendijs, in pace et in ocio esse potueris, et ad literas sacras
toto animo ita incumbere, ut utrumque Instrumentum no-
stre fidei sanctissime interpretandum suscepferis, totumq;
penè absoluferis: nec te aut periculi tui metus, aut alieno-
rum incommodorum dolor, ab ea cura et intentione animi
auocare potuerit: hoc est quod ego imprimis nouum et ad-
mirabile esse dico. In solita ista virtus, et incredibilis que-
dam animi altitudo fuit, que effecit, ut in tantis communis
bus miserijs solus et placatus, et beatus esses. Quod etiam
magis tuum hoc opus videre desidero: quod postea: qui-
dem nostris tuis excellentis ingenij, nobis uero etiam virtus
et admirabilis constantie perhibeat testimonium. E qui-
dem, quod ad me attinet, ipse quoque in litteris uersor: sed
conditione impari. Nam nec ingenio multum possum, et
animo sum informior: quamquam metu damni cogitatio me
nunquam plurimum autem afflisse recipit. misericordia
conuocuit: tum autem maximis hic difficultatibus in re fa-
miliari sum conflectatus. Etenim mibi fuit necesse pro na-
ture et instituto consuetudinis meae, omnes meos et uero-
res, et nosos recipere familiares, qui undique egentes
et nudi ad me confluxerunt. Sed de his satis. Ego, ut etiam
dixi, andrem et obseruantionem erga amplitudinem
tuam semel iustissimis de causis suscepvi, eam in uiolatum re-
tineo, semperq; retenturus sum. Tu ut in me amando pari
voluntate sis, tuumq; animum illum pristinum, quem
ego multis rebus olim habeo cognitum, erga
me conscrues magnopere a te peto.

Vale. Nonis Nouembris,

M. D. XXIX.

Carpent.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. THOMAS CAIC.

tano, S. R. E. Cardinali S. P. D.

DE tua erga me benevolentia sepe mibi à meis scribia
tur: quan̄ equidem non dubito firmam esse, idq; ma-
gnopere habeo gratum. Animus quidem meus erga te idem
est, qui semper fuit, eiam tibi mirifice deditus, tum tuarum
præstantissimarum virtutum admirator & cultor: quis
egorabi incunte serm̄e adolescentia omni semper honore &
obseruantia prosecutus sum. Itaq; recordor, & me in Phi-
losophie studijs non minima ex parte olim à te adiutum
instructumq; fuisse, & tiam mibi nullo loco defuisse neg-
lopem ex autoritatē in publick rebus, neque in priuatis
meis benevolentiam. Sed que tua erga me plurima exenti
beneficia, ea mibi fideli magis memoria conseruanda sunt,
quam multis verbis iactanda & commemoranda. Qnod
autem est ex tue summa virtute amplissimaeq; dignitatis
proprium, & idem aliqui ex parte etiam ad me pertinet,
id ego ex te nisi quid impedit, scire sane uelim: Quem in-
seleet, huius concilij, de quo tam multi sermones incre-
bescunt, esse etiam aut exitum futurum putes: Nam si res
agittur serio, spesq; aliqua sit latū tri auxilium bonis mo-
ribus & legibus aduersari tot ex tam graves, cum differ-
fiones in fide & religione, tum in communī uita corruptio-
la: optandum est omnibus nobis, & uehementer Deo
supplicandum, ut bene ac prosperè procedat res: Egoq;
quanguā imbecillitate ualecundinis, & dome stetis difficul-
tibus ualde impeditus, nullū discrimin recusaturus sum,
quō in eo interesse conuentu possim. Sin autem totum nego-
cium fuerit simulatio, libentius mansurus in statione mea
sum: neque educturus, ubi mea opera nemini utilis, mibi
autem

autem ipsi incommoda uchementer futura sit. Hec ego à te, si tua spectetur gravitas & dignitas, tanquam à patre requiro: si excellens singularisq; doctrina, tanquam ab eo, qui non meus, sed omnium esse magister possit. Hoc quidem sic existimo, si saluo officio scribi posse decreueris, te nūbil in hac re pretermitturum esse, quod ad me monendum inserviendumq; pertineat: et si nulla maior mibi futura est instructio, quam exploratio iudicij ac uoluntatis tue. Quod ut facere uelis, deq; eo ad me scribere, magnopere te rogo. Ego hic in literis & libris assiduu sum: neq; intellico iam, quid sit aliud beatū uiuere, nisi quod predicare solebat Solon, quotidie aliquid senescētē addiscere. Quod nos hoc melius facimus & prestantius, quod ea consuetudinē addiscimusq; per que ad noscendum fruendūmq; ipsum Deum sive firmā exortat immortalitatis adducimus. Tu ut uelis, meq; absentem, quod factis, diligas, ex patrocinio tuo tuare, uchementer à te peto. Vale. Carpentorati, M. D. XXX.

Quid sit beata
te vivere.

IAC. SADOLETI

EPISC. CARPENT. EPISTO-

LARVM LIBER III.

IAC. SADOLETVS EPISC. CAR-

PENT. FEDERICO FREGOSIO

Archiepisc. Salerni S. P. D.

POST tuum ē Gallia discessum, adhuc nibil abs te accepimus literarum. Quod mirarer equidem, & tecum quasi expostularem, si hanc tuam culpat, ac non eorum esse arbitrarer, qui quas literas suscipiunt perferendas, eas aut negligētia, aut perfidia nō curant redder

reddere. Nam quin tu iam aliquid scripsisti, mihi persuaderem nullo modo possum. Admonet enim me, cion ipsum fratrum eius temporis, quod a tuo abitu ad hanc diem intercessit, mensum trium tam ferre: in quo non scribere modo nobis, sed scriptitare cuiam potuisti: tum uero tua illa mihi nota humanitas et insignis erga me benevolentia, uerat me quicquam de officio tuo suspicari, quod aliter sit ac deceat. Etenim profecto memor non solum expectationis meae, sed tue cuiam promissionis: cuam Lugduno confessim iam decedente Italianam uersas, literas ad me manu tua dedidisti: in quibus erat scriptum, te cuam primum in Italia constitisses, curaturum, ut de omni tuo statu fierem certior: rationemq; iuturum qui et tuto, et facile comunicare inter nos littere possent. Ac mihi quidem, cur in expectatione non parua tuarum literarum esse debeam, causa complures sunt. Primum, meus summus in te amor, qui non finit intermitte apud animum meum cogitationem tui. Quapropter etiam de salute et incolumente tua sollicitus, omnem cuen- tum iuincrum tuorum scire ualde cupio: neque solum ut uales, sed quid agas etiam, acturusq; sis, et quibus in locis confessurus, Rome ne, ut est nonnullorum opinio, an alibi certo aliquo in loco. Deinde de Psalmo meo aucto mebra eule aliquando cognoscere quid sit factum: et si hec quidem cura et cogitatio non minus ad te, quam ad meipsum pertinet, communis enim ex illo amboibus nobis est bonos: si tamen ex illo aliquis honoros. Sed mea praecipua erat ex- pectatio, quod maxime in hoc tempore mei rationibus conducebat, illum iam esse editum. Hanc spem cardari, et differrantem longum tempus, sanci mihi quam molestum est, critiq; quo usq; quemadmodum sece habeares, ex iuis lucis certum cognoro. Nam si ij, quibus liber imprimendus missus

missus est, rem forsitan contemnunt, neq; statuant idoneam, in qua videatur esse elaborandum, præcimum istib; quidem est omne negotium: sed citò id mibi oportuit significari: uel enim abiecissimus de eo curam omnem, uel ad Lugdunensis tuos impressores conuersi fuissimus. Sin est autem ut et probent materiem, et in scriptione uitium non reprehendant, quod equidem malim, per magni faciens hominum doctissimorum iudicia, quorum et copia, et gloria abundat illa ciuitas, quenam ista queſo, et unde exoritur tanta cunctatio? Sed ut sit in his rebus quæ ignorantur, quærum ratio certa coniici nulla potest, sic mibi permulta de hac re cogitanti, magari suspicione qui solo licet: firmo aliquo consilio consistere non licet. Quia sollicitudine animi quiesci tum poterit, ciam tu me de re omni certiore feceris. Tertium illud est, quod ego expecto a te, ut sciam, quæ, et per quos epistolas mittere tutò possum: mirum enim me tenet desiderium sepius laceſſendi et compellandi tui: ciam tu presertim iam locis a nobis factius disfunctor, omnē spem oblectationis mee tecum, in literis solis reliqueris. Cuius ego discessi, in hoc tanto regno videor penè solus relictus: hoc etiam magis, quod profectionem tuam propè cōtinuo est Paulus noster consecutus. Is enim paternæ mortis subito casu, et insperato cōpulsus incommodo, quo nem familiarem et pupilos fratres suos inuiseret, constituere quis res domesticas, ante diem v. Calen. Iunij hinc est profectus, cum tu octo diebus ipsis antecessisses: cuius tamen redditus nūc nobis in expectatione est, extremus enim Sextilis erat reuersioni cōstitutus: quam diem intelligis appropinquare. Qui si tecum potuit in Italia congregi, quod quidem ipse et maxime expetebat, et fieri posse non diffidebat, plane ab eo fueris de omnibus nostris rebus eductus. Nos literas

ei⁹ non habem⁹ ex ante diem x. Calend. Quintilis, neque
hoc sine aliquo animi nostri scrupulo. Cogit enim nos ue-
reri propemodum omnia, uel bencuolentia, qua illum ut si
filius esset unicus complectim⁹, uel posteritatis cogitatio,
cui⁹ omnem spem & rationem in illo uno reposuimus: uel
quod grati⁹ anni tempore, & insalubri ferē ubiq⁹ gentium
celo, omne corporis periculum uidetur esse pertimescen-
dum. Sed tamen in spe bona sumus. Tu si nos diligis, quod
profecto facis, ne me patiare, obsecro, tamdiu in desiderio
tuarum literarum esse. Etiam pro tua humanitate curabis,
ut aliquot volumina ad nos libro impresso demum mittan-
tur, quod possumus amicis munuscula cum epistolis deferre.
Vale, & ad nos quam primum scribe: Bembumq; nostrum
mirificum hominem, omni summa uirtute præeditum, eu-
demq; coniunctissimum utrique nostrum, aliquando nactus
oportunitatem, meis uerbis iube saluere quām plurimam.
Carpentorati, Idibus Augusti, M. D. XXIX.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

CARPENT. FEDERICO FRE-
GOSIO Archiepiscopo Salerni,

S. P. D.

Accepi literas tuas, ante diem x v. Calend. Ianuarij da-
tas: ex quibus cognoui, quanto post me ad te perla-
te essent, quām fuerant date: & quæ te occupatio moraq;
tenuisset, quominus, ut cupiebas, mature ad nos scriberes.
Ego uero cum tanto iam interuallo nihil abs te accepisse, neque adeo de te: solicitarer autem non parum cupiditate
cognoscendi, quid tibi & rebus nostris communibus conti-
gisset, (sunt enim inter nos omnia cōmunia) cū me p̄ſer-
tim in ea cura & cogitatione, amor erga te meus sumimus
quiſc

quiescere non sineret: fateor me diu in expectatione fuisse
 tuarum literarum: nonnullamq; cepisse admirationem ea-
 rum tarditatis. Sed tamen ut suspicarer potius alia omnia,
 quam coniunctionem nostrae necessitudinis uel minima ex-
 parte immunitam esse, quia uel in amore apud te, uel qua in
 omnibus officijs conseruandis fide ac diligentia. Nunc cion-
 tu et ualestudinis incommodo aliquandiu conflictatus, et
 molestissimis negotijs distentus fueris: atque ea nunc im-
 pedimenta partium Dei beneficio, partim prudentia tua a te
 ipso repuleris: gaudeo primas eas fuisse literas, que mibi
 letum nuntium attulcrunt: que si citius uenissent, molestiae
 mibi fuisse. Tu autem q; tibi recuperatam ualeitudinem, et
 sapiens consilium uitande urbis, uehementer gratulor:
 pristinam quoque tuam agnosco animi magnitudinem. Vidi
 enim te olim cum uiueremus una, nec ipsa contemnentem,
 que uulgas admiratur: tum scilicet, cum ea adipisci facil-
 hime poteras. Et erant illa eiusmodi, ut haberent aliquam,
 si non ueram dignitatem, at speciem tamen, et simulacrum
 quoddam dignitatis. Nunc uero: Sed quid ago? aut cur
 nequicquam sumo banc operam? Ad nostra potius, De
 Psalmo cognoui, quo loci sit res. Sed ego ingenuè tibi in-
 dicabo, cum iam desperassem isthic rem confici, misi Psal-
 mun Lugdunum, aliquot correctum locis, ut imprimetur
 ibidem; quartodecimo admodum ab hinc die, hoc est ad
 1111. Idus Decembr. ut intelligas me moderatum cupidis-
 tati meæ, quoad in spe fierim, isthic rem conjectum iri:
 octauo mense uidelicet postquam tu ex his locis discessisses.
 Nec tamen puto te existimaturum, me egisse aliquid quod
 sit contra officium. Nunc siue hic, siue illhic, nostra utique
 de eo conquiescit cogitatio: nec tamen adhuc quippiam ha-
 bebamus cerii, quid fieret Lugduni. Sed de his satis. De te

autem ipso, et de tuo discessu in Italiam, qui meus tum fuerit sensus, nihil me attinet dicere: nisi illud, quod proprium est amoris, profectionem tuam dolori mibi non mediocri fuisse. Causas equidem discessus, et graues, et iustas esse arbitrabar: que te hominem prudentissimum mouissent. Mansionem autem in Italia tuam, neque ego probo, neque te ipsum probaturum esse arbitror: quanquam enim ibi officio pio et necessario detineris: tamen cum tibi tantundem fore in Gallia cum Deo negotij sit: et eadem te hac religio reuocet, que in Italianam euocauit: non video, peractis eis rebus que ad prouidendum consulendumque populis more et instituto maiorum inuenientur sunt, quid te sit in Italia diutius retenturum, quando cetera omnis, quod opinor te iam cognoscere, usque eorum confusa perturbataque sunt, ut nulla res in istis locis sit, que prudentem quempiam aut bonum virum posse delectare. Quare si tu idem senties, fuerisque expertus, poteris me autore officium et munus praestande Deo religionis, ad causam tui reditus, recte interpretari. Ibi enim potissimum commorari debemus, ubi plurimum proficere nos posse sentimus: alijs quidem praeterea etiam, sed nonnihil et nobis meti ipsi. In quo ego disputarem copiosius, nisi te doctissimum hominem, et optimè hec ipsa uidere mibi persuasisem: et uereretur ne tu fortasse magis ab amore meo erga te, et desiderio tui, quam a uero et integro iudicio huiusmodi orationem profici putares. Quamobrem haec missa. Paulus nobiscum est: nec sicut me diutius in expectatione sui esse: extremo enim Sextili ad nos rediit, estque nunc totus in Graecis literis: quod si perfecerit studium, non dubito quin omnia deinde facilia sit habiturus. Nos nihil scribimus impresentia, legimus autem libentissime: multaque et magnus iam parteis

partes Aristotelice doctrine transegimus, imprimis
 rā pūlā rā puerā: in quibus uisi sumus nobis non paucā
 subtilius & acutius comprehendisse, quam antea. O te si
 haberem, quo cum cōmunicarem, nihil crede mihi fieri
 posset beatius. Hęc enim animi letitia, ac in studijs uolu-
 ptas socium requirit: sine quo non illa quidem manca est:
 sed esset ea medijs fidius hilarior tamen, atq; uberior. Pau-
 lus nondum tantis rebus par. Tu maximo animo, præstans
 tifissimo ingenio, summa in me benevolentia, eximia sciens-
 tia. Sed fortuna obstat, et que ipsam etiam fortunam uincit
 necēsitas. Ergo idipsum ferendum est. Tuum constitu-
 tum dandarum & missandarum literarum seruabo diligenter. Bembo meo ascribes, quoties ad eum scripscris,
 plurimam mēs uerbis salutem. Tu uale, et nos dilige:
 quod te facere ita non dubito, ut nihil habeam tuo in me
 amore nec certius, nec iucundius. Vale. i x. Calend. Februa-
 rij, M. D. xxx. Carpenteracti.

IAC. SADOLETVS EPISC. CAR-
 PENT. FEDERICO FREGOSIO
 Archiepiscopo Salerni,

S. P. D.

CVm in Gallia essem, crebro commeabant inter nos lis-
 terae: quod siebat tum propinquitate locorum & res-
 gionum, (minus enim magnis omnino & spatijs uiarum &
 difficultatibus intersepti eramus) tum quodd corum qui lite-
 ras perferrent, maior erat copia. Postea uero quam tu in
 Italianam profectus es, omnia hęc nobis spissiora & diffici-
 liora facta sunt. Quod mihi sane magne est molestie.
 Etenim eiusmodi sunt tempora, et e.e impendent res, ut si
 unquam aliis, nunc cum maxime tuum mihi consilium &

f 3 beneu

benevolentia requirienda sint. Que si vicinioribus in locis
 eis, parata mibi arbitrari: quia abes longe gentium, non
 illa quidem mibi erpta, nec adeo tamen in promptu adesse
 mibi intelligo. Sed quid me angat, solicitusq; habeat, et si te
 per te satis existimare arbitror, quod eidem affici te puto
 in hoc tempore animi solicititudinibus ex curis, tamē aliquid
 tibi à me ea de re putavi esse scribendum: ut quoniā amore,
 & optima in rem Christianam uoluntate coniuncti sumus,
 nostras quoq; cogitationes & consilia coniungamus. Incre-
 bescit enim quotidie magis (ut tute scis) de cōcilio rumor:
 cuius habendi multæ quidem sunt cause iuste, ac graues:
 ac si uerè loqui uolumus, etiam necessarie. Sed ecquid spe-
 randum ex eo boni sit, magna uidetur esse considerationis:
 que fortasse ad nos nihil pertineret, nisi grauis officij oner-
 re premeremur. Quod prestare debemus, nō tam homini-
 bus quidē, quibus (si bene cōiectura utor) sancta & secura
 consilia haud ita multis placitura sunt: sed prepotēti Deo,
 cuius tantis aucti beneficijs, nihil habemus neq; in uita, neq;
 in fortuna, quod nō pro illius honore & nomine effundere
 simus parati. Hanc ego sententiam cum mibi tecum statuam
 esse communem, reliqua iam sunt cōmunicanda inter nos:
 quod cōsilium sequi, & quemadmodum nosmet gerere de-
 beanus. Nam si (ut dico) fructus est expectandus aliquis ex
 hoc principum ecclesie & episcoporum conuentu, qui sit
 Christiane Reip. profuturus: non dubium est, quin conue-
 niamus, quemcunque fuerit in locum concilium indicium, nec
 laborem ullum discriminare fugiamus: tametsi mibi ipsi,
 propter domesticas aliquot difficultates, imbecillitatemq;
 corporis, futura sit res molesta. Sin autem, quod magis uer-
 cor, propter inextricabiles difficultates temporum totum
 hoc remedium ad sedandas discordias, & ad morbos ex
 animis

animis tollendos inane futurum sit, atque irritum: est iam non parue deliberationis res, quid agendum nobis, et utrum accedendum eò, an manendum domi in uigilia nostra sit, cum alterum fortassis consilium inutile, alterum plane honestum semper habeatur. Hec ego, si mibimet ipsi confidem, exquisita potius et explorata scriberé ad te. cum uero tantum tue prudentiae confidam, quantū meum perpetuum de tuo singulare ingenio iudicium postulat: peto à te, et pro amicitia nostra rogo, ut suscipias totius negotij deliberationem atque curam: et siue habes iam statutū, quid tibi faciendum sit, siue es deinceps constituturus, me omnis participem consilij et uoluntatis tue facias. Ego enim eo sum animo, ut quicquid à te probatum fuerit, id ut sapienter sanctege: constitutum, ipse quoque secuturus sim. Quare tu et de rumore ipso, totaq; re, et de loco, temporeq; conueniendi, si quid habebis indagatum et compertum, facies me (si uidetur) tuis literis certiorem. Imprimisq; hoc ita cogitabis, si ueniendum aliquò sit, suminopere cuperem me, quod sine incommodo tuo fiat, contubernalem tibi esse. hoc mibi gratius atque optatius accidere nihil potest.

Vale. V I. Calend. Februarij, M. D. XXX.

I A C. SADOLETVS EPISC. CAR-
PENT. FEDERICO FREGOSIO
Archiepiscopo Salerni

S. P. D.

ET si quotiescumque literas tuas lego, toties sentio tua me quadam letitia affici, ut nihil esse mihi poscit earum lectione iucundius: tamen proxime literae tue quas ego Nonis Iulij abs te das, tertio Nonas Septembris accepi, mihi molestiae aliquantum plus, quam uoluptatis attulerunt.

f 4 lerunt.

lerunt. Nihil enim grauius accidere mihi potuit, nec quod
 minus ferre possent sensus animi mei, quam intelligere, te
 suspicari, aliquid mihi accidisse abs te, ex quo animus meus
 in te esset offensior: cum presertim id agas tam multis uer-
 bis, ut uere de me nescio quid dubitasse uideare. Ast ego
 contra, primum hoc dico, nihil me unquam esse in te con-
 spicatum, quod uel proprium esset tuum, uel mecum tibi in
 nostra amicitia commune, in quo non et admirabilis mibi
 tua uirtus, et beneuolentia erga me, eximia uisa fuerit. Et
 in utroq; quidem multa mea extant, neq; ea obscura, de tua
 uirtute humanitateq; testimonia. Sed non sumam mibi im-
 presencia, cuncta ut commemorem. Illa perstringam breui,
 que tui amoris erga me propria sunt, quorum nunquam
 me quidem cepit obliuio. Sed commemorationem antehac
 ueracundia impediuit, cuius tu nunc non pretermittende
 necessitatem quandam mihi affers. Nam siue prima nostre
 familiaritatis initia spectemus, quid tua tunc erga me comi-
 tate, liberalitate, beneficentia illustrius? siue hec postrema,
 (nam media fortune uitio, occupationibus maximis utrinq;
 nostrum, et locorum disiunctione, non tam testata esse pos-
 tuerit) quem ego possum afferre ex pluribus amicis, quos
 mea mibi officia quam plurima conciliarant, qui maius era-
 ga me ostenderit sui animi studium, aut cui tantopere salus
 mea cure fuerit? Veni in Galliam, nudus rerum omnium,
 tanquam ex naufragio in terram electus. An me oblitum
 putas illarum literarum tuarum, quas ad me prior misisti
 in quibus cum esset suauissima recordatio ueteris nostre
 necessitudinis, et declaratio amoris in me tui: non ne cum
 fortunas omnes tuas in communionem meorum temporum
 mibi obtulisti, tum humanissimis atq; amantissimis uerbis
 paria facta responderunt? Iuuisti me opibus, instruxisti
 librīs,

libris, quorum ego iactura (maximam enim feceram) non mediocriter angebar: omnibus et prudentie, et liberalitatis tue consilijs auxilijsq; fonsisti. Quo quidem tempore, cum cetera mihi ex te iucundissima acciderent, illud tantum submoleste feceram, quod maiora subire conabar in mea causa onera, quam ut meus pudor facile pati posset. Hec ego qui nosse debeam et in memoria habere, quid ita queso, sum a te in iniustae iracundiae crimen vocatus? qui etiam si iustum aliquam haberem successendi tibi causam, non possem id sine nefario scelere, et sine magna communicatione meæ naturæ ac uoluntatis facere: quam ita iampidam habeo institutam, ut nullas cognoscat iniurias, significationibus autem benevolentiae maximè obligetur. Vide queso dulcissime Federice, ne in hoc me aliquo inconstancie et levitatis criminis condemnnes. Quid et si molestem mihi foret tibi ita uideri: mea me tamen conscientia consolaretur. Mibi enim ipse sum cognitus, et scio nihil a me commissum, quod ad nostræ amicitie fidem, uel minima illa ex parte uiolandam posset ualere. Quanquam ne tu quidem de me aliter sensis: non enim dubito quin me firmum et certum amicum esse constitutas: potiusq; tua illa suspicio tota fuit amoris: et nimurum ita est. Habet enim hoc illa animi affectio peculiare, ut quod maxime appetit atq; optat, eius amittendi suspitione maxime stimuletur. Sed tu si uere de me existimare uolueris, et cogitare cum animo tuo, quis aut ego sim, uel cuiusmodi esse debeam, presertim aduersus te, cuius tot et tanta erga me extant merita: cognosces profecto, nihil fieri posse in omni amore et obseruantia tui, studio meo et uoluntate flagrantius. Nam quod iamdiu non scripsi, primum, non fuit quod scriberem, nec per quos: neque tu tamen in eo diligentior me

f s fonsisti.

fuisti. Deinde, nunquam ego in literis arbitratus sum indicium omne amoris et benevolentie consistere: uel eo argumento, quod tam diu antea cum nihil inter nos commensuerit literarum, incolorem tamen benevolentiam seruauimus. Et tamen recordor me statim ad eas tuas rescriptas quas Auenione cum essem acceperam: Psalmiq; impressi uolumen unum tibi misisse, cum si tum me aut tua Aristotelis reprehensio, aut cohortatio ad sacras literas commouisset, fuerim aliquod signum turbati animi tibi daturus. Ac cohortatio quidem tua mihi et sapientissimi consilij, et amicissime uoluntatis semper plena uisa est. Cum Aristotele uero nulla mihi est cognatio, nisi quod hominis illius acumen et doctrinam precipue miratus sum: ac maximus mihi ille quidem et doctissimus Philosophorum semper est habitus. Sed quid tam liberum esse debet, quam suum unicuique de re quaque iudicium? opinionum porro inter amicos dissensio aliqua aliquando est, uoluntatum nunquam. Quamobrem de his tu et quemadmodum uoles ita senties, et nos hoc animo erimus, ut Philosophia cum sacra doctrina nunquam non coniungendam esse arbitremur. Sed haec satis, aut nimis fortasse multa. Ego bis diebus accepi ex Germania aliquot doctorum hominum, et in his Erasmi literas. Psalmum nostrum ibidem de integrum impressum statim diuulgauerunt: unum uolumen misserunt ad me: rem mirabiliter probant. Erasmus quidem, ut sibi ipse displicere, et sua iam scripta contempnere uideatur. Literae scripte docte et copiose. Sed de doctrina nihil scilicet noui. De hominis probitate, ingenuitate, uirtute, aliquid noui fortasse, uel enim non tantum, uel non ita putares. Scito igitur ea in illius literis elucere signa integrum animi, et probi, et alienam uirtutem studiosè ampliæ

pletentis: ut dignissimus sit, qui ex ametur a nobis, et in bonore habeatur. Cui ego me ut respondeam, paro: ne me humanitate et ingenuitate uinci patiar. Spes est aliquid in ea natione a nobis profectum fuisse. Quod si benignitate Dei fuerit factum, ne ego maximum, et maxime optatum mei laboris premium fuero adeptus. Sed alias de his. Tu ut me ames, tecum a me et diligentissime coli, et constantissime amari, ut certum atque exploratum tibi habeas, magno per te peto. Vale. Pridie Idus Septembris, M. D. xxx. Carpenteri.

IAC SADOLETVS EPISC.

CARPENT. FEDERICO FRE-

goso Archiepiscopo Salerni,

S. P. D.

Magis mibi delectationi fuerunt literae tue: quemadmodum cum abundare ocio, tum autem id oculum consumere in optimis studiorum lucubrationibus significarunt: benevolentiamq; erga me tuam, cuius mibi semper gratissima est commemoratio, eis non apertius quam antea, uberioris tamquam aliquanto mibi declarauere. Gaudeo te eum esse, qui ex tibi ipse summum bonum in uita, scrutandis et reuelandis scripturis sanctis repereris: in quibus certe, huius boni, quod non maximum modo, uerum etiam solum est, cunabula sunt posita: et mibi eum animum in amicitia praestes, ut mea tibi studia maxime cure esse ostendas. Quo quid potest esse amoris, officij, humanitatisq; significantius? Sed quoniam de his, que inter nos sepe intercesserunt, officijs, de quo nutua nostra benevolentia, et alias crebro a nobis fuit dictum, et ut arbitror, etiam dicitur: ueniamus ad literas tuas. Ac primum illud

a te

à te deprecor, ut in meis quod prius fuerat scriptum, multa
 mē inuenisse in Paulo, que fuerint prioribus seculis incos-
 gnita, ne insolentiae et elationi animi mibi attribuas: et si
 piget me uerborum illorum, que cū illas scripsi literas;
 minus animaduersa à me fuerunt: quod accidit festinatione
 quadam acceleratione; scribendi. Etenim non ad te solion
 illo tempore, sed ad complures preterea alios literas das-
 bam: in qua occupatione et turba, cura mibi recognoscen-
 di, et perpendendi ex animo excidit. Non enim uolui incos-
 gnita dicere simpliciter, sed de quibus mibi non constabat
 ueteribus ea seculis à quoquam fuisse tradita. Nam hoc
 quidem plane, libereq; testor, me in abstrusas quasdam
 Pauli sententias penetrasse scrutando: quas, quoad nosse
 potui, adhuc intelligo fuisse uel occultas, uel certe minus dis-
 lucide explicatas. Neque id tamen meo ingenio, quod per-
 pusillum est, sed diuino beneficio sine ulla hæfitatione tri-
 buo. Solet enim Deus ipse, fons honorū omnium, sic inter-
 dum etiam indignis impetrare beneficia sua: ut et hi, qui ihs
 fruuntur, et qui hos uident perfungi, non humanum in eo
 meritum ullum, sed tantum diuinam liberalitatem et gra-
 tiam admirentur. Sic igitur se se res habet: ut ex illo meo
 labore atque uigilijs, preferente lumen menti meae sancto
 illo spiritu, qui in domo quamvis sordida suam tamen inta-
 clam et illibatan retinet dignitatem, sperem fore myste-
 rium fidei etiam incredulis, et prius ista contemnentibus,
 si modo rationibus acquiescere constituerint, clarum atque
 illustre. Nam quod me admones, ut interpretes eos legam,
 in manibusq; habeam, qui piè, et crudite in Paulum com-
 mentati sunt: consilium tuum mibi uehementer probatum
 est. Quod quidem et si mibi antea uenerat in mentem, fue-
 ramq; in eis librīs, quos tu mibi proponis, diu et multum

accur

accuratisime uolutatus: postibac tamen studiosius etiam fāciam, quod tantopere tibi id placere intelligo. Veruntamen ex Chrysostomus summus uir, atque eximius Pauli interpres, magno mibi usui fuit: ex ceteri simili pietate ac ingenio non parum opis mibi auxilijs contulere. Atque hic quidem, modò quem nominaui, lingua expolitus, copia abundans, sententijs creber, genere quodam dicendi incitato atque denso, non docet solum nos ea que sunt fidei in Paulo, quod ipsum sane egregie, ex perquam docte facit: uerum animos præterea quoq; nostros usque eò permouet, ut cum cum legimus, accurateq; attendimus: tum maxime probi ex iusti cupiamus esse, imprimisq; continentis. *Ariostotinus* *Agathinus* gusti uero, cuius ego ingenium præcipue soleo mirari, inchoatum in hac epistolam ad Romanos scriptiōnem tantummodo habemus: ex quædā itē epistole obscuriora loca quasi subcūsuis operis tractata. Origenes redūdat et effluit, maximi vir ingenij, excellentisq; doctrina: sed cuius in tanta ubertate ex copia, uix quæsas aliquid certi comprehendere. Huius sententias imitati recentiores pleriq; bandiis multum deinde de suo, quod accipere debeamus, attulerint. Ambrosius restrictus, ex quasi refugiendo se ostendens, summa tamen doctrina et sanctitate uir. Laboriosus Thomas, idenq; magis alienæ sententie narrator, quam demonstrator sue: qui tamen collectis omnibus ijs proprie, que ab alijs dicta sunt, et labore minuit nobis inquiredi, et curam acuit dijudicandi. Hieronymus aliquanto demissior, (si tamen is Hieronymus) quam uideatur tantarum explicatio rerum postulare. Nam collectanea Greca que esse penes te scribis, (habeo enim ego ferè similia quædam cōposita ab Eunomio) nihil aliud, ut ego coniūcere possum, quam Chrysostomi selecta ex brevia dicta sunt. Vnus est reliq

*Theophylas
Tus*

reliquis ex ijs, quos mihi nominandos duxi, Theophylas
clus: bonus nimirum autor, idem nudus ac uenustus, et
qui uerum et germanum sensum Pauli breuiter atq; apte
totidem penè uerbis, quot ille scripsit, persequatur. Habet
quorum ego potissimum subfido et doctrina in hanc scri-
bendi rationem ingressus sum: quibus tu, si habes alios me-
liores, aut quos nubi aequè existimes amplectendos, si eos
rum me certiorem feceris, obediam, et parebo autoritati
tue: omniaq; i.e premonstrante libenter exequar, que ipse
consulueris, et ad que tu me fueris adhortatus. De ques-
tionum magnitudine, et difficultate, que in hac ad Ros-
manos Epistola uersantur, idem sentio quod tu: nihil esse
illis implicitum, neque tamen excussum ac exagitatum ma-
gis: quas longo penè temporū interuallo sopiauit, Lutherani
rursum in contentionē et certamen deduxere. De ijs quod
sententiam meam exquiris, non est id unius Epistole negoti-
tium: et satis tamen in commentationibus nostris de eis res-
bus disputatum est. Breuiter tamen sic habeto: Fidem à me
distingui, et secerni ab operibus iustitie ijs, quae per le-
gem præcepta sunt: sine tamen iustitia quadam sua diuiniore
multo et præstantiore, fidem nullam à nobis posse consti-
tui. Nam que uerba tantum uoceq; usurpetur, si non sit
radix in corde prius ualide defixa, similem eam esse ramis
non cognatis cum arbore, sed barentibus. Illa est fides Paulo,
cum corde creditur ad iustitiam: sic enim demum ore
confessio est ad salutem. Itaque idem ipse Paulus ad Philip-
penses scribens, ciam iustitiam sc legi libenter reliquisse,
ut eam que ex fide est iustitiam adipisceretur, exponit: si-
dem profecto ab humana iustitia hac segregat, et in diui-
na illam iustitia constituit. Quae autem diuina sit iustitia, et
que humana, et in libris nostris prescriptum est, et nos te
ad

*priud Paulo
sia Fides.*

ad illorum lectionem rei ciemus. Neque enim fas tantis de
rebus tam exiliter impreſentia ſcribere. De libero arbitrio, & de Gratia, que duo uidentur inter ſe ita eſſe oppoſita, ut maximis olim concertationibus agitata in ecclesia
Dei fuerint, & nunc ab his recentibus hereticis repetuntur. Ego et Peltgium grauerter accuſo, qui dari nobis pre-
mium pro meritis noſtriſ sine gratia uoluit: ciam nullum de libero arbitrio, & de Gra-
proficiſcatur: ex Auguſtino non uſquequaſe aſſentior.
Nimium enim extreme ex coſtraria parte ſe diuersam mihi
cauſam uidetur defendiſſe: cuius ratio ſi uera ſit, in maxi-
mas difficultates, ex impeditiſſimas actiones conſiliorum
ac uolumatum, hominum mentes incidere neceſſe eſt: ut
nequeant explicare, quid optimum ſit factu. Ego uero il-
lam noſtri animi ac uoluntatis aſſenſionem ad arbitrium
noſtrum reuoco, qua prebemus nos Deo faciles & obtem-
perantes, ut ſe deinde nos fingat & flectat quid uelit:
omnem autem plenam actionem, omnemq; laudabilem boni
operis fructum, & quicquid denique eſt in quo uis meriti
inficit ad diuinam gratiam ſine dubitatione illa refeſo. Atq;
hec non modo ſic ponuntur a nobis, ſed ualidis (ut puto)
rationibus argumentisq; firmantur, autoritate ubique ſcri-
pture adhibita, que commendet & corroboret rationem.
Verum de Paulo ſatis. Quod ſcribis, damnari a me ſtudium
Hebraicarum literarum tuum: non puto ea mente me ad te
ſcripſiffe, ut operam tuam in ea re damnandam eſſe dice-
rem: potius illud non tam reprehendi equidem in te, qui in
deſideraui, ut in Latinis & Grecis ſtudioſius te exerceres.
In quo ego non Hebraica ſtudia contempſi, ſed illis hec
antereſui: que ſunt (meo quidem iudicio) ad id quod que-
rinus longe uiliora. Etſi uereor, ne tibi uidear arrogans,
qui

qui de incognitis rebus audeam iudicare. Sed (queso) audi quid moueat me: Primum salus nostra in Euangelio est: id autem est totum Græcum traditum. Deinde si ex ueteri scriputra testimonia querimus, quibus Euangelio fides addatur, parum ne multa ex ea percepta habemus? At enim illa è fontibus haurire conducibilius multò est. Fateor: si pos-
sint haberi pura et liquida. Sed quid cause est, quod omnes penè qui ad eam linguam se dcdunt, tanquam cæteri nibil antea uiderint, nouas conversiones nominum ipsi reddere conentur? quod ipsum et in his libris cernimus, qui nūm singulorum uerborum explicant, qui nullius ferme uocabuli significationem et sententiam referunt, non multiplicem. Cur Paulus summus legis doctor, natiua lingue peritissimus, cum sacros scripture citat locos, eos semper non ab isto ipso fonte, sed à septuaginta interpresibus ac-
cessit? Nam quod de semine mulieris et serpenti tu com-
mode exponis, non aliter video à septuaginta fuisse trans-
latum. Duo cherubim, duo testamenta existere, perbellè in-
terpretatum est: à numero uidelicet conie clura ducti. Nam si utriusque testamenti uis exprimenda fuit, decuit alterum cherubim, tanquam inferiorem et ministerium, alteri anciliari: qui ambo tamen penes arcam Domini pares effecti sunt. Vide potius, ne ministerium Angelorum, quo Deus in populo illo dirigendo usus est, eo monumento denotatum fuerit: qui duo statuti sunt, ut ab eo ordine unitas, que sola est adoranda, remota esse intelligeretur. Quanquam ego in his non pugno: licitum enim est unicuique suo modo inter-
pretari: cum ad ea que ex spiritu sancto prescripta sunt, omnes que ad pietatem faciunt, accommodentur sententie. Illud dico, esse quasdam prædictiones in sacris literis fia-
tarum rerum, ita evidenter claras et manifestas, ut nusquam

nusquam aliò, quam ad Christum referri possint: sicut illa est inter homines venturi Mcbie diuersatio: mors quoq; eius, et ignominie ab Esaiā prope depicta, et Zachearie illa crux: et Iacob prophetia conuocatio quoq; gentium, et sponsi sponsorum connubium, quod in Psalmo quadragesimoquarto ita decantatum est, ut perspicue apparet, duos esse, quibus bonos ibidem, et nomen Domini Dei attribuitur. Multa pretereo breuitatis causa, et quod tibi notiora esse arbitror, quam mihi. Nomen quippe Dei omnipotens, Tetragrammaton ad miracula patranda etiam ualeat, his qui illud nouerint, ueteres existimauere: totamq; eam scientiam appellauerunt Cabala. Cuius uis quecunq; sit, (non enim scio, neq; didici) maxima sit quidem per me licet: non enim uolo a me cuiquam arti esse detractum. Quod tamen sentio id proferam. Primum, non egere nos huiscemodi arte ad salutem nobis comparandam. Deinde uisos a me permultos, qui ex hac scientia non religionem, neq; pietatem: sed aut uanas, aut etiam impias superstitiones suscepserint. Quod esti accidere potuit, hominam, non artis uitio: tamen timiditas mea eiustodi semper fuit, ut nunquam passus sim eius rei nomen, nedum cognitionem et studium, ad aures meas propius accedere. Quid ergo est: num nam reprehendo ego eos, qui ista consequantur? Minime: omnem enim cognitionem et scientiam dignam homine libero iudico: nec si quid fortasse ex aliquo alio quando periculi impendet, non tuam grauitatem et sapientiam superiorem omni periculo statuo: sed meam imbecillitatem uereor. Itaque aut non ualenti mihi, aut non uolenti, illa esse aliena et remota studia non admodum fero molestie. Quia etiam imbecillitate adductus, cum suasi tibi, ut Paulum assidue haberet in manibus: non id eò feci, quod

Cabala.

p̄t̄rem illum minus tibi familiarerem esse : sed quod abis
 trahas, quo plus in eo operae studijq; poneres, in Hebreis
 autem literis minus , quantum temporis scilicet ex illis de-
 traheres, ad Paulumq; transferres, hoc melius et prestante-
 tius studij tuis consultum fore. Quia in re, et in consilio
 eiusmodi dando, si erratum a me est, peto a te, mihi ut ignos-
 cas; bona quidem animo id feci, quanquam fortasse im-
 prudenter. Sed equum est nos inter nos et non agnoscere
sepe culpas, et benevolentiam semper adhibere. Et si
 hoc quidem posterius tu unum facis, ego cum amore cul-
 pam aliquam interdum in meis factis adiungo. Nunc uen-
 io ad questiones, de quibus sententiam meam sciscitare:
 quarum due locorum sunt, altere rerum. Quaris quod
 fuerit Tertium cælum illud, ad quod sublatus est Paulus.
 In quo respondeo tibi: tertium ibi cælum a Paulo pro-
 summo et ultimoponi, in quo non sydera, neque astra, sed
 diuina mens inhabitat: nam et Tertium illud superlatio-
 nis uim habet: et mox subiungit ipse, audiuisse se ibidem
 arcana uerba, non contemplatum spectacula fuisse. Quam
 quam autem ista celi mentio, non tam loci, quam rei signis
 ficationem habeat: (non enim in loco habitat Deus, sed
 ipsa Dei uirtus et potentia semetipsa continetur: cuius ar-
 cana qui audiunt, a Deo edocti, ad domicilium Dei extola-
 luntur) tamen etiam si ordinis et loci reddenda est ratio,
 congrue cælum istud tertium esse dicitur: quando pri-
 mum, ducto binc initio, est aeris et ignis circumiens una
 cum calo mundi inferior globus: qui non solum uulgo,
 sed ab omnibus poetis Cæli uocabulo nuncupatus est: usq;
 eò, ut ne alienam quidem a natura ignei elementi superio-
 rum orbium naturam esse ueteres existimarint. Quod idem
 et in Genesis principio uidetur comprobatum: quia firma-
 mentum

Tertium Co-
lum

mentum quod nominat cœlum, inter aquas duplices constituit Deus: tametsi de hoc quidem non tam mihi liquet. Alterum porro cœlum astra signaç; continet. Tertium est Deo, et cœlestibus illis mentibus attributum. Sed ut dicebam, non tam locum, quām rem notare uoluit Paulus. Summum enim projectò cœlum illud est, ex quo hausta illi fuit diuina sapientia. Quod item de sinu Abrabe, in quo res cumbebat Lazarus, intelligendum est: nusquam enim ibi locus, sed res tantum est descripta: cion is qui iacebat in miserijs, Lazarum uidit in beatitudine recumbentem. Aut si in eo locus querendus est, sinus Abrabe regnum cœlorum est. Sicut ipse Dominus alio loco, Veniet multi, inquit, ex ortu, et occasu, et recumbent cum Abram, Isaac, et Iacob in regno cœlorum. Filij autem regni ejicientur feras, Felicitas igitur eo loci, et miseria in euangelio est exposita: ea que morientes dispari sancitudo exceptura est. locorum autem propriè non est spectata ratio. Inter felicitatem porro et infelicitatem maximum utiq; interpositum chaos est: quod etiam est impermeabile, iudicio Dei premis iam, penisq; constitutis. Hactenus de locis. Nunc de rebus est dicendum. Ac primò, Auaritiam esse idolorum seruitutem, non uno loco dixit Paulus: ea ratione, quō qui pecunie student, totius uite sue spem et fiduciam consti-
tuunt in pecunia. Quod in alijs cupiditatibus non sit: nam ceteræ cupiditates singulares sunt, avaritia una reliquas omnes complexa est. Queritur enim ad eam rem pecunia, ut cupiditatibus omnibus suppeditetur. Porro ponere uitæ totius spem alibi quām in Deo, alium sibi est Deum adsciscere, et adoptare: quod in avaritia præcipue quoq; euenit, quando cupiditates aliae subitis ferè motibus incitantur; avaricie habet certum et constitutum consilium. Ita et

Sinus Abrabe.

*Avaritia go
idolorum seruit
utrius.*

uitulum, quem dimisso Deo Iudei adorauerunt, non sine mystico sensu, aueritatem esse cultum idolorum, legitimus fuisse aureum. Alter locus est apud Lucam, quo Dominus rediens a nuptijs, seruis fidelibus, qui uigilauerint, mensam appositorum est, eisq; ipsomet ministratorum. Torquet enim te uerbum illud Transiens: quod non a transente, sed a permanente uelles sanctis Dei et electis conuiuum exhiberi. Sed error est in uerbo, non enim Transiens, sed Obiens, debuit transferri: id enim Grece est $\tau\alpha\pi\lambda\delta\omega\tau$. Obire autem preter oculos discomitantium multa necesse est, eum qui pluribus uelit ministrare: estq; uerbum illud non abitus, sed sedulitatis. His sic expositis, dicendum tibi a me ingenue est: in quo uereor, ne tu aliena sententia sis, qui humanam putas sapientiam, bonarum artium et literarum cognitione esse, eam uidelicet que est inimica Deo.

*Sapientia huius
mama non est
bonorum artium
cognitionis.*

Non enim ita est. Humana est illa sapientia, quam refuta et aspernatur Deus, aduersusq; eam in honoré Stultitiam adducit, que illa sapit et meditatur, que ad fructus rerum mundanarum comparandos apta, appositaq; sunt: quam nos Prudentiam uulgò appellamus: Solertiauam quandam accurate et caute internoscentem molestias, et uoluptates: eaq; adhibentem, que opes, honores, diuitias, potestas, tesq; sunt allatura: contraria uero reiicientem, atque existentem. Hæc enim ad diuersum longe finem ab Deo, tota directa est: et qui in hisce stultus est, hoc est, cui ista praecipue gratius et probatus est. Artium uero liberalium, et philosophie cognitio, in eximia parte uera sapientiae statuenda est: si sit ea ad Deum ascendere uolenti tanquam gradus, non autem ad mundi fastum, premiaq; conuersa. Neque ego arbitror, quod audacter confirmare possum, quenquam in sas
cris

eris literis, aut illa deniq; in arte scientia ne fatis unquam
instructum ex cruditum fore, cui ignorata philosophia suc-
rit. Ad quam ego te adhortari pro coniunctissima nostra
necessitudine non destino: ut ea que te in adolescentia tua
aluit ex produxit, eadem prouestiore quoque etate ornent
et comitetur: tuq; artis prestantisimae et optimae, cuius
adminiculo et uribus theologia est innixa, uberiores in
dies fructus ferat. Vale et nos dilige. Carpenteracti, III.
Nonas Aprilis, M. D. XXXIIII.

I A C. SADOLETVS EPISC.
CARPENT. FEDERICO FREGO-
fio Archiepiscopo Salerni s. p. d.

Nextremis literis tuis, quas abs te Nonis Iulij datas,
ego tertio Idus Nouembr. accepi, ratio à te reddita est,
quare epistola tua sit longior, tecum uelut excusando, expo-
nis, non posuisse propter rerū copiam, et buius inscriben-
do numeris inexperientiam, (sic enim loqueris) breuius
et contractius scribere. Quod ego quam in partem profe-
r sis, constitutere adhuc non possum. Etenim si mea id causa
dictis, quod uereare, ne quid tuarum longitudo literarum
offensionis mihi aut molestiae afferat: arbitror fieri à te
nonnullā et mibi, et mutue nostrae coniunctioni iniuriam,
sputas me offendili posse tuis literis: aut si suspicari de me
in animum inducis, quicquam mibi accidere abs te posse,
quod non sit mibi omni cum letitia, ac suauitate, et expe-
ctatum, et gratum. Imò uero tu, si quando breuiter scriptus
rus sis, ad id tibi potius excusationē comparato: quasi in-
sideras mibi eximiā partē meae uoluptatis: cui iucundissi-
ma sunt scripta tua, eadem que longissima. Etenim cum te
ipso carere mibi necesse sit, tuamq; optatissimam, et mibi

certe spectatissimam uirtutem, prudentiam, humanitatemq;
quotidie requirere in mente ueniat: quid magis solatio po-
test esse, et leuamento, quam in tuis literis, in tuis sermonis
bus, scriptis, quando una uoce frui non licet, in tui memo-
ria et cogitatione acquiescere? Que tunc me maximum
in modum delectat, cum aliquid de te, uel abs te, recens ad
me allatum aut audio, aut lego. Sinauic illud ipsum, scribe-
re diffisi, et abundanter, tibi ipsi fortasse graue, odiosumq;
est, plusq; in eo, quod multum scribis, laboris, quam quod
ad me scribis, inest uoluptatis: euidem tuo imprimis com-
modo esse consultum uolo. Sed tanen scito tua ista sententia
(si modo ea tua est) nil mihi accidere posse incommodius.
Sed neque ut hoc tu ita sentias, persuaderi mihi potest: et
ego initium tuarum literarum se pen numero degustans, in
quo suauissime atque amicissime, tanquam deplorans disrup-
tionem nostram, et quotidianos mecum congressus expe-
tens, scribis, postquam id nobis creptum est, ut iam nequeas
mus esse una, daturu te operam, ut sacris de rebus ac que-
stionibus litere inter nos, et percunctationes non conqui-
scant: cum facile adducor ut credam, te quoque ad me li-
benter scribere: tum id certe tibi de me polliceor, et in
scribendo ad te, et in tuas legendo, nullam a me percipi
uoluptatem, que quidem mihi maior esse uideatur. Sed de
bit satis. Neq; enim dubito, quin tu in amicitia nostra pari
mibi et fide, et uoluntate respondeas. Quod molestiam
meam (sic enim appellas) tibi probatam esse dicis: gau-
deo maiorem in modum, si quid fortasse imprudentius scri-
ptum a me fuit, id a te in bonam partem accipi: plusq; in hoc
multo equitati et humanitati tue, quam mea modestia et
moderationi tribuendum est. Ego enim omnino scripsi in-
consideratus: uisusq; sum pre me ferre, a quo certe abesse
longe

longè cupio iactantiam quandam uerborum, et animi le-
xitatem. Neutrū horū quidem ex ingenio meo: sed ta-
men nescio quo pacto mibi illud excidit, cuius me quotidie
magis pœnitet (etenim magis indicis ac magis difficulta-
tate suscepti oneris ac muncris retardor) nisi in eum bo-
minem incidiſſem, qui eum summo et singulari iudicio,
summam quoque equitatem et clementiam nature habet
coniunctam. Quapropter si me amas, quantum proſecto
amas, aut illa de literis meis uerba tollito: aut ipsas potius
concerpito literas: ne apud alios non tam equos homines,
neque tam amantes mei, meum mibi dedecori erratum fit.
De Fide et Operibus, nec tuam satis perſpicere quiui sen-
tentiam, nec meam tibi paucis perſcribere audeo, et si etiam
tum, cum has literas dabam, in eo ipſo loco et parte ope-
ris mei, in qua de Operibus legis agitur, recognoscenda
occupatus. Itaque in id tempus hec tanta questionis diſce-
ptatio rejicitur, cum absoluto libro, aut illum integrum,
aut ſaltem particulam iſtam excerptum ex eo ad te mit-
tam. Reſponſiones meas tibi probari letor: et si id te ma-
gis conſermandi mei cauſa, quam quod tua ille approba-
tione dignae ſint, ita ſentire puto. Certe quod prouidebam
et expectabam, potuiffes tu me in maximas difficultates
conijecere: fi qua finum Abrabe regnum intelligi celo-
rum dixi; illud appofuiffes, querendo et percunctando,
num ante aduentum et mysterium Christi quisquam omni-
no homo in celorum regnum introire potuifſet. Sicut enim
bis de rebus, que ſit, et quanta contentio. Tertium autem
celum ſedē eſſe ſummi et prepotentis Dei, coniectura etiā
magis, quam cognitione certa fuſcipimus. Nam quod ad
omnia tu paratas uelis ſcripturæ eſſe ſententias et au-
tores, ſit id copie et intelligentie tua: nos enim in toto iſto

genere ieiuniores sumus. Quod Hebraice lingue tantum tribuendū putes, ego etiā in alia solitus sum esse sententia; non quod linguam illam unquam improbarim; sed quod Greci semper magis fui deditus: tamen cum tantū tuum iudicium sit, facile tibi assentior rem ita se habere, ut tu dicas: hoc etiam magis, quod tu utriusq; lingue egregie peritus et prudens, summan dijudicandi facultatem habere potes. mea quidem pigritia huiusmodi est, ut eo quod habeam, quamvis pusillo et tenui, cogar esse contentus: neq; ad maiora illa aggredienda, aut animus mibi, aut uires superpetani. Quamobrem tu et tuam uicem, et meam, si in his elaboraueris, que tantopere nostrae religioni conducere existimas: mibi nil deperibit. Nam et utilitate eadē tecum perfuerat, et tuam gloriam (si modo est spectanda in hisce rebus ulla gloria) mibi quoq; tecum statuam esse communem. In tali enim amicitia et coiunctione, cuiusmodi nostra est, nihil utriq; nostrū ab altero scierit, potest esse. Dō Cherubin neque ego inficiatus sum duo testamenta recte posse αλλασσόμενά, et tamen ratio illa ueritatis, quam in ambobus eundem gradum tenere uis, aliquantum mibi diversa uidetur. Nam et umbre uerē sunt umbre, et corporis uerē corpus: interest tamen non parum inter umbras rum et corporis ueritatem: utrinque enim equaliter uerorum est, sed non aequalē uerum. Sic et Cœlum scabellum pedum Dei, et si de eo aequē uerē cœlum esse id dicimus, atque Deum esse: longo tamen differt ueritatis intervallo à scabello suoru pedum Deus. Verion hæc subtilioribus istis discopatoribus relinquenda sunt. De arcana illa Hebreorum-diminaq; scientia, quoniam nihil cognitum habeo, ne habeo quidem quicquam quod dicam: meam omnem sententiam ad tuum de illa iudicium accommodo. Quod mibi de ea

de ea submouerat aliquam suspicionem, et tibi ingenuè prolocutus sum: et tu scelus ac culpam nonnullorum in eo genere conuitijs insectatus es. Mibi, his dimisīs, illud potissimum curae est, ut in Euangelijs et Paulō abstrusos et reconditos indagem sensus. Vtor autem interpretibus nullis accuratius, quām his autoribus ipsis, qui illa scripta diuinitus ediderunt, ut ē fontibus magis, quam ex riuis hauriam. Itaque locum illum de Duobus gladijs in Luc: meo quoq; sensu interpretatus: recte, an secus, ut tu queas dijudicare, misi ad te exemplum mīe lucubrationis, quam leges cum tibi erit otium. Quin et illud, quod pene fueram oblitus, scito datum mihi negotium à Pontifice Maximo, quem nos uisum et salutatum Mafiliam accessimus, ut totum illum sermonem interpreter, qui est à Christo habitus cum Nicodemo, capite 111. Ioannis, si rite recordor: in quo de Spiritu spirante ubi uelit, et quanquā uox eius audiatur, ignorato tamen unde ueniat, aut quo uadat, obscura admodum et perdifficilis est narratio, tantis doctissimorum dissensionibus, ut nihil videatur fieri posse impli- catius. Item et alter locus in extremo Euangelio mihi exponendus est, quo Christus Magdalenam ipsum agnoscens tem prohibet ab amplexu. Noli me tangere, inquiens: nondum enim ad patrem ascendi meum. In his duobus locis explanandis si quid tu mihi affères subsidij, atque opis, ac laborantem tuo præstante ingenio subleuabis: erit causa, cur hunc labore mihi suisse optandum putē. Quod obsecro te quidē ut facias, regi inspecta accurate et diligenter par- ticipem citò me facias et sensus et iudicij omnis tui. Quid aliud tibi scribā? quid? illud nimirū, mihi esse molestissimū, quod usq; eo tarde cōmeent inter nos literae, quippe cū re- cētes hec tuae quatuor mēses ipsos in uia morate sint: quod si

idem cuncturum est in meas, que spes est, nos posse hac iucundissima, et mibi multū exoptata consuetudine scribendi inter nos, curasq; communicandi, perfrui? Quare si Lugdunum scriperis ad tuos ut studeat esse diligentiores, et illas credo exercefeceris, et mibi feceris gratissimum. Vale, Carpent. Idibus Nouembr. M. D. XXXIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
P E N T. F E D E R I C O F R E G O S I O
Archiepisc. Salerni, S. P. D.

ACcepi literas tuas, quas Baccij puer ad me attulit, ē quo cion percontatus essem de te ea que uolebam, atque is mibi omnia leta respondisset: alacriore animo conuersus sum ad lectionem literarum: in quibus recognoui animum tuum pristinum erga me, et plenam beneuolentie, atque humanitatis uoluntatem: qua nibil mibi accidere solet optatius. Hortensium meum ualde tibi placuisse sani gaudeo. cum enim iudicium tuum faciam tanui, quanti certe facio, tum uero homini amicissimo, omniumq; grauiissimo, probari labores meos maximum certe mibi fructum uoluuntur et leticie affert. Siquidem ea que agimus, ab optimo quoque maxime probari cupimus. Et sane in hoc genere literarum nunc studiosius uersor, philosophieq; magis inhereo quam antea. Recordor enim prudentissimum consilium tuum, quod quibusdam ad Paulum literis mibi das: Videndum nobis esse, qui sacras literas tractamus, quemadmodum eas in publicum proferamus: quod tantum sit hominum fastidium in hoc tempore, ut difficillime reperiatur quod placere possit. illarum uero tractatio et si non hoc consilio à me erat suscepita, hominibus ut placere, sed quodam mibi officium iustum ac debitum suscipi uidebatur:

ut quon

ut quoniam uidebar mibi nonnullas Pauli sententias plau-
nius & diligentius declarasse, industrie & uigiliarum
mearum fructum communicarem cum alijs. Tamen cum
uideam rem secus euenire, quam putaremus: neque religio-
nis, & pietatis studium, quod ego maxime spectaram, sed
lites, & disidia potius scri: abstinentiam hoc quidem tem-
pore opinor ab hac ratione scribendi, & ad philosophiam
omnem operam conferendum. Quod sane ego facio: iamq;
babeo mibi duo argumenta proposita, ad que, estas cum
defluxerit, magno animo sum aggressurus. In quibus etiam
religionis semina & inuitamenta quedam ita aspergan, ut
appareat nos Christianos esse, ceterisq; consultum in opti-
ma ratione agende uite cupere. Effugiemus enim hoc mo-
do calumnias obtrectantium, quorum argumenta atq; scri-
pta si ueram pietatem redolerent, animosq; hominum ad
amorem Dei accenderent: aut si deniq; ipsimet ea, que tan-
to strepitu spirituq; prouoluunt, mēte atq; intelligentia ita
conciperent, ut scirent planè quid loquerentur: essent co-
rum reprobationes & monita cum summo honore à no-
bis accipienda. Sed quo animo ipsi contendant, nouit Deus:
quam uero scienter agant, ac perire, nos quoq; possumus
aliqua ex parte iudicare. Verum his omīssis, de Hortensio
tibi respondeo, nullam mibi esse causam editionis festinan-
de: cum & multorum sententias ex Italia expectem, impri-
mitq; Bembi nostri, & ipse etiam accuratius librum sim
retractaturus. Magnam enim rem, ut illa est, maiore fortasse
animo à nobis suscepstan, quam consilio, uolumus etiam atq;
etiam considerare. Quod quando facturi simus, nondum
habemus exploratum: & tamen cum nobis constitutum id
fuerit, certiorem faciemus. De concilio uero scribitur ad
me ex urbe, rem decretam esse: ad annumq; nos Mantuan
conuent

*Concilium
Montis
radii tñ.*

conuenturos: quò ueniam equidē, neq; pro mea parte huic officio decreo: et si maximo meo cum incommodo hinc sum me commoturus. Verum tamen impius, atque ingratus erga omnipotentem Deum essem, cui in corde meo pure servire cupio, nisi meas eius officij partes susciperem. Utinam modo agatur aliquid spiritu sancto dignum: nos quidem operam pro nostra exiguitate eam prestatibus, quam nobis prescripscr̄it, et inspirauerit Deus. Quod uero ibidem te uisurum me confido, magnum erit id solarium meorum incommodorum. Itaque iam nunc tecum ago: ut tu, qui pro prius abes ab illis locis, futurusq; es ad omnia expeditior, si tibi uideatur, des operam, quo uicinitate coniuncti esse possumus: maximeq; ut librorum ad rem pertinentium copiam habeamus: quo communī ambo et studio, et uoluntate, quantum in nobis erit, consulamus Christiane reip. Ac de his quoque satis. Paulus te et ueneratur et obseruat, idq; optimo iure facit. Is mibi adiutor in hac regenda ecclesia et successor datus est a Clemente v 11. Pont. Max. eiusq; rei diploma habemus Massiliæ confectum, nobisq; perliberaliter, et sine pretio ullo traditum. quod te scire uolui. Auere enim uidebare in tuis literis id cognoscere. Vale. V. I. Calend. Junij, M. D. XXXVI.

F E D E R I C V S F R E G O S I V S A R-
C H I E P I S C . S A L E R N I , I A C O B O
Sadoleto Episc. Carpenter.

S. P. D.

QVAM uellem mutua tibi amicitie nostræ officia ex meis studijs præstare posse, et te quan simillimo munere remunerari. Sed quando pares tibi referre gratias minimè possumus, eò maiores habebimus. Quapropter hunc

hunc ad te ex nostris contubernalibus nuntium destinaui,
ut esset cui tutò, ac sine utrinque nostrum solicitudine li-
ber tuus committeretur, et ad nos quam celerrime perfer-
retur. Mira enim auditate teneor tuorum scriptorum, dum
ea non lego, et dum lego uoluptate. Gratum tamen mibi
admodum fecisses, si superioribus tuis literis libri argu-
mentum significasses. Sed hoc te puto facere uoluisse, ut una
tantum, sed ea maiore letitia perfunderemur. Tua autem
prudentie erit sic librum inuoluere, et operimentis mu-
nire, ut à pluuiarum iniuria integer atque incolumis nobis
reddi possit. Eam ciam perlegero, sententiam de eo mean,
atque iudicium diligenter perscribam: ut ex me cognoscere
possis, quam in tua scripta atque in te ipsum iniquius sis iu-
dex. Nemo enim est (mibi crede) à quo ea probari malle-
debas, quam à te ipso: nec grauius iudicium ad ea exami-
nanda afferri potest, quam quo in scribendo fuerint medi-
tata. Scriptarā ego quoq; his diebus meditationes quasdam
in duos Psalmos quam breuiissimos, in c x x x. et c x l v.
seruenti sancte animi affectu, sed frigido atque inertī stylo:
meo scilicet: quas ad te olim misssem, nisi et eadem lit r. 1.
riorum penuria ac tu, hic laboraremus. Et (ut uerum fa-
teor) acrimoniam ingenij atque iudicij tui subueritus essem,
ne tu ab alijs exigeres, quod praestare solus potes. Illudq;
ueniebat in mentem, hui quid mibi cum tam seuero iudice,
qui ciam sua scripta ceteris probentur omnibus ac perma-
gni estimantur, solus ipse non probat ac reiicit. Sed si
equiorem fore te in me iudicem, quam in te ipsum sis, pol-
licitus fueris, fortasse mittam, et aliqua ratione eas descri-
bendas curabo: ea etiam conditione addita, ut nulli omnino
eas legendas concedas, nisi plane intimus amicus tuus sit, ac
prope domesticus: ne antequam adhortationibus tuis de at-
terend

terendis Tullianis codicibus obttemperare coepero, incertie
ac tarditatis infamiam subeam. Mis̄i eas tamen Ludouico
Baiuensi episcopo, cuius iudicium non adeo reformido. In
quibus cum utinam effectum deprehēdere posse, quo scri-
ptae fuerunt: minus enim essent inepta: attamen aliquantua-
lam in sacris literis exercitationem agnoscet. Sed de his ni-
mis multa. Profactionem meam in Italianam ex primo uere in
ultimam estatem reieci. Quid etiam tunc facturus sim, mibi
nondum planè compertū est, ita omnia mea consilia incerta
atque implicata reddidere cæ calamitates, quæ ex Italia
nuntiatur. Quicquid autem statuero, quām primum ut scias
curabo. Illo enim suavi amicorum nostrorum convictu atq;
consuetudine, ex qua summan uoluptatem percipere soles-
bam, uix tandem careo, uitamq; meam eo nomine acerbissi-
mam puto. Hic uero nouos parare, qui loco illorum subdia-
tui possint, quos uel mores eripuit, uel fortuna disfunxit,
mibi sane est impossibile, his præstrem temporibus, his re-
gionibus, his moribus. Fac ut ualeas: et amicitiam nostram,
ut literis mandas, ita etiam memoria conserues. Paulo uero
nostro multam salutem. Diuione, pridie Non. Febr.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. I O A N. M A T T H Æ O

Giberto, Episc. Verone s. p. d.

IAm diu est, cùm ego ad te nihil literarum dedi, quod ac-
cidit nō obliuione tui mea, neq; pigritia, aut negligentia
nostra: sed quòd ipse meis occupationibus impeditus, du-
bitans de tuis, ueritus sum ne mea sedulitas forsitan tibi mo-
lestia esset, si te à grauioribus et sanctioribus curis inanius
lectione literarum auocasset. Et si inanes nunquam epis̄tos
le esse solent, quæ ut aliud nihil afferant, testes tamen sunt
amoris

amoris, et consueuate optime uoluntatis. Verum hoc testimoniū nego (ut ego arbitror) tu à me desideras: neque ego abs te requiro. satis enim nostra uetus constansq; amicitia testimonij utriusque nostrum præbet, esse nos inter nos quales esse debemus: amicissimo animo uidelicet, et constantissima uoluntate coniunctos. Ego ijs proximis mensibus audiui, impressos esse tua impensa, et opera, optimos autores Grecos: quorum in sacris literis interpretandis egregia doctrina est et autoritas, quo nuntio ualde sanè letatus sum, animumq; tuum pristinum recognoui propensum ad bene merendum de artibus optimis. Quarum tam princeps ista est, que ad Deum, et ad ueram felicitatem est directa. Hoc si ita sit, quod ego confido esse, fretus tua animi prestantia et liberalitate, peto à te, ut me certiorinem facias: ut, siue sit perfectum negotium, ipsis uoluntatibus et libris, siue in eo ut perficiatur, spe propinquum commodi oblectare possim. Nos hic commentarios in Epistolam ad Romanos scribimus: opusq; difficile et arduum ita tractamus, ut in eo præcipue laboremus, quo extare posset tibi quod iam pridē sumus polliciti: obscuras ancipitesq; sententias in ea epistola permultas nostra cura et diligentia dilucidiores fore. Magno in eam rem animo incubimus: maiore etiam labore. Sed neque animus noster, neq; labor, sine Dei ope quicquam potest. Ad eum igitur confugiendū est, omnisq; uerioris scientie illuminatio ab eo uno posceda, ac flagitanda. De cetero, sat recte nos ualemus, tametsi ingrauiente iam etate appropinquantis senectutis incomoda incipimus presentiscere. Sed illa feremus forti animo. Tua mibi cura est ualeudo, quam cupio prosperam atq; bonā tibi perpetuò esse. Et quanquam dixi paulo ante à neutro nostrum debere desiderari mutuum amoris

et

et benevolentie testimonium, quod illud utriusque nostrum de altero exploratum est: tamen si quandoque ad me scribis peritis, deq[ue] tua erga me uoluntate certioreme feceris, nunquam non maximam capiam ex tuis literis uoluptatem. Hoc si tibi erit difficile ipsi, poteris idem per tuos. Omnis enim de te significatio, et de statu tuo atque incolumente, deq[ue] recordatione nostra necessitudinis, semper mihi gravissima, atque optatissima futura est. Vale, et nos dilige. Carpenteracti, v i. Calend. Nouembris, M. D. XXXI.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
PENT. IOAN. MATTHÆO GI-
berto, Episc. Verone S. P. D.

Libros tuos accepi uniuersum cum literis: quorum utrum fues
rit mihi gratius, constituere satis non possum. Nam et
literæ tue benevolentiam, qua me cōpletearis, mihi decla-
rareunt: et libri uirtutem animi tui, illam ipsam pristinam,
quam ego antea in te cognoui: per quam tu ad illustrandas,
et in honorem prouochendas optimas artes semper fuisse
propensus. Ac reliqua quidē duo uolumina Damasceni et
Euthymij mibi grata, illud uero in Pauli Epistolas Chrysostomus.
(Chrysostomus) tuis operatis, et rationibus meis magis accommodatum,
quam ciui in eadem me exerceam palestra, in qua tantus
uir tantopere insudauit, habere me cum et monitorem, et
magistrum, cuius doctrine et autoritatis neminem posse
penitire? Qui ciui in omnibus operibus suis, que multa
sunt, uel penè dicam innumerabilia, et fluens semper fit,
et dulcis, et sine labore cultus, sine deliciarum suspicione
nitidus: tum uero in hoc opere ad ea ornamenta oratio-
nis, que dixi, nescio quid plus grauitatis addidisse mibi
uisus

uisus est. Cui ego palmam in intelligendis, ac enucleandis
scripturis sanctis, sine ulla dubitatione tribuo. Proximus
buic mea sententia Augustinus: non ille quidem ingenio
minor, nec ad scrutandum atque ad exponendum minus dis-
ligens. Sed Graece lingue ignorantio, qua imperfecta Aus-
gustinus utebatur, vim in eo maximi ingui, tanquam uir-
gulis et uepribus impeditam aliquoties detinuit. Habeo
igitur tibi, atque ago, pro isto tuo munere, et animo erga
me, maximas gratias. In quo enim me bortaris, ut in haec
preclara studia incumbam, beneuolētiam tuam mibi ostendis,
in quo uero opitulare, etiam liberalitatem. Ego uero
migno animo operam do, ut quod opus inchoaueram, id
ad exitum perducatur. Sed totis bis quatuor mensibus ua-
letudine aduersa a scribendo fui retardatus. nunc ualitudine
recuperata, non committam ut ullum mibi tempus uacuum
a literis pretereat. Quod te multa deterreant, quominus
suscepiam istam prouinciam optimorum autorum in lucem
edendorum sustinere posse confidus: ego rem totam tuo
iudicio examinandam relinquo. Illud amen confirmo, nihil
fieri posse praeclarus, neque tuo nomini honorificentius.
Meas epistolas tibi semper gratas accidere letor: daboque
operam postibac, ut et ad te sepius, et liberiore animo
scribam. Vale, et nos dilige. Carpentorati, iiii. Nonas
Maij, M. D. XXXII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
PENT. IOAN. MATTHÆO GI-
berto, Episc. Verone s. p. d.

R eginaldus Polus ea uirtute, nobilitate, et doctrina
uir, qua tu optimè nosti, cum reuerteretur in Italiam,
pristinæ (ut ego sentio) consuetudines doctorum homi-

num, & tuum imprimis conspectum appetens, ad me du-
uerit: ostenditq; mibi eas literas, quas tu ad illum san-
quam amicè, eleganterq; scripseras. In quibus erat quoque
mentio mei & honorifica, & multa que ciam iudicium
tuum de me, tum multum magis studium benevolentiamq;
declararet. Ego uero, & si subito penè aduentu illius, &
festinatione discedendi occupatus, nec tēporis satis ad scri-
bendum, nec animi habere poteram: tamen putaui esse ne-
fas, illum ad te sine meis literis accedere. Itaq; has continuo
exaraui: non tam ut gratias tibi agerem, quod me absidu-
in memoria haberem, (et si ille quoq; iure optimo tibi à me
debentur) quam ut indicarem tibi, summā me ex illis ipso
literis tuis cepisse uoluptatem, quod me abs te intelligan-
amari. Quanquam hoc quidē minimè nouum mibi accidit,
sed eius tum semper iucunda est commemoratio. In quo nō
arbitror existimare, me nō posteriores in te amando sum
partes. Verū barum rerum affirmatio iam toties iterata
inter nos, minus fortasse in hoc tempore necessaria est. Illud
quod te magis auere scire puto, quibus ego nunc in studi-
us serufer uidelicet, quid mihi habeam propositum, ipse Regu-
naldus tibi exponere poterit, qui exiguum hoc tempus
quod mecum fuit, totum posuit in inquirendo, percontando
que mea studendi, aut scribendi ratio, qui animus, quod con-
sillium esset. Cui ego planè omnium mearum actionum co-
gitationumq; rationē reddidi. Sed quod mihi in eo magne
uoluptati fuit, uidetur cognosse in illo, ciam summū ingenii,
& excellentem in Grece Latinisq; scientiam: tum uero
summam in moribus & congressu, elegantiam, atq; huma-
nitatē. Quem hoc etiam nomine pluris facio, quod intellexi
te ab eo incredibiliter amari: usque cō ille de te, & de tuis
rebus omnibus & amāter, & honorificè semper loquitur.

Eum

Bum igitur babebis tu scilicet, nosq; in desiderio manebia-
mus et ipsius, et tui, et aliorum multorum: quorum fa-
miliaritas, et amicitia, mihi et ornamento erat, et solatio.
Sed hoc seremus, ut poterimus. Illud tibi de nobis persua-
sum esse uolumus, uiuere apud nos perpetuo et memoria
et benevolentiam tui, deq; tua mutua erga nos uoluntate
nobis uicissim exploratum esse. Tu ut studia ea urgeas, que
praecolla et eximia maximo animo es aggressus, uale tudi-
niq; seruias, ualde te et bortor, et rogo. nihil est quod
maiis, aut accommodatus ad beatam uitam facere possis.

Vale III. Nonus Septemb. M. D. XXXII.

I A C. SADOLETVS EPISC. CAR-
PENT. EGIDIO CARDI-
NALI S. P. D.

SI quantum ex tuis literis accepi uoluptatis, tantum ipse
Smeis literis exprimere posse considerem: nihil aliud ages
rem profecto hoc tempore, quoniam tibi miram quandam ex
eis animi mei Letitiam, iucunditatemq; prescriberem: per
quam intelligeres, laboris tui fructum egregie tibi consti-
tisse, eion amicissimo tuo, eidemq; tibi deditissimo, et utili-
tatis tantum, et delectationis attulisses. Sed quonia eo one-
re me oppressum iri plane video, si suscipere nitar, quod
perferre non queam, ignoscet mihi, si ne conabor quidem
id aggredi, quod perfidere posse desperem. Illud tantum
scito, tuis mihi literis nihil accidere potuisse optatius: nec
solum ex ea parte, qua ad ea que quesuieram et doctissi-
me simul, et humanissime respondes: sed etiam ex eo, quod
uidere videor in illis omnem expressam imaginem amoris
erga me tui: tanta in illis suauitas, tantum studium satisfa-
ciendi mihi: tantus et uerborum, que ad eam rem faciant,

er optimarum electissimarumq; sententiarum inest lepos. Itaque intelligo nunc quidem, atque experior, meum de tua præstanti eximiaq; uirtute, sapientia, bonitate, uerissimum semper certissimumq; fuisse iudicium. Nec quod antea unquam dubitarim, sed quia dies, res, euictus, quotidie id magis comprobat. Nam si à mediocri uiro, et mediocri dignitate prædicto, hec amicitiae officia prestarentur, laudandus ille utique, quicunque esset, et in paucorum numero reponendus: rem enim uulgo haud ita multum uisitam, in se ipso ostenderet. Ab homine uero amplissimo, et omnibus ingenij, eloquentie, honorisq; ornamentis cum latissimo, retineri hec officia fidelis amicitie, et in absentem amicum nil benevolentie humanitatisq; prætermitti, hoc est mi Egidi uir maxime atque ornatussime, quod in se habet laudis admirationem, non cum aliorum laudibus comparandam. Quantum enim te exæquas inferioribus amici mansuetudine, benevolentia, familiaritate, tantum aliitatem animi tui, uirtutis gloria exaggeras. Sed hec batinus, sunt enim maioribus theatris proposita. Quod ad tu attinet, de quibus te consulueram, satis omnino abs te mis est factum, dolco tamen te tua in eo genere scripta desiderare: quorum uenustatem et elegantiam uel ex hoc conjectare possumus cuiusmodi fuerit, quod illa barbaris idonei uisa sunt que disiocrantur. Illud et optarim scire, postquam adsciscunt Moysis libros Maumethani, num et prophetae suscipiant, multamq; in ueteri lege aspersam esse existimat futurarum rerum prædictionem: et an ipsi quoq; Mehem aliquem expectent. Nam usum quidem unius cur interdixerunt, cum tantum uxoribus compluribus ducendis, pellicibusq; habendis, libidini ab illis sit tributum? Si modo haec uera sunt, de quibus cupio a te fieri certior. Ego, si mibi optati

*questiones de
Mahometano,
re religione.*

optata Deus concesserit, efficiam profectò, ut ne te poenitentiam aliquantum hoc laboris mea causa cepisse. Sin autem (ut humana sunt) mea spes me forte frustrata fuerit, tu tandem virtutis tue et officij fructum tecum auferes. Certè quod in obseruantia, omniq; amore, et meritorum tuorum memoria, prestari à me tibi, nomini, laudi, honoriq; tuo uspiam poterit, largè enim uero id et prolixè prestatibit. Vale. Carpenteracti.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

CARPENT. IOAN. FRANCISCO

Pico, Mirandula Comiti, S. P. D.

SVmma uoluptate affecerunt me literæ tue : recognoui enim in illis tuam pristinam uirtutem coniunctam singulari erga me benevolentia: quarum alteram semper in te colui, atq; admiratus sum : altera cum me antea delectauit, tum uero precipue in hoc tempore delectat. quo ego absens liquidius possum de uniuscuiusque studio atq; amore erga me, et de amicitie fide iudicare. Quam quod in te egregiam esse confspicio, et ceterarum similem uirtutum cumq; tu sis, ut tuum de quoque homine iudicium maximo illi ornamento sit quem diligas : merito fit à me, ut ego omnium rerum charissimum habeam hoc testimonium tue erga me uoluntatis. Quamobrem scito (iterandum est enim) nihil mibi potuisse accidere literis tuis optatius. Quod autem scribis perhumane atque amanter, te non parum mea tui memoria letari : eosq; reprehendis, qui tanquam expertes omnis humani sensus, his amicorum benevolentias signis atq; iudicijs non moueantur : facis iure tu quidem. Quid enim magis est hominis, quam amare uelle, atque amari ? Aut qui omnino fructus communis uite est

b 3 dulcior,

dulcior, quam conuidus & consuetudo cum presentibus
 amicis, inter absentes mutua recordatio? Sed ego memo-
 riam tui, nec si uelim quidem, dimittere ullo modo possum.
 Non enim leuiter fuit impressa: nec tu is es, in quo quid
 non insigne sit ad recordandum. Sed cum & uelle obli-
 sci amici sit nefas: & tu inaudito quodam, & singulari
 genere virtutis communem laudem & usitatem multum
 antecesseris: non in memoria solum nostra, sed in ore, &
 oculis, & in intimis sensibus assiduus haeres. Cuperem nunc
 hic commemorare, que res me impulerunt in admiratio-
 nem tui, & quam grauibus de causis sim tibi deditus. Sed
 quoniam tu homo sanctus & severus haec ipsa contemni,
 moderabor ipse mihi, nec tibi oneri ero. Tantum dicam,
 bac nostra etate, his hominum moribus, adhuc nusquam ni-
 disse me in ijs qui populis & caetibus hominum cum impe-
 rio presunt, uim cum iure, potestatem cum modestia, reli-
 gionem cum armis, summam rerum atque artium optima-
 rum scientiam cum gubernandi labore atque cura, nisi in n-
 uno esse coniunctam: ut qui te semel nouerit, idem si haec
 postea tui immemor, facile etiam probare possit, esse se ob-
 litum sui. Verum pauca haec hactenus, que tamen uero-
 ne tibi nimium multa esse uideantur. De commentario meo
 incredibiliter gaudeo, & operam & studium meum tibi
 probari. Quapropter ego, et si sponte mea satis in id stu-
 dium animatus, tua tamen cohortatione, & monitis factus
 ardenter, enitar posthac, ut plura prestare possim. In quam
 cœsilio curam & cogitationem incumberem, ni haberem
 in manibus ueteres quasdam lucubratiunculas meas, quas
 perficere constitui, ne omnis anteactae uite labor intereat.
 His quidem absolutis, quod breui fore confido, omnis mihi
 opera in sacris & rebus, & literis insumetur, Deus modo
 propria

I legiū dīg.

propitius sit, conabor efficere aliquid, quod si non propter doctrinam, qua in me per exigua est, neque propter uitæ & morum sanctitatem, à qua ego longissime abssum: ut propter amorem & studium Christiane religionis, quo ego sum maiorem in modum incensus, afferre nonnihil luminis ad communem uitam & utilitatem possit. Sed hæc Deus dixererit, is qui omnia unus potest. Egō te mibi charissime, ac doctissime Pice, & amo coloq; , tantum scilicet, quantum cum mea fides, tum tua eximia uirtus postulat, & me aste amari uebementer gaudeo. Habeoq; Gregorio Lilio nostro gratiam, qui occasionem banc prebuerit, & tibi ut scriberes ad me, & mibi tibi rescribendi. Quem quod s̄ues & sustentas in eius afflictis rebus, facis quidem quod te deceat: neque ego habeo exemplum aliud quid deceat, quam te ipsum præstantius. Sed & mibi facis gratissimum, qui illum non mediocriter diligo. Erit igitur hoc quoque in numero tuorum optimè sanctissimeq; factorum. Paulus meus, & idem tuus (te enim semper fere habet in ore) mirificè literis bonis deditus est: quas etiam sequuntur mores boni. Itaque tantos progressus facit, ut mibi ipsi magistro iudicium eius in meis scriptis, non modo exquirendum, uestrum etiam extimescendum esse uideatur. Eum ego confido (Deus ita conata adiuuet) & meæ, & uestrum, qui illum amat, expectationi cumulate satisfaturum esse: atq; in eam partem maximè, quam tu Pice rectè probas. Is tibi fert plurimam salutem. Vale, & nos diligē ge. Ex suburbano nostro Carpentoraci, i x. Calendas Augusti,

M. D. X X X.

b 4 I A C.

I A C. S A D O L E T I
E P I S C. C A R P E N T. E P I S T O-
L A R V M L I B E R . I I I I.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.
C A R P E N T. D E S. E R A S M O
R o t e r o d a m o , S. P. D.

N N V S e s t , aut eo plus , cùm binas ab
te literas accepi eodem exemplo : quorum
que posterius scriptæ erant , cùm priores
mibi redditæ fuissent , esset autem in illis
tua de mea incolumitate , et opportuno
ad meam ecclesiam receptu , gratulatio plena amicissime
uoluntatis : recordor me tum , ut noster amor ferebat , di-
ligenter tibi rescripsisse . Post mibi allatae sunt altere mihi
cum Psalmo L X X X V . et tua eius interpretatione : cuius
ego lectione mirifice fui delectatus , tuamq; illam admirau-
ibilem ingenij uim , et copiam , in eo etiam recognoui . Sed
quo minus tibi de eo tum aliquid scriberem , fecit occupa-
tio , et par quidem meus labor : quem ego in interpretan-
do Psalmo X C I I I . paulò ante suscepseram . Sed ne uitium
par tue facultas , neque æqua ingenij aut doctrine uis , per
quoniam celeriter opus à me institutum absoluere . Sum enī
in hūc usq; diem , ut uides , retardatus . Sed postquam tandem
confessi em , nihil habui antiquius , quām hoc quicquid esset
quod elucubraueram , continuo ad te mittere : x̄d̄x̄r̄ōr̄ et̄l̄
xp̄ōr̄ uidelicit . Sed tamen siue tibi id probaretur , ut sin-
gularem animi uoluptatem ex hominis omnium doctissimi
ac mibi benevolentis iudicio caperem , siue nō probaretur ,
præceptis tuis atq; doctrina in posterū melior fierē . Quos
rum utrum malim , et utrum mibi utilius sit , non quo sat
consilium

constituere. Approbato forsitan iucundior sit, que sit ab amico fideli cruditoq; profecta: emendatio certe utilior. Itaq; te uehementer oro, atq; rogo, ut si quid duxeris reprobendum, aut quoniam erunt opinor multa, que tibi homini acutissimo munus placebit, ne parcas agere mecum ingenuè ac liberè: fidemq; amicitiae, quam persanctè coli à te non dubito, in hac re mihi potissimum prestes: hocq; sic statuas, tuum mihi iudicium in utramvis partem gratum atq; expectatum fore. Ego de tuo Psalmo, ac de ceteris, que in hoc genere plura, præclaraque edidisti, & quotidie edis, ciam ingenium, & copiam, & facilitatem tuam mirari soleo: tum animi uirtutem, atque constantiam: quod plurimis emulis tue laudi obrectantibus, ab instituto labore minime deterreteris: studiesq; quotidie magis, ut bonis & literis, & moribus per te consulatur: in quo tua scientia & egregia uoluntas maximis mihi uidetur laudibus ad coelum extollenda. Vnum est quod optarim, (quid enim me prohibet idem officium amici prestare tibi, quod ego abs te requireo?) unum est, inquam, quod uelim, idq; tibi uehementer suadeam, ut à contentionibus omnibus te auoces: & aliqua in scribendo prætermittas, que ut non sint à uera pietate abhorrentia, contra tamen inueteratas populi opiniones, & quorundam hominum, siue etiam ordinum studia tendunt: quibus se non opponere maioris arbitror fore grauitatis. Quid enim te cogit hominem in omni doctrina summum, cum longè imparibus quasi altercando, & iurigis concertare? cum presertim sacrarum scripturarum paratus campus sit, late in omnem partem patens: ubi te ad tuum arbitrium exercere, & omnes in eo ingenij tui diuisias explicare possis: quas admirantur homines, non de quibus licet tibi intendant. E quidem quicquid scribo, scri-

bo animo optimo, atque amicissimo: et quod maiorem in modum cupio, tantam uirtutem, quanta in te est, ab omnibus non dicam labe, sed suspicione labis etiam apud uulgas alienam esse. Verum hæc tu melius. Nos mihi Erasme quantum possumus, uterque pro uirili parte, seramus opem labenti fidei Christianæ, quæ ut uides ipse, non solum uitiorum in hoc tempore dominatu, et multitudine facinorosorum hominum, quibus omnia redundant, sed externis domesticisq; hostiis, omnibusq; et bellorum et impietatis machinis oppugnatur: estq; ad cadendum procliuis, nisi eam, qui unus omnia potest, fulserit et sustinuerit Deus. Cui quidem Deo ac domino si gratiam eam, quam debemus, conabimur referre, et beatam ipsi inueniemus uitam, et ceteris nostris non inutilis erit, neque infructuosus labor. Quanquam tu quidem bortatione non indiges. Nos ut locum nostrum ne deseramus, debemus magis prouidere. Sed de his sat. Tu ualebis, nosq; diliges, tibiq; persuadebis, esse nobis maxime curæ et quietem, et dignitatem tuam. Vale etiam atque etiam mihi Erasme. Amerbachio nostro plurimam salutem, à quo crebriores literas desidero. Carpentoraci, Pridie Idus Februarij, M. D. xxx.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. D E S. E R A S M O

Roterodamo s. p. d.

TVum de meo Psalmo iudicium, tanquam profectum a homine omnium doctissimo, et uiro maximo, magna quidem animum meum uoluptate affectit. Sed cum tui nominis autoritas mihi Erasme eiusmodi sit, ut breuis tua commendatio pro insigni laude ceterorum omnium ualere debeat, facile perspexi, quo plus tu in laudes dixisti messis, quam

quām quod mei ingenij tenuitas sustinere posset: tum id
abs te amori in me tuo fuisse datum, & tue prestanti exi-
mięq; humanitati: in qua tu mibi uideris iam uelle, sicut in
optimarum artium tractatione & scientia, omnibus nobis
antecellere. Etenim si meus frater germanus essem, qui po-
tuisti magis, aut ostendere letitiam animi tui, quām ex mei
ingenioli partu, qualicunque illo quidem, percepisti: aut
tuam erga me benevolentia declarare: in quo ipso utique
apparet & extat quedam rara omnibus seculis nature tue
probitas, & singularis integritas, nullo infuscata obtres-
tandi studio. Quod tamen est uera atque perfecte uirtutis
proprium: cuius qui compotes sunt, cum ipsi sibi confidant,
alicnas atiam solent uirtutes exosculari. Sed ego me indi-
gnum tuo isto de me testimonio arbitraturus sum, si tibi
concessero, ut tu in me amando priores partes feras. Non
enim aut ita tardo ingenio sum natus, ut non cognoscam,
quid requirant prestantisime uirtutes tue: aut ita ingrato,
ut tue optime erga me uoluntati non parem gratiam red-
dam. Sed quoniam hec factis melius prestanta sunt, quām
uerbis: sed hactenus de eis dictum. Psalmum tuum mibi red-
ditum, cum in prandio essem, & aliquot graues uiri me-
cum uia essent, audie perlegi, cursim uidelicet, nec potui
illum retinere quin mibi extorqueretur ē manibus: tanta
est cunctorum legendi tua cupiditas. Itaque expecto dum
eum deintegro legam. Quantum tamen ex illo primo aspe-
ctu percipere potui, due me res in eo eximū delectauer-
unt. Una, quod ubique frē, & omnibus in locis, stimulis
quibusdā pietatis, ac religionis ex uerbis tuis animū meum
pertentari sentiebam: ita dulcis, & pia, & omnis deliniens
sensus fluebat oratio. Altera, quod tu certe in hoc genere
factus es constantior aduersus ineptorum hominum mole-
stissimū

stifflissimas garrulitates non tam refutandas , quam contes-
mnendas. Quod ego te prioribus literis cum hortabar,
iccirco mi Erasme faciebam , quod tue me dignitatis stu-
dium & cura stimulabat. Quanquam enim (ut tu scri-
bis) altius uitijs dormientes inclamare asperius aliquan-
do sit necesse : tamen id ita agere , ut non à stomacho ne-
que ab iracundia illiusmodi reprehensio profecta esse vis-
deatur , si cuiquam , tibi profecto conuenit. Difficile
omnino est , uel potius inusitatum , non commoueri cum
odiosè sunt qui obstrepant : & quò ipsi aliquid sibi in-
nis gloriolæ aucepuntur , inutilibus disputationibus tan-
quam gladiatorijs libellis liceffunt amplissimos uiros. Sed
ad tuam ceterarum laudum omnium excellentiam banc
quoque accedere decorum tibi est , ut eos uel negligas ,
uel si obiurgandi sunt , paterno quodam admonescas affectu ,
quando tu quidem in sacris literis , ad antiquum decorum
splendoremque reuocandis , & omnium nostrum , &
huius seculi es pater. Illud item censuerim , cum iam
accepta uulgò quedam sint , que suapte natura ita res-
dolent pietatem , ut soliom in eis , quod nimium est , subsa-
ccusari posse uideatur , (cuiusmodi est quorundam San-
ctorum ueneratio , & picturarum crebritas) non esse pos-
pularibus studijs obſistendum. Non quin multò sit rectius
figere in Christo cogitationum summam : sed neque ista à
fide nostra aliena sunt , & non queunt omnes ad sublimiora
illa facile ascendere. Hæc ego temerè scribo fortasse ,
& parum considerans quis ad quem. Sed ignosce , mi
Erasme , audacie meæ. Summus quidam & incredibilis
meus in te amor me cogit uti libertate in amicitia prope ad
temeritatem : quanquam tu quidem pro tua summa beni-
gnitate in bonam partem accipis. Sed ego ne sim saluus ,
si quicq

si quicquam aliud sp̄ecto, nisi quietem, et dignitatem, et
amplitudinem tuam: quam semper tutatus sum, et quan-
tum in me fuit, etiam affectam pr̄emijs, atque ornatam esse
uolui. Itaque recordor, me quondam Pontifici Maximo,
ei qui nunc est, susorem fuisse, ut tibi insigne sacerdotium
quoddam in Germania traderet. Quod ille, qua bonitate
est et studio erga homines doctos, erat facturus, nisi certi
contradixissent: hacq; aduersus te nixi calumnia, bonum
animum Pontificis in aliam uertissent partem. Stunicam
autem hominem doctum meditantem aduersus te a illis
parvula quedam, autoritate, et precibus ab ea uolun-
tate sententiāq; deduxi: nec quoad ego mansi Romae, quic-
quam ille in te scribere est ausus. Quid ergo est? ego quodd
in hoc recente Psalmo duarum illarum rerum, quas nota-
ui, alteram video penitus pretermissem, alteram leuisime
tacitam, mirifice sum tua moderatione animi et prudentia
delectatus. Nam cetera tua in illo et admiranda, nec no-
ua, orationis splendor, grauitas, copia, rerum que tra-
stantur in eo, ueritas, ac dignitas, et quidem triplicata
serie: ut perspicuum sit, orationis thesauros non exauris-
ri apud te, tanquam collectos, sed semper scatere. Atque
ego cion meum dicendi genus comparo cum tuo, aspicio
plane me serpere humi, et nimis familiariter illa diuina
tradere, que tu μυστήρια esse facis, et ea in sua uene-
ratione grauitateq; conseruas. Et tamen quicquid sumus
ego atque tu, à Deo ambo totum obtainemus: in quem grati-
esse, eiusq; honori et glorie perpetuo inseruire debemus.
De Hesychio quod queris, habueram Psalmorum Grecum
librum, ueritate insignem: in eo proemium Hesychij lue-
culente scriptum in eam sententiam, ut probare conaretur
omnes Psalmos Davidis esse. Is liber nibi cum ceteris
omnib

omnibus perijt. Reliqua sunt apud me Græca collectanea in Psalmos incerto autore: scripta non tam copiosè, quā eleganter: quibus præcipue utor. In ijs interdum citatur Hesychius. Sed ego cum illa legi, & Latinorum aliquos de eorum numero quos prædicas: non tam illorum explanationem usde sequens, quā spiritui sancto permittens me totum, feror quacunque me ille uocat: cuius utinam ut spis ritualis in me homo, sic etiam corporalis templum idoneum esse posset. Sed crede mibi mi Erasme, nostra nobis non parum adhuc obest infirmitas. Deus autem omnium potens, qui tibi labores, & sollicitudines, & affectum ualeutinem dat: quis scit, an maiore tuo bono id faciat, quā si quietem tibi & molle otium preberet? equidem confido ita esse, nihil laboriosa sollicitaq; uita, sed quæ cum Deo prorsus coniuncta sit, uidetur reuera fieri posse felicius. Germanicæ nationi bene sit: amo enim gentem totam, dignissimariq; arbitror, quæ in uera tuenda ac propugnanda religione, suorum maiorum gloriam consequatur: cui qui obsunt, & contaminant patrie sue decus, ad bonam eos mentem conuertat Deus. Tue in Psalmum meum annotationes mibi gratissimæ: itaque cogito magnam partem illorum mendorum tollere: nam aliqua sunt, que autoribus optimis nituntur. De me mi Erasme, sic tibi persuadet uolo: quanquam ego tenuis sum, & magnis à fortuna detrimenis multatus: nihil me tamen habere, quod non tuum & quæ uelim esse ac meum. Neque in hoc solum, sed in omni tua dignitate atque fama conseruanda hoc sum animo, ut sponte per me ipse, & abs te monitus, summam tibi fidem in amicitia ac benevolentia semper sim præstaturus. Vale. xiiii. Calend. Octobris, M. D. xxx. Carpentraclii.

I A C.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. D E S. E R A S-

mo Roterodamo,

S. P. D.

Quod literæ meæ ad te tardissimè perferantur, planè molestum mibi est. Cuperem enim illas mature redi: nec tam, ut te delectarent, quod tu humanissimè atq; amicissimè fieri scribis: quam ut meum tibi officium celerrimè effet cognitum. Tuas quidem tertio Calend. Martij datus, incunte Maio accepi. In quibus quod mibi de ualeudine prospera gratularis, equidem libenter accipio hanc gratulationem tuam, tui amoris eximij erga me testem. Veruntamen scito à medio Nouembri usque ad Aprilem extremum minus me commodè ualuisse. Itaque toto hoc tempore & intermissa nostra studia conticuerunt, & ego nihil dignum viro potui exequi. Ad meam nunc tamen pristinam prouinciam sum reuersus, de qua antè ad te scripsoram, ut commentarios in Pauli epistolam ad Romauos conscribam. Quod opus et si difficillimum omnium est, sicuti & tu sensis, & ego re ipsa experior: tamen animo non deficio. Utinam sic euentum meorum consiliorum fortunet Deus, quemadmodum à mea parte nihil neque laboris deerit, nec studij. Accidit autem mibi per opportunè, ut nanciserer diui Chrysostomi commentarios in omnes Pauli epistolas Græcalingua impressos: qui mibi domo ab Episcopo Vrone misi sunt: quorum ego famam, uel uolumen etiam ipsum ad te puto peruenisse. Cupio quidem certè, ut quod tunc tibi defuisse scribis, cion hoc idc opus esses aggressus, id nuc suppetat, si forte tibi libeat que iandiu exorsus fueras, ea nunc pertexere. Frobenianam operam non repudiamus, cum tempus erit excudendi: presentim te tanto auctore,

tore, ut res rectè geratur curam adhibente. Sed mihi magis, mi Erasme, tuo iudicio erit opus, quod ego semper maximu feci, et facturus sum. Res ardua est, ego diffiliter et tardè scribo. Nouos etiam, neque eos paucos, inuenio sensus: qui boni sint, an secus, (ego enim mihi ipsi non satis fido) talium uirorum, qualis es tu, (si tamen alii qui tales) iudicium exquirendum mihi est. Tuum certe imprimis, qui aut unus, aut precipue in hoc genere scribendi non doctrinam modò, que in te summa est, sed copiam etiam et dignitatem orationis adhibuisti. Basiliū Māgnūm sua loquentem lingua exisse à te, et in manus hominum diuulgatum esse, uehementer gaudeo. Nam quod mihi à te sit inscriptus, id maius est tui de me iudicij testimoniū, quam ego expectasse: aut quād me dignum esse arbitrer. Sed tua humanitas et benevolentia eiusmodi, ut non quid me accipere, sed quid te dare oporteat, potius expendas. Evidē maximas tibi de eo gratias habeo agog, etiam relaturus si occasio fuerit. Te ita crebro, et à tam multis peti, et mirum sanè mihi, et permolestum est: nec video que sit causa, nisi forte ea, de qua iampridem ad te scripsi: exstītatio tua uidelicet, que in tam alto sit est loco, ut omnibus flatibus inuidiae proposita esse uideatur. Nam qui in hanc theologie palestram nomen suum profitentur, quōd sibi de principio commendationis aliquid in uulnus querant: nomen eligunt clarissimum, in quod inuehantur: auget deinde rixam ipsa contentio. Sed ego si isto loco essem, unssemel defensione, in uniuersum omnibus responderem: partim iuuentæ facta consiliaq; excusans, si quid forte esset à me in illa etate liberius scriptum: partim etiam modestè prudenterq; retractans, que eiusmodi essent: ut etiam si non uerē, at saltem ueris-

militer

militer ansam aliquam possent præbere obtructantibus:
quod summos doctores sanctissimos homines cernimus se-
cisse. Postremò uero, omnem sensum meum de fide catholi-
ca ita exponens, ut non posset cuiquam esse dubium quid
sentirem: hoc opere edito, perenne mihi silentiam suscep-
rem aduersus maleuolos, quorum insolentiam iniquasq; ca-
lumnias, cum res ipsa et ueritas, tum tua excellens fama,
virtusq; refutaret. Sed ego hac non tam monendi tui causa
loquor, (non enim tu eges monitore) quam testificandi sen-
sus et animi mei. Oecolampadium extinctum, utinam pos-
sem dolere iure. Sic enim literæ et doctrina hominis po-
stulabat, nisi extitisset ille in alio genere perniciosus. Psal-
mum tuum audiè expecto, eumq; perlegere cupio. Episto-
larum tuarum uolumen audio exiisse, Lugduniq; haberii: id
ego nasi qui mihi emcent. Tu interea, mi Erasme, si nos
dilige, da operam ut ualeas, et sustentes etatę istam tuam
ijs, quibus soles, optimarum artium studijs, et consciens-
tiae rectorum confiliorum. Nos qui te plurimum amamus,
nullo unquam loco deerimus, nec fame, nec laudi, nec
uoluntati etiam tue. Vale. Carpent. v i i l. Idus Maij,
M. D. XXXII.

IAC. SADOLETUS EPISC.

CARPENT. DES. ERASMO

Roterodamo, S. P. D.

cherrimam, & doctorem prestantissimum appetere mihi
uisus est. Proinde petenti à me commendatitias literas, lis-
benter conservauit consuetudinem meam: & in his, que ad
humanitatem pertinent, facilem ei me præbui. Commendo
tibi eum igitur: sed ita, ut cùm ipse de eo feceris iudicium,
dignumq; statueris, quem in amicitiam tuam recipias: tum
eum sic adhibeas, & benignitate tua complectare, ut quod
sine ullo tuo incommodo fiat, aliquem ipse fructum sui hu-
ius rectissimi studij consequatur. Ego posteaquam ad te
proxime rescripsoram, biduo illo aut triduo accepi libellos
tuos, quorum iam bonam perlegi partem: imprimisq; sum
tuis defensionibus aduersus illos obrectatores tuos mira-
biliter delectatus. summam enim illæ doctrinam, & illam,
quam ego maxime probo, egregie redolent animi mode-
rationem. De Basilio iterum ago tibi etiam atque etiam
gratias: quòd me ad eorum numerum, quos tui ingenij
monumentis illustrare uoluisti, aggregare dignatus es.
In quo si tibi non par opera rependetur à me, at mea equi-
certe tua isti præstanti erga me uoluntati reddetur uolu-
tas. Vale mi Erasme, & Amerbachium nostrum meis uer-
bis saluta. Iterum uale. Carpenteracti, v i i. Idus Iunii.
M. D. XXXII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R P.
D. ERASMO ROT. S. P. D.

Noli amabò putare, mi Erasme, quicquā mibi esse
aut gratius tua erga me beneuolētia, aut iudicio gra-
uius. Itaque & quicunque istinc ueniunt, tuumq; modò nos
men, & nūnūm de te aliquem ad nos perferunt, liben-
tissimè à me accipiuntur: eoq; etiam magis, si quod affer-
runt monumentum tui præstantis ingenij, preclareq; in
rem

rem & pietatem Christianam opere, ac uoluntatis, qualia
sepe multa à te proficiuntur: ut tibi molestū esse nō de-
beat, illos tenui à me munusculo affici, qui id laboris mea
causa suscepere. Et de tuo iudicio (ita mihi diuos omnes
opto esse propitios) in ea sum sententia, ut nihil meorum
mibi probari possit, quod ad religionem quidem, & ad li-
teras sacras pertineat, si non id antea tibi sit probatum.
Quapropter cùm confecissim commentarios in Pauli pris-
man epistolam (quo labore, & quibus uigilijs, non dico:
satis enim cognita tibi est illius Epistole obscuritas) sta-
tueram aliquot mensis quiescere, totumq; me ab illa cura
& cogitatione auertere: ut deinde recens, atque nouis ad
meam recognoscendam, & accuratius expendendam lucu-
brationem accederem. Qui tamen mos & mihi consuetus
est, & à uiris doctis solet usurpari. Eratq; mihi in animo,
neminem omnino participem facere, antequam ipse pro-
bassem. Sed cogitans casus humanos, & quanto mihi moe-
rori ac detimento esse posset, si quis asperior fortuna, que
in utrumque nostrum profectò habet potestatem, commer-
cium inter nos hoc literarium peremisset: librum è tribus
primum, qui erat descriptus, dedita opera ad te misi, in
quo maxima quidē sunt & pulcherrima fidei Christi my-
steria. Quem peto à te mi Erasme, & pro insigni ac nu-
tua benevolentia nostra rogo, eo animo ut legas: uti ita
status, melius mihi abs te multò consultum fore, si repre-
henderis in eo, que tibi reprehendenda esse uidebuntur,
quam si laudaueris, si qua erunt laudanda. Ausus equi-
dem sum, id quod uidebis ipse, ab itinere ceterorum, iam
diu trito atq; usitato, deflectere: aliaq; quadam ingredi uia,
que mihi uisa sit magis emergere ex fructibus questio-
num, fortiusq; & splendidius ad ueritatem contendere:

Deumq; ut mihi adesset, semper precatus sum. Sed fallit u
men possumus. Quamobrem mi Erasme, omnis in te spes
mibi est, tuum iudicium quod tu modeste immunis, ego au
tem plurimū facio, idq; non iniuria, nunc mihi quidē ipsum
perfugium & portus est, & totius mei laboris expeditio.
egoq; in te uno, tuoq; in me amore, ac tua spectatissima vir
tute, & doctrina acquiesco. Illud te nolo ignorare, deess
non pauca in hoc libro, que tunc adiicientur, cum opus to
tum acrius examinandum resumpserimus. Nam & multa
in eo explicatiū differenda sunt, quam nunc exposita sint:
& collecta ex sacris literis testimonia aliquot sane oppor
tuna atque illustria tum sumus addituri, cum de uulgando
opere cogitabimus. Nam nunc quidem huic parti, qua adu
misimus, ne lectionē quidē adhibui: ueritus ne correctionē
bus ac lituris ante tempus implicarer, quādo omnē eiusmodi
curā (ut dixi) in aliud tempus reieci. De impressione nūl
mallem, quam id quod tu mibi consulis, ut apud Frobenium
transigeretur res: certus enim sum, nūsquam melius. neq; sum
ptu permouerer, sed pudore quodā afficiar propter bona
tatem & modestiam Gryphij, qui mibi totus deditus plan
est. Quāquam erit hac quidē de re spatiū deliberandi. Illud
te summē oratū uolo, ut hāc partē cōmentariorū ita ostend
as cui uoles, ut nemini omnino describendi copiā faciatur
enim nondum plane perfecta est. Ego & familiariter ago
tecū, & me id tutō facere posse arbitror: summa enim mibi
est & de tua humanitate opinio, & de integritate fides.
Quāobrē si quid tibi oneris impono, id ea mēte facio, quid
tibi uolo esse persuasissimū, nihil tibi esse uiciū in omnib
us rebus tuis, & opera mea, & benevolentia paratiū:
Declarationes tuas, et si magnopere probauit prima illa les
tione, ut ad te scripscrā, tamē de integro legam: nec dubi
to, quin

to, quin sim omnia in illis, que à te commutata sint, meliora ex bonis facta reperturus. Legi commentarium in Symbolum, quo mirifice delectatus sum. Os enim profectò obstru-
ctum iam est litigiosis hominibus, & sibi iniustam laudem
ex obtreclatione aliorum querentibus, quos tua excellens
virtus & autoritas satk per se ipsa refellit. Vale mi optime
Erasme, & nostri memoriam retine, qui nunquam tui esse
immemores possumus. Ad Amerbachium nostrum do lite-
ras, cui lucubrationem meam uel imprimis ostendi uolo.
Iterum & saepius uale. Carpenteracti, v. Idus Iunij,
M. D. XXXIIIL

I A C. S A D O L . E P I S C. C A R P.

D. ERASMO ROT. S. P. D.

DIU est cùm ego nihil de te, ne rumoris quidem, accepi.
Quod si tu ades in eisdem locis, in quibus solitus es,
tibiq; commoda ualētudo est, sicuti cupio equidem, & spes
ro, nonnulla de eo me tenet admiratio. Hominks enim τος
λυθριλλύτε, χαὶ πολυγραφόλάτε non est usitatum hoc
silentium. Sanè nos post librum illum tuum de Concordia
ecclesie nihil aliud accepimus, quod ab Erasmo scriptum
esset. Itaq; non sine aliqua sumus suspicione, ne aut minus
fortasse ualescas, aut in Belgias tuos profectus sis. Videbare
enim in literis tuis postremò ad me scriptis, significare, te
id cogitasse facere. Quod si ita est, mi Erasme, queso, ut cer-
tiorem me de tuo omni statu facias, qui pendo animi, donec
exploratum aliquid de te habuero: nam mibi tua salus &
tranquillitas mirabiliter cordi est. Non dedit nobis fortu-
na, ut in eisdem locis uiueremus: quod utriquē nostrum,
arbitror, mibi quidem certè fuisse optatissimum. Potuise-
sem enim aperius tibi, atque illustrius, omnem meum sens-

i 3 sum

sum & animum declarare. Sed quoniā id præteriſt, actum
ne agamus, ut dicitur, animos certe uirtus dedit in amore
consentientes: in qua tu multo præstantior, maiores au-
tem meæ partes sunt, te summum uirum colendi, & diligen-
gendi. Tanquam igitur ad hominem omnium tibi amicissi-
mum, ut de tuis rebus omnibus interdum scribas, uehemem-
ter te rogo. Mei in Paulum perfecti commentarij sunt: itaq;
eos propediem cogito edere. In ijs plurimum mibi opitule-
te sunt correctiones ille tue, quas in primum librum adhi-
buisti. Vellem idem in reliquos fecisses, maximo mibi emou-
lumento ea res fuisset. Sed fortuna nobis disiungendis, mul-
tis meis & magnis inuidit iucunditatibus: cui quidem à
nobis non potest obſisti: ea enim summas frangit infi-
matq; opes, nedum meas. Sed quod ad rem pertinet, potes
perſpicere mi Erasme ingenij tarditatem & imbecillitatem
mei: qui tanquam xædasticus diutino cursu cubitum
uix proceſſi, ut ex hoc quoque maior tibi à tua incredibili
li nauitate & industria uoluptas pariatur. Verum be-
hactenus. Te mi charifime atque optime Erasme oramus,
ut semel amorem erga nos abs te ſusceptum conſtanter
& perpetuò tucare. Vale. Carpentoracti, Calend.
Nouemb. M. D. XXXIIII.

I A C S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. B O N I F A C I O

Amerbachio Basiliensi S. P. D.

Nolo te uereri, mi Amerbachi, ne tuæ literæ mibi au-
tintempeſtiue unquam, aut minus grata ſint, cion
tas ego libentissime legam, tuamq; in illis bene cognitis
mibi modestiam ſemper mibi intueri uidear. Quamobrem
nullate à ſcribendo eiusmodi ſuſpicio retrahat, dum id tibi
commod

commodum alioquin sit : semperq; ita existimes , te mihi
 quoties scribis , toties rem gratam facere . Tuam de cena
 Domini sententiam , et cognosse mihi iucundum fuit , et
 eandem ego uebementissime probo , illudq; præterea ad-
 iungo , Tot seculorum perpetuam consuetudinem à com-
 muni Ecclesia usurpatam , non sine approbatione spiritus
 sancti tantum roboris habere potuisse : cùm præsertim tot
 ex illo numero sanctissimi uiri extiterint , qui gratiam
 suam et amicitiam cum Deo misericordibus et multis ita de-
 clararint , ut dubium de eo esse non posset . Qui certè im-
 pij , nefarijg; fuissent , et ab Deo penitus alieni , si panem
 pro Christi corpore , et rem prophanam pro rerum om-
 nium effectore sumpsissent sibi adorandum , atque colen-
 dam . Quibus ipse Oecolampadius profectò nec sanctitate
 nec doctrina fuit par . Atque is antequām excederet è
 uita , cùm audisset parteis fuisse , hoc est eorum qui impie de
 sacramento corporis Christi sentiebant , aduerso prælio
 afflictas , quod prælium non humana ui , sed numine omni-
 potentis Dei consecutum esse constaret : si conuersus est
 ad meliorem mentem , eius doleo morte : doctus enim
 fane uir , et bonis literis apprimè erat ornatus : et si ego
 nunquam illi magnam eruditionem in theologia tribui .
 Sin autem aduersus Deum persistit contumax , euidem
 nunquam cuiusquam malo letabor : uerum non iniquo ani-
 mo feram , sementem tante prauitatis è medio sublatam
 esse . Utinam isti ciuitati , et ciuibus in ea omnibus , reclus
 infideat in fide catholica sensus : quorum ego alteri , pro-
 pter nomen et nobilitatem urbis , alteris ex pietate charis
 tateq; Christiana ualde amicus sum . Qui si me audire
 uolent , quod illis tu meis uerbis (si uidebitur , et si occa-
 sio dabitur) licebit dicas maiorum suorum potius in tuens

da uera religione Christi laudem, quam temere nouantium
res bene constitutas, infaniam pergent imitari. Opera que
scribis Erasmi ualde auide expecto, nec dubito cæteris sus-
tura dissimilia: hoc est, plena doctrine et libertatis. Quod
mibi Basilius tantus autor fuerit inscriptus, habeo equidem
magnam uobis gratiam: sed tamen aliis erat querendum
potior, qui tali munere honestaretur: nam ego ingenuè los-
quor, non huius mihi dignitatis conscius sum. Tuam tamen,
et Erasmi mei benevolentiam agnosco, eamq; gratissimam
habeo: quam ego pari compenso uoluntate. Vale. Car-
pentracli, v i i . Idus Maij, M. D. XXXII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. G E R M A N O

Brixio s. p. d.

Superioribus diebus, cum per incertos tabellarios lite-
ras a te accepissem: in quibus neq; locus unde ille data;
neq; dies erat ascripta, et si ex orationis tuae filo stylisq; ele-
gantia, tum etiam amoris significatione aduersum me, non
mediocrem cepi uoluptatem: tamē diu suspenso animo fu-
quid'nam. mihi in tali re faciendum esset, cum ad rescri-
bendum quidem officium me impelleret: quò autem, aut
per quem literas ad te darem, nullum consilium capere sat
certum possem. Post uero diligentius tecum meditatus, et
illam faciens coniecturam, tales uiros, qualis es tu, Lutetie
Parvissorum libentius saepiusq; commorari: propterea
quod illa ciuitas amplissimum est doctorum hominum do-
micilium, literas eò misi: ubi si te ille reperissent, esset et
officio meo, et animo satisfactum. Sin minus ibi te offendis-
sent, meq; in eo opinio mea et coniectura ratio frustrata
esset: per Budaeum tamen ad te, ubicunq; esses, mutterentur.

Cui

Cui homini doctissimo atque optimo , tu simili uirtute & doctrina preditus, incognitus certe esse non potes. Verum quod mibi in literis tuis gratularis, quod me, quem diu ante mortuum existimasses, repente non modo uiuere, uerum etiam dignitate atque honore auctum esse audisses: gratulatio tua, ut que ab optimo proficiat animo, sane mihi probata est. Sed tu si unam illam esse mortem arbitraris, qua qui naturae & mortalitatis conditioni satisfacit: placere nondum mortuus sum, neque supremum fati diem adhuc executus. Si uero grauiorem & ueriorem putas mortem, cum quis cogitur alieno uiuere arbitrio, non suo: sane & mortuus fui, & reuixi posteaquam in hunc portum otii & tranquillitatis sum peruectus. Scito enim me his quinque annis, posteaquam uidelicet Romanis relictis rebus, in mean ecclesiasticam prouinciam me contuli, solis gustasse qui sunt fructus uerae uite, nihilq; expertum fuisse posse quod penitendum mibi esset. Quare tu si muixas gratularis mibi, habes letandi de amico & gratulandi causam. Sin autem uulgari consuetudine uerbi locutus es: en tibi amantissimum tui hominem non modo non mortuum, sed uiuentem nunc quidem beatius quam antea: cui ista ipsa dignitatis accessio, qua te gaudere dics, utiliam illa non magis oneri, quam honori esset. Sed tamen quoniam diuino numine in hoc loco positi, & in hoc honoris gradu locati sumus: demus operam, quoad possumus, ut nostra eidem Deo & opera parata sit, & uoluntas. De te autem ipso mihi Brixii, quando ex eorum hominum numero es, quos ego colere & complecti studiosè soleo, dedistiq; mibi per literas tuæ & doctrine & humanitatis specimen: sic me existimare puta, te esse dignissimum, quem omnes qui bonas artes sectamur, in oculis assidue

feramus , nihilq; uicissim accidere mihi posse tua erga me
benevolentia gratius. Que quoniam (ut scribis) à te su-
cepta iam diu est , ex quo me scilicet primum Rome co-
gnouisti : peto à te maiorem in modum , ut et ueterem illa-
lam renouare , et si est augendi locus , etiam augere et
amplificare eam uelis. In quo tibi polliceor , me curatu-
rum , ut in nullo amicitiae officio , nec in uoluntatis studio
me uincas. Vale. Carpentoracti , x. Calend. Iulij ,
M. D. XXXII.

I A C . S A D O L E T V S E P I S C .

C A R P E N T . G E R M A N O

Brixio s. p. d.

Non potuit fieri commodius , nec magis ut ego uellem ,
quam quod meus liber tibi redditus fuit : primò ipso in prelio , ut aiunt , cum homine discretissimo doctissi-
moq; congressus , non dicam cum laude , (abhorret enim
mea mens ab eo quod insolentius uideatur dictum) sed cer-
te sine ignominia discesserit. Quāquam tu quidē etiam illum
laudas : in quo agnosco uel benevolentiam erga me tuam , ut
comitatem nature , qua es præditus. Sed quod epistola
meam desiderasti , hocq; genus officij quod in scribendis epis-
tolis situm est , imprimis inter amicos usurpari iudicas con-
uenire : uere tibi dicam. Subitus discessus Giranandi , qui
me festinare ualde coegerit , tum autem hæsitation quædā mea ,
cum nec quibus in locis planè essem , nec quid rerum gera-
res satis nossem : illudq; etiam ualde uererer , ne tibi homi-
ni uehementer in literis occupato obijcerem laborem : ade-
duxit me , ut statuerem per nuntios potius , quam per literas
tecum agendum esse : præsertim cum homini et amico ,
et prudenti , id negotij committerem. Qui , quam miris-
ce fun-

et functus officio sit, tum ex rebus ipsis, tum autem tuo
imprimis iudicio testimonioq; cognoui. Illud uero mihi
pergratum accidit, quod meum consilium istuc mittendi
librum, et ad theologorum uestrorum iudicium deferendi,
tibi quoq; esse intelligo probatum. Quod equidem, mihi Bris-
xi, caratione feci, quod Christianam illam humilitatem ani-
mi, quam maxime in scriptis meis extollere, et in ccelum
ferre, uerissimum laudibus soleo: non solum uerbis, sed ipsa
re, quantum a me fieri potest, cupio semper tecum habere
coniunctionem. Cuius si ut nomen, ita et ueritas Christianis
hominibus in cultu et in honore esset, tot hodie pestilenta-
tissimarum heresum erroribus, et hac religiosis labi cas-
ceremus. Sed quod scribis, te curaturum, ut aequis iudicia
bus, et a politiorum literarum cultu non aborrentibus,
res permittatur, habeo tibi magnam gratiam: iamq; id perfe-
ciuum a te video. Scripsit enim ad me ex illis quidam sane
quam liberaliter: ut mihi in mente uenerit letari, esse apud
theologos uestros Musis etiam locū, uerum illis sanctioris
bus: quod tamen tibi et Budeo nostro acceptum frendum
est. Certe id quod sentis, est omnino uerissimum: nec res
tam preclaras barbarae atq; absurdè debere tradi, et que
a me scripta in Paulum sunt, sine Latina et Greca erudi-
tione intelligi uix posse: aut ne uix quidem. Expertus enim
sum ego, que subtilitas rerum, quanta et cuiusmodi alti-
tudo maximorum in illis mysteriorum insit. Que tu quod
breui, et subita lectione tam accurate perpenderis, non
rerum facilitati, sed tui ingenij magnitudini est ascri-
bendum. Quo nisi tu eximio predictus es, crede mihi,
impeditius multo iter ad illa percipienda et intelligenda
offendisses. Dies tamen, et mora, et crebrior lectio,
quotidie magis indicabit, nihil fieri posse rebus illis re-
cond

reconditius

Chrysost.
m̄s.

conditius. Quod tibi hoc libentius scribo, quod te quoque
 video in eodem stadio currere. Non enim mihi ignota neg-
 inaudita studia sunt tua: sed et ex pluribus cognoui, et
 legi ipsem homilias illas Chrysostomi, quas tu ē Greco
 sermone in Latinum uertisti, ea et elegantia uerborum, et
 grauitate: ut non tam opulentissimum transtulisse auto-
 rem, quam imitatus esse videare. Itaque expectabimus alias
 gratumq; mibi in eo feceris, si ut confiteat fuerint, mibi
 eas afferri quam primum curaueris: et si cum ad conciones
 erit uentum, grauior tibi labor uidetur fore propositus.
 Nostri enim profecto quam ardenter ille, quamq; incitat
 solitus sit auditores non magis docere (mibi quidem uide-
 tur) quam aut obiurgare, aut accendere: et si utrumque qui-
 dem, idq; cum magna cura. Verum cum in multis inter-
 pretandis Pauli locis ab eius opinione dissentiam, siccirò
 tibi uisus sum cum minus legisse. Ego uero in ipso legen-
 do, expendendo, interpretando Paulo, cion omnium scri-
 interpretum, qui aliquo numero sunt, scriptis et commen-
 tationibus usus sum: tum uero Pauli eiusdem ope et do-
 ctrina plurimum adiutus: qui quidem suimet longe optimus
 est interpres. Noli enim putare, me ad primam illam, que
 Romanis inscripta est, epistolam exponendam accessisse, nisi
 prius perfectis, diuq; uoluntatis, omniq; animi attentione
 perfectis ceteris eiusdem doctoris epistolis. Quarum ap-
 dua et acri lectione in eos diuinæ sapientiæ fontes sum in-
 ductus, ex quibus si non hauiisse puriorem doctrinam, sal-
 tem leuiter ex illis aspersus fuisse uidear. Vnum est in quo
 miror, quod ita reprobendor a quibusdam, quasi deflectere
 uel tantulum a ueteri translatione Pauli nefas sit. Cuius in
 rei, mi Brixi, qui utrunque linguam probè nosti, optimus
 poteris esse iudex. Mibi enim si quicquam in illis commen-
 tarioris

tarijs est, quod probetur, illud precipue est, quod uisus mihi sum uerba e uerbis expressa uere Latina reddere, que ante nimirum alieniora pleraq; erant, ut uis Apostoli sententiaq; obscuraretur. Ea si conatus sum illustria & perspicua facere, quod ordine, & proprietate Pauli uerborum accuratissimo seruata factum a me est: quidnam queso ea in re admissum est culpe? cum praesertim gratius hoc etiam meum factum esse debeat, quod Luteranus ut sua $\tau\alpha\pi\alpha\delta\circ\xi\alpha$ facilius probent, imperitosq; infraudem inducant, ad ignoratam plerisque linguam se penumero confugientibus, hic utique campus doli & fallaciarum intercludendus fuit. Si tamen ego non sum hallucinatus, quod fieri nimirum potuit, homo enim sum. Alia quidem uia commodius istis contoribus scripture sanctae occurri, illorumq; prestatius & machinationes redargui uix potuisse existimo. Itaque & initio mei operis hac potissimum de causa illum me sumpfisse enodandam epistolam sum testatus. Sed hec bastenus. Venio nunc ad eas epistole tue partes, que parati me delecarunt mirabiliter, partim pudore etiam affecterunt. Nam quod me lucubrationi tantum laudis imparatis, quantum non tam a summo iudicio, quam ab amicissimo animo profectum intelligatur: gaudeo equidem me abs te sic diligi, tuamq; istam prstantem atque egregiam erga me uoluntatem permagni aestimo. Sed res ipsa plane ut erubescam me cogit. Etenim quis ego sum, quo ingenio, qua doctrina, quibus ornamentiis preditus, cui ab homine doctissimo atque optimo tantum laudis tribuitur? Si enim in eo laudandus sum, quod sim deditus optimis artibus & studijs: quam multi sunt nostra hac etate, qui in eodem genere studiorum excellunt? non ne horum talium frequentia & Italia, & Gallia, & ipsa quoque

Germ

Germania nunc referata est? Si uero quod optimas tuas
& sustineo partes, ab antiquiorumq; scitis atque decretis
transuersum unguem non discedo: non tam id laudi ulli
dandum est, quam uitio, secus si fiat, maximo. Nam quod
in portum me ex urbanis illis fluctibus, & ex magna agi-
tatione tranquillam in stationem recepi: ego sane liberam
& uoluntariam uitae agende rationem obnoxijis illis, &
alienae sententie addictis rationibus, ob eam primion cau-
san longe prætuli, quo uni iam Deo liberius famultri, &
commissæ mibi ab eo ecclesie officium præstare presens
possem. Deinde ut mibi cum Musis iandiu optatum habe-
re liceret commercium. Cuius quidem uite suæ mitas ex de-
lectatio tanta est, ut non regem esse, sed regibus non egere,
uere regaliter uiuere, & ipsa uere beata uita sit. Quam
quam hoc argumentum nequaquam in uulgas edendum est,
ne ad eos quidem, qui aliquan speciem bonorum docto-
rumq; præ se ferentes, eisdem nibilominus, quibus uulgaris
bonorum atque opum cupiditatibus iactantur. Sed ego te
cum tanquam mecum hanc rationem puto. Non enim mibi
plus assumo in huius laude consilij, quam tibi ipsi tribuo:
quem & multis antea testibus, & tuis nunc ex literis pla-
ne intelligo in eadem mecum esse sententia: nisi quod tua
virtus hoc apparet illucrerior, quod ego multis diu curis, la-
boribus, uigilijsq; vexatus, quas ad alienum arbitrium fe-
rebam & suscipiebam, tandem tædio fractus, in quietis los-
cum me contulsi. Tu tua sponte, solutoq; iudicio, studijs am-
bitionis missis, in eundem portum es peruenctus. De qua
præclara animi tui moderatione, relictissimoq; consilio, &
eiusdem mecum societate muneris, & tibi gratulor, & mibi
aprimi gaudeo. Nullo enim alio comite ornatior, aut bæc
inire prius uiam, que minime populo nota est, iamq; ob-
desuet

desuetudinem dum etis inborruerat, ex stirpibus, aut nunc tenere eandem possum. Sed de his quoq; satis. Iulij fratri mei quod mihi mentionem facis, codem penè amore ac si frater ipsius germanus fuisses, ueteremq; tuam cum illo familiaritatem prædicas: peream mihi Brizzi, nisi ciam mecum erga te studium ad summum creuisse credas, maximus tamen hoc de causa cumulus accessus: non enim existimatram nostram coniunctionem iam inde ab illius tecum consuetudine auspiciatorum fuisse. Neq; uero aut te uobatum me minisse mihi uidebar, aut post in Gallia tibi quicquam rei cum fratre fuisse meo nouera. Sed omnis tui cognitio principio mihi in Gallia oblata est, primum ex literis tuis, quas iam longo interuallo accepi iucundissimas. Deinde ex epistolis ex Erasmi ad te, ex ad illum tuis, illoq; imprimis opere mihi sane probato, quod conuertendo Chrysostomo lucubrasti. Postremò uero Lugduni, deindeq; Massiliæ, cum ad summos principes salutatum accessissim, sermones cum pluribus permultos ex habui ex accepi de te: cum tua uirtus ex doctrina, maximeq; ista animu equitas, qua tu fortuna ex cupiditatib; tua modum constituiisses, omnium una ex constanti uoce laudaretur. Itaq; cum plurimas iam haberem tui magnificiendi causas: cumq; hoc nouissimum studium, quod tu in meis exhibendis scriptis honoris mei causa suscepisses, uehementer tibi me obstringeret: illa tamen mei fratris commemoratio tam pie, tamq; amanter abs te facta, prorsus effecit, ut te in illius penè loco diligam. Quam ob rem recte feceris, idq; mihi erit, gratissimum, si ita statueris, quecunque à coniunctissimo fratre officia sperari, aut expectari possunt: ea tibi à me prompta esse ex parata: ut si uetus uenerit quod memet ipsum tibi patefacere penitus possem, non sis maiorem erga

erga te benevolentiam cuiusquam neque fidem in amicitia
 integriorem cogniturus. Illud te rogo, ut quid theolog
 uestris de meis scriptis senserint, certiorum me facias: cum
 etiam adhibita, ut literae ad me diligenter perferantur. Nam
 quas mense Aprili dedisti, eas mibi si ito extremo Iunii
 fuisse redditas: quibus ut debui, sine mora respondi. Tuus ab
 dubitationibus, que ad lingue Latine rationem pertinent,
 altera seorsum pagella conor satisfacere. Vale mihi dotti
 me Germane, et nos amare persecuta. Carpentorati.
 prid. Cal. Iulias, M. D. XXVIIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A B
 P E N T. G E R M A N O B R I X I O

S. I. P. D.

ET literae tue, id quod aliis quoque conqueritus sum,
 tardissime ad me perlatæ fuerunt: (date enim pri
 Idus Februarias, post Nonas Aprilis denique mibi sunt re
 ditæ.) Et ego quo minus ad eas continuò responderem
 ualitudine sui aduersa impeditus. Scito enim me offici
 um mensem pituita usque eò laborare, ut et odoratum po
 nitus, et uim etiam gustandi aliqua ex parte amiserim.
 Qui morbus byemis tempore lentior, eoq; magis tolerab
 lis: quod humoribus pigre et segniter se mouentibus, sem
 sum in nobis mali obtusorem aliquanto facit. Vere non
 excitatur, et ad nocendum corpori acuitur. Itaque et fe
 bricula aliquot diebus tentatus sum; et nunc capite fre
 quenter langueo: non tam dolore quidem, quam grauedin
 quadam occupatus, atq; pressus. Sed mibi multis adhuc fru
 stra remedij adhibitis, recuperade ualitudinis spes, secum
 dum Deum, reliqua est in appropinquatis caloris aduetu. Qua
 si nos secesserit, tremus humaniter, omnesq; Dei omnium
 potentis

potentis de nobis ipsis decretum in partem optimam accipiemus. Illud uig; prestabitur à nobis, ut ne qua culpa nostra morbus uim ad ledendum, incrementum ue accipiat. Habet causam meae tarditatis. Nunc reuertor ad tuas litteras, que mibi mediusfidiis extiterunt gratissime: uel quod benevolentia erga me tua eas mibi gratas semper efficit, uel quod de libro meo quid actum fuerit, cognoui: de quo ad id tempus nihil acceperam. Eram autem non minimum sollicitus, quo pacto ex eo afficiantur animi uel audientium, uel legentium. Et nimis hoc tempore, b[ea]tisq[ue] animorum opinionumq[ue] dissensionibus, nihil tam nobis pertimescendam, quoniam calumnia est, quod iam vulgare quidem uideatur esse uitium. Sed mibi, ut concertatio omnis permolesta, sic animi equitas tutissimum est perfugium: quo sum uti solitus, si quis falsam mibi literam aut iurgium intendat: nam benevolis castigatoribus ultrò magnam gratiam me debere confeitor. Quare quod mibi polliceris, uel potius recipis, te acturum accurate cum theologiae uestratis, ut mecum hunc animum equi boniq[ue] consulant, id ego abs te non mediocri cum cupiditate expeto. Nihil enim malo, quoniam et suum illis honorem, et mibi meam pacem ac tranquillitatem in columen manere. Præterea faueo etiam ordini illi atque collegio, in quo video firmissimam anchoram fluctuantibus (ut nunc est) fidei nostræ rebus constitutam esse. Sed hec hactenus: neque enim dubito, quin iam officio functus fueris: nihilq[ue] reliqueris loci neq[ue]hortationi, neq[ue] admonitioni meae. quippe qui non studium solum amore meq[ue] in amicitia, sed nauitatem etiam, et diligentiam afferas. Quo quidem nomine non mibi uni, sed prorsus omnibus carus iure optimo atque amabilis esse debes. De Episcopo Parisiensi nostro istud idem sentio quod tu. Nihil illo ho-

mine elegantius, nihil bonarum artium fieri posse amari: in quibus ille ita ceteris fautor est, ut precipue tamen laudem ipse obtineat. Ei te gaudeo tam familiarem, quam tu scribis, existere. Neque illud est κολοσσος τηρος ου λαοον, sed ad summum virum vir ingenio et doctrinam praestans eos aditus habet, quos germana virtus illi patre fecit. Eum ego et si mirabiliter amo, coloq; idq; ipse non nescit: tamen mihi erit pergratum, si tu hoc idem in sermonibus crebro illi inculcaris. Cetera, que in tuis literis planissima amoris atque officij sunt, siccirco a me prætereuntur, ut ne videar aut meis nimium delectari luditibus, aut tuas blandius sepiusq; commemorare, quam in genuitas amicitiae, et nostra firma iam atque constans recessitudo postulat. Illud habeto, tantum tibi tribui a me, quantum et doctrinam bonum, et in officijs omnibus constantissimo, ab homine item officij doctrineq; studio et peramante debeatur. Cuius mei de te iudicij nunquam in projecto penitebit. Vale. Scriptis his literis, uenit mihi in mentem requirere ex te, ecquem tu forte istib; habes liberalibus institutum artibus, qui Latinis et Greckis cendis literis idoneus esset, idq; ipse profitetur mutare. Similem enim quempiam ego natus, libenter eum hoc sibi bona(ut opinor) conditione accerserem: quod ciuitas ha nostra publico id, uti fieret, decreuit consilio. Vellem autem cum maxime, qui in Ciceronianis scriptis exercitatus esset, atque eruditus. Hac in re si quid est mihi quod prestare, et ciuib; in eo meis prodesse posis: peto a te, ut ne gravere suspicere aliquam curam, et te in eam cogitationem conferre. Certè enim si affequemur quod cupimus, magno nos omnes abs te affectos esse beneficio summi arbitraturi. Iterum uale. Carpenteracti.

IAC SADOLETVS EPISC.

CARPENT. GVLIELMO BEL.

laio Langeo s. p. d.

Vm bosce plures iam menses uebementer de te & de tua salute sollicitus fuissē, quod ignorans ubinā cōfess, te in illis Italie fluctibus etiam nunc uersari arbitrabar: summan repente accepi letitiam ex optato nuntij aduentu, qui ex aula Regis nuper buc profectus, saluum ac ualentem te sibi uisum esse confirmauit. Quod si ita est, (ut ego spero & opto) cū mībi ipsi gratulor, tūm ago Deo immortalī gratias. Facit enim incredibilis ille amor, quo te iampridem sum complexus, ut nihil mībi abs te neq; secundarum, neq; aduersarum rerum, esse sciunctum posuit. Quanquam quas tu secundas tibi esse res putas nescio, preter Regis tui gloriam atq; amplitudinem. Vidi enim te in maximis illis misere Italie turbinibus ac procellis, non feruentem modō omnes labores, & omnia pericula constanter, ac fortiter: sed adeuntem etiam ultrò, & penè exposcentem pro tui Regis dignitate atq; gloria, usque eō guidem, ut nemo secundis suis rebus tam iucundē ad comodum & utilitatem suam perfruatur, quam tu in turbulētis & asperis alacri animo uersabare, quod fidei tue officiōq; satisfacres. Quod etiā iure ac merito pro tanti honore Regis faciebas, tamen r̄arum nos in te, propeq; inauditum fiduci ac uirtutis exemplum conspicientes mirabamur. Nunc autem si in porium peruectus es, instituistiq; commorari inter tuos, & ea artium optimarum studia quibus à pueritia mirificē fuisti deditus, in aliquo ocio recolare: nuncio tibi me futurum socium eiusdem & uoluntatis, & iudicij. Dedi enim me penitus & dicaui literis: neque aliud quipiam iam cogito dies noctesq;, quām quemadmodum

modum possum ueram & dignam Christiano homine immortalitatem consequi : cuius rei iudicium , & fructum etiam aliquem, uelut ocij mei primitias, celeriter, ut spero, in manibus es habiturus. Sed non audeo scribere de his nunc pluribus, donec sciero , ubi tu sis , quid agas, ecquam mei absensis memoriam benevolentiamq; conserues. Quod ut facias, mibiq; aliquando aliquid de tuis rebus sribas, te uehementer etiam atque etiam rogo : imprimisq; tibi ut persuades, nullum unquam tempus fore, quo tuorum mentorum erga me, & nostrae mutuae insignisq; benevolentie, memoria moriatur. Vale, & nos dilige. Carpenterach, xv. Calend. Martij, M. D. XXXVIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. CAR.
PENT. GVLIELMO. BELLAIO
Langeo S. P. D.

Non puto te mei oblitum esse , id enim humanitas mihi perspecta & cognita, & mea constans erga voluntas suspicari uetat. Cum enim ego tantum te diligam, quantum literis exprimere non possum , quod meus in te amor omnem uerborum uim , & orationis copiam longuincit : non duco posse hoc accidere in natura ingenua, & liberali , cuiusmodi tua est, ut posteriores in amando semper partes uelis . Namobrem certus sum me tibi esse cordi quemadmodum quidem antea semper fui. Quid autem locutus es tuis per literas, nullas mibi adhuc rescriptis, id occupationibus tuis totum attribuo: et si uel uerisimili abs te duobus, ut alias tibi scripsi, poteram esse contentus qui mibi amanti, cupienti, de te multum cogitanti, maximi muneris loco accidissent. Siquidem in illis imaginem & animi, & amoris erga me tui, complecti & exosculari mibi licuiss

licuisset. Sed quando id preterijt, adegit noua occasio, qua
nauare mibi benevolentiam tuam poscis. Paulus Sadoletus
fratris mei filius, is qui tibi has literas reddidit, adolescentis
est apprime institutus artibus honestissimus, à meq; in filij
loco diligitur. Is iampridem flagrans cupiditate uisende
Aule Regie, ex ipsius Regis salutandi uenerandiq; tam
suo, quam meo nomine, hoc tempore à me potissimum di-
missus est: quo mea quoque intererat, aliqua perferrri ad
Regem meis uerbis: ex quibus ille pluribus suis beneficijs
in me iam collatis, animum meum erga se & memorem &
gratum cognoscere posset. Etenim iamdudum uercor, mi
Langee, ne me rusticum hominem iam quendam, & parum
urbanum esse existimetis, qui officium iustum mehercule
& debitum, ad uos isthuc ueniendi, & corām memet Regi
offerendi tamdiu distulerim. Sed eius mei facti oppidō
quam puderet, si aliqua in me resideret culpa, ac non to-
tum hoc crimen fortuna sustineret. Quibus autem de causis
usq; abduc retardatus sim, & quid potissimum uelim in hoc
tempore, cunctia ex ipso Paulo cognoscas. Quem peto à te
Langee mi suauissime, teq; magnopere rogo, ut omni tua
bumanitate, tua inquam illa prestante atq; egregia, com-
plectare. Nihil mibi omnino facere gratius potes, quam si
in hoc adolescentie quanti tu me facias, & quid mea causa
cupias, ostenderis. Is à me habuit in mandatis, ut nihil
omnino ageret, nisi de consilio tuo. Quanobrem cum to-
tum suscipias oportet: & non solum illi introductor, sed
monstrator etiam sis, & monitor, quomodo, & quādo, aut
ad Regem adire, aut reliquas eum res agere & tractare
conueniat. Hoc cum mibi feceris (ut dixi) gratissimum: tum
tu uirtuti & humanitati tue seruieris, quemadmodum qui-
dem solitus es: ipsumq; adolescentem dignum & fide &
benevol

benevolentia tua etiam experiere. Nos hic de nuptijs tuis
nescio quid audiuimus, easq; plenissimas dignitatis esse in-
telleximus. Id si ita est, quod quidem cupio esse, tibi eam
rem feliciter & prospere euenire opto: ac Deum queo,
ut eos ex te gignas liberos, qui tibi ex uoluptati, & gen-
ri tuo semperne laudi esse posint. Vale mi Langee, &
me ut soles dilige. Carpenteracti.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.
C A R P E N T. P I N O R I V E N S I
E P I S C O P O S. P. D.

Diu est, quod nihil ad te dedi literarum: non obliuio
amicitiae nostrar, sed quod cum nihil haberem quod
scriberem tua lectione dignum, nullas uolui potius, quia
inanis esse meas literas. Nunc uero cum se mibi occa-
& prope dicam necessitas quedam obtulerit scribendam
te, libenter hac oportunitate sum usus. Etenim quibus in
rebus egere mibi uideor cum eruditio hominis doctrina
tum amici fide, tu mibi statim occurris ad utrumque aptu-
cuius iudicium & integritas a me maximi aestimetur. His
diebus absoluerau commentarium in Psalmum x c. sui
maximo cum labore atque cura, quod mibi ferre scribenti
sempre accidit, ut propter tenuitatem ingenij omnia diffi-
cillima esse uideantur. Eum librum cum cuperem commu-
nicare tecum, & cum aliquot uiris doctis, ut quam maxi-
mè emendatus in manus hominum exiret, difficultate lib-
rariorum fui retardatus, quorum est incredibilis in his
locis inopia. Itaq; ad impressores me necessariò contuli, &
nunquam quicquam ederem quod laude dignum esse possat.
Nam cum non insistendum mibi in hoc uno opere sit, sed
ad alia, Deo bene iuuante, progrediendum: uisum est fore
nulla

scilicet maturè intelligere, quid quisque in hac lucubratione
mea prima ex me requirat, ut ex his, in quibus iure nunc
reprehendar, in alijs posthac cautor & sapientior fiant.
Hac spe & fiducia libello exitum permisi, cumq; euangelio
misit ad te: ut siue tibi probaretur, singularē animi leti-
tiam ex hominē doctissimi, atque amicissimi approbatione
acciperem: siue minus probaretur, tua castigatione &
monitis in posterum fierem melior. Quorum utrumvis ita
mibi gratum futurum est, ut utrum malim nesciam. Utile
est reprehendi, cum erres: Iucundum laudari, presertim
a laudato viro. Sed si bi sumus, qui esse debemus, hoc est
ueri recti: cultores, potior esse debet uoluptate utilitas.
Quamobrem a te peto, idq; maiorem in modum, ut cum
bac nostra leges, reperiesq; aliquid quod tibi non satis
probetur, sensimq; acris iudicij tui aliqua in re offendat,
ne parcas monere, & reprehendere me, fidemq; amicitiae,
quam a te sanctissime seruari non dubito, in bac re mibi
potissimum praestes. Ut enim dico, si minus in hoc uolumi-
ne, quod iam editum est, at in alijs ad que ego me paro,
plurimum mibi & tua eruditio proderit, & autoritas.
Tibi equidem hoc confirmo, me in hac scriptura & lucu-
bratione mea, no tam meam spectasse laudem, quam eorum
utilitatem, qui legent: si forte in hac tanta uiriorum uber-
tate, quibus hodie terrarum orbis laborat, aliquid ferre
opus possum labenti iam, & grauiter affectae religione
Christiane. Quod optatum eti maius multo est, quon ut
conueniat mek uiribus: per quos tamen uult, omnia que-
cumque uult, & potest, & potuit semper omnipotēs Deus:
qui et a pecore pascendo, & a sycomoro, reges populo
suo & prophetas accersiuit. Cuius nos honori, & nomini
toto animo inservientes, satis habituri sumus, si cui inter

legendum nostra, aut Dei ipsius omnia intuentis timor solū
to maior, aut acrius desiderium recte faciendi incesserit. Sed
de his satis. Tu ut me diligas, tibiq; persuadeas, te à me &
coli summopere, & amari, magnopere à te peto. Vale.
Carpentorati, Calend. Martij, M. D. XXX.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. A V G. G R I M A L D O

Episcopo Grasse S. P. D.

OMNIBUS in rebus tuus amor erga me semetipsum
ostendit: quod et si mibi est per optatum, re & fidei
sepius apparere quantopere tu me diligas: tamen quod tibi
nihil adhuc possum reddere preter benevolentiam, &
morem pro tuis iam pluribus officijs erga me uoluntatem
aliqua cura afficio, ne cui indignus talis uiri tanto erga
me studio esse videar. Quod ego à te peto, ut ne ita credens
animum inducas. Crebriori tibi, & felicior data est occasio
benemerendi de me, & propter amplitudinem potestatis,
& propter excellētiā uirtutis. In quo uero & fides agi-
tur, & officium, & fidelis amicitie firma coniunctio, mori
millies malim, quam quoquam in eo esse inferior. Sed
quorsum ista? Paulus fratris filius, quem ego mibi profilio
duco, nuper reuersus ad nos, mihi narravit, quo pacto fui
rit acceptus à te: ut non solum amorem, quo me proseques-
ris, sed humanitatem etiam, & liberalitatem tuam, que
summa est, totam effuderis in eum: aliquotq; locis ea de me
presentibus audientibusq; compluribus dixeris, ex quibus
perspicue pateret, & quantum me amares, & quam amici
de me atque honorifice non sentires ipse solum, sed alios
etiam uelles sentire atq; existimare. Hec tua recentia offe-
cia: que alijs iam plurimis accumulata sunt, si oblinisci aut
dissim

disimulare uelim, ingratus & nefarius: si uerbis compenso
farcire, inceptus sane existimer. Sed in re difficiili ad capienda
dum consilium & dubia, malui tamen scribere ad te alio
quid, & gratias tibi agere, quoniam omnino me uideri mu-
tum. Eas igitur tibi & ago & babeo quam maximas, bas-
biturusq; sum semper, donec uita superabo mea. Et quo-
niam alia mihi non est de te bene promerendi facultas: ille
lud quod sperare nonnihil posse mihi uideor, si hoc ocium
quo nunc fruor, Deus mihi fortunabit, tibi polliceor, me
omnium operam daturum; ut & tue eximie uirtutis, &
mea ergate summe benevolentie ac uoluntatis, aliquod
non obscurum iudicium prodatur posteritati. Sed & hoc
parum est, & tu multo maioribus es dignus. Nos tamen id
quod possumus libenter prestabimus, in quo animus tibi
noster, no res ipsa est spectanda. Vale, & nos amare ne des-
sine: tibiq; persuade uicissim, te a me non amari soliū, sed
mirabiliter etiam obseruari, & coli. Carpenteracti, x v.
Calend. Octobr. M. D. XXIX.

I A C. S A D O L E T I

E P I S C. C A R P E N T. E P I S T O-
L A R V M L I B E R V.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.
C A R P E N T. IOAN. SALVIA TO,
S. R. E. Cardinali, S. P. D.

O G N O V I ex literis meorum, id quod
mibi magnae uoluptati fuit, te saluum ad
urbem, & ad Pontificem maximum re-
uertisse: atque utinam ut uirtus tua mihi
plane perfecta & probata semper fuit,
k s sic

sic habeat locum bis duris temporibus, quo Reip. et ecclesiastice autoritati possit esse adiumento. Quod tamen confido fore, fretus prudentia tua, et optimi Pontificis sapientia atq; consilio. Egō cū tu etiamnum in Gallia essem, memoria teneo, me tibi scripsisse, excudi à me nescio quid in sacris literis: quod simulac absoluissim, continuo tibi missus essem. Id nunc mitto, Commentarios uidelicet in Psal-
mum x c i i i. aliquanto serius, quān uolebam: quōd ex-
pectatio mea quoad scirem ubinam locorum constituisse,
studium mittendi meum retardauit. Nam quin tibi in omni
laude doctrine ac literarum plurimum tribuam, ne tu quā-
dem dubitare quicquam potes. Nostī enim iamdiu animū
meum erga te, et perpetuum iudicium, quod ego cū ē
ingenio tuo, tum de præstantissimis uirtutibus, omnīq; in
integritate et modestia semper feci. Que hoc maiora on-
namenta putanda sunt, quād rariora in hoc tempore certan-
tur. Itaque gratum quidem mibi fuerit tibi probari lu-
brationem meam, si tamen probanda sit. Verum illud que
que gratius, me abs te admoneri, si quid inierit, quod ro-
prehensione dignum esse uideatur. Tendenti enim mibi
similia alia, admonitio tua præcepti in posterum, et do-
ctrine apud me locum obtinebit. Sed de hoc satis. Re-
quum est, quod ego nescio quamobrem besitem petere i-
te, cū à tali uiro, eodemq; patrono ac defensore tum me-
tum meorum omnium, si qua opus sunt, audacter postula-
da sint: neque tamen (ut ego arbitror) meae modestie in pe-
tendo fines transfillam. Habeo sororis filium de tuo Ferri-
censi populo, Paulum Sacratum, bene ac liberaliter edu-
cium, optimisq; institutum et moribus, et literis: qui mihi
cordi uehementer est, et propter necessitatem sanguinis
et multò magis, quod ex indeole bona uirtutis ac ingenii

spem de se maximam omnibus nobis assert. Is ecclesiasticam secundam fecutus, dedit in sacram militiam nomen, et a me iampridem sacerdotio quodam donatus fuit. Verum pater eius Ioh. Baptista, cuius tibi virtus, pudor, integritas, nota est, tam multorum liberorum onere premitur, ut nequaquam id illi subsidij satis sit. Quare cum ipsius Pauli egregia indoles, et optimarum artium ac literarum studium, tum domus illius ac familie nobilitas digna est, quam tu tua humanitate ac liberalitate complectaris. Feceris igitur rem tua virtute uebementer dignam, si sacerdotio alio quodam in ipsius patria illi deferendo cum ius ueris, quo et studiofius colere bonas artes, et patris fratrumque onera, que multa et magna sunt, queat subleuare. Quod ego a tua amplitudine ut efficiat summopere contend: atque imprimis, si tibi uideatur, ut cum in illius Ferrariensis ecclesie canonicorum, quos uocant, collegium scribas. Erit hoc mihi ex multis tue erga me benevolentie indicis maxime gratum, prorsusque honorificum. Tu uero cum illam familiam honestaris, in bonoque statu collocaueris: tum egregiam illam, que de te est, et de tua singulari sapientia ac religione, confirmabis opinionem: tanquam sic statuas, sacerdotia, non ad temeritatem et arbitrium efflagitantium, sed ad ornandos homines idoneos, et ad honorum mentes studio virtutis ac doctrine accendens, dispensari oportere. Ego si hoc (ut spero) impetraro, maximo me abs te affectum beneficio, et perpetua debitione gratiae tibi deuinctum esse arbitrabor.

Vale mi Patrone, et patrem tuum char

ristum utrum meis uerbis saluere

iube quam plurimum.

Carpentorakti.

IAC.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. I O A N. S A L V I A T O

C A R D I N A L I S. P. D.

Saepe mihi iam contigit, ut ad te scriberem, aliquos tibi commendans: quod et dudum in sororis meae filio scie, cum petij abs te, ut quoad commodo tuo fieri posset, ab quo cum sacerdotio in patria sua honestares. Et proximis literis, quibus commendauit tibi causam meorum popolorum, quorum est mihi salus, et meae fidei potissimum a Deo credita. Sed uerè hoc loquar, tuum in me studium, et prestans in omni genere humanitas, longè uicit expeditiōnē meam. Sic enim ex meorum literis intelligo, nullum tibi dari locum declarandi amoris tui erga me, quin id aperie prolixèq; efficias, ut facile appareat, tibi esse certe et uoluntatem, et commēdationem meam. De quo gratias tibi ago quantas possum maximas, atq; utinam referre possem: eundem me re ipsa esse erga te experirere, quem oratione pre me fero. Sed crede mihi, si amor, si cultus, si obseruantia, si tuarum plurimarum, carundemq; prestansimiarum uirtutum prēdicatio, aliquam partem obtinet reverende gratie, te nullum meum officium desideraturum, quod profici sci ab homine gratissimo poscit: daturumq; me operam, quantum in me erit, ut que tua sit integritas, quod ingenium, que uirtus, et in conseruandis ac tuendis clientelis, etiam absentium, et ueterum amicorum fides, non passens solūm ætas, sed etiam futura intelligat. Non enim parua laus, sed meo quidē iudicio omnium prope maxime homini potenti, et maximis opibus prēdicto, charam precipue esse et humanitatem in omni agenda uita, et in tuendis amicitijs fidem: atq; hoc maior, quò rarior. Verum hactenus de his: uberiorem enim ea orationem desiderant.

Quod

C.
uostis
filio se
ct, ali
oxim
popu
um a
n, et
vella
nullum
id in
cora
reis
e pos
one
s ob
antif
et re
rum,
q; m
quod
clien
, non
enim
cime
pres
in
erum
rant.
Quod ad sororis filium attinet, accipio excusationē tuam, et in seruandis promissis virtutem animi, constantiamq; collaudo. Cum autem poteris, cum erit tibi commodum, tunc de eo cogitabis, si uoles, et si tibi pro liberalitate tua, amplectenda probitas adolescentis, et ad optimas artes ad quas propensa es, adiuuanda esse videbitur. De meis quisdem populis te rogo atq; obtestor, ut cogitationē aliquam suscipias. Incredibile dictu est, quantopere eos diligam: in quo mihi ab illis resertur gratia. Non enim suam penē salutem mea ipsis salute habent chariorem. Sed tamen multis iamdudum incommode affecti, et inter nationes exteris quasi exemplum quoddam preferentes, quid sit sub equitate et ditione Romana ecclesiae uiuere: digni sunt, quibus maiore cum indulgentia imperetur. Itaq; ego nec tot procuras torum ac iudicium missionem, nec minas formidinesq; probo, quibus hominum mentes à uoluntate obtemperandi potius abducuntur. Ecclesiastica mansuetudine agendum cum illis est: id quod etiam magis puto profuturum. De quo si tibi videbitur, ut cum summo pontifice loquare, aliquidq; ad me quam primum prescribendum cures, magnopere à te peto. De meo ad urbē reditu, quem tu iampridem exoptare uideris, agnosco equidē benevolentiam tuam. Veruntamen confirmo tibi, si quis uspiam est, quem sui status minimē pacuit, me cum esse. Nullam enim rem possum optare de eis rebus, que ad sedandum animum pertineant, quon non mihi penē ultro diuina bonitas obtulerit. Absunt opes à me, et eximi illi honores, et concursus hominum negotiorumq;: quibus ego in rebus nullam unquam partē beatē uite repositā esse putau. At multa adsunt, que ego statuo esse potiora: pax animi, et tranquillitas, et mens medios tribus contenta rebus: tum amor cunctorum qui circum me sunt:

sunt: imprimis uero studiorum, et literarum uoluptas, ac delectatio: que et maxima est, et latam et rectam ad immortalitatem munit uiam. Denique si mihi uitae ratio esset ex omnibus una eligenda, ea que maximè faceret ad felicitatem: non uideor aliam fuisse electurus, quam hanc, que mihi singulari Dei beneficio nec opinanti tributa est.
Quamobrem redeundi istuc quidem meum nullum consilium est. Sed mens certe et uoluntas summo pontifici et Sanctae istius sedis honori et autoritati uebementer dedita, tuigi: imprimis per amans: quem ego, patremque unum tuum uirum clarissimum, atque uniuersam familiam nostram, omni semper studio et obseruantia sum prosecutus. Quia in sententia etiam quoad uiuam permanebo: nec ullo ubiquam loco, aut sedes a me apostolica boni episcopi, aut nos amicissimi ac benevolentissimi hominis officium requiritur.
 Vale. v i. Calend. Martias, M. D. XXXI.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
 P E N T. I O A N. S A L V I A T O
 S. R. E. C A R D I N A L I,
 S. P. D.

CVm in omnibus dictis factisque, que tu pro me uisquam, aut mecum egisti: tiam uero in his præcipue literis, quas proxime accepi a te, omnis tua humanitas perfecta mihi est, plena amicissime erga me uoluntatis. Nam et comprobatio tua mei de Paulo iudicij, uebemeter gratia mihi extitit. Et quod tu eum in amore tuum, et in familiaritatem tam libenter receperis, id quoque intelligo meo amori abs te fuisse datum. Quia inquam meum quidem de testimonium, illius actionibus, ingenio, modestia, apud te confirmatum esse summè gaudeo. Certè enim aut nemo est,

aut

et omnino perpauci, quibus meas actiones atque consilia,
equi ac tibi probata esse cupiam: quem ego et propter
insignem prudetiam, ac integritatem, omni honore cultus:
et propter animum eximum erga me, incredibili quidam
benivolentia prosequor, atq; complector. Quod autem scri-
bis gratum tibi a me fieri, quod nomen tuum meis scriptis
concelebrare sim aggressus: non est de eo cur mibi gratiam
debeat. Ego enim id reputans, quod uerum est, ex tuo nomine
et commemoratione clarissimi atq; ornatisissimi uiri, omniq;
virtute prestantissimi, non parum luminis in mea scripta
deriuimus: suscepisti negotium, non tam tui (non enim uir-
tus tua eget testibus) quam mei honoris causa: atq; ut literae
meae, que sua sponte obsoletiores sunt, tue et autoritatis,
et laudis gloria illustraretur. Nec me tamen oblitum exi-
stimes uelut eius orationis, quam habui tecum, cum tu apud
nos Carpenteracti esses. Non enim si in alio argumento
nunc uerbor, illud propterea abieci, quod tibi ostenderam
me suscepturum esse. Sed cum et difficilius illud opus, et
longiori multo tempore existaret, nostra autem festinatio
anxoris mei erga te aliquo indicio tibi declarandi, moram
tamen non ferret: ad id elucubrandum me conuerti, quod
nihilatur mature cōfici posse. A quo tamen ipso et hyemis
aeritate, et tenuitate meae ualitudinis aliquandiu sum re-
tulatus. Sed repetam cursum, ut opinor: hocq; acrius in-
sisto et connitar, quo maior mea cupiditas perficiendi fa-
ciet. Tua in mea sororis filium propensa beneficā; uo-
lens gratissima mibi est: eaq; cumulum affert tuis erga me
meritis, quibus iam plurimis tibi sum obstrictus. Ego tuis
literis serius respondi, quod cum te Neapolim prosectorum
esse constaret, de reditu tuo ad urbem nihil ante hoc tēpus
adictamus. Vale. I I I I. Cal. Aprilis, M. D. XXXVI.

IAC.

I A C. SADOL. E P I S C. C A R P.

A L B E R T O P I O C A R -

porum principi,

S. P. D.

Nolle te existimare, aut negligentia fieri mea; at
oblivione nostrae veteris amicitie, ut raras ad te den
literas: non enim ea causa est. Sed tui sepe numero summu
cum benevolentia memoriam recolens, habeo tamen et tem
poris, et ualetudinis tue ratione. Nam et duriores adbu
res tue, quam tua uirtus et dignitas postulabat, me sepe
conantem scribere retardarunt: non habentem presertim
opus atq; auxilij aliquid, quod tibi possem afferre. Et inua
letudo tua ita mibi molesta est, ut non tu interdum corpori
grauius affectio sis, quam ego tua causa perturbato sim
animo. Quod cum communis humanitatis est, aliorum in
commodis commoueri: tium uero benevolentie proprium
et que ac suis. Sed te quamvis iactatum fortune iniuria, et
ualetudinis imbecillitate laborantem, tua tamen gravis
sapietiaq; consolatur. Etenim multa tibi in te ipso praesidu
sunt aduersus tales casus comparata, literarum, ingenii,
philosophiae, atque in omni genere rerum agendarum, co
sfiliorumq; et capiendorum et dandorum prudentie,
summae q; autoritatis. Quibus rebus fit, ut tu in aduersitate
maiior multo appareas, quam in secundis hi, qui existimatio
nem bonam ab hominibus nec dignitate mereri, nec per
uirtutem consequi potuerunt. Accidit, quod isti omnium ma
ximo et praestantissimo Regi confido magne cure esse
quietem et tranquillitatē tuam: qui ut liberalis ac beneficis
erga omnes, sic grati aduersus de se bene meritos summam
iamdudū laude obtinet. Sed ut haec tibi possunt esse solatio,
que à me dicta sunt, et si qua alia sunt huiusmodi ad firm
mandum

mundum animum apta atque accommodata, sic te experiri
non dubito, id quod ego quoque facio, in cunctis casibus
humanis maximum et certissimum per fugium esse Deum.
In quo qui rationes et spes suus collocant, bi placatam in
omni fortuna, et letum principue degunt uitam. Evidem
quod ad me attinet, cum ipse quoque fuerim multis (ut tu
te scis) fortune iniurijs incommodisq; affectus: patrioq;
reliquo solo, in alienas et pene ignotas regiones me cons
tulerim: tamen hoc uno solario semper maxime sustentatus
sum, quod Deo certo reputans nostra cure esse, cetera
ferenda omnia fortiter et patienter duxi. Quam quidem
rationem et persuasionem meam (si tamen persuasio, ac
non certissima potius scientia appellanda est) ut ne sola cos
gitatione, sed scriptis etiam et literis usurparem: confeci
bis mensibus commentarium quandam in Psalmum C III.
sane quam laboriose: quo enim meum tenuius est inge
nium, hoc mihi maior in scribendo cura ac diligentia ads
bibenda est. Sed cum uiderer in Psalmo illo multa perspi
cere lumina iustitiae et prouidentiae summi Dei: etatem
autem nostram intuerer (dubitacione credo, et quasi diffi
culty rerum diuinarum) in tanta et scelerum et heres
sum, ac propterea etiam calamitatum uelut tempestate ias
sori: suscepit negotium, ut quoad possem Deo adiuuante,
diqua de ipsis altissimis consilijs explicarem: per que
et ueritas magis hominibus illucesceret: et qui iam aber
rassent via recta, ad iter, si uellent, tutum conuerteren
tur. Qui meus labor, quid alijs profuturus sit, ignoror:
me quidem certe non parum consolatus est, ualdeq; confir
mari. Tibi uero ipse, quanquam domi tue ista iam trita
fui, uel uberiora etiam, et praestantiora multo, que tu
intus babes doctrine et sapientie thesauris recondita, ta

men unum volumen pro amicitia duxi, esse mittendum: si forte tu alijs curis impeditus, minus hac ipsa cogitum impræsentia posses, mea sedulitate facilius admonerere. Si hoc nihil suisset necesse; ego tamen fungerer officio amicissimi ac benevolentissimi: ne'ue scriberem quicquam volum rerum, quod non ad tuum arbitrium iudiciumq; deferrem. Vale, et nos tui amantissimos dilige. x v. Calend Augusti, M. D. xxx.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. R O D V L P H O P I O

E p i s c o p o F a u e n t i æ , S . P . D .

Post acceptas literas tuas, quas uni cum indice Monrum tuorum iandudum ad me misisti, cum me ad respondendum pararem, gratiasq; tibi agere insituerem, quod laboris tantum mea causa suscepisses: factus int̄imū sum literis amicorum certior, legationem tibi in Galia decretum, teq; primo quoq; tempore itineris faciendi causa Roma exiturum esse. Que res me tenuit, quod minime te tunc darem literas, ueritus scilicet, ne, si ad urbem missam, te minime ibi conuento, meus irritus labor et inanis diligentia existeret. Nunc cum arbitor, te (non enim certi quiequam postea bac de re cognoui) iam eo periculisse quod fueris missus: eaq; munera apud Regem obire, quae tibi mandata sunt: non existimauit hoc à me officium iustum sane et debitum diffundendum amplius esse, quin et scriberem ad te, et tibi agerem pro tuo singulari erga me studio gratias. Est enim tua in me benevolentia cum alijs sepe locis atq; temporibus, tum uero in hac cura et cogitatione copiosissimi indicis mittendi mibi plane perficie cum ea praescritum illud quoque indicet, nihil in tua insigni biblioth

bibliotheca sic tibi se possum esse, quod non idem mibi com-
mune esse uelle. Atque ego quidem hoc animo sum, ut li-
beralius tecum agi arbitrer, si quis tecum libros suos,
quoniam si dimitias communicet, quanto scilicet doctrina et
sapientia, quam auri prestantior et preciosior est posse-
sio. Itaque nullo maiore beneficio cuiquam homini possum
esse obstrictus. Cuius quando mibi copia et facultas abs te
parata est, uar equidem ea cum fuerit commodum, et cum
tu ad tuos reuersus fueris. Interea autem quod mea gra-
tissime naturae memoriae uoluntatis proprium est, et gra-
tias tibi ago, et me eo nomine non mediocriter tibi deuin-
ctum confidor: bniusq; meae erga te uoluntatis declaran-
de, si res temporei tulerit, occasionem utique non pre-
termittam. Et quoniam qua coepisti erga me liberalitate,
eadem agere uiri pergas, cum mea spes de te, tum tua im-
primis uirtus et constantia postulat: peto a te pro nostra
amicitia, si in Regia es, inq; illis negotiis iam uersaris: cum
mibi ibidem agenda res quedam sit, ad ius ecclesie meae ma-
gnopere pertinens: hominem mibi ut comperias et exer-
citum, et fidelem, qui tibi notus aut familiaris etiam sit,
et cui ego meum negotium committere tuuo possum. Nam
quoniam dedita opera hinc aliquem mittam, rei domestice
angustijs sane prohibeor: et tanen confido, tua autoritate
et gracia, quod cupiam, aque commode hoc modo posse
consequi. Quod ut facias, mibiq; aliquid de eo rescribas,
magno per te, omniq; animi studio rogo atq; oro. Vale,
Pridiis Idus Aprilis, M. D. XXXV.

JAC. SADOLETVS EPISC.
CARPENT. FRANCISCO
Guicciardino, S. P. D.

ET si ego te semper antea amavi, tuamq; industriae
 consilium, animi virtutem plurimi feci: tamen cum
 modo uenisset ad me Alfonsus Sadoletus frater, multi
 mihi de te narrauisset, que insignem tuam quandam ex
 presentem cum, meq; absentem benevolentiam, tum autem
 optimum in nostram omnem familiam animum declo-
 bant. Crede mihi, amore eo quo te pridem diligebam, no-
 blementius etiam sum inflamatus, magnaq; meae opinio
 accessio de te facta est: quod perspexi fidem amicitiae, quae
 inter presentes quoque raro admodum colitur, eam et
 erga absentes sanctissime conseruari: quo genere laeti-
 mix ullum meo iudicio reperiiri maius potest. Atq; ego, qui
 cum aderam istic, uiuebamq; uobiscum, tuoq; interdum ap-
 etu et sermonibus perfruebar, fauicbam tibi maiorem u-
 modum, magnisq; gerendis rebus hominem te imprimis
 idoneum esse arbitrabar: nunc altero hoc tuae virtutis et
 humanitatis preclaro testimonio confirmatus, habeo in
 non que laudem in te solium, ac diligam, uerum etiam uo-
 gis que admirer: quantò scilicet maiore admiratione tu-
 gna uirtus ea est, que prudentiū bonorumq; iudicio, quam
 que popularibus laudibus expendit. Quod si in eisdem
 locis, eisdemq; in negotijs, quod ferè antea faciebamus, ut
 sari utrumque nostrum contingere: declararem tibi pro-
 fectò benevolentiam meam: omnibusq; meis dictis factisq;
 ostenderem, quam mihi chara esset et neceſſitudo nostri
 et dignitas atque amplitudo tua: nullumq; à me officium
 nec fidelissimi amici, nec coniunctissimi hominis desideriu-
 res. Sed quoniam longè absum, magnisq; locorum intriculis
 distracti inter nos sumus: cetera quidem amicitiae officia
 tibi ex me prompta esse non possunt, que coram preſtari
 solita sunt, et expectari. Illud unum uero, quod uel pre-
 puum

primum, & reliquorum omnium longè primum, à me certe non deerrit: quo tuum semper nomen in intimitatibus sensibus geram, conservumq; memoriam tui, & te colam benevolentia sempiterna. Etentia cetera, amoris signa, & indicia quodam sunt: hic est ipse proprius amor, qui ea fide, & ueritate tibi à me prestatitur: ut nunquam tu, que in me atque meos studia contulisti, ea tanquam in indignos collata, sis reprobensurum. Ego quanquam procul absūtum à uerbris granioribus istis actionibus atq; curis, que sonitum, atque turbam, & pompon quondam pre se ferunt: habeo tamen & ipse hic quoque delicationes meas, quibus tranquillo animo mirifici fruor: quod abdūsus sum in studijs artium optimarum, & p̄nclarissimarum: que me tanta incunditatem officiū, ut nūbil omnino solitudinis neq; molestiarum ad arietum meum sinant introire. Quām ego uitam etiam finim illūstrem, aliquanto tamen beatiorē esse iudico. Sed de his diūs. Reliquum est, uti te rogem, ut quām iam pridem erga me suscepisti, in eadem perpetuō manere uoluerem: mesq; tueri tua benevolentia non desinas. Vale,
Caponiensi, xiiii. Cal. Aprilis. M. D. XXXIIII.

JAC. SADOL. EPISC. CARP.

PAVLO IOVIO EPISCOPO

Nuceria S. P. D.

ET si mibi dubium nunquam fuit, quin abs te summopè
esse diligenter: tamen & literæ tue plenissime amoris
aque officiū, & ea que tuis uerbis Polus ad me detulit,
queq; ipse præterea commemorauit de te, planius mibi
ostenderunt, tibi esse cordi & quietem & dignitatē meam:
aque ea que quotidianis ex lucubrationibus à me profisa
erantur, pluris à te estimari propter amorem, quoniam forte

l 3 tasse

esse digna sint. Quam ego tuam erga me voluntatem, n
uiuam mihi Paulus; nisi omnium rerum habeo charissimam.
Nam cum tu singulari doctrina, uirtute, eloquentia predi-
catus es uir sis, ut tuum de quoque iudicium maximi fieri de-
beat: tam uero incredibilis illa comitas, et quedam rati-
onabili te fieri posse amabilius. Ex quo facile potest existimat,
quantum ego mibi ornamentum in tua amicitia esse consi-
stuum: ciam et propter ingenij ac doctrine praestantiam
me ornare, et propter humanitatem suavitatemque naturae
delectare etiam possis: non nolis auctem utrumque: cuiusque
dem tui animi erga me plura habeo indicia ac testimonium.
Sed accidit preteritis temporibus, ut cum et tu meum con-
suetudinem appeteres, et ego tue essetm sufficientissimus, po-
tentioribus tamen concedere fuerit necesse, qui te totum
sibi arripuerunt: cum tamen inter nos salua semper man-
srit amicitie coniunctio. Non enim ego unquam permisi, ne
que permisurus sum, ut tu in amore me uincas. Multa me
adducunt, ut neminem te pluris faciam, paucos pari atque
benevolentia prosequar. Sed eo nihil est ad meum uincen-
dum animum arctius, quod me a te amari intelligo. Eius
rei duo signa habeo certissima: unum, quod locorum disser-
tio non imminuit benevolentiam: alterum, quod me tuis
quotidie scriptis condecoras. Que si hoc solum afferrent,
ut testificarentur te de me sepiissime cogitare, ferreus mi-
mirum essem, nisi te amarem effictim, ferremque assidue in
oculis. Cum uero scripta tua eiusmodi sint, ut immortalita-
tem mibi pollicentur: quid aut tuo hoc in me officio mai-
ius, aut mea in te benevolentia debet esse flagrantius? quam
ostendam euidem tibi aliqua in re, mibi crede: et si de-
fuerint cetera, eodem te genere remunerabor: cunctis
fortasse

forisse impari pari certe studio ac uoluntate. Itaq; et alia missper studis intermittam, sicuti tu mibi suades, et ad philosophiam me referam, quemadmodum idem tu mibi es auctor: omnibusq; in rebus tuo iudicio atque consilio utar libertissime. Utinam licet nobis esse una. Sed quando dia uerbi non solum locutus, sed etiam opinionibus remoti absua sum, quod ego in portu libenter maneo, tu illis adhuc undic et fluctibus alectoris: epistolis misitandis inter nos affectu quantu, ut nungquam non esse unam uideamur. Quod te orationi Pauli suauissime, ut in eo me non desereras. Nihil mibi potest esse dulcissimum, quam aut loqui tecum, quod iam creptum est: aut tuu legere literas, in quo morem mibi gerere tua est potestissimum. Quapropter tu qui omnes uenustatis atque beatitudinis artifices tenes, noli pati (obscurio) me hac tanta exopina uoluptate tuarum literarum carere. Vale, et nos dilige, tibiq; persuade, te a me mirabiliter amai. Carpenteracti.

JAC. SADOLETVS EPISC. CAR.
PENT. IO. FRANCISCO RIS
pe iurisconsulto S. P. D.

Va preflans doctrina, et summum ac singulare ingenium, quod non modo in hac iuris ciuilis laude ac scientia, sed omnibus bonis in literis artibusq; excellit faciunt, ut quicquid proficiscatur a te, id non solum utile et commodum, sed etiam optabile omnibus esse debeat. Cum uero nuper uoluminibus quadraginta editis, uiginti interpretationum, totidemq; responsorum, omnem ferme ciuilic prudentiam explicare et proferre in medium iusticii: remq; totam, qua nulla ferre subtilior, nego enucleari excogitari posse, summo studio et cura, summis labo-

ribus negligitisq; consecratis : diuq; sub eadem expoliatis
ma adhuc compressam domi continueris : quid mirum, si
doctissime Ripe, si ego, ut eam aliquando ederes, et ad
publicam utilitatem inuulgares, non hortator solum, nec
etiam rogator accessi : cum de tuo preccidenti et admirabili
ingenio sentiens id quod necesse est, non aequo sortita
animo, tam diu differri commune omnium doctorum et
bonorum virorum commodum, ciam praesertim ex eo ego
gia quedam laus et expetendus honor mibi ipsi quoque
pareretur? Quo quidem nomine duplices tibi ago gratias
unatas cum ceteris hominibus communiter, quod ipse quoque
tuis eruditissimis laboribus et monumentis ad fructum
meorum studiorum uskris sum : alteras proprias iam et
singulares, quod sum hoc tanto abs te et tam preclara
munere honestatus, quo meum nomen per tua scripta
commendari immortalati voluisti. Cui muneri si regni
ea gratia posset, quam ego libenter redderem, credo
bi, cognosceres et experirere, in hominem memorem et
gratum tua te officia et studia contulisse. Sed in hoc etiam
tua humanitas et fortuna illustrior fuerit, quod eadem
potuisti, quibus par recipere nihil posses. Ego tamen et
eam benevolentiam qua te semper maxima complexi
sum, et ad id iudicium, quod de tuis ingenij et doctrina
ornamentis eximum semper feci, adiungam vinculum offi
cij et obligationis, qua tibi perpetuo devinctus futuru
sum : quanquam haec quoque ipsa in uero amore et fideli
amicitia, qua iam pridem copulati sumus, satis per se omnia
insunt. De cetero quicquid ab utroque nostrum in alterum
prospectum fuerit, id non nouam constituere, sed ueterem et
muuam benevolentiam nostram declarare uidebitur. In
quo ut tecum omnibus officijs certem ita admittar, ut sine
uictor,

niſor ſenſuſit, in eadem et pari laude utrumq; ſim poſi-
turu, quando non iuinci beneficijs quibus plerunq; tempus
et fortuna occaſionem dant: ſed in amore, et fide amici-
tie inferiori eſſe, id probo uiro maxime ſurgiendum eſt.
Tu ualebis, et perges que preclarè iuuita ſunt, ea
quā prieſtū emittere: meq; amabis, ſi tamen te à me uni-
cūm uerē exiſtimas. Vale. Carpentoracti x v i. Cal.
Octobri, m. p. xx vii l.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. LAZARO BONA-

mico, S. P. D.

O Gratiuum mihi, iucunduſq; literas: que etſi cardi-
ſimi ad me perlate ſunt, (scriptæ enim v. Idus Maias,
extremo ſtři Octobri mihi ſunt redditæ) tamen quod pri-
me mihi de te, et de tua nibil commutata erga nos uolun-
tur opifissimum nuntium attulerunt, non dici potest que
de me leuius gratulatione fuerint acceptæ. Nanque ſcito,
ha manib; ab te post noſtrum digreſſum ex urbe ſuiſſe
redditis perbreues illas quidem, ſed plenaſ officij, ſuauis-
tatis, benevolentiae: quibus etiam praesertim liber adiunctus
fuit, et propter philofophiam gratus, et quod à te pro-
ficitur aliquanto gratior. Agnoſco enim predicatione
tuæ eſſe factum, ut ille mihi bonos potiſſimum haberetur.
Tamen facis tuo grauiſſimo testimonio, ut nos aliquid eſ-
ſenſideamur: cum ea ſit de tua eximia doctirina, singulari-
uicio apud omnes homines opinio, ut quent tu laude co-
bonitas tua, de eo non poſit niſi honorifice et ample iu-
dicari. Agerem gratias, ſi hoc non alienum noſtra familiæ
me eſſe exiſtimarem. Sed perinde ſit atque ſi eſſent aſſe.

l 5 Ad

Ad Franciscum Asulanum dedi literas, gratissimum nibilis
 lius munus, multoq; magis quod de me facit iudicium, fuisse
 significans: conaturumq; me, ut referam gratiam, si occasio
 fuerit. Quod idem illi abs te ipso conformari, tecq; mea
 tur et memoria atque grata, apud illam testem, ex, si opu
 sit, etiam sponsorem esse opto. De me autem, mi suauissimi
 Lazare, sic habeto, nibil aliud iam mibi esse in optatis, quia
 quo pacto queam hoc, quod mibi reliquum est temporis, to
 tum in optimis artibus studijsq; consumere. Multa adhuc in
 impeditum tenuerunt, que ego partim iam remissius curar
 coepi, partim penitus abieci: ut tandem aliquando soluta
 et liber, in banc unam curam me conferrem. Itaque mibi
 ipsi non desum: assidue lego, scribere etiam sum ingressu
 nescio quid: quod quidem si processerit ex sententia, ma
 iore animo ad reliqua sum perreclurus. Os si te habetem
 quos mibi spiritus tuus ille doctissimus sermo, et familiis
 multus excitaret? Paulus mibi in studijs mirificus comezo
 ri alij, uel potius nulli: quanquam Auenione est Aleatua
 uir omni cultissimus doctrina, mibiq; amicissimus: nonnulli
 preterea, sed pauci, uerum ut iam sint qui mirari incipiunt,
 et concentur idem facere. Cum Fregosio nostro frequenter
 nobis scribendi commercium occupationibus distinetur,
 quominus unum in locum conueniamus. Hec quod ad docto
 rum hominum consuetudines attinet. Cetera sane iucunda
 et placata. Ora hec quam incolimus, uentis paulo infusa
 sunt: ceteroquin amabilis, et imprimis amena est. Nos
 hortos suburbanos sic diligenter instruimus et ornamus,
 ut appareat in illis spem omnem ocij et oblectationis nos
 stre nobis esse repositam. Quos si aliquando uiseris, repa
 ries in rinalibus illis nostris ne quaquam inferiores: aqua
 rum quidem abundantia, et ubertate pomorum etiam super
 priori

potuisse esse. Habis statum nostrum. Tu de tuo ut nos facias certiores, idque crebrius, magnopere à te peto. Nihil est enim mihi incundius, quoniam & sepe de te audire, & loqui. Bembum, Nigrum, Michaelem, Teupulum, ceterosq; quos tuus nosse esse amantes nostri, iube meis uerbis salutre quam plurimum. Et tu salue ac uale mi charissime & optatissime Lazarus: nosq; amare persevera tui prorsus cupidissimos. Carpenteracti, pridie Cal. Nouemb. M. D. XXVIII.

I A C. SADOLET V S EPISC. CAR-
BENT. LAZARO. BONA-
MICO. S. P. D.

Vnde iam diu ignorarem quibus in locis esses, propter quod recordabam, te postremis literis tuis, ad me nescio quid de tua quadam peregrinandi uoluntate seruissi: neque his, qui hinc ad me literas dederant, ullam tui omnino mentionem fecerant: accepi literas tuas, ex quibus te quid tuos esse, & memoriam nostri pristina cum benevolentia conseruare cognoui. Que quidem mihi incunda cognitio fuerunt, sed illo nibil mibi incundius, quod intellige ins gerere, atque augere rem literariam, ut tua eximia uirtus atque doctrina, & tibi maxime laudi, & plurimi uiliatati emolumentoq; sit. Etenim quid est (quod so) preclarior, quoniam uidere florem collecte ex omni Italia uenientis, incubere ad optimas atq; honestissimas artes: atq; illud summum perfectumq; contendere, in quo hominis uirtus sita sit? Quod quidem facit, ut Dijs simillimi esse uideanur: idque te doctore magistroq; contingere, ut qui tuam erudititionem, ingenium, probitatemq; cognoscis, facile coniectura prospicere iam posimus, quantum de noua

de noua sobole doctorum honorumque virorum sperandum nobis sit: quae maxime his literis, et his studijs potest frequentari. De qua re tibi hoc etiam scribo accuratius, quod uisus sum aspicere in literis tuis hestationem quamdam tuam, tibi ne in ea sententia permanendum, nec ne fu. Que me certe hæsitatio molestia afficeret, si putarem tibi, aut per tuum, aut per aliorum consilium, ut ab isto munere desisceres, licitum esse. Sed cum nego uideam causam, cur te tam preclari instituti, non dicam penitente, sed non summopere cupidum esse oporteat, et nihil sit quod ager melius possit: non est cogitandum tibi, quid in eo labore insit, sed quantum reliquias commodi: cion presertim munus nullum hominis magis sit proprium, quam sua bona communicare cum ceteris, plurimumque utilitatis et commodi ex se in alios profectum uelle. Cuius generis cion maxima tibi facultas et a natura, et ab industria tua datur: non debes profecto desistere, nec defatigari, quoad plures per te Lazari Latine et lingue et sapientie sublati sint. Atque ego qui te haec abortor, et moneo, non equitem consulgo mihi: fides enim mihi esset maior fruendi aliquando te ipso, tecumque uiuendi, si ista cura ueares: sed habeo fructus publici rationem. Quanquam scribit ad me Niger, constitutum sibi tecum esse hic proficiisci, duosque menses mecum ponere. Quod utinam uideam illum diem, quo uos complectar ambos, aliquantisperque explear conspectu atque congressu duorum mihi amicissimorum et coniunctissimorum hominum: quos ego non minus diligo, magnique facio, quam ab ijs sentio me et magnifici, et diligi. Sed de his hactenus, non enim animus meus erga uos longa oratione mihi explicandus est, quando eum uos de uestro expenditure sat potestis. De consuetudine et coniunctu Poli nostri

mittum capere te voluptatis, quantum scribis, & minimè
miror, & tuum de illo iudicium uehementissime probo.
Quid enim esse potest homine illo humanius, eruditius,
sanctius? Eum ego cum hac iter haberet, paucis illis horis
nix degustare quidem potui: sed tantas tamen in illo or-
natum ornamentorum diuitias tum mihi perspexisse uisus
sum, ut postea illum non amore modo, sed insigni quadam
obseruantia semper sum prosecutus. Nam cum illa mihi
amabilia in eo sunt cognita, ingenium, probitas, literæ, in
quibus ille non mediocriter excellit, tum id præterea ad-
miratione summa dignum (quod ego primum statuo or-
natum) quodcum tanta generis amplitudine & nobilitate,
tanta naturæ bonitas atq; humanitas iuncta sit. Itaq; quanti
fieri à me putas, quod à te scriptum est, nomen sèpe meum
uersari in sermonibus uestris? Ego uero uobiscum, ô amici-
bus homines, & animo semper & cupiditate illa sum,
ut si detur facultas, uobiscum uiuere potissimum uelim.
Etenim fessimus una, Deus immortalis, quantas, & quam
ueras caperemus suavitates! que studiorum coiunctio! que
communicatio uoluntatum! qui deniq; ardor existaret ani-
morum! ut ad illa præclara atq; sancta philosophie adyta
copulati introiremus! in quo Paulus nobis non iniucundus
esse comes: qui (aberat autem ille à me cum hæc scribe-
ret, sed quod uerè testificari de eo possum) utrumq; ue-
strum mirabiliter obseruat, & diligit. Sed quoniam opta-
re nobis ista licet, sperare fortassis non ita licet: retineamus
inolumen benevolentiam mutuam, stimulum autem &
solicitudinem animi deponamus: quodq; est dignum ijs ma-
xime que profitemur studijs, fidem amicitiae etiam absen-
ti colamus. Sed de his quoq; sat. Hortensium, de quo in-
fus, absoluere adhuc non potui: cui enim maximis occu-
pation

pationibus impeditus, et id ipsum diu. Retulcram me atem ad eam cogitationem atque curam, ut conficerem: sed iam calores me obturbant. Enitar tamen ut et fidei in eo mee, et uestre expectationi satisfiat. Partem eam literarum tuarum, qua te de literarum missione excusas, non duo dignam responsione, ne tue integritati et constantis videar diffidere, qua nihil est apud me certius, nec expulsarius. Vale, et summis uiris Bembo, Polo, ceterisq; quos a me amari scis, plurimam meis uerbis salutem dic. Carpenteracti, Nonis Junij, M. D. XXXIIII.

LAZARVS BONAMICVS IA-
COBO SADOLETO EPISC.

Carpent. S. P. D.

IAm penè constitueram leuare me hoc impedimento nesciū, quām onere, in quo biennium fui: cùm tue littere perlate ad me sunt. que summa quidem sententiarum gravitate, uerborumq; copia, admista incredibili quadam suauitate ingenij, excellentisq; bonitatis tue, (quid autem dicam de bencvolentia, que nusquam tam efficax, tamq; perspicua, quām erga nos) uehementer ab hac ratione me resuocabant. Sed erat in his nihil, quo cuperem mutare sententiam, quanquam omnia prudētissime et amicissime scripta non ignorabam. Nam quod uidebaris suspicari, me id uelle, aut leuandi, aut fugicendi laboris causa: hoc tibi persuade, nihil tam alienum à me. Contrà uero, hoc mibi semper animo infedisse. Homini turpisimum esse, labore frangi, industria ue debilitari, qui ceteris usui ad uirtutem esse, aut ipse magnam consequi prestantissimarum rerum cognitionem posset. Qua ex causa cùm nobis à publico negotio in otio esse licet, tum maxime in studijs bonarum artium

sum toto animo uersamur , multoq; plus laboris tolera-
mus . Cognoscere igitur , et iudica , quam falsa fuerit suspicio
de me . Tu putas me Patauinae conditioni renuntiare uelle ,
laborem ut uitem : ego me cupere id scio , ut plus laboris
impendam . Nam quod proponis communem utilitatem ,
eam nunquam descendam existimau. Sed cum maiora
onera in re literaria nonnulli ex amicis me sustinere posse
crederent , id consilij dabant , ut leuiora relinquerem , maio-
ra implexarer : idq; boni uiri esse docebant , atque ipsum
mibi me diffidentem impellebant , ut non uiuentium solum ,
sed etiam posteritatis memorie consulerem : quam rem in
hoc publico impedimento nibil erat cur quispiam optaret .
Video et tibi et his idem placere , ut utilitatibus hominum
inuigilem , idq; mibi persuasissimum est . Sed imbecillitas in-
genuosit in dubium . Alteram utilitatem multò maiorem
esse animaduerto : ad utram minus inceptus sum , explicare
non queo . Scio tamen in altera plus laboris et ingenij ina-
esse : quod ut perexiguum est in me , eoq; deterreor : ita la-
bore nunquam impediri soleo , et propterea sum alacrior .
He crant deliberandi cause , cum ad te scribebam : sed non
audiam aperte scribere , quod erat scribendum aliquid de
me ipso : quod facio perinuitus . Quam ob rem multa pre-
termisi , que ab amicis dicuntur : falsa quidem illa , sed di-
cuntur tamen . Utinam hic essem , ut aut te illi , aut illos tu in
tuam sententiam adduceres (si modò alia esset tua) re que-
sita inter nos , et disputata : de qua iterum uelim audire
quid sentias : hoc est , ad utram me hominum utilitatem pos-
sim cohorteris . In quo tuo iudicio , obsecro te , ut nihil du-
bites , nos esse ad omnem laborem paratiissimos . Scripsi
proxime ad Hippolytum Medicen Cardinalem carmen ,
uandum misi : id cum hac epistola leges , raptum descri-
ptum

ptum propter occupationes: de quo quale sit, tuum, Paulij nostri iudicium ualde scire cupio: eo enim nihil politius ei se arbitror. Bembus tuus tibi salutem plurimam dicit. Vnde Patauij. v i i. Calend. Sept. M. D. x x x i i i l.

LAZARVS BONAMICVS IA-
COBO SADOLETO EPISC.
Carpent. S. P. D.

Bonitas nature tue omni ex parte se effert in ijs litteris quas ad Nigrum scripsisti de querendo Graecorum et Latinarum literarum doctore et magistro. Nam tibi satis non est officio tuo non deesse, ut summa cum religione, pietate, fide episcopatum geras tuum, et immihi Christiani munericis administratione cum te prebeas, qui charus sis omnibus, atque admirabilis: sed que alijs aere esse debent, docendo, admonendo, cobortando ut rectissime currentur, omni contentione elaboras. Commouisti prouinciam a studio pulcherrimarum literarum abhorrentem. Hoc non solum bonitatis fuit, sed cum sapientia atque eloquentia contiuncta bonitatis. Ego et quia rea honestissimam esse, et tibi placere video, et sum ipse et communes utilitates propensior, in uestigando mentis et cogitationes meas figam. Mira est paucitas horum hominum, quod te fugere non arbitror: in ea tamen studiū extabit nostrum. De Hortensio caue ne longius tuae preclarum opus ducas, quam in dialogo de educatione puerorum promisisti. Turpe alijs, datam fidem non praestare: episcopo uero, et Sadoleto quidem episcopo, turpissimum: praesertim cion sis habiturus buius mendacij nostram ipsorum memoriam, atq; adeo posteritatem testem. Vide quanta cupiditate ardeam, qui timeam ea que non sufficiunt.

*Sufficiat quidem de te possum. Ignosces autem mihi, tunc
propri gloria suorum magis, quam me. Hic de bonis lites
vobis benefici non desino: et in eo me planè nauasse ope-
rem intelligo, quod undique concurritur. In hoc numero si
quis erit idoneus, et impetrari id poterit (quod tamen diffi-
cile arbitrio) cum ad te mittam. Vale. Paulo nostro plurim
translatus adscribimus. Patavij, xvi. Calend. Sext.*

Mr. D. J. KELLY, 3000 S. 13th Street, Philadelphia, Pa.

Journal of Parasitology, Vol. 60, No. 4, pp. 793-800, 1974.
© 1974 by The American Society of Parasitologists.

JAC SADOLETVS EPISC.

CARP. LAZARO BONA-

MICO, S. P. D.

Dermatophagoides farinae (Gmelin) 8

Propositum me nonnulli intere sue VII. Cuncta se-
pundis tamio datae : meq; in eam suspicionem ad-
ducent ut uenerer, ne quid à me antea imprudentius
falsiscriptum, quasi tu mibi in opinionem inertie do-
disponissem. Quod ego non modo eo animo scripsi nun-
quam, sed ne cogitare quidem potui. Quid enim minus,
quod quod usquam quicquam est, idq; ego scio nibil esse?
An ego non noui? tuaq; mibi uirtus, industria, nauitas
per perspecta est: aut quisquam omnium mortalium est,
quoniam affirmare, tuos sibi sensus melius, quam mibi
pemptos esse, & cognitos? Crede mibi, mi Lazarus,
nisi ipsius turpisime infiditie accusarem, si tibi ignaria
mea illam attribuerem. Sed quod tunc scripsi me existin-
nat, labore illum docendi & tibi honestum esse, &
supermultis fructuofum ac utilem, nec uideri mibi cau-
satur de fugiendus esset: non scripsi iudicans te laborem
enim uello fugere: sed cum te in illo munere continere
aperam, siccirco illa à me tum suscepta cobortatio est: sic
consentiebam, maximam laudem uirtutis esse, prodeesse
m quam

quam plurimis. Quod in latius in posterum patet, quam stolidum presenti seculo servatur: proprius causa secups ex libera studia requiri: omnibus illis, maiorem etiam laborem ex maxime negotium apparet: neque arbitraris utrumque abs te prestari posse: ex privatum tibi satisfaciat, ex ceteris publice. Concede sequi ad illa alta ex magnifica philosophie studia appare plane video. Quid ergo, non ne commodissime possas istam ipsam artem omnium nobilissimam publice profiteri? in eaque instituere adolescentes, vel separationem, sibi ita suisset uisum, vel etiam cum Cicerone, ex cum conuentio studijs coniuncte? quam ego uiam rationem de eisdem potissimum semper sum arbitratus. Hoc enim tu abs te si factum suisset uel etiam suum fierat, Denis mortalitatem, qui concursus praestantium ingeniorum, quo superior sapientie in animis hominum existaret! Tu quoque qui nunc te querens distrabi, coniungeres domini tue studia cum forensibus, ex labore utrumque in uita operas lucubrationesq; conferres. Sed ego tibi prescriba, satisque in te ipso statuo esse consilij. Hoc dico quod habeo exploratum, te utro uenteris, preclara quod suscepis esse effecturum. Que mea de tuo ingenuo excellenti doctrina opinio, non noue neque recente, sed antiqui ante mibi suscepta est. Legi carmen tuum, id quod modum probavi: uelde enim mibi graue ex elegante scriptum est, aculeos relinquit in eorum animis, quos maxime ista pertinent. Tunc à Ioan. Capacciolo amplerissimo literar. de quibus in quadam epistola fueru conquisitus, iampridem accepi. Ille uero Brunus, doctus (nō ego coniicio) adolescentis, scripsit ad me, sc. Georgio Selvi

Varo Episcopo, regio istis legato, contubernalem suam esse. Quem hominem, mi Lazare, rogo te ut nosse ueliam quoniam offendes ingenio, humanitate, probitate, doctriu*m*, in pluris tibi propter cum Gallia futura sit. Polus ad me referit: uberrimis elegantissimisq; literis, multa illuc quidem dignissilla ingenio et sanctissimis ipsius moribus, Sed plurimum tamen ex precipue de te, quem ipse admundauit ad Theologie studia iam aliquando animum sollicet. Quam ego cupiditatem eius uellementer probo, tibi studio, ut danc diuinam imprimis facultatem ex ad saltem nostram necessariam, diuitius a tui ingenij thesauris ne habeas segregam. Sed de his aliis. Nunc tempus intempore, hinc et negotia instant, nam hec manu mea scripsi amicem. Valebis igitur, et omnibus amicis, imprimis fratre meo, plurimam a me salutem dices. Vale
Iz. Calend. Decemb. M. D. XXXIII.

IAC. SADOLETVS. EPISC. CAR.
BENT. LAZARO BONA-
MICO S. P. D.

Entra litteris Idibus Martij datis, quas ego paulo ante idibus Maiis accepi, illum facio questum, quod optimis doctissimi viri Aconij Palcarij amicitia auctus sum. Quia qd mehercule hominem plurimi facio, uel propter amicitiam atq; doctrinam, in suoq; genere scribendi ele gamus, uel quod ea sunt illius animi erga me indicis ac memori, ut non modo amare, sed gratiam illi etiam habet sin compulsus, si tamen compellitur, qui libenter quid sit, et studiose. Amo certe illum, et gratiam praeterea hanc: ita de me ipse meritis est. Qui etiamsi nullo suo officio in sibi deuinxisset, propter ingenium tamen, pro-

pter optimarum artium scientiam mibi erat amanda.
Nunc quid me facere oportet, cùm tanto me obstinatum
merito? Atque is quod tuam commendationem intercole-
uoluit in nostra amicitia concilianda, quangutam tu illi an
ac constanter id esse opus negasti: tamen ipse nominabilis
dit. Sine enim quod ita iste fieri à me debere intelligi, su-
quod animum meum erga te habet exploratum, sensu
quod uerissimum est, nullam esse tantam uirtutis commen-
dationem apud me, que non tuo testimonio multo fuisse
rèt. Itaq; illum, quem sponicet per se iure quidem op-
mo antea dilexisse, tua nunc commendatione habeo du-
riorem. Quid autem de eo, deq; eius scriptis semina-
scribo ad ipsum quidem copiosius: sunt enim illa à me
diligentissime perlecta. Sed tibi quoque breviter dico, pri-
bari mibi mirifice cùm ingenium hominis, et inscribat
elegantiam: tum illud imprimis religionis studium, qui
præ se fert: quod quidem ubiungit ad eum, illa mibi et plena
et grauia et pererudit uidentur esse. Procedu mons,
quod sis ad calculos iudicij et prudentie tuae denuo re-
caturus, ualde letor: magnanq; in tua consideratione et
diligentia eius expoliendi spem habeo. Tantum à te pro
pro iure amicitie nostrae, ut ne ambitiosè, ne ne erga
nimium indulgenter cum corrigas. Marcum Forticos
gaudeo tibi esse cordi: certè mibi magne uolupsum
tuum de illo adolescenti iudicium cum ea opinione qua-
semper de eo habui, conuenire. Eum tibi ne commendando quis-
dem, video enim esse satis commendatum, uel ex eo quod in
tubernio tibi coniunctus est. Paulus et te amat, et memori-
am tui seruat quam debet, tuq; crebro in sermonibus no-
stris uersaris, quies et consuetudo tua, et suauitas à nobis
requiritur. Quia posteaquam carendū nobis necessario est
tua

tu salutem opimus crebriores, mi Lazarus, literas : quod
ipsi desiderium tuum nostrum aliqua ex parte leniri sentimus.
In quo nobis ut morem gerere ne graueris, equidem te uer-
benam etiam atque etiam rogo. Vale, & amicis nostris
communibus plurimam meis uerbis salutem dic. VI. Calendae
Junij. M. D. XXXVI.

IAC. SADOL. EPISC. CARP.

CONIO PALEARIO

S. P. D.

SERIM antea literas tuas. Date enim ille IIII. Idus Fe-
bruario, ubi medio ferme Maio sunt redditae. Quia
bus peritiori uidele letatus sum, cum tali ingenio,
quod huiusmodi iam perspectum est, talen etiam animum
ergo in plena amore & desiderij, coniunctum esse.
Quidam est rerum omnino omnium, quod mihi bonorum
& dolorum benevolentia uideatur optabilissimum. Itaq; cum
epulacionem primò legisset, eaq; mihi uebenter plas-
caisse, (quem & suauiter, & ornate, & per amantes
foras) illius statim lectio ad poëma tuum me continua-
uit, usq; peragi triduo: singulis uidelicet libris in singula
laudibus collatis. De quo, ut tibi uerè exponam quod sentio,
locutus sei eorum, qui in eo genere uoluerunt esse, sua
nisi quis pacatus, et nostra, & superiore memoria, eque cle-
gunt scripsisse atq; tu: cruditiis certè neminem. In quo
nihil mirifice probatum est, quod hec tua scripta non
aueris, si citoq; argumentis, neque quò magis poësia
uoluerit, & fabulosa illiusmodi Dcorum uetus sit & repetita
falsa, & uera religione condits sunt. Ut quemad-
modum uultus pacatus, & constans in homine, bene affec-
tus est, & probi animi est indicium: sic tua ista exis-

inverte Deum pietas, que sese in tuis scriptis p̄dnam
 offerit. nos cogit de te; deq; omni sensu animi tui, ex tua
 lenetq; doctrina p̄clare existimare. Ac cetera quida
 tuum carmen mirè mibi satisfecit: video enim quos in
 teris, quid referre in tuis scriptis et exprimere conter
 tibiq; neq; in eligendo iudicium, neque in conando fructu
 laboris tui abesse intelligo. Perficio etiam uerborum elo
 gantiam sententiarum acumen, numeriq; apta et uaria
 compositione delector. Sunt enim ista omnia in te ita studi
 et cura elaborata, ut sint ubique nihilominus ingenij hum
 nibus lita. Illud unum interdum (quanquam admidū ram)
 desidero: quod cupissem nonnulla a te disseri explanari,
 quibus nunc percipiendis mens nostrae aliquantulum lab
 rat. Atque illa (ne forte mibi Lucretianum modum dicam
 opponam) non sunt ex eo genere, quod difficultate rem
 qua tradantur, suapte sponte obscurum prope necessari
 sit, in quo solet iusta esse scribentibus excusatio: sed eis
 diò quedam sumpta, compressius abs te dicta sunt, quib
 latari, et patere melius uoluissim. Neq; ea tamen tam illa
 ut pertinefas. Sed fortasse ut nodus robur, ex ut non
 decus aliquando, atq; ornatum, pulcro corpori affert
 letatio plerisque illa poterunt uideri iccirco esse quod si
 quod cursus nostrae cogitationis, fluentis in facilitate or
 rationis, apie illis interdum, tanquam salebris, retinet.
 Quod quidem ad uerae laudes egregie compositi carmin
 pertinet, totum tibi ita tribuo, ut hoc plane confirmen
 nihil me his aliquot iam annis in eo genere editum legi
 libenius. Itaq; te iam ne bortor quidem, ut quo itinere in
 stituisse, eodem porro pergas. Satis enim tibi incitamen
 cion iudicium de te, expectatioq; hominum, tum fructuib
 le ingenij suauissimus, qui in pangendo maxime et in com
 muni

mentando p̄cipitatem debet afferre. Qui et si omnibus eru-
ditis datus est, cum hi aliquid ex se procreant atque ḡ-
gnant: uberior tamen adeſt poētis. Quanquam ego te non
poētum magis, quām oratorem eſſe statuo: cuim rei facio
ex ep̄ibola tua coniecluram. Ea enim ita commode, & con-
cinniter scripta eſt, ut facile intelligam, te utruncung; uelte,
exſuſcipere et poſſe preſtare. De me uero, quem tu tam
topere intulisti scriptis ornas, eoq; bonore afficiſ, quo maiora
ne nemo afficerem quenquam potest, quid dicam, uix reperi-
te mihi poſſe uideor. Nam ſi eas in me laudes agnoscam,
quae tu mihi tribuis, timeo, ne arrogans: ſin repudicem plati-
ne, atque reſiajam, uero, ne ingratus aduersus te sim, cion
de tuo iudicio ipſe detrahā, eo ipſo unde sim ornatus.
Quamobrem in diffīili eiusmodi cauſa, ad id me uertam,
quod meo pudori maxime eſt conſentaneum: ut tibi agam
pro tua iſta humilitate, & erga me benevolentia gratias,
meq; tibi hoc nomine obſtrictum eſſe conſtear. Quid facio
equidem, & libens facio: tibiq; per uafū ſum eſſe cupio,
te ame ſinguliter amari, uel ingevi, & uirtutis, & pro-
bitatis tuae cauſa: uel eius officij atque amoris, quo me ipſe
proſequaris: uel quod eorum & temporum, & hominum,
in his lucris metio facta eſt, quorum meam & memoriam,
& erga illos benevolentiam, dies nunquam delcre obliuio-
ne illa poſteſt. Ut preter id, quod tuo nomine tibi debeo,
quatum etiam illos dilexi, totum in te perſequar. Quo ma-
in te animo eſſe, ſi uifus uenerit, re ipſa, capiendoq; cognos-
cer. Vale. Carpenteracti, v i. Cal. Iunij, M: D. XXXVII.

JAC. SADOLETTVS SEPISSIMO CARPENTR. SEBASTIANO

GRYPIO S. P. D. CCCCLXXXVII

Superioribus proximis diebus, clam effet allatus ad
 liber Aonij Palcarij, de immortalitate animorum, pro-
 claram inscriptionem p̄ se ferens, tamq; rem totum ho-
 roico carmine complexus, legere cum statim per quam an-
 de ceperit: quasi teneturus, an promissio satisficeret, quā
 tam sublimem titulum operi suo p̄p̄osuisse. Atque ibidem
 deo, id quod mihi primum summe voluppati, deinde pen-
 incredibili admirationi fuit, rem tantam quam altera nulli
 est, que quidem scriptorum ingenij proposita sunt, non gra-
 uiter, tam eruditè, tam etiam ex uerbis ex numeris quā
 atque eleganter tractatam esse: nihil ut sermè nostrorum
 temporum legerim, quod me in eo genere delectari na-
 gis. Nam nec sententiarum orationisq; ubertas, in tamq;
 facilis ac penè spinosa materie, ulla desideratur, nec in ex-
 ponendis rebus reconditissimis lux atq; facilitas. Numeri
 porro carminis est, ut uideatur Lucretium uelle imitari
 redoleat enim antiquum illud: sed ita sapore humanae
 conditus est, ut asperitate dimissa, uenustatis tamen am-
 ritas salua remaneat. Atque hec in uniuersum. Illa in
 partium singularum propria, nihil non Latine dictum, ni-
 bil non accurate, quo' ne iudicium ex diligentiam adibita
 tam esse non pateat: multaq; p̄terea ubique nientia in
 genij ex uenustatis luminibus. Ex, quod ego plurim q̄am
 reliqua omnia facio, Christiana mens, integra, castigatio
 ligio, erga Deum ipsum bonos, pietas, studium, in colo-
 bro uel maxime, non solum docere mentes errantium, sed
 etiam animos incendere ad anorem pure religionis pos-
 sunt. Sed quorsum hec, mi Gryphi? Primum uolui dare te-
 stimoniū apud te doctissimo uiro, ut quid de eo sentire
 tu plane cognosceres. Deinde à te petere, id quod ipse quo-
 que cuius uolo causa, ex petit à te per literas, ex summi
 flagitali.

figim, ut eius bosce trevis libellos tuis formis exprimendos
cares. In quo ille nulde suo honori, ego meæ cupiditatis
testimonium fore abs te arbitraturi sumus. Noli enim putare
non quid Italos omnes tuum esse nomen in magna gra-
tia. Quicquid prodit ex officina tua, id ita demum et re-
cens et probatum habetur omnibus, si in eo tuum nomen
su præscriptum. Nota est enim probitas, et diligentia
tua, nostra studiio. Quid igitur restat, nisi ut tu et bonis
et amabilibus tui morem libenter geras? Quod tamen sem-
per sponte tua facis, nunc mea etiam causa facere propen-
situdines, qui meam fidem atque officium in hac re agi in-
dico. Sunt enim, ut tu scias, in hoc ipse libro honorificen-
tissime appellatus, secundo (ut opinor) uolumine, ut tibi
hac operumbi quoque una cum Aonio, non ipsi soli præ-
stata sit quandoquidem tu me amore iampridem, atque
obscuritate tua mirifice es complexus. Nec erit cur te
penitus, hunc talēm librum Actij Synceri, et Vide do-
ctissimum hominum, ac præstantissimorum poëtarum
scripti aliudxisse: cum quibus certè hic iure comparari
pot. Non et in eadem argumenti sententia sanctitateq;
etnasiuersatur, et philosophiae præterea rationibus
alium est instructus. Sed hoc tu per te æquè bene cognos-
cas. Illud utique tibi persuasum habere debebis, quicquid
in hoc ex mea ex Aonij uoluntate efficeris, id utrique
modum fore gratissimum. Eadem hac de re, quò eam ma-
jus ambiere esse intelligas, meis uerbis tecum ager uir-
quimus, ac uerere mecum amicitia coniunctus, Thomas
denuo: sic enim ei à me mandatum est. Qui et ut in me
super perofficio fuit, et pro eo studio, quo probos et
antios homines sui similes prosequitur, non dubito quin
diligerent officio functurus sit. Vale mi Gryphi. Carpen-

torati. lll. Calend. Iulij, M. D. XXXV. 1535

I A C . S A D O L E T V S E P I S C . C A R .
P E N T . G A L E A T I O F L O R I M O N T I

Sueffano, s. p. d.

Blinuāte eodem tempore accepi literas: quarum alio
bre ex coenobio Ferrarensi, ut scribis, vi. Calend. Ja-
nuarij erant datæ: altere Baucis pridie Calend. Iulij, quæ
me utræq; mirifice delectauerunt, multis enim fusi et
amoris tui erga me, et ingenij ac doctrine significationi-
bus reserte: ac, ut uerum tibi confitear, longè alias perso-
nam mibi, aliud specimen ingenij obtulisse uise sunt, et
priores fecerant: quibus fueram adductus, ut te admone-
dum putarem, ut omib; leuioribus illis studijs, ad grau-
res artes te conuerteres. Quod et si tunc à me optimo fùi
factum animo, tamen nunc plane intelligo, non fuisse neq;
sarium. Te enim id ita fecisse, multumq; in omnibus artib;
optimis profecisse sentio. Sed que tu de sacris literis, dig-
earum summis doctoribus ad me scribis, ea mibi uchein-
tissime probantur. Omnis enim nostra salus, omnis beat-
et immortalis uita spes, in illo potissimum studiorum ge-
nere posita est. In quo uero aspernari uideris philosophi
et grauiissimos illius autores reiçere, id mibi tecum con-
uenire non potest. Ego enim cum me ex illius studio non
admodum hebetem sentio esse factum, tunc uero sic statuo,
non lapidem lapidi, neque parietem fastigio ullum tam con-
gruere, quam theologie et diuinis literis philosophian.
Itaq; illud ipsum quod inducis tanquam illudens, ei arap-
tar τὸ κυρέμενον ὑπό τηνος κατεῖθαι, tanti est, ut ab ip-
so persuaderi quidem possit, et existimari esse. Deum
sciri autem nequaquam. Sed hoc haec tenus: non enim bui-
sunt

fus scriptoriorum temporis. Tu quod uideris uereri, ne
tu mihi littere molestae sint, facit mihi nonnullam in eo
inseriam: parum enim commode de mea humanitate exis-
tium. Seito igitur, tuas mihi literas, et ante a gratas ex-
tuij, et in posterum fore semper gratiore. Commens-
urus meos in Psalmum XCIII. remitto tibi, quando me
illum sifillit diligentia, cui primo negocium dederam. Fa-
cies autem mihi pergratum, si quando his studijs appri-
me deditus es, si qua tibi non bellic in illis uidebuntur se-
habere, de ipsi me admonueris: hominisq; amici uerissimo
officio fuisse sanctus. Quod ut agas, studiose abs te peto.
Vale. Carpatoracti, x. Calend. Martij.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARP. ANGELO COLOTIO

S. P. D.

Sapientiam litteris meorum certior factus sum, uiuere
Sepulchrum et ceteros istic aequales nostros, quos fortuna
nobis reliquos fecit, mei memoriam absentis: sanctumq;
illud seduicuimus, quo uetus admodum coniuncti in-
ter nos salutem, suam apud nos religionem obtinere. Quod
nisi cognosse fuit iucundissimum: et si hoc uerbum, pro-
per em ruinas quibus oppressa sunt omnia, iandudum ex-
ihi aque animo nostro sublatum esse uideatur. Sed tamen
cum nubis scribitur (id autem sit sere quotidie) te et Petras
sanctas meas, cuius ego excellens ingenium et naturam
liberam atque ingenuam dilexi semper, et Thebaldeum
magno honore ac laude dignum hominem: Curtium quoq;
instrumentum, cuius plura iam extant cum literarum atq; inge-
ni, tum amoris erga me atq; officij indicia ac monumenta:
mentis sepe percontari de me, meamq; pristinam deside-

rare

rare consuetudinem: profectò hominum cion mihi mea
luntate & iudicio charissimorum, tum sua uirtute ac
gnitate honestissimorum, crebra de me mentio, eadē
plena amoris & desiderij, maximam mihi uoluptatem af-
fert. Nihil enim est homini cum fide amicitias, colemi, que
me ex genere hominum esse profiteor, pari amicorum en-
gagē uoluntate optatius. Ac mihi recordanti spatiū
teriti temporis, & uetera animo repetenti, cum & plures
conuenire soliti eramus una, & erat etas nostra ad omnes
alacritatem animiq; hilaritatem longè aptior: quoties
nire in mentem putas eorum cœtuum conuiuiorumq; que
inter eos crebro babere solebamus? cum aut in horis
suburbanis, aut in meis Quirinalibus, aut in circo maximo,
aut in Tyberis ripa ad Herculis, alijs autem alijs in urbis
locis conuentus agebantur doctissimorum hominum: quo-
rum unumquenq; & propria ipsius uirtus, & communis
cunctorum predicatione commendabat. Vbi post familiari
epulas, non tam cupedia multa conditas, quam multis sibi
bus, aut poēmata recitabantur, aut orationes pronun-
bantur, cum maxima omnium nostrum qui audiebamus uo-
luptate: quod & summorum ingeniorum in illis laus appa-
rebat, & erant illa tamen que profrebantur plena festi-
nitatis ac uenustatis. Quo in genere recordor pressum
& acutum Casanouam, Capellam Latum sonantem, magni-
loquum Vidam, & cuius proxime ad antiquam laudem
carmen accederet: castigatum & prudentem Berod-
dum: uberes autem & suauels Pierium, Granam, Marha-
lenum, Blosum, quosq; complures nostra perspexit ems,
partim carmine, partim soluta oratione eximios: cuiusmodi
Nigrum nostrū Tulliana in dicēdo granitatem: Antoniumq;
Venantium, & Binum in utraque cuitentem linguis. Acres
autem

et min indicando, et imprimis acutos, V baldinum, ex Amorium, cum Computiste cognomen est. Quo è numero nulli in utroque genere dicendi egregiam sibi laudem ad locum omnibus comparauerunt. Nam illa ornata nomen clarae Romane lingue, Phedrus, et Camillus Porcius, magno cunctorum incommodo iamdiu morte erupi nobis fuit: in quibus sedem sibi uidebatur statuisse eloquentia. Cuius nunc honorem atque nomen, consensu iam urbanum omnium, retinet Paulus Iouius, et in scripta bona historia grauis et elegans, et in omni genere litterarum perpolitus. Quin et duorum summorum hominum me adiunxit recordatio, fuisse quoq; eorum conuentu notoriuſi quando caesis atque epulas exornatas: quoq; ruinam gloriosi Petrus Bembus, cuius in omni uirtute laudeq; eloquentia summa et singularis semper fuit gloria: alter qui super in Hispania decessit maximo cum macrōre omnium, quibus fuerat notus, hoc est plane omnium, Baltheſa Castilioneus, magnus uir imprimis, nec solam nobilitate et genere, sed magnitudine etiam animi, et omni eximia uirtute preſtans: quiq; quod in militari uiro non admirandum, omnis omnino artis libero homine digna, et omnia doctrine genera comprehendenterat: quem ego recordor sepe atque bilare nostris coetibus interfuiſe: et ipsum, et cum qui paulo ante est mortuus, summa indole ingenij et spe maxime uirtutis, loan: Franciscum Furvium ciuem meum. Nanque bos qui modo suum supremum in Gallia obiit diem, pari cum illis uirtute et nobilitate preſtans, Andreas Nauagerius, tamquam nostris coetibus minus ſepe interfuerat: propter excellentem tuen in literis et scientiam et gloriam, à nobis perhibendus. Lazarum autem qui nunc abest a uobis,

nobis, cuius in Greco et Latinis singularis est eruditus,
 quin philosophiae et sapientie studia non solum scientiam
 quod faciunt pernulti, in quibus tamen excellit rursum
 et moribus, et uera uirtute complexus est: credo enim
 deinde nobis in desiderio esse. itemque Meritum Volaterrae
 nunc hominem graueni iam et dignitate, et amicitia
 cuius admirabile ingenium, summanaque optimorum litterarum
 cognitionem, nisi urbs et urbane curae precepit
 uissent, plurimum luck allaturum nostro secundo non du-
 bito fuisse: a quo potissimum exhilarabantur ceteri mihi
 sine etiam et in lacerendo acute, et in respondendo
 omnes ex eius uerbis atque uultu effluenter leporerunt. Nam
 Meritum Buccabellum quod audio esse insculpitem, maxime
 propere letor: hominem cum omni uirtute ornatum, tum
 mihi amicissimum. Atque inter hos tot et tales uros
 aliorumque complurens, quorum omnium nomina persequi me
 dulcis est scriptoris, dulces quoque Corcyrae iracundiam, et
 gratias ineptias. Donati spectare hand displicebat: qui
 nossem Sauoia homo omnium facetissimus et provocans
 solebat studioscere, et ridere. Nam de tempi Coloti qui
 ego dixam? cuius in animo, ac natura mihi uidentur. Ma-
 gis effigiem sui moris ac decoris insculpsisse; ut esses puden-
 tes, uirtute, liberalitate ornatus: cuius pectus atque
 ingenium, doctrinis omnibus, domus autem ipsa tua in
 omnibus doctis patret. An est quicquam in rebus ad com-
 ciliandos natum animos, quod meam in te benevolentiam
 non accendat, presertim cum me abs te tantopere intelli-
 gem amari? Sunt quidem et multae preterea amoris cas-
 sa: uetusta necessitudo inter nos. Societas etiam eorum
 deinde studiorum, tum cum dabamus Graeco doctori Cartero
 macho simul operam. Quo quidem ex tempore recordar-

neficiis tibi insignem benevolentiam, nec tuam mihi fuisse
dum inquit decessisse: tum autem multa sapere nobis com-
muniatur; conuidus, deambulatio: par prope atq; idem
trivium delectus, ex eisdem rebus delectatio. Sed quors-
dam sit omnino longius sum lapsus, meq; ueterum & re-
rum urbium cogitatio ulterius prouexit, quam fusa
ra adiunxerat. Sed tamen illud intelligi a te uolo, non ne-
strum solon, qui ualeatis & uiuatis, (quorum quidem salus
mihi incunda est, ut mea sit uita propter uos mihi cha-
rior) sed eorum etiam, qui fati functi sunt, quorum maior
longe est multitudo, memoriam cunctorum mihi in intimis
separabilius: quorum equidem omnium, (si hoc ocium,
quo non perfuerit, Deum mihi fortunarit) nomen non pa-
tit, quippe digne ignorari. Atque hæc tempora, & has
uia initia ac beate suanitatem, insecuris clades & acer-
bissimum reipub. dissecit. In quibus detrimenis, et si ma-
ximum apud urbem grani casu, & uestrum omnium ia-
ctum, quis illa calamitas oppresbit, dolorem: tamen id mihi
adūt non incommode, quod consilio & uoluntate re-
quisitus Romanus, antequam illa me istinc tempestas ex-
trahat. Direpros me quidem omnes, dissipat eq; fortus
debet non semel, sed bis, aut etiam tertio: quodq; du-
ria uictus, libri una erexit. At nihil tamen indignitatis,
nisi uictus in corpore passus sum. Nudus in has oras,
uipunex naufragio sunt compulsi, at liber animi, &
placuerunt: uipote cui iam non in his rebus externis,
minorenore & gratia populari, non in diuitijs atq; opis-
tis in alia quadam certa ratione uluēdi, animi sit quies,
et uiributudo reposita. Itaque facile patior, meum con-
sumus procul ab urbe manendi, uinculis iam inclutabilis
in confituum esse, non solum uoluntatis nace, uerum
etiam

etiam necessitatis: cuius munini non repugnare ne Deum
quidem ipsos ueteri proverbio iustatum semper est. Et
enim cum consilium ceipi Roma excundi, noli piuare in
multa extitisse, que me debortarentur, Et que anima
meum quodam dolore fletuerent: amor, consuetudo, su-
bororum, amicorum et necessariorum lacryme, ornati-
morum hominum familiaritates: quibus ego (quod licet
sine arrogantia dicere) egregie preter ceteros floruerat
atque illi ut me ipsum, non ut fortunam meam appre-
sent. Dices. Quid ergo? que te ad discedendum causa compulit?
Illa, mi Coloti, quod magna mihi uite parte in aliis
rebus iam acta, ad ea que me attingunt proprius, et in qua-
bus mea salus et uera uita consistit, mihi aliquando uolu-
re uertendum intelligebam. Dederam satis principibus, lo-
deram satis amicis, dederam Reip. mihi quando dorem
iam quinquagesimum attingens annum, non ex illis flenti-
bus in portum, et ab terrenis ad coelestia et cura et au-
mum meum reuocarem? His ego de causis urbi salutem in
non amore et charitatem christianam deponens, sed con-
clum rerum turbulentarum reformidans. Sed quod dicbas
modo, me ut absim ab urbe, non solum uoluntatis, uero
etiam necessitatis uinculis constrictum esse, id eiusmodi.
Nulli unquam sua patria, solumq; illud in quo quisq; natu-
et alius, gratam incunabuloru memoriam secum perpetua-
fert, tam charum fuit, tamq; amabile, quoniam mihi urbs Ro-
ma, et sancti illi penates tot clarissimorum fortissimorum
hominum, quorum pene in passus singulos, cum peruen-
et plateas urbis uadebamus, aliquod in monumenum, du-
quamq; in historiam pedem ponebamus. Cur autem tantum
amarem, et metusq; admiratio faciebat, et praeſcru-
mitemis maiestas: et me bercule etiam magis, quod quo
qui

quid est in me humanitatis atque ingenij (si modo est ali-
quid) omne hoc illi referebam acceptum. Hanc igitur Ur-
ben mihi dilectionem et charam usque eo , ut nihil in amore
fieri posse ardenter, deformatam ruinis , exinanitam fre-
quentia, plurimis claris uirtutis illustribusq; orbatam , quo-
rum insuauitate et benevolentia mei (quos pro rep. ca-
picham) labores requiescebant , ut uidere uelim , animum
inducere non possum : iactatam praeterea etiam nunc pro-
cellis, obiciellam tempestatibus. Ita quod prius amore repu-
gnante, iudicio tantum adductus faciebam: nunc eodem amo-
re autore firmius facio : ut sedem mihi in his locis perpe-
tuò domicilio constituerim. Si quidem amans est non so-
litione appetere congressum eorum quos amat : sed si quid il-
lis accidit miserie, et calamitatibus, cui ferre opem ipse non
possum, non modo aspectum tanti doloris , sed mentionem
quoque ipsam deuitare. Quamobrem immota hec quidem
et in omnem partem stabilis est animi mei sententia , tem-
pur reliquum uite quod superest , non in urbe Roma, sed
Copistorachii: neque ad hominis ullius arbitrium , sed ad
suum Dei bonorem atque cultum, mihi impendendum et
consumendum esse : ita , ut optimis artibus et literis suam
poterit daturus. Quia spe, et quo euentu , quoniam ni-
bilis magnum de me polliceri possum, totum in aliorum opi-nionibus relinquio. Quod autem mihi uehementer cordi est
et de quo plurimum labore , ut saluum maneat mihi et
precipuum ornamentum praterita uite, et futurae so-lae: hoc est, ut uestra erga me uoluntas incolmis
permaneat, quando ex uestro amore erga me , uestroq; iniicio , omnis prope mei animi letitia pendet : id uos ue-
bementer oratos et rogatos esse uolo, ut mei absensis me-marian retineatis : quaq; ego fide , quaq; constantia , fit-

dem ueræ amicitie conseruans nos in oculis atque in amo assidue gero: eandem uos mihi fidem benevolentiam præstetis. Quod non ut diffidens postulo, sed ut amans, quod omnium rerum mibi est optatissimum, me ab illis diligi, quos cunctorum amore dignissimos, ipsorum uirtus, doctrina, & summa humanitas facit. Valete. Carpentori
clii, M. D. XXIX.

I A C. S A D O L E T I
E P I S C. C A R P E N T O R A-
C T I, E P I S T O L A R V M .
L I B E R VI.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A-
P E N T O R. IOAN. B E L L A I O
Episcopo Parisiensi S. P. D.

M O R meus erga Langæum fratre eximus et singularis, (quem ego propter cius multas et magnas uirtutes ante suscepimus, sanctissime, fidelissime conseruo) fecit, ut simili in te quoque luntate semper fuerim, eamq; tibi benevolentiam prestitam, quam et fratrii tui ubi perspecta, et tua sepe adiuuominiq; in primis probata testimonio, uirtus postulabatur. Sed accedit in hac coniunctione nostræ amicitie, ut uos essetis, quoniam ego multo fortunatiores. Cum enim nihil sit, que natura ipsa præstantius aut clarius, nec bono uiro iudiciorum, quoniam benefaccre: uos omnis uestræ liberalitatis exponebatur occasionem in me sepe habuistis: ego autem ne semiquidem facultate sum natus, quo fratrii tui merita erga paribus officijs compensare possem, et ostendere utriusque uestrum

uestrum, concedere me homini profecto nemini, qui maiore
animo & ad promerendam & ad referendam gratiam,
aut propensiore ad benefaciendum natura fit paratus. Sed
tunc quoniam uos quoque imprimis digni estis, quibus
instrumentum fortuna suppeditet uestre declarande uir-
tutis & bonitatis: fit sane in hoc sors uestra felicior. ego
ad ceteras causas diligendi tui, hanc quo que habeo non mi-
norem ceteris, quod in eiusdem collegij munus atque officium
a Deo pariter uocati, buius sacri honoris societate
coniuncti sumus: quem & tu summa cum laude geris: &
ego id admiror, ut ne omnino improbandus sim. Hec cum
iis se habeant, nulla iam apud me residet dubitatio, quin
ego uicissim abs te diligar. quod tu quidem facere debes,
uel fratri eiusdem tui causa, uel etiam tua. Conuenit enim
nature & humanitati tue, ut in amore respondeas his
& quibus diligare. Quod cum ita esse mihi persuaderim,
id a te institui petere, quod mihi hoc tempore maximum
esset, maximeq; necessarium. Paulus Sadoletus mei fi-
lii fratris, adolescens institutus sane quam liberaliter,
mibi iampridem a patre traditus, a me pro filio educa-
tus est. Is affectus cupiditate uisende aulae Regie, &
eius cognoscendi, ac meo etiam nomine uenerandi Re-
gis, de cuius plurimis ac maximis uirtutibus quotidie &
a me pergulta, & a multis sepe audit, istuc uenit: quæ-
dam illi etiam expositorius, que a me mandata sunt. Eum
ego & tibi, & Langeo fratri tuo potissimum commen-
do. Quinquam enim non egeo aliorum amicorum & be-
nevolentium copia, uel abundo etiam potius: tamen omnium
bonum nemo est, qui in malum adhibere in meis
negotijs atque rebus, qui in auctoritatem uestrum in quibus
mea omnis deposita est fiducia, uos fraterni & amanter

curaturos, ut ea que ego uolo, quemadmodum quidem nō lo, ita maxime fiant. Quid autem uelim, et quamobrē ista misericordia, ex Paulo ipso cognoscetis. Ei porro mandavi, nū nihil omnino agere aggredetur, nisi cōuento prius. Legio: quē forte in aula si nō offendisset, ad te adiret, omnia gereret de uesta potissimum autoritate ac sententia. Quod propter peto à te, ut hunc adolescentem, mihi et charum admodum, et probatum, omni humanitate tua excipias. Ego si ea abs te officia expecto, que tibi uicissim, si cōfita ita ferret, libentissime tributurus essem: non tibi id mirum uideri aut nouum debet. siquidem ex illis artibus literis liberalissimis, in quibus instituti ambo atq; educati sumus, sic didicimus, inter bonos agi liberè omnia, et familiariter oportere. Quorum uerborū uim si attenderis, hoc proprie tio statueris, et tuam mihi paratam benevolentiam semper presto esse debere, et meam tibi: quod à parte tua spernere a mea polliceri tibi possum. Vale, et nos dilige tui amissimos. Carpenteri, M. D. xxxii.

I A C. S A D O L. E P I S C. C A R P.

IOAN. BELLIAO EPISC.

Parisienſi s. p. d.

CV'm aduentus Pauli summa me lætitia affectit, propter ea quod paterna illum iamdudum charitate complexus, eius ingenio, probitate, modestia, sic delector, omnia que parentibus à bene moratis liberis iucunda considerare solent, ab illo mihi accident: tum uero cumulantur sum maximo gaudio, cum de tua erga me atque illum ualuntate, dec̄q; omnibus officijs, que mihi absentia in illo pristinisti, ipsius testimonio et uerbis sum edocitus. Qui quidem non solum illo exponit cognita mihi sunt, sed tamen

etiam humanissimis et elegantissimis literis confirmata. Ego uero (sic tua, et mea salus perpetuo mi Bellai Deo cordi sit) in istum animum tuum erga nos, amorem, studium, omnibus fortune premijs et honoribus antepono. Non enim quicquam duc in rebus humanis esse optabilius, quam diligi ab his, qui propter uirtutem et nobilitatem, dignissimi ipsi sunt ab omnibus qui diligentur. Quod quādo mibi in te contigit, et tibi qui es mibi charissimus, ego quoque uicissim (ut video) non inamabilis sum: et mibi ipse gratulor, et tibi gratias ago. Quod nobis tuam opem et operam paratam defers, si quid mibi, uel Paulo istuc fecerit opus, ego promissionem tuam neque contemno, et tamen istam tuam voluntatem omnium promissionum existabo hunc chariorem. Te enim ipsum potius expeto, existumq; in te bonum, et in Langeo fratre tuo mibi constitutum est. quos habeo ambos, quibus non benevolentia solum, sed uero etiam iudicio sim amicissimus. Quod quidem latius etiam manat, et in illum fratrem uestrum, qui Lutetie in senatum est cooptatus, et in uniuersam domum familiaris uestram. E qua cum uideam qui exoriantur uiri, quibus ingenij et animi ornamenti predditi, de generis uestri indole ac disciplina id statuo, quod necesse est, esse illam in laude uirtutis raram, in exemplo propere admirabilem. Quid enim uestra ista comitate, et in obsequi studio, diligentia, sedulitateq; spectatius? Sed hec, que maiorem copiam orationis desiderant, in aliud tempus differenda sunt. Regi isti maximo, ac præstantissimo, ego iampridem omni obseruantia et amore me addixi: cum alijs quidem etiam de causis, uel quod ita debeo (sim etenim illius iuri potestatiq; subiectus) uel quod ipse humanitate, beneficentia, magnitudine animi, omnium cul-

tum amoremq; demeretur. Verium illa tamen præcipui m
induxit ratio, quod ipsius animum propensum erga bu
nas literas, dignum esse arbitror cui ab eisdem literis q
artibus quas amat, honos & gratia referatur. Quam
ille artium causa cum mihi nonnihil de sua benevolentia
impartiat, ut & tu scribis, & ipse ex multis indicijs co
gnoui: enitar, atque contendam, quoad efficere potero,
tanti Regis nomen per me quoque propagetur in posteri
tatem. Omnino opus habeo in manibus unum omnium ap
ficillimum: de quo (ut video) ex Pauli sermonibus satis
cognosti. Sed tamen in maximis conflicitationibus alii
marum questionum, dabo operam, ut in ea diligentie &
laboris fructus aliquis appareat: et si, quod mihi per qua
cecidit incommode, quatuor iam mensibus ualetudine di
uersa ab illo opere & cura fui distractus. Sed & ego in
cipio ex morbo recreari, & te depulso morbi pericula
tuam pristinam ualetudinem recuperasse, uebementer lo
tor: neque me meam sperare propinquam iam salutem,
quam te tuam adeptum esse iucundius mihi est. Vcrib
bis hactenus. Ego & tibi & Langeo fratri tuo pro
stris singularibus officiis maximas gratias ago: & pa
uobis studium, similemque uoluntatem polliceor. Quid
tem est fidelis ueræq; amicitiae proprium, ut nunquam
strorum exceat mihi ex animo memoria meritorum: id u
præstabo, ut uos nobis eiusmodi studia amorisq; indicati
buisse ne unquam pœnitentia. Valete. Carpentoracti, x. Ce
lend. Aprilis, M. D. xxxii.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.
C A R P. I O A N. B E L L A I O S. R. E.
Cardinali s. p. d.

Nihil quidem ad me nouum, sed tamen et optatum
semper, et gratum ex urbe rediens attulit Paulus,
cum de tua erga presentem se, meque absentem humanitate,
benevolentia, comitateque, plurima commemorauit. Que
ego audiens, meaque uetera et perpetua studia erga te, et
fratres tuos, animo recogitans, facile mihi persuadebam,
quid tantum uobis honoris semper atque obseruantie tri-
buisset, quod tantum uos adamasset, omnibusque meis
officiis uestram praecepit familiam ex omni Gallica nobis-
lute suisset prosecutus, positam a me operam perbene,
idque iudicium, quod de uobis fecisset, non tam uobis lau-
di, quam mihi ipsi ornamento esse intelligebant. Fortes
enim uiros, et liberales, eosdemque magni animi, etiam confi-
lii, cum autem omnibus artibus ingenuis egregie institutos,
florentes gratia, honore, nobilitate, cum amare occæpi,
non solum suui illorum uirtutibus, sed me et quoque laudi con-
sulucum ex eorum amicitia factus ipse sum honestior. Neque
bot tamen malitiosè spectavi, ut ad meum cōmodū ista re-
vocarem: sed uero uestri memores, uestra uirtus, uestra di-
gnus, ad singulare quoddam de uobis iudicium adduxit.
Etsi (quod cum pudore quodam loquor) eos ex tua bene-
volentia fructus percipio, ut quasi hoc ipsum ante prouis-
isse et spectasse quodammodo uidear: ut quod egisti pro-
xime in altero illo fratris mei filio, quem in clictelam et
domum tuam receptum, non solum opibus sustentas, quod
ipsum per se magnum est: sed et (quo nullum signum amo-
ris nobis illustrius præbere potuisti) consilium ipse des-
ditu Paulo, autorique fuisti, ut eum potissimum familiaritate
tua deuinciret: quo mores adolescentis, qui uidebantur esse
inconstantiores, tue grauitatis nutu coercerentur. Hec
res, et si preter animi mei sententiam sic acta est (ego

enim diiam quandam uitæ rationem adolescenti ipsi prescripsoram) tamen postquam id ita uti fieret tua grauissima intercessit autoritas, debeo existimare, nihil non optimo uobis factum esse consilio. Tantum à Deo peto, ut adolescentem quem ego certe diligo, dignum se tuo hoc beneficio, et in signi humanitate præbeat. Quod autem ego plurimi facio, quodq; mihi ad lætitia animi, et ad uoluptatem maximum est, habere tam illustre monumentum tui erga me amori, de eo tibi optime atq; amplissime Bellai, tantas habeo agri gratias, quantas maximas et animus meus capere, et lingua uerbis proferre ac nuncupare potest. Sed tu fortassis uocabulorum sonitus non postulas, animum meum requiris: quem tibi semper deditissimum, quotidie etiam magis magisq; constrictum atq; obligatum habiturus es. Qui quidem ita tuus es, ut fere sine te, et sine dulcissima reconditione tui, mecum nunquam esse posse. Eum ego tecum cum omnibus meis, qui omnes tui sunt, dedo tibi atq; trudo: teq; oro, ut tuam istam uoluntatem erga me, que eis nullis rerum omnium charissima, conserues et tueare. Fratrem mei filium, etate etiam nunc et moribus adolescentem, inibi commendatum habeas, si se dignum patrocinio tuo præbuerit. Vale. 111. Idus Martij, M. D. XXXVI.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. A N T O N I O P R A T O

Episcopo Senonensi, S. R. E. Cardinali, S. P. D.

Quo tempore Romam à summo Pontifice ex mea ecclesia euocatus accesseram, ea conditione eram profectus, ut constitutus rebus mei munericis, (eram enim illi consilijs, ut tu scis) liceret mihi ad meam ecclesiam reuerti,

et in

et in eadu iam debitum, et nuper inchoatum Deo omnipotenti simulatum impendere. Quod et postea feci optima Pontificis uoluntate, ita apto tempore atq; opportuno, ut facile appareret iusta et recta cupientibus libenter Deum operi ferre. Viginti enim diebus ipsis ante sum elapsus, quam illa clades, horribilis que calamitas urbi Romae incideret. Qua et si me quoque fortune omnes dissipatae fuerunt: salus tamen mea, et libertas, mihi incolulis retenta est. Mea igitur causa dolendum mihi non fuit: neque enim admodum sum tactura rei familiaris commotus: alienam autem uicem quin dolorum humanitatis causa facere non potui. Gravi itaque moero et acerbissimis animi angeribus ex multorum mihi amicissimorum, ac summi precipue Pontificis incommodis fui affectus: quem ego (Decum immortalem contestans) uirum bonum, cunctemque prudentem, pacisq; imprimis amantem esse semper cognoui: uerum aliquorum minime prudentium consilijs parum felicem. Sed mihi ad meam ecclesiam iam reuersa tua amplitudo proposita imprimis fuit. Arbitrabar enim mei officij esse, meaq; perpetuae erga te obseruantiae, aliquid te scribere, ex quo et mea fidelis tuorum erga me meritorum memoria, et maximarum clarissimarum que uirtutum tuarum admiratio tibi significaretur: egoq; quod diu ante cupiebam, amplificatae dignitati tuae gratularer: cuius ipse quoque pro uirili mea parte, si non adiutor (tua cum summa et prestabilis uirtus atque autoritas meo dimento non egebatur) at certe conscientius, et diligens minister extitisset. Accidit autem propter mea plurima incommoda, maximasq; omnium rerum difficultates, ut ab hoc scribendi officio usque ad hunc diem fuerim retardatus. Gratulor igitur tibi, uereq; et ex animo gratulor,

n s quod

quod hunc istum amplissimi sacerdotij honorem ita es a
ptus, non ut gratiae ille datus, sed ut uirtuti tributus fuisti
uideatur: ut in eo non fauor, sed meritum: non munera
sed præmij ratio, non uoluntas dantis, sed accipientis di-
gnitas fuerit spectata. Qui quidem honor in te collatu-
mibi ipse honestior atque insignior multo uidetur esse
etius. Nam quod ad honorem ipsum attinet, multi sepe in
digni illum obtinuerunt. Sed habere usum rerum maximu-
rum, fugere infamias et turpitudines, abstinere alienis, i-
stitionem colere, negotiorum maximorum et curarum di-
simarum autorem esse sapientem, ingenio, integritate, do-
ctrinaq; prestatore, ueri hi bonores, uera ornamenta sunt.
Quæ cum in te mea sententia per maxima sint, magis ho-
nor ipso propter te, quam tibi propter honorem du-
mus gratulandum. Ille enim indicare tantummodo habe-
eius hominis, in quem collatus est, uirtutem et digni-
tatem, in quo fallere saepe est solitus. Tu uero effeciisti, nos
nunc demum uere indicet, sed ut plus in te etiam presta-
re, quam in alijs promittere posse uideatur. Sed haec do-
riora, quam ut multa egeant prædicatione, parcus am-
genda sunt. Tantum a Deo immortali est postulandum,
tibi istum honorem fortunet, et perpetue felicitati inha-
esse: quod nos summa cum benevolentia et amore opti-
te eundem ipsum Deum supplices deprecans. De mea
tempore ipso hoc tibi habeo dicere: cum tua erga me uictu-
merita grata mibi recordatione in animo semper uerfer-
tur, non posse me obliuisci quantum tibi debeam. Itaque lo-
boro dies ac noctes, ut aliquo modo possim in te uideri
gratus. Et quoniam cæterarum facultatem rerum fortunam
mibi ademit, illud quod proprium est mibi ab Deo omni
potente donum, quod ego sacris literis et præstantiis

mit disciplinis apprime deditus, colere scribendo nonnihil possim bonum de me & de ipsa uirtute bene meritorum memoriam: totum tuae laudi & amplitudini deferro. Etenim banc uoluntatem meam si non fueris apernatus, dabitur aliquando nobis locus, ubi memorem me tuorum ergo me meritorum & tu ipse agnoscas, & uentura posterius intelligat. Vale amplissime patrone, & tuo patrocinio nos souere ne desine. Carpenteracti, V I I. Idus Se- ptembr. M. D. XXVIII.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. ANTONIO PRATO

S. R. E. Cardinali S. P. D.

Qvia notum est meum erga tuam amplitudinem stu- dum, & incredibili tui nominis obseruantia: ideo fit ut quidam homines, de tua in me uicissim uoluntate con- sciatur facientes, cupiant tibi per me commendari. Qui- bus ego profectò hoc officium humanitati debilium non ne- gabo: dum illud prius tester, in cunctis quecunque a te pe- tiero, ita mibi cupere morem geri: si ea tibi & familia fa- ciu, & aqua atque honesta esse uidebun:ur. Ioannes Fra- zini, qui has literas tibi reddidit, ciuis est Auenionensis, imprimis honestus & bonus, mibi autem, & sua causa, & suorum necessariorum ac cognatorum, quos ego misericordie di- ligo, ualde charus atq; iucundus. Is ad nostru hoc uite ge- nu, & ad sacerdotalem ordinem aspirans, cuperet ecclesias- tica aliqua uestigalia consequi: quod difficultinum sibi pu- sole, nisi sacerdotiorum in regno obtinendi aliquam fa- cultatem sit nactus. Eam porro arbitratur se tua unius ope aque auxilio consequi posse. Itaq; cum tue bonitati, bene- ficii, humanitatiq; commendo: ut per te, perq; tuam gratia-

gratiam ac benignitatem, optatum exitum uotorum suorum consequatur. Quod facilius efficere poteris, quod ipse mediocria postulat, & tua etiam limitandi ac definiendi futura est potestas. Ego, si hoc in illum beneficium mea commendatione adductus contuleris, non mediocri me ipsum beneficio abs te affectum esse arbitrabor. Enim hæc significatio tue erga me uoluntatis, non modi honori mihi & ornamento apud hasce nationes, sed amo etiam meo præcipue grata: quippe qui fructum meum in te summe obseruanii summiq; amoris nō alium profus quero, quam amorem ipsum tuum: quo ut perpetui dignus sim, omnibus meis studijs atque officijs diligenterissime prouidebo: tuorumq; erga me meritorum memoriā grata semper recordatione prosequar. Tu ut nos diligas, habeasq; in numero tuorum, omni animi cura & studio abs te peto. Vale. Carpenteracti, xv. Calend Martij, M. D. XXIX.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R P.
A N T O N I O P R A T O S. R. E.
Cardinali, s. p. d.

MEa tuarum maximarum occupationum cogitationis cit, ut minus sepe ad te literas dem, quam cupere. Sed ubi nominis tui honor agitur, non puto me alienum ab officio facturum, si que tue dignitati conuenire arbitris, liberè ad te scribam. Sumus in maximo mœrore omnes, quibus reclus regendi ordo, & iustitia cordi est, ex Cosfinerij Aquensis præsidis uiri clarissimi & sanctissimi morte. Qui his regionibus & populis abs te præpositus, tanquam e cœlo nobis missus, nouæ integratæ & iustitiae lumen quoddam omnibus ostendebat: suamq; propæ dicam

diam virtutem cum tua maxima laude, et istius regis admirabili gloria, labore et uigilijs suis, omnium hominum tempori et commodo expositam habebat. Qui alieno sane tempore nobis creptus est: suo ipse profecto non mediocri bono, sed cum nostro graui incommodo. Quanquam ego eum de facie non noueram. Verum ita se gerebat in eomunere, quod illi abs te commissum fuerat, ita equitatem, ueritatem, imbecillitatem, aduersus iniuriam, mendacium, violentiamq; protegebat, ac tuebatur, ut quotidiani illius laudibus, et commemoratione clarissimorum operum calerent aures meae. In quo egregia quædam iuncta erai commendatio nominis tui, cum incredibili cunctorum ergate benevolentia. Sic enim omnes iudicabant, ad tuas ceteras virtutes, quæ uno omnium ore celebratur, prudenter, gravitatem, integratatem, doctrinam, quæ ita in te cluent, ut solus prope omnium hominum tantis curis et negotijs que gubernas, habeare par, hanc quoque accedere laudem dignam sapientia tua, ut non solum per te, sed per alios etiam, uelles populorum et gentium saluti ac tranquilliti esse consultum. Cum enim cerneremus omnes, quoniam tu curam suscepisses, ut optimus nobis rector praeficeretur: et tuam prouidentiam de nobis agnoscebamus, et in te amore incredibili accensi ferebanur. Ac nostra quidem erga amplitudinem tuam uoluntas eadem futura est, eademq; de tuis uirtutibus opinio. Sed tu, in quo spes nostræ sit, cuius fiducia cuncti in tanto dolore aliquantum acquiescimus: per Deum ipsum immortalem, quibec facta et opera imprimis intuetur, qui te meritò uult tuam potestate esse præditum, ut istam tuam mentem tot sapientiae thesauris referat, ad publici boni cum totum conferres: ne desere nos, eandemq; adhibe au-

torit

toritatem & diligentiam, quam adhibuisti antea: ut sim
lis nobis preses iustus, ac grauis, tueq; imitator discipu-
le deintegro preponatur. Quod cum feceris, non ma-
gno tuo labore maximam es consecuturus apud Deum in-
tiam, apud homines laudem. Nos quidem qui tui totiſ-
mus, & tuo nomini, fame, honoriq; precipue dediti: quo-
rum erit in nobis, non sinemus huius tui tanti ac tam insigni
beneficij predicationem, neque nunc silentio tegi, neque
apud posteros mutam esse. Vale. Carpentoracti, Pris-
Nonas Iulij, M. D. XXXL

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. A N T O N I O P R A T O

R. R. E. Cardinali s. P. D.

Quae tua fuerit humanitas in excipiendo Paulo mi-
cionis salutatum ad te meis uerbis uenisset: quam
declaratio eius benevolentiae, quam erga me suscepimus
bes, eo refrente narranteq; cognoui. Pro qua, quid ex
tibi dicam? Habere me gratiam tibi? habeo equidem. Si
quid istud est, tantis iam à te beneficijs acceptis? An
relaturum eam aliquando? Quis audeat hoc loqui? quis
non intelligit, sicut ad solis lumen lycbni igniculam
sic ad uirtutem, ad amplitudinem, ad autoritatem tuu-
meas omnes fortunas nullius esse momenti? Sed ne ego pro-
ne ingratus sim, si non agnoscam, & cui, & quantum do-
beam, audebo nimurum agere tibi gratias, atque eas quiden-
quintas possum maximas: te uehementer deprecans, &
tua illa prestans atque eximia erga me humanitas, quam
tibi in perpetuum obstrinxisti, hoc etiam addat ad reliquias
plurima beneficia cumuli, aut meam hanc gratiarū actio-
nem in bonam partem accipiat: incumq; memorem, &

gratiam

gratum animum approbet, etiam si patres meæ uoluntati effectus non sequantur. Id quod me à sapientia, & ab animi tui equitate spero iam impetrasse. Ego hoc tempore uersor in opere omnium difficillimo, ut diuini Pauli epistolam interpretetur ad Romanos. Cuius operis cùm primum quoque librum consecensem, (nam in tres libros tota diuisa commen-
tatio est) forte iter bac habuit amplissimus uir collega tuus Franciscus Turnonius, cognitacq; meorum studiorum ratio-
ne, cùm me multum ut perseverarem hortatus esset, tum illud petiū, ut simul atque hunc primum perfecisset librum, ad cùm statim mitterem: quod idem postea per literas non de-
stitutus postulare. Id ego nunc feci: misiq; ipsum uolumen,
examinandum omnium doctorum iudicio, qui modò equi-
tatem animi cum doctrina habeant coniunctam. Nam quod ad me attinet, paratus ad utrumque sum, & probari, &
reprehendi. Que etiam reprehensio si fuerit iusta, mihi fu-
tura est utilior: quando per illam melior & consideratior
fam. Hec ego ad te scripsi, magis ut ne quid mearum rerum
tibi esset ignotū, quam ut audeam postulare uti hæc legas.
Quæ etiam si non indigna, attamen incommoda sunt tuis
gravissimis & maximis occupationibus. Mihi tua salus, di-
gnus, amplitudo, ita est cordi, ut Deum optimum Max. quò
tibis omnia tibi tueatur, quotidieq; ad secundiores proue-
bat euentus, rogare non desinam: quod sit uirtuti, & bonis
moribus ac legibus, sanctæq; fidei catholicæ, cum tua insi-
guilande, commodo semper atq; emolumento. Vale. Pridie
Cd. Octobris, M. D. XXXII. Carpenteracti.

IAC. SADOL. EPISC. CARP.

ANTONIO PRATO S. R. E.

Cardinali s. p. d.

Cum

CVM Lugduni fuisset, speciemq; illam in te sum
 ex praecellentis uiri, de quo tam multa absens audi
 ram, ipseq; pluribus in rebus ita esse cognoueram, oculi
 meis præsens subiecisset: fuissetq; eam magna mea cu
 uoluptate, nec minori cum admiratione contemplate
 propterea quòd uoluptatem mibi meus in te perpetua
 mor, singularisq; obseruantia, admirationem uero sapientie
 et uirtutis tue magnitudo afferebat: possum tibi con
 firmare, post meum illinc discessum, memoriam tuam
 per mibi in animo ita uersatam esse, ut non dies, neque no
 ctes, mea de te cogitatio, et cura aliquid conandi, quòd in
 tuis plurimis erga me beneficijs gratus in te esse intelligi
 rer, ullo modo requiesceret. Etsi enim superioribus tem
 poribus tu nunquam destitisti de me benemereri, tamen
 ego in meis rebus omnibus, que ope et auxilio tuo egre
 runt, benevolentiam erga me, humanitatem, liberali
 tem sum expertus: tamen hoc recente facto, quo mihi
 dedisti præclarum apud Regem tui de me iudicij testi
 monium: idem que detulisti, ac de optimi Regis uolu
 tate mibi es pollicitus: si Regem, et Regiam colere, et
 sectari uellem, amplissima mibi fortune premis non de
 futura. Hoc inquam tuo præstantissimo merito, quo mihi
 lum maius à tanto et tali uiro ne optari quidem potest
 ita sum ad omnem benevolentiam et studium colendū
 ac uenerandi nominis incitatus, ut ne si uitam quidem pro
 te effundam, uel paruam partem tuorum meritorum
 dear consecuturus. Quanquam enim diu est, quòd ego am
 plitudinem tuam et colo, et diligo, omniq; honore, atq;
 obseruantia prosequor, multisq; tuis erga me benevolentia
 significationibus summe deuinctum me atq; obligatum es
 sentio: tum autem de grauitate, doctrina, sapientiaq; tu

in extremo, ut nullum prope exemplum tale, hominis rerum molem maximarum tanta facilitate prudentiaq; moderantis, ne antiquis quidem temporibus putem extitisse: tamen illud de te iudicium commune mibi cum multis semper fuit. Hoc uero, quod precipue ac propriè meum est, quo ubi sum tanta & tam insigni tua humanitate obstrictum, sic me excepit, & incendit, ut prorsus mibi necessario confitendum sit, neque ad referendam tibi gratiam aliqui opes meas, neque uero ad commemorandam uerba illa suspettere. Et quoniam arbitror ad meum officium pertinere, ut tibi respondeam de eo, quod tu mecum locutus es: agam; quoquo modo possum tamen gratias. Quorum alterum tunc propter breuitatem temporis mibi non licuit: alterum tamenquam planè licebit sic facere ut debeo: de eo priuium dicam, quod ad seclandum Regem pertinet: cui equidem sum toto animi mei studio addictus. Sed ut hanc uiam abiciam pacatam, atque tranquillam, in quam ego uelut in portum, ex magnis ipse quoq; negotijs, & agitacionib; tamenquam ex fluctibus me recepi, non casu neque fortuita, sed consilio certo, dataq; opera: nequaquam id uides rei ut constantiae meae, aut uerioris uite utilitatibus conuenire. Non enim in opibus precipue, nec in diuinitijs nostra posita bene agende uite ratio est: sed in eis magis studijs & actionibus, que ex presentem nobis iucunditas tenet, & futuram immortalitatem pollicentur. Quid tu summus omnium & prudentissimus uir, in te info scilicet potes recognoscere. Sed & si quieta uita haec, illi alteri uite difficulter & negotiose preponenda multum est: tamen cum incident interdum tempora, ut officium ceteris rebus sit antevertendum, nec possit aliter uirtus & uirtus rite conseruari, nisi labor aliquis negotium ue suscipatur:

piatur: si quod eueniret tempus eiusmodi, quo magna
 aliqua Regis nostri, magna ue gloria ageretur, si modis
 ego muneri uiderer esse idoneus: et si ea res cum fide et
 dignitate tractanda esset: in quo utiq; uideo errare et de-
 cipi communem uitam, que uersutas, et uarias gerendu-
 rum rerum rationes, illis rectis et prudentibus actionibus
 anteponit. Si talis, inquam, actio, ac tale offerretur tempus
 non denegarem Regi nostro profecto operam et fidelis-
 tem meam. Neq; cum id sacerdem, uiderer mibi ab hoc in
 suscepso genere uitæ desciscere: id enim certe nunquam si-
 fakturus. Sed officio tantisper me iudicarem fungi, una
 aliqua in actione ei Regi deseruirem, cui me omni honestate
 ratione, et propter potestatem eius, et propter virtutem
 atque humanitatem esse subiectum decet. Sed neque hoc
 contingat, optandum mibi est. Cupio enim rationes et
 consilia omnia Regis ita faciles cursus habere, ut non su-
 opera aut industria cuiusquam admodum requirenda. Et
 tamen si contingere, non tantam in me ingenij uim agno-
 sco, ut non multos Rex habiturus sit, quam ego sum, neque
 idoneos. Quanobrem hac tibi mente et uoluntate messis
 exposita, redeundum mibi ad id est, quod est omnium
 longe difficillimum: quo pacto tibi agam gratias. Quia
 si aut tua non tam ampla autoritas, aut merita erga me
 mediocria saltet forent, conarer aliquid profecto, et
 quam partem gratiae exequi me posse considerem. Sed
 cum et amplitudo tue dignitatis, et benignitas in me tu
 omnem meam agendi loquendiq; facultatem longe supera-
 peto a te, ut meum amorem erga te, et fidem, et pie-
 tem, que nunquam posthac a tui mibi uenerandi nominis
 assiduo cultu, incredibiliq; obseruantia ab futura est, pri
 aliqua parte gratiae recipias. Quod si ea studia in quibus

quoniam

quotidie uerbor, aliquid forte aliquando habebunt auctoritatis: dabo operam profecto, ut quanquam tuum preclarissimum nomen meis ipsum scriptis multo plus luminis allatum sit, quoniam ipsi mea scripta, meum tamen de te, tuosq; prestantisimis uirtutibus iudicium apud posteros apparet. Quod non ideo scribo, quod magnam tibi rem polliceri mihi uidear: sed quod tu magnam meam erga te intelliguis esse voluntatem. Vale. Carpentoracti, v. Idus Iulij, M. D. XXXIII.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. IOAN. NICOLAO

Apte Iulie Episcopo,

S. P. D.

VEllent tantum dari mihi ad scribendum facultatis, ut exprimere possem eam, quam concepi animo incredibilem lenitatem, postea quam audiui tria &c ceterorum episcoporum, qui istibz sedes & domicilia habetis; opera, autore & principe amplissimo legato, factum esse, ut dissumum illud Pauli epistolarum uolumen publice explana-
retur: uosq; uniuscum alijs multis. flagrantes studio sacra-
rum lectionum, in illud auditorium conueniretis frequen-
tes. Certe enim si Christianus sum, charamq; imprimis habeo omnipotens Dei gloriam, (quemadmodum quidem habeo uia ipsa mea longe chariorem) hoc nomine maxime littere necesse est. Non enim alia te magis illa illustratur, neque ipsius Dei maiestas, intirraq; bonitas melius ostenditur, quam cum illius beneficia erga nos memorantur: plurima illa quidem p[re]fissim & maxima, que omni huma-
no generi ab eo tributa sunt. Sed quod ad fidem Christi,
& adoptionem nostram in genus summi Dei pertinet,

o 2 que

qui nos tanquam filij in hereditatem regni caelestis voca-
sumus, tale atque tantum, ut uix humana ulla cogitatio
magnitudo illius beneficij posset concipi: cuius in uno Pa-
lo sunt explicata mysteria: si uero legati summi uiri la-
fauco, cuiusq; dignitatem cupio esse quam amplissimam:
cui profecto omni cum benevolentia facio: quid illo &
gnius? quid honori, nobilitati, nominiq; eius conuenientia
quam autorem esse tanti boni suis populis? suamq; uita-
et tam beneficam in omnes homines ostendere uolu-
tem: ut quos patrocinio tegit, consilio gubernat, impe-
et autoritate in pace et officio continet, eos etiam studi-
non solum terrenis bonis, uerion etiam caelestibus flora-
tes sua opera fieri, ac beatos? Magna ista laus, et pri-
cipe magno digna. Hoc ille nimurum suo facto, bac pro-
dentia, hoc insigni prestantiq; beneficio plane aperi-
mi sui naturaeq; magnificentiam: et dignissimum se b-
monstrat, in quem tam multa dona sint ornamenti-
tione à Deo hominibusq; collata. Te uero, mi opimus
iucundissime Nicolae, quibus efferau laudibus? caput
de te omnia proferre que senio. Noui tuam bonitatem
iustitiam, integritatem, sensus tuos noui plenissimop-
tuis, animum quoque opiuimis semper deditum et artis
et literis, quod sepe miratus sum. Atque eò magis, quia
ex maximis curis et occupationibus, quibus distinches
aliquid, semper uidebam surripientem temporis, quod u-
rioribus studijs impartires. Cuprem, inquam, bac de te
qui, et enucleatus commemorare omnia. Sed uincit
uirtus studium meum, neq; est nostra iuis laudibus scilicet
ullo pacto par. Veruntamen e si tu neque nunc primis
diis fusi: hoc tamen recente tuo facto, quod summis
finis

etoris & preconis magni Dei lectionem prouerbere, atque
illustare pro tua parte conatus es, sic me tibi deuinxisti,
ut in uerore nostra mutuaq; beneuolentia, meus in te amor
quasi nouo igni inflammatior factus esse uideatur. Itaque
ciam te magis magisq; quotidie amo: tum uero fratres illos
nostrros, qui tibi honore pares, me autem ipso omni digni-
tate superiores multo sunt, ex colo nunc demum ex uene-
tor, quantum euidem possum, non quantum illi meriti
sunt: qui tecum in tam preclaris operis societate consen-
trunt: qui ea que se digna sunt, ex souent, ex sciantur.
Ex quibus ipsi quantum in animo suo letitiae ac uerae uo-
luptatis, quantum apud homines bonae existimationis com-
paratur snt, ipsa re, si persecuerauerint, experientur.
Urbi etiam isti Auenionensi gratulor: in qua si haec uigere
studia, ex germinascere incipient, tantorum praesertim
adiuu autoritate uirorum: maximum illi ciuitati non mo-
do ornamentum, sed etiam commodum accessurum est.
Aperietur enim animis ingenuis, ex altius quam pro uulgi
capite se attollentibus, uia, qua non est terra se natos, neque
in terram uersos esse intelligent, sed coeli dominos seces, ex
caelium rerum intucantur. Non in litibus conterant
eates: sed ipsi ceterorum litibus ex controuersijs appo-
nunt modum. Non ignauis, ex abiectis, ex uilibus curis,
solicitudinibusq; rerum, ex opum terrenarum tantopere
deprimantur: que hominem cogunt sui obliuisci, ex a se
ipso deficere, atq; in turpem quandam ex penè monstruo-
sum degenerare naturam: sed celsi, ex erecti, ac uerti di-
uinijs opibusq; fidentes, incoludem statum retineant di-
uinitatis sue. Atque haec ego confirmo hominum naturis ex
animis agnasci ex his literis, ex hac tanti doctoris le-
ctione preclara. Non de ieiunijs, nec de uigilijs, aut assi-

uitate orandi, aut paupertate profienda nunc loqua
hæc enim quanquam sancta sunt, et cœlesti premissi
promerentur: tamen in alio quodam uirtutis genere su
spectanda. De illa uita dico, que posita in honoribus, n
festa diuinitatis, in magistratibus collocata, animum san
affert ad ista omnia longè plus suis et propriis boni
quam bis que sunt fortunæ dona confidentem: que in u
gotijs et conuentibus hominum, in aulis, in conuiuijs, i
omni sermone et familiaritate conuiuendi, ita uoluptus
et letitiam consestatur: ut à decore quodam suo, et sp
cie prestantis uiri non discedat: plena illa semper gaud
ac iucunditatis: nihil unquam fratre molestie in se ac pa
turbationis admittens: cum hi, qui terrenis istis capillis
tibus rapiuntur, et omnia in pecunia posita putant, no
quam uerè, nec ex animo lètentur: sed habeant uitam sibi
iustitudinibus, scrupulis, auiditate, poenitentiis, perpetua
infestam. Ad hæc tanta commoda, atque bona, quando inspi
rante summo Deo, maximi et clarissimi legati nostri p
pientia ac liberalitate, uobis illius exemplum autoritatibus
sequentibus, aditus iam in ista ciuitate patefactus est: et
gratiae à nobis Deo agendæ sunt, et ipse multum scelus
orandus, ut nobis omnibus, quibus hæc legati prouidet
ac benignitas uberrimos fructus uerisimorum bonorum
allatura est, felix et faustum hoc principium facere b
gnetur: ut bonis initijs meliores quotidie succedant exita
et que bene incepta sunt, studiosius perficiantur. Spes
dum enim est, hoc egregio opere perfecto, et cœlestis
eternæ lectione inducta ac confirmata, adieclurum anima
eundem ipsum legatum ad hanc tollendam confusione
que in administrando iure nullum ferme iam usus
ueritati ac iusticie reliquum fecit: ut non sedandam
dijcti

lifordiarum causa, & ut ius suum unicuique tribuatur: sed
malitia, perfidie, avaritiaeque exercende gratia in forum
argum adducta videatur. Ex qua, magna cum clade de-
trimentoque multorum, neque hominum solium, uerum etiam
populorum, certum quoddam genus unum depascitur,
quod est ad aliorum consumendos labores prava iam con-
fuetudine inueteratum. Hoc restat adhuc, hoc in expecta-
tione est, quod ab optimi praesidis prudentia ac uirtute
postuletur: huius est muneris functio, & administratio
reliqua: in qua tractanda, ordineque constituenda, quantum
illi laudis ab omnibus sermonibus peruenturum & com-
mendationis sui, ex finitimo provinciali exemplo possimus
intelligere. At: ego, qui amplissimi legati honorem &
dignitatem praeipue expeto, ipsumque incredibili amore ob-
seruantias complector, non sum quietum animum habitu-
rus, donec cum uidero hanc sibi etiam laudem, hoc apud
homines clarum & celebre nomen comparare: praesertim
cum si ipse tante adipiscande glorie occasionem preter-
misceret, aliis qui successerit (ita enim credibile est) libenter
eum sit arrepturus. Quid ergo est? non omnes omnia fa-
ciemus, ut ls, quem maximè amamus, hac potissimum fa-
ma, hoc honore potiatur? qui nostra omnia ad eum colen-
dam contulimus, non hoc illi imprimis proponemus, in
quo ipse suscipiendo suam longè adaugeat dignitatem, in
ore omnium & laudibus cum admiratione ueretur, illus-
stre testimonium prebeat sue eximiae uirtutis & bonitas
th, memoriam nominis sui cum eterna benevolentia cun-
ctorum in omnium animis relinquit? Quid ipse? Feret ne
diu potius, quam se, in huius boni possessionem accedere?
Patetur tantum ingenium, tanta nobilitas, tanta uirtus,
diu sibi occupare hanc gloriam? & in tam preclara

actione, quam ipse dimiscrit, maiores se se illo, & am
prestantioris ostendere? Non est ita existimandum. Equi
dem quod ad me attinet, cum illum conuenero, omnibus
precibus obtestationibusq; adnitar, ut se ipse det ad ba
curam, sua nobilitate prudentiaq; dignissimam. Cetero
tu optime Nicolae, qui cum illo assiduus es, cuius ille sa
& opera plurimum uititur, & amori integritatiq; mea
me credit, (in quo quidem nil fallitur) eritere queſo, at
tende, elabora, ut communem patronum nostrum, alio
tera plurima maximaq; ornamenta, quibus à Deo inspi
factus est, huius quoque facti clarissimi & prestantissi
gloria uideamus insigniorem. Sed ego fortasse uerboſu
sum, quām opus sit. Id tu mihi agnoscas uelim, & fac
stimes, me ab initio tantum uoluisse gratulari, cum ga
dium, quod ex lectione Pauli in honorem publicè aliis
conceperam, continere non possem. Postea uero ad alia
scribenda amore, quo legatum, & hosce simul populi
prosequor, fuisse prouectum. In quo si quid à me pe
tum est: tue est humanitas, & erga me benevolentia, &
bonam partem accipere, atq; errori meo ueniam dare. Eg
in te amando colendoq; augebo potius semper, quam
quam diminuam studium meum. Vale, & nos, quod sibi
dilige. Carpentoracti, v i l. Cal. Iunij, M. D. xxxi.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. F R A N C. T U R N O N I O

S. R. E. Cardinali, S. P. D.

Diu est, quod ego & amore incensus tuarum clari
tarum uirtutum, & magnis tuis beneficijs obligo
tus, toto tibi animo sui deditus: tuamq; ampliudinem
omnibus meis officijs colendam mibi proposui. Sed hoc

meam voluntatem quominus tibi adhuc per literas decla-
rari, id cause fuit: quod sperans aliquando congregati-
sum, & coram tibi animum meum patefacere: reserua-
bam me ad id tempus, quo presens praesenti tibi & agen-
tis pro iuis erga me beneficijs gratias, & totum me in
potestum tuum traderem. Sed cum hoc longius iam fie-
ret, multeq; me cause & difficultates quotidie detin-
rent, quominus in ista loca & ad summi Regis conse-
cuum, sicut constitueram, accedere possem: statui non esse
amplius differendas has literas. Que si non totam uim
amoris in te mei, que permagna est, tibi explicarent:
nonnulla tamen me liberarent culpa: que uero ne à me
suscepisti. Feci enim certe, quod facere non debebam: ut
nimis sero, quo animo sim erga te, tibi significauerim; com-
misisti, ut parum grati & beneuoli hominis officio uidear
fundiri. In quo oro te, & que tua est humanitas, uchein-
terrogo, mibi ut ignoscas: ne'ue id negligentiae mee, aut
obligacionis tuorum erga me meritorum, sed inani potius
spiritu cupiditati uisendi & alloquendi tui attribuendum
pateret. Quod cion confidam me à te pro tuae naturae beni-
gnitate iam impetrasse: accedam ad reliqua, que mibi scri-
bi in his literis proposita sunt. Primum, ut tibi de tuae
amplificatione dignitatis gratuler: deinde, ut pro acceptis
beneficijs gratias agam. Gratulor igitur tibi, & ualde
gratulor, quod istum gradum honoris amplissimi ita es-
consecutus, ut non laus tua in illo honore posita, sed for-
ma uirtutem tuam secuta esse uideatur. Nec uero ulla est
terior, & magis te digna gratulatio, quam quod tu is ho-
nor es, ex ingenij, uirtutis, nobilitatis, prudentie ornamen-
ti preditus, ut nullus sit tantus honor, qui tibi non ita de-
ditus sit, ut tamen dignitati tuae par esse non queat. Sed ut

hæc mittam, que hoc etiam maiora in te ac præstantia existunt, quod omnis doctrina, & omnium artium opificiarum comitatu ac scientia sunt instructa: illud in tua natura præclarum atque magnificum, quod opes, & gratia, & autoritatem tuam, que magna est, omnibus semper bonis uis esse adiumento atq; præsidio: quanam id hominum laude, aut quibus tandem honorum insignibus potest compensari? Evidem de tuo honore ita sentio, ut eo omnes bonos magis quam te ipsum letari putem oportere. Si quidem illi fructus ubiores liberalitatis tuae fibi in propositos esse sciunt: tu isti honori plus splendoris affer quam ipse bonus tibi. Sed de his, que longiorem multo postulant orationem, tantum impræsentia dictum sit. Illud, quod mei priuati in te est officij, ingenuè aperteq; confiteor, me tibi maximo tuo merito ualde esse obligatum. Recordor enim cum ego essem absens, ac hominum ligiosissimorum ac uiolentißimorum iniuria meæ fortune in grane iudiciorum discrimen essent uocatae: te ita suscepisti meas partes & fauendo, & scribendo, & præsens in meam causam commendando, ut nullum prorsus officium prætermiseris, quod homini amico à patrono amplissimum posset tribui. Idq; neque tu rogatus à me, neq; ulla mea familiaritate coniunctus: ut eo plus beneficium tuum, & naturæ tue bonitas sua sponte propensa ad beneficiandum appareret. Que si studia uoluntatis tue erga me, aut memoria mea perpetuò non hæcerent, aut à me minor quam dignum est aestimarentur, hominem ipse me non patarem. Sin autem rursus illis à me referri arbitrarer possim gratiam: nimis ample ipse de me, & de meis facultatibus existimarem. Que cion ita sint, & cion tuus beneficia in me amplissima, ego natura certè & voluminosa

gratia

gratias opibus & fortuna tenuior sim, quam ut possit à me misericordia & meritis officium par referri: peto à te, ut quiliberalitatis animiq; prastantia, me tibi ab initio deinceps voluntati: eadem nunc & bonitate, & liberalitate, animus meum flagrantem desiderio satisfaciendi tibi, gratiam refrendi, pro relata gratia accipias: meq; tuum totum & in tuorum numero imprimis habeas. Ego enim tibi pollicor ac spondeo, si eandem tu mihi benevolentiam benignitatem & præstiteris, quam ab initio ostendisti, meq; secundum suorum in clientelam perpetuo complexus fueris, datam me operam, ut ne te huius de me iudicij, & tue amice agam uoluntatis pœnitentia. Vale. Carpent.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P E N T. F R A N C. T U R N O N I O

S. R. E. Cardin. li S. P. D.

Suauissimas tuas accepi literas, quas Lugduno in Italiom
proficiens ad me dedisti: librumq; Budei nostri cum
leui, cum ipsum mihi per se gratum, tum etiam gra-
tia quod ueniebat ad te. Quanquam ne id ipsum quidem
utique quod illo modo, & cum illa diligentia ueniebat.
Dilectissimum mihi amoris in me tui insigne testimonium,
cum unum curam suscepisti, ut optatum illud donum ad
te posse retinetur. De quo tibi hoc confirmo, duplarem me-
cupsit uoluptatem, & quod materia digna est eruditis au-
tore, & quod Regis nostri nomen talibus iam scriptis ce-
lebra gaudeo. Budeus uellem genere ipso orationis ali-
quato esset lenior. Summum quidem illius ingenium, &
uerbilem doctrinam, tum autem coniunctam his tot
mentis innocentiam uitæ, & probitatem, & dilexi
super, & admiratus sum. Sed mi humanissime Turnoni,
qui

qui tam repente nobis te cripuisti , queſo ad quod tempeſte expectaturi ſumus ? omnino puto magnis te de rebus auiſiſſe miſſum : tametsi rumoribus multa circumſtruum quibus ego neq; omnino fidem habeo, neq; prorsus deroga Veriō alia ſunt , que magis puto ad me pertinere : uix enim dies & noctes opus illud, cuius tu partem in manib; habes : à qua te lectione abduci laboribus itinerum ac legationis, & plane ſuſpicor, & parum tamen te iacture in facere duco. Tuas mibi honos, & tua dignitas cordi eſt : que ut legatione proſperè feliciterq; perfuncta, quod mihi ipſum cum Christiane fidei & Reipub. commodo coniunctum fit : cum omnium laude & gratia ad tuos te, & nos, qui maximē ſumus tui, primo quoq; tempore recipia Vale, & nos, quod facias, ama. Carpenteracti, xii. Calend. Febr. M. D. XXXIIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R.
A N T O N I O P U C C I O C A R-
D I N A L I, S. P. D.

CVm cognouifsem ex literis meorum , Laurentium Puccium patruum tuum , uirum ampliſſima dignitate & omni uirtutis gloria florentem , ceſſiſſe à rebus humanais , teq; in eius locum eſſe ſuffectum , qui eundem , quia ille , honoris & autoritatis gradum obtineres : ſane & dolui animo uebementer , & letatus ſum. Nam & illius amisi , quem in parentis loco ſemper habuiſſem , defiſcio commouebar : & tue amplificatione dignitatis mirum in modum gaudebam. Quia in diſceptatione doloris atque letitiae aliquandiu cum fuifsem : rationibus utring; perpenſi atque examinatis , tandem iudicavi equius eſſe multò, ubi & dignitati tue gratulari , quoniam illius obitum deceſſio nem̄

nemque lugere: presertim cum hoc à me erga te officium
amicis nem nostra requirat: illi autem nihil omnino
mali conigerit, quod sit luctu & lamentatione dignum.
Non si uiam illam cogitamus beatam & immortalē,
quae in celo his qui cum fide & pietate hic uixerunt, post
mortem à Deo est proposita: nihil omnino earum rerum,
quibus illa comparatur, pretermisit Laurentius. Mitto
nunc bonitatem, mitto liberalitatem, mitto innumerabiles
ab eo, & prope infinitos assidue pro Republica susceptos
labores, humanitatem etiam, facilitatemq; pretermitto,
quæ ille ad se adeuntibus, & ipsius ope ac consilio uti uo-
lentibus, expositus semper fuit. Quid illa uel pietate &
religione potuit esse illustrius, qua ipse erga Deum illius
bonorum studio incensus ferebatur? uel charitate, qua erga
homines? ciam nec monere errantes, nec erigere lapsos,
nec solari desperantes ullo unquam tempore desisteret:
omniq; sua cogitata, consilia, acta, eo potissimum con-
firret, ut sanctæ ecclesiæ bonos apud omnes, & autoritas
magna haberetur. Quòd si illa etiam spectantur, que in
buc uita nobis, qui superstites adhuc sumus, alleuamenta
doloris sunt: nullius unquam nomen nec clarissimum
est. Ille curiam regebat, ille & ciuibus & exteris lumen
preferbat sapientie sue: erga pauperes comis, potentis-
bus non insensus, bonis omnibus futor: nulli unquam
acerbus, maximis porro Pontificibus & consilio semper,
& opera, & omni fide atque amore coniunctus & consens-
tens. Itaque non dubito, quin ista tanta urbs, & ista curia
tibi uiri tam beneficii, & tam sa: uaris, morte sibi tota
squillens & penè ornamenti omnibus foliata esse uidea-
tur. Ego uero, in quem plurima illius beneficia extiterunt,

qui me in filij loco dilexerat, in quo ego patriam mibi sanctitatem et uenerationem constitutam habebam, faciem equidem non possum, quin graui et intolerando maceron urgear. Sed tamen magnum mihi affert solatum, quod intucor te, quem fraterno amore semper sum complexus, cuius patrui tui uirtutes egregie imitatus es, eiusdem fluctum esse honorum et dignitatis heredem. Quod et animo letor, et tibi ac generi tuo Rei^q; publ. Christians bene id ac feliciter euenire cupio. Videor enim sperare debere, te talem patrie et amicis futurum, ut eximissae uirtutes tuas ingenij, integritatis, doctrine, cum magno sum commodo Christiana imprimis religio experiatur: nosq; qui tibi amicissimi semper fuimus, tuorum ornamenti, et laudum participes etiam simus. Ego quod ad me attinet, quem amorem et obseruantiam perpetuo erga te habui, et aucturus etiam magis, et conseruaturus sum, sicut et mea natura, et tua prestans dignitas uirtusq; postule: tu ut me ope et patrocinio tuo, ubi usus ueniat, defende ac tueare, magnopere te rogo. Vale. Carpentorati.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P. I O A N. L O T H O R I N G I O

S. R. E. Cardinali S. P. D.

EX quo tempore primum Romae te cognoui, tecumq; aliquories locutus, perspexi plane et uirutem tuam, et humanitatem non inferiorem esse, neq; nobilitate genetris, neque fortun: amavi semper te plurimum, amplitudinemq; tuam singulari obseruantia sum prosecutus. Sed non contigit mihi ante hoc tempus, ut redigerem tibi in memoria illa initia nostrae familiaritatis, quod utrique nostrum et locorum disiunctio, et occupationum ac negotiorum

dissimil

dissimilitudo, alias curas attulit. Et tamen non dubito, quin
sicut mihi habet in animo perpetua recordatio tui, cum in-
signi benevolentia coniuncta: ita et tu aliquod uestigium
etiam nunc tue erga me pristine uoluntatis retineas. Hoc
si in est, quod confido esse tua animi nobilitate et ingenui-
tate fratus: peto a te, ut has literas eo animo legas, quo le-
gende sunt ab homine amplissimo simul atque humanissimo,
bominis amantissimi ac deditissimi literae. Paulus Sadoletus
adolescens eruditus sane quam liberaliter, mei qui fratris
filii a me in filij loco diligitur, isthuc profectus est et
uiscende aule Regie, et Regis ipsius meis quoque uerbis
conueniendi ac uenerandi causa. Ei ego dedi in mandatis,
ut ad te adiret potissimum, tuaque imprimis gratia atque au-
toritate uiceretur. Eum igitur tue fidei, humanitatis com-
mendo: primum, ut cum ipse comiter excipias, deinde si ita
opus esse cognoueris, ut prebeas illi faciles ad summum
Regem aditus. Quanquam hoc fortassis per alios poterit
consequi, ueruntamen omnis tua amoris erga me signifi-
catio, magno mihi honori poterit esse: quam ego abs te
uebementer medius fidius expeto: nec tam ut apud ceteros
honestus, quam ut tibi ipsi charus esse intelligar. Summe
enim mihi futurum est uoluptati, si intellexero, a tali uiro,
tantis ornato et ingenij et fortune bonis, eodemque in omni
dignitate principe, studium atque obseruantiam meam erga
se parui non estimari. Que et si per se non ualde expetenda
sunt, propter tenuitatem uidelicet fortunae nostrae, tamquam
nos ex eo genere hominum sumus, qui nunquam amicis
solent esse dedecori: suscepimusque semel amicitiae et necessi-
tudinis fidem sumus cum religione retinemus, poterit tua
quodque amplitudo aliquantum etiam de me sibi polliceri, qui
eo animo sum, ut et nobilitati tue honorem, et uirtutibus

laudem

laudem, et dignitati cultum, et humanitati ac benevolentiae erga me gratiam semper sim habiturus. Tu si bar mean voluntatem gratam tibi esse accepia. nq; ostenderis libenterq; mibi aliquod tui amoris in partiucris testimoniun: et studium meum uigebis colendi perpetuò atq; obseruandi tui, et hoc dignum ipse tuo genere, et munera tuorum, ac tua uirtute efficies. Vale. Carpentoraffi.

IAC. SADOL. EPISC. CARP.

IOAN. LOTHORINCIO. S. R. E.

Cardinali, S. P. D.

Non me fecellit, non minus esse in te humanitatis, quin nobilitatis. Preclara omnino ingenia, que banc laudem consequantur, ut non plus patientur in se ornamentorum et dignitatis à fortuna esse, quam à uirtute: idq; tu in te fatis antea noueram. Sed tamen Paulus ad nos resuſſus, ea mibi de te narrauit, hisq; uerbis animi tui egregie uirtutes atque laudes est persecutus, ut ad summam mentis liberalitatis et humanitatis opinionem addi iam ubi posſe uideatur. Evidem quod me habiturus esſes in memoria, quod Paulo ipſi nullo loco defuturus, et sperai antea, et nunc re expertus sum. Sed quod tam studiorum tamq; amanter id esſes facturus, uicit in hoc (ut uero fatear) tua excellens bonitas expectationem meam. Inquit quomodo tibi agam gratias nescio: cuperem equidem reſſerre et dignas, et debitas. Sed hoc etiam fuerit prestatu animi tui, scire promerer de altero, quantum tibi reddi non poſſit. Ego uero non tam fortune, neq; opum premiis et honoribus, quam ista comitate nature, et significacione amoris ſic obligor, ut nullum ſit uinculum ad me deſinciendum potentius. Quo quando iam tibi ita obſtricuſum,

fum, ut solvi eo amplius nec possum, nec uelim: sic debes de me existimare, nullius tibi animum, nullius studium, nullius observationem eque esse paratam, ut mean. Et quoniam in gratia referenda nihil tibi possum de me polliceri, quod copiarum et opum sit, quibus tu pro tua et maiorum tuorum amplitudine ac dignitate honestissime abundas, ego minus etiam quam mediocribus contentus uiuo: id quod in me est, quoque solent uiri magni, et praeclentes, ab amicis tenioribus contenti esse, polliceor tibi et recipio, si mes digna fuerint studia quorum testimonio uirtuti bonos habeatur, gratiam me tibi aliquam in illis, et ueri amici fidem operum naturum. Paruum hoc quidem, et cuius penit me pudeat. Sed tu, qua magnitudine animi nostram spem deteuit officijs superasti, eadem summam in nobis uoluntatem referende gratiae pro relata gratia accipies. Vale patrone noster, et nos tui studiofissimos tuo patrocinio semper tuere. Carpentoracti, x vii. Calend. Septembris, M. D. XXXII.

IAC. SADOL. EPISC. CARP.

IOAN. LOTHORINCIO S. R. E.

Cardinali, S. P. D.

N me à uobis digressu, nescio quo pacto imago omnium uestrum, summiq; imprimis Regis, atque tua non solum me discedentem prosecuta est, sed usq; adhuc in animo meo permanet: ac, ut se habet res, etiam permanura uidetur. Hac enim illa in me familiare sibi iam domicilium. Quod profectò euenit magnitudine quadam amoris, quo erga nos incensus sum. Iandudum hoc quidem: etenim sat diu est, quod mea et studia, et officia ad utrunque uestrum coendum contuli. Sed mea haec uoluntas etiam confirmata

p tior

tior facta est, posteaquam ego sum cum ambobus uobis collocutus. Quo in congressu non tam potestas et amplitudo uestra, que quanquam permagna est, alios tamen et habuit pares aliquando, et habitura est: quam humanus que illi amplitudini maximo est ornamento, et in quibus singulares esse contenditis, fecit, ut uos ego precipue et colam et admirer. Itaque nil mirum, si uobis et amo et obseruantia sum addiclus: quorum alterum uirtutis nostrae iure ac merito debetur, alterum potestati. Sed et hoc cogitans, cum animi mei studium et benevolentiam uobis declarare cuperem, uel potius ab amore ipso cogente ad Regem quidem non sum ausus, neque sane conueniente ad te uero, cuius mibi comitas magis est in promptu, haec dedi literas: nihil aliud postulans, nisi te illis interpretib; quando coram non licet, et salutare, et uenerari, et memetipsum in memoriam redigere: petereq; a te, ut in numero tuorum habere pergas. Hoc cum mibi optimum est, tum uirtutis proprium, et humanitatis, et nobilitatis imprimis tue. Vale. Carpenteracti, v. Idus Iulij.
M. D. XXXIII.

I A C. S A D O L. E P I S C. C A R P.
IOAN. LOTHORINGIO S. R. E.
Cardinali, S. P. D.

ET si ea sunt cure et occupationes tue in hoc tempore, ut magis tu uotis precibusq; nostris apud Deum adiuuandus, quam literis interpellandus esse uidearis: propterea quod haec de pace actio, praeclaraque tractatio, totue fidei diligentieq; permissa, in alias cogitationes nime deriuanda est. Tamen cum ueniret mibi in mentem te cum esse, qui summam nobilitatem tuau, quam a maiori

ribus acceperisti, virtute etiam & humanitate tua feceris ampliorem: ingenij autem tui magnitudinem nossem, qua tu obire simul multa, & confidere paratus es: non putavi molestum tibi me factorum, si cum hominem tibi commensasse, quem imprimis dignum tua benevolentia esse arbitror. Florentius Volusenus, natione Scotus, elegantia morum, & literis Latinissimus, de quo homine sane agendum punit tecum est, quippe, qui tibi probè notus sit, & tue bonitatis ope ac subsidio, literarum studijs Lutetiae aliquantum tempus operam dederit. Is cum superioribus mensibus urbis Romæ usitate studio flagrans, de tua uoluntate cum collega tuo Ioanne Bellaio, uiro ornatissimo, in uiam se dedisset, atque Auenionem usque esset peruenctus: ibi aduersa detudine, & inopia rerum necessiarium subsisteret compulsa: pauloq; post ad me se contulit: quem ego, quamquam pertenuis, & magnis rei familiaris difficultatis affectus, iucundè tamen, comiterq; recepi: cognitoq; mox hominis ingenio, & natura ingenua liberaliqt; perspecta, etiam in honore deinde habui. Etenim nihil est quod agam libentius, quam ut opituler, quoad possum, doctis viris: ex eorum animos ita sustentem, ut ne eos studium suum in optimis artibus posuisse unquam peniteat. Quod si nee huic uoluntati fortuna benignius esset suffragata, nemo me (opinor) istam uel laudem, uel uoluptatem bene de bonis promerendi, studiosius appetisset. Nunc in hoc mea uite statu, qui, et si multis externis rebus deficitur, eas uenit habet insitas animi iucunditates, ut mea maximè forsan contentus uiuam. In eredium tamen illud me angit, quod non possum quemadmodum quidem cuperem, bonis & doctis dominibus prodesse. Quod iccirco ad te scribo, ut tu, qui potes, & qui hanc liberalitatis ac beneficentie laudem

libentissimè soles usurpare, gaudeas isto tuo tam excelle
te bono: hocq; its statuas, quod præclare intelligis, Nihil
esse beatius, quam habere bene de multis promerendi fac
tatem, cum istiusmodi natura & magnitudine animi, &
abilitate cōiunctam. Sed ut eò redeam unde diuerti, Flora
tius mecum nunc Carpentoracti est, maximoq; animo, & in
credibili assiduitate optimis literis, præsertimq; Philoso
phie dñs operam: mibiq; in quotidiana consuetudine ab
modum iucundus & gratus est. Te porrò domum & po
tronū suum prædicat ipse, ac profitetur: inq; ea parte se
per futurus est, quacunq; tu iusserris. Eum ego tue fidei bo
nitati, liberalitatiq; commendabo: & abs te uehementer pen
ut quando ipse non minus hic studia doctrinæ persequitur,
quam si Lutetiae esset, uelis pro tua præstanti liberali
tura, eam mercedē annuam illi saluā abs te esse, quam iam
pridem constitueristi. Hoc cion tua amplitudine, generis
tui, ac uirtutis gloria maximè dignum est, tum mibi am
faturus es gratissimum: qui ea obseruantia, qua ceipi, &
assiduc prosequor: amoremq; meum semel erga te, optimo
guidem iure suscepsum, fidelissimè conseruo. Deumq; in
mortalem supplex oro, ut cum tibi salutem perpetuam
incolumentem, tum fructum & laudem bene confici illa
muneris, in quo honorificentissimè, & summa omnium ex
expectatione uersaris, præbeat & largiatur: ut tua op.
prudentia, labore, autoritate, conciliata pax, nos non solum
in otio, & in tranquillitate constituit, sed ab ijs periculis
que mihi uidentur multa & grauia impendere, reddat
tos. Vale. M. D. XXXVI. Carpentoracti.

I A C. S A D O L. E P I S C. C A R P.

N. A C R O M O N T I O S. R. E.

Cardinali s. p. d.

P*otes meus, qui istuc ad salutandum maximum istum*
 Regem meo iussu accesserat, in reditu suo ad nos, de
 tua uirtute, prudentia, autoritate multa mihi narrauit: il-
 lud⁹ addidit, singularem tuam quandam erga se & exis-
 tuam humanitatem in omnibus rebus se expertum fuisse:
 praeceps cognouisse pluribus signis atque indicijs me
 ipsū quoque tibi esse cordi:paratamq; esse, si quid incidat
 ut quis sit, & operam mihi & benevolentiam tuam. Que
 ego in accipio, ut ad agendas tibi meritas gratias, animi
 quidem nullum, facultatis autem parum babere mihi ui-
 decet. Tali enim uiri neque testimonio ornatus quicquam,
 neque amicitia fieri potest optabilius. Sed ego, et si tue am-
 plificatio dignitatis in ea incidit tempora, quibus ego ab
 Urbe absū: nominis tamen tui studio quodam etiam an-
 tes tenebam, quòd non pauca de te, & de uirtutibus tuis
 audieram, que nunc quidem apud me expressiora facta
 sunt, postquam tua bac recente humanitate, tanquam quo-
 dan albido lumine, apertius nobis sunt demonstrata. Ac
 quod ad gratulandum tue dignitati pertinet: non te ar-
 diror dubitare, quin mihi sit honos tuus charissimus, &
 amplitudo precipue grata: cùm tu presertim istam ipsam
 dignitatem meritus ante sis, quām obtinueris. In quo mas-
 sū gratulandum mihi uidetur, quòd tu non minus splendo-
 ris ipsi bonori afferas, quām honoris tibi. Sed tamen spectas
 tu uirtutem his etiam insigniri fortune ornamentis optan-
 dum est: quod ego in alijs facio & semper feci magis,
 quām in me ipso. Nam cum ceteris qui bene essent meriti,
 omnia bonorum insignia semper optauerim, mihi hanc de-
 legi & fortunarum & uite mediocrematem, in qua beata
 precipue uita consistit. atque hoc animo ac iudicio ex ur-
 be Roma egressus, tanquam è magno mari, in hunc exis-

quum quidem, sed tamen tutum & tranquillum portum
me contuli: in quo sic uiuo contentus, nullius fortunam
anteponam m^ec^e. Quanquam hoc fortasse bumilis am-
bitus, illud ampli & magni, uirtutem & quare honoribus, qui
in te factum esse mibi summae uoluptati est. Quare & bu-
nori tuo gratulor, & uoluntati erga me maximas gra-
go: tibi uicissim pollicens, si quid acciderit, in quo tu
tibi obseruantia & opera alicui possit esse uoluptati, (in
commodo, aut ornamento, non ausim dicere) me sic amat,
& studio, & uigilantia esse enixurum, ut tibi facile pa-
te in homines non ingratos tua & officia & benevolentia
indicia contulisse. Vale. Carpentoracti, xviij. Calendas
Septembrit, M. D. xxxii.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.
C A R P E N T. A V G V S T. T R I V V L T I O
S. R. E. Cardinali S. P. D.

Quanquam tu paulo ante a nobis discessisti: tamen
qui uam, mi humanissime Triuulti, ni iam pridentum
factum esse uidetur, cum te non uidi, neque tecum colloc-
tus sum. Ita sum captus tua ista prestanti humanitate, su-
uissimisq^z sermonibus: qui inter nos tales extiterunt, que
les amantium inter se, & benevolentium esse solent, su-
liaritate dulces, simplicitate aperti. In quibus ego &
tuum tuum erga me perspexi plenum amicissime uol-
untas, & tu de meo persuasiſſimus esse potes. Sed eti^m tu
nimium celer, subitusq^z discessus, non mediocre mibi des-
iderium tui reliquit: habuit tamen in memoria, que tibi
proficiſſenti facturum me receperam, dediq^z ad summum
Pontificem literas, tuum hac transſitum illi declarantes, &
quantum tu in omnibus sermonibus consilijsq^z rerum &

gesarum, aut gerendarum animo et cura mibi excubare
tuis esset: quo ipsius dignitas, et sedis apostolice autoritas
ante semper salua incolmisq; maneret. In quo de-
betum tibi tribui apud eum uirtutis, et humilitatis, et
prudentie testimonium. Hoc cum a me ita factum sit, scri-
psimus preterea non pauca ad huius statum prouinciae
penitentia: tue nunc partes sunt, certiorem cum facere
perlitterat, quid tibi de omnibus bisce rebus uideatur, ut
si fieri potest, tua autoritate ad nostros scribendi rogan-
dig labores accedente, maior ab illis habeatur horum lo-
corum et populorum ratio, quam adhuc quidem habita-
est: et utri si cogitare uolumus, habenda etiam est. Siue
enim sive italic res fuerint, quod opto equidem ut ita sit,
et Deum immortalem supplex precor, magnum sacerdo-
talis sine et dignitatis in his regionibus est ornamentum:
sive ille excidio calamitatiq; propinquae, quod magis for-
midio, horrecoq; hic portus fortunis omnium futurus est
maximu. Sed ego imprudentia labor, qui haec te admou-
tam, cui non minus nota sunt, quam mibi. Quamobrem
de his bastenuis. Illud silentio non preteribo, quod me
non erga te amor animo et lingua usurpare sepe cogit,
ne inimicis cum omnibus meis: atque ita tuum, ut qui
te ex animo magis diligit, quam ego et diligo, et omni
calu obseruantiaq; complector, habess profecto neminem.
Vde. Carpentoracti, v i. Idus Nouembris, M. c c c c c.

XXXL

IAC. SADOLET VS EPISC.

CARPENT. AVGUSTINO TRI-

nultio S. R. E. Cardinali

S. P. D.

p 4 Accepi

ACcepi literas tuas, quas ex Vrbe ad me dedisti, in quibus recognoui animum tuum pristinum propositum in rem & dignitatem ecclesiasticam: tuanq; erga me plenam amicissimi studij uoluntatem: pro qua tibi memorem hinc obstrictum esse sentio. Sed accidit mihi periculum commodè, ut molestissimo morbo impedirer, quoniam quod maxime cupiebam, celerius ad te scriberem. Nihil enim fieri potest amore in te meo, & uoluntate tecum posse literas quasi colloquendi, ardenter. Quo è morbo si emergero, nullum à me officium benevolentissimi hominis requires. Nunc ut se res habet, quanquam spem propinquam optatæ salutis iam habeamus: sumus tamen admodum indecilli. Quòd cum summo Pontifice diligenter egerit populosq; illi bosce commendaris, qui etiam sua sponte plurimum debent esse commendati, pertinuit hoc ad fidem quoque tuam, & ad amplissimi hominis autoritatem: quem maxime grauis est, cum utilitati publice suffragetur: in qua quòd te video & animo & cogitatione intentum, maiorem in modum tibi gratior. Vera cum est laus, & meo quidem iudicio omnium maxima, dignitatem qua quis plurimū potest, & sapientiam qua est proditus, ad alienum commodum potissimum, & ad utilitatem Reipub. conferre. In qua procuranda cum & mibi, & cunctis qui ad commune bonum contendunt, proposui & opera & prudentia tua: iure & tu magnus, & qui tua amicitia fruimur, florentes per te, atque benevolentissimus. Sed quid in his locis nunc agatur, quod quidem cognitione dignum sit, quoniam & legatus missus est de tua opera, qui Pontificem de omnibus rebus edoceat, & idem meas literas meaq; mandata ad te pertulit, si modo illibet peruenit, nunc non est commemorare necesse. Illud tibi non

dubitasse uolo: in omnibus que gerentur, queq; contin-
gent, ut publice, quam priuatis meis & proprijs, me sem-
per in iure fide, patrocinio, benevolentia, autoritate, plurimū
esse presidij atq; opis mihi constitutum arbitrari. Vale. IIII.
Nona Martis, M. D. XXXII. Carpent.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARP.

AVGVST. TRIVVLTIO

S. R. E. CARDINALI,

S. P. D.

Nihil mibi accidere potest tua erga me benevolentia
Negram, que quidem quotidie magis apparet ex ijs,
que mesasfa dicas, aut facis. In quibus etsi patrocinium
bonis amplissimi, atque omni bonore laudeq; dignissimi
mibi peropatum est: amor tamen tuus multò est iucundior.
Sed quod ad postulata illa attinet, quorum tu exemplum
mibi militandum curasti, res mibi ipsa iampridem fuerat
nu. Nam ex ille qui illas res petebat, diu ante mecum
communicauerat: egoq; illi uehemens dissusor fueram:
non minus hercule quietis & utilitatis ipsius, quam publici
boni causa. Videban enim, id quod certe contigisset, si hec
oppida permutasset Pontifex, non sine magno tumultu
rem faturam. Sed etsi minimè illius hominis consilia mibi
probabantur: tamen quod cogitationes suas commiserat
mibi, sudemq; imprimis habuerat: cuiusdam religione officijs
impediti me arbitrabar, quo illi minus obstarem. Atque ita
dies nunc interpretor: neque existimo posse me fide integra
quipiam aduersus eum moliri, aut scribere. Illud
mibi quidem nouum & mirabile uisum est, eum ipsum
Regem, qui illum hominem alieno beneficio ornare cona-
batur: suis & maiorum suorum beneficijs, que ab regia

liberalitate iam diu erant profecta, cum spolia esse, et pri
uauisse. Scito enim duo uel præcipua oppida fuisse illa
adempta, et ad Regiam ditionem reuocata, que ipse et
maiores sui tenuerant. Quanquam hæc iex non illi sibi
proposita est, sed omnibus ad quos quomodo Regum be
neficia eiusmodi his ducentis annis peruerterunt: ut cogi
tur cuncta restituere, et quidquid illud est, quod tuum
nomen obtineat oppidi, id remittere Regi. Quid utinam
hactenus tentatum sit, neque transeat ad sacerdotes. Qui
si acciderit, non mirabor, quando qui istic regnari, no
men fortunatisq; sacerdotum omnibus modis dilacerant
prebent. Qui enim sancti apud ceteros, et uenerabili
esse possunt, si à tutoribus suis sic despiciuntur? Quid no
pugnantiam epistolarum mearum fidemq; testimonij, quod
ego unius hominis reprehensioni primum, deinde laus
præbui, excusaris apud summum Pontificem, ueraq;
rationem in excusando adiunxeris: non dici potest, qua
mibi feceris gratum. Nec in eo tamen humanitatem solam
et benevolentia erga me usus es, sed summa etiam et sin
gulari sapientia. Nam aut necesse est, si hæc permittitis
testimonij mutatio, eos qui aliquando peccarent, nunquam
recte facere: aut eos qui semel accusando scripsierunt, in
rebus, sed hominibus semper inimicos esse. Ego uero bon
nam quenquam odisse, nunquam duxi esse sacerdotis. Re
bus autem amicum aut inimicum esse, prout ille res bona
male uerba sint, arbitror esse hominis, et Reipub. commoda
et suo officio consulentes. Itaque si (quod nolim) aliquis
accidat eiusmodi, quo mibi denuo testimonium mun
dum sit, non id facere uerebor: neque aliquam extimo
scam culpan, ubi ueritas mecum steterit. Quapropter li
uehementer rogo, ut repetito cum summo Pontifice de illis

rebus sermone , sensum bunc animi mei totum illi aperias.
Glaucium nostrum , hominem tua benevolentia dignum ,
quod benignè honorificeq; tractaris : facis tu quidem sem-
per quod virtus postulat tua , naturaq; pleni humanitatis
ac amicitis. Sed ego totum illud tribuum mibi intell'go ,
memorq; tibi de eo babeo agoq; gratias : quanquam hoc
officio mibi sepius utendum est , ita de me aſſidue insigni-
torq; necris. Solum ex omnibus tuis dictis ac factis ali-
quantum mibi molestum illud fuit , quod meis familiaribus
affirasti , neſcio quid te de me , et de honore meo cogua-
re. Queso humanissime atque optime Triuulti , an nondum
cognosu mentem meam , qua ab omni mutatione fortune
et status nihil est abborrentius? Utinam mibi incoluntis
hec aliquandiu maneat , qua nunc diuino beneficio fruor:
ceteris rebus omnibus sum beatissimus. Nec beatitudine
illa , que maxime meae profissioni conueniret , si eſſem is ,
qui eſſe deberem : sed de hac humana felicitate loquor.
Quid enim mibi abesse potest iucunditatis ac letitiae , qui
haec conditione fortune in qua sum positus , summè contens-
us sum ? quin et in animo meo pacem , et in populis mibi
creditis benevolentiam , et in studijs meis admirabilem
solitatem , et in omni parte actioneq; uite auream illam
melioritatem et consecutus sum , et quoad licet conſeruo.
Noli me , oro , in illos fluctus ex hoc portu reuocare , neque
mibi iniūcere huiusmodi ſcrupulos , qui me (mibi crede) ad-
modum stimulant. Demus potius operam , ut illis p̄eclaris-
fuis boneſtissimisq; artibus , in quibus elaborauimus usque
a puer , dignum laborum p̄emium immortalitatem con-
ſequamur. In quibus ego te absentem cogitatione mea
implicor : habeoq; iam paratum locum , ubi fidem illam
ad preſte , quam cum Carpenteracte diſcederes tibi dedi.

Ad

Ad hec tu me adiuua, & suscipe causam banc multò a
commodatiorem mibi. Quod facies si me amaris, & nra
omnibus tuebere, & quod precipuum omnium est, me
tranquillitatis fueris patronus. Vale. Carpentoracti, in
Nonas Maij, M. D. XXXII.

I A C. S A D O L E T I
E P I S C. C A R P E N T O R A-
C T I, E P I S T O L A R V M
L I B E R V I I.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
P E N T. B E N E D I C T O A C C O L T O
S. R. E. C a r d i n a l i
S. P. D.

O G N O V I ex literis meorum, qui
urbe sunt, te (quod magne uoluptati nō
fuit) saluum & sospitem ab alienis ut,
quo fueras horribili tempestate compa-
sus, Romam reuertisse: neq; soliam urbini
afflictæ & moerenti lucem tue uirtutis & dignitatis am-
lisse, sed nobis quoque, qui longè absimus, declarasse, quia
esset memor ueteris amicitiae, & quam propensus ad in-
uiendum commodis & utilitatibus nostris animus tuus. Si
enim mei ad me scribunt, te ita cum eis de me collocum
esse, nihil ut prorsus fieri potuerit amatius. Quod et si non
quim dubitau, quin ita esset, confisus constantia & humi-
nitate tua: tamen nosse quotidie magis, req; ipsa experiri
saluum mibi esse præsidium amicitiae apud eum, quem &
dilexi semper præcipue, & colui, mibi est grauissimum.
Itaque quod ad partes meas attinet, sic tibi uelim perfun-

der.

deus, ex hoc qui te obseruant & colunt, quorum maxima est pro tua amplitudine & liberalitate multitudo, nemini me contedere, neque in officio, neq; in benevolentia, neq; in recordatione pristinæ necessitudinis, neq; in tuarum præstatuum virtutum laude & celebratione. Dignitati uero tue hoc minus multis uerbis in hoc tempore gratulor, quod & tu tibi est sat perspecta uoluntas, & honor iste non certior in te, cum tibi datus est, quam anteā, ciam speratus atq; preuisus. Et mehercule etiam, quod tempora eiusmodi sunt, ut honori ipsi magis ex tua persona, quam ex eo tibi uideatur esse gratulandum. Quapropter hoc tantum dico: omnia que ad decus, & ad amplitudinem tuam pertinent, non minus grata atq; optata accidere in te mihi, quam si in ipsum me collata essent. Quanquam habeo ego quidem id quod maxime semper expetiui, honestissimum otium, quod tam a me in regenda ecclesia mea, & recolendis optimarum artium studijs summa cum animi uoluptate consumitur. Tu si ista erga me uoluntate perpetuo fueris, nosq; absentes tua fide & patrocinio tueri perrexeris, maximo me honore & premio affectum esse arbitrabor. idq; ut facias, te uicementer etiam atq; etiam rogo. Vale, & patruum tuum bonum amplissimum meis uerbis saluere iube. Carpent. t. VI. Calend. Iunij M. D. XXIX.

BENEDICT. ACCOLTUS S.R.E.

CARDINALIS, IAC. SADOL.

Episc. Carpent. s. p. d.

Nihil gratius, nihil iucundius accidere mihi potuit tuis litteris. Tum quod eas legens uidebar tecum esse, quis laquentem audire semper mihi magne uoluptati fuit: nam quod erant plenissimæ & officij, & humanitatis, cum preclar

preclara significatione tue erga me uoluntatis. Quo d
mibi iam ante a perfecta erat, tamen quod eandem illa
absens ostendebas, quam omni tempore presens declaras
ueras, ruit mibi summopere gratum. Non quod de tua em
stantia dubitarem: sed illius commemoratione sum maxim
delectatus. Ego autem, quod preclarè nosse debes, te ab in
eunte etate dilexi, seciç; semper plurimi: neq; solum excep
tentem illam doctrinam tuam, sed grauitatem etiam, & pro
dientiam sum admiratus. Et, quod iudicium meum fuit
uirtute tua, te unum mibi in omni uita ab initio imitandum
proposui. Quod si eò, quo tendebam, accedere non posse
tuum tamen in me studium cum paterna benevolentia con
iunctum in eo nunquam defuit. Que res ita in animo meo
residet, meq; ita admonet, ut me tibi plurimū debere pref
tear. Quod cum ita sit, persuasum tibi esse potest, omnes
quecunque in me sunt, quemadmodum etiam dixi tu, a
commoda & dignitate tuam prompta esse, atque pars
meq; nullum unquam officij genus prætermisurum, qui
usui possit esse eius rebus. Tu quum perfunctis magis lib
boribus, eò te receperis, ubi arbitratu tuo in literis, o
rum dignate uiueres: non possum non probare omniū illa
tuum, quod & tibi honestissimū, & nobis fructuissimū
est futurū. Sed scito, res nostras hic te maxime desiderat
quibus profectio si adesses, plurimū opis afferre posses in
tute tua. Et mibi imprimis gratissimum faceres: cuius ergo
quotidiana consuetudine, hominis omnium prestansissimū
quam familiarissimē uti uellem. Sed uero prudenti non
audeo consilium dare. Patrius meus tibi salu
rem reddit. Vale, & me quod facis ama.

Rome, xii. Cal. Iulij, M. D.

x x i x.

IAC

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. B. ACCOLTO

S. R. E. Cardinali S. P. D.

Nihil recordor permultis bisce annis mihi accidisse
 gratias, neque optatius, quam tuas nuper literas: plen-
 nissimam fuerunt amoris, suavitatis, officij. Quodq; ad
 praeclaram iam laudem tui prestantis ingenij pertinet, eo
 modo scripte, ut purius, aut elegatius, quod me legisse mea-
 merit, habeam profecto nihil. Itaque duplici ex illis gau-
 de affectus sum. Nam cum omnis tua erga me uoluntatis
 significatio pergrata: tum uero orationis nitor, et uerbo-
 rum ac sententiarum uenustas, quam in scribendo adhibui-
 si, mihi vehementer iucunda extitit. Simul enim intelliges
 hanc legem, et quam tu de me amicè honorificeq; sentires:
 et in explicando, quam tu existeres dignus, ut de te ab
 omnibus preclarè ac mirabiliter sentiatur. Nam illa tua
 dulcis cùm memoratio superiorum temporum, repetita pro-
 priè ultimo, et perducta in hoc usq; tempus, cum illustri
 testificatione tui de me iudicij, perpetuaeq; opinionis, tan-
 tum mihi leticiam attulit, et uoluptatem, ut eam uerbis co-
 sequi non possim. Planè enim perspiccio, id quod his tempos-
 tribus rarum est, in homine presertim potente, firmam ma-
 nere quid te amicitie fidem, per quam amici, quamuis ab-
 sentes, memoriam benevolentiamq; conserues. Sed profecto
 illud uerum est quod dici solet, cum qui bene à natura ad
 amplexandam laudem constitutus sit, omnes facile in ani-
 mo comprehendere uirtutes. Quam ego ingenij indolem
 in te intuens, iam tum à primo, cum etiam penè puer me ti-
 bi adductum in amicitia esse uoluisti: cœpi sperare conti-
 nuo magna, eaq; de te feci iudicia, quæ postea euentu ipso
 improbata sunt. Eisi in eo quidem omnes decepti fuimus,

quod

quod spem opinionemq; nostram, tuamq; unam etatem, in
tus ipsa in te longe antecepit. Verum haec ad exponenda
longius fortasse tempus & copiosiorem desiderant ordinem. Que autem sunt officij & exposita alijs sunt, e
nunc breuiter sic exponantur: ut scias, nihil mihi esse quod
in optatis, quim tibi persuasissimum esse, me inter nos, e
pro tua dignitate & summa liberalitate permulti su
maxime omnium esse tuum. Id quibus alijs officijs posse
declarari, si sciueris, non committam ut meum ullo inha
studium requiratur. Hoc quidem ipse per me prestabos
per: atque efficiam, ut neque singularium tuorum laudum con
memorationem, neque tuorum de me meritorum memoria
que quidem hoc recente testimonio tue erga me vales
luntatis cumulata sunt, illa unquam mihi ex animo a
ore etas deleat. Quod si hoc otium, quo ego maximus
lector, & quod tu (quanquam te consuetudinem meam con
siderare preceperas) non probare tamen non potes, Da
mihi fortunauerit: dabo operam profecto, ut me neque
amore, neque in fide amicitie, posterioreis ferre partibus
qua in re intelligas. Vale, & nos absentes tuere. Capa
xviii. Calend. Septembbris, m. d. xxix.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.

C A R P. B E N E D I C. A C C O L T O

S. R. E. Cardinali,

S. P. D.

Non putavi me contra officium esse facturum, si
benevolentiam & studium erga me quod multis locis
sepe sum expertus, ad omnes res, quae ad me ipsum perti
nerent, tua ope conficiendas, familiariter aduocarem. Ne
neque est omnino quicquam, quod mihi ego de te non poss

cer, et tua egregia præstansq; liberalitas ea est, ut nos,
qui te plurimum et obseruamus et colimus, iam pro nos
istro iure propè illa abuti posse uideamur. Verum id quod
peto huiusmodi est: Antonius Cornazanus, qui mea Ro-
me negotia procurat, vir probus et fidelis, et in omni
officio retinendo imprimis diligens, mibi est propter uira-
tatem et fidelitatem charissimus. Eum ego ualde mehe-
cule optarim renuerter ad nos, solitaq; officia et munera
obire mecum, que semper mibi ab illo grata acciderunt:
quod etiam ipse non nollebat. Sed cum propter causas qua-
dam uel notas tibi, uel certe non difficiles cognitu, eius ad
nos reditus hoc tempore uideatur esse interclusus, inq; bac-
re, que sine incommoda mibi est, illud tamen possit inesse
commodi, quod in urbe remanens, nostra obire negotia,
et si quid mea interfuerit, quod usu uenire in dies singu-
los potest, te ipso quidem patrono et defensore, id expe-
dire ac transigere, plurimasq; mihi in eo operas utiles
ane oportunas præbere poterit: statui, quod necessari-
erat faciendum, ad id meum quoque consilium et uo-
luntem adiungere. Itaque ei permisi, uel potius cum hor-
um sum, ut Rome domicilium habere institueret, nec
quid alium tamquam apud eum, cuius ego (si istuc esset)
domus et contubernio potissimum uteretur. Apud te, inqua-
tu esset in familia, mihi proponere cuestigio coepi. Nam
nec honoratiorem sibi dominum, neque maiorem apud cun-
dum dignitate, in me ipsum benevolentia, quam te, habe-
nullum posse intelligebam: nec uero cuius et animus et
moriens meis rebus esset parator. Quapropter cum res
fessae habeat, equidem quod mihi abs te petendum est,
quod pactio petum non satis reperio. Si peto audacter et
liber, timeo ne nimis confidens: si religiosè et pudens

ter ne nullius animi esse uidear. Ita alterum meus pudic
alterum tua liberalitas, & nostra uidetur coniunctio repa-
diare. Sed si ego in omni uita præcipuum comitem meorum
actionum, consiliorum, uoluntatum, pudorem semper ei
uolui, nihilq; mibi fuit antiquius, quām cum retinere perbi-
ligentery, in quo ornamentum totius uite mibi decreuerit
positum: patieris tu, quæ tua est humanitas, te à me roga-
atq; orari: quod equidem ago studiosè, ac uehementer: familiarem meum uitrum optimum, quem ego multis
causis mirificè diligo, t:um familiarem esse uelis: statuq;
eo apud te domū habendo, mei quoq; absconsit partem
paruam te habere. quippe cūm crebrior multò futura fu-
et tuorum beneficiorum instauratio erga me, et symph-
catio meæ perpetua erga te uoluntatis: que quidem illa
interprete quotidie magis tibi declarabitur. Sed uenori
quod modice, et cum religione me rogaturum dixerim
id iam non rogare, sed efflagitare uidear. Quare plus
hec fortasse quām opus fuit. Illud tantum adiungam: si
minis opera et obsequio uti institueris, magnam te ex ea
fide et diligentia commoditatem esse capturum. Mibi in
ita gratum facturum, ut tua quotidiana merita erga me
quibus ego tibi me deuinctum esse cōfiteor, hoc etiam si
non parum cumulata futura fint. Vale. V III. Cal. Octob.
Carpentoracti, M. D. XXIX.

I A. C. S A D O L E T V S E P I S C
C A R P. B E N E D I C T O A C C O L-
T O S. R. E. C a r d i n a l i s. P. D.

Non reperio uerba, quibus tibi agam pro tua eximi-
ac præstanti erga me uoluntate gratias: quam in
disertissimis literis preclarè declarasti. Voluntate am-
dici

dico? quis unquam illustrius, & certioribus factis ostendit,
ditem honorem sibi esse cordi, quam tua erga me non
dicam satis, sed merita iam compiuta sunt? Nam quod fis
dem amicis nubi absenti prestatas eandem, quam praesentis
olim officiis omnibus praestitisti: neque officit anima tue
quisluminibus, altitudo & fortunae, & dignitas tue,
quoniam me respicias, in eodemq; habeas loco, quo antea
habere eras solitus: si hoc uirtutis, sit constantiae, & ani-
mi magnitudinis tue. Que uero in ipsum me contulisti
multa & magna non amoris solum indicia, sed summae
etiam liberalitatis, quibusnam ipse uerbis, aut quo dicendi
genere satis exprimere possum? Quod fauisti nubi uides
liet ex animo semper: quod mei absentis famam & no-
men aduersi malevolos homines & alienae laudi libenter
obtinaces, studiose tutatus es: quod meis, & meorum
amicorum affium, familiariumq; negotijs, nunquam iuum
parocinium & autoritatem deesse passus es, nemoq; apud
principem pro me aut saepius intercessit, aut uebementius:
quejo, ista omnia quanti? preseruum a tanto uiro, tanta au-
toritate, tanta eloquentia, tantis ornamentis honoris, fortu-
nis, ingenijq; predito? Quibus tamen contenta temeritas
mea non fuit: ausus enim praeterea sum, (quid enim nubi
non daret audacie bonitatis tue fiducia, & opinio tui er-
gime amoris?) ausus sum, inquam cum hominem unum
et meis Romanum mitterem, qui mea ibidem negotia gereret,
collocare eum domu tue, & tanquam meo iure uelle,
ut tu sumptu atq; impendio meis rebus deseruiret. Quā
quidem meam temeritatem in eum modum tua liberalitas
tucepit, ut quod audacter feceram, sapienter fieri se. iisse uisus
sum. Nec solum in opibus tuis difficultates meas leuaueris,
sicutiam virtutibus uilia obscuraris. Atque hæc cùm ita

sint, scribis tamen ad me, amicitiam nostram summis in officijs cultam, à te solian grato animo obseruatam fuisse. In quo admiratus ualde sum nouam in te quandam, aqua inauditam uim humanitatis, qui isto animo in amicitia a lenda sis, ut cum beneficia tribuis, accipere te arbitremur. At ego hoc solum mihi reseruaueram ex omnibus officijs que sunt amicitiae debita, ut cum tu me autoritate et pro trocinio tuo, cum opera et gratia, opibus etiam tuis similes et sustentares: ego, qui in cæteris tibi par esse non possem, ista ipsa de te prædicans, et magnum obligatus uinculum, quo tibi teneor astrictus, ingenuè confunquam partem gratiae referre tibi uiderer. Quam si quoque laudem ad partes tuas rapis, et committas in minibus rerum, benemereri de altero, in te ubi esse illa ac alteri debere: amabo te mihi Accolte optime atque beneissime, quasm nobis partem reliquam in officijs lande fuisse. Sed ego ne sim saluus, si non contendero omni meaque atque elaborabo, ut mea quoque officia et studia erga pliudinem tuam, etiam si minus propter status nostri diocritatem, eximia magnaque fuerint: ab animo tamen affectissimo, et gratissima uoluntate profecta uideantur. Et hoc ipsum quoque, ut mihi maius esset ac difficultius Renerius meus fecit, qui nuper abs te reuersus, non deinde adhuc prædicare, nullum genus humanitatis liberalitatis fuisse, quo tu non illum uberrime atque amantissime propositus sis. Quod ego totum mibi in illo abs te tributum est sentio, agoque tibi propterea maximas gratias. Sed quod ad me tuis uerbis detulit de studio tuo et cura auctae dignitatis meæ, id est eiusmodi, ut ista tua uoluntate et me benevolentia nihil mihi quidem posset esse incundire, autem ipsam ciuitatem nostra iam ingrauescens, studium

studium artium optimarum, in quibus omni tempore uera
for, facile patitur ad alios potius accedere, quibus ista mas-
sa certe sunt, quam ad me, qui hisce rebus satis perfusa-
sum sum, & nunc aliud quoddam genus uitæ consecutor (ut
ego quicquid statuo) aliquanto beatius. Ego in omni officio
aque amore, tueq; amplitudinis obseruantia, eam tibi am-
citate ueritatem, & id studium animi grati polliceor, quod
cum tua excellente uirginitate, meritaq; erga me plus
quam maxima, tum autem fides imprimis mea & natura
popula. Vale, Carpenteracti.

IAC. SADOLETVS EPISC. CAR-
PENT. BENEDICTO ACCOLTO

S. R. E. Cardinali

S. P. D.

Tardius mihi redditæ fuerunt literæ tue: eas enim x. Ca-
lendis Septembribus datae ego circiter Nonas Octobribus
accepi. Sed carna lectione mirifica, incredibile est, quanta
amis sollicitate fuerim affectus. Quanquam quid primum
de illis dicam, aut quid collaudem potissimum, nescio. Illud
dico, nihil leporis esse, nihil uenustatis, nihil omnino huma-
nitatis, nihil benevolentie, quod non in illis literis preclarè
conspicat; & cum singularē tuam ingenij ac elo-
quentie laudem, tuum amorem tuum erga me perspicuum
nihil ponat ante oculos. Sed borum utro magis sim delecta-
ta, si sit alibi constituere non possum. Iucundior fortassis
etiam et voluntatis illa significatio: sed tua in scriben-
do subtilitas atque elegancia multo certe admirabilior. In
quoniam te prosecuisse, ut ad summam laudem peruenies-
sas, ac iam cum nostri temporis hominibus, sed cum anti-
quitate ipsa contendas: gratulor tua quidem mehercule im-

primis, sed non nihil etiam nostra causa. Facile enim praesupponio, cum extare iam incipiat, quis tu homo, quanti mea pars, fore, ut hoc tuum de me iudicium magno mibi ornamento apud omnes sit. In summa tibi hoc persuasum esse uolo, nunquam quicquam me leguisse his literis tuis, quas proxime accepi, castius, purius, liberalius. Itaque te iam ne bonorum qualiterne summa tibi propontas, atque ita status dignitatem tuam, quam ego intelligo esse minus ex his optimis et praeclarissimis artibus, quam omni honore et premijs fortune existere. Tua enim cellens et eximiis uirtutis hortatione non indiget. Sed ega quod proprium mei amoris in te fuit, et optui semper inueniri tales, qualem nunc aspicio, et mei opati acutus compos factus, iure nunc triumpho atque letor. Habeo enim id quod maxime optandum homini est, amicissimum nem omnibus et fortune et ingenij bonis ornatissum. Vnde hoc hactenus. Nam nec pluribus agere uerbis de eis nequa est, et tantum quantum in re est, non potest tamen explicari. Quod acceptorum beneficiorum commemoratione, actionesque gratiarum, ac cetera eiusdemmodi amicitiae recundioris officia, auferri iubes ex literis nostris, libenter inter nos et per familiariter agi: agnoscere magnitudinem amicitiae tuae, qui fructum liberalitatis tue in ipsa liberalitate constitutas. Nam si scriptio et opera parceduntur, nisi consulitur uni. Meae enim ille erant partes agendae gratiarum, meum munus, in quo nec par quidem tibi esset poteram: cum tu de me benemerendo, ego tibi gratias ago, quotidie inter nos quasi certaremus. Sed ut tunc liberalitati et benignitati tue, sic nunc uoluntati bonitatis: caco:patiorque ea a me silentio preteriri, que aliquando perteunda non essent: nisi hoc mibi tu pollicerere, quod tu

mes polliceris, te animum meum gratum ex memorem
non secum habiturum. De publicis rebus utinam aut tu mi-
hi nunciores letiora, aut ego his que grauia impendent,
aliquid opis ferre atque auxiliij possem. Voluntas ceric
nihil non dresset, neque adeo etiam tibi. Nec uero tuuimus
ullum eſſet periculum, tantus labor, quod nos pro salute
et fato Christiane reipub. defugere uellemus. Sed cum
marius nostrum sit potestas, cum res eō deducta sit, ut
enim cogitatione dignitatis iam dimissa, reliqua salutis
frem non in consilijs nostris, sed in incertis eventibus res-
um iouium reposuerimus: quid attinet solitudinem capi-
tivelle de his, que nec prouideri à nobis possunt ne acci-
derint, ne cū acciderint uitari? Una est ratio opitulandi
vilia, que sola mederi ijs incommodis queat: quam tu
sentiāsim. Et prudentissime commemoras: si forte Deum
noſtri misertum fit. Et si de eo quidem non dubium est, quin
ad miserendum sit paratus. Potius, si forte bona fide nos
disquando ad illius opem et misericordiam studeamus bon-
figere. Nam de ostentis et prodigijs, que multa scribis
et mira Rome inspecta partim, partim alijs ex locis nun-
ciati fluisse, sane ego quam minimum laboreo. Quò enī
portentorum significatione opus, cum que ē talibus solent
significari donna, mala, incommoda, quotidie sentiamus?
que satis ipsa portentum sibi sunt: nec ab aliquo disjun-
ctio monstro, sed ex se ipsis non magis portendunt, quoniam
infant calamitatem. Nibil certè nouarum cladium iam
expellamus, quod non ante fuerimus experti: niſi forte
muersus impendet interitus. Sed hæc Deus uiderit, in cu-
m manu sunt omnia. Nos damus operam quoad possumus,
et domicilium ibi nobis præparemus, ubi iancum datur
terri uiuere: ne cū ex his locis fuerit migrandum, uelut

re nona atque inopinata perturbemur. Ad quod magna
mirum opus est non solum cura, uerum etiam felicitate,
apud Deum gratia. Habemus multa uero homines, quem
interpellent, uerum tamen admittimur. Tu qui in illis su
etibus uersaris, qui sunt uenit pluribus expositi, maiora
artem et constantiam adhibeas necesse est. Quod ipsa
tamen tua uirtuti prestanti et singulari futurum est in
difficillimum. Quod reliquum est, ego meum in te au
rem, insignemque obseruantiam summa cum pietate confe
uo. De tua uoluntate erga me prorsus sum persuasus. Omnis
tibi prospera et fausta euenire opto. Tuis opibus et fa
cilitatibus, cum usus uenerit, perinde utar, ut mek. Denique
tibi confirmo, nec habere te quenquam, qui te magis
gat, quam ego diligo: et me, cui plus confidam, quam illi
reperire profecto neminem. Vale. Carpenteraci, xvii.
Calend. Nouembris, M. D. xxxi.

BENEDICT. ACCOLTUS CARD.
IAC. SADOLETO EPISC.
CARP. S. P. D.

CV'm mihi nihil soleat in hac disiunctione nostram
solum iucundius, uerum etiam utilius accidere, quis
tue epistole: uereor ne illud mihi sepius, penè quodam
fato, accidat perincommodè, ut sine tabellariorum re
gligentia, siue meis occupationibus, scrius quam epi
uellem mea ad te literæ perferrantur: mihique propriu
fructu iucundissimo atque uberrimo tuarum epistolarum
diutius sit carendum. Nam et si nihil statuam esse tanti, et
cum his honestissimis sermonibus, quibus absentie nostra
desiderium per literas suauissime lenire consueuimus, sit con
ferendum: tamen ita negotijs quibusdam odiosis, atque ad
impot

importunis, bis diebus proximis distinebar, ut quod in superiore mea epistola tabellariorum culpa est commissum, ut tibi tardius redderetur: nunc plane sit effectum meum: qui ex illis molestiis non ualuerim tantum demere temporis, quantum ad rescribendum ad discretissimam illam tuam epistola, plenam singularis tui erga me amoris, quam ad ~~XXXVI~~ ^{XXVII}. Calendis Nouembris dedisti, satis esset. In quibus me à te fieri animaduertii, ut qualiter me esse cupio, uel tu illustribus quibusdam amoris notis, pigmentisq; leuisimis mirifice expresseris. Quod quamvis ab inestimabili tua in me benevolentia prosectorum agnoscam: amplissimum tamen istud, atque insigne tuum de me testimoniis quanti à me fieri oporteat, quantumq; ornamenti quid omnes bonos mibi sit allaturum, facile intelligo. Inque cum tibi omnia me debere anteā profuterer: nescio quo patto magnus nunc (quod minimè iam posse euenire pauperem) innumeris singularibusq; tuis erga me officijs, hoc etiam minime sit additus cumulus. Atque utinam aut ea que in deo amicissime sentis, prestare possem alii quando: (dabo equidem in eo sedulo omnem operam) aut ceteris ibi uisper assentiantur, dum mibi facultas maior ad te pro tua singulari eximiaq; uirtute, egregijsq; in Christianentem publicam meritis, ornandum atq; augendum datur. Tunc enim in magnitudine mei erga te amatio immensa atque mirifica tibi declaranda plenissime mihi ipsi sufficere posse considerem. Quod uerbis, aut scriptione prosequendum non puto. Non solum quod eam esse uito amitorum nostrorum coniunctionem, ut re ex benevolentia, non uerbis inanibus confirmetur: sed etiam quod in ea summa uoluptate, quam ex tuis literis capio, parvissimis illis atque amplissimis admirabilis tuae clo-

quentiae splendoribus mei ingenioli prestringitur ad
ut nisi ab illa tua in omnes, seorsumq; in me insigni bim
nitate recreer, plane deterrear à scribendo. Verum
bis hactenus. De rebus publicis, est quod letius quid
possum tibi hoc tempore significare, ex eisdem enim q
bac æstate proxima nuntiabant maximum illum Tur
rum motum, nuper accepimus, ea que ab illis nunc
bis impendent, multò esse commodiora. Nam scribi
Turcas ipsos bonam illius bellici apparatus partem du
re rubrum esse conuersuros: ut per illud ad oceanum
dicum validissima classe delati, impediant Lusitanos, q
ad Indos aromatum gratia soliti sunt commcare. Qu
et si nobis aliquid sit allaturum incommodi, summe uia
Christianæ reipublicæ Dei optimi maximi immenso
nos amore, its consultum uides, ut cion è suicibus pa
fuit crepui ac planè conservavi esse uidemtar: tum ei
aliquid nobis supersit spatiij in eas cogitationes incuba
di, que sint ex tantis nostrorum temporum accidie
bus aptissime, ex antiquo Christianæ pietatis decora
gnissimæ. Quod utinam à nobis non pretermittatur,
q; bis que quasi dormientibus nobis à diuina clementia su
concessa, negligentiores non efficiantur: sed ad ipsa
Dei optimi maximi opem (ut est in tuis literis) boni
configiamus. Cum enim nullum tempus pietati ex no
gioni aptum non sit, tum id magis est necessarium, q
maior in nos illius elucet benignitas, ne ipsius misericordia
frustra cadat: sed ad ea potius pericula, que pro
munt, levanda alliciatur. Aut si quid acciderit, noli
ad salutem tranquillitatemq; perpetuam iter pateras
mus: nunc quanto ille benignior fuit in nobis conserva
dis, tanto sit in illis puniendis iratior, si quos totus
benignus

benefici pro maleficijs habuisse animaduerterit. Non
con sepe antea ipsius Dei opiniū maximū immensa nostra-
rum rerum cura exiiterit: tum uero non dubijs signifi-
cationibus (si modo iij erimus, qui esse debemus) sperare
nunc possumus, illum non solum tancum malorum molem
ab extra hoste Turca iampridem imminentem, à cer-
titudinē nostris esse remoturum: uerum etiam eas omnes,
que super à domesticis proditoribus, quos hereticos
appellat, per uniuersum sere Christianum orbem delu-
bre tempore juxerissimum nefario scelere subiectae sunt
fuerint ab ipsis præsentē numine . . . strictum iri. Quis
enī non uidet ea que superioribus mensib⁹ ad Helvē-
tij qui Catholicam fidem nobiscum una retinent, aduer- Bellū cōvile
Helvētiæ
tur reliquias eius gentis pagos qui à recta religione descia-
nuntur, duobus magnis prælijs sunt gesta, sine ope di-
stincta genit⁹ prorsus non potuisse: cum enim magna ipsorum
potesterrima illa impictatis labe dudum esset contami-
nata, (Nam ex tredecim pagis, quinque tantum in fide
permanerunt) decreuerunt illi, qui numero superabant,
ut ex armis cogere quinq; pagos uerae religionis aman-
tissimos, ut illos sue perfidiae socios sibi adiungerent.
Cenāq; iam res (ut te audisse non dubito) ad manus deues-
tiserit, primo in prælio octingenti ex nostris maximo Chri-
stiane pietatis studio inflammati, paulum extra-aeiem,
que ex octo tantum hominum milibus constabat, primū
procurrere, incredibiliq; uirtute & fortitudine uiginti
bolini milia sunt adorti. Quos continuò, occisis homi-
nis amplius tribus milibus, & totidem fere captis, qui
proculis armis mortem supplices sunt deprecati, in fugam
uicerunt. Cuius uictorie cursu quatuor nox magno
fuit impedimento, præliumq; direxerit: in eo tamen illud
maxime

maximè salutare accidit, & prædicandum, quod ciens
 stes rem esse in angusto animaduerterent, eos omnes quod
 rum opera & artificijs plebs fuerat concitata, in prim
 aciem coegerunt procedere. Quod ubi sine mora fac
 uel ut suis adderent animos, uel quod ita necessitas po
 lare uidebatur, minime recusassent: interfici sunt
 ferè omnes tantorum scelerum & perfidie autores, in
 quos ceciderunt quā plurimi sacerdotes, qui abiurau
 se religionis cultu, sese in Satane famulatum coniecer
 repertusq; est multis vulneribus confusus / mortuus /
 primus ad Helvetiā uenit pestifera Luteranorum
 gmatā: nō ob singularem, qua maxime inter Helven
 tiores, opinionem uirtutis, doctrine, & sapientia,
 due imperiorum animos imbuebat: cognitumq; pō
 est, pagum qui Tigurinus appellatur, quiq; omnium ille
 rum infidelium babetur caput, ex c. c. senatorib⁹,
 septem tantum, eo confecto prælio, esse redactum. In
 triginta tantum pedites à nostris sunt desiderati: rēlā
 sunt ex pugna ad pagum Lucernensem (qui iūdēs fil
 iūm Helvetiorum est facile princeps) complura signifi
 litaria: inter quae fuit uexillum maximum pagi Tiguri
 & tormenta muralia xix. quadrincentaq; casitri. Hoc
 prælio inter hereticos nuntiato, quanquam nulli en
 dubium, quin illa omnia Dei optimi maximi felicissimis
 spicij à nostris essent confecta, mireq; ipsius Zwingli
 interitus hostes perterrituisset: multitudine tamen et
 mero suorum confisi, iterum prælio decertare, rufusq;
 fortunam experiri decreuere. Itaq; breui redintegrati
 uiribus, delectisq; ex omnibus pagis, teterrimo illo sa
 lere imbutis, & in unum locum coactis, hominum mil
 bus circiter triginta: additisq; præterea Germanorū

Zwingli
memoriā.

auxiliis, qui superiore pælio non potuerant interesse, in nos tres extra mouerunt. Quibus cum nostri appropin-
quassent, subito, & preter omnem spem hostium, con-
cursu ac acri in eos impetum fecerunt, ut cum modo
hostes fore non potuerint. Itaque primum loco pulsi,
deinde dissipati, uniuersi terga uicerunt. Quos nostri
infiqui, compluribus captis, magnum eorum numeru-
rum uiciliorunt: multos quoque ex eis repentinus suo-
rum terror, ac fuga, in quasdam locorum angustias com-
pulit. Quibus interclusi, ex præruptis altissimisq; ru-
inis, nostris urgentibus, se præcipitauerunt. Hoc præ-
sidio nostris felicissime confecto, rursusq; hostibus pro-
figato, & insigni clade affectis, cum Lucernenses, qui
in sp̄a memorani, inter quinque pagos fideles in maxi-
mo dabantur honore, aliquot oppida ab hostibus occu-
pati receperissent, ea qua Christianos decuit usi mansuetus-
dine, ac lenitate, legatos de communi quinque pagorum
confilio ad Tigurinos miserunt: qui testarentur, se quæ-
cumque fecissent, nullis priuatis inimicitijs, sed tantum
nre religionis causa fecisse: neque quicquam aliud petere
sunt armis, quam ut ad auitum sacerorum morem redire-
tur. Quocum equo animo Tigurini, Dei (ut ego arbit-
ror) impervulsi, accepissent: omnes qui pertinaciores
in iuranda impietate sunt usi, confessimē pago expul-
suti, sed Lucernensibus & alijs fidelibus adiunxerunt.
Hæc rebus beri in senatu recitatæ sunt, magna omnium
laude, libere Episcopi Verulani, quem illuc Pontifex
Uatum legatum miserat. Quibus nobis magnam spem
fui, cum unus omnino sit hic pagus Tigurinus, cuius
animes reliqui, qui à communi religione & Christia-
na pietate discesserunt, conlineantur fore, ut breui di-
missa

missa pristina errorum pertinacia, cum pugn^{is} fideli
 se coniungant. Quod si euenerit, tanto futurum est
 fieri adiumento in eo conuentu, quem pro sua summa
 tate & religionis studio, ad abolendum, aut si id fieri
 poterit, aliqua saltem ratione, reprimendum impiu-
 miteri scelus, aliaq^z heresum monstra conficienda,
 letali illo, ac pestifero fonte per omnem Germaniam
 ge lat^z fluxere, ad Calend. proximas Febr. Ratis-
 indixit, ut ipsum multo commodius, maioriq^z exilia-
 tione & dignitate, tantis vulneribus Christianae regi
 Deo bene iuvante, mederi posse sperandum sit. Deni
 urbanis nihil est quod scribam: nam & plerique eis
 loci sunt, quo reliquisti, & si quid praeterea noui sup-
 to te ab alijs certiorem fieri. Itaque uenio ad postrem
 epistola^t tua partem, in qua de uite tua instituto gra-
 ni scribis. Qua perfecta, in eadem opinione coni-
 fui: eaq^z non modò eximiam quandam, & singula-
 pietatem, religionemq^z praeferre mihi est uisa, ut
 etiam iucunda accedit & salutaris. Cum enim semper
 dicauerim hec fortune membra, diuitias, honores, digni-
tates, inania esse & caduca, magisq^z ad laborem & po-
culta, quoniam ad salutem ualere: semperq^z statuerim,
Dei cultum, & salutem animorum longe his esse pre-
tendam: tamen uix dici potest, quam haec mea mens
iste iudicio sapientissimo, monitisq^z gravissimis su-
confirmata. Itaque dum ea mihi spes propterea non ca-
nescat, que me mirifice sustentat: fore, ut habitas (quod
dudem oportuit) eximiae multiplicisq^z virtutis merita-
te, huc ad nos quandoq^z redreas: egoq^z han. uisus & in-
gredionis tue intermissionem, quo ad mihi per tua tem-ra
licitum fuerit, assiduitate & diligentia sarcire pug-
na

Dum igitur spes ista non extenuetur, non solum approbo
 sanctissimum istud tuum propositum, quo solo ad eternam
 dominicae peruenientia uia: uerum quantum potero eni-
 tur ipse quod, atque a Deo Opt. Max. assiduis precibus con-
 tendam, ut tandem aliquando utar pacatis fluctibus, quod
 mibi sciam ad ueram tranquillitatem muniatur cursus.
 Interius quid est, quod me tua aut cuiusquam tuorum cau-
 sacioris oporteat, id tibi ne pollicendum quidem uides
 tu, am ex voluntatem meam tibi satis notam esse intelli-
 gias, ex eaque restant, re tibi magis quam uerbis me pro-
 bationem confidam. Vale, Pridic Idus Decembr. M. D.
 XXXI. Roma.

IAC. SADOLETVS EPISC.
 CARPENT. BENEDIC. ACCOL-
 to S. R. E. Cardinali,
 S. P. D.

Ego humanitatis tue, ex beneuolentiae erga me, uberes
 Equitile capio fructus: uelut ex his literis, quas pro-
 sine ad me remisisti. Piscis sermone misisti. Quam ille amans
 te scripte sunt! quam prolixo animo! quam (ut ita loquar)
 periclit ardenter! ut omnis tua in illis mihi gratificandi,
 ex omnibus morem gerendi, uoluntas se ostendit! Non
 possum unum loqui quam sentio: sed certe, si ullo unquam tem-
 pore tuu aduersum, minus beneuolus atque constans,
 uisus tibi fuit, his sum literis incredibiliter delectatus.
 Equibus illum tamen fructum uel maximum cepi, quod
 non erga te beneuolentiam, ex singulari in omni gene-
 rali obseruantiam, tibi perspectam ex cognitam plane esse
 diligio. Et si enim perceptatum mihi est, me abs te diligi,
 domini haberi illud tamen etiam optatius, meam uolun-
 tam,

tatem, pari in benevolentia uicissim tibi reddenda, tibi que
que esse probatam & gratam, de qua auctor sum, ut omni
ex me summa tibi pollicaris, non fallam existimatione
tuam. Non enim minor uoluptas est probis & constans
bus uiris, amare, qui in amari: presertim cum id iure se
sitq; in eo iudicij quedam etiam laus, non amoris solum, &
studij significatio. Quod quoniam mibi in te contingit
moriar, ni operam omnem dedero, ut quod te amo tam
pere coloq;, non solum tua erga me benevolentie re
tum, sed tuis multis eximijsque virtutibus etiam tribuit
esse uideatur. De Paulo quod me hortaris, ego iam
dem istud ipsum commentor, ut eum mibi socium &
iutorem in huius ecclesiae custodia adsciscam: qui mihi
postea successorus sit. Sed ueritus sum usque adhuc
tem eius: nam de Pontificis quidem maximi uoluntate erit
me, & de tua ope atque opera mibi parata, non dubiu
Nunc uero cum & annorum satis sit (agit enim eu
quartum & uigesimum) & summum eius ingenium, op
mi mores, ac singularis uirtute modestia exornet: maturius
id uideor posse facere. In quo (ita Deum uelim proprium)
ut hoc meum de illo iudicium, non tam consanguinitati,
generi, (quanquam ne id quidem non spectatum est) quis
uirtuti & meritis a me tribuitur. Sed de eo te exadi
malo, quoniam ex me cognoscere. Illud quod mea ualde inter
est, a te uebementer peto, ut cum in mine adhuc rem
communices, habeasq; eam tecum occultam & tacitam
quoad paratis rebus, tua mibi opera & autoritas requiri
tur. Quod confidis in repub. meliora fore, quoniam
pertinueramus, utinam quidem ita sit. Ego quid dicam
aut quid expectem nescio: in summo timore uerbor: mihi
parati ad succurrendum uideo, quod quidem ualidum fu-

minus sit. Fortune parum habeo fidei: nostris consilijs
ut ualcamus exopto. Sed hæc quoq; quando ea non sunt
muneris nostri, Deo permittimus, qui unus omnia potest.
Ego superioribus diebus, quanquam morbo graui impe-
ditu, ex quo iam tamen conualescere incipio dedi ad te li-
teras, quibus ad illas tuas respondebam, que uberrime atq;
omnissime pridie Idib. Decembr. date, secundum multas
et magnas amoris tui significaciones, de Helueticis rebus
ad docebant. Quas quoniam uereor ne non tibi sint reddi-
tu, eodem exemplo descripsi iussi, et ad te mitti: nō ea me-
bercale gratia, quod illarū iacturam grauiter ferendā pu-
tem: quippe que etiam scriptae negligentius (ut ab agro-
to) sunt: sed ut perspiceres, nullum à me tuendi officij, ne-
que amoris mei tibi declarandi locum prætermitti. Vale.
Carpentoraci, v. Id. Martij. M. D. XXXII.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. B. ACCOLTO S. R. E.

Cardinali S. P. D.

Cum iter hæc haberet Didacus Mendoza, qui tibi has
literas reddidit: adolescens summo quidem inter Hi-
spanos genere et loco, et summa nobilitate: sed ingenio
etiam et moribus, quam in maiorum suorum clarissimorum
uirorum splendore ornatior: accidit, ut is mecum diem
unum esset, atque in sermonibus (ut fit) percontanti mi-
hi, quod, et cuius rei gratia hoc itineris suscepisset: Ro-
manum inquit, ut bonarum artium studijs ibi operam dem.
Que cum responsio mihi preter opinionem meam acci-
disset (non enim soliti sumus uidere ex illis oris ad Vrbem
illius rei causa uenientes) admiratus, perrexì interrogas-
se reliqua. Tum ille mihi animum suum totum aperuit,

r ita

ita inflammatum ad eas artes & literas, quas nos opus
mas appellamus, nihil ut fieri posset ardentius. Hic iam
non te puto expectare, dum exponam, quo statim bene-
volentie studio in illum accensus fuerim. Sum equidem
semper propensus ad eiusmodi animos omni mea comis-
te complectendos. Sed tamen iuuenem hunc intuens, ap-
plissimis fortunis, nobilitate eximia, cognitionibus man-
mis, patriam in qua prope dominaretur, & penes
suos relinquentem, peregrinantemque in alienas & no-
motas regiones, nullius rei cupiditatis, praeterquam hu-
narum literarum causa: crede mihi, sum non mediocri-
ter motus. Itaque tempus eius confirmandi & cobordi
di non omisi. Laudavi consilium: horatus sum, ut mag-
no animo incumberet in studia, ad summa contendere
facile eum si admiteretur, uel partes primas, uel pro-
mas certe adepturum. Quod hoc maiore cum ipse faci-
bam, quod uidebam eum sine monitori adhuc & magi-
stro, sua ipsum sponte, solo naturae bono, tantum in
adeptum iudicandi facultatem, ut Ciceronis imprimi-
scripta in manibus haberet, ijsque praecepue delectan-
tur. Sed cum ipse me rogasset, ut ad urbanum aliqua
ex meis amicis hominem doctum literas darem, cui
ipse, ad Vrbem cion uenisset, familiaritate atque ac-
cilia uui posset: occurristi tu continuo, uel ita doctum
excellens: uel ita amicus, ut tibi a me non fides soliam
tuenda amicilia, sed obseruantia etiam debeatur. Inquit
cum eo de te multa locutus sum: dixi que sentio: odo
di nusquam cum magis, quam apud te, uoti sui futuri
compotem: propterea quod domus tua talium uirom
& præstantium ingeniorum conuentu præcipue de-
braretur. Annuit gaudens: seq; ad te profectum pri-
dictum.

EOD
Exi-
pen-
sua
Na-
cien-
ta, &

dixit. Qui cum hoc animo istuc ueniat, ut tibi sit usū quām
 coniunctissimus, nibilq; omnino aliud abs te preter bene-
 uolentiam tuam expetat: peto à te mī optime Accolte, ut
 bunc item iuuuenem sic recipias in amicitiam tuam, ut
 omnīlē tua humanitate, que profectō summa est, ad arbi-
 trium sum, & quandocunque illi fuerit commodum, per-
 fruatur. Est omnino hoc tuum, & naturę tue prestantis ac
 singularis, sauere bonis ingenij, eaq; florentia atque ho-
 nora esse uelle. Sed quod tu sponte faceres in complecten-
 do aque extollendo hoc adolescentē, ut mea quoque causa
 studiorē magis & significantius facias, id ego te etiam atq;
 etiam rogo: imprimisq; ut illi eruditorum hominum bene-
 uolentiam concilias, quorum frequentia & copia semper
 abunda domus tua. Quod cum feceris, nam facturum non
 dubito, videor tibi posse polliceri, tantam te ex adolescentis
 nobilissimi atque optimi necessitudine, obseruantia, fa-
 miliorate, uoluptatem esse capturum: ut in quo mes-
 luu tuu liberalitatem constitaremq; adhibeas, non sepe
 sis reperturus. Vale. Carpenteracii, x i. Calend. Iunij,

M. D. XXXII.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARP. BENEDICTO ACCOL-

TO S. R. E. Cardinali

S. P. D.

Eodem tempore & de tuo reditu ad Pontificem Ma-
 ximum, & de patrui tui uiri clarissimi, hominisq; sa-
 penissimi, morte accepi. Quo ego nuntio uarie commotus
 sum. Nam cum ualde mihi letandum arbitrarer, te in eis
 effici locis, in quibus tua excellens uirtus & autoris-
 ta, & tibi celebritati atque laudi: & nobis, qui in fide

r - 2 tua

tua sumus, teq; uehementer colimus, usui atque emolumen-
to esse posset: bane tamen animi mei Letitiam obturbata
illa cogitatio, quod intelligebam te funere domestico, &
in eo funere, in quo tecum una magnam ornamentorum
& dignitatis sue iacturam fecisset Respubl. non priuatis
solum incommodis, sed propè luctu publico commouenit.
Talis enim uir profecto amissus est, ut non solum qui ei
stirpe & genere eodem sunt, proprium illud damnum sentiant:
sed & nos, qui uobis semper & uestre familie de-
diti fuimus, & omnes boni, uniuersaq; ciuitas, commu-
nem hanc & suam ducat calamitatem. Etenim re uen-
tunius in interitu sua cuique pars incommodi & detrimen-
ti inuecta est. Quis enim erat opis egens atque consili-
cui non esset in illius humanitate & sapientia paratum
perfugium? quis in ciuili & pontificio iure ita besitabatur,
ut cum accepisset cognossetq; illius sententiam, non ei
tanquam oraculo contentus, omnes scrupulos dubitatio-
num ex animo suo ejiceret? quod in illo inaudita quedam
& propè singularis iuris scientia esse putabatur. Qui
porro grauitas in eo! que autoritas! qui cion propria
summam amplitudinem ac dignitatem, omnibus publicis
consilijs non intercesset solum, uerum etiam praesesset: pro-
pter opinionem tamen prudentiae atque consilij id conse-
quebatur, ut non cum alijs multis uni, sed propè solis
gubernare Rempub. & eam suis sustinere humeris uiles
retur. Itaque & illius potissimum monitis ac prudenti
nitibantur summi Pontifices, & omnis penè Italia Chri-
stianumq; nomen cunctum consilijs eius acquiescebat. Sed
et si tanto incommodo, mœroreq; communis, unius hominis
mors omnibus lugenda est: nos tamen qui propiores illi
extitimus in familiaritate atque amicitia, quiq; ab ipso pri-

am pluribus beneficijs ornati, deinde à te proximo illi
coniunctissimo, omni humanitate accepti semper fui=
us, bideremus grauiorem causam dolendi atque mœren=
tis nos tua prestans uirtus consolaretur. Itaque ne illas
idem rationes diligenter muti exquirendis puto, quibus
merquisi leuare dolorem tuum: cum te hominem egre=
ta animi firmitate preeditum, fidentem eis munieribus,
ut tibi ex a natura, et ab industria tua donata sunt, nul=
la molestia de statu tuo dimouere posse uideatur. Illa po=
nem commemoarabo, que non tibi, sed nobis esse solatio=
nem: hominem eum, qui florentissime uixerit, summos
nores gesserit, summam iucrit gloriam uirtutis, doctri=
nae, omnisque prudentiae consecutus, tum autem diutissime
biscum uersatus sit, in senectute extrema, et in ea etate
cesserit, que iam nulli idonea uoluptati, tantum ad la=
res, et ad miseras sit exposita, non esse deflendum uelut
orium: cuius praesertim imago uirtutis, et dignitatis,
autoritatis, in te ipso nobis relata sit: ut nihil in illo
diffidum desiderare possimus, quod non in te nobis reddi=br/>cumulate habeamus. Ac cæteras quidem rationes aptas
consolandum, que ex Deo et religione, et ex illa al=br/>ia uita cœlesti et immortali afferri possunt, tibi potius
desiderandus relinquimus, quam ipsi nobis sumemus ex=br/>tendimus: cum nihil a quoquam in eam rationem tam
erate dici possit, quin tu id multò melius scias, magisq;
emptum habeas, quam quiuis nostrum. In eo nos potis=br/>sum infistemus, atque inhærebimus, ut tibi in te ipso, et
quidem te, nobis omnis consolatio sit posita. Qui dum te
habimus, non sumus neque sine patrono nos, neque Resp.
egregio suorum ornametorum defensore futuri. Quas
oc officio, si non commodè atque ornate, pie certe, et

amanter per me, & illius mortui memorie, & nostre
ter nos necessitudini persolutio: licere mihi iam arbitror
illa altera parte, que tota mihi iucunda accidit, hoc est,
reditu tuo ad Pontificem, pauca uerba facere. Et enim non
existimare, mi optime Accolte, tuam istam absentiam non
michi nimis diuturnam fuisse uisam: quanquam te rebus
preclarè gestis, prouinciaq; rite & ordine constituta, cu
omnium gratia, & laude, ad tuos reuertiisse gratulor. Sed
tamen non dici potest, quim mibi uideatur Reipubl. ex
utile, te in hoc motu rerum, & tantorum congressu prin
cipum, ibi potissimum esse, ubi consilio & integritate in
res imprimis publica perfici posse. Et si in hoc forte
refero ad me aliquid, qui cum tu abes, carere mibi uide
tutore uel precepio omnium fortunarum mearum. Vera
quanquam hoc nonnihil forte est: illa tamen uebementium ne
adducit ratio, ut te optem istic esse, quod scio quantum in
tua uiriute & eloquentia praesidij rebus communibus con
stitutum sit. Sed ne de hoc quidem longior mibi babent
oratio est: cum præsertim uerear, ne tibi in maiore aliquo
negotio impedito intempestiuus obstrepam: tuasq; gran
simas interpellem occupationes. Illud tantum addo, me &
aduentu tuo, & de laude geste conseruatæq; prouincie
bi ita gratulari, ut cupiam que de illis rebus ad nos per
fuit, multorum celebrata literis & sermonibus: tame
quoniam confusc nobis significata sunt, singula melius nos
ex te & enucleatius. Cuius rei cùm erit tibi otium, ut p
ecile præstare id possis, aliquam suscipes curam docendi,
certioremq; faciendi. Me quidem certè glorie tue sum
rem, & laudum prædicatorem amantissimum ac fidelissi
num semper habiturus es. Vale. Carpentoracti, XII
Calend. Febr. M. D. XXXII.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. BLOSIO. PALLADIO

S V O. S. P. D.

Mor meus in te Bloſi, qui etſi ante magnus ſemper
 fit, nunc tamen ex hoc recente congreſſu noſtro fa-
 ciet ardentior, poſte aquam diurna abſentia mea, ni-
 le tuo ſummo erga nos amore detracitum eſſe cognouis-
 tui patiū ferre me moram ſcribendi ad te, quin quam pri-
 uib⁹ & ſalutem nuntiem, & Deum immortalem pre-
 ſu uerba iſta nauigatio omnibus uobis proſpera & fa-
 ciat. Nam hic nos quidē eramus ſollicito animo, quod
 nos uobis aduersos uerebanur. ſed in hac animi cura,
 moleſtia, illa inerat conſolatio: quod maritimo dimiſſo
 fu, arbitrabamur uos iter pedibus facere conſtituiſſe.
 Ocſi in eſt, nilq; accidit uobis incommodi, eſt cur magna
 eo uerē ſoſpitali gratiam habeam. Nam mihi quidem nil
 enire opatiuſ potefit, quam audire & noſſe, incolumes
 & ſoſpites domū reuerſiſſe. Sic enim à uobis digreſſus
 in Maſilia diſcedens, ſic in hiſ oris terrisq; remansi: ut
 non meū uerum omnium memoria & acre deſideriū
 inſuetudinis ueſtræ manferit. Cognoui enim plane, req;
 a ſum expertus, nihil homini eſſe, ut poēta inquit quida-
 mne amico amiciſſus. Etenim, per Deum immortalem, fi-
 biſcum abſidius fuifſem, nullaq; intercapedo temporis
 & familiaritatē noſtrā diremifſet, qui potuifit
 in ſtudium p̄e uobis ferre & uoluntatem gratificandi
 qui tantum mihi à ueſtra coſuetudine iam diuulſo tri-
 bū, quātū ego, ſi in ueſtris oculis ſemper habitafſem, uix
 u fuifſem optare? Et ego hiſ à uobis officijs pronoca-
 pari uobis pietate et beneuolētia nō refpoſebo? aut po-
 iores in amando partes ferre me patiar? mori me mil-

lies malim, quām eiusmodi quicquam committere. Quis ad referendam uobis gratiam parum idoneus fuero: ad commemorandū quidē certe & habendū, ero diligens. An ergo optimi & maximū Pontificis tot beneficia erga me tunc finā præterire? pro quo si uitam sanguinemq; profundas, uix ullā partem ipsius erga me meritorum assequar. Quis tu tam multa officia, mi Bloſi, que mibi à te tribuit, obliui, cī ne unquā possum⁹ quid aliorū tot hominum humilitatē & studiū? à quibus cū tam longē sepiē annorū interruſlo abuiffē, uix debui existimare uel tenue uenitū recordationis de me in eorū animis residere: qui tamen omnia mihi recentis benevolentiae signa p̄ficiturunt. Quibus equidē cunctis sum obſtrictus: sed in exoluendis nonnibus ita reddī unicuiq; ut mibi tempus, occasio, facultas suppeditarit. Nam tibi mi Bloſi me totum iampridē dedit tuumq; istum amorē aduersum me non minore ipſe charitate benevolentiaeq; sum amplexus. In qua quidē mutua voluntate nostra ut perpetuō maneamus, neuter proſectō noſtrū ab altero rogādus eſt, (quid enim nobis in ueterē amicitia nostra tuēda conſtanuſ?) ego tamē morem ſecutus ſe agēdi, rogo te cili atq; etiam, ut me iſto modo amare non quam definas: tibiq; uicifim de me ita perſuadum babem, eſſe te mihi & fore ſemper cariſſimum. Vale Carpentoracti, VIII. Cal. Decemb. M. D. XXXIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. CAR-
PENT. V BALDINO BANDI-
nello S. P. D.

P Ridie eius diei, quo sum hinc Maſſiliam proſectus, quā fuit dies tertio Calend. Octobr. accepi tuas literas. Que eti⁹ mihi gratiſimae fuerunt, declararunt enim plane tuum

unusq; me amorem, eamq; curam & diligentiam, quam
in iurebus meis agendis adhibuiſſes: tamen quoniam mibi
tum suerant redditū, egoq; tecum Maſiliæ congressu-
rum arbitrabar, nullam tunc ſuſcepī cogitationem re-
ſpondidi tibi: cion ad id potius me parafſem, ut prefens
me de omnibus rebus colloquerer. At poſtequam illuc
mi primum id mibi accidit incommodi, quod mibi ibidem
poenit duodecim dies ipſos expectandus fuit. Deinde
an ex eius aduentu eam certe uoluptatem cepiſſem, quām
nisi in optimum atque humaniſſimum principem amor,
magiſtre preterea hominum mibi amicifimorum inſperatus
cuſpedis attulifſet: in tanta mea gratulatione illud ac-
cepit moleſtia, quod neque te, neque alios quosdam mibi
amicifimos homines in conuentu illo affuturos cognos-
ti. Ac de te quidem ita audiebam, cum Pontificis missu in
Hispaniam iter fuſcepifſes, aliquotq; iam dierum pro-
cessuam, in iūnere ipſo ægrotum reſtitiffe. Quo ego
nunq; cum eſſem ſane perturbatus, Binus noster, & is
qui tibi & mibi eſt amicifimus Petrus Carnifecius, ples-
tu officij atque humanitatis adolescens, affirmauit peris-
calum nullum eſſe: ſeq; certò existimare, antequam con-
tentus Maſiliensis dimitteretur, nobiſcum te futurum.
Ipſe quaſi non contigit, egoq; tuo aspectu & col-
loquio ſui priuatus, ſtatui non amplius diſſerendum
eſſe officium meum. Itaque etiā Paulo mandaram Maſili-
am diſcedens, ut aliiquid daret ipſe ad te literarum:
tamen aliena illa opera non contentus, ut primian reuera-
ti Carpentoracte, has ad te ſcribere iuſtitui, que tibi nuna-
fuerint, gratum te mibi feciſſe, quod meam, atque adeo
quod prouincie buius cauſam tam accurate apud Ponti-
ſum egeris. Quanquam ille, qui fuerat buc muſſus, ut

provinciam seditionibus quibusdam laborantem, pace concordiaq; placaret, non sedator, neque extinxitor factionum, sed concitator potius apparuit. Venerat enim hic partibus illis addictus, quas maxime timebamus. Neque ipse id dissimulabat, neque animi sui studium tegere poterat. Sed cum cupiditate esset ita aperta, ut palam omnibus pateret, quorum arbitrio gesturus esset magistratum, cumq; in cunctis paribus eorum qui rerum per se gestarum rationes essent redditiuri, non aequo iure aduersus omnes, neq; eodem viseretur: complures hinc boni iuri et nobiles concilio habito, primum quesitoris huius libidini se opposuerunt: deinde re ad maximum Pontificem Massiliam delata, facile ab eius clementia et singulari iustitia est impetratum, ut pro homine parum bis populis probato, alium nobis daret, in cuius uirtute, et integritate, et prudetia, requiesceret Provinciae status. Quod et factum est, datumq; negotium Paolo Capisaccio, homini eximia autoritate atque doctrina, quem nunc maxime expectat Provincia. Que ego tibi nolui nota esse, ut intelligeres, neque tum me, ciam tibi ista exponebam, sine causa laborasse: et quam gratum putes mihi accidisse hoc officium erga me tuum. Nam quod a studijs meis cum eodem optimo Pontifice communicat, gaudeo maiorem in modum, meorum illi studiorum rationem probari. Sed crede mihi, quantum literis potero, quantum scriptis, quantum hac mea ingenij mediocritate, et his facultatibus, que mibi a natura, aut a diligentia tributa sunt, omnia sum ad eius ornandam atque illustrandam gloriam collaterus. Ita enim ille de me meritus est. Et hac in re, quod per me munus ualebo, amor mibi ingenium et misericordiam juppeditabit. Te quidem tacuisse cum illo id quo minime prolatu siu opus, et probo factu, et in eo etiam benevolen-

tiam

tionem agnoscō. Operam tuam in urbe ita mibi par-
am esse duco, ut me ammet mibi. Sed mea istic pleraq; par-
simomenti sunt. Quod si acciderit, ut tua mibi gratia et
op̄ili uendum, literis non parcam. Illud cuperem, de quo
eñi in Lugduni mecum modestissime es locutus: tamen do-
lo uobementer, non ex mea id sententia quam primū con-
fave hominis florētissimi, ac liberalissimi, gratiam et be-
nevolentiam tibi reconciliare. Quem hominem ego sum-
mū dugo atque colo: arbitrorq; id me iure optimo facere
debere: quando et illius eximia uirtus spectata omnibus,
et beneficia erga me complura ac p̄aeclara extiterunt.
De nē mēsq; rebus, et de publicis, nihil ego ad te scribo.
Nam et que proprie ad me ipsum pertinent, parum ido-
neasunt que scribanur: et, si quod publicē factum est,
quod sit dignum scriptioñe, plurimos earum rerum habi-
tuves et narratores, et iestes. Tu ut uales, nosq; quod d-
icit, diligas, magnopere a te peto. Carpenteracti, xii. Ca-
lend Decembris, M. D. XXXIIIL.

JAC. SADOL. EPISC. CARP.

LAVRENTIO CAMPEGIO

S. R. E. Cardinali S. P. D.

Nihil mibi potuit nuntiari letius, quam te ex Germa-
nica legatione tua, saluū et soſpitē, longo interual-
lo, ad tuos reuertisse, gratumq; et optatum confectum
tum summo Pontifici, collegisq; tuis omnibus, atque ipsi
ubi imprimis retulisse. Non enim dubito, quin tua eximia
virtus et autoritas, in his tantarum agitationibus rerum,
sepius requisita et desiderata fuerit. Quāquam seruuiuit il-
la quidem Reip. magnasq; et maxime egras illius partes
confilio et diligentia absens sustinuit. Sed tamen quem-
admod

admodum ea membra que cordi propiora sunt, plures & potiores habent in conservando corpore functiones: sumorum hominum sapientia & grauitas, proximi principem, & in ipso capite consiliorum statuenda ut latius in omnem partem illarum utilitas posit dimicare. Verum ut se cunque res habet, labores tuos eiusmodi fuisse, ut ea, que grauissime laborabant, iamque carnem omnem respuerere videbantur, in commodiorem tempestatum per te deductas sint, ualde & laudi tuae, & publice utilitati gratulor. Atque utinam aliquando finem eius malii aliquem uideamus, cuius tanta extitit uis, ut non solum humanas, uerum etiam diuinis res & rationes pertuerit peruertere. Nec uero nunc eius tollendi atque terminandi non adest occasio, duobus summis optimis principibus in unum locum adductis. Qui si prudenter & facilitate perfecserint, ut tertium hunc quoque cuius nos in regno uiuimus, flagrantem studio Christiane pietatis contra hereticos tutandae & protegende, in accitiam & gratiam possint restituere: non metuo, quis clarius in celo sibi monumentum seruat & religionis, quam in terra deuictarum gentium sint constituturi. Sed ego fortasse studio iniurior, atque ea curio que minus ad me pertinent. Que etsi in studijs & voluntatibus omnium communia sunt, in potestate tamen paucorum sunt posita. Quid ergo? non ne mihi licitum est optare, ut pauci illi qui possint, etiam uelint consulere Reipublicae? Quanquam ut dixi, de optima mente principum istorum dubium nubi non est. Res forsitan impeditiores sunt, & durior ac difficilior earum recte tractandarum ratio. Recordor enim quoniam saepe cum ipse quoque intercessim rebus agendis, optima hominum consilia, grā

at Reip. fortuna interruperit. Sed tamen ut ex instituto
hoc sermone honestius abeamus, Deum supplices prece-
mar, ut quod humana uis nequit, ipse sua clementia &
inclusibili potentia uelit prouidere. De te autem ipso,
Comagi optime, atque humanissime, illud quidem mihi
possumus habeo, quod tuæ est naturæ & bonitati im-
primit consentaneum, eos qui te coluerunt semper &
auerant, nequaquam tuo ex animo eclipsos esse: neque
illæ esse posse tam diuturnam absentiam, que te obliuio-
suetum amicorum cogat. In quibus ego si principem
hunc appeto & diligendi tui, & ample atque bonos-
ritas de tua uirtute existimandi: haud sane mirum uide-
rabit. Sed tamen meas esse duxi partes, redigere tibi
in memoriam, me eodem animo & obseruantia erga te
esse, qua semper fuerim: & simul hanc uoluptatem scri-
bendi ad te, & tecum per literas quasi colloquendi, capes
re properavi. Quia quoniam diu mihi carendum fuit, dis-
cimus potest, quin fuerim sepe angore quodam animi so-
llicitum: cum tua in longinquis partibus commoratio, te-
cum hoc mihi commercium literarum adimeret. Nunc post-
eniques reuersus (quod tibi bene prospereq; ut eueniatur
opio) renouabo, si tibi non fuerit molestum, hoc officium
scribendi: teq; interdum meis litteris appellabo. Tu quod
proprium est constantie & uirtutis tue, me, quem in fide
tu semper habuisti, ut perpetuo tueare ac diligas, te etiam
que etiam uebementer rogo. Vale, Carpentoracti, xii.
Calend. Febr. M. D. XXXIII.

IAC. SADOL. EPISC. CARP.

HIPPOLYTO MEDICI S. R. E.

Cardinali, S. P. D.

Cum

Cv'm ad me Roma scriptum esset, te uiro optimo &
 homini prudentissimo, mibiq; ueteri amicitia coni-
 tiissimo, Antonio Pulconi Burgio in magnis ipsius rei
 miliaris angustijs, tua ope & liberalitate auxilium tulisse,
 largoq; illum congiario prosecutum esse, quo is nubiles
 lias, quibus dotem aliter confidere non poterat, honeste
 atq; ex sue dignitate familie nuptum daret: equidem cepi
 eam animi letitiam quam debui, plurimumq; ambobus no-
 bis absens sum gratulatus. Quod cum utrumq; singularius
 amem, te uero præterea obseruam etiam atque colam: co-
 dem tua benignitate & illum leuatum onere atque incon-
 modo, & te gloria ac laude auctum esse cognoui. Etenim
 ea demum uera liberalitatis est laus, cum in illos conseruit
 beneficium, qui suis dignitate donantibus nomen illustrant. Ne
 quod ad illius uirtutes attinet, exponerem libenter quibus
 ille de causis & tuo & omnium amore dignus fit: (quid
 est enim illius prudentia, quid temperantia, quid integri-
 tate, fideq; spectaculus?) sed quoniam tu horum illi ora-
 mentorum præcipuus testis es, quippe qui cum non ius-
 cio solum tuo, quod à tanto uiro satis magni estimari do-
 buis, sed opibus etiam tuis, & copijs, uirtutis causa decu-
 rasti: supersedebo hoc onore, de illo narrandi ac predi-
 candi que sentio, & ad te unum conuertar: qui mibi uia
 es hoc præclaro facto admonuisse ceteros, & docuisse
 nihil esse tam proprium præstantis eximiusq; uirtus
 quam aliorum & souere & honorare uirtutem. In quo
 magna mehercule nature uis, & imprimis mirabile consu-
 luum extitit. Que cum duo uirtutis genera constituisset, ut
 una esset uirtus ad iuuandum & commodandum se impa-
 tiens, altera idonea cui commodaretur: ita hunc comple-
 xum præclaræ societatis iugatum inter se & annexum est
 uolum.

mit, ut altera sine altera suum explere munus ritc nequa: nec quisquam habere laudem recte faciendi possit, nisi & in quo recte sit, hoc sit munere & beneficentia digna. Prebuit igitur tibi Pulco noster facultatem ex tua eximia uirtute agendi, quod suis ipse meritis ac uirtutibus magnitudinem animi tui prouocauit. Ille tibi à tua incunecte eti, egregia cum fide & benevolentia deserviuist, tuosq; teriores annos aluit instituitq; ad uirtutem: ut tu nunc uictus, erga opium uirum, qui parentis tibi loco filio, pietatis officia usurpares. In maximis rebus summo principum patruo tuo, operam illi & diuturnam & uile utilem nauauit: ut tu nunc illius industria & integritate muneribus honestanda, & acuti in pendendis hominibus, & propensi in adiuuandis famam & gloriam tui comparares. Difficultates ille domesticorum incommodorum, patientiamq; paupertatis, nec sine dignitate, & amodestia diu tulit: ut tu in eo subleuando nunc ac regnando, insignem liberalitatis & magnanimitatis laudem usquequerere. Ita in hac ueluti alterna quodammodo inter nospronocatione uirtutem, cum ille ita separaret, atque excoleret, ut ad quanlibet magna promerenda beneficia efficiatur: tu ex celso & magno animo omnium merita tu liberalitate anteire contenderes: factum est id quod erat, ut tua tamen uirtus existeret superior. Quamcum inter regem interest, & inter ciuem, tantum tibi inter gloriam dantis & accipientis. Itaque Pulco prudentiam, probitatem, modestiam, amans & collauimus omnes: tuam uero largitatem, beneficentiam, altitudinem animi summopere etiam admiramur. Tu enim in tempestate unus, aut certe cum puerissimi, opum & uirorum instrumento, que tibi pro loco, pro nobilitate, pro

te, pro familiæ tue gloria sunt amplissime, non ad explesda avaritie studia, quæ semper infinita esse solent: sed effundenda tuam bonitatem in plurimorum commode & emolumenta uteris. Tu talem iam te, annis penè ab adolescentibus, & nobis & Reip. præstas: quales fuisti essent hi, qui matura sæpe ætate, & multo usuraru[n] bonoribus & muneribus publicis præficiuntur, splendens melius hoc seculum omni electa sorde avaritiae cernerimus. Quæ maxime una, altis & præstantibus animis atque consilijs infecta atq[ue] inimica est. Quæ fecit, ut dignitas & honestatis, & amplitudinis, aut nullam iam, aut sciam exiguam partem teneamus. Cuius quando labores mulcet tu & natura tua uoluntateq[ue] abhorres, & contrario amore uirtutis & liberalitatis es incensus, illaq[ue] spes & forma diuina pulchritudinis animo tuo illuc quid est cur dubitemus (pro communi nunc sensu omnium & tantum loquor) locare in te præsidia speci nostre, rationemq[ue] publicæ salutis ac dignitatis in tua potissimum uirtute constitutam habere? cum quid à te expectandas firmioribus etatis tue annis à nobis sit, obsidibus magnis iam edocli simus. Fortitudine tua superiori annis aduersus ferociissimos nostræ religionis hostes, & misericordia ac beneficentia erga de te meritos. Quomodo irunque cum in ipso extrema adolescentie tue temptantia cum laude gloriaq[ue] præstiteris, certissima speciemus, percepturos nos uberrimam frugem ex matura pœna tue uirtutis segete. Quod ut ita sit, idq[ue] nostra exercitentia eueniat, & ex tua dignitate, saluumq[ue] te, & magnum, & florentem diu uideamus, ego cum Deum immortalē supplex rogo atq[ue] oro, tum tibi pro ista tua caritatem manitate ac liberalitate, & meo, & Puleonis nomine, q[uod] gratias

gratia tuog; prestansimae uirtuti, ac tam egregie com-
mendansq; natura, uerbementer atque ex animo gratu-
lor. Vale. M. D. XXXIIIL.

HIPPOLYTVS MEDICES CARD.

IAC. SADOLETO EPISC.

Carpent. S. P. D.

Sicutum unquam honeste rei, actionis ue, iucundissimum
Opulum mihi capere uisus sum, hæc profecto ea est, de
quæ mihi per literas grauiſſime, & copioſiſſime ſuperio-
ribus diebus gratulatus es. In quibus dandorum recipien-
tium benefiorum adeò rationes omnes patefecisti, ut
liberis uiri effigiem, qui im aptiſſime poſted acutissimeq;
utib; exornares tuis, te potius animo ſpectaffe intelligam,
qui quod de re tam tenui ea ſentias, que à te in hanc
ſententiam scripta ſunt. Facis tu id quidem nature tua bo-
nitate, ut ſi quid ab amicis recte factum audieris, continuo
id quidecumq; ſit, in cœlum laudibus efferas: neque laudes
ſolum, ſed admiratione ac plauſu etiam profequare. Ego
autem ad hanc quam informandam fuſcepisti liberalitatis
ſpeciem, nihil adhuc (ut uerum fatcar) attuli præter exi-
giū quiddam uix inchoatum, ac planè rude. Quod tu,
qui uberrimiſ exercitationibus, grauiorum ariuum locu-
plentiſ ſuſtiniſ preſidijs, memoria noſtra id affecutus es, quod
ut pauci antiquorum contigisse uidemus: uel ſitu oratio-
ne adeò illuſtrasti, eò ut me redigas, ut nonnihil existima-
tionis accepiffe tuo hoc præclarissimo testimonio non ne-
gim. Eſt igitur cur Pulleoni gratias agam, cuius uirtute
& probitate ea mihi de illo in animo opinio incederit, ut
laudanda hominis utilitate & commodis ratio tamdem
intenda fuerit, hocq; quaſi æſ alienum, quo illi infirmiores

etatis meæ gradus obstricti erant, dissoluendum. Inſum
 est, ut dum ab officio non discedimus, non solam
 id factum, & humanæ homines interpretentur: sed aliqui
 ex parte in societatem quoq; illius prestantissimarum la-
 dum mihi deueniendum putent. Quod quoniam abi-
 probari sentio, tuo iudicio standum est. Itaq; non pugna
 tecum, & omnia que de me scribis decq; mea humanitas,
 liberalitate, beneficentiaq; aduersus Pulleconem, eò po-
 tinere arbitrabor, ut & tu quanti illum facias, & que
 rursus à me fieri uelis, hoc tuo illustri testimonio teſtata
 relinquas. Nam de superioris anni aduersus seuibimmo-
 stræ religionis hostes suscepta à nobis prouincia, nihil
 quod tibi respondeam. in quo quidem ea mihi tribuit, quæ
 sine temeritatis nota uix possum agnoscere. Desiderio am-
 peracri, ac studio flagranti ad ea tunc arma acceſſare
 que si iterum nobis sumenda erunt, tanto Reipublice in-
 signiorē operam nauare conabimur, quanto maiora
 nobis corroborata iam ætas, consilij maturitatem, &
 rerum usum attulit. Tu uero mi Sadolete, quem à nobis
 maximarum & grauiſſimarum artium studia, in quibus
 iampridem magna cum laude uersaris, abducum,
 isto tuo ſic fruere ocio, ut cum te præclaris-
 simis ingenij monumentis ab omni poſte-
 ritatis obliuione vindicaueris, non= 100
 nibil etiam memoriam no-
 stri conseruandam pu-
 tes. Vale. Roma
 Idibus Iu-
 nij.

IAC. SADOLETI

EPISC. CARPENTORA-

CTI, EPISTOLARVM

LIBER VIII.

REGINALDVS POLVS IACOBO

SADOLETO EPISC. CARPEN-

TORACTI, S. P. D.

RATIAS tibi agam prius, (ita enim rerum ordo, et mei officij ratio postulant) deinde ad mandata tua conuertar. Neque uero illa solum me ad agendum gratias impellunt, que tu in me presentem officia emulisti: cum me domo atque hospitio honorifice sane latuaciperes, cum animum meum, tui congressus cupissemus, eruditio illo et pleno grauitatis sermone retineres et plane pasceres: atq; maximis de rebus querentem et defuntem, omni prorsus scrupulo et dubitatione liberares. Que quidem quoties in mentem reuoco (reuoco autem sexpsime) quod de Platonis cena dixit Timotheus, cum ab eo initatus esset, et eundem posterius die uidisset, coenam Platonis non modo in praesentia, sed in posterum quoque dicere possum. Non modo in praesentia fuisse iucundum, sed in aliquot menses iam fuisse, atque id est, ut spero, in multis annos futurum. At uero cum a tua consuetudine, cuius ego suavitatem tum primum quasi gustare coepi, tam tuo dirimi, ac tanto locorum interuallo distungi, animo saepe molestie ferrem, cum nec mihi tum integrum esset alius facere, rationibus meis sic ferentibus, et in hac loca per trahentibus: ne huic quidem dolori meo defuisti. Initia

enim à te ratio est, quemadmodum eo quo tantopere deo
ctabat, non usquequaque priuarer. Sed ut te etiam absa
aliqua ex parte frueret, adiuncto mibi eiusmodi itiner
comite, qui te mibi quotidie reddebat, qui iucundissimus
tuos, et grauiissimos sermones sine intermissione refreba,
nec sane intermori eam, quam ex consuetudine tua uol
ptatem cepi,ullo pacto sinebat. *Quis enim te ipsum melius*
exprimere potuit, quiam tu, quiam scripta tua, quam liber
ille tuus quem per me Bembo reddi uoluisti? in quo pro
dentia tua, grauitas, doctrina, quibus maxime delectabas,
eluent. Hunc certe mibi comitis loco acceperis: qui non modo
mibi in breui illa et paucorum dierum uia, que in Italiani
properanti instabat, pro uehiculo fuit, quod de scandi
comite dici solet: sed in longo totius uitae cursu, in quo no
xime, et periculosisissime laboratur, et uehiculi, et du
locum facile oblineret. Ex quo quidem hanc primo appella
uoluptatem cepi: quod mibi cogitationem omnem de ea
quod ingressus eram uincere, impedito sane et molles
abstulit, meq; totum in contemplationem preclarissimi
itineris abduxit, quod te duce et monstratore, adolescenti
ad laudem et decus tendenti, certum et glriosum pro
ponebatur. In quo quidem ualde delectabas, cum quis
oculis, sic animo cernerem, te grauiissimum et pruden
tissimum senem, ut peritum gubernatorem, gnarum et la
corum et maris, syderumq; et tempestatum omnium, sic
animo prouidum, sic omnia pericula longe lateq; proff
cientem, ut nihil non praediceres ac praecaues, quod uol
impedire tam preclarum cursum, uel in periculum adduc
cere posset. Qui non cuiuis adolescenti, in uulgi moribus
educato, uulgaribus parentibus orto, et qui filiorum edu
cationem in postremis haberent, te ducem profitearis: sed

ili qui ab optimis parentibus, penè antequam in lucem
percederetur, huic tam præclaræ expeditioni fuerit de-
finitus: cuius educationi natura non ob sistere, sed suu-
ratis benignè largiendo, se fauricem sponderet. Qui ab
incubulis sic eductus, sic literis & moribus formatus
fuit, quemadmodum est à te sanctissime & prudentissi-
mæ prescriptum. Hunc uero talem cum tibi ipse oratione
fringas, uel potius natura sic formatum, & parentum
misericordie destinatum, cum Paulum tuum accepisses,
quoniam uoluptate mihi præbuit, præclarus ille quem re-
cipes, in eo instituendo apparatus? Deinde cum ex puerili
institutione, tanquam ex angustijs eum abduxisses, & in
lum illud, quod adolescentis institutioni quasi pelagus
patet, adduxisses, cum sane maxime delectabar, cum te
sanctissimo illo orationis cursu, plenis eloquentiae uelis,
in omnes artes doctrinasq; percurrentem uiderem, ut cum
nihil tibi tum aliud propositum esset, nisi ut earum artium
solis ex loca, ubi ad tempus insistendum, atque ad maiora
& aliora tendenti commorandum esset, monstrares: ea
tamen sic oratione illustras, sic artium singularum uires
& virtutes explicas, ut propè monstrando in earum iam
possessionem mittere adolescentem uidearis, atq; eas recen-
sens tradere. Hæc certe magna cum uoluptate contem-
plaber. Sed quò magis me delectabam, eò sancè audius ex-
petebam, quò tandem præclarum istum cursum, quem
meo apparatu instituisti, dirigeres: quoniam tibi portum
proponeres. In qua expectatione statim se misi in confes-
sum obtulit philosophie portus, quò te uelis remicq; pro-
pore, atq; illhic paulò post alumnū tuum relinquere
uolum. Præclarus ille quidem, & omnibus alijs portu
preferendus, si antiquis illis Aristotelis & Platonis tem-

poribus, uel etiam si recentioribus M. T. Ciceronis, h[ab]eatur cursus abs te institutus fuisset, aut si iij gubernatores adolescenti tuo contigissent: nec enim illi projecto alium d[omi]nus gressus, nec facile tum alius tutior uel commodior reponeretur. Sed cum his felicibus temporibus cursum institueret tuum, quibus ut multi terrarum novi tractus, insuleq[ue] portus antiquitati incogniti, inuenti sunt: pluribus enim qui antiquitus celebres erant, uel mari obrutis, uia uenustate consumptis: sic etiam animorum portus multo tute & tranquillior, Deo ipso, & codem Dei filio dace & inuentore nobis apertus sit, quem antiqui ignorabant. Cumque Sadoletus ipse, qui in hoc cursu gubernatoris locum obueniet, et si appulsus quidem ad antiquorum portum, tunc preteruectus sit, nec diutius ibi comitoratus, quoniam necessaria sibi inde sumeret ad reliquum cursum perficiendum: in hunc tandem, qui a Dei filio monstratus fuerit, ceperit, ubi nunc summa cum animu tranquillitate & securitate uiuit: quid est cur non Paulus tuus merito tecum conqueratur, si in alieno & infido iam portu cum relinqua, cion te ipsum in optimo & tutissimo collocaris? Ego certe illius uerbis tecum expostulare non dubitabo, si in omnibus uel nature dotibus, uel doctrinae presidijs tu opera instructissimum. & plane talem qualiter tu partum uotis expetendus proponis, fluctuantem iam in philosophiae portu retquieris: que ne portus quidem iam nomine digna sit: sed ut de Tenedo dixit Poeta, Nunc tuum sinus, & statio male fida carinis. Atqui non nobis auctus iste in eo educando apparatus, nec preclara ista tua instaurando, talem nobis promisit, qui precepta tandem uincula philosophis peteret, aut qui animi securitatis causa in illorum portum confugere necesse haberet: sed qui uel prima

apud ipsos philosophorum, si iam recuiscerent, nouum & proustantius uiuendi genus ostenderet, quo illi nunquam opinio potuerunt. Sapientiam autem & animi tranquillitatem longè aliam, & aliunde quam à philosophie praecipitandam, tanto proustantiorem & diuturniorem ea quæ philosophia promitteret, quanto humanis præstabilitus diuina sunt. Quare age mi Sadolete, noli promissio misali uiuere instituendo satisfactum putare, si cum ad philosophie limites perduxeris, aut etiam si philosophiam dismilitiam tradideris. Solus inde oportet, neque unquam despiciere, donec in sacrum eundem portum, in quo in ipse summum animi tranquillitate uiuis, illum perduceris. Nec enim conuenit tam proustanti educationi, & illi quæ omnium opinionem, heredem uirtutis & sapientiae relicturus, in dio quæcum ipse tabernaculum uitæ posuit, porta conuiescere. Hæc ad te uerbosius scripsi, ut tuo imperio obsequutus, qui me etiam de illo tuo libro, quem satis admirari non poteram, quid sentirem ad te scribere soluisti, uel neo in sacras illas Musas amori satisfaciens. Quas abs te illas atque & tacitas preteriri, cum reliquæ omnes artes & disciplinas dignis preconijs ornatis, uix aequo animo spectabam. Vé etiam quod Langeo nostro, cuius liberis instituendis que abs te labor præcipue sumptus sit, hoc imprimis gratum sive non dubitabam, si quod in philosophia & reliquis artibus factis, ut singularem laudes attingendo, ad earum studium adolescentum animos erigas, idem in Theologia facere non neglexeris: in qua relique omnes, ut in oceano flumina, se immergere solent, & debent. Et certe conuenit, ut quæ te ipsum maius ornat, & indies magis magisq; ornatura est, cùm de disciplinis sermo sit, quarum cognitio humanos animos

colit & perficit: eius laudem haud quaquam silentio in
volui: præsertim cùm ad Langeum scribas, quem scilicet
quories e negotiorū fluctibus, quibus in aula uersantemis
etari necesse est, emergere licet, in nullo libentius, quia
in Theologie portu conquiescere. Sed tu me & loquaciam
ignoscas, qui cùm sancte adiurare possum, me bis quatuor
annis non tantum quidem Latinè legisse, quantum mox
te scripsi, Theologorum libris auocatum, quos tamen in
genere Latinorum scriptorum non pono: in hanc in diuinam
Latinè scribendi loquacitatem erupi. Sed ut loquerer te,
sic etiam scribendi ad te, quo cùm absente quasi loqui in
deor, dulcedo quedam me longius ultra pistole fines
prouexit. Cui tu pro tua humanitate ignoscas oponet.
Nunc ad tua mandata uenio. In quo ex brevior ero, quia
pauciora mibi scribenda reliquerunt eorum literæ, ad quos
mibi mandata & literas dedisti: quas iam spero ad tua
rescripta te habere. Omnes enim receperunt, post pauca
dies quibus id commode facere possent, se tue uoluntatis
esse satisfacturos. Bembi uero literas unam bis ad te mittit
quem ciam Venetijs salutarem. ejus tuas literas una cum li-
bro darem, quantopere dele carecitur de te, & de tuis stu-
dijs audire, pro uestra coniunctissima necessitudine, pri-
lius est tibi existimare, uiam mibi scribere. Veronensi uero
Poniifici, quem Verale salutauit, etiam tuas literas traxi:
qui me unum dies apud se detinuit, ciam nullus penè nobis
sermo esset, nisi de te, & de studijs tuis: ciam saepe se ualle
dolere ostenderet, suauissima coniuetudine tua, propter los-
corum interuallum, quo disiuncti es sis, se priuari. Laz-
arum tuum Patam offendit, cui etiam tuas literas traxi,
cum ad me salutatum humanissime uenisset. Omnes uero
tibi de ista animi tranquillitate & ocio gratulantur: ex
quibus

quibus non preclaros factus oriri, et prodire in utilitatem
publicam uident. Quae ut tibi perpetua sint optant. Egoq;
imprimi, qui non minus preclaros sciam te iam parturire,
bi quæ te iam sunt in lucem editi, hoc idem optare non
defam, partumq; felicissimum optari. Vale. Venetijs,
1111. Calend. Nouembr.

JAC. SADOL. EPISC. CARP.

REGINALDO POLO

S. P. D.

Ulm primum ceipi ex literis tuis fructum, quod cognos-
sus ex his manu tua scriptis, te ualeitudine bona iam uti:
bui fueram mehercule aliquot antea diebus non parum
fasciatus, cum Thomas tuus ad me Auenione scripsisset, te
in eum morbum quo hic laborabis, Venetijs denuo inci-
tasse: nunc tue mihi peroptatae literæ omnem mibi huius-
modi de te metum et sollicitudinem meam penitus abster-
suisse. Confido enim (que tua temperantia est) hunc nun-
ciat ualeuidinis tue, et letitiam quam nos ex eo capimus,
distrinam nobis fore. Alter autem fructus ex tuis literis
non um fortasse necessarius, quam bic de quo dixi, sed
ante ad uoluptatem animi aliquanto uberior: quod qua-
ntum tu me ames, et quantum de me honorifice sentias, ex
eis planè literis perspexi. Etiam mehercule cuiusmodi
in suis quam doctus, quam humanus, quam elegans, quam
dignus qui ab omnibus his ameris atque colaris, qui uirtu-
tes, et comitatem, et optimum sibi morem esse colendum
patent. Sed que tu ad me de me ipso scribis, in quibus ins-
titus tuum est de me cum singulari benevolentia con-
suetum: omnia sunt eiusmodi, ut cuius intuenti facile ap-
petat, amanuis illa esse hominis magis, quam iudicantis.

s s

Et si

Et si enim tu hac ingenij quoq; et sapientie laude miri
 ornatus es ut possis commode iudicare de altero: tunc
 quoque tibi esse impedimento, quod plurimis officiis
 amore inductus, amici bona carius estimes, quam quam
 illa sunt, minime mirandum est: præsertim cum natus
 humanitatem habeas ingenio et prudentia non inferiora.
 Mibi quidem, cum ea que mihi tribuis, non continuo aga-
 scenda esse videantur, libenter illa referto et conseruo
 amorem: quo sane dum charus tibi iucundusq; sim, sicut
 tuo iudicio me ornatum esse puto. Non enim mediocritatis
 operæ, neq; uirtutis, tali uiro qualis es tu, tantopere plu-
 cere. De te uero, mi doctissime atque humanissime Pole, s
 ea dixero que sentio, nunquid tu illa certo iudicio, acto
 neuolentiae in te meæ es ascripturus? Utinam quidem pos-
 sem uerbis omnia complecti, que mibi de te in animo ipsa-
 ta, penitusq; affixa sunt: non uererer nimium amans
 spicionem. Sed si hoc non queo, quod meos eloquendos
 primendiq; conatus, tuorum ornamentorum copia obicit
 illud quidem dicam quod in promptu est: usq; eò me ap-
 etu, sermone, sanctissimis tuis illis, et modestissimis moni-
 bus, fuisse captum: ut nunquam postea mibi ex animo no-
 stri illius congressus memoria exciderit. Quanquam em-
 perficiendi tui penitus, ac fruendi exigua mibi potius
 fuit facta, propter subitum a nobis discessum tuum, q
 mibi mortoris non minus reliquit, quam tuus letitie ab-
 uentus attulerat: tamen uitæ cursum tuae mecum ipse con-
 siderans, et summorum hominum testimonia, que tibi
 sepe egregia apud me ab illis data sunt, cogitatione mea
 repetens, quibus præsertim testimonij breuis illa mea
 congressio tua apprime fidem fecisset: talem te in animo
 gerere coepi, qualis prosector tu es. Neq; aliter statuer-
 possum

poterat, quām eum, qui ex nobilitate domi, et fortuna
ampissimis, cognatos, familiareis, patriamq; reliquisset:
et cum flagraret studio atque amore artium optimarum,
ex ultimis orbis terrarum regionibus illarum adipiscen-
dā causa in Italiam se contulisset: ibi q; annos complu-
res canoratus, ita se dedisset familiaritatibus amicitijsq;
dotijs mororum ac præstantissimorum hominum, ut illorum
omnium iudicio imprimis dignus ipse haberetur, quem ex-
proper fidem atq; integratatem uite uenerarentur omnes,
et proper ingenium doctrinamq; colerent: hunc ego(in-
quit) existimare alium non poteram, quām summum et
ingularem uirum: hominemq; eiusmodi, cui nos ista qui
judicamus et indicare aliquid possumus, non benevolen-
tiam modo, sed bonorem tacitum, sed omnia cultus et offi-
cij opera et perspicua studia deberemus. Accesserunt li-
metus preclare testes ornamentorum tuorum, atque
anoris summi erga me tui: que me totum tibi addixerunt.
Quām ille humaniter scripte! quām eleganter! quām ar-
gute! nibil ut ingenij luminibus bis que in eis plurima
ducent, nibil ut præclara effigie pietatis tuae, ac religionis
tegsum Deum, que in illis expressa est, fieri posset
illudius. Et tamen tu is cūm sis, qui alicuius domum in-
gressus, intro tecum feras laetitiam hospiti tuo, atque hono-
ritu: agis mihi per literas gratias, quod te domi meae li-
benter acceperim. Quasi non maximo mihi ornamento
fuerit aduentus tuus, et uoluptati sermo atq; congressus.
Aut tu plus ex me, quām ego ex te, et ex sermonibus tuis,
deplor fueris et suavitatis, et commodi. Ast ego tuum
illud consilium fidele et sapiens nunquam ē memoria de-
pso: cūm tu mihi dubitanti, quod nam genus potissimum
socij studiorum deberem, et quorum autoritati atq; opini-
on

nionibus assentiri : quod erant , qui alia mihi studia quan-
dam, et diuersas scribendi rationes proponerent : fidem
et prompte consulueristi , ut ea præcipue sectarer studia
quorum fructus in hac uita non solum , sed in omni en-
titate integri manere possent. Quo ego responso maxime
adductus sum , ut me literis sacris totum dedendum pa-
rem , ad quas eram iam quidem sponte mea propensa.
Simulq; integritatem , et uirtutem , et religionem tua-
admiratus sum. Qui cum inter eos homines diu uer-
e fuisse , quibus haec studia minus probantur : atque et artis
ipse instructus , quorum uidetur lepos , eruditio , elegans
ab his rudioribus (ut existimatur) studijs abborrere : lu-
nitate tamen naturæ , et ingenij ui , ac ceteris , anteponeat
studia duceres : que non presentem modò suavitatem , si
multò magis rationem perpetue utilitatis habeam. Si
quid ago ? maioris ista sunt opere et temporis longius ,
quam ut una epistola comprebendi possint. Veniamus
literas. In quibus quod scribis , librum meum in uia tibi
uebiculo fuisse , ualde mediusfidius id letor : quodq; tu
probas ac laudas , mibi uehementer gratum (quid em
dissimulare est opus ?) Sed illud gratius tamen est , quod et
illo te intelligo memoriam et cogitationem mei crebris
aliquantò et diligentius usurpare : quo nibil mibi quid
accidere potest optatius. Mandata mea , que abeunt illi
dedecram , diligenter te consecisse , neq; miror , (non enim
fidem et integritatem tuam) et te de ea re plurimes
deamo . Accepi iam quidem à Bembo meo literas , cui
uberis ad ea que ab eo requirebam , imprimisq; et do-
gantes et eruditas : tum omnibus respectas officij ac bene-
uolentiae signis. Expostulationem tuam qua uerū meum
quod locum Theologie in enumeratione earum artium
quibus

quibus recta institutio adolescentie continetur, nullum
debet, sed in philosophia totum hominem constituerim:
sic accipio mihi Pole, ut in omnibus tuis dictis atq; factis, tua
anima virtus, et Deo dedita voluntas uebementer mibi
probatur. Sed ego primum nominatum de Theologia nibil
dixi, quod ea in philosophie nomine continetur. Est enim
Theologia (ut ipse nosti) apex quodammodo philosophie,
et filigium. Cuius tanquam magni cuiusdam corporis,
cum plura membra sint, ut ab Aristotele est perspicue de-
signatum: illa que de Deo pars, et de principe causa
permetiat, sola propè digna est que philosophie nomine
invenitur. Que et si aliter ferè tractata à nostris est, ac
scripsi fuit: eam tamen philosophiam nunc appellari
volo à doctissimis et sanctissimis uiris, Chrysostomo, Bas-
ilio, cateriq;. Deinde cum adolescentem sic instituam, ut
cum dimitaxat deducam ad annum etatis quintum supra
sigillum, post id autem suo cum arbitrio permittam:
nisi uobis tibi fuit conuenire, accuratius ad etatem il-
lam de Theologia uerba facere: cum haec ars una atque
scienzia senectuti maxime et sedatoribus annis apta sit.
Et si precepta suscipienda religionis necessaria etiam iu-
ncta sunt, quemadmodum utique sunt: satis illa à me in
libro, quatenus quidem ad adolescentiam pertinet, fint
trahit. Postremo, cum in Hortensio distinctius de philosophia
pli clarius sim, eamq; in suas partes omnes distribuam,
veluti de qua proprius ibi sermo habendus est: non
tunc eius dialogi ornamentum, quod in laudatione Theos-
ophi principium suorum est, in hoc pri- m. 1. 1. 1.
mo conuenire: cum id iucundius tum futurum sit, si ad
bonum aures nouum atq; integrum accedat. Habes ra-
tionem cum prætermissionis meæ, quam tibi cupio proba-
tam

tam esse. Certè enim ego quod iudicaui esse congruum
id fecutus sum. Et nunc quidem perdifficilis foret com-
tatio. Plura enim mihi inuertenda in eo libro, uel totu-
tius liber alio ordine pertexendus esset. Verion de his sa-
pe amari à me mirifice, & colli, ualde tibi persuasum
uolo: neq; me magis appetere quicquam, quam ut meo
ga te uoluntati tua mutuo uoluntas in me amando respon-
dant. Vale. 111. Non. Decembris, M. D. XXXII Co-
pentoracti.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.
C A R P E N T. R E G I N A L D O
P O L O, S. P. D.

S Erius respondi tuis literis, quam uolebam: quod atq;
Spartim imbecillitate ualeitudinis, que et si grauitas
non oppresbit, fuit tamen mihi ad scribendum impedi-
to: (destillationibus enim molestis diu sum tentatus)
tim quod itineribus necessarijs aliquantum tempus con-
sumpsi. Ut uero primam oportunitas scribendi dan-
nihil habui antiquius, quim literis tuis respondere: pro-
scriptum tam modeste, & tam eleganter scriptis. Sumus
enim tuus in illis pudor, & summa ingenuitas apparet.
Sed quod tu multis uerbis in illis disputationis, existimat
cas laudes quas tibi tribuerim, uel ab amore profectus
quo meam iudicium fallatur: uel si aliquid in eis indicari
dandum, id est intentum esse, ut non quis eiusmodi sit, su-
per hoc. Laudes ille te digne esse uideantur: non
co illam à me predicationem uirtutis tuae dicis esse su-
per hoc. Facis hoc tu quidem quemadmodum cetera solis, i
omnibus in rebus quascunque agis, aut loqueris, mosti
reclus & liberalis eluceat. Sed ego facile me ab omni-

illammodo disputatione euoluo. Nam etiam enim plane, quæcumque dixerim de te, omnia fuisse amoris: sed qui amor à uero et integro iudicio projectus fuerit. Non enim quia te amui, ualem te esse existimau: sed quia talis mihi es congnitus, uero etiamco amor ille à me suscepitus fuit. Atque utinam, mihi potius facile mihi esset omnia explicare uerbis, quæ ego de te sentio, quam facile est ea quæ dixerim prestare. Verum bec hactenus: non enim postulat mutua nostra benevolentia huius generis longam orationem. Illud mihi iustificissimum ex tuis literis accidit, quod cognoui tibi esse posse, te à me amari: quod quidem facere mihi nūesse est, aut omnis penitus abicienda est humanitas. Quod enim tantum in amando esse potest animi studium, si non id uirtus et amabilitas tua longè supereret? tuum quidem animum aduersus me, et benevolam plenam fidem et constantie uoluntatem, ita contingent mihi ea que uolam, omnium rerum habeo carissimam. Quare nil restat, nisi in paribus utriq; officijs amicitiam excolamus. quod ergo de me, et de te eque polliceri possum. De iniuria quam à me uideri uis Theologie fuisse factam, satis me tibi esse paragium arbitrabar. Verum quoniam instas denuò, ergo, dabo operam, ut tuum ad arbitrium per me illi satiat. Tu modo, quod bonorum est et prudentium iudicium, in tabellam suspendito, ut in re non liquida nullum innocentie praetudicium afferatur. A Thoma tuo accepti literas, homine tua familiaritate dignissimo, et ceteris suis in quibus quotidie uersatur. Ei tu multam meis uerbis salutem: itemq; ceteris, quos nobis amicos esse scis. Pulus libri laborauit diligenter hoc ius dicere et summi mali esse incipit. Itaq; ppe bona de illius salute sumus. Uf saluisset, non defuerisset officio scribendi ad te. tui certe

certe memoriam(ut debet) summa cum fide benevolentia
conseruat. Vale mi Pole. Carpentorati, Pridie Idus
M. D. XXXIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
P E N T. R E G I N A L D O P O L O,

S. P. D.

Accepit tuas plenas officij et humanitatis literas omnemque; in illis probi ac praestantis ingenij tua, et pristini erga me amoris imaginem penitus recognoscere. Quorum utrumque; quanti faciam, nihil attinet nunc me sensere. Utroque quidem certe ita delector, ut nihil mihi addere possit optatus, quam me abs te tali uiro diligis. Quae a te de prætermissoне officij scripta sunt, quodque eo uideris uereri, ne aliqua abs te culpa suscepimus. Amabo te mi Pole, sint ea ex mutua nostra benevolentia penitus sublata. Non enim recipit amicitia nostra similes huiusmodi: nec tu peccare praetermittendo offici potes, nec ego animum tuum aliter atque est interpretari. Quem cum officiosissimum et amantissimum mei esse agnoscam, non ex euentis tua mibi uoluntas, sed ipsa pse et sua sponte spectata est. Evidem desideravi nominis quam tuas literas: neque id mehercule iniuria: quid enim est illis quod me delectet magis? Verum ita desiderauis ego illa me uoluptate carere molestie ferrem: non ut officio aut amicitie deesse arbitrarer. Cui tamen me ad quando intermissem uoluptati sentio nunc a te cumulat factum esse. Causa enim putas, quicquam mibi accidens ponuisse tuis literis dulcius. Que cum totæ undique, tum illa me ex parte præcipue decelerarunt, qua in diversis mirum et urbane excusationem tibi non scribendi abon-

tiam inopia & exilitate repetebas: qui totus elegantis
ironie locus, & uultum mihi & animum suauissima bila-
tus afferit. Obsecro, istos ne tu riuiulos squallentes &
aridis, aut tenui aquula interdum fluenteis uocas? qui mi-
hi incurrere uisi sunt abundantiter & largiter, ut appa-
ret, non tenuem, sed uberrimum, & eundem perennem
fuisse illa fundere. Quanquam hoc quidem de te mihi iam-
dulam persuasum babui: te, que concipiueres, omnia
efflatur esse. Notum mihi erat ingenium tuum, nota-
ritus. Ardor autem ille, qui animis præstantibus ad ap-
petitum res magnas comes adesse solet, nibil mihi non de-
te vel maximum pollicebatur. Speravi itaque fore, nec sum
trupius, ut tu ad istam ipsam, in qua nunc insistis, doctrin-
ae & eloquentie coniunctam laudem peruenires. Quas
propit & gaudeo pro amicitia, & tibi gratulor. Illud
disputum egrefero, quod uidere quasi uideor, hec à te
modo ornamenta contemni: que meo quidem iudicio tanta
fus, ut sine his constare ne illa quidem recte queant, que
in omnibus antecerenda iure optimo putas. Quo de gene-
re quoniam bis iam à te sum laceatus, tempus non alienum
videtur meam tibi sententiam breuiter exponendi. Sacra-
rum rerum studium, & disciplinam tibi placet rebus cœ-
teris anteponi. Quod ego quoque tecum unā cōfiteor. Cur
ergo in artibus reliquis, & maxime in philosophia, tempus
conterimus? Quia nequimus ad fastigium sine fundamen-
to, & sine parietibus peruenire. Quid ista quandiu curan-
ti nobis sunt, ut non in uno illo ipso, quod optimum est,
omnia nostra studia ponamus? Ad quod dicendum est, esse
boni patris familiæ totius domus tutelam & procuratio-
nem, non unius duntaxat partis gerere: uerum ita totius,
ut potissimum queq; in ea diligenter curetur partes. Et quo-

t niam

niam de domo et de ædificatione mentionem fecimus: quia non uideat, Theologiam, quatenus in scientie ratione et genere reponatur, sine philosophia stare ipsam per se, et se sustinere non posse? utrunque uero minus apicem mutueri suum, si à copia et facultate dicendi deseratur: et enim mundana ista sunt, et celebritatem ex hominibus querunt, uulgiq; rumusculos et laudatiunculas auctoratur. Sunt enim nonnulli usque adeò rudes, ut hoc quoq; suis diosis bonarū artium hominibus conentur obijecere. Qui uero merces externa ingenuos moueat animos, parumq; eo fructus uoluptatisq; sit, cum quis quid facit, ut idem ac uenustet, et sine labore ulla maculaq; efficiat. Nam laudis quidem aduenit res est, et in aliorum potestate sua: quam qui primo et præcipue coniendunt, iij non uere, ne que ex animo bonis artibus, sed per simulationem dat operam. Omnis autem ingenij et uirtutis actio premit ipsa sibi in se conuinet, si ad perfectam speciem sui quaque generis perducatur: ipsaq; rerum gerendarum pulchritudine contenti simus. Quod si decor ab oratione remuendus sit, cur non idem etiam à moribus? non ijs dico quibus inest uirtus, que ipsa quoque non alio fructu et emolumento, quam juo decore spectanda est: sed de eis loqui moribus, qui in gestu et omni motu corporis, ipsaq; uultus atq; conformazione liberali, bene institutos homines ab agrestibus discernunt. An est quisquam qui reprehendere iure queat, quod seruus coram domino suo non modo pœnalis atque frugi, uerion etiam sine forde, cultu honestum corporis studeat apparere? At iam ista ad summi boni adoptionem minus necessaria sunt. Ne sint: adiuuant certi, hocq; sepe efficiunt, ut mulii ad illud expetendum procedant comutatores. Et sane uidendum est, si circuncidamus

enquemusq; cetera, et tantum quod summi est necessariu[m] relinquamus: ne dum diuini uolumus plane fieri, h[ab]emus partem nullam teneamus. Sit modò nobis hoc f[ac]tum, quod utique esse debet, ut omnia, in nobis si qua meliores sunt, accepta Deo penitus referamus: eaq[ue] ad eiusdem uirg[ine]m gloriam conferamus. Hoc animo qui fuerint, cum in illis quas suscipient actionibus, rebusq[ue] quas gerent, summam dignitatem operis proponent, summamq[ue] pulchritudinem, inq[ue] eam amore et studio incitati ferentur: tum sonerit in his talibus pertimescendum, quod inani laudis cupiditate deducti, a summo bono deficiant. Itaque ego et liberalibus artibus, quoad in illis nos, quantu[m] proficiamus, non penitet, et imprimis philosophie operam dandam putio, sine qua (ut dixi) nec Theologia quidem constat. In quo quod scribis te ita tempus omne consumere, ut ad certarum artes atque scientias nihil spatijs tibi ne respiciendas quidem relinquatur, non satis plane intelligo quid dicas. Patitur autem me pro nostra familiaritate, et mee auctae nature ingenuitate liberè agere tecum. Non intelligo, inquit, quid hoc tantum tuum sibi uelit studium. Nam si et uniuersitas nobis percipiendi sunt, que ad credulitatem nostram, et fidem faciendam de Dei clementia et benignitate erga nos pertinent: ea sunt nobis, nec multis, nec obscuris, sed claris et illustribus literis sat compendiosè tradita. Liber enim Euangeliorum omnem uiam et rationem nostre salutis continet. Si uero explicanda illa uberioris fuit, et enucleatius tractanda: an te plus in eo tibi ab infinitis uoluminibus istorum, qui etati nostre propinquiores, omnia refererunt inconditis libris, et litigiosè scripsit, quam à Paulo, et lege ueteri, et à prophetis opis latum vi existimat? Pauci libri sunt, (nisi forte me fallit)

in hoc à nobis genere perdiscendi: sed quos magna cura & attentione animi legere debeamus, si ad diuinorum rerum cognitionem cupimus aspirare: qui non nisi spatium locumq; dant lectitandis aliarum artium ingeniorum autoribus: sed ab ijs ipsi liberalibus studijs nostra gua accipiunt sue utilitatis & dignitatis adiumenta. forte existimamus, summos illos uiros, qui primi hec Christiana literis illustrarunt, sine comitatu optimarum omittantos progressus in diuinitate facere potuisse. Quo in anno Basiliūm, Chrysostomūm, Augustinūm, Hieronymūm fuisse cognouimus. Sed de his satis, uel fortasse nimis tanta Lazarum meum, tuum contubernalem factum esse, minor, nisi mibi pergratum est. Quanquam enim corpora à uobis absum, animo tamen uobiscum excubo: ut mihi interdum quæstiunculas uobiscum unā, & familiæ sermones texere. Eum porrò ego ad philosophie suæ animandum nunquam censi: quippe quorum ipse suæ & amore imprimis teneatur. De Theologia quidem assentior, nunquam illum ad summum peruectum iri, ad reliquas facultates & disciplinas, quas multas magna possidet, hanc quoque primariæ artis, nobilissimæ scientiæ cognitionem adiunxerit. Cuius ego tibi in Honore attexam laudationem, utiq; quoad patietur ratio operis quo ego nunc me assidue uehementerq; exerceo: propter propediem copiam me uobis facturum, qui mea iniqua irridere possitis. Io. Petri Carafæ Theatris episcopi, donnam, sanctitatem, uirtutem, notam habeo iam diu, canis oculis fero. Gasparem Contarenūm amo colog; necesse mihi cognitionem: sed de animi uirtute, & de eruditio[n]is fama. Tu mihi gratissimum feceris, si utiq; lucem meis uerbis plurimam dixeris. Contareno bocā

plus dictum mihi fuisse hoc anno, ciam essem Massiliae, librum confessum ab eo, in quo de optimo ciuitatis statu graviter docteq; differatur: cum librū cupere uehementer me legere. Quod Superatius, homo ingenio et nobilitate praestans, cum discederemus Massilia, pollicitus fuit mihi se custravimus exemplum ad me primo quoque tempore mitterritureum ego oblitū arbitror. Tu qui autoritate et gratia plurimum polles, si effeceris hoc mihi, ut quod sine oneret dico tuo et sine incommodo fiat, cupiditati in bac reuegeratur mee, magna me iucunditate mediusfidius affectus. Quod ut contendas et enitare, magnopere a te etiam taceat etiam peto. Vale. i x. Calend. Decem. 1534.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. IACOBO SIMONETAE

Episcopo Pisaure S. P. D.

SEMPER cognoui singularem in te prudentiam. Amorem
tuo erga me pluribus iam rebus etiam expertus sum.
Sed, rede mihi, posteriores literae tue utriusq; rei certissi-
mum testimonium mihi attulerunt. Nam et cum beneuo-
lentia consilium, et in consilio benevolentiam erga me
tuam omnem ostendere. Itaque ego, homo minime timi-
sus, qui ea que scripsoram, curaueram etiam ut uiderent
illi qd; quos contra uidebantur esse scripta, ut eorum ini-
quissimi in misericordum fortunas impetus magis refringerentur,
ciam me non periculi mei cogitatio, sed officium et
petas imprimis mouerent. Ut primum literas tuas legi, sta-
tu esse nefas, non parere sapientissimi atque amicissimi ho-
minis autoritati: uetusq; sustuli procerum, atque omne
argumentum alia quadam ratione explicavi. Quod ipsum,
librum totum una inscrpsi, atq; misi homini summa uir-

tute ac omni dignitate ornatusissimo Federico Fregoso h
chiepiscopo Salerni: quocum magnus mibi usus, & omni
officiorum summa necessitudo intercedit, qui nunc in
liam proficisciens, Venetijs imprimentum curaturu
Quod si mihi librariorum copia fuisset, libenter tibi ill
ante legendum mississim, ususq; esse tuo portissimum ins
cio: cui plurimum profecto tribuo. Sed in summa imp
& difficultate eorum qui describerent, feci quod ne
fuit: statuiq; esse commodius ad plurimorum manus
celeriter deuenire, quam ad unius sero. Quanquam
tu mihi pro pluribus sis semper futurus. Sed ignoscetis
nationi huic meae, multis enim de causis properavi uul
liber quam primum in publicum exiret. Tu tamen sic em
legito, ut si res in integro sit. Multa enim alia paro &
ditor, quibus accurate perpendeatis atque examinabis. Ap
portuna semper mihi futura est doctrina & admone
tua. Sed haec hactenus. De honore tuo quod ad me mult
stissime atque humanissime scribis, scito me hunc ipsum ho
norem quo praeditus sum, multo grauiorem illustriorem
putare, posteaquam tu ad eundem es uocatus. Facili
tua eximia uirtus, & praestans in omni iustitiae laude in
gritas, ut nullus honor tantus sit, quem tu dignitate per
sonae tue ornare amplificareq; non possis. Sed haec quoque
qua longiorem desiderant orationem, in aliud tempus re
cienda sunt. Tu ualebis, & nos diliges, tibiq; persuadet
te a nobis uerè fraterno animo amari & coli. Carpent
racti, xv i. Calend. Iunij, M. D. XXIX.

I A C. S A D O L. E P I S C. C A R P.
H I E R O N Y M O N I G R O,
S. P. D.

Vas literas accepi x v. Calend. Aprilis ex Urbe da-
 Tuis: quibus misericordia sum delectatus. sunt enim totæ
 misericordia, nec solam diserte atq; eleganter, sed ab eo etiam
 sapientia, cuius charissimam habeo erga me uoluntatem. In
 quibus que de urbis & rerum urbanorum statu ad me
 scribit, sunt illa quidem acerba & misera, nec possunt
 non dolore animum tantæ rerum commutationis misericordia
 communere. Sed tamen debemus aliquando esse uite
 & ea fortiter ferre, que mutare minime possumus.
 Quonobrem dia agamus, & que magis ad nos pertinent.
 Et autem imprimis mihi Niger tibi gratulandum, quod cum
 eruditissimis studijs tuis asseditus es tuorum laborum &
 diligentiarum fructum, ut sive iam certa ad immortalitatem
 non posses. Cuius diuino illo cupiditatis ardore qui semel
 conceperit sicut, quid mirum, illis si deinde sordent ista omnia
 que nido habentur amplissima? & ad aliud uitæ frun-
 tergenus? Obscurum in populo illud quidem: sed cœlesti
 uite imprimis accommodatum. Quod ego summa cum uo-
 luptate animi posideo & colo. Neque uero arbitror maius
 uidi munus à Deo immortali potuisse tribui, quam hunc
 animi sensum uiteq; statum, in quo illa tantum procurans
 que brivii officij & muneris, quod sustineo, propria sunt:
 quod reliquum est temporis, in eis studijs delectationibusq;
 confimo, que dignæ sunt uiro, qui quidem sit uir: hoc est,
 quæ actionum consiliorumq; suorum non popularem iacta-
 tionem & laudem, sed Deum ueranq; sapientiam consti-
 tua sibi finem. Quocirca tibi facile affirmanti, ap-
 petere te eandem uitam, mecumq; esse cuperet. Noui enim
 omnes sensus animi tui cum propensos ad quietis studium,
 cum moderatione concordiaq; placatos, ut uerè beate uite
 desiderium, ista in te ceterarum rerum non corrumpat cu-
 piditas.

piditas. Quod scribis autem quo minus ad nos, ut confundas, accedere potueris, corporis morbum tibi prius, deinceps itinerum pericula fuisse impedimento: sane quam mollescero. Sunt quidem omnia (ut scribis) ubique; ita perturbatae ignores plane quo in loco potissimum consistendum sit. Sed si quod uspiam uestigium remanet etiam nunc quiete et ocio, in his certe est locis, in quibus homines natura magis quam legibus ad sedatam et tranquillam uitam accommodati sunt. Vix audeo tibi exigua deferre, cuiusmodi sunt mea. Sed tamen qualiacunque sunt, parata tibi semper minus uolui esse, quam mihi: ut tibi habere hoc debet persuasum, mansuram semper apud me et fidem, et constantiam semel suscepere erga te benevolentie. Ego hinc beo cum Muis rationem, uerum diuinioribus: iamque commentarium scripsi in Psalmum nonagesimum tertium: quem cum legeris, cognosces, posse res sacras etiam Latine, innateque prescribi. Non quod id a me perfectum sit: sed ea rei certe simulacrum quoddam est a nobis et immixta adumbrata. Hunc iam misi homini omni uirtute et dignitate amplissimo, mibiique ueterere amicitia coniunctio, Federico Fregoso Archiepiscopo Salerni: qui nunc in Italianum proficiens, librum Venetijs imprimendum est curatur ab Asulano nostro, cui hanc me debere confiteor gratiam, modo haec gratia, ac non onus potius et labor. Nam ipsius Federici nomini liber dicatus est. In his ego nunc usque cogitationibus. Literas colo praecepit, ab his ciam relaxum animum, refero me ad agriculturae oblectamenta. Habet autem prædia quedam rustica, que uestrum quemque, qui estis urbani, delectare etiam possent. In his suburbanos hortos, uiriditate, ornatu, copia tam aquarum quam arborum lectissimarum imprimis nobiles. Hos ego

imiso frequens, capioq; haustus amoenioris cœli. Hoc enim
Sannium est, sic didici ex eius schola. Quære ex eo, nar-
rabit tibi quo id pacto fieri oporteat. Qui quod uiuit, quod
fame est, quod, sicut consuevit, Democritio more ridet et
despicit omnia, ualde mihi me hercule gratum est. Semper
ille quidem amabilis. Sed nunc etiam magis, quod ex ma-
gnumicorum et iucundorum hominum turba nobis est
per solus relictus. Tu illi multam à me salutem: itemq;
ceteris, qui ex illa ueteri nostra iucundissima sodalitate
sum reliqui. Tu quoq; uale, mi Niger, et nos dilige. Paus-
tu mibi et in moribus, et in literis apprimè satisfacit. In
quibus tantos iam habet processus, ut mibi ipsi magistro se-
pe fiat monitor, πολλοὶ μαθηταὶ κρέτονες διδασκάλων:
hoc in eo optime quadrat. Itaq; confido, magno cum et fa-
miliæ nostræ, et amicis omnibus fore ornamenro. Is tibi
reddit salutem plurimam. Vale. Carpent. xvi. Calend.
Junij, M. D. XXIX.

HIERONYMVS NIGER I A- COBO SADOLETO EPISC.

Carpent. S. P. D.

*S*atis non fuerat, me è naufragio illo emersum, ad pa-
Strium litus adnataisse, nisi ad spectandos desflagratae ura-
bit cineres rediisse. Sed is est rerum status, atq; ea totius
ludie calamitas, ut nullus sit angulus, in quo non aut ho-
biles se uiant, aut Tyranni dominentur. Quare haud iniuria
gratulandum tibi est, quod in tantiis tempestatibus sis pro-
prie in portu: fructusq; uitæ percipias eos, qui à sapien-
tibus uiris maximi, iucundissimiq; habentur. Quem sanie
partum et exoptauit ipse semper, et tu, quæ tua est beni-
gnus, communem mibi esse uoluisti. At nescio quo pacto

t s me

me ad istum aciem , cursumq; dirigen tem , reflantes uen
repulerunt . Quum enim recuperata ualeudine ad te pro
ficiisci statuisse m , cognoui , mare Ligusticum hostili classe
Cisalpinam omnem Galliam Hispanorum presidijs teneri.
Omnesq; denique aditus adeo armis occupatos , interclusosq;
esse , ut ne Dedalus quidem (quod aiunt Poëtae) n*on*
istuc aduolare potuisset . Itaq; Roman ueni ad v. Idus Fe
bruarii . adductus potius patrie tedium , qui in desiderio Urbi
Multa enim erant illic , que me molestia adficerent , am
priuata , tum publica . Nam et si nostra illa regio & no
tale solum loci natura , atque humana ope munitissima est
omniq; seditione , & ciuili uacuitate discordia : ad hec n*on*
desiderat , quod ad communitatem uictus , & ad urban
uite splendorem pertineat : sustinet tamen diuturnum &
grauissimum bellum , quod exinanito aerario , uectigibusq;
diuenditis , priuatis ciuium fortunis geritur : nec
dini quidem nostro parcitur , nouo more , & nequicquam
reclamante Pontifice Maximo . Quod sane incommodum
notatibi exilitas mei sensus ferre non poterat : prescrim
quum rata non fuerint beneficia , que Pontifex Maximus
in me olim te fauore contulisset . Quamobrem diueribus
eo scilicet animo atq; consilio , ut cum primis per tunib
tus bellicos istuc liceat proficiisci , utar liberalitate tua : in
cumq; fruas isto otio , nisi tu forte de repetenda urbe co
gites . Quod quidem consilium nec mibi facile probatur , ne
opinor pro tua prudentia tibi probatum iri . Quis est enim
tam ignarus rerum & estimator , tam leuis , qui cum quiete &
bonesto otio , florentem urbem & amplissimum locum
posthabuerit , mox euersae urbi rebusq; perditissimis , orum
cum dignitate posthabeat ? Nolo tibi ea commemorare , que
uulgi animum mouent , amisisse nos hominum frequen
tiam .

sum, splendorem, patentem omnibus fortune campum: quoniam omnibus (ut tute sapientissime ad me scribis) utilius est carere, quam abundare. Illud unum quod permagisti ipse semper estimasti, non preteribo: amississe nos etiolorum virorum iucundissimam consuetudinem: qua sic carere, ut nix unum aut alterum inuenierim, quicum Latium in Latio loqui possem. Omnes enim ferre aut naufragio pericrunt, aut tempestate compulsi sunt in longinquo oru, mentionemq; ipsam urbis haud immerito refor-mis. Superest tamen ex sodalibus nostris Savoinorum Princeps, illo eodem uultu, atq; animo, quo iam pridem fuit. Quem cum forte offendissem in via hilarem, et non minus artis dissipatum quam fortunis: continere risum non potui: uno in luctu et squalore ciuitatis. Utinam, inquit, cum Philosopho ambulasset. Hispanus miles tractauit me pessime. Hec habui, que ad te confessim scriberem. Nam pueri mihi denuntiarunt, proxima nocte certum hominem in prouinciam istam discessurum. Clemens Pontifex Max. et morbo tandem conualuit. Quotidie in ore habet diuinum consilium tuum, de profectione ad Cæsarem, et de pace publica: quo quidem consilio si integris rebus usus fuisset, non laboraremus. Cura ut ualeas: et Paulo fratri suo meis uerbis plurimam dic salutem. Vale iterum, et me uicissim. Roma. x v. Cal. Aprilis, M. D. XXIX.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. HIERONYMO

NIGRO, S. P. D.

Non mediocriter delectauerunt me literæ tue Idibus Aprilis date, quass ego ad x i. Calend. Iunij accepi. Non et amoris tui erga me, usitatum illud quidem, sed tam

men semper optatum, et mihi iucundum testimonium tulerunt: et multa ut scirem effecerunt, de quibus autem anteā auebam. Imprimisq; de statu tuo, de quo quodammodo pacato et parato ad amplectendum otium es, et tunc ualde gratulor, et agnosco moderationem tuam: quia illis fluctibus sic iactaris, ut fortune quidem nunc cedet, uel obsecundes potius, quando in altum dudum prouenies: idq; non tam iudicio tuo ab initio, quam ui quodam tempestate: ueruntamen portum semper ex illis spectat, et tutum magis ac tenuē, quam periculis copijsq; coniunctam sedem iampridem expetas fortunarum tuarum: nihilq; tantopere cupias, quam toto animo uascare studijs honestissimis. Quae uoluntas docto et libero homine digna, si semper laudi fuit optimis etiam temporibus, quid censetur perditus? neq; eō dico, quod eam in qua nunc uersaris, rationem esse improbandam putem: sed ut hanc illi multi anteponam, quatenus ea saluo officio possit suscipi. Sed liberæ uirtutis deligere id quod est optimum, ita occupas atq; constrictæ consolari se ppe bona. Quod tu cum sit, non paruam iam nunc obtines eius tranquillitas paten, ad quam totus propensus es. A Bembo meo acceperam litteras paulò anteā quam ad me essent allatae tue. In his illo senatus consulto, et de suscepto onere conscribendi in Venetorum gestas multa mentio. Sed ut ipse rem arbitratur fore magni laboris, ut que delata inopinanti sit, nequ unquam anteā in illa meditatione curāq; uersato: gaudet factum esse iudicium sane honorificum ipsius dignitatis eximiaeq; uirtutis. Nunquam enim profecto ciuitas illa eternam suorum monumentorum memoriam illi commendasset, nisi summi uiri ingenio, atq; eloquentia, suas quoq; laudes illustriores futuras iudicauisset. De Leonico male
fū

sum. Optimum uirum et doctissimum amissimus: quem ego auctoritate merito illius plurimum: neq; unquam uideram hominem, nisi quod uirtus, eximia presertim, nunquam non cuius nostrum confspecta est. Quamobrem doleamus nolam quidem magis, quam ipsius causa: qui, ut scribis ipse ad certam et ueram uitam immortalitate iam translatus. Verum nostro quoq; dolori ea res fuerit solatio, quod expressam habemus imaginem præstantissimi uiri in libris, quos ipse et plureis et scriptos egregie reliquit. Hi illum nobis referent, neq; cum lugeri patietur proximo. Lazarum tradere Patauij optimarum artium doctrinam iuuentuti, nec sciui antea, et nunc cognosce letor. Dederam ego ad eum bis ter ue literas, neque illum ab eo responsum. Quod mirabar, et quidem usq; eò, ut de illo rescio quid timerem. Nunc uideo causam hanc aduersus me silentij, quod cum discipulis illi plus satis colloquendum est. Equidem hominis eruditissimi, et mibi coniunctissimi, omni honore et commodo plurimum laetor: sed tamen me illi totum effluere ex animo, etiam molestè fero. Tu illi à me plus rimam salutem. Quod psalmum meum probas, gratum mihi. Ego perfectio Hortensio, in quo quidem nunc elaboro, si uenit ut perficiam magnitudo rei patietur, totum me datum sum ad sacras literas. In quibus et animi nostri uolus plus plenior multò est, et ceteris utilitas paratior. Tu ut ualeas, et nos perpetuo diligas, ueteresq; nostros necessarios salutes meis uerbis, si qui in urbe Romae reliqui iam sunt, imprimis à te peto. Vale. Carpentoracti, 111. Non. Ianij, M. D. XXXI.

IAC. SADOL. EPISC. CARP.

HIERONYMO NIGRO,

S. P. D.

Hū

His diebus, cum minus commoda ualitudine utram
dedi negotium Paulo, ut scriberet ad te de eis rebus
quarum et mea et tua intererat, te fieri certiorem. Quod
ab illo factum diligenter fuisse non dubito. Nunc nouen-
oblata, in qua tua opera mihi expetenda esset, statui hanc
te rursus scribere: petereque pro mutua nostra benevolen-
tia, ut quod imprimis cupio optoque, quod tamen ipsum non
ad meum illum priuatum commodum, sed ad officij nostri
duntaxat et muneris functionem pertinet: in eo affectu-
do et operam mihi tuam, et studium praebere uelles. Re-
porro ipsa sic se habet. Quo tempore ueni mihi Niger
hanc prouinciam, non ut peregrinaturus in ea, sed ut de
micilium uite constituturus: hominum quidem borum in-
tutem, mansuetudinem, comitatem, probauit statim ex ini-
amareque: occcepi: animumque induxi, ut quod mihi necessa-
rio per leges et religionem faciendum esset, id etiam in
prolixè libenterque fieret. hoc est, ut bis esse quam mai-
ore studio benevolentiaque coniunctus. Sed inter multa que
mihi erant uoluptati et delectationi, illud unum agro am-
mo scerebam, quod nullam in his nationibus bonarum libe-
rarum cognitionem, nullum inesse studium optimarum offici-
um uidebam. Nec uero id facile ego pati poteram: ut cum
a me ratio postularet officij, ut quacunque re possem
populis meis commodarem: earum adeo rerum, quae
benè ac beatè uiuendum pertinerent, hanc uham rem si
abire sinerem, in qua (ut mihi quidem uidetur) uel beatus
principiū uita continetur. Itaque quoad potui, hortando, ru-
gando, commonefaciendo, aliquos tandem induxi, ut suis
cupiant liberos erudiri his literis, quas nos appellant
optimas. Nam anteā nulli erat hic arti neque scientie quic-
quam loci, nisi iuris ciuilis peritiae: quae expetebatur ab
omnib

unib; non ut discerent homines uiuere liberaliter, sed
in labore & arte consularentur. Nunc uidentur in animis ali-
quorum eiusmodi semina esse iacta, ut si sit doctoris copia
& scilicet, ingenius illas artes & disciplinas, quas nos ea
relementius probare soliti sumus, quod animos ille docent
et instituant non deseruire pecunijs, sed ab omni illiusmodi
expidiente, vel labore potius solutos esse, in honorem adduci
posse confidamus. Quanquam rei euentus in nostra po-
testate non est: exemplum certe introducere, et ordiri
principium aliquod, rebusq; bonis nec opera, nec studio,
secundarioritate deesse, hominis est non sibi uni, sed et pa-
trie, ciuiis, et communi cunctorum utilitati seruientis:
quoniam nos imprimis ratione uite uoluntatemq; insituimus
sequi. Est autem in ciuitate hac conuentus quidam mona-
chorum, quorum rector maxime cupiditate hac incensus
est: Grecasq; et Latinas literas, cupit in familia sua pro-
pagari. Idemq; uniuersitate prouincie Narbonensis praefec-
tus ordinis sui conuentibus: ut uideatur huius praeclara-
ritatis stimulos in plures coetus hominum esse dissemina-
tur. Sed (ut dixi) magister nobis deest et autor, et
iuniorum quasi quidam moderator, huic idoneus muneri:
quoniam si nancisceremur, spes foret, aspirante nostris co-
auibus Deo, aliqua hic quoque excitatum iri ingenia,
que ad nobilissimarum artium adipiscendam laudem egra-
gare apta existent. Hunc nos magistrum et doctorem
a nobis querimus. Habetis enim istic (ut ego arbitror)
alium uirorum copiam. Sedeum esse huiusmodi oportes-
ti, qui mediocribus rebus posset esse contentus. Nam
ut nos quidem in optando admodum insanimus. Si Gra-
ca nouerit probè literas, Latinas autem mediocriter: ita
men, ut uitia orationis promptè discernat: habeatq;
docend

docendi, & instituendi planam ac facilem rationem, posterimus eo nos esse contenti. Merces sane illi à nobis per soluetur, aurei nummi quotannis sexaginta: uictumq; tectum commodè ut habeat curabitur, ad eandem uic licet modestiam & mediocritatem. Nunc cùm uideas Niger quantæ hæc mibi curæ res sit, & quām sit re & honesta ratio huius consilij mei: peto à te pro nobis summa coniunctione, ut curam & cogitationem aliquip suscipias, quo huic rectissimo studio nostro satisfiat: & quemq; nobis inuenire studeas, qui sustineat partes in re amoris & pietatis erga hosce populos nostrum meaniq; optimam in meos uoluntatem ipse re exples. Quod si unquam uidero fieri, ut hi quos charitatem nostrum Christiana in filiorum loco diligo, sectentur eas, que liberales sunt, auocantq; ab omni sordida & quinata cupiditate habendi: næ ego illi (crede mibi) cunque opera hoc assequar, plane me obstrictum, & perpetuum obligatum esse profitebor: omnīq; studiū gentiaq; curabo, ut suum is huiusmodi officium non nā à se positum sit iudicaturus. Hac eadem de re ut Leprum nostrum appelles, cum eoq; accurate colloquaris, bementer à te peto: mibiq; ut primo quoque tempore scribas. Vale mi Niger, & Bembo meo, summo uiro, proximam salutem uerbis meis dic. Carpentoraci, 111. L. nas Maij, M. D. XXXIIII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. CAR-
PENT. HIERONYMO NIGRO,
S. P. D.

L Egi literas tuas, ad Paulum quas misisti, in quibus amor tuus pristinus erga me se ostendit: nouus illi quidem

qualem mihi nunquam, sed tamen semper et optatus, et
 dulcis: quem et feci, et facio mi Niger plurimi. Salus ad
 me per te missa a ueteribus amicis, mihi iucundissima fuit.
 Nec quicquam est omnium rerum quod libentius faciam,
 quoniam usurpare crebro memoriam eorum, quos charissime
 semper constantissimeque dilexi, Efini, Colotij, Petra san-
 ctæ, Thibaldei, Blofij nostri, etiam Sauoie mirifici homi-
 na quæ audio magnis de Repub. occupationibus impedi-
 tur, quotidie minus se uobis fruendum præbere posse.
 nam Niger anno ut debeo, abs teque peto, ut eos ami-
 cari et resalutes, quos modò nominaui, et omnes præ-
 tre reliquos, quos antique academie esse cognoueris.
 Convenit patronum tuum non amo solum, sed etiam
 maior: et cum hoc ei tribuo, ut neminem illi in opti-
 num artium cognitione præponam: tum uero Deum im-
 mortalē, diuosque omnes contestans, sic planè statuo, nec
 uiderem virum, nec sanctiorem hominem, nec amantio-
 rem uirtutis, pietatis, sinceritatis, reperiiri quempiam pos-
 sedisse tanto et amore et cultu illum prosequor, quan-
 tum tantorum et tam præstantium uirtutum excellentia
 possunt. Me ad concilium affuturum esse, si id habebitur,
 uisire ne potes? Quanquam enim magno mihi ea res
 est incommodo: tamen dare operam Deo, et illius bono-
 ni et nomini deferuire, quantum quidem in me erit, ita mihi
 constitutum est, ut etiam si sit uita mihi in illo opere
 profundenda, mecum præclarè iri actum putem. Tu
 uale, et nos ama, tibiisque persuade, te uicissim à
 me singulariter amari. Ex hortis nostris
 suburbanis, 1111. Nonas Junij,

M. D. XXXVI.

Carpent. S. P. D.

ET si pudet me post diuturnam cessationem nunc ad scribere: tamen non dubito, quin pro tua in am-
constantia, meae (si qua fuit) negligentie benignus in-
pres sis futurus. Præsertim cum nihil esset priuati que
scriberem: publica uero omnia copiose ab alijs ad tempore
scribi non ignorarem. Nunc autem cum decreuerim et
be discedere: te, quem omnium consiliiorum meorum
modo concium, sed autorem etiam semper esse uoluimus,
est profectionis meae causas, rationesque cognoscere. Ne
uereor, ne non consilium tibi probetur meum: qui
semper non solum monitis, uerum etiam exemplo ad que-
tem & otium inuitaris: quicquid ex ueteri meo instituto
telligas, me non opum, aut honorum cupiditate, scelus
cio ac benevolentia ad urbem fuisse reuocatum. Cuip-
dem officio ac studio cum iam satisfactum a me fuerit,
derer plane despere, nisi quod reliquum est etius, mihi
ipsi, hoc est meis studijs darem. Quamobrem conseruare
habeo ad Calendas Maias Patauium profici, non
opportunam occasionem, quod eodem tempore Cornelia
meus Brixianorum Pontifex exire in prouinciam suam
constituit. Erit autem otiolum illud meum, tu islam
ac solidi otij simulacrum quoddam: quod tu in oris
pacatissimis, omni uacuis molestia, coelestem penitentia
rit uitam agis: mibi multa maximo futura impedi-
to sunt. Mitto rei familiaris angustias, quam eti si con-
pisti semper, tamen labores mei atque officia paulo ago
rem facere debuissent. In quo mibi temporum iniquitate
accusanda: ne quid in eos grauius dicam, qui ea se nati-

posse ut perpetuis laboribus implicare; atque ab otio ad
 ambitionem transferre cogitarunt. Quod me uebementer
 myri, imprimis est rei domestice cura. Viuit enim adhuc
 quidem pater, sed extrema iam etate: sorores habeo do-
 minabiles, fratres extincti sunt omnes, praeter eum qui m-
 ius in Cypro insula degentem, nostri oblitum, recte
 possumus inter mortuos connumerare. Itaque mihi uni ap-
 primi ad otium & tranquillitatem nato, quiq; ad hoc tem-
 pa*ris* diolorum sedulitate ac diligentia conquieui, grauiſſi-
 minion onus gubernande famili.e subeundum est: spesq;
 ille me tecum uiuendi, quod maxime optabam, in aliud
 tempus reiſcienda. Sunt hec quidem magna incommoda,
 & a me usque aliena constituto. Sed ea omnia ueræ lau-
 di que virtutis amor faciet leviora. Quin maior mihi
 prosperitas est gloria, si tot circunfusus molestijs, in eum
 imperuenero, in quem multi abundantes otio, atque
 fani, peruenire minime potuerunt. Quod an aliquan-
 tificaturus sim, haud satis compertum habeo. Enitar-
 em, Deo hominibusq; bene iuuantibus. Profici&car enim
 ubi licebit ueterum amicorum, doctissimorumq; uiro-
 rum perfui confuetudine. Que quanti in studijs nostris
 momenti sit, tu maxime omnium nosti. H. iubebimus illic
 Benium, Lazarum, Lanpridium, Picrium, bone Deus,
 quo iudicio, qua eruditione homines! Nec dubitamus, quin
 & dios in dies habituri simus, pertesos rerum urbana-
 rum, atque huius urbis miserrimi status. Tu uero uelim,
 que confecti fide ac religione, nostram inter nos amici-
 tiam iwearis. Et quemadmodum ego te semper absentem
 vallis atque animo requiram, ita tu benevolentia in te mee
 amoriam apud te interire ne patiaris. Quod eisdem
 scribo, non ut timens, sed ut amans. Literas tuas ad

Petrum Bembum, quas mihi dedit Antonius, reddam
genter: multamq; illi, ac cæteris amicis salutem dic-
tus uerbis. Illic ociosus plura ad te, literasq; ad Anto-
nium, aut Binum mittam. Idem ipse si facies, erit
quam gratissimum, atque ut facias oro. Vale omniumq;
sunt, qui suerunt, qui futuri sunt beatissime. Valere etia-
uolo Paulum, à quo literas accipere opto. Rome, IIII
Calend. Maij. M. D. XXXII.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. CAR-
PENT. LVDOVICO PARISETO,
iuniori s. p. d.

LEgi tuum carmen: idq; mirifice probauit: et an-
quantum ego possum iudicare, cum doctum et
gans, tum quo in genere esse uis, eius generis nunc
omnibus absolutum. Sed eius ipsius argumentum cas-
nis aliquandiu me suspensum atque ancipitem animi tem-
dum nequirem satis conieclura perspicere, quid tu in
tibi propositum babuisses. Nam si ornatum et cultum
prehendis orationis, eosq; obiurgas, qui electi uel
grauiusq; sententijs, sua sensa exprimunt, idq; nimirum
ut que ab ipsis emittuntur, prodeant limatiora: tum in
laqueum tendis, tute ipse te implicas: eos enim accusas
qui studium et operam poliende orationi dant, non
cuit ipsum polite et diserte loqui. Quod si ego is es
qui mihi hanc styli elegantiam adsciscerem: responderem
tibi id quod uerissimum est, debere nos partus eos qui
gignimus, optare nasci quam perfectissimos: nihil eum
desiderantes rerum, que ad utilitatem et ad decorem, in
pore, animo, uita cotineantur. Hocq; non solim in filiorum
sobole corporea, sed multò etiam magis in factibus inge-

nam nobis esse dicerem insitum: neque unquam natura-
lē hanc in nobis cupiditatem iure fuisse à quoquam ut ui-
tum obiectam, que non ad popularem famam primò ex-
stine, sed ad expletionem naturae spectet atque perti-
nere. Sed quoniam meum negotium non agitur, uiderint
dixi. Ego te illud pro etate et consuetudine mea non inui-
tu amonebo, ut ne te ab illa ratione falli sinas, que tibi
fuisse bona uisa est: si quidem existimas ita esse, ut scri-
biat ueritatem, et copiam accurati sermonis, ueritati fucum
et filium colorem obducere. Non enim ita se res habet.
Nec qui in sacris literis disertius explanandis inuigilant,
tusmodi prouinciam suscipiunt, ut patefiant ueritatem,
que ex divine legi oraculis aperte et perspicue suapte-
her clara est, neq; eget ad demonstrandum ingenio aut in-
terpretatione cuiusquam. Sed refrigeratos iampridem mor-
tuum animos, ad pietatis studia rursus capessenda monitis
et coborationibus suis conantur accendere: quod sine ui-
ditu dicendi, uerborumq; grandiu, et aptè significantium
opiq; commode fieri non potest. Quare meū iudicium est,
et semper fuit, non solum licere Christiano homini, uerum
autem conuenire, atq; adeò opus esse, si suo is rite officio fun-
gatur, excolare orationem, que legitibus magis profutu-
rus, et magnifica prepotentis Dei opera uberioris expli-
catur: laudemq; ab hominibus, (que modo princeps ipsa
feliciter non sit, eaq; nobiscū uni ad Deum referatur) tan-
quam accessionem quandam non penitus aspernandam esse.
Quod ego te quia facere mihi uisus es, ut des te ad scriben-
dam accurate et subtiliter, et collando nunc quidem, et
in posterum quoque in eo ut persecutes, uehementer hor-
rē. Vale Carpenteracti, x vii. Calendas Decembris,
M. D. XXXIIII.

IAC. SADOLETI

EPISC. CARPENTORA-

CTI, EPISTOLARVM

LIBER IX.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARP.

PAVLO III. PONTIF.

MAX. S. P. D.

RIMVM, sicuti debeo, sanctissimi
gratulor, quod ad dignam sua uirtute &
prudentia rerum administrationem in-
cata, amplam habitura facultatem est, sed
in maximis humani generis utilitatibus
et commodis exercendi. Que una actio cum propria
summi istius honoris, tum beatae et iucunde uite efficit
michi uidetur. Et cum hoc gratulor, tum illud maximis
cito, quod sine ambitione ulla, sine mora, contradicentem
mine, omnibus suffragijs statim renuntiata est: ut rem-
tatio indicium fecerit dignitatis: ipsa uero celeritate
nunquam ostendit, tantam tamque eximiam uita-
tem, quanta in te semper fuit, ad tantos motus rerum, quibus
isq; natura Respub. sedandos, et ad salutarem portam
consilij sapientibus dirigendos, quam primum et quoniam
maxime necessariam esse. Itaque et nomen, et uirtus, et
dignitas tua, tanta nunc apud omnes in opinione est:
tua ad summum Pontificatum electio ab omnibus est ac-
pta, ut non hominum consilijs, sed diuinitus facta esse
deatur. Atque hec quidem et populi huius in quo ego
sor, et omnium Gallie populorum ac principum est sen-
tentia. Audio enim multorum uoces, et video multus. N
enim quisque hac habet iter, ita sibi congregatur et colla-
quuntur.

quae cum Non equidem possum tantum, quantum res
 ei prescribere. Sed hoc certe scribo, quod intelligo, et
 satis, nunquam animos hominum letiores, nunquam prae-
 dicantes magis honorificas, nec crebriores laudes de ullo
 Rom. Pont. extitisse: ut iam non sanctitati tue me gratulari,
 sed Christiano nomini uniuerso magis conueniat. Et certe
 si ueritasq; spectetur, boni et prudentis uiri imperium
 pro ratio est aliorum salutis: cuius fructus utilitasq; ad
 am, ad ipsum uero qui imperat, uoluptas et letitia re-
 nubere gerendarum peruenit. Habent igitur Christiane
 actiones quod expetebant: Pont. Maximum integra fama,
 summa uirtute, singulari sapientia praeditum. Roma uero
 est orbis terrarum caput, summi domicilium Pontifica-
 tis preter gaudium de principe, quod commune omnibus
 est, qui precipue affici uoluptate est existimanda: que ciue-
 sium, et nobilissimo quidem ciue, que tanto munere Dei im-
 moralis, tunis honoribus, tot praemii ornata, aucta, con-
 decorataq; est? In quam tue sanctitatis liberalitas continuo
 se effundit: ipsoq; statim Pontificatus initio ciuibus suis
 ostendit, quam beneuolo animo eos amplectetur, quos
 libet patrie charitate, qua nulla est sanctior, sibi con-
 iungit. Sed ego, qui te quam plurimis ab hinc annis probè
 habeo cognitum, qui ad has populares tuas illustresq; uir-
 tutes, illas etiam domesticas scio adiunctas esse, hu-
 manitatem, affabilitatem, comitatem: et quam ego plu-
 rimis semper feci, facioq;, bonarum artium omnium, li-
 terarumq; egregiam scientiam: is sum preter ceteros,
 qui omnibus debeo exultare letitijs. Nam et mihi aman-
 tissimo Reip. optimi principis imperium maximo gaudio
 esse debet: et uirtutes ueneranti, prudentissimi, et literis
 doctissimi. Illud uero non minimum ad animi mei

Letitiam iucunditatemq; augendam pertinet, quod in
sanctitatem tuam et me familiaritas aliquando dis-
intercessit: que et si minus fuit quotidianis a me offe-
culta, propter diuersa quidem utriusque nostrum in-
studia, dissimilesq; occupationes: tamen neque ego in
quam tuam erga me benevolentiam desideravi, neq;
sanctitas tua meam erga se obseruantiam non cognovit.
Quam nunc quidem familiaritatem et amicitiam ad di-
uocabula translatam esse, uehementer gaudeo. Non mihi
michi posthac ad amicum, et ad patronum: sed ad pri-
cipem, et dominum confugiendum erit: ampliore in
potestate benignè mihi faciendi, si usus uenerit: eadem
ut spero, uoluntate. Quapropter ago Deo omnipotens
maximas meritasq; gratias, qui populo suo tam necessaria
tempore, talem pontificem praescire est dignatus. Tuq;
una et cunctio Christiano nomini iterum ac sepimus
tulor. Fore enim confido, ut tua dignitas, atq; gloria, in
salute et maxima utilitate Christiani generis coniuncta
futura. Quod uero ad me propriè attinet, quoniam in
habeo uerba, quibus sensum animi mei plane exprimitur,
sanctitatem tuam precor, ut pro sua prudentia expo-
dere ipsa et considerare uelit, quo me gaudio repleat
esse oporteat, ex honore summo amicissimi uiri, dodicis
bominis, præstantissimi ciuis, (siquidem ego quippe
iampridem ciuitate Romana donatus sum) quodq; in
primis et super omnia laetandum mihi est, opimi Pon-
cis, et prudentissimi, et liberalissimi: ut in tot caufila-
tandi et gratulandi, cum gaudium mecum abundet, uela
animi non suppetant, si tuae sanctitatis interiorem uolun-
tam meam, ardentem studio atque amore, non hec extenua
uoluntatis indicia, que in mea oratione frigidiora multo
sunt

subscipere et comprobare. Quod si illud quoq; non me
invenimus est, nec tibi ingratum, petere me a meo Princi-
pe que mihi opus sint: cum ego Pater sancte iam diu me in
hanc ecclesiasticam prouinciam receperim, neq; am-
bitus studijs, neque opum aut diuinitarum deditus cupidi-
us: manq; in ea mediocritate traducam, que tantum ad
propriae necessitates idonea sit: unam illam habeo cu-
m, qdiuamq; in animo meo cogitationem, ut huic san-
cto puerulo gregi, qui tamen mihi pro mea paruitate
magnus uidetur, mea industria et diligentia alicui
clementio ad Christianas uirtutes agnoscendas, eas-
tus colendas esse posse. In quo sanctitas tua plurimum
te aluerit, si iura quedam et facultates, quas mihi
super eruditus et commemorandus Pontifex Clemens
spiritu concesserat, ratas mihi et firmas esse iusserit.
Quod si faciat omni eam animi studio rogo atq; deprecor.
Dum sanctitatem tuam, Pater beatissime, in columem nobis
perpetuo conseruet. Pridie Idus Decemb. M. CCCCC.
CARPENTORACCI.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. PAVLO III. PONTIF.

MAX. S. P. D.

CVm et etas mea iam ingrauescens, eademq; parum
firma uiribus: et ratio studiorum ac consiliorum
me detineret, quominus (id quod ego maxime ca-
pitem, atq; imprimis mihi conuenire arbitrabar) ad salu-
tandum, uenerandamq; sanctitatem tuam ipsemet me con-
siderem statui ad officium meum pertinere, aliquem pro me
uicare, qui meam uicem ipse hoc munere fungeretur,
neq; ad te obseruantiam benevolentiamq; perficeret:

animumq; omnem meum exponeret, cum uirtutib; op-
mi Pontificis, tum glorie et laudi summi omnium pri-
cipis uebementer deditum. Nec uero in conquirendo
deligendo nuntio diutius dubitandum mibi fuit, quin hu-
iuuenem potissimum mitterem Paulum Sadoleum filium
fratris mei: quem ego maxima cum cura ac diligentia
eduavi: et in quo quicquid unquam ex literaturis
diis, quicquid ex usu rerum multarum atque magna
consecutus sum (si modo quicquam consequi potui) ini-
primere totum sum coatus, ut quod hoc laborante
studuerim, satis factum in eo a me nature, et patrem
indulgentie erga ipsum suscepere, fuerit: quod uero
laborcs speratum atque exopratum exitum afferui
maximam hoc nomine gratiam Deo immortalis dono.
Certe enim si quid est quod ego prestare aut pollici-
sum, audeo hoc palam commemorare et proferre ne
in bonis literis, neq; in optimis et modestissimis moribus,
neq; in ea que ad gerendas res apta sit, fide, diligentia,
citturnitate, quicquam me esse ausum optare, in quo
huius mibi iuuenis, et ingenium, et uoluntas cum
responderit. Quo quidem etiam nomine, et spe maiori
in eo uirtutis adductus, meis etiam accendentibus preciis
optimus Pontifex Clemens singulari beneficio adiutor
mibi cum in huius procuratione ecclesie, et successione
dedit. Sed ut ad prima redeam, Cause mittendi be-
runt, primum ut frueretur ipse aspectu et uultu sanctis
tuis, oculisq; praesens perciperet eam uoluptatem quae
ego absens cogitatione capere non desino. Deinde, ut
ram tibi gratias meis uerbis ageret, quod tui initio Pon-
tificatus, mibi multa petenti et postulanti, que ad me
et ecclesie huius dignitatem commodumq; pertinerent.

missis nec beneficentiam, nec liberalitatem tuam clausum volueris esse. Quam quidem ego sanctitatis tue benignitatem erga me, ita inclusam in intimis meis sensibus habeo, ut sim omnino aliquando, si non gratiam (abhorrebat enim mea tenuitas ab huiusmodi uerbo) at similitudinem aliquam gratiae relaturus. Postremo ob eam misericordiam à me missus est, ut sanctitati tue, et meo, et Christiane Reipublice totius nomine, gratulabor. Quanquam hæc gratulatio, neque mea magis dñeber, quam ceterorum omnium: et si quod priuatum meum in gratulando officium queritur, uideor illi dñe me ad ipsam literis fecisse satis. Verum, Pater noster, in illis tunc spei, expectationi, quam de te omnes habemus, sum gratulatus: nunc perspectæ, ac cognitæ unitæ tue gratulamur, et felicitati. Non enim obscurus es, nec latere iam quenquam potest, quo animo sanctissimæ tuae Pontificatum gerat: que illis primis sui bonorum diebus à liberalitate erga ciues, et cura placande et urinande Urbis profecta, statim orbis terræ uniuersam suam animo complexa est, sumq; de conuocanda conilio voluntatem proposuit, cuius uel nomine ipso multorum ante animi terrori uidebantur. Itaque seditionis et impis, omnibusq; ijs qui dissidium et confusione in ecclesia Dei querunt, uidebatur hoc tutissimum esse impetrare sue perfugium: ut cum castigarentur, cum moneretur, eam uel ad poenitentiam, uel ad poenam uocaretur, ipsi ad concilij nomen configerent, illudq; indici signarent, et poscerent. Quasi non minus terroris ex eo principibus ecclesiæ catholicæ allaturi, quam in ipsis formidinis atque uerordie ex male conscientiæ stimulis instaurari. Atque hoc magnanimi Pontificis factum, secuta illa

est

est plena aequitatis et sapientie in regendis hominibus
tibus ratio: quod pluribus iam rebus et exemplis cognitum
est, placere sanctitati tue, idq; imprimis tibi cura esse, i
ius idem sit pauperi, et diuiti: ut ne potentia imbecillitas
opprimat: ut qui opibus plus possunt, ijs illi ad iniuria
faciendam ne abutantur. Quod institutum conueniens pro
cipue, et dignum optimis principibus, sed iam desuetudine
penè in obliuionem adductum, tua sanctitas modo
confuetudinem et honorem retulit. Hec et bis summa
multa cion sanctitas tua ad summum Pontificatum emul
eret, sperantes tum gratulabamur, nunc gratulam
experti. Nec uero minus iusta ad letandum causa est, si
disse ea que pulcherrime facta sint, quam sperasse pueri
cum præsertim illud quoque accedat, ut hæc tempora, hæc
actiones, hunc tue sanctitatis honorem atque statum, hæc
uina liberalitas perspicue comprobet. Quando enim
iam seculis, tot conatibus, tot Pontificibus, maiorum
strorum uotis atque ætibus datum est, id quod si
nunc est tributum nostræ, ut hostes Christianæ fidei, in
strum iam nomen, nostra arma, nostras uires timet impia
nes qui anteâ libere omnia depopulabantur, qui in
quotidianis damnis et cladibus affligeabant, semperq;
summa queque sibi corripientes, nos angustis iam finibus
tinebant inclusos: bi nunc summi atq; clarissimi omnium
principis Caroli Cæsaris uirtute, sapientia, felicitate, tu
sanctitatis copijs consilijsq; iuuaniibus, toto repente nisi
inistro depulsi, parte Africæ primaria, et urbe opulentissima
Thunete spoliati, de sua reliqua salute perirem cœtu
guntur. Cion Christiani generis antiqua uirtus, que in
dudum hebes facta et debilitata languebat, hoc prestatissimo
duce et imperatore Carolo, non audeat nunc solus
confit

confidere aduersus impios hostes: sed pestem etiam illis
cuiusq; minetur. Quæ ego cuncta cum animo meo co-
gius, summoq; meo quodam perpetuoq; amore in Chris-
tianis rem pub. incitatus, cum cuperem conferre cum san-
ctis tuis, et de his illi, et cum illa, Reipub. Christianæ
gadiri, ipse uero in his locis iustissimis rationibus reti-
retur, nisi iuuenem hunc, tanquam me alterum, imaginem
mei sensusq; mei, qui eadem istuc perferret, coramq; tue
filiis pedibus aduolutus, cum reliquas officij mei tibi
deinceps prestatet partes, tum de hac fortuna, de felicitate
mori, deq; summis Dei omnipotentis erga nos benefi-
ciis, que omnia cum laude sanctitatis tue coniuncta sunt,
in et meo et suo nomine gratularetur. Quem ego na-
tive penè filium, amore uero et iudicio uere unicum mibi
sum, rogo atq; oro sanctitatem tuam ut libenter atq; hu-
mam pro sua clementia excipiat atq; audiat. Nullum ipse
sanctitati tue est allaturus, nec quicquam de illius for-
tu et sue utilitatis fructum est allaturus: sumus enim
ab mediocribus rebus sat contenti. Humanitatem tan-
tim, et benignitatem tuam nobis expetimus, in qua una
sunt omnia: atque ut faciles ipse aditus habeat, sitq;
illi et visendi, et adeundi, et interdum etiam alloquen-
ti principis potestas. Nam quod ad ipsum quidem at-
tingit, eum ego uolo, perfunctum officio suo et munere,
iha urbe perspecta, moribus curie cognitis, ueteribus
amicis nostris conuentis, et confirmatis, ad me protinus
rursum: quod eius pietate, et obseruantia, et fidelissimis
officijs ad mea subsidium senectutis uebementer indigeo.
Quæ hoc mibi infestior impendere senectus uidetur, quod
filiorum agitudo, à quibus auelli non possum, quotidie
quid magis de me etatis succo, et uiribus corporis
detrahit.

detrabit. Itaque illum abesse à me non facile esset passum
 nisi si qua occasio incideret huiusmodi, ut actione digna
 præclara ac laudabili, plenaq; dignitatis, illius mens ope-
 rāq; occuparetur. In qua (quod considerem cum egregi
 facturum) explicare ipse ingenium suum, declarare in-
 striam, nauare suam iurutem & Christianæ Reipubl.
 sanctitati tue posset. Sed hec que meæ potestatis non sunt
 ad Dei consilium nobis sunt rei cienda. Illud quod mihi
 scribenti fuit propositum, rursus deprecor sanctitatem tuam,
 ut & arimum meum erga se, summanq; obseruans
 agnoscere, & buic iuueni de sua humanitate impariatis
 quid uelit: nosq; ambos habere in numero eorum quos
 etitatis tue saluti, amplitudini, laudi omni animi studiose
 dediti. Deus sanctitatem tuam custodiat, eiusq; reditu
 consilia ipsi & Christianæ Reipubl. fortunet. v i. Idus Se-
 ptembr. M. D. xxxv. Carpenteracti.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.
 CARPENT. PAVLO III. PONT.
 MAX. S. P. D.

accia
CVM Pauli reditus ad nos, magna per se letitia &
 affecit, tum uero multò uberior gaudium meum p-
 etum est, humanitate earum literarum, quas sanctitatis
 rescribere mihi dignata est. In illis enim non solum benefi-
 ci Principis erga fideles suos studium, sed optimi parentis
 indulgentia quædam plane mihi esse expressa uidetur. In
 que ego quemadmodum gratias sanctitati tue agam, non
 reperio. Nec enim ad magnitudinem illius beneficiorum
 par à me ingenij uis, aut uerborum copia afferri illa po-
 test. Neque uero ipsa rescripsit mihi solum liberaliter: sed
 liberalius etiam mecum egit, nullasq; meas preces irru-

accidere auribus suis passa est. In Paulo autem ipso, quod
 mente cupiebam, id mihi in omnem partē cumulate p̄̄-
 stū, & ut illum ex meo testimonio benignitate sua li-
 benter complectetur, & illius mox ingenio probitateq;
 perfecta, assensu suo grauiſſimo comprobaret in eo fidem
 ieiunij mei. Ita si mihi liberalitas optimi principis
 quequeſt, nihil fieri potuit beneficentius erga me, quam
 iſſimile tua factum est: si iudicium, atque honor, nihil
 ego expellare potui honoratius. Atque hæc Pater sancte
 iustitiae perſpicua uoluntatis erga me tue, si mihi ita
 tribuissent, ut aliqua ex parte merito meo uiderentur
 a te: haberem aliquid fortasse, in quo mihi ipſe iure gra-
 uauer. Sed cum nihil sit in me huicmodi, per quod san-
 ctum tua ad tantum benignitatis adducta esse uideatur,
 quantum esse onus illius gratiæ debet, quam ego sustineo?
 & quam conceptam & inclusam intus in animo gerens,
 nullis eam uerbis neque factis apte queo expromere? Sed
 quoniam & summo Principi decorum est, superare operi-
 bus suis hominum p̄̄dicationem, & nobis infimis homi-
 nibus non in honestum, illius amplitudini maiestatiq; con-
 cedere: ago quidem gratias sanctitati tue quantas possum
 maximas, agamq; ſemper: nec quin eas ſtudeam reſtrire
 (quantum in me quidem erit ſitum) ulla me unquam rei
 difficultas deterrebit. Sed si illa minores & leuiores fuer-
 int, quam aut merita tua, aut gratiſſima mea uoluntas po-
 ſula, queſo obteſtorq; ut id non naturæ meæ, ſed magni-
 tudini tue, & beneficiorum tuorum attribuatur. Cetera
 que Paulus mecum tue sanctitatis uerbis egit, accurateq;
 colloctus eſt: etiā ea quoq; ab eodē fonte benignitatis pro-
 fusa ſunt, iniiciunt tamen mihi grauem curam respondene-
 ã, ne aut uendere operam meam ijs, quibus debita iſſimilis
 dum

dum atq; obligata est: aut occultam aliquam in me animam
nem dissimulare uelle uidear. Sed opinor agam quod in
nuo et libero animo maxime dignum est, sicut sine omni
foco pure respondebo. Ego pater sancte nullum granum
incommode sentire possum, quam ex his locis audi
quibus sum et sanctissimo uoto et perpetuo firmo
mi iudicio non locatus soliam uerum etiam affixus. Sed ubi
res et tempora postulabunt, gerenturq; ea et ad
ministrabuntur, que ad communem Christiani nostri
concordiam consensionemq; spectantia, magis ex bene
porum possunt expectari: non deero officio, nec dignis
mca: nullamq; operam, nullum diligentie, obscuram
et pietatis studium, neque a Christiana Republica, neque
a sanctitate tua frustra desiderari ex me sinam. Ex hoc
banc occasionem, cui rei possim ualde utilis esse, non uita
Sed tamen si quid praeterea fuerit ad sanctissima causa
de Republica Christiana pertinens, in quo mea operis
presentia sanctitati tua necessaria esse uideatur (que quoniam
modo esse possit suspicari eisdem non possum, totum
grauissimo iudicio tuo permitto) sed si quid fuerit, in quo
de me merita est, ut et ad uocantem accedere, et impo
ranti parere prompto animo sim paratus. Confido enim
eam pro sua equitate et sapientia, sine magna, et magis
necessaria causa, me ex his locis non euocaturam. Vnde
illud semper excipio mihi, et reseruo, ut nullam in partibus
commutato mca fortune statu, eis confessis rebus quem
bi mandate fuerint, redditus mibi liber ad ecclesiam meam
exoptataq; studia, et ad eam animi tranquillitatem patet,
quam ego omnibus opibus atq; honoribus longissimi at
pono. His de rebus ipsi scripsi ad amplissimum nra
Goff

Gloria Cotarenum; Cardinalem: qui sanctitati tue omnem
animi seruum copiosius exponet. Valeat, agatq; omnia
sicut sanctitas tua: quam omnipotens Deus sua semper
amplificans tuncatur. III. Id. Mart. 1536. Carpatoracti.

JAC. SADOLETVS EPISC. CAR-

VINT. ALEX. FARNESTIO S. R. E.

Cardinali S. P. D.

Quo tempore primum de tuo honore amplissimamq;
dignitatem nuncius ex Urbe ad nos huc peruenit,
ut sum existimare coepi, te, quanquam etate
tua esse adolescentis, indole tamen uirtutis, et commen-
tione ingenii dignum habitum esse, cui tantus bonos iure
ministeretur: tamen quominus festinarem dare ad te li-
bu, magis et presenti, et speratae amplitudini gratula-
tibus effici: quod neque naturae meae, nec instituti
impus fuit, ita accurrere ad laudem et ad gratulatio-
nem, et fortunam magis, quoniam iudicium fecutus uiderer.
Nippe si te probè noueram, quo ex genere ortus, et in
quo familia educatus es, splendoremq; et nobilitatem
nitorum tuorum, in tuis iam nunc moribus, et in tua in-
tellectu natura lucere intelligebam: tum autem sepe uide-
bas quo studio, quantaq; cura ac diligentia opimus et
benicus nunc Pontifex, tunc etiam et semper hoc princi-
pius dignissimus, erga omnes suos optimis et studijs et
moriis induendos uti solitus es: ut te illius sanguine
vixit, preceptisq; eruditum, in eum uirum quem spe-
cavimus, easiarum possemus iam confidere: tamen ne sic
quicunq; properandum mibi duxi: sed expectare uolui, quo-
dum aliquid de te ipso ad nos perferretur. Postquam
ad plurimorum litteris ac nuntijs, unaq; et constanti uo-

ce omnium, de tuo ingenio, tuaq; modestia, deq; optimis &
liberalissimis moribus, illaq; imprimis admirabili comis-
te uere nobilitatis socia, qua tu probos & doctos pre-
puic complectenter, fama ingens increbuit: egoq; Auenio
tuas quasdam legi literas diligenter scriptas, quibus an-
& sollicitudo animi tui indicabatur: ut in ecclesia, que
Deum, & ad cultum religionis pertinent, rite atq; inter
administrarentur omnia, quam ego uirtutem omnium au-
xilium esse iudico: tunc denum existimauit matrum eſc-
scribere aliquid ad te, & tibi de tuis amplissimis ornatis
gratulari, cum iam non ad incertam amplius spem, sed
firmam & fundatam de te opinionem, mea & lenius
gratulatio dirigereetur. Gratulor igitur tibi, & ex am-
pliis gratulor: quod tum honore ipso quo es affectus, tum eis
spē quā de te eximiam summe uirtutis prebes, magna
in te praesidium simul & ornamentum, cum etiā nō
habitura esse videatur, tum Christiana uniuersa Regnū.
Non enim tibi à tantis initij, talibusq; profecto, exiguis
quicquam aut mediocre spectandum est: neque opes ap-
unperia eò pertinent, ut angustis finibus uel actionibus
temporum, magnorum uirorum animus includatur. In
tibi de te ipso sic medicandum iam & constituendum qua-
ita te instituas atq; appares, quò tua præstans uirtus &
abilitas, & publice omnibus, & priuatim posit esse emulo-
mento. Hec enim uera dignitas est, uerāq; amplitudo, his
exhibere ceteris, ingenijq; & autoritatis opes ita ex-
sitas omnium temporibus habere, ut ad alios tuorum
borum fructus, ad te ipsum letitia animi voluptasq; po-
ueniat. Quam recte agende uite rationem qui seculū
sunt, iij non tam honore ipso, quām uane insignibus
bris habiti sunt ornati: sapeq; eos exitus habent, quosq;

ne dicitur commemorare: tibi autem videre et intelligere numpius est. Nihil enim stabile est in fortuna, neque potissimum quod prudentiae, et equitatis, imprimisque bu-
tum et modestie quasi uinculis quibusdam constris-
dam non sit: et cui prepotens Deus fautor non accedat.
Quod igitur omnium bonorum et copia, et perpetuitas
nisi perenda. Atque hec scire agere, atque suscipere,
sunt quibus consilijs quam optimè et quam rectissi-
mè dirigatur, non minimum quidem ab estate atque à
uita, sed plurimum ex literis philosophiaq; acquiritur.
Uerum sola ars recte uiuendi, Que e fontibus uiuis,
ut ex ruis baurienda est, non ad instituendum duntas
et animum, sed ad ornandam quoque orationem adbi-
tula. Sed quid ago? aut quomodo a susceplo gratulandi
opio, ad quandam præcipiendi rationem delabi me sum
pudicatu non indiges. Aut si ea tibi quoquo modo op-
portuna est, habes domesticum exemplum præstantissi-
me virtutis, unde formare te, et fingere ad omnem ex-
cellentiam queas. Tuus enim Maximus est Pontifex, tuus
ilicenos, et domus tue gloria: ex qua qui uirtute et
specie primarius semper fuit, idem impreseitia or-
bitarum est princeps. Sed ignoscet etati meae, eiq;
mori quo in te mirifico sum incensus. Is enim me non
fue illa solitudine esse finit: nec de uirtute tua qui-
dem dubitarem, sed incredibilem de te hominum expe-
ditionem pertimescentem. Fecitq; ut te admonerem,
cum tu in hoc ueluti theatrum publicæ de te letitia et ce-
lebratio ingressus sis, tantis diuinis muneribus ornatus,
quam uix optari debere uideantur. Et cum tibi natu-
re excellens ingenium, fortuna insignem potentiam, ma-
ximum uirtus summam nobilitatem, domestica institutio-

morem honestum, consuetudinem splendidam, rudimentum ingenuarum per liberalia tribuerit: ut intueretur cogitares, quid expectari putas a te, quid tu reddere matribus tuis, quid omnium spei de te prestare debes. Inquit tamen confido, Dei primum immortalis ope et beneficio tua deinde uirtute cum annis una adolescenti, eis te instruimus literis quarum tu optima et preclarissima studiis delegisti, cunctorum te opinioni et uotis plane satissimum. Quod ut ita euenerat, tibique iste bonos semper et laudi et felicitati sit. Deum eundem supplex omnibus cibus rogo atque oro. Vale. v i. Calend. Decembris. M. D. xxxv. l. Carpenteracti.

ALEX. FARNE SIVS CARDINALIS
I A C. S A D O L. E P I S C.
Carpent. S. P. D.

CV'm de summis ac preclaris nostre etatis apud sermo apud nos sepius haberetur: audieramus lete, ita uirtutem laudari atque extolliri tuam, ut te iam a pueritia mea incredibili quadam modo diligenter peruererò quoniam beneficio Pontificis sanctissimi atque operis sacerdotium mihi Auenionense est datum, eam inde amoris in te mei accessionem esse factam, quam et iam adulterior mea, et uicinitas sacerdotiorum nobis accessit. Cum enim ad propinquias ac propè coniunctiones ministrations electi essemus, uidebam (id quod nunc utrique nostrum conueniebat) fore, ut amicitia quoque amore singulari coniungeremur. Itaque dum in hac coniunctione uersarer, atque instituisse scribere iam ad te, etiam ibi afferuntur a Paulo Sadoleto iuuene tui simillimo et amantissimo literae tue, prudentiae, charitatis, humanitatis

plena

plazime. Hic me, quod idem facere meditantem anteuen-
 tissa, officijs uicisses, pudor quidam suffudit. Sed tamen
 licet in lectione, adeo gravitate ipsa, coniuncta cum sum-
 misione dicendi, sum delectatus, et illis optimis mo-
 nitionibus, ut eum uite cursum, quem tenendum mihi
 erat fineram, addito tuohortatu, multo sim alacrius
 profunximus: ac summum Pontificem, quemadmodum tu
 dixisti et prudentissime mones, semper mihi ad imi-
 tationem propositum habiturus. Quod quidem consequi
 auctorius possum, gratissimum mihi feceris, si sepe
 uideowum preceptorum memoriam reuocabis. Excu-
 sione trans, quod gratulatio dignitatis meae non tam
 hinc properata, quam re probata, facile accipio: uel quia
 debeo tibi magis, uel quia literae tue nunquam mihi
 inuidissimè esse possunt. Itaque de eo te amo pluri-
 mè, quod fecisti: non accuso, quod reliquisti. Honoris au-
 toris uiri, sic uidebor fructum esse amplissimum atque
 excellissimum consecutus, si multis prodero, si sepe, si ma-
 naret si officijs mei munera parteisq; tuebor. Qua qui-
 den in re cum omnibus in locis, tum uero istic, quod ab
 uisie mea Auenionensi non longe abes, magno mihi ad-
 uimento esse potes. Nam et multa agi illic me absente, que
 nescire non esset, et multa omitti necessaria cum putem:
 te esse video, qui partim monendis procuratoribus
 meis, partim (quod commodo tuo fiat) scribendo ad me,
 ad ipsiis rebus mederi queas. Quod ut facias, pro tua bu-
 nitate, et pro mea in te benevolentia, etiam atque
 auctoritate. De me uero illud tibi persuadeas uelim, ne-
 scire me unquam esse, neque studio in rebus tuis, neque
 fulmine amicilie concessurum. Vale. x v. Cal. Februarij,
 Anno XXVI. Roma.

IOAN. PETRVS CRASSVS
EPISC. VITERBIJ IAC. SADO-
letto Episc. Carpent. S. P. D.

VT primum literas tuas ad Farnesium nostrum scripsas legi, tali me ipsum beneficio tuo affectum paui, ut gratias tibi omnino agendis duxerim. In hac provincia, que Pontificis uoluntate bumeris meis insita, meas uires longe exuperat, res adhuc nulla plus iumenti conatibus meis attulit. Gratulationem enim quae institueras, ea prudentia temperasti, ut gratulationis mixta exhortatio, sapientissimis consilijs et nimis ac dulcissimo genere orationis, quemuis aliquid rapere atque inflammare ad summum virtutis amittit potuerit. Itaque nihil habui prius, quam ut ea licet mecum assidue haberem, et ad omnem loci et temporis opportunitatem, auribus oculisque adolescentibus rem. Quid enim regende custodiendeg; adolescentiae magis necessarium, quam assidua virtutis commendatio? qua et illa boni honestique incognita oculis post chritudo, menti atque animo proponatur: et cum virtutum preemia, ingentia uitiorum damnationis exitia demonstrantur: precipue uero pietatis et religiositate inseratur, ut diuinum numen dicitur, factus, dignatus omnibus semper praesens esse intelligatur. Quis igitur talibus literis tuis opportunius? Ego quicunq; magis tibi ob illas iam scriptas arbitror agendis quam te gratias, quam te iam etiam enixe rogendum. Tali es, quali ostendisti, erga maxime specie adolescentem, erga Pontificem ipsum animo: sic CHRISTI ecclesiam, cuius uel precipuo in praefidij loco hic adolescentis positus es, ita diligis, ut tua spectata virtus om-

la persuadet: ut subinde aliquid eiusmodi uel breuiter
saquum mittere perserueres. Et si enim elegantissimo su-
perioribus annis opusculo edito mirifice studiorum et ui-
tae rationem formasti, multaque ac preclara in eo non
modo ad docendos, uerum etiam ad impellendos animos
populi: magis tamen apud unumquenque ualent, que
primum ipsi, quam que publice omnibus traduntur.
Opimus quidem adolescentis natura, et diligens adhuc
studeo, et iam degustata studia: precipue uero Pon-
tificis utilitas et cura spem nobis uel optimam afferunt.
Sed cum magno ut in metu sumus, lubrica etis, corrupti
publice mores, et magna hac ipsa fortuna facit: que
pari cetera hoc quoque habet incommodi, quod ad
spicuum fortunam peccatum quisque audissime conuolat.
Ita nos quidem iniustas aues, undique quanta possu-
mus vigilans excludimus. Sed ne frustra id a nobis et
perenni diu fiat, multo magis animi ipsius, quam eedium
alium obseruandi sunt. Nec enim aut diu arceri, nisi di-
spergant: aut displicere uitiosi possunt, si uicia placeant.
In hac cive ac sollicitudinis partem bonos omnes liben-
tissime aduocarim. Quoniam uero buc te potissimum uel
aut inuis, uel publicae cause utilitas adduxit: patere
obsecro te precibus meis eodem nec frustra revocari, quo
tuus primum ultro uenisti. Nemo uel ob doctrinam uel
ob innocentiam, uel ob nominis famam, plus hac in re
auertitur te uno babere potest. Nec tu quicquam uel pu-
blicum utilium, uel Pontifici gratius potes efficere. Ego certe
quaestusunque sum, quot similes argumenti literas
tu uidero, totidem me beneficijs maximis tibi deuin-
sus puto. Vale. Rome, Pridie Idus Decembris,

M. D. XXXV.

IAC. SADOLETUS EPISC.

CARP. IOAN. PETRO CRASSO

Episc. Viterbij s. P. D.

C^Vm ad Alexandrum Farnesium tuum dedi eas licet
Cras, quarum tu in tuis mentionem facis, et ex quibus
sumptuam tibi occasione scribendi ad me praeteferas: eis
dem eo uolui fungi officio, quod non tam prudentiam,
quam meus perpercius in illam familiam amor, et qualia
mibi ingenerata uoluntas omnia honesta et recta capie-
di, prescribebat. Sed uerè dicam, subuerteret mibi inno-
dum ueniebat in mentem, ne parum sapienter id nego-
attigissim, quod minime omnium mibi uideretur conve-
nire. Quis enim ego sum, qui has mibi partes assumam,
docendi, et commonefaciendi florentissimi adolescentia,
quem presertim ex domestica exempla, et optimis
mi doctores ad omne studium uirtutis quotidie eruditus.
Ego autem et longe absim, et nulla insigni facultate
id agendum sim praeditus? Sed (ut dixi) dedi illud meo
ei benevolentia, que mibi erga illum iam inde a matribus
ipsius suscepta est: quam aut euigilato consilio, aut
prudentia: satisq; me honeste discessurum putavi, si in
perfunctione amoris, temeritas tantum mea non repro-
benderetur. Tu et comprobas factum, et sepius idem
efficiam rogas. Fateor tuam apud me autoritatem esse plu-
rimi, ac iure id quidem. Etsi enim nulla familiariter
coniuncti inter nos sumus: tuum tamen ingenium, atque
cellens uirtus, cum multorum sepe testimonio ad
perlata est, tum in hac recente epistola, quam ad me misisti,
totam se mibi penitus patefecit. Non enim video qui
potuerit scribi uel elegantius, uel grauius. Mouet igit
multum autoritas mea tua: sed hactenus mouet, ut quid
adib.

idem factum est, id (quando tu ita sentis, teq; & au-
 torum, & approbatore) iam non imprudenter, neque
 temerit videatur factum: simq; animo equo ea de re, de
 quae nonnihil dubitabam. Quod uero decere me ar-
 ham si quis ad idem reuerti, ne cadere quidem in cogita-
 tione meam potest. Siue enim me unum maxime statuo
 illam cui obtemperetur, fidesq; habeatur: quid me ar-
 regam? Siue curationi uestre ingero me, atque intru-
 bo, qui ut optimo delecti ad id munericis estis: quid im-
 prudentius dici, aut cogitari potest? Ex quo mihi in men-
 torum mirari uim & grauitatem literarum tuarum,
 genet uidentur prudentissime rogare, quod ego pre-
 dicta fiducia prudentia non possum. Sed tamen mi optime
 esse, quando res magna agitur publica, ut tu disertissi-
 mis scribis, cuius partes uel precipue commissee huic ado-
 litioni sunt: demus operam omnes, quoad possumus, ut
 bonum illius ingenium, optimaque ad uirtutem indeoles, in
 dignibus officijs continueantur. Quod summus Pontifex
 autoritate atque exemplo, tu opera, consilio, aſiduitate,
 ergo preter ceteros efficere potes. Nulla pars est ear-
 um, quis in eo inchoatas, & tanquam pubescentes pera-
 ficiantur, que non in te preclarè appareat, absolu-
 tū: si: siue meram grauitatem querimus, siue opti-
 mū artium scientiam. Enitere ergo, & elabora, ut in
 nobis homine ornando, atque expoliendo, maximum à te
 beneficium habeat cuncta Respub. Nos quod in nobis est,
 fulminum ac laborem, precibus uotisq; ad Deum sub-
 sequemur. Nec, si occasio fuerit, in eo quoque decrimus,
 in quo tu operam nostram tibi aduocasti. Sed omnis spes
 tua est: quem ego cum antea diligebam, opinione uirtu-
 tis multorum testimonio doctorum, proborumq; nunc

meo certo exploratoq; iudicio ita diligenter, n
gniq; facio, nihil ut mibi neque tuis literis gratius, neq;
instituta benevolentia optatius accidere potuisse uideatur.
Quam ut tucare et conserues, abs te ita peto, si tu mem-
tuum facturum esse existimass. Vale. xiii. Calend. Febr.
M. D. XXXVI. Carpentoracti.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARR.

GASP. CONTARENO S.R.E.

Cardinali S. P. D.

SI uerbis multis, et illustribus tibi de recentibus
gratulari uellem: uerendum mihi arbitraretur, mea
oratione nimium insistens, et fortune munera aliqui
plus extollerem, quam fortassis equum sit: et priu-
tue amplissime dignitatis, que ex uirtute maximi po-
denda est, uiderer esse oblitus: dum gratulationem
ad fortunam potius, quam ad eam ipsam uirtutem
gerem. Cum uero tu is uir sis, ea uirtute, doctrina, pru-
tia, integritateq; predictus, ut omni honore longe inde
superior: gratulor equidem tibi, quod habiturus sis locu-
tui et ingenij et animi in Christiane Reipub. utilitate
commodis uberior explicandi. Et eo magis gratulor, quod
raro adhuc exemplo ad obscundum summum et gen-
dum honorem, nihil buiusmodi cogitans, alieno tantum
do iudicio fueris uocatus. In quo sane testimonium
plum est, tuis praestantissimis uirtutibus redditum. De ipso
autem honore si gratulandum sit, honori medium illi
magis gratulabor, quam tibi: qui quamvis splendeat ille
strikq; admodum sit, tua tamen dignitate ipse efficitur
ornatior. Sed ut quod sentio planè expromam, ego omni
tua amplitudine et dignitate, Contarene optime, in ge-

de ex triumpho, ut nibil mibi sit optatius, quoniam te uide-
re uirtutem et gratia prorsus florentissimum. Qui enim
poterit non incredibiliter letari honore eius, quem ex ipsis
scriptis doctissimum, prudentissimum: ex eis officijs, que
in se ipsum ab illo collata sunt, quotidieq; conferuntur,
benignissimum, liberalissimum, meiq; imprimis amantissi-
mum esse cognosco? Non essem dignus eis literis in quis-
tatione, non hac uita, non hoc spiritu, deniq; homo non
essem, si aut preclarissimas tuas uirtutes non agnoscerem,
ne quenquam omnium pluris ficerem quam te: Et nisi
in omni amore, studio, obseruantiaq; complectenser. Ego
autem Rempub. à Superantio accepi, cognoui tum
primum quantum tu me faceres. Quare ex eo tempore mea
benevolentia, que propter tuas eximias uirtutes suscepta
abi in te erat, fieri coepit ardenter. Nunc uero cum ex
Pauli mei literis intelligam, quanta tu illum humanitatem
expior, quam beneuole tristes, quam multa signa des-
sum in tui cuiusdam erga nos amoris, quem in suscipienda
et negotiorum meorum cura magis etiam declara:
tu: qui me tibi agere gratias, aut quibus uti uerbis in
meo ubi animo penitus patefaciendo oporteat, ego plan-
e ignoro. Tu subueni, questo, huic hæsitationi mei,
et uerba, que apta sunt ad gratiam meritam communi-
candum, uicem meam excogita: quando ego tanis offici-
iū onere oppressus, minus illa desplicere, et inuestigatio
ne possum. Que cum tu pro tuo summo ingenio facile
et prudenter inuenieris, omnibus me illis esse usum putas.
Certe nihil tam ample, nec tam copiosē explicare pos-
teris, quod gratiam animu mei uoluntatem supereret. De tua
Repub. quid sentiam, scripsoram iam ad Paulum, ex quo
indictum meum potes cognouisse. Neque id tamen fin-
ciendum

ciendum tam breuiter puto. Erit mibi locus ad banc res
paratus, ut non solum tu, sed cæteri etiam intelligent, qua-
rum tibi à me in omni genere uirtutis sapientiaeq; tribue-
tur: ad quod tempus me reseruo. Interea hoc affirmo, ubi
me uidere, quod in ea uera prudentie laude, que cum stu-
dijs doctrinæ coniuncta sit: inq; eis actionibus, que sunt
ab integro animo liberaliq; profectæ, quid uel in ingenio
tuo, uel in uirtute, in institutis uite, rectius aut splendore
requiri ac desiderari posse. Sed hæc hactenus. Ego et pa-
tulor tibi, quemadmodum ante dixi: et maximus gratia
ago: teq; oro, ut tuum istum suscepsum erga me amore
perpetuum mibi conserues: quo nil mibi carius neque in-
cundius accidere omnino potest. Vale. Carpentorati, vii.
Idus Nouembris. M. D. xxxv.

I A C. S A D O L. E P I S C. CARP.
G A S P. C O N T A R E N O S. R. E.

Cardinali S. P. D.

Tua in literis causarum commemoratio, quibus tu
iampridem adductus ad me diligendum es, tanto
mibi præ se ferre uisa est et humanitatem simul, et exi-
me benevolentiam, ut nil sit quod audeam optare prole-
xius. Quod eo magis gratum et optatum mibi accidit,
quod tua ista eximia erga me uoluntas, non amoris solum
babet fructum, qui est in omni uita unus suauissimus: sed
iudicij quandam etiam dignitatem. Amari enim a tanto ab-
ro idem esse uidetur prorsus, ac probari. Quanquam il-
tu quidem separatim etiam facis, ut de me commodi ex-
stimate te scribas. Sed ego id ita interpretor, ut in bene-
uolentie prorsus parte ponendum esse uideatur. Mibi ne-
rò, qui te iamdiu non diligo solum, (nam id quidem enim
med

uictoribus hominibus præstamus) sed propter excel-
lentiam in omni genere uirtutis ac literarum laudem
et scientiam mirabiliter colo, atque adeò ueneror: quan-
tum esset elaborandum, si id agere nunc uellem, ut meus
erga te cuiusmodi ille est, pateret penitus, manife-
stus fieret? Quod quoniam et longioris temporis ne-
cessum esset, et gravioris cure, supersedebo quidem hoc
sobandi onere, meq; ad commodius aliquod tempus re-
fringo. A te uero impræsentia petam, teq; plurimum pres-
taber, id quod et ago maxime, et maxime impetrare à
te auctoritate, ut tu me eo incensum erga te amoris studio esse
enfimes, quod ego nec literis satis persequi, nec uerbis co-
nisi queam exponere. Atq; hactenus quod ad amorem at-
tingit. Quod uero tuam ad humilitatem, que illi potest
que oratio par inueniri? cum præscriptum tu ea me omni-
bus partibus epistole tue ita alliges undiq; atque constrin-
gas, ut respirandi locus non sit. Qui te primum in nostrum
volum adscitum esse dicit, eamq; rem auxisse beneuolen-
tiam in me tuam assueras. Quasi uero idem sit eiusdem or-
dinis esse, et multo superiore in loco atq; honore esse po-
sum: nisi tu cum omni mibi dignitate plurimum antecel-
la, humanitate parem te efficere uis. Immo ego istud gra-
tialor et triumpho, quod tibi tuisq; clarissimis uirtutibus
meritus honor datus est. Atq; ille ita datus, ut plus tamen
in te omnibus dignitatis, quam in honore ipso situm esse
videatur. At ego si mediocrem hunc cum tuo si conser-
tar bonorem (qui tamen mibi nimium magnus est) non in-
dignissime gessero, preclarè mibi à Deo factum arbitras-
tor. Nam quod fungar, eo uti oportet conueniensq; est, ne
dilectus quidem ad cogitandum sum. Sed et hoc, et omnia
ad Deum à nobis referenda sunt. Paulum meum quod
amas

amus et complectaris, mirabiliter gaudeo. Speciem
cum, quem optavi semper et optimum et rectissimum
ribus ornatum esse, tua imprimis consuetudine, summaq;
tue prudentiae et gravitatis exemplo, futurum etiam no-
liorem. Quod labores non paruos mea causa suscep-
ago equidem tibi gratias. Sed (ut dixi) non magnopere
audeo aggredi, quod me perficere posse diffido. In his
omnibus tua illa appetet extatq; humanitas: que
concludit, ut neque unde incipiam, neque ubi definiam
tuere satis possum. Quae quidem in eo maxime clarissi-
se ostendit, teq; mihi prebet noscendum penitus et in-
spiciendum: quod tu tam ingenuè, tam aperiè, tam
liariter que in meis scriptis desiderares exposuisti
quo quidem ego uel maximum tui amoris erga me op-
mentum capio. Facit autem tua præstans doctrinam
que autoritas, ut maximam mihi curam suscipienda
sem, quo tibi animi mei sensum penitus aperies. Non
enim cum Epistolam illam Pauli mihi exponendas fu-
ssisem, ac in commentarijs multorum interpretari
essem uolutatus: non mihi uidebar assequi id quod cap-
bam, ut in Apostoli sensum penitus introirem. Sed ca-
ingenium, et doctrinam, et pietatem illorum magis
re approbarem: erat tamen nescio quid in Paulo oca-
tius atque abstrusius, quo illi uix dum mihi penetrasse
deabantur. Itaq; alium studendi et inuestigandi modis
cetus, in Paulo ipso legendo, atq; omnibus modis penitus
do atq; explorando, quam maxime me, et quam diuissime
exercui: laboreq; tandem et diligentia contendi, quod
ad eius intimum sensum peruenire mihi uisus sum. Verum
falso, nihil nunc ad rem: non enim aliud, quam quod uis-
est, loquor. Sed ciam arcans quasdam illius sententias, pro-

ris et pientem et cognitionem Christiani mysterij
fiantes, adeptum esse me arbitrarer: non putavi charis
tut Christiane esse, qualemque id lumen esset, diutius il-
lud inclusum continere. Itaque commentarios illos scribere
sum aggressus: in quibus quod maximè obscurum mihi,
et a fide quidem acceptum et creditum, ratione ana-
toniquatu esse videbatur, mortis et crucis C H R I S T I
mystrium totum aperire atque illustrare sum conatus
est, rationes exponere, quamobrem salus nostra
requisiuita in mundu uenire C H R I S T U M:
quem mortuus est, ita cum mori: quoque modo non exem-
plum in eo sic a nobis agendae uite, sed etiam myste-
rii nostre et uite et salutis existeret. Atque hoc feci
huius sententias constantes sibi semper in hoc argumento
(nisi quidem uidetur) et uerba ipsa persecutus. Quod
temporior fui in praeueniente Dei gratia explicanda,
tempore esset: agnosco cum errorem, cum tibi ita uideas
in Seluam et Grecorum, et Latinorum ueterum ex-
ponendi morem secutus, a proposito Pauli argumento non
discessi. Scis enim ipse, quam rara de hac rementio ac dis-
putatio a Chrysostomo in hac Epistola quidem habeatur:
nam non multa a Theophylacto, et ab Euthymio, cui
huius sententias Basili, Chrysostomique referenti, in Episto-
la Pauli enodandis tribuo permultum. Ambrosius quoque
non alnodum sepe ad illam diuertitur. Credo, quod sa-
milla videbatur, ad Dei gratiam omnia uniuersè refera-
ti, quod in eorum scriptis creberrime inuenitur: presera-
ta cum cerumen nullum propositum haberent, quod eos
agentem tam tenuiter distinguere: quod fuit Augusti-
nus, bellum sanctum et salutare aduersus Pelagium
protrahit. Veruntamen ego, quibus in locis Paulus ansam
mihi

mihi dedit, ita sum de Spiritu sancto locutus, ut ex propria et fines Christianorum uirtutum illi omnium ambiucri. Sicut in illis uerbis facio, quia Paulus dicit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritu sanctum, qui datus est nobis. Quo in loco (quem te restringo) ponderare uehementer cupio) non solum a Spiritu sancto omnia in nobis fieri: sed quemadmodum etiam fieri atque ut Spiritum illum uere Sanctum in nobis habemus, ponere ante oculos omnibus conatus sum. Quam quis evidenter rationibus (ut puto) penè demonstrans factam plerique interpretum cùm ad eum locum uenire, collaudantes tantummodo (idq; iure et merito) benignitatem summi Dei, ueluti scopulum quendam refugiat. Habes Chrysostomum, Theopylactum, Ambrosium, quos legere potes. Sed ex illo in loco, quod Spiritum aputationis habemus, in quo clamamus Abba pater: de bapti-
riuissanci item ex uero in nobis, et gratia, loqui non possum. Non sum equidem iisdem uerbis usus, ut prae-
nientem subsequentemq; gratiam appellarem. Sed scilicet tamen (ut opinor) idem est. De natura autem nostra secundum beccillitate, que in peccatum et mortem ab Adam induitum est, plura in eo loco uerba facio, quia Paulus canticis de Adam et de peccati ab eo in omne humanum genus inductione loquitur. Et tamen illud tibi assentior, posuisse opportunè aliquibus in locis de hoc ipso morbo naturae nostrae, et de reparacione nostri arbitrij a Spiritu sancto facta disputare. Sed si id pretermissum est, alio loco de iuuante (ut tu prudentissime consulis) reponetur: uicissim iam ut reponam, cogito. Scripsit enim ad me Legiono Gryphius, se librum meum iterum impressum esse. Faciam igitur interpositionem aliquam, per quam de-

rem breviter illa quidem, sed tamen apte, et quod satis
fideliter. Quod si forte liber Venetijs esset imprimen-
dus quo scriptu ad me Paulus nescio quid; cuperem ma-
gnere: idq; te etiam atque etiam rogatum uellem, dares
me operam, ut ne ante hanc secundum Lugdunensem
inquisitionem id fieret: quo exiret in manus hominum li-
berius et purior. Hanc rem tibi ita commendando, ut
mei animi studio commendare eam non possem. Nam
ix plus erit in Lugdunensi libro, et nonnulla quoque
duae (ut sit) à me uel mutata uel interposita sunt. De
liberiarum uoluntatum, et de eiusmodi genere toto,
equidem sum Graecos autores libentius. Prescritum
Augustinus non satis se explicare mihi uideatur.
Vix et Latini ueteres eandem quam Graeci sententiam
uerant. Nec putavi hoc fraudi religioni nostrae fore, si
quid in nostra uoluntate nobis reliquerim. Neque item
uputo, tantis et tam magnis autoribus munieris, dum
in modo ne sentiam, a quo animus abhorret, aliquid nos
quibus nostris promiceret, quod à diuina gratia profectum
non sit. Et hactenus quidem Catholica ecclesia nobis
prescripsit, quantum ego scire possum, ne meritum ullum
a nobis tanquam ex nobis constituanus. De cetero Pelas-
giū esse non puto, si in initijs aliquid retineamus, quod
in nostrum. Sed tamen quoniam in his non humanam lau-
deremus, sed nostram et aliorum salutem, ceden-
tem semper est maiorum autoritati: idq; ratum habendum,
quod doctissimus vir dixerit, hoc est, Gaspar Contarenus.
Non reliqua quidem obiecta hominis illius, facillimam ha-
bit responsem. Non enim me attingunt: neque ego in
libro aliud dico, quam quod ipse differit esse dicen-
te. Unum grave erratum nuper commencarios meos

relegens ipse deprehendi, quod nescio quo pacto mibi considerit: est enim prorsus à mea mente alienum. De quo et Lugdunum statim dedi literas ut corrigeretur. Et ad Paulum scribo, tecum ut communicet, quando tu tanta benignitate, tantoq; studio eam de me curam suscipis, ut si fratruus essem, maiorem suscipere non posses. Cui tue bene nissime et nature et uoluntati utinam aliquando refra gratiam. Conabor quidem certe: nec tu me unquam ingratum aut immemorem iudicabis. Vale amplissime et doce
sime Contarene, nosq; semper dilige tui obseruantissimi
V 1, Calend. Decembris, M. D. XXXV. Carpentorii.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R B.
G A S P. C O N T A R E N O S. R. E.
Cardinali S. P. D.

L Ongum iam interuallum est, ex quo accepi tuas manifestissimas literas, quas tu ad quartum Calend. Ianuarij dediti: que mihi in omni genere mirabiliter satijs runt. Nulla enim est res in illis pretermissa, que uel alij pientissimum hominem, uel ad amicum officiosissimum, si ad grauem et sanctum autorem Christianae pietatis posse neat. Certe nunquam tuæ literæ ad me peruenient, quæ deferant secum effigiem eius uiri, quem ego talem esse posse uix unquam credidi: his presertim moribus, et his temporibus. Itaque incredibili sum amore incensus, et nouoq; dam inflamatus studio, tui colendi, amplectendi, in tealis ferendi. In quo habeo propositum mibi exemplarum uitæ uirtutisq; imitande, qua maxime beata uita continet mihi uidetur. Sed cum tu initio tuarum literarum tuarum labores in excusanda cerditate responsionis tuae, quan*d* meas superiores literas distuleras, qua*n* in re quidem petui

nil sit: quid mihi nunc reo ueri criminis agendum est?
Eiam breue opinor, et ad tuam facilitatem clementiamq;
aupiorum: tecum orabo et deprecabor, ut mihi lapsu in
hunc errorum ueniam des. Nec tamen uelim eximes me
a diligentia, aut obliuione tui, aut quod officij immemor
fussum, duobus iam mensibus rescribere ad te distulisse.
Ridiculum est. Sed cum scripsisset Paulus ad me, quædam
uera de me locutum, quæ uehementer ad me pertine-
re, et ipse nonnihil in literis significasset, uberiorius au-
tem uero se communicaturum diceret: expectare illius
dilectionis ante uolui, quam ad te scribere: ne si nihil ad te
scripsisset de illis rebus, aut tacere ingratè, aut dissimu-
lar callide uiderer. Omnia autem que opus essent, scris-
sere plane tunc non possem. Eò factum est, ut ad hunc
tempore usq; fuerim retardatus. Quæ utrum idonea sit excu-
satio, nec ne sit, ego ignoror: uera quidem certe abs te acci-
pientia, si tua singulari humanitati, eximiaeque æquitati
ostendere uoles. Quod te facturum esse non dubito. Nunc
epistolis Epistole tue omisssis, quibus tu humanissime
fui et modestissime meum de te iudicium imminuis atq;
deus: tuum de me amplificas, atq; auges: cum iam decre-
tam et iudicatum inter nos sit, quod ego abs te diligar,
nam id esse humanitatis tue: quod uero ipse te colam atq;
dixer, tuis præstantissimis uirtutibus omne deberi: ue-
niens ad ea quæ rem ipsam continent. In quibus illud
primum de commentarijs meis: qui quod missi aliquanto
ante Lugdunum erant, quam inter me et hominem illum
non conuenisset, iccirco non fuerunt correcta omnia loca,
que ab eo adducta in controuersiam sunt. Sed quod tu me
admonisti, de eo missa est ad Gryphium additio. Et erant
duo nomina, que ego sponte mutauoram. Neque tamen

video in his ipsis que notata sunt , quid iure reprehensione
esse videatur: cum uerborum meorum sensus, id quod patet
Latine intelligenti, in plerisque locis fugerit reprehensorum.
Quod à me tibi duntaxat uni indicatum uolo. Locum illud
Esiae correxi libello misso ad Gryphium, ciam iam liberaliter
exitum sermè adductius esset: cætera sermè codem modo sibi
habent. Et quoniam nunc de hoc genere rerum intermissione
sermo est: ciam scripsisse ad Paulum, me quadan insinuauerit
à te dissidere, idque mihi dixerit, cupere te scire, et
qua de re sit dissensio: primum tibi prædicto, me inde
de Libero arbitrio sententia non omnino assentiri Augu-
stino: qui libertatem nostræ uoluntatis perspicue agit
dumque Dei Gloriam maximè complecti uult, uidetur mihi
illi derogare aliquid potius, quam quod debeat, tribueri.
Hec si essemus una, liberosque in manibus haberemus, sed
me tibi probaturum considerem. Sunt enim in eo ipsa, &
quo loquimur, doctissimo nimurum sanctissimoq; docto,
prorsus manifesta, qui in illam extremam et remissam
sententiam se contulit, odio hereticorum et contumelie
disputandi (ut ego quidem arbitror) magis, quam
considerata, et quieta ratiocinatione adductus. Nec tamen
si non consentio cum Augustino, siccirco ab ecclesia Catho-
lica dissensio: que tribus tantum Pelagij capitibus impro-
bat, cætera libera ingenij et disputationibus reliquit.
De quibus ego meam sententiam in commentarijs procul
nihil mihi arrogans: (absit enim hoc à me) sed tanquam
genue quid sentire, exponens. Quod uero tu affers,
ueri te uerbis illis, que apud Paulum sunt, quæ ille
deum ut notas faceret diuitias glorie sue in uasa majori
cordie, que preparauerat in gloriam, et que sequentes
huc ego uerba quemadmodum interpreteri atque explana-

huius sit epistola complecti, ad meam expositionem
huiusmodi uerborum in commentarijs meis te reijcio.
Quod abs te leguntur, gratum quidem mihi est, sed
magis studijs atque occupationibus parum arbit-
rii accommodatum: cum presertim fontes à riuis non
miseretur: legereq; te nostra magis mihi honorificum
sit tibi utile. Sed tu ut uoles. Ego quidem hoc labore
curare, quod propter tuam admirabilem humanitatem
mea suscipis, prorsus te libero. Fratrem tuum mors
mea, non noueram: sed quia tuus erat frater, cum pre-
deret de eius uirtute ac natura sentio, tum illum nobis
opum esse doleo, quem ego amo medius fidius etiam uita
futura, Deumq; immortalem deprecor, ut illi ipse pro-
pium ex liberalis sue cœlestis gratiae sit. Tuam quidem
firmitatem, sapientiam, religionem, et miror, et
misericordib; in cœlum seruo: qui tam mansuetè et pa-
citer decreta Dei accipias. Verum de his satis: respon-
suum ferme est ad omne argumentum tuarum literar-
um. Nunc ueniamus ad ea que pertinent ad me: pluribus
aliter exposita à Paulo, accurateq; narrata. In qui-
litudinum non nouum, quod tua insignis erga me benevo-
lentia omnibus locis se ostendit: cui aliquando utinam re-
fras meritum gratiam. Hoc nouum, quod tu de honore
meo ag ornamentis cogitans, id agis ac moliris, quo nil
rationibus inueniri potest inimicius. Ego enim uitam
meam in libertate animi, et in tranquillitate, eisq; agen-
tibus et suscipiendis rebus, que è libera nostra uoluntate
deplicant, positam esse duco. Cuius etiam generis facul-
tates quandam nactus, exerceo me in illa, quoad quidem
mihi, quantulumq; mihi tenuitas mea, Dei adiuta ope,
apparet et clargitur. Que ab hoc genere uita discedit
alien

alienaq; sunt, tanquam aduersaria mihi et molestia multum, ab iacio aque repudio: neq; ullum eorum appetitum atq; sensum ad animum meum introire fino. Qnod atriore etiam iudicio facere mihi videor, quod utriusq; uite nis conditionemq; expertus, statuere facile possum, quantum haec illi in omni ratione beatitudinis antecellat. At inter Reipubl. (cognoui enim ex eodem Paulo rationes omnes et disputationes tuas, plenissimas nempe et pietatis et doctrine) O doctissime, et optime Contarene: utinam ista spes nunquam deceptura sit. Tu eximia adhuc qualem bonitate, ueraq; prudentia et integritate ad hoc speciem adduceris: cum quod optimum factu esse inteligit, et illis ipsis salutare, quorum causa es sollicitus, id inservium iri confidis, et existimas. Qnod secus longe est, utinam ne esset. An tu arbitrare, si esset spes aliquid praeclarer salutariterq; agendi, quin ego memetipsum expositurus atq; oblaturus, non dico ad honores, (inquit enim illud hominis est, et non Deo, sed sibi fauientis et seruientis) sed in mortem atque crucem, ut caput Apolorum dixit: cum quicquid meo incommodo et danni Reipubl. paretur, ego maximum meum lucrum et maturus essem? Sed (crede mihi) temporum horum illarum et corrupta studia, istam probitatem sapientiamq; non recipiunt. Caput (ut spero) egregie probum habemus: docti Pontificem ipsum, cogitantem et cupientem ea que sed magna sunt. Sed non plus ille potest, quoniam temporum universitas. Aegrotat enim corpus Reipubl. et eo mortificari aegrotat, quod presentem medicinam respuit: magis esset longo circuitu ad partem aliquam sanitatis redendum: sicut ipsum paulatim curriculo temporum in latibulum delapsum est. Multis (inquam) uigilijs, plurimi

modum, disimulat^{is}; si per numero consilijs, salus esset
et dignum Christiane Reipub. restituenda. Ac quoquo-
mores quidem successura sit, si conuentus is agetur, de
quae expectatio est: adero una uobiscum, nec deseram par-
tes, quantule ille cunq; sunt, meumq; officium pium
et libitum, tum Deo atq; Reipubl. tum isti Sanctæ sedi
Appolice prestabo: teq; ex uidebo, et complectar ita
libenter, ut nullam maiorem Letitiam animo meo sim per-
spicimus. Interea onus hoc feram, quod ab Deo mihi in-
dum atq; impositum est, si non aptè, et robustè, ut in-
telliger fortè decet, at certè non contumaciter. In quo
non mea parte sane inscruiam Reipub. cum meum pensum
endo. Aliquantumq; hic tamen proficiam: qui si isthic
fauore proficere quicquam possem, et proprium meum
inuictationemq; relinquem. Quamobrè si me ama-
bi (quod profectò facies) consules huic ocio et tranquilli-
tate. Que si mihi salua permanebit, uberior erga te
poteris esse gratus, quam si in illos fluctus, et turbidas res-
ignationes me conijcerem. Itaq; rogo te atq; obsecro,
pro fidem amicitie nostræ, quam sancte inter nos consti-
tuimus ad extremum diem usque inviolatam perducluri su-
mam, ut suscipias otij et libertatis meæ patrocinium: atque
de clemente, de me quam suscepisti, desistas: meumq; hunc
sum, qui mihi maxime cordi est, et quo uitam ipsam non
ideo carioram, saluum mihi pretest, atq; incolumem: de
quod plurimum spci in tua autoritate, et prudentia, et
ante aduersum me, repositurum habeo. Ego de hac re ad
Pontificem scribens, ingenuè illi quidem animum
expono. Sed ut tu subsequare literarum mearum
fonsionem tuis amanissimis uerbis atq; consilijs, (sic enim
e fonsionum Pontifici pollicitus sum) peto a te magnopere

etiam atq; etiam. Paulus tuus iam magis quam meus, non nullus ad te meis uerbis perscribit, ad rationes horum item porum spectantia: quorum uel suppressorum, uel proferendorum tua erit potestas. Vale. III. Idus Martij M. D. XXXVI. Carpenteratii.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
P E N T. N I C. A R C H I E P I S C. C A-
P V A E S. R. E. C A R D.

S. P. D.

fco
 Itere tue perbreues, sed amoris humanitatisq; nisi
 nisimae hoc mibi etiam fuerunt iucundiores, quanto
 nu tua scriptae, illud ipsum testimonium, de quo scilicet
 nostrae perpetuae & constantis amicitiae, granis mihi
 faciebant. Et si illud in eis nimis liberaliter: quod mihi
 honorum cognomina attribuis, que ego uobis summannis
 libenter facileq; concedo. Nam mibi sane paruita mihi
 uoluptati, que in tranquillitate animi, otioq; literariori
 sita letatur. Florcere autem amplis titulis, & honorum
 insignia obtainere, que cum magnis curis & negotiis
 iuncta sint, magis in te, ceterisq; amicis meis, quibus
 memetipso gratum mihi est. Vestro enim patrocinio,
 stro labore & opera, nos uiuimus pacatores. Quam
 nullus quidem mibi amicus est te antiquior, ac ne bene
 lentior quidem. Ita enim & ad me scripsit, quoad in un
 mansit, Paulus: & reuersus ad nos illud idem uebementis
 conformauit, nullum sibi a te studium, nullum indicium an
 ris, quod quidem optari potuerit aut debuerit, defuisse
 & in deferenda ope tua, insignem in se benevolentiam: &
 in communicandis maximis rebus, summannam fidem: &
 omni sermone usuq; familiari, cgregiam tuam comissa-

superum esse, plurimumq; adamasse testificetur. Quae
mnia incunda auditu, ipsa re pergrata, non quidem
prater spem, sed tamen supra spem mibi tributa sunt: ut
tibi pro illis gratiae debeam, quantum nostra ami-
citia patitur. Ea porro uult, ut animo magis, quam uerbis
quam memoriam officiorum comprehendamus: quod ti-
pitem a me, et amplitudini tue nunquam deerit. Tu
quod mihi omne tuum studium et autoritatem et ope-
rae multissimis uerbis polliceris atque defers, summo me
enim beneficio afficies, si amorem istum tuum erga me
infraneris. Vale. III. Idus Martij, M. D. XXXVI.
Copenoracti.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. MARIO MAFFAEO

Volaterrano Episcopo Causal-
licens, S. P. D.

Datus ad nos reversus, tanta se abs te comitate, ac tam
plante et liberaliter acceptum esse narrat: eosq; se le-
pore in te perspexisse ingenij, urbanitatis, elegantie, ut
difficillimum omnium rerum sibi fuisse affirmet, isthinc se
adire, et ad nos proficiisci, cum inexplicabili penè glu-
tino admirabilis cuiusdam suauitatis teneretur. Quod ego
huius illi uenisse non miror: est enim hoc proprium tuum,
et semper fuit, ut Syrenarum modo, non Mutianarum illas
nam, quibus Sauoia nostra illudebat (recordaris enim
prosternere et hominum illorum et temporum) sed earum,
quoniam ex ore Homeris mellitissimas narrationes rerum
gloriis manare dicit, homines captos tibi uinclosq; des-
titui. Non si ego cum Romæ ambo essemus, semper te
appetebam, si dueq; tecum esse cupiebam, cion repellerer

à te, et absterreterer, omnibusq; modis congressus meos
uitares, quòd natuam illam tuam suauitatem sumptu
tempus uocis multusq; asperitas obscurare non poterat
quid nunc debuit euenire Paulo, cui tu non solon omni
uenustates tuas, que et plurime sunt, et amabilissime
sed animum, domum, penum omnem patefecisti? Etsi et
in eo quiddam quod me mordet. Quo enim fato mihi
fortunato contigit, ut te ita fa. ili et hospitale non sum uis
cum nemo unquam fuerit alienis coenis tantopere additus,
ut ego eram tuus: quarum unum illud condimentum ne
potissimum, quòd te frui ipso, ac uesci tum maxime licet.
Itaq; putas ne me tantam iacturam leporum, omnisq; an
nitis, equo etiam nunc animo perferre posse, quibus tu
rum si paucitate coenarum priuatus? Sed actane agamus.
Quòd tantum humanitatem in Paulum ostenderis, alle
mibi gratum: qui quidem tuus iam est magis, quam me
semperq; in ore nomen tuum habet: nec loquendo, ne
predicando de te, satiari unquam uidetur. Ab eo etiam
cepi tuas literas, amanter quidem scriptas, sed nimis fillo
nanter. Video enim tibi propositum fuisse, ut citò te exib
ueres. Ut ut est, gratia tunen est habenda, quòd abs te
gnatus sim sonantibus illis uocabulis, in quibus me usq; ei
reuereris, ut magnus esse homo mihi uidear: sed tanquam
dum tuas lego. Nam ut à lectione earum digressus sum
statim irrideo ipse memet: nec tantum in me potentiam
toritatemq; reperio, ut tu tam grauiter reuereri debas.
Sed omisso ioco, Ego mihi abs te familiarissime scribi
lo, atq; ita, ut nostra uetus coniunctio plena iucundissime
libertatis, etiam nunc, quoad potest, in literis redolat.
Phædri inscripitionem, quem modo ad te misi, gratianum
esse gaudeo uehementer. Gratiarum actionē responuo, mem
cium

et si sit relinquere aliquod monumentum amicitiae nostrae
 summi ex perpetui erga te amoris: idq; nisi feci,
 magis agrestis, quam cum id feci, officiosus debo
 estimari. Sed tu agis mecum liberaliter cum de ijs graz
 iatis, que à me pretermitti saluo officio non possunt.
 illius expectio à te, ut quando ego tantum tuo iudicio
 tibi, quantum certè paucissimorum, ita legas librum,
 appendas, ut quoad eius fieri poterit, nihil obtrectas
 in dignum in eo relinquatur. Quod tuo imprimis acus
 sis, & earum rerum præstanti scientia de quibus in li
 nis agitur, me assequi posse confido. Quod mibi extremis
 laboris gratularis, quod dignum ex benemeritum suu
 sorum mibi delegerim, id et si ego feci bono (ut videbar)
 nullo adductus: tamen actiones meas tibi probari mira
 biles letor. Etenim tunc maxime nostris operibus dele
 batur, cum ea ab optimo quoq; laudari intelligimus. Utis
 Deus nostra consilia fortunet. Nos certè id spectauis
 ut in ipso amore nostro ex iudicio, maiores tamen
 nostri patres, quam consanguinitatis existerent. Sed hæc
 latens. Ego ex fato recte, ut nunc est, me habeo: ex tibi
 super rectissime esse cupio: petoq; à te, ut tibi certò pera
 fuisse, te à me constanter & singulariter diligi. Vale.
 IIII. Calend. Aprilis, M. D. XXXVII. Carpentoracti.

IAC. SADOLETVS EPISC.

CARPENT. LAVENT. GRANAE

Signie, & Mario Aligero, Rheatis

Episcopis, S. P. D.

Vm digressus à uobis, Romanum uersus iter facerem:
 Croq; itinere assidue ob animum uestra mibi uirtus
 & humanitas effet uersata: simul ut urbem attigi, pau
 lulumq;

lulumq; otij mibi datum est, nihil habui antiquius, quā uos scribere, & facere uos de mea omni uoluntate certiores. Verē enim dicam, cūm uenissē Bononiam, ac mī antea ipse de benevolentia in me uestra essem mibi polliatus: re tamen ipsa expertus sum, superatam etiam opinionem meam uestris officijs: nihilq; esse à uobis pretermisum, quod uel hospiti & peregrinati officiosus homo, nō amicissimus amicissimo præstare posset. Itaque illo prīmō occurſu congressuq; uestro, omnis ea mortalia quādūrum meum objederat, probè depulsa est. Cūm enim fūitus, & contra animi sententiam iter illud suscepisse, pietatem atq; officium in eo, non ullum meum commode secutus, et si constanter id faciebam, quod recti consiliū quaquam me penitebat: tamen insidebat in animo quādū dolor, quod studijs meis, atq; ea tranquillitate uite, quā ego maxime expeto amoq;, uacare me aliquandiu nō fuisse intelligebam. Incidi igitur in eos, qui & primi, & principiū illa me cura leuare potuerunt. In uestris enim iubus, uestrisq; sermonibus plenisimis officijs, suavitatis, benevolentiae, tunc primum conquieui: uidiq; & perfeci quod fidelis amicitiae est proprium, mei nominis charitatis nequaquam apud uos ex diuina absentia mea immittant fuisse. Quo quid mibi potuit accidere optatum? Et enim alter uestrum uetus mihi familiaritate, alter recentis est copulatus: tamen eandem prope uim habet natura honestas in noua amicitia conglutinanda, quam fides in uictor conseruanda. Ferme enim ad summum celeriter peruenit, quod firmis & ualidis radicibus est nixum. Quo in genere uirtus magnas partes obtinet. Que cūm excellat in ambabus uobis, in me autem ipso non tam expressa illa quidea, quam quibusdam quasi lineamentis sit inchoata: quid nō

ne sit tu, optime ac doctissime Grana, perpetuo me
caput erga dilexisti: ex tu Mari suauissime uixdum de fas-
ci cogitum, amare tamen cœpisti? Quanquam huius qui-
en moris erga me, omnisq; officijs quod mibi tribuistis,
capit nostra singulari humanitate posita est. De qua ha-
bemus magnam gratiam: neq; recuso, nisi pari uobis be-
nevolia respondero, quin me ex hominum non esse nu-
niudicetis. Respondebo enim certe, neq; patiar me ullo
auctio office à quoquam uinci: cum id presertim non
meis atq; factis, que plerunq; fortune & occasio-
nem, quoniam in fideli & beneuola uoluntate sit positum.
Quoniam uobis à me deerit, neq; ulla unquam efficiet
is, ut tulium & uirorum & amicorum memoria apud
meum obsolescat. Atq; huius promisi animiq; mei
pulchre uolentiam meam uobis dedo dicoq; has literas uo-
nisi testes: ut intelligeretis, que studia in me contulisti,
ultra mihi gratissima accidisse. Reliquum est, ut uos ro-
ga (id quod minime uidemini esse rogandi, sed tamen id
& consuetudine faciendum est) ut pristinum erga me
conseruetis, plurimamq; metu uerbis Sforiae nostro
lato amplissimo nuncietis salutem: gratiasq; illi agatis,
quibus eo & humanissime acceptus, & hospitalibus illius
uobis me opipare muneras est, edocitus plane sum,
nulli aduentum & gratum & iucundum extitisse.
Vtete. vi. Non. Nouemb. M. D. xxxvi. Ex Vrbe.

IAC. SADOL. EPISC. CARP.

MARIO MAFFAEO VOLATER-

rano, Episcopo Cauallicensi, S. P. D.

Credo iam ad te esse perlatum, me accitum à Ponti-
fice maximo, statuisse suscipere hoc iter: accedereq;
ad eam

ad eam Vrbem, in quam à me olim certo consilio reb
etiam, nulla alia ratio, præter eam que nobis proposi
est, si forte uidelicet succurri per nos poscit periculis com
munibus, me ualueret retrahere. Quanquam ad hoc qui
dem tanti ponderis negotium, mea et autoritas tenuit
et ingenij facultas admodum exigua est. Sed sit hoc illus
fortasse error, qui hoc de me iudicium fecit: mibi quidem
optima adest uoluntas, cetera ab alijs meliora querenda
sunt. Nec tamen hoc mihi fuit propositum, ut de his
rebus ad te scriberem. Illud meæ proprium argumentum
est epistole, ut cum ego sine te, neque urbem hanc, neque
eam quam uiuo uitam, aut uitam esse, aut urbem exilii
mem: quod omnis mea suauitas, omne perfugium cur
sum molestiarumq; mearum, omnis deniq; animi mei le
titia in tuo mibi optatissimo complexu conspectuq; profu
reposita est: te quidem orem atque obsecrem, ut si
mibi tui presentis copiam. Et si quid eius amoris du
residet in te, quem ergo me sepe ostendisti, ne granu
capere breuiuscum hoc iter, quod ego longissimum
sum emensus, quantis meis incommodis et detimentis
non dico: illud tantum dico, in quo satis incommodum
aduersus certe omnem animi mei sententiam: sed et op
cio seruendum, et religioni fuit. Illud tibi confirma
me toto hoc itinere, incredibiliq; illa quam capiebas
neris molestia, te mibi unum propositum semper bu
buuisse, in cuius benevolentia et suauitate, omnem esse
angorem et solicitudinem animi depositurus. Itaque qua
ties reuocare me à tristioribus curis ad aliquam am
bilaritatem et lætitudinem instituebam, ad te ipsum pro
tinus cogitatione reuertebar: meusq; erat unus in meo
mibi et in sermone Marius. Ille consolator meus

mes.

mes, ille animi confirmator: in hoc denique dulcissimo
et mihi carissimo nomine acquiescebam. Postea uero quoniam
nisi ad Urbem, neque te hic offendere: quid dicam Maris?
pudet me proferre, quam perculsus animo et destitutus
fuerim: ut mihi sordere et iacere omnia uiderentur, cum
tu decesses unus: qui tamen mihi es pro omnibus. Et si ceterorum
quidem officia amicorum mihi non desunt: sed
illam sibi sic grata et iucunda futura sunt, si sale condita
fuerint uenustatis tue. Itaque in maximo desiderio tui ui-
dendi et complectendi sum: neque aliam spem ullam habeo
reliquam huius non longi temporis, quo Rome sum man-
surus, cum aliqua leuatione molestiae traducendi, nisi tu
interis hoc uel amicitiae nostrae, uel humanitati tue, ut
nisi tibi uisendos esse statuas, conferasq; te aliquantisper
in hac urbem: que priuata conspectu tuo, ceteris qui
te diligunt, ornamento suo spoliata, mihi uni deserta et
penitus derelicta uisa est. Nam si in itinere, inanis illa de-
te cogitatio tantum potuit, ut meos omnes labores fac-
erent leuiores: quid faciet uiua vox, quid uultus, quid
illa significatio amoris, si tu mea causa adductus hic te
reuleris? Credas mihi uelim, non possum tantum expri-
mere, quantum mihi in animo est, uel studij, uel bene-
volentie, uel ardoris, ut te tuaq; et sperata et expe-
tia consuetudine aliquandiu perfruar. Quod quidem mihi
nime longum futurum sit: statutum enim mihi est, secundum Martium
mens urbanas res relinquere, et
uel proficiisci Mantuanam, si agetur conuentus sis qui ins-
titus est: uel in Galliam reuerti, ubi iucundum habeo
et studiorum meorum, et omnis mei otij ac tranquili-
tatis domicilium. Que res cum ita sepe habeat, et bac-
auspicio amissa, deinde facultas nulla futura sit, que
susten-

sustentet animos utriusq; nostrum spē iterum congregēdū
 inter nos & amplectēdi: quo me dolore affectum ibi pa-
 tas, si hec me expectatio, ac spes, quam nunc penē in no-
 nibus habeo, fruendi tui, fuerit frustrata? qui te unū
 omnium plurimum & dilexi semper, & diligo: tecum
 cūm sum, quod creberrimē sum expertus, nulla omni
 molestia, neq; grauiore solicitudine soleo opprimi. Quā
 obrem Mari optime atque humanissime, erit non humi-
 tatis soliam tue, sed etiam eius uirtutis & integritatis, pen
 in colenda amicitia semper adhibuisti, dare hoc nō
 precibus, ut te hic presentem quām primum habeam
 facilitateq; tua efficere, ut quamvis mea animi incitio la-
 giorem orationem desideret, tua tamen natura propensia
 morigerandum, breuiore contenta fuisse videatur. In quā
 & tui ipse similis eris, & urbanis omnibus facies grām
 me quidem ipsum incredibili quadam letitia, & sum
 beneficio affecteris. Vale. v. Nonas Nouembris, n. d.
 XXXVI. Ex Vrbe.

I A C. S A D O L. E P I S C. C A R P.
 ANTON. SVRIANO PATRI-
 CIO VENETO,
 S. P. D.

CVm uenisscm ad Vrbem, à Pontifice Maximo (qui
 te non ignorare arbitror) accersitus: atque ibidē
 tua erga me beneuola uoluntate complurium & grām
 mibiq; amicissimorum hominum testimonij cognovissem
 faciendum mibi putavi, id quod mē & nature & in-
 tuti est, ut scriberem ad te, ageremq; tibi pro tua p̄fici
 humanitate gratias. Verē enim tibi confirmo, cūn
 euant in uita, que hominibus grata accidere solē-

nihil tamen mibi contingere potuisse optatius, quam à te
ministro, omnibus ex virtutis ornamentis, ex fortune ac
nobilitate predito, mei absens famam innocentiamq; de-
fensione esse, cum essem iniustis criminibus appetitus. Quid
cum à me alienus, quam uelle deflectere ab eis maiorum
nostrorum sententijs, in quibus constanter & firmè reti-
nent salus ex beata nostra uita consistit? Sed siue ille fuit
quicunq; error, siue religionis, ut uidebatur, defendende
iudicium: (non enim adducor, ut malevolentiam fuisse crea-
dam) tu mibi ea officia praestitisti, que uel frater fratri, uel
filio prestare indulgens pater solet. Nam & testimonij
tuis meam integritatem commendauisti, & illas falsas quo-
rumdam de me suspiciones agerrimè ferre pre te tulisti.
Que si aliquo meo erga te merito tributa mibi abs te es-
sent, permagni tamen essent estimanda. Cum uero tu nullis
meis prouocatus officijs, ita tamen parteis meas tutandas
suscepis, ut si frater tuus fuisset: quo me studio gratiae,
quo ue obligacionis uinculo tibi esse obstrictum putas?
Evidem gaudeo te eum uitrum esse, cui optimo iure omnis
bonos debeatur, etiam si nulla forte deberetur gratia.
Quid enim ingenio & doctrina tua, quid prudentiae &
virtutis laude illustrius? Cum uero ad hæc tot tamq; eximia
in te ornamenta, illud etiam accedit, ut maximo tuo bene-
ficio tibi deuinctus sim: crede mibi Antoni Suriane optime
aque ornatisime, inter eos qui te amant & colunt, quo-
rum, cum tu talis, tamq; benefica & liberali natura pre-
dictus sis, magnam profectione necesse est esse copiam: me ita
primas appetiturum esse partes, ut nihil sis unquam in me
ideo quod in constanti & fideli amicitia requiratur desi-
deratur. Itaque & quantum uirtuti debetur honoris,
illud à me nunquam deerit. Et quantum beneficio gra-

tie totum tibi à me ita paratum est, ut omnia mea officia
et studia in te potissimum semper sibi collaturus. Quod si
aliqua mibi oblata fuerit occasio, qua me tibi gratum et
memorem probare possum, agam id ipse per me: sibi à te
fueris admonitus, efficiam ut intelligas, neminem te babere,
cui aut fidentius imperare que uelis, aut de quo pluratibi
et maiora polliceri queas. Que quidem non ab opib⁹
fortunis, que tenues mibi sunt, sed ab amore et fide con-
stantis amicitiae possint proficisci. Interea iucundam nomi-
nem tui memoriam summa cum fide bencvolentiaq; conser-
uabo. Vale. iiii. Non. Nouemb. M. D. xxxvi. Roma.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C
C A R P E N T. A N T O N I O P U L-
L E O N I S I C V L O
S. P. D.

IUeundisimas accepi literas tuas xviii. Calen. Octo-
bris: quibus perspexi curam et solicitudinem animi, quam de salute mea suscepisses, cum audiuisses (ut scribis)
totum ferme id bellum; quod in Gallia prouincia gelidum
est, ad nos esse translatum. Quod autem adiungis in ejus
literis, gaudere te, quod à summo Pontifice accessitus, ha-
nestissima ratione ex illis periculis esse emersurus: ego
dem recognosco amorem tuum pristinum erga me, quia
ea sententia esse planè mibi persuadco. Sed profecto a
Pulleo alio modo metior pastoris et episcopi officia
ac tu fortasse putas esse metienda. Non enim illi terru-
aut pericula terrere me debuerunt, ut discedere illinc co-
perem: sed magis gregis mei timor ac perturbatio, in cuius
me custodia retinere, ut in uigilando et gubernando
eius tempore essem attentior. Quod et feci: omnemq; ro-
tationem

tamen ex periculi, ex salutis meæ cum uicibus meis com-
municauit: nec ab illis cepi separatum ullum consilium, quod
mihi præsidio esse posset. Itaque cum in medio ipso tu-
mulo belli ac periculo literæ Pontificis ad me essent al-
late, que me huic accirent: eo animo fui, ut nisi prius Ciues
mei extra omne discriminem positos uiderem, non fuerim
mutatus. Sed Dei immortalis benignitate ac clementia
huius multò pòst pacatis rebus, paceq; illis regionibus
nudus, non duxi tergiuersandum, quin me conferrem ad
hanc urbem. Inuitus quidem ex gemens, quòd nil mihi ma-
git contra animi sententiam potuit accidere, quām cogi re-
linquere studia ex literulas meas in pace, in quibus antea
bello fuissim interpellatus. Vcrum tamen ea causa affre-
batur accersendi mei, atque is mihi proponebatur optimo-
rum consilio fructus, ut me impium aduersus Deum
indicatus fuerim, si non paruissem eius mandatis, qui me
ad preclarissimas actiones uocandum censuisset. Itaque
hoc animo è meis locis sedibusq; egressus, Romæ nunc
sum: expectoq; quām mox aliquid agatur, non modo di-
gnus Optimi Pont. virtute ac prudentia, sed etiam leuan-
tiborum temporum calamitatibus necessarium. Eo enim
statu (quod te non latet) Christiana est Resp. ut nisi aliquid
noni remedij adhibetur, omnia omnino ruitura sint. Sed
hoc Deus uiderit, cuius ego numini ex voluntati totum me
dedo permittoq;. De me autem ipso, meoq; animo erga te,
sic existimare debes Puleo (quod tamen te facere tue indi-
cavit literæ) nihil te mihi esse in amore amicitiaq; coniunctus.
Nam ex iudicium quod semper de te feci, cum de tua
integritate, uirtute, prudentia, honorificissime iudicavi,
permanet idem apud me: ex in suscepta erga te benevolèia
constansim maneo: parium sponte, ex cōsuetudine nature

mea: partim uero maximam tuo in me perpetuo atq; insigni amore prouocatus. Cognoui enim te in omni tempore mihi esse amicissimum. Itaque quiam me putas cupere, ut tu nobiscum uniuersitate adesses? atque his interesses negotiis (si modo ullum tractabitur negotium) cion intelligentiam tuam praestantem prudentiam magno Reip. posse esse abundantimento? Quod si mea pondus haberet autoritas, contulerem et eniterer, ut tu uocarere, tuaq; nobiscum consilii conferres. Nunc optare id licet sperare haud ita licet. Quia quam te honore et administratione honestissimi munera summo Pontifice ornatum esse tua causa uehementer gaudeo, tibiq; eam rem laudi atq; emolumento esse opto. Sanctius tuus egrotabat cum ego ad Vrbem ueni, neque alio morbo satis leuatus est: itaq; eum nec uidere potui, nec ab loqui. Quod sane mihi fuit incommodeum: hominis enim probi, et experientis, opera atque opportunitate carandum fuit: quem ego mediussidius et tua et ipsius causa non mediocriter diligo. Paulus nobiscum est unius, magnopere regit me in rebus omnibus adiuuat, particepsq; est curarum consiliorumq; meorum. Is tibi praestat benevolio etiam quam debet, nec mentionem tui ferre intermitti finit. Nos ambo singulariter amamus, saluumq; et florentem esse cupimus petimusq; a te more tamen magis, quam quod necesse fuit, solitam tuam erga nos benevolentiam tucare, atque consunes. Vale. Idib. Nouemb. m. d. xxxvi. Ex Vrbe.

I A C. SADOLETVS EPISC. CAR-
PENT. BENEDICTO ACCOLTO
Cardinali s. p. d.

Non potuit amantius neq; liberalius scribi, quam scrip-
tum est a te in eis literis, quas iiii. Non. Novem-
bris,

hū, ad me dedisti. Planè enim referitæ ille fuerunt huma-
nitas, suauitatis, benevolentia: & (quod in eiusmodi re-
mibi propè admirabile uisum est) singularis etiam pruden-
tia. Video enim te, cùm fortiter & inuictè feras casus hu-
manos, in commemoratione tamen nostre neceſitudinis,
& in amicitiae memoria remollescere animo, quod est bo-
nus & moleſteq; ferre, quòd me & uidere, & alloqui p̄r-
terentem non potuifſes. Quo mibi quoque ipſi nibil acci-
dere potuit durius. Cum enim redirem ad eam urbem sub-
iuuium, unde, bonis etiam rebus meis, certo consilio diſceſ-
ſerat: una illa consolatione ſuſtentabar, quòd reuijurus
tam amicos ueteres, & in eorum congreſſu ac colloquio
notorem omnem depositurus, quicunque mibi iucundiflui-
num otium relinquenti, & in eodem, quos prius, fluctus ē
twipſimo ac tranquillissimo portu me referenti, ad animum
obrepiffſet. Quod etiā mibi aliqua ex parte contigit,
(certe enim multorum ſum & uultu & animo amiciſſimo
ceptus) te tamen unum abeſſe, caput amicorum omnium,
moleſtissime ſerebam. Itaque te tanto interuallo uidere am-
pleſq; incredibiliter cupio: quod appetente uere faciun-
dam mibi eſt. Constitui enim in Vrbē hyemem hanc ma-
nere. Qua conſecta, aut ad Conuentum publicum profe-
ſorius Mantuanum ſum, ſi modo ullus iſ agetur: aut in Gal-
liam, meam ad propriam ſtationem reuerſurus. Iſlīc uti-
que iter fakturus, ut optatiſſimo conſpectu & ſermone tuo
ad arbitrium meum perſruar. Quanquam non diffido,
ſumnum bunc Ponuſicem, ut eſt singulari bonitate &
dementia, honoris tui, ac dignitatis rationem quando-
que habiturum. Quod autem ſcribis ad me, iucundum
tibi eſſe, me in pristina erga te obſeruania uoluntateq;
permanere. Ego mi ampliſſime Accolit, ſi iſ eſſe uolo,

qui debedo, colam te atq; amem summopere necesse est. Cuius enim habeo plura erga me amoris & liberalitatis industria ac monumenta? Quid uirtus tua? Quid humanitas? Quid illa & crebro & uehementer repetita amoris tua erga me significatio? Quid doctrina? Quid literæ? quæ suis suauissimo uinculo communium studiorum coniuncti inter nos sumus. parum ne ista ualent ad animum meum tibi obligandum, totumq; in ditionem & potestatem tuam tradendum? De tuis autem in me benevolentia hoc uelimq; bi persuad eas, neq; me existimare honorificèius quicquam me assequi posse, quin abs te sic diligi: nec aliquid anno meo accidere posse iucundius. Ludouicus medicus tuus, homo (ut mihi uisus est) & peritus, & prudens, itaq; studiosissimus tui, offendit me in via, cum lectica uero, quod nondum etiam eram ex recente morbo confonax. Cum eo sermonem habui de te, quem illum ad te perire arbitror. Iter item mecum ad Vrbem faciebat Moys, summo ingenio & summa eloquentia uir, atque is quoque amantisissimus rerum omnium tuarum. Sed est quod mihi ignosci à Ludouico peruelim. Egi enim cum copiis janc humaniter: qui cùm sermones inter nos confosremus, sisti lecticam nō iusserrim. Cuius me mei errantibus postea paenituit. Consideranti enim post mibi, nullum est agi potuisse magis rusticè. Sed siue torporq; dum mentis atque ingenij ex morbo (ut arbitror) constatus: siue ipsa commemoratione de te, plena letitiae parum etiam doloris, ita consilium mihi excusū, ut quid tum deceret, nequierim perspicere. Huius mee capte, cuius recordatio etiam nunc mihi molesta est, & obitum & ab illo ueniam peto dari, mihiq; ignosci peto. Reliqua mea officia in te, atque in omneis tuos fideliſime semper
manus

mentis mea; constabunt. Vale. xii. Calend. Decemb.

M. D. XXXVI. Ex Vrbe.

IAC. SADOLETVS EPISC. CAR-
PENT. COSMO GERIO
FANI EPISC. S. P. D.

Vdonicus Beccadellus familiaris tuus conuenit me,
L multaniq; tuis uerbis salutem mihi nunciauit: adiun-
xiq; in sermone, te molestè ferre, quòd cùm ego per ista
locia ad Vrbem proficisciens iter facerem, tu istic non affui-
ses: cipereq; te in meo reditu, si eadem uia iter facerem,
uidere me, & alloqui, hospitioq; excipere, quem iam
ant in amorem & in benevolentiam tuam recepisses. Que
candidam optime Geri mihi abs te iucunda & grata acci-
dere. Nam cùm de te iampridem in eam opinionem uene-
rim, ut de uirtute & humanitate tua mirificè sentiam,
multorum honorum testimonij in hunc sensum adductus:
tum uero hæc significatio tuæ erga me uoluntatis &
meum pristinum de te iudicium confirmat: & facit, ut te
ciam mihi magis præcipua quadam benevolentia diligen-
dam putem: quem antea communi illo studio, quod uirtuti
debetur, tantummodo diligebam. Siquidem nihil est, quod
me uchementius impellat ad amandum, quam cùm intelligo
me amari. Quod quoniam mihi abs te contigit, sic uelim
tibi persuad eas, neque in fide amicitiae, neq; in benevolen-
tie studio, quicquam à uiro bono desiderari conuenire,
quod tibi à me non promptum & paratum futurum sit.
Meq; & tuam istam uoluntatem, quam erga me eximiam
ostendis, maximi facere: & tuis tantum tribuere uirtuti-
bus, ut existimem, hanc modò inter nos initam amicitiam,
mihi non solum uoluptati, sed honori etiam permagno fore.

Quare ita sentias et constitutas uolo, me tibi prorsus esse
 amicissimum. De hospitio quod mentionem facis: crede mihi,
 si te presentem istuc offendisse, perlubenter certe ad te
 diuertissem. Quid enim mihi tuo aspectu et familiaritate
 occurrisset dulcius? Neque recuso, si in reuersione mea in
 Galliam per eadem ista loca transiero, per que, ut nunc
 est, transiturum me arbitror: quin ad te recta me conseruam,
 tecumque et apud te diem et noctem sim. Sed et pueris
 miliaresque tui, te absente eam mihi sedulitatem diligetiamque
 praebuerunt, ut facile appareret ex disciplina domesca,
 qui tu, et quam liberalis hospitum receptor es. Nullum
 enim certe officium praetermisserunt, quod tam breviter
 tempore, et peregrino, et hospiti potuerit prestari. In quo
 declararunt, cum me tam studiose inuitarent et colerent,
 quantopere illud tibi gratum iudicarent fore. Que cum
 omnia redeant eodem, ut sint amoris erga me tui inde
 atque signa:ne uiuam, mi Geri, si concessurus tibi sum, et
 tu plus me diligas, quam ego te diligo. Itaque et pro
 collegio et pro amicitia, paria tibi a me studia pollicor et
 defero, atque illa sunt, que tu in me contulisti: et si fieri
 poterit, etiam ampliora. Sed de his satis. Ego genus tuum
 uite, consiliumque in ecclesia tua commorandi, usque adeo
 probo, ut non desinam id et laudare summe, et
 admirari. Deumque immortalem queso, ut
 dignum tua ista uirtute animique con-
 stantia fructum atque eu-
 tum consilio tuo lar-
 giatur. Vale.
 Tertio Calend. Decembris,

M. D. XXXVI.

Ex Urbe.

IAC.

IAC. SADOLETI

S. R. E. CARDINALIS,

EPISTOLARVM

LIBER X.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS HERCVLI II. DVCI
Ferrarie, S. P. D.

YONIAM habeo te inter eos, quos
mibi eximiē semper colendos, obseruan-
dosq; proposui: ideo putavi mihi facien-
dum esse, ut ad te mea manu scriberem,
nuntiaremq; id quod mihi contigit. Heri
annib[us] cogitans, ac ne cupiens quidē, sed preter omnem
opinonem meam creatus sum Cardinalis. Cuius honoris
nigrum onus et splendidum, meis tamen humeris per-
quon graue est: non enim uidetur meae fortune tenuitas id
posse perficere. Sed tamen feram ut potero: & si copijs opis-
tis deficiar, in eo elaborabo, ut fide, integritate, amoreq;
a Rempub. muneri meo satisficiam. Tibi uero præstan-
tissime Dux, cuius nomini clariſsimæq; familie iampridem
ulde deditus sum, ita mea studia officiag; polliceor ac de-
stro, ut tibi cupiam persuasum esse, ea tibi imprimis pre-
sto semper fore: meq; eorum nemini qui te amant & co-
lunt, quorum pro amplitudine et nobilitate tua, magna co-
piæ est, unquam concessurum: semperq; ea libentissimè fa-
citurum, que honori tibi & ornamento esse possint. Sed
hac, cum uſus uenerit, re magis præstabo, quam uerbis. Tu
time diligas, habeasq; in numero tuorum, uchementer à te
petio. Vale. Ex Vrbe, x. Cal. Ianuarij. M. D. XXXVI.

Z 5 I A C.

Neque hilariter possum, neq; triflibus etiam verbis,
te scribere: quod in altero mihi animus meus rep-
gnat, in altero honum opiniatio atq; iudicium. Qualem
tamen id sit quod mihi accidit, scire te uolo, me bis pro-
mis comitijs à Paulo Tertio Pontifice Maximo in ampli-
ssimum ordinem s. R. E. Cardinalium esse cooptatiū. Qui
sit' ne letandum, nec' ne sit, equidem ignoror. Scio enim
alias huiusmodi occasiones uitasse: & nunc quidem enim
quod factum est, neq; ex uoluntate mea, & præter omnes
expectationem factum est. Ac singularis quidem Pontificis
Maximi uoluntas declarata est aduersum me, qui indicare
eo honore me dignum, quo forsitan non sum dignus, uel po-
tius plane non sum. quis enim est tam arrogans, qui aut
ipse de se facere iudicium dignitatis? Sed quod ego sum
biguitate & sine ullo errore iudico, onera que bonorum
cum consequuntur, mihi ita grauiā sunt, ut non videam quoniam
pacto possim ea sustinere ac ferre. Te quidem rogavi
optatissime Bembe, ut me amare non desinas. Minor quid
te sum factus, quam fuerim antea. Hoc enim & ego suspi-
cor, & re ipsa ita est. Sed noli hoc quæso, me & cuique alio
bere: potius fortunam accusa, que me compulit in cunctis
uada & cautes, ut aut fama omnis prudentie abjecta
mihi fuerit, aut libertas confusione. Ego uero pudore &
timiditate ingenua quadam malui constringi, quoniam statim
iudicari. Si lapsus iudicio sum, ignorante id mee tribu-
dum est. Si uero mea ratio habet aliquam rationem, em-
tu si defendendam suscepis, potero sperare, me omnibus
purgatum & probatum fore. Te quidem ego in dies ma-
gis magisq; diligo, plurimiq; facio. Lazarum meum ma-
nus

ut saluere iube: itemq; ceteros: quos ferè habemus amicis
communicatis. Me quo minus plura scribam, mæ mole-
si græcij: sollicitudines, & cura rerum necessariarum
etiam. Vale. Romæ, Calend. Ianuarij, M. D. XXXVII.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARD.

RODVLPHO PIO CARPENSI

S. R. E. Cardinali S. P. D. -

Vm me tecum uni, Paulus Pontifex Maximus in am-
plissimum s. r. e. Cardinalium ordinem cooptauer-
it: non tam res ipsa mibi iucunda accidit, propter prioris
mea (ut ego arbitror) beatioris desiderium, quam
benignissimiq; Pontificis tale de me iudicium, et iu-
cundum, et gratum extitit. In quo auxit permultum ani-
mi mei letitiam, quod te socium, uel potius ducem habitua-
sum in omnibus præclaris actionibus, que per nos ad
Dei omnipotentis gloriam, & Christiane Reipublicæ
gloriam, & suscipiendæ fuerint, & tractande: ut etiam si
sit tibi impar, uoluntate tamen proximus sim futurus.
Sed de his alias. Nunc tibi ex animo gratulabor, teq; ui-
dere quam primum opto: ut mutua nostra benevolentia,
que semper animo potius retenta, quam officijs inter nos
surpata est, propter disunctionem uidelicet nostram &
uite, & locorum, nunc assiduitate consuetudinis, & com-
municatione consiliorum, uberiorum multo amoris

fructum nostrum utique afferat. Tu uale, &
ignosce breuitati meæ: plura enim scribe-
re meæ occupationes me non sinunt.

Iterum uale. Romæ, v. Calen-
dis Ianuarij, M. D.

XXXVII.

IAC.

I A C . S A D O L . E P I S T .
 I A C . S A D O L E T V S S . R . E . C A R D .
 M A R I O A L I G E R O R H E A T I S ,
 & Laurentio Grane Signæ
 Episcopis S. P. D.

Cum me nihil tale cogitantem, ac preter omnem expectationem meam, optimus Maximus Pontifex sacrum collegium s. r. e. Cardinalium cooptasset, non existimauit tamum mihi curarum & sollicitudinis ab ipso bonore, qui cerè maximis occupationibus est impeditus, affterri oportere, ut officijs obliuisceret, quo mihi uideor ambobus uobis esse obstrictus. Tanta est humanitas et litterarum quas mihi rescripsisti: adeoq; uestram propensam & beneuolam erga me uoluntatem uisus sum agnoscere. Quod profectò gratissimum mihi accidit. Talibus enim uiris, quales es tuos, probatum me esse, precipuum præmium mihi uidetur esse uirtutis. Quæ quidem uiri si tanta in me existeret, quanta à uobis magis predicantur, quam à me ipso agnoscitur, gauderem maiorem in modum iudicio doctissimorum & amicissimorum. Nunc eti opiniionibus de me uestris imparem esse me sentio, amorem uimen erga me uestro nibilominus letor: facileq; patior, uideri uobis maiora quæ beneuolentia uobis depingit, quam quæ ueritas ipsa fert. Sed de his satis. Ego hoc bonore factus sum uobis non amicus melior, sed aliquanto ornatior. Qui quidem honor magis nubi erit & opatus & gratus, si ex eo facultas mihi affuerit, bene de uobis & de uestri similibus promerendi. Non enim alium ex illo fructum aut specto, aut percipere cupio. Vos si pristinam uestram beneuolentiam erga me conseruabitis, & humanitati constabitis uestre, & facietis mihi gratissimum. Valete. Scriptæ erant haec literæ, cum tuas eodem die

die Martii doctissime accepi literas, & simul alteras ad Paulum Grana nostri, utrasque bonori nostro gratulantesque nimis libentissime legi. Gratulatio uestra optima animi index nabi pergrata est. Utinam ego talcm me preflire possum, qualem uos describitis. Conabor quidem cari, si aliud nibil, egregiam utiq; uoluntatem ad Christianam Republicam afferam: cuius salus atque amplitudo semper erit nabi mea uita charior. Vobis autem duabus hoc nunc habeo quod pollicear ac spondeam, uos neq; constantiam in benevolentia erga uos mea, neque in amicitudinem esse desideraturos. Sicuti quidem & uirtus uestra, & uite perpetua consuetudo a me postulat. Iterum ac spiss ualete. Rome.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARDINALIS, MARIO MAFFAEO
Canallicensi Episcopo,

S. P. D.

ET si nibil adhuc abs te ad meas priores literas erat respondsum, quibus ita flagitabam aduentum tuum, ut nibil fieri posset ardentius: tamen cum postea fato nescio quo, aut ne fato quidem, sed optimi ac præstantissimi Pontificis nimis beneuola erga me uoluntate, ignarus, & incognitus in sacrum ordinem S. R. E. Cardinalium cooptatus essem, non duxi prætermittendum, quin ad te literas hac ipsa de re darem: quanquam eram, quod te intelligere possum, maximis curis occupationibusq; distentus. Sed tamen amor meus erga te, & officij ratio, eius quod nostræ enititie debitum est, nullo impedimento teneri potuit, quin communicarem tecum hoc quicquid esset, siue grazandum id sit, siue non gratulandum, ut ambo id uni-

comim

communiterq; faceremus. Non enim quicquam à te sein
Etum mihi esse potest: nec tu aliena tibi ea, que mihi ad-
dunt, debes existimare. Sed cùm iam diu mutuus im-
nos amor animos nostros in unum quodam modo con-
uerit, debet uterq; nostrum in altero semeiuspum estimare
et pendere. Ergo si ornatior ego hoc honore factus sim
quām anteā, horum mihi ornamentorum pars equa-
cum est: si minus ornatus, minorisq; faciendus, (nam certe
liber minus, et minus beatus redditus sum) tu leuiores de-
bes onus nostrum, aqua oneris parte mecum subende.
Sed quoniam res imp̄presentia ad iudicandum difficultas
egetq; disceptatione maiore et tempore, illud utique san-
interim te uolo, si te presentem hic habuero, maximus par-
tes letitiae et hilaritatis mihi fore restitutas. Nam et in
in cuius amore consilijsq; requiescam: et nulla tam grata
cura solicitudineq; opprimar, quam aspectus tuus, et simi-
liaris sermo noster non continuo tollat, atque australis
ualeutudini tue seruias, mi suauissime Mari, et te hoc
quando conferre mea causa animum inducas, uellementu-
te peto. Vale. v. Non. Ianuarij, M. D. XXXVII.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A R D.
A N D R E A E G R I T T O D V C I .
Venetorum, S. P. D.

C Vm accepisse Amplitudinis tuae literas, et Lau-
tij Bragadeni, hominis uirtute et sapientia omni-
legati uestrī uerba audissem, qui suo sermone egregie sub-
secutus est grauitatem earundem literarum: euidem non
mediocriter sum letatus, tale fieri iudicium de me abiit,
et ab isto ampliss. senatu, in quo ego uestigia antique di-
gnitatis atque autoritatis residere intelligo, ut me quoque

non insilem ministrum ad subueniendum Christiane Reip.
esse existimat. Verum ista letitia affert profecto secum
maiorem etiam sollicitudinem. Magis enim video mibi las-
baratum esse, ut iudicio uestro respondeam, quam letan-
dam, quod sic de me uos iudicetis. Quod si recta adminis-
tratio huius honoris ac muneris, quod mihi nullo meo me-
rito, sed quadam bonitate prepotentis Dei suscitantis de-
terminet, et de simo pauperem erigentis, delatum est,
atque ipso mibi speranda atq; expectanda esset, diffiderem
proposito, a nobisq; peterem, ut ne talem de me opinionem
liberem. Quid enim ego sum, si per memetipsum existi-
mus, nisi plebis abiectio? Sed quoniam ad clementissimum
in sancto animo conuersus, illius unius et benignitati
usq; et opem expeto: cupioq; illi, quanquam peccatis
oppositus, studio tamen bone voluntatis inseruire: spe te-
nu posse me diuino auxilio fretum; aliquando et Reip.
q; et bonorum de me expectationibus aliqua ex para-
sitificere. Presertim cum hac noua atq; inaudita multis
in pene seculis summi Pontificis Pauli tertij bonitas ac
scientia, et collegarum meorum præstantissimorum ho-
rum, virtus ac religio, animum meum excitet atq; erua-
bit: quorum ego uestigis consecrandis, uirtutibusq; imi-
tanti, errare minime potero. Quare in hoc mihi nouum
in genere hoc animo sum ingressus. Primum, ut Deo omni-
potenti, eiusq; sanctae fidei, omni studio, opera, labore, san-
guinis deseruam. Deinde, ut sanctam sedem Apostoli-
anam, presidemq; illius Paulum ita meritum de me, ut
meus sciunt, quantum in me erit, in omni sua autoritate ac
dignitate tuear, atq; conseruem. Tertio loco, ut ea agam
et rediter, que probis, et docis, et amantibus mei, posse
in honestati esse, et commodo. Quo in genere gra-
tias

tias amplitudini tuae agens, quod ad me tam humani
tam amanter scripsis, et tibi et isti amplissimo scri-
ita mea studia polliceor ac defero, ut quoad per me re-
fieri poterit, paucos mibi pares in amore et cupiditate
strarum rerum secundarum sitis habituri. Vale. x v. Cal-
Februarij, M. D. XXXVII.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A R D.
C L A U D I O R A N G O N O C O M I-
T I, S. P. D.

QUAS ad me et ad Paulum meum misisti literas, te mibi maiorem in modum fuerunt. Recognos enim in illis pristinam illam tuam erga nos benemeliam, quam ego amare tantopere sum solitus. Presimis iunctis maximis uirtutibus et animi et ingenij, quae in te ab inceunte tua adolescentia prospexi, easdemque dignitas bonam postea perductas cognoui. Quod bonum astro letatus sis, tam facile tibi credo, quoniam mibi ipsi. Quod uero bonus ipse magni estimandus sit, disputas tu quae et ornate et subtiliter. Sed, crede mibi, alia erant priu-
ra, que quidem ego magno animo eram persecutus. Non uereor ne me ipso factus inferior sim. Sed si cuius loci do inseruendi, nauandeque Reip. fortiter atque constanter ximo me honore affectum arbitrabor. Quod quidem hoc optimo prudentissimoque Pontifice gubernacula tem-
perandum est fore, aut nullo alio. Quotus enim qui quis bunc altissimum honoris et dignitatis gradum iam dum sublatus est, cui Resp. fuerit cordi? Sed hec Deum derit, cuius potestate et arbitrio reguntur omnia. Tu ergo amo, ut debeo, meque a te amari uebementer opto. Imp-
misque id cupio, ut de meo optimo animo et uolumen

te perfusissimum tibi habeas. Vale. Rome, xiiii. Idus Ianuarij, M. D. XXXVIL

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DIN. FRANCISCO BELLENCI-
NO MVTINEN. S. P. D.

A viceram sepe ex Paulo meo, qualis tu vir, et quiam
Amoris deditus liberalioribus studijs esses, ad que-
dare Civili, in quo eras multis iam annis omni cum lau-
tus fatus, etiam curam omnem animumq; transstulisses.
Quodquidem erat apud me animi ingenui et prestantis
viduum. Sed crede mihi, tuæ literæ non modo confirmas-
tuæ opinionem de te meam, uerum etiam auxerunt. Ita
qm; perfectæ atque elaboratæ in omnem partem sunt, ut
fuerit satis non possum, utrum elegantius scriptas putem,
auantius: ita omnia in illis et ingenij luminibus, et
arbitri sunt lita. Ex quo gratulari mihi in mentem uenit
communi patriæ, que tot ingenia ex secesserint, et talia effert in
hoc tempore, ut artium eam optimarum tanquam offici-
um quandam esse videamus. Quare quod mihi eloquentie
laudes tribuit, feci equidem quod in me fuit, ut digitum
intenderem in eam uiam, per quam ad summum humanae
dignitatis gradum perueniri posse sum arbitratus, pris-
mus hanc ipse, aut certe cum paucis iniirem. Sed nunc
non multi tanto cum studio in eam se iniiciunt, ut mirabilis
uacans sit. In quo ego equissimus spectator aliorum
ludit, multos partim antecedentes iam me, partim etiam
subsequentes, mira cum uoluptate conspicio, fauocq; im-
pressu bonis ingenij. Quo in numero cum te uel impris-
mis constituantur, debes existimare, gratum mihi accidisse
ut studium quod preterfers, et colendi(ut tu als) et dili-

A gendi

gendi mei. Nam quòd bonorem mibi hunc nouum gran-
laris, agnosco benevolentiam tuam: sed magis iure medi-
fidius illam pristinam meam uitam mibi esse gratulare
qua ego beatiorum aliam nunquam iudicavi reperi posse.
Ut nunc res se habet, quando in hunc locum euenitus sum,
dabitur opera à me Deo bene iuuante, ut noscitur honesto-
que inutilis Reip. nec bonis & doctis uiris in fructuofuji.
Quibus quidem si non re ex fortuna, at opera certe ex in-
luntate non decreo. Nullumq; maius præmium me affectum
esse putabo, quam si facultatem ero nactus, bene de illis quæ
cunque ratione promerendi. Tu ut ualeas, nosq; diligen-
pergas magnopere à te peto. Vale. xii. Calend. April.
M. D. XXXVII. Rome.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R-
PENT. PETRO BEMBO

S. P. D.

R Eddite à te breui tempore epistole mibi summu-
quarum in una honori nostro amicissime gratulare
altera habet defensionem facti nostri, ita accuratam et gra-
uem, ut summus in ea amor tuus cum singulari prudentia
certare uideatur. Sic enim occurrit omnibus dubitationis
bus nostris, sic omnia quæ contra dici possunt, rationibus
tuis diluis atque refutas: ut animus noster ambiguus sit
& uacillans, metuensq; ne quid admisisset in sece, quod
reliqua uita mea uideretur dispare, tua nunc autoritate
firmior, & in suscepta ratione constantior multo fuisse
sit. Quanquam illa grauissima omnium ad consolandum
est ratio: si mibi in hoc loco constituto, tribuerit formam
facultatem bene de bonis & doctis promerendi: hoc si con-
tigerit, cetera moderate stremuſ. Nam quod ad ipsius
attinet,

et noli existimare, mi Bembe, non me aliquantum animo commoueri, cum considerem qui fuerim, quam beatè, et quam meum ad arbitrium olim uixerim. Nunc autem ex illis amplissimis atque amoenissimis libertatis spatijs, in brevem gyrum seruitutis sim redactus: præscriptum cum hic eni bonos non maiorem modò uirtutem et sapientiam, quam mea est: sed longè opulentiorem fortunam requirat et postulaet. Sed quoniam tuis præceptis constantia animi suscipienda est, et mollices abicienda, sumus sane in omni huiusmodi perturbatione fortes. nostram perpetuam benevolentiam inter nos, amoremq; incredibilem ac singularem quo coniuncti sumus, equidem à mea parte tueor, tuebor, diligentissime, citiusq; à uita deserar, quam ut is ullum inquam detrimentum apud me uel minimum patiatur. Tu ueroem animo erga me sis, quo semper fuisti, non equidem te rogo: (non enim uereor ut secus facturus sis) sed tan men, nescio quo pacto, ut optem mihi in mentem uenit. Vide mi cibarissime atque humanissime Bembe. xv. Calen. Februario, m. d. xxxvi i. Ex Vrbe.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARD.

ANDREAE ALCIATO

S. P. D.

Plenus amoris atque officij tuus accepi literas: que ex quod profectæ à te, et quod amicè atque eleganter trans scriptæ, plurimum mihi uoluptatis attulerunt. Gau- tham enim Alciate tibi tali uiro honorem nostrum probari: quocum iuncta quidem est repentina propemodum totius uite commutatio, et ea mihi molesta, nisi interdum felicitudinem animi mei doctissimorum hominum atq; amicorum, cuiusmodi es tu, gratulatio et letitia leuaret.

A 2 Etenim

Etenim scis ipse profectò, quam uitam antea uiuere eran-
tius, quam beatam, quam liberam, quam omnibus ijs fru-
tem rebus, que iucunde hominibus in uita accidere solent.
Quibus omnibus nunc carcere est necesse, longe; diuersi
et studia et instituta sequi. Sed si hoc mibi uni incommo-
dum, ceteris fortasse utile, ac Christiane imprimis Reipub-
licum futurum est, ut tu suauissime atque amantissime augurari
subcatur omne onus, et cuius iugo ceruices subdantur.
Quanquam nil video esse in me aptum publicis commode-
præter bene et recte faciendi uoluntatem: que mibi quan-
dem nunquam aberit. Est enim non cura mea aliqua sed b-
uino in nobis beneficio innata, que si sola, et ex nuda pro-
fidijs que ab ingenio et prudentia suppeditantur, potest
quicquam prodesse rebus communibus, opera quidem mea
non desiderabitur. Cetera in potestate Dei erunt, ad quos
nos omnia sumus relaturi. De te uero mihi Alciate, neque
dubitavi quin summam letitiam eesses capturus quaenam-
re, quam mibi honestam et utilem fore arbitraris. Non
enim animum tuum tum propensum erga me, tum sicut
sponte bonis omnibus fauentem. Neq; id me primum litteris
docuerunt, sed hec tamen iucundæ atq; gratae, quod nesci-
extiterunt, non benevolentie solum, uerum etiam memori-
mei tue. Quas ego legens uidebar tecum loqui. tanta illa
suauitas, tantaq; declaratio amoris tui erga me incrta. Quo-
re te etiam oro, ut interdum ad me, cum ocium tibi ob-
scribere ne grauere. Ego quod mea uoluntatis in te pro-
prium est, sic te statuere, et tibi persuasum esse uolo, qui
te pluris quam ego faciat habere te neminem. Quanobrem
quicquid ego sum, aut esse unquam potero, totum tibi con-
fidas et tuis commodis paratum. Vale. xiiii. Calend-
rum Februarij, M. D. xxxvii. Ex Urbe.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, ROMVLO AMA-
SAEO S. P. D.

NON erat opus mecum tot uti excusationibus: non enim unquam dubitavi quin tu me diligeres. Sed tamen in te quodammodo excusando cum adhibuisti non meas diligentiam, simul et illud, quanti tu me faceres, offendisti. Quo ego tuo uel de me iudicio, uel erga me animo misericordia delector. Virtutem tuam, quam amabam: et ex aliis ingenium, quo es praeclitus, totum expressum uidi in uulnere: quibus nihil elegantius nec crudius legi aequaliter. Omnino egregie sustines nomen quod adeptus es. De quo tibi non minus gratulor, quam tu honori meo gratulatus. Cui ego honori uitanam par esse possum, ut ne tua expectatione eorum, qui magna a me postulant, et nostra quidem, quam queam prestare. Sed in hoc misericordia Deus nos adiuuerit. Ego te diligo Romule, et de tuis uirtutibus honestissime sentio: meque uicissim cupio a te curari, paratus, si quid forte uti opera mea uolueris, ea tibi prestare, que ab amicissimo homine iure expectanda sunt. Pompilium tuum hic sepe video, eiusque probitate, et ingenio, ac in me ipsum obscrutantia summopere delector.
Vde. Roma.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS ACHILLI BOC-
CHIO BONONIEN.

S. P. D.

NVilla fuit antehac mihi tecum familiaritas. Verum litterae tue, quas proxime ad me misisti, eam inter nos benevolentiam cociliauerunt, que instar antique necessitudinis haberri possit. Ita patuit mihi animus tuus, et uera

uisa est gratulatio, que ab optimo animo profecta est. Ita te plane existimo hoc honore nostro uebementer esse lassum. Qui quidem bonus utinam sit eiusmodi, ut ex eo ego, & Christiane Reip. (sicut tu sanctissime atque amicissime optas) prodesse possum, & doctis unâ & probis uirtutis, in quos mea semper fuit propensa & est uoluntas. Sed uerne quod pie uolo, id re prestare minus idoneus sum. Non enim ea uirtus in me, neq; ea est doctrina, quam tu fortasse arbitraris. Sed cum ad prepotentem Deum & tu omnia referas, & ego ad eundem consurgiam: spes est, si te nobis fuerit, fueritq; adiumento, aliquid aliquando nos effectueros esse, quod ad illustrandam ipsis gloriam, & ad aliqd commodum Reip. pertineat. Verum hoc, ut illi fuerit placitum. Ego & gratulationem tuam gratissime accipio, & te in suscepta erga me beneuolenia cupio permanere. Quod ut constantius facere debeas, pari ego te compensabam. luntate. Vale. Idib. Ianuarij, M. D. XXXVII. Rom.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I N A L I S
LAZARO BONAMICO S. P. D.

B Inis abs te acceptis commendatitijs literis, ijs quæ mihi commendaueras, & uultu & uerbis ostendit quantum ualeret apud me tua commendatio. Atque illi cum adjissent me primò, responsumq; tulissent, tu me causa omnia que ex me uellent, libenter esse facturum cum reuersi postea non sunt. Credo, quod me uidissent, & sese noscendos n̄ibi obtulissent, satis putasse improposita se esse consecutos: reddituros, cum opus fuerit. Tu vero ita constitue de me, & tibi ita persuade, quicquid tua agere causa contigerit mihi, id gratius mihi semper futurum, quoniam tibi ipsi. Secutæ sunt postea tue gratulatorie litteræ,

qus

qui Deum bone eloquentia! qua copia, quibus ingenij, et
anerū restringe luminibus! que cum mibi redderentur, cas-
si interuenit mirificus. Eramus enim in senatu, et prope
in amplissimi utri Concarenus et Polus: a quibus lectae,
audaeq; mirabiliter. Farnesio lectissimo adolescenti de-
inde sunt tradite, qui postridie domum mibi eas remisit.
Ad ea quemadmodum debeam respondere ego plane
ignor. Video enim te tantum permittere amori, ut ex ius-
ticij tui, alioquin recti et boni, regionibus non parum
egrediak. Tu ne tanti me facis, et usque eō de me bene
cūlīm, ut statuas magnū aliquod ex me cōmodum Chris-
tiane posse euūre Recip? Utinam hoc ita esset, essem enim
et fortunatior mibi ipse, et certè amicus tibi ornatiōr.
Quid enim est quod magis cupiam in uita, quam huic tali-
to de me iudicio satisfacere? Quod si tu de uoluntate mea
iudicas, nihil profectō falleris. Sin autem de facultate:
quidque sc̄o, tantum est in me uirtutis et sapientie, ut huic
uinci obēundo egregiè aptius sim? Sed tamen cum uolun-
tu sepe si acriter sit incensa, inuenire sibi uiam ad res ge-
rendas possit, dabo equidem operam, ut si non omnino, at
diqua ex parte opinioni tuae industria mea respondeat.
Quod de P. nlo Tertio optimo maximoq; Pontifice et sena-
ti preclarè, et prædictas: certè mi Lazarē nouum hoc
exemplum à p̄fstantissimo Pontifice in Remp. introdu-
ctum est, uel reuocatum potius ex ipso more maiorum, et
longo intervallo repetitum: ut in mandandis honoribus non
genie, sed uirtutis ratio habeatur. Quod in meis Collegiis
nōxime patet. Quis enim est eorum non singularibus at-
que eximijs uirtutibus ornatus et prædictus? quorum ego
numero utinam adscribi dignus essem: constaretq; in me
summi Pontificis iudicium, sicut in alijs constitit, qui item

ab eo sunt in hunc amplissimum ordinem adlecti. Sed dixi paulò ante) hoc diligētia utar maiore, quō ingenio imbecillior sum. Tibi porrò quid ego scribam? nisi et agor me tibi gratias, qui tantopere meo honore gauisu sis, pristinumq; tuum amorem erga me, omni mibi tempore probatum et perspectum, hac etiam in re totum exposueris atque ostenderis: et tibi polliceri, meam illam benevolention, qua te semper mirificè sum complexus, non modo subtilem et salutem conservare apud me, sed factam etiam, quae antea, aliquantò auctiorem. Siquidem magna ex parte proletius traducende uite in hoc ipso honore, qui mibi caroqui grauem seruitutē affert, in ea mibi possum est, si amicis et familiaribus meis, in quibus tu principem per locum obtines, et letitiae potero esse et commoditati. Val. xv. Calen. Februa. M. D. XXXVII. Rome.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I N A
L I S A V G V S T I N O B E A T I A N O
S. P. D.

Elegans tuum carmen mira quadam suavitate me insulsa: uel propter lumina ingenij, que in eo mina extant: uel ob memoriam nostræ mutuae benevolentie dulcissimeq; consuetudinis, que nunquam mibi quidem in animo lapsa est, sed nunc grata recordatione repeperi. Quod gaudes honore meo, non mibi nouum est, neque inopinatum: eodem enim tempore tuo ipsius bonore laetari. Quid enim est amicitia, nisi communio rerum et secundartium, et aduersarum? Utinam modò be secundum sint, per quas anulsum me à rebus mibi iucundissimis video. Sed si quid hic boni erit, in eo inerit, si et Reip. et amici ego usui potero et ornamento esse. In quo dabo utique operam,

Sed (v
enio in
r agere
is, pri
re pro
posuer
t colas
do fin
; quia
te fra
i cat
simi
ent le
Vale.

rem, ut que didici in otio, in negotijs exprimam. Potestas
mobilitatis agendi aliquid, quod sit viro dignum, meam
confiniam et studium non desiderabis. Ego tue gratias
leimi ego gratias: maximeq; opto, ut eadem qua fuisti
egregie voluntate, semper sis: de meq; ita constitutas, ne-
minem habere, in amore tui superiorem me, paucos pas-
ti. Vde. Romae.

JAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, LILIO GREG.
Gyraldo, s. p. d.

Carissimi, qui semper mihi iucundus accidit. In quibus
quid bonori meo gratularis, agnosco eandem benevolen-
tiam tuam: et in eo etiam magis, quod me existimas alicui
qui fore Christiane Recip. quod utinam ita cueniat. Non
cum tam me beatiorum uitam amississe existimabo, que mia
li in otio et tranquillitate posita erat: si aliqua via operis
et negotijs, eandem beatitudinem potero consequi. Non
cum minus ad felicitatem labore honesto, quam quiete ani-
mi perenniter. Cuius facultatis si dederit mihi Deus occa-
sione, non committam, ut frustra quisquam meam ope-
rat, et officium boni viri uideatur requisitusse. Te cupio
adire, et me a te diligere etiam opto, sicut ego quidem te di-
ligo quod re tibi declarabo, si acciderit, ut aliquando pos-
sum. Vale. Ex Urbe.

JACOB. SADOLETVS CAR-
DINALIS HIERONYMO VI
de Alba Episcopo,
s. p. d.

A 5

Grat

Gratissime mihi fuerunt literæ tuae: que ex uictis
 nostræ amicitiae memoriam mibi renouarunt, et do-
 clararunt, in te non parum abducit amoris erga me ipsum
 residere: quo mibi nihil optatius, neq; iucundius acci-
 potuit. Nam cum te semper ingenij et virtutis tue ca-
 plurimum dilexi: tum uero optui uicissim diligere te.
 recte existimans, coniunctionem tecum meam mibi no-
 gno honori semper fore: quod tuum de quoque bonis
 iudicium in utrangu; partem magnan uim haberet: neque
 solam impreseñtia honorificum existeret, sed illucescere
 in omnem etiam posteritatem. Quanquam hec que noſſa
 sunt, noua commemoratione mea non indigent. Vnde
 nunc ad gratulationem tuam, que mibi magis proprie-
 tatum tuum propensum et beneuolum erga me, quam
 propter rem ipsam, de qua gratularis, iucunda erit.
 Gandeo enim à te tali uiro honorem meum comprehendere
 ipso autem honore non tantopere delector. Qui est
 gnus, et expetendus omnibus uidetur: mibi tamen
 multò plus abstulit, quam dedit. Abstulit enim omnia,
 quietem, libertatem. Alia quedam reddidit, que neque
 quam cum illa felicitate prioris uite, meo quidem indu-
 erant comparanda. Sed quoniam oppresi subito opini-
 Pont. beneficio, spatijs ad consulendum ac delibera-
 nibil habuimus: pareamus sane Deo, qui nos huic subiectis
 oneri esse uoluit. Illud tamen curemus, in eoque elaborare
 ut quoad uires nostre ferre poterunt, hec nostre digni-
 tatis accessio, Christianæ Reipub. et huic sancte apostoli
 ex sedi possit esse utilis. Quod conabimur quidem certi.
 Quantum autem praestare efficereque possumus, id iam al
 Deum ipsum referendum totum est: qui faciat nos idoneos
 ministros sue uoluntatis. Sed de his satis. Ego te doctri-
 na

mea vita et amata semper, ut paulò ante dictum est, et
in preflavissimo ingenio, eximiaq; doctrine plurimum
tribui. In qua etiam nunc et opinione eadem sum, et no-
bius. Tibiq; hoc de me esse persuasum uolo, si quem mi-
hi quando locum tibi gratificandi dederis, magno me
dei effectum beneficio esse arbitraturum. Tu ut ualeas,
et mihi diligas, magnopere a te peto. 111. Id. Feb. Rome.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARD.

GERMANO BRIXIO,

S. P. D.

Semper hoc ferè euenit in tuas literas, mi humanissime
Brixio, ut longo interuallo postquam a te date sunt, ad
mille perferantur. Velut has, quas recens acceptas, ple-
nissimam oris, humanitatis, officij, summa cum uoluptate
potegi. Scriptae enim a te 111. Calend. Februarij, octa-
vidua Martias mihi sunt redditæ. Credo, ut quo suauior
et incundiores sunt, hoc me diuturniore expecta-
turqueant. Sed nihil agit fortuna: cum enim tuas lite-
ras non habeo, neq; lego, tui tamen memoria cogitationeq;
dilector: que ita mihi infixa est intimis in medullis, ut
nulli non poscit. Neq; uero ego fructum in uera amicitia,
quæ prosector nostra est, esse uberiorum ullum puto, quam
libere amicos animo suo præsentes quos locorum longi-
tudines ab oculis distraxit. Hoc ego in te cùm faciam affi-
datæ perdiligenter, quod te idem in me facere arbitror:
utrumque uidear mihi consequi, ut neq; crucier tuarum lite-
rarum desiderio: et cùm eas accipio, uehementissime ga-
deam. Itaque quibus, queso, putas me elatum esse letitias,
cum eas legerem quas proxime accepi, copiosas, graueis,
fusissime atque ornatisse scriptas: quodq; pluris est
quam

quām cetera omnia , ea indicia amoris p̄e se ferentes , ut
 iam non benevoleniam erga me tuam uidear agnoscere,
 sed singularem quandam atque extimam charitatem ? Quid
 enim p̄termissum est in declarando amore tuo erga me,
 eum uel tamquam te honoris nostri accepto nuntio letum
 esse scribis , quantum uix alius quisquam ? uel de me in
 laboras , ut cum extimescas (timidus enim solet esse amor,
 presertim in uiris prudentibus , & circumspectientibus
 omnia) ne meus hic mibi bonos animum committet , aliang
 personam , tanquam in scena , induere me faciat hoc extre
 mo iam uite meae actu , atque à principio induitus fuerit
 non solum monitis , sed precibus etiam agis tecum , ut me
 eundem prestare studeam in celebritate , qui fuerit in
 frequentia : & quem Romana ambitio florentiore emere
 non mouerit , eadem deflexa iam , & penè exadi , &
 moueat . Fateor hoc tuum consilium , prudens , & in
 primis fraterni animi à me existimari . Sed tamen mibi
 xi , res longè aliter se habet , ac tu suspicatus es . Non enim
 mibi adhuc uideris perspicere , qui sit status cause mea ,
 & quām mibi hac amplificatione dignitatis (sic enim po
 pulus fortasse existimat) non modo non letandum , sed
 etiam dolendum esse putem : qui à uerè beata & plenior
 cunditatum uita , me hac inani specie , gravi ea quidem &
 molesta certe , distrabi sim passus . Quanquam non ego in
 sum passus , ut me aequo animo duci permiserim . Sed can
 ignarus omnium , & nihil minus cogitans , nocte capi
 tum que antecepit comitia , certior Pontificis uolumus
 ipsius nuntio factus essem , nec temporis haberem ad deli
 berandum satis : animo autem incredibiliter & querens
 quod neque res tota admodum mibi placebat : & una
 tantam uoluntatem Pontificis optimi erga me , illudq; quod
 de me

de me faciebat iudicium repudiare atque aspernari superbum existimabam: deruli rem ad amicos, non tam quidem de re, ut sententias illorum exquirerem, (eram enim profus ad recusandum paratus) quam ut recusandi modum honestiorem quererem: quem ego animo perurbatio idere satis non poteram. Maxima autem afficiebar cura, ut me ita gererem tractaremque in recusando, ut et ipsius penè iracundiam optimè merui de me Pontificis exrepudiato illius beneficio, et famam stultitiae ab omnibus hominibus uitare possem. Atque h. c illi qui à me consulti sunt, cum me grauiter increpuissent, quòd resistere conatur uocanti me Deo: cuius ego consilium et uoluntatem sequi deberem, etiam si quòd illa tenderet minus perspicrem: cumque sanctissimum nubi Reipublicæ Christianæ nomen opponerent, neque concederent ullo modo, ut meus primatas rationes anteponere publicis: fecerunt, et ego è meis prisunis consilijs depulsus, ex tranquillissima, et iucundissima rerum omnium libertate, comoditateque, non in honorem amplitudinemque, cuius ministratura mihi semper fuit; et si ulla fuisset, non difficile fuisset superioribus temporibus eadem hec assequi, quæ ego tum sponte libensque fugi: sed in durissimam(ut ego intelligo)scrututem prudens ac sciens comici me sum passus. Que ego iccirco ad te scribo, quòd tu, qui utrangle uitam nosse deberes, et quid intersit huic ab illa optime callere, quippe qui utrunque es experius: addo etiam, cum tantum ingenio ualeas, tantum literis atque doctrina: cumque probi-
tate et religione erga Deum sis admodum preeditus, eosque fructus ex te quotidie ingenij et studiorum tuorum feras, quibus nihil dulcius neque uberior sentiri possit: debuisti(ut mea opinio scrii)potius ad me consolationem mittere, quam
gratias

gratulationem: hortariq; ut ferrem forti animo, quia
tot suavitatibus pristine uite, eiusdemq; multò beatiora
essem priuatus. Nam ut tu scias, quod turatus tibi confor-
mo, uixisse ego mihi uideor, non iam amplius uiuere. Non
enim appellanda uita est, que tota ad alienum arbitrium
ita degenda est, ut nihil tibi liberi, neque uacui tempora
ad animo obsequendum tuo relinquatur. Quanquam po-
test ea quoque habere suas partes uoluptatis ac letitiae,
alio tamen ex genere: si usus forti ueniat, ut seruire Rei
publicae et satisfacere præpotenti Deo, et agere aliquid
dignum uiro possis: studiumq; tuum ac industria, alle-
etiam autoritatem, si placet, in utilitatibus publicis collo-
care. quo genere actionum maiores nostri sanctissimi ho-
mines, maximam sibi apud homines laudem, apud Deum
gratiam gloriamq; comparauerunt. Quorum ego ueli-
gii insisterem, factaq; imitari summopere cupio. Quan-
quam ceteris rebus omnibus longe impar, (agnosco enim
imbecillitatem ipse meam) sed nemini tamen studio et vo-
luntate concedo. Itaque hac mente nouam banc uiuen-
tiam sum ingressus, ut me à libera, uera, honestaq; senten-
tia, nihil unquam omnino deflexurum sit. Sed studia is-
terea nostra, mihi Brixii, quo abierunt? illa inquam studia
in quibus et tu iudicas, et ego sentiebam, beatam ueritatem
esse repositum? In hac tu uita sollicita fortuna, et
sera propè dicam conditione rerum, etiam uereris, ne quid
arrogantie mihi aut durioris ambitionis obrepas? qui sun-
quam ante sui, multò abiectior, et mihi metipse uerbenter
tissime displiceo: habeoq; iam nihil in quo libenter acquisi-
cam. Sed eis hec omnia in se habent, amorem tuum
tuum ualde exoscular: tibiq; de prudentibus moniti ut
aque consilijs gratias ago, habeoq; pignus animi ergo

me mi. Nisi enim me summe diligeres, nunquam tantum de me curarum ac solicitudinibus suscepisses. In quo mibi presulisti id quod frater debet fratri, tametsi in nostra consuetudinaria voluntate et amicitia, cum fraterna ipsa charita, tunc omnia sanctorum necessitudinum nomina inclusa sunt. Quare quidem ego amicitiam et meam perpetuam benevolentiam erga te, sancte semper atque inviolate conscientur sum. Tu ut idem aduersum me facias, et si misericordius es (quid enim te fieri potest constantius?) tamen consuetudinis causa, te mi doctissime Bixi enixa expectabimenter etiam atque etiam rogo. Gratissimum queque mihi feceris si eos omnes prestantes viros atque homines qui tibi de nostro honore gratulati sunt, meis verbis sunt plurimum iusserris. Vale, et scribe ad nos quam aduersime. Ex Urbe.

IAC. SADOLETVS CARDI-

NALIS FRID. NAVSEAE

S. P. D.

CVM propter diuturnam absentiam meam ab hac Urbe, minus mihi noti essent docti atque insignes uiri, qui in ista Germanica natione florarent: atque ego nuper Romanus euocatus a summo Pontifice praeter omnem etiam expectationem meam, in hunc sacrum ordinem s. R. E. Cardinalem adscitus essem: accepi tuas literas, plenissimam amoris, humanitatis, officij: quarum lectione minima delectatus, (erant enim et pice et eleganter scripte) consilium Antisitem Brundusinum, quod is diu in ictis locutus est, hominem, ut tute nostri, summi iudicij, optimum, excellentisq; doctrine: atque eum de te accusari perconatus sum, qui mihi ea de te narravit, tuasq; egreg

egregias uirtutes tot apud me laudibus prosecutus es, n
 non solum tibi rescribere, sed gratias etiam agere, quod
 prior ad me scripsis, debere me confuerat. Quid enim
 mibi optatus, quam adipisci bonorum benuolentiam
 uel ipsorum humanitate, uel meis studijs atque officijs
 erga illos, conciliatam mibi atque paratam? Quod qua-
 niam mibi in te, atque adeò per te contigit (non enim illi
 merita antececerant erga te mea) crede mibi, mi Nausa,
 ad te amandum non mediocriter sum accensus. Facit enim
 apud me hoc uirtus, ut quod in cæteris usus & longe
 cit consuetudo, ea repente me ad eos in quibus ipsius
 diligendos allicit. Atque ego, qui ad instituendas cum bu-
 nis amicitias promptus & facilis sum, idem in extenuis
 soleo esse constantissimus. Quare sic tibi uolo esse perfic-
 sum, omnia officia, que ab amico ueteri, & multitudi-
 bus probato, iure expectari possunt, tibi & esse à me, &
 fore semper parata: quemadmodum re ipsa, si usum uo-
 rit, cognoscet. De concilio quod queris, Pontificis in
 sententia. Et quanquam permulta sunt, que nos hinc in-
 neant, imprimisq; discordie nostrorum principum, aq;
 eius periculi suspicio, quod à Turcis graviter impeneret:
 quoq; omnia itinera omnibus penè in locis infesta sunt, n
 qui conueniant ad concilij dicem futuri non sint, praeterea
 modum paucos: sicut & uobis Germanis patere ac posse
 cum esse non dubitamus: tamen & de profectione Pon-
 fex loquitur, & iam ad iter aliqua parare incipit: noisq;
 moniti, ut expediti ad tempus esse debeamus. Inquit
 puto fore, ut exacto tempore ieiunij binc proficiam.
 Utinam, mi Nausa, auspicijs bonis, hoc est, finient hanc
 cogitationibus Deo: quanquam ille quidem semper iis fuit.
 Sed tamen multa mibi uenient in mentem, que tibi uen-
 ient

meum certò scio, quamobrem de toto exitu rerum timen-
 dum magis mihi, quam sperandum esse videatur. Etenim
 partim mores hominum, partim etiam maiorum opinio-
 nes usi corrupte sunt, ut medicinam nullam salutarem
 inniam, presertim exasperatis animis & aduersus uca-
 nus coniunctibus. Quod tu malum, quoniam istic es,
 & errorum fontibus proprius abes, facilius potes &
 facies, & noscere. In quo tua quidem præstans atque
 nimia laus elucet: quod uir doctissimus, idemq; con-
 ciliator eloquentissimus, recta semper, firmaq; tenuisti
 fides Dei, & sanctæ ac Catholice religionis uexilla:
 quoniam nomine ego tibi plurimum debeo. Habet de-
 cūlio sententiam meam: quicd si tu mihi scripseris,
 qui sunt babitum animorum apud uos: & quid istic agant,
 & moliantur, qui nouitates, & disidia in fide Catho-
 licæ querunt: & sint ne ad æquitatem animi mode-
 sum parati, nec ne sint: cum nos certè æqui, &
 suiles ad obsequendum, & indulgendum, quoad re-
 de perscribet ratio, futuri simus: dabis mihi materiem
 scripsi ad te scribendi. Quod quidem & libenter, & stu-
 diose faciam: tecumq; banc societatem libentissime ini-
 lo, ut ambo & coniuncte, & pro sua parte uterque,
 hunc tanto incendio, quantum nobis datum fuerit, subue-
 tre studeamus. Sed iam de his satis. Tua mei honoris gra-
 tia gratissima mihi est, proficisciatur enim ab opimo
 anno, & studiosa mei uoluntate: quam ego poliorem
 ipso honore duco. Nam honor se penumero temere à for-
 ma datur: talia autem studia talium uirorum, qualis tu es,
 quip; solius virtutis est: cuius ego fructum cæteris rebus
 omnibus antepono. Vale. viii. Calend. Martias,
 A. D. XXXVII. Ex Vrbe.

IAC. SADOLETVS CARDINA-

LIS IO. BELLAIO S. R. E.

Cardinali s. p. d.

Litere tue non minus scriptae sapienter, quam elegan-
ter, dici non potest, quam ualde me delectauerint. Ha-
buerunt enim non honoris huius, quo nuper affectus sum,
gratulationem; (id enim vulgare admodum et quoru-
nis hominum est) sed quod et tua prudentia acutissime
perspexit, et causa maxime postulabat mea, consolatio-
ne potius mecum es usus. Vidiisti enim omnium hominum
serè unus, quid mihi extractio ex illo beatissimo ocio, in
quo cum omnibus artibus et studijs honestissimis ducit
mihi consuetudo, et commercium erat quotidianum: li-
beritate preterea adempta, ad leuandam animi mei mole-
stiam opus esset. Itaque tuum excellens ingenium, quod ego
imprimis admirari sum solitus, eo potissimum admibili,
ut lenires dolorē meum, non ut augeres letitiam: que nū-
la à me sane suscepta est. Et si intelligo diuinis consilii eis
nobis acquiescendum, eaq; res una ad equitatem animi reuocat.
In quo usque adeò mibi profuerunt literæ tue, ut
quoniam non datur mibi tui præsentis potestas, ille tuus
uicem me et consolature semper fint, et quemadmodum
in hoc munere me gerere debeam, ad omne tempus erudi-
ture. Quanquam, quod tuis in me amoris maximum argu-
mentum est, uideris mibi tu plus aliquanto tribuere, quia
ego agnoscam. Quod me libere atq; integrè discutam
senatu sententias putas, in eo minimè falleris. Quod nec
aut mea eloquentia (sic enim scribis) aut apud summum
Pontificem autoritas multum sit profutura Recip. in recti-
re video quid assentiri possum. Nam neq; consilio et mo-
tione tantu ualco, quantu fortasse esset opus: et si meini
adirem,

uitem, tamen Pontifex optimus et sapientissimus, non
dum consilio in rebus agendis uititur, sed suo. Sed tamen
nisi ego certe, quod partium est mearum, neq; stu-
do inquit, neq; fide, neq; opera, neque perpetua mea ut
relicta agantur uoluntate, Christiane Reipub. decreo.
Vixi haberem te autorem, et moderatorem consiliorum
meorum: preclarè prosector inter nos conueniret. Sumus
cum ambo ab eisdem propè disciplinarum fontibus profe-
ctissimi et dignitas et doctrina longè est illustrior: sed cer-
te animis non dissimiles sumus. Verum hec uiderit Deus,
quos agit et uersat, in qua cuncti illi partem est placitum.
Ego, mi presatisime Bellai, de me tibi sic persuad eas uo-
luerunt ante semper coluerim atque amauerim, ut quem
nominemcum in hac noua status mei conditione, amori meo
et obseruantie erga te, potius additum permultum, quam
quicquam detractum esse. Sicut tamen et tua eximia uira-
tu, et ea qua me prosequeris benevolentia postulat: à te
pro, ut eadem sis uoluntate erga me, qua esse consueti.
Vid. Rome, M. D. XXXVII.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS

IOAN. SALVIATO S. R. E.

Cardinali S. P. D.

Am diu nibil literarum ad te dedi: quòd cum non habes-
sem firmè quid scriberem, (quecunq; enim hic agerentur,
ad te perscribi à tuis sciebam) nolui te inanibus literis
nobis obtundere, et me hercule etiam id cause fuit, quòd
in novo mibi uite genere à studijs meis abstractus, egrè
et scribendum referre me poteram, et tamen que quo-
tiae in senatu agerentur, admonitu meo ad te Antonius
scribebat: neque ea sanè multa, nostri enim ipse quoniam

B 2 pauca

pauca nobiscum communicet Princeps. Nunc proroga
Conciliij die, et ea collata in Calend. Novembris, has ad illas
duxi dandas esse literas: ut tuas eliccerem, atque ex te scire
rem, quid constitutum haberet: redditurus ne esses ad nos,
an istic ubi es, alio' ue quopiam loco per astantem mansio
Alterum meae cupiditati tui uidendi magis apium est: ab
terum tue forsitan usuetudini, cui tamen potius inferuen
dum est. Salubrem igitur et amoenum locum aliquem illi
deligas censem, in quo a statis tempus transfigas: cum pro
fertim de nostro adueniu in istae loca, animo iam posse
esse ocioso. Ita enim prorogatum conciliij tempus est, et
certus locus nullus ad conuenientum constitutus fit. Illas
edit ex ea causa, quod Dux Mantuae concursum totius
narum in urbem suam reformatans, hoc (ut scribit) in
turbulento et suspicioissimo tempore, Mantuanam se
uentui sine firmo militum praesidio commissurum ap
uit. De hoc praesidio actum bis in senatu, omnium fo
tentis decretum, nullum omnino militare praesidiun
dandum, ne Luterani, qui nos suspectos sibi esse nup
mulant, si intra arma et praesidia nostra uenturi esset
uerè atque ob rem id facere uiderentur. Eius igitur ha
spe adempta, aliis erat nimirum constituendus loca
quod fieri commode inconsulte Christianis principis
non poterat. Porro cum adesset iam conciliij dies, non
ad eam diem de uoluntate principum constare nobis pos
set, uisum est necessariò concilium esse prorogandum. In
hanc sententiam discessere fecer omnes. Una duntaxat Cam
pani sententia, et mea, prorogationem dissuasit, cum si
deretur nobis plus multò utilitatis in concilio habebas
quam detrimenti in loci mutatione existere. Eligimus
autem ego Placentiam, Campanus Bononiam: ille con
ditur

darem nobis locum secutus, ego Germanis opportunio=
realiis enim Placentia Cæsarianis est propinqua, qui ar=
mi aquæ exercitu in præsentia ualent, ut abstergere
omnes metum eò aduenientibus Luciferis posset. Et si illi
quien disertè conuentu Scamalde habito, negauerunt se
ueros. Vtique autem nostrum in eo consentiebat, ut
quonobis locum nō uoluntas nostra, sed necessitas offra=
ret, cum nos non statum concilij sedem, sed diuerorium
miser uocaremus: quoad ibidem de cunctorum con=
fessorum qui adessent, certum agendi conuentus lo=
cum constitueremus. Altera non mediocris opinionum
etenso: quod ego in urbe Pontificem retinebam, lega=
tum mittendos esse censem: ille cum ipsum quoque Boa=
num extrudebat. Sed, ut dicebam, nobis frustra dissua=br/>mibus, decreta nibilominus est prorogatio. Utinam con=br/>fusione, et prospéro Christiane Reipub. eventu: uche=br/>nus enim extimesco, ne hec procrastinatio nostra alia=br/>pid magnum malum sedi apostolice pariat. Cerè enim
pro aliis ex illa propè auersa et alienata natione in offi=br/>cio renemus, uereor ne amittamus. Sed nos fortasse Deus
longius iuuerit. Paulum Sacratum sororis meæ filium,
proprietatem istic affuturum esse confido: quem et fidei
timido et liberalitati tue: ut quoniam semel nos omnes
tudibenevolentia complexus es, mibiq; recepisti te illius
nationem, non affuisset occasio, esse habiturum: meminisse
nos tibi ita obstrictos esse, ob tua erga nos merita, ut
tubiquitati ac liberalitati tue, nos tibi ipsi omnia de=br/>semus. Antonius tuus funebrem Christi Domini nostri
nationem in delubro (ut mos est) ædium Vaticanorum
habet, sane luculente. Ea nunc oratio uersatur inter ma=br/>tines, et summa cum laude ab omnibus legitur: in quo tui

quoque absentis honorem ex memoriam non mediocriter
intelligo uersari. Vale. Rome, M. D. XXXVIL

I A C O B . S A D O L E T V S C A R -
D I N A L I S R E G I N A L D O P O L O
S. R. E. Cardinali S. P. D.

Post discessum tuum, nihil abhuc ad te dedi literarum,
quod de publicis rebus acta omnia ad te mitti sciebam.
De tuis autem nihil mibi nominatim mandaras profici-
scens, quod me tua causa facere aut sentire oportet.
Quod si fecisses, benevolentiam tibi meam ex prefluis-
sem re ipsa, ex literis s^ep^e declarassem: et si ad mem-
tibi amorem testificandum, non opus puto esse litera. Sic
nos in magno metu Turcarum absiduè sumus: preflis
tamen abhuc nulla, que quidem apparent, comparabu-
bemus: nisi illud unum maximum nobis est preflis,
quod positum est in Principis consilio ex sapientia: qui
iam sepius nobis confirmauit, se in communione suae
animo excubare. Et tamen arbitror a rerum peritius
etum, nisi extremo Sextili mense liberum ad nos carissimam
classem habere hostium non posse. Tuos conatus non em-
babuisse exitum quem cuperemus, doleo euidem who-
menter. Sed hoc equiore fero animo, quod ita fore presu-
deram. Tu modò saluum te nobis exhibeas, atque resilias
occasiones aliae non deerunt, non enim eundem tenere stu-
tum diu possunt, quae tantopere sunt commota. Nos hic in
fortuna tenui sustinemus tamen onus dignitatis, quoad pos-
sumus: rectam adhibemus uoluntatem, reliqua Deo permis-
mus. Te amamus ex colimus, ut debemus, amariq; n*ec* absit
cupimus. Tu si quid forte mihi per literas mandaueris, epi-
cia, ut te nō frustrā id secuisse intelligas. Episcopū Veronam
fui

pro nostrum plurimum uerbis meis salutre iubem uelim.

Vnde Romae, IIII. Nonas Iulij, M. D. XXXVII.

IAC. SADOLETTI

S. R. E. CARDINALIS,

EPISTOLARVM

LIBER XL.

IAC. SADOLETUS EPISC. CAR-

PENT. GEORGIO DUCI

SAXONIE S. P. D.

MIRABERIS fortasse, Dux prestantissime
me, quid mihi ego nunc uolens, literas ad
te dederim: qui neque ulla tibi familiarita-
te coniunctus, nec nomine ipso penè sim
notus. Faterer mirandum hoc esse, nisi il-
lud magis mirum futurum fuisset, cum nihil ad alliciendum
amorem uirtute prestantius sit, si tua uirtus insignis &
præstata, tuum excellens Christiane pietatis studium, tua
religio, non me ex iampridem in amorem tui impulisset,
& nunc animum tibi meum, quando coram non possum,
literis ut indicarem, suaderet atque bortaretur. Non enim
curiosus sum, ne tibi ingratum officium hoc meum acci- f. in mea mis-
derem: nec dubitavi, quin tu, qui uirtutibus reliquis ex-
cellis, etiam humanitatis, que ceterarum decus lumenq;
uirtutum est, maximas partes feras. Hac fpe de te frea f. in mea mis-
tu, quod facere sepe cogitavi, ut & meum amorem tibi
pacificarem, & tuum conciliarem mihi: id agere nunc
agredior, incensus cupiditate tecum incundi sanctissi-
millus federis, quod Amicitiam appellamus: cuius in-
ter nos auctor & confirmator Deus futurus sit, quando
quidem ambo illi puro corde, & religione integra scruire

cupimus. Et si in hac quidem coniunctione amicitie nostra,
tuam ego mihi duntaxat benevolentiam expeto: ea enim
mibi maximi muneris loco futura est: à me uero tibi non
solum benevolentiam deberi confiteor, sed summam etiam
obseruantiam & pietatem. Cur autem in hunc usque diem
dilata sit mea haec uoluntatis ergate, & benevolentie signi-
ficatio, patere, quæso, rationem à me repeti aliquanto longe-
gius: quò & ipse tibi notior fiam, & tu intelligas melius
qua mente ad scribendum nunc sim adductus. Ego cum
apud Leonem Decimum Ponu. Max. (quod te meum esse
aliqua ex parte arbitror) honestissimum locum tenerem
atque illo tempore exorta essent noua haec & turbulenta
Luteranorum dogmata: aliqua hinc quidem etiam cogi-
sed tamen maiore temeritate eorum, qui ab odiis hominum
ad inimicitiias Dei sunt progressi, ut qui essent Christiani
Christianæ fidei uehementer addictus, sanctumq; &
uiolate seruandum morem maiorum esse ducrem, nul-
mo ex illis rebus afficiebar dolore: neque quicquam
quam uidi mea in uita tristius, quam illud factum esse in-
ter nos dissidium, quo non religionis solum unita
que concordia, sed salus tota Christiani nominis in dis-
men uocabatur. Augebat dolorem meum, quod nul-
quoque ab hac parte fieri uidebam parum accommodari
temporibus illis. Nam neque ea, que huic malo apta po-
terant afferri remedia, nulla afferabantur: nec nox ali-
diebatur bene monentium & fudentium: ut que non
suetudine, & à quibusdam rebus abstinentia tempera-
tiaq; poterant uulnera sanari, ea ne ferro & aperio-
ribus quasi medicamentis incrudescere cogarentur. En-
cessit e uita Leo, breniq; interiecit Adriani tempore, su-
cessit Clemens: uir natura bonus, idemq; colens reli-

aliqua

apebonisti, si perpetuo constare sibi ipse, et in consis-
tency fuisse manere potuisset. Hoc ego Pontifice sperau mo-
dum repertum iri pacandis dissensionibus. Nam et ipse
hoc maxime agebat, uolebatq; : et ego assiduus horta-
vili uideram. Tunc agi coepit est de conuocandis Epis-
copis omni regione orbis terrarum, quorum et do-
cimenter et integritas, ut eorum quasi opera at-
que opilio, sacerdotum mores, qui uehementer uidebant
ur se labefactati, in ueterem statum redintegrarentur.
Tunc ex parte laci fundamenta sanctius colenda et seruande
uiginti sacerdotijq; ex iordibus et maculis extrahen-
ti. Unde procedere coepit: cum bonus, et mitis
religiosus Pontifex, uerum idem in suis consilijs reti-
nitis aliquantum imbecillior, quorundam artificijs, qui
non plus apud eum, quam Principi honestum sit, poten-
tia in bella et Principum inimicitias descendere, et a
suis suis cogitationibus desciscere est coactus. Hic ergo
proquis, posse amplius per me Reipub. consuli: priua-
tum meum commodum, neque in honore, neque in
fame aliquid querens, potiusq; eligens, et Deo, et
uici, et pecuniaribus populis meis satisfacere, trans al-
pina mea ad ecclesiam Carpenteracte contuli, adiu-
uuntiam singulari Dei beneficio, quod uiginti diebus
in uite Roma sumi egressus, quam clades illa horribi-
la terrore huic Verbi incideret. Iam quemadmodum in
Iudeam per decem annos manserim, quomodo popu-
lari creditos gubernarim, si non religione exem-
pli prestatili, at animo pio et beneuolo certe quan-
tum optimis atque honestissimis cum Philosophiae tum
litterarum studijs fuerim deditus, nil me commes-
tu nunc attinet, cum nec tua intersit ista intellige-

re. Illud commemorabo, quod huic tempori mehi appositum: me, cion animo obfirmato constitutum habrem, nunquam amplius abire ex eis locis, in quibus esse Deo quasi consecratus, nec stationem illam relinquere, qua me uolens ipse libensq; collocassem: coactam am concilij nomine, et binis huius sapientissimi et opini Pontificis literis ad Vrbem me euocantibus, per causam que erat a scripta, ut tractarentur ante et deliberarentur ea, que mox in Concilio agi expediret: et ut non ecclesiasticorum honestati ac decori consuleretur, Romanam reuertisse, merentem quidem et iniustum, si presententur cetera: hoc uno me consolantem, quod tunc causa Dei omnipotentis pro mea parte non adesse, alienum mihi ab officio et pietate Christiana esse videbatur. Vni igitur, et imperio parui, atque ibi paucis illis diebus essent comitia augendo numero s. r. e. Codicium facta, ego quoque inscius, et nil tale cogiun, iudicio tacito Pontificis Maxi. in amplissimum ordinem cooptatus sum. Habes seriem et rationem rerum mearum gestarum. Nunc ad ea que principio mihi fuerunt propensa reuertar. Ego, Georgi clarissime et optime, am semper tuum nomen, tuaq; fidei Catholica propagatio, iam inde ab initio temporum et dissensionum illarum omnibus in ore et in sermonibus esset, celebrans turq; aures quotidie meae tuorum dictorum, fiduciam, consiliorumq; ad unitatem concordiamq; spectantes nuntijs et fama: cumq; et splendorem nobilitati tua intuerer, et reliqua in te cognoscere nobilitati potestim autem constantiam, et uirtutem, et magnitudinem animi tui uel imprimis semper essem admiratus, quoniam tantis Germanie motibus, tantis defensionibus corum, quae
excusum

et sumptum et licentiam sive cupiditatibus querentes, solum illum et abstinentem morem maiorum affectabantur et perdidit et reiecebant, quorum etiam nonnulli honoris tertiis et propinquitate erant coniuncti: tu tamen persisti in optima ratione constans, et in sanctis consiliis iustissimus extitisses: tantum iam tunc erga te amoris observatio suscepisti, nihil ut uebementius cuperem, quam quod tibi factio meo posse, aut dicto, incredibile animi in studium declarare. Fecit autem discessus meus, et longa absentia nostre interuallum, ut minus adhuc id ageremus: in eo mibi ipsi gerere potuerim. Nunc autem modo retractus in banc Vrbem, quam sponte prius reiparem, uerum etiam in eo honore hoc munereque affisus, cum manendum mibi posthac in hac senatoria quasi nulla esse intelligam, tempestuum duxi, scribere ad te: neque ipsum totum tradere tibi, atque dedere. Itaque omni studio animi mei te rogo, si amor, si officium, si obseruantia erga te mea, si par atque idem in uniuersitate nostrum sensus, et religionis tuende sancta consilio, si denique amicissimi et benevolentissimi hominis voluntas, in tua illa nobilissima mente, omnibus orationibus et virtutis et humanitatis laudibus, locum reperire si diquem ad animum tum mibi conciliandum potest: primum, ut me in amicitiam tuam recipias. Deinde, quos non sibil mibi magis est propositum, quam fidem meam et operam Deo omnipotenti dicare, consilijs etiam his, et monitionibus iuuere: mibique signifiques, quid tibi per me agi suscipiue posse, ad subueniendum his afflictioribus, et perturbatis temporibus uideatur. Pollue carcerem tibi, si ad me interdum scribere, et tui consilij intentionem communicare mecum uolueris, me effectuarum,

rum, ut appareat nullius unquam hominis autoritas
apud quenquam plus ualuisse, quam apud me tuam. Quo
hoc fidentius tibi promitto, quod cum habeamus summum
Pontificem nil aliud cogitantem dies & noctes, quam quae
pauci ista & que dissidijs & alienationibus animorum &
stracta sunt, in unum rursus quasi corpus coalescere
eundemque consilio & sapientia singulari: hoc tanto mo-
nere Dei immortalis, ad commune bonum Christiani ho-
minis, omnibus uti nobis licebit. Extremum illud est, quod
fidelis benevolentie est proprium, ut omnia mea tibi offi-
cia ac studia, omnemque quantula ea cunque est in me, au-
ritatem deferam atque pollicear. Proinde scito, nulloc
abs te maiore affici beneficio posse, quoniam si occasione
mibi dederis in tuis & tuorum commodis atque homi-
bus operam, curam, labore meum omnem in hac uite
& curia ponendi atque impendendi, si quid scilicet
derit, in quo amici tibi hominis diligentia requiratur.
enim qui maioribus opibus, amplioreque gratia tibi affun-
sint, multos habiturus es: tamen qui pari amore & stu-
dio id agat, habebis profectio neminem, sicut tamen eadem
probitas tua praestans & admirabilis, meumque perpetuum
de tuis maximis uirtutibus iudicium, requirit et possit.
Vale. Rome, xiiii. Cal. Iulij, M. D. XXXVII.

I A C. S A D O L E T V S C A R D-

N A L I S G E O R G I O D V C I

Saxonie S. P. D.

Quod non tam cito tuis literis rescripscrim, prefor-
tim tam accurate, tamque prudenter scriptis, igno-
rare (queso) mibi. Non ea mea fuit culpa, sed cum emer-
ge capisssem ex graui morbo, quo quatuor penitentia
opp

oppressus , periculum uite non semel adij , allate eæ mihi
sum , meq; summa & incredibili quadam uoluptate affe-
rent. In eis enim non solum recognoui tuam pristinam
uirum , & sapientiam , quam semper antea sum admiras-
sus : sed singularem etiam & nouam quandam humilitatis
recognoui. Sic enim benigne atque amanter me in am-
icam tuam recipis , ut mihi qui hoc summe semper concus-
piat tibi aliquo amoris uinculo coniunctus essem , nihil
accidere potuerit optatus. Non enim ego , Georgi pre-
fusissime diuitiarum aut pecuniae amator sum , nec ho-
nos & potentiam magno studio requiro : sed amo uiros
simo & uirtute excellentes , inq; eorum amicitia & mu-
tuerga me benevolentia incredibiliter acquiesco. Itaque
in nunc erga me uoluntate perfecta , crede mihi tanto
uite studio sum accensus , ut nemini unquam concessurus
sum , qui aut ardenter te diligit , aut maiore cultu atque
benore tuas preclarissimas uirtutes prosequatur. Quod
si locis disluncti , congregi uni & colloqui coram in-
tr nos non possumus , literis tamen & crebris scriptio-
nibus idem propemodum asequemur. Sed de rebus , que
intua epistola graues , & magne , & grauior scriptae
sunt , tunc tibi respondebo , cum sumnum Pontificem
fuero allocutus , atque ipse quoque factus ero firmior.
Nunc cum nec mente adhuc , nec corpore satis consistam ,
accipe (queso) breuem hanc epistolam , testem animi
& amoris erga te mei. Cum primum facultas dabitur ,
liberius ad te scriban : nec te patiar officium in eo meum
desiderare. Tu ut uacuidini operam des , nosq; diligere
pergas , magnopere à te peto. Vale. Rome , 1111. Cas-
tor , Ianuarij , M. D. XXXVII.

I A C.

IAC. SADOLETVS CARDI-
NALIS GEORG. DVCI SA-
XONIAE S. P. D.

Superioribus diebus, cum accepissem tuas, non solus elegantissime, uerum etiam prudentissime scriptas litteras: ipseque ex graui morbo nondum recreatus, etiam nonnihil laborarem, ut domo pedem nequirem efferre nos potui ita citio illis ut cupiebam respondere: quanquam et officium stimularet, et amor: mibique eam curam impetraret, ut sapientissimi Duck, et optimi, partam mibi bencientiam, qui munus nullum maius a quoquam expedier potui, studiosè ac diligenter mihi tuendam putarem. Sed ut dictum apud ueteres est, ne necessitati ne Deos quidem iu
repugnare, sic me corporis imbecillitas differre totum be
negotium coegerit, maxima mea quidem cum molestia. Quia
enim mibi iam optatius, quam quo uno modo fieri possem,
per literas uidelicet colloqui tecum? quem habeo prope
unum hoc tempore, de cuius uirtute, sapientia, pietate, prae
fstantissimum iudicium faciam: et in cuius humanitate et
beneuolentia erga me, animus meus precipue requiescat.
Sed, ut dixi, uis fuit que me impediit, quominus quod
summi cupiebam facere id exequique possem. Quam u
tim, et quam meam tarditatem cunctationemque in respon
bendo, pro tua illa singulari nature clementia equi boni
consules. Etsi his paucis diebus dedi ad te literas: breves
illas quidem, sed tamen testes huius eiusdem et animi mei,
et uoluntatis. Post illas autem datas, cum factus esset
aliquando firmior, nihil antiquius habui, quam adire ad
summum Pontificem, eiique litteras tuas ostendere. Que erant, sic illi uidebantur planè accurate scripte, et per
sapienter. Neque uero ille tacitum habuit, neque de his
uirtutibus

virtutibus non amplissime est locutus. Sed cum maxima significacione sui erga te amoris, et commendatione laudantium tuorum, totum penè curriculum uite tuae mibi exposuit: Quid tibi ipse, quid sancta apostolica sedes debet, quibus tu non operibus solum, sed etiam beneficijs cunctum Christianum nomen comprehendisses. Hæc ego etiā uoluui, uel multò maxima ex parte per me intelligebā: non mediocri afficiebar lœtitia, cùm audiebam summum tuum, summi etiam principis uoce et testimonio laudari. Inque hoc tibi plane confirmo, si qua sit res, quæ thū uideatur ad commodum, aut honorem tuum pertinere, quoniam Pontifex ipse efficere posset: facile te apud eum, et amicata et gratia, uel me ipso interprete, uel alio quis ualitatum. Non enim ipse minus gratus est, quam uolens. Et cion per prudentiam optimè discernat, qui tu de Repub. meriti: tum autem bonitate et beneficentia erga eos est propensus. Sed hæc hactenus. Nunc uenias ad eas partes epistole tue, que maximam curam interpondendo requirunt. quarum omnium preclarè abs ueris illud fundamentum est, te semper existimasse, humanorbis terre commode regi non posse, si qui praesum, et imperium obtinent, iij non singulari inter se ususu animorum sint coniuncti. Praesesse autem Pon-
tificem Maximum ecclesie, Imperatorem orbi, ut ambi necesse sit pia confederatione ad salutem cunctorum esse copulatos. Hæc ratio confederationis et concordiae inter duos summos Principes, et mibi maximè probata est, et abs te uerissime assertur. nec dubitarem quoniam ualitatem esset, idq; efficeret, quod tu potissimum quoniam, si talia semper essent Principum ingenia, quale est, Dux sapientissime, quale eorum qui Recipubl. bono,

Confessio Imp. et pp. Rcp. Christiane mea: sine negotiis. bono, non suis cupiditatibus addicti sunt, quorum
 ma semper, ut tute optimè nosti, fuit multitudo. pa-
 enim omnibus extiterunt seculis, quibus potior esset publi-
 ce, quam priuata rei cura, qui singulare quidem sua ca-
 gloria, et in ueterum monumentis, et in nostris sermon-
 bus adhuc uiuunt. Sed tamen ille uirtutis splendor, am-
 praus affectione corruptis, nūnq[ue] notus est. Cumq[ue]
 aut Pontifex sui officij immemor, posthabita ratione
 atque honesti, priuat[us] suas utilitates persequitur: et
 maxime eas se adepturum sperat, eò totus seruit capi-
 te ex studio: aut Imperator libidine dominandi, Pon-
 cibus metum appetitæ ecclesiastice ditionis injicit: illa
 contingunt, que tu ex pie et grauiter detestaris. Quia
 quoniam utraque sepius facta sunt, et ut Pontificis
 uatum sequeretur commodum neglecto publico, et impo-
 rator nonnunquam Pontificium ius uendicare fibi
 deret: iccirco exorta est tacita quedam cunctorum op-
 nio, non posse ipsos inter se firma et fideli benevolentia
 iungi. **Quo quidē ex dissidio maximas tibi assentior Chri-**
tianis populis inuenias esse calamitates. Sed quoniam
 dum uetera transacta sunt, ex antiquis Annalibus do-
 mur. **Quid autem euenturum sit, nobis incertum est:** si
 quod illud non tam explanandum nobis nunc quidem
 quam quodammodo significandum fore aliquando
 reperiatur remedium, si hec consilia tua in medium pro-
 ferre licitum fuerit, que meis in hoc genere placeant
 consentanea. Non enim si tu me, et ceteros prudentes
 vincas, quod profectio facta: id tibi etiam concedo, in res-
 gione ex studio bene agendi vincas. Si ergo promere
 rationes, et eos qui audierint uelle illis obtemperare non
 nibus contigerit: non dubito fore locum sanctissimum opus

sit: nō et perpetua inter duos hosce principes concordia
 continetur, et e Republ. mala omnia tollantur. Quan-
 dum quod opimus, et de quo disputamus, admirabili
 Dei beneficio hoc tempore uidemur consecuti. Nam et
 beneficis est, qui nulla cupiditate extraordinaria se
 universum agi, neque ferri passus est: qui patrem se
 communem præbet: qui nullas partes dissentientia-
 bus sectatur. Et Imperator optimamente, summo cona-
 bo, et studio intuendo Christiana Republ. propè singu-
 la quæ in primis ad rem pertinet, ambo inter se con-
 sideram amicitie fide, tum eisdem pene studijs ad com-
 munem salutem et uoluntatibus. Quorum confessionem
 genitolleniam mutuan, qui labefactare et conuellere
 suis sermonibus et iniquis declinationibus conati sunt,
 suspicione freti, de qua dixi paulò ante, per quam inter
 amicite posse amicitia non putatur: iij non uirtutem
 et uoluntatem optimorum principum mutauerunt, sed
 improbitatem ostenderunt suam. Quorum talium
 aut minor copia, aut ea minus idonea ad nocen-
 tia. Sed eiam tui desiderij cumentum iam bona ex pars
 trahatur nascit, duobus his principibus amicitia iuncta,
 littero atque exitioso per inducias dilato, aut (quod ego
 penitus sublatto: spe pacis iniecta, quam audiissime
 et ardentissime expectamus: reliqua est cura et
 negotia conuentus publici: qui in urbe Vicentia, loco ope ^{Concilium V.}
 primo et libero, omnibus qui in Christiana religione ^{venire indecno.}
 uidentur, est indicatus, post aliquas temporum proroga-
 tions, que necessitate fuisse expressas, qui sine cupidis
 levigant, possunt facile cognoscere. Eo in conuentu si
 fuerit is, qui ad rem tantam requiritur, non
 solum forte, quin non ad iniugiam cuiusquam potentiam,

sed ad bonum commune consilia conferantur. Presertim
si tu, & qui uirtutum ac religionis tue imitatores sunt,
concilio interesse studuerint. Nam Pontifex quidem noster
optimo animo & summa temperantia preditus, multa
uestro, & tuo imprimis consilio, recta existimatur ei,
que nunc contrarijs ex partibus disputantur. In quibus
tua imprimis & ceterorum bonorum autoritas plurimum
ualuita est. Neque ego sanctis & salutaribus Christiani
Reipublice consilijs ullo loco decreto. Sed est hic quidem
quod mihi a te petendum sit: scilicet consilio uii me iussi
quando nibil fugere tuam excellentem prudentiam possem.
Peto autem, non quidem quo pacto in concilio me generis
scio enim debere hoc me Deo, & fidei meae, ut nibil iuri
dicam, aut sentiam, nisi quod mihi rectum esse videar
à quo ego proposito nunquam ne digitum quidem su
discessurus. Noui enim quid hec professio nostra, quia
cerdotij munus, quid Dei omnipotens timor à me pos
set. Quia si non essem literis & libris edocitus, in qua
omnem meam etatem contrivi, atque consumpsi: regis
tamen, & rerum tantarum longus usus, in quād
uersatus sum, facile potuerunt me instruere & ducere.
Non igitur quero, quo pacto in concilio me generis
quemadmodum erga aduersarios Lutheranos mihi ap
plicum sit: qui primum dubito interfuturi sim concilio
nec ne. Quanquam si pax uobis diuino beneficio dona
fuerit, Imperatore Carolo soluto à bellicis criris, fiducie
(arbitror) cogi potuerunt, ut interficiant. Sed sicut id sit, non
non, anceps animi sum, quomodo cum eis agam: illi
acriter ac uehementer, an mansuetè & comiter. Primum
quam male processerit ihs, qui via illa ingressus sum, inno
ligo. Alterum ego cum experiri conatus sim, litteras &
coram

nonnullos dederim humani, ac satis etiam honori- Vnde hanc ad
Philip. Mel.
 scripsis: sentio quām male sum à multis in ista Ger-
 manica natione acceptus, qui me aut scripsisse ad heretis-
 os homines, aut illo modo scripsisse arguunt, ac repre-
 hemint. In quo ego si consilio lapsus sum, studio certe
 et pietate erga Deum non sum lapsus. Quid enim aliud
 ap' me fuit, quām dum honorifice et comiter ad illos
 factis at ipsi quoq; ad parem moderationem et quandam
 benevolentiam mei inflegerent se, atque adduceren-
 teri? Quod si essem adeptus, speravi maiora me multò et
 amodiora ad spem concordie et rationem publice uti-
 litis esse facturum. Que uoluntas mea certe reprobens
 tu ait non est. Nam de iudicio, et utrum id sapienter à
 te factum fuerit, an secus, tuum praecipue iudicium Dux
 pestantissime requiro: quod apud me maximum semper
 et grauiussum fuerum est. Tu enim mibi propositus es,
 et norma consiliorum meorum, et actionum omnium
 regis, que ad istiusmodi res et negotia pertinebunt,
 sumus. Facit etiam amor in te meus, et fides insti-
 tuam inter nos amicitiae, ut meas abs te potissimum
 doles aut probari uelim, aut corrigi: cum approbatio
 sumus mibi animi uoluptatem, correctio autem maxi-
 mū utilitatem sit allatura. Si quidem tuis castigationibus
 et monitis siam melior. Suminopere igitur te rogo, ut de
 here scribas mibi sententiam tuam. Nam si suscepimus
 nihil negotium scribendi ad Luteranos, et cum eis
 lenocinare agendi, ad quod ego accedere coepi studio con-
 cordie et Christianae confessionis adductus, tu non im-
 probaueris: pergam ut institui, et plures hoc genere
 op' comprehendere, ac mollire contendam. Sin autem
 habbit omnis actio et minus honesta esse uisa fuerit,

tuum ego consilium potissimum sequar: nec unquam confirmus ulla in opinione ero, (de his loquor opinionibus, que ad quotidianas rerum gerendarum deliberationes pertinent) quin tuum iudicium anteponam meo. Verum de his satis. Ego in amicitia hac nostra, cùm ex officiis animisi, et optime erga me uoluntatis, ea indicia habeam, que habere semper concupui, dabo profectò operam, idq; non incredibili erga te amore perpetuaq; et singulari obiectu uantia consequar, ut me tibi iunctum amicitia esse non quæcumque te pœnitiat. Vale Dux præstantissime. Romæ XVII
Calend. Febr. M. D. XXXVIII.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I N A L I S G E O R G. D U C I S A X O N I A E, S. P. D.

*Exclusas tuis
distortas scis.
benoy.*

NON possum sine aliquo dolore animi scribens, et tuus humanissimis ac prudentissimis litteris respondere. Que cùm reddite mihi essent illo ipso tempore, quo mihi proficiisci ex urbe necessary erat, et summo Pontificem qui antecesserat sequi: non habui tum spatiu quicquam rescribendi. Nec uero itinere toto usque ad Alcaem, ubi principum congressus cum summo Pontifice erat futurus, data est mihi facultas, non modo madidi literis cogitationes meas, sed ne cogitandi quidem gapiam: quod et itineris molestia et difficultas, inde superiore morbo nondum penitus recreato, et renouata deinde Placentie morbus, qui me ad interitum pene perduxit, impedimento fuit, quo minus ad te, ad quem non eximè cupiebam, et quem mihi assidue ante oculos propositum habebam, literas darem. Cum interim meus in amor perpetuus atque constans animum meum requiri-

ne siceret: inquis eo mibi uiderer peccare, in quo non
pudebam. Ita enim cogitabam tacitus, atque h^ec menti
me subiec^{eb}am: quid ille nunc talis uir, & Princeps,
cum tu amicitiam praestantissimis illius uirtutibus per-
mam non cupide appetijsti: si literas flagitat tuas, per
te pessimum de rebus quae aguntur cupit fieri cera-
ter, inquit: repentinum admiratur silentium literarum:
qui in eius suspicione de tua negligentia & tardia
excubab^{is}: crede mibi Georgi clarissime atque optime,
locutio mei sollicitudo ad morbum adiuncta, ipso mibi
urbo aliquantum erat grauior. Etenim si quisquam est
qui officium colat diligenter, & indulget amori, ubi
enim erga quemquam suscep^{er}it: ego me illum esse
auimus: erga omnes quidem, in quibus aliquae insunt
uise cur debeat amari: (nihil enim est mea natura ad
audire, & ad faveandum bonis propensius) in te ipsum
mihi hoc acrius ac uehementius, quod nec dignior quis-
quam ab ullo unquam hominum qui ametur delectus est:
ut in virtutibus ornatiore, que non solū officia beneuo-
lentie requirunt, sed obseruantie etiam summae*que* uene-
tient. Que cum ita sint, cumque ego tibi iam dudum
nam omnem amorem, studium, honorem, obseruan-
tiam detulerim: te rogo atque oro, ut hanc meam pre-
tensionem officij in eam partem accipias, quasi hec
aliqua non mea sit, ut certe non est, sed fortunae: qua fea-
cias nec ego mea cupiditati ad te scribendi obsequi pos-
sum, & tu diutius, quam par erat, literis meis careres.
libes causam mee taciturnitatis, quam tibi pro tua sine-
pli bonitate & sapientia planè probatam iri confido.
Hinc audi reliqua. Nesciam ueni quomodo quidem potui,
ut litteras, omni ratione admittens, ut interesssem con-

Quid traxeris filii, in quibus de summa Republica agebatur: cion tunc
 tuus sis. Hinc quotidie aliquot horas leui fabricula laborarem, effigie
 istarum op. Ca: invalidus: qua in ualitudine adductus non sum ut deficerem
 vel vimp. a muneribus publicis. Non enim mibi corpus esse magnus
 et Fratris: faciendum duxi, dum aliquam operam nauarem tum ipi
 Gallice regi.
 immortali et omnipotenti Deo, tum pure illi sancte
 Christiane fidei, quam nos erga eundem Deum confi-
 ter retinemus. Cuius tu quidem fidei Georgi hoc tempore
 precipuum es, et propugnator, et signifer. Itaq; in senatu
 ciam bis haberetur, semper interfui: dixiq; de pace, de cui
 cordia, de statu Christiane Reipublicae sententias. Colla-
 danni summum Pontificem: bene institutum ab eo, suis
 plamq; pacificandi prouinciam uehementer comprimit
 precarius sum ut pergeret, instaret, rem urgeret. Nominis
 cetera, que in hanc rationem dici possunt. Id quoque
 priuato officio, ut cum utroq; principum colloquitorum
 eisdem rebus cum illis agerem: suadcremisi, ut ciuitatis
 extinctis discordijs, Christiano nomini ob eorum dif-
 fisiones precipue laboranti, et ab hostiis Turck in extor-
 num pene iam discrimin adducto, coniunctis animis fu-
 rent opem, hostesq; comprimerent: relinquenter hanc unius
 nominis tantaeq; gloria hereditatem liberis suis. Quod
 dem hereditas neq; iis qui illam reliquissent, neque inquit
 accepissent, unquam esset interitura. Nam cetera que sunt
 a fortuna, opes, dinitias, bonores, imperia, omnia sunt
 caduca existere: neque quenquam ea scire quandiu sibi as-
 suis mansura sint. Hoc pictatis erga Deum specimen, ut
 officium uere Christianorum Principum, sine illa en-
 trouersia fore sempiternum. In his sermonibus, cion utreg
 Princeps apte admodum mibi, atque humane respondens
 perspexi optimum animum Christianissimi Regis: Cesaris

etiam virtutem, et animi magnitudinem uchementer prob-
bui. Post consecuta ea sunt, que tibi nota esse certo scio.
Primum, quod ad inducias decem annorum attinet. Deinde
quod ad colloquia ipsorum Principum, eorumq; inter se
complexus, congratulationes, lacrymas: ut omnia optate à
mibi et desiderate pacis, non solum signa atque indicia,
sacraissima etiam pignora habeamus. Que mibi cum
ipsonte incundissima sunt, (nihil enim uidi in uita quod
laui mibi, aut optatus acciderit) tum uero cumulatur
genium meum cogitatione illa, qua te quoque summo ob-
sticu res frui gaudio non dubito. Itaque et sepius rele-
go epistolam tuam banc, que postrema ad me missa est,
in qua in ego uera optimi Principis expressa cernitur: et
uemoria repetens, que sapius à me tibi significata sunt,
et mente ex uoluntate summi Pontificis à dissiplis aliena,
de coniunctione eiusdem cum Cæsare, de rebus ceteris:
uile sanc delector, et meam fidem apud te constitisse, et
uque operando in literis tuis sanctissime prudentissimeq;
signum, ex sententia tibi atque eadem etiam mibi Dei im-
mortalis incredibili beneficio feliciter euenisse. Sed de his
sunt: etenim uereor ne hac ipsa epistola modum iam
transliteret. Ego à Nicaea Carpentoracte ad meam ecclesiam
dimitti, locorum uicinitatem, et spem comodiorem
ex morbo conualescendi securus. Vbi nunc sum, nec me hac
hyeme in Italiam transiturum arbitror, ut postea melius
confirmatus ad urbem profici sci possem, atq; ibi Reipublica
et amicis operas meas impendere. Nunc tibi mitto orationem
iunctam quandam meam, quam ego Romæ consecram
ate discessum, modò Carpentoracti relecta ea à me est,
et aliquot locis commutata. Ea continet sanc modestiam
(ubi ut videtur) et cuilibet recte iudicanti probabilem

sancte Romane ecclesie & totius sacerdotij defensionem
aduersus probrosas & penitquotidianas Lutcranorum
superationes. De qua oratione aut continenda aut imbu-
ganda tuum iudicium potissimum expecto, si conulen-
si profuturam existimas. Nanque ego irritare ne nimis
prorsus uolo, nec serere contentiones: bortator enim fu-
pax & autor: id scribere opto, quod nec Lutcrani iniqui
omnino animo ferant, & Catholici accipient equum.
Hoc tu Dux optime diligenter animaduertes, mibi scilicet
sum animi tui significabis, & suadebis quid agendum.
Te, ex item Cochlaeum, & Iulium tuos, viros opimus
& optimè de Christiana religione meritos, quos ego quoq;
nulde diligo, rogatos uolo, ut antequam ad me quid scri-
bit, rescripferitis, egoq; uobis responderim, in aliena
nus orationem meam ne exire patiamini. Vale. Capo
toracti, x. Calend. Octobr. M. D. XXXVIII.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I-
N A L I S I V L I O P E F L V G O
D E C A N O , M I S N E N S I ,
S. P. D.

Noli mirari, si tuis sanè iucundis mibi & suuibus
interis serius respondeo, quām aequum fuit. Cum enim
in illo ipso nostro ex urbe Rom. discessu, quo Nicetas
omnes contendebamus, eas accepissim: neq; tum spatiis
babui rescribendi, & toto illo itinere incertis febribus
loribusq; intestinorum grauiissime vexatus, uix nūc posse
tui retinere: que certe fuisset amissa, nisi Dei summa leni-
tias & clementia opem mibi tulisset. Quanquam uero
mibi magis expediat utiliusq; sit, uiuere, an mori, ego
nescio: neq; horum alterutrum mea multum interfi,

ad Dei voluntatem totum reijcio. Literis quidem tuis, ut
 primum commode licuit, respondere non pretermisi: quas
 mihi fecit suisse gratissimas. Non et ingenij tui specimen
 mihi detulerunt, et iudicium erga me non mediocris amo-
 rit. Quorum alterum facit, ut te dignum omnium benevo-
 leniam iudicem: alterum, ut ipse quoque te diligam. Quod
 quoniam ita necesse est, si is uolo esse, quem tu tibi alias
 agnitis ita humanum et comem esse scribis. In quo pro-
 filo non aberrat a natura mea predicatio tua: sum
 enim ad suendum bonis mirifice propensus. Itaque quod
 man in fidem et patrocinium contulisse te scribis, ego
 uero te nulli charissime in ius et in amicitiae fidem libenter
 nupio, uel tuus virtutis, uel cognati tui hominis amplissimi
 ualge mei causa, quem ego et uiuum dilexi semper et
 nostrum eadem benevolentia prosequor, nec unquam illa
 in extimis virtutes officiaq; erga me e memoria depo-
sa. Est et illa causa, cur te debeam amplecti, quod uidere
 abdi uideor in literis tuis pietatem eam qua erga Christia-
 nae Rerum publicae affectus. Sic enim quereris, sic luges rea-
 presentium statum, ut apparet te meliora ualde cu-
 sare. Cui cupiditati tue, meaq; una carundem rerum uo-
 lueri, utinam prepotens Deus secundos aliquando exitus
 concedat. Sed hec hac tenus. Ego impræsentia Carpentos
 nullum sum, a Nicaea buc digressus, quiescendi aliquandiu et
 ualitudinem curandi gratia. Tu si quid opera mea indi-
 part, dum in his sum locis, per literas, cum Rome fueris,
 si me uere proximo futurum esse arbitror, presens ipse
 late et res tuas tuebor, ut quoad eius fieri poterit, te ali-
 quid in me præsidium tuis et rebus et fortunis constituisse
 inquit peniteat. Vale. Carpentoracti, x i. Cal. Octobr.
 M.D. XXXVIII.

I A C. SADOLETVS CARDINA-
LIS IOANNI COCHLAEO,

S. P. D.

TVas literas x v i i. Calend. Augusti Misna dati, epi
Carpentoraci v i i. Calend. Decembr. accepi. Eam
me Rome, aut in itinere sperasti accepturum. Quia opu-
lio non solum te, sed me ipsum etiam secessit. Nam sum
mum Pontificem ad conciliandos Principes Nicæam pro-
ficiiscientem, ego ex urbe prosecutus, toto illo itinere Pla-
centie presertim, grauiter egrotavi. Nec tamen deinde
quoniam peruenirem Nicæam, illisq; sanctis & salubribus
negotijs interessem. Post conuentu soluto, locorum nici-
tatem, & cœli salubritatem secutus, Carpentoracie null
ad ecclesiam me recepi, ubi etiam nunc commorav, nec an
proximum uer in Italiam redditurus sum. De his omnibus
deq; inducijs & compositione inter dissidentes ante initia
se Principes facta, scripti superioribus diebus ad clausum
mum uirum Ducem tuum: quas ad cum literas hoc tem-
pore arbitror esse perlatas, & cum eis una orationes
quandam meas, quam ego Rome conscripserau ann
quam inde proficerer, ad hæc ipsa negotia uidelicet, &
Germanie & Luteranorum pertinentem. De qua emi-
tione tum Georgij ipsius optimi, doctissimi, religiosissimi
principis, tum tuum etiam iudicium exquirebam: eten-
dā ne esse uideretur, an potius domi continenda: quod ut
magis putem tue literæ faciunt. Scriptæ enim sunt &
accurate, & prudenter. Videtur enim (quemadmodum in
scribis) disceptatio ad uos, ad nos autem iudicatio magis
per tinere. Itaque ego, qui de tua & doctrina, & probitate,
semper optimè sensi: nunc ex his literis tuis, & ex eo in
bello, quem ad Stirnum misisti, qui à me lectus sumus

Cochlearis
ber ad stir
mīn.

cum soloperte est, addidi etiam aliquid ad opinionem pri-
sinam. Non enim solum nūbi docte, uerum etiam moder-
at, & leniter scribere uideris: quam ego scribendi ratio-
nem & uiam imprimis probare soleo. Dederam sane ego
quæ al Sturmum literas, cum leniter obiurgans: quarum
cumq[ue] nisi ad te, ut si tibi etiam uiderentur inuulgans
de arbitratu statucres. Debet enim nos istorum info-
lentia non exasperare conuictis, quo in genere maxime
causa ipsi sed mansuetudine retundere, quod proprium
suum Christiani hominis est. De concilio spem non
mihi, bene enim sentio de Pontifice maximo. Hec certe
potest eius prorogatio, rogantibus & contendentibus
ad eum principibus, facta est. Quare ego quoque ad id
importis quo aufficandum concilium est, in Italia esse co-
piæ Albertum Pighium, hominem meo quoq[ue] iudicio do-
cissimum, audio ex te libros edidisse de Ecclesiæ Princia-
pate quos equidem habere cuperem, libenter enim lego
et dominis scripta. Quod uero in quibusdam tibi uidea-
tur nimis ille exaggerare summi Pontificis autoritatem,
ut ueris uerè fiat, tamen in hoc tempore non nihil peria-
diosum esse: noli age refre. Vtinam tam mores nostræ
probati essent hominibus, quam est Pontificis potestas fine-
de dubitatione maxima. Neque hoc nocere publicæ causæ
(ut ego arbitror) potest. Reliquum est, ut à te petam, ut
alii frequenter scribas, faciasq[ue] me de istis rebus Gera-
nione quoniam sepiissime certiorerem: quo nihil gratius expre-
sset à te possum. Mea & benevolentia & opera semper
prefeti tibi, & erit parata. Vale, & Georgium ducem
prostantissimum omnium, meis uerbis iube saluere quoniam
plurimum. Carpenteracti, Pridie Calendas Decembris,

Pighij lib. de
causæ principiis
mī.

M. B. XXXVIII.

IAC. SADOLETVS CARDINA-

LIS IVLIO PEFLVGO, ET IO.

COCHLAEO, S. P. D.

Communes ad uos dedi literas, quod eram multo
cupationibus impeditus: uestras autem ambo rur
diligenter, et non sine aliquo animi dolore legi. Quae
tum mihi Germaniae ante oculos posuerunt et inflic-
er miserum: et cui (ut perspicio) non a nobis, sed a sum-
mo Deo auxilia sunt petenda. Quanquam ego quidem
mea parte non deero. Sed quid possum unus, aut certe
paucis? uidco enim omnino paucos quibus ista negotia
cordi. Concilium futurum sit, nec ne, non possum affir-
re certò. Spe tamen teneor, Pontifici Maximo, bacne
fore curæ: optimè enim ipse et loquitur et sentit. Quan-
tem tempore aut quo Christiani populi commodo sit futu-
rum, non habeo quid dicam. Primum pendet non eum
fice solùm, sed Christianis etiam ex principibus, qui na-
ribus curis districti mihi uidentur: præsertim tanto
flato aduersus Turcas bello. Alterum, quidnam euangelium
ex concilio sit, nec satis scio, nec si sciam ausim dicere.
Maxima mihi uideatur ratio fore constituende Christiana
Reipubl. si Pontifex unus ad corrigendos mores ecclesie
incubuerit. Quod ipse tamen prædicat et promittit se
eteturum. In uestris porro literis tua pietas in Christi na-
et fidem mihi Iuli probata est, et benevolentia eterna
incunda, neque ego tibi propter uirtutem tuam propriè
cum Principem, cuius tu contubernialis, ego amansissimus
et studiosissimus sum, ullo unquam loco sum defutus.
Tu uero Cochlæo, nihil mihi gratius facere potuisti, quia
me de illis in oratione mea partim meis, partim etiam lib-
erarij erratis admonere, que ego corrigi iubui. Hoc tu,

memorabile, semper ut me admoneas facies. De oratione
etiam scripti ad Clarissimum Ducem Georgium quid mei
confiliij sit. Tu illas leges literas, et ages quod utile tibi ni-
hilo Christiane esse Reip. Libram tuum in illas uesa-
tas Literas declamationes, legi summa cum uoluptate, ne-
bunamq; probavi. Arbitror posse me affirmare, raro
alii nudiisse in ea genere quicquam editum, quod distin-
guamur. accommodatus scriptum uideretur: atque ex
uulnere doctrina, quam ego maxime probo: non spinosa
et uulnerosa: sed plana, atq; illustri, e puris sacrarum lite-
ras fontibus depropcta. Quamobrem miror illum ho-
mem impurissimum, ita ferreum os ad contentionum stu-
dium, ut cum negat uitae negat; impietatis suae pœnitentia.
Id illum uincit et improbitas sua. Ego quodam alio in-
spere, quod nunc cudo, babeoq; in manibus, nonnulla infor-
matio Literana dogmata, corum que maxime ad reuelen-
tiam Christi religionem intenta sunt. Recte ne an perpe-
nitiam et aliorum erit iudicium. Mibi quidem uolun-
tatione est, et ad tutandam autoritatem ecclesiarum animus
pratu: sed uiires interdum me deficiunt. Quicquid tamen
est a me, ad Dei gloriam et fidelis populi salutem totum
est. Tu ut scribas ad me crebro Cochlae, atque adeo ambo
scribantur, uobisq; persuadeatis me omnia cupere ex uelle
uobis causa, a uobis peto. Valete. Carpenteracti. auditi

IAC. SADOLETVS CARDI-
NALIS IOAN. COCHLAEO,

S. P. D.

Deploras obi-
Binus a te uno serè tempore accepi literas, que utinam ^{tuus} O. Geor-
gid me nunquam fuissent allatae. Tristissimum enim q̄y saxy:
ubi nuntiam attulerunt, de Georgij morte optimi et fa-
pientissim

pientissimi Principis. Quem ego propter preclarissimam
 illius uirtutem, aequitatem, religionem, integritatem, prae-
 dentiam, summo in honore habebam: cumq; ita amabam
 ut si fuissetus eodem ex utero geniti, neque maior me-
 erga illum, neq; iustior potuerit esse amor. Itaq; tanto do-
 bore sum affectus, ut moderari mibi ipse non queat. Qui
 enim est quod me amantissimum ex talium uirorum, ex iis
 Christiane publice, maiore uulnere confidere posuerit,
 quam tanti Principis mors? que, ut ipsi forsitan maluimus
 quidem publice extitit peracerba. Mibi uero tantum ma-
 roris, tantumq; luctus attulit, ut penè mibi solus in hac
 lamitosa conditione temporum uidear esse relictus. Quia
 cum die noctuq; de Repub. cogitans, in eo curas confusio-
 rem omnes meas, ut aliquando reconciliata ecclesiastice
 tate, in pace et otio debitum cultum Deo tribuens
 maximum eius rei spem in illo sapientissimo Principe
 positam habebam. Quo nunc sublato, quid est quod sperare
 amplius, aut quod nostris conatibus et consilijs confiden-
 tib; debeat? Quanquam solet Deus, cum ad desperationem
 penè res ipsa nos deduxerit, subitas interdum spes et
 propria auxilia fidelibus suis ostendere. Quen equum
 supplex omnibus precibus obtulit primum, ut anneddu-
 illius præstantissimi uiri clementiam et misericordiam sum
 tribuat. Deinde, nobiscum ita agi permittat, ut ne cogamus
 cum nimis sepe, nimisq; acriter et dolenter desiderem.
 Etenim video pericula que impendent: tuq; satk placeat
 me omnia perscribis. Sed tibi mi Cochlæc, quantum in me
 est, quodq; mee exiguae fortunæ mibi concedunt, in le-
 uerolentiam meam polliceor, ut nulla sim unquam in recti
 defuturus. Cion bac ad te scriberem, aberam ab Ute
 deq; meo illius redditu nondiu quippiam certi confundere

ne non possem Pontifici Max. præsens commendare. Sed
quid absens efficere possum, scribam ad amplissimum uia-
rem Gassparem Contarenum, ut is et suam et meam uia-
rem in te commendando suscipiat: addatq; ad amorem cum
quale ipse diligit, aliquid præterea mei honoris, et mea
etique voluntatis causa. Quod facturum illum non dubito,
cum est uirtus hominis, et in omnibus bonos beneficentia.
Et que meæ erunt partes, nomen et memoriam sancti-
fici principis mortui, charissime semper diligentissimeq;
adulam. Tibi autem et Iulio ita ero affectus, ut plus
quæ nos in me facultatis ad uos ornandos, amoris au-
ta et studij nequaquam plus sitis desideraturi. Tu cura
mea, et in omni fortuna eam patientiam præsta, quam
Uuliana uirtus postulat. Carpenteracti, v 11. Idus Iulij,

A.D. XXXIX.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS

IOAN. COCHLAEO.

S. P. D.

Dolore non paruo affectus ex tuis literis, quas abs te
me se Augusto datus, ego v 1. Idus Nonembriis acces-
si, suum has ad te scripsi: non sine aliqua aduerſus fortius
tem querela Quod cum iam ante a tibi, et illi prestantis
fuo Duci Georgio de mea ad Germanos oratione non
aliqua rescriptissim: deinde ex binis literis tuis, pri-
mo de obitu filij, deinde de ipsis etiam morte certior fan-
tasi, ubi quis tuum respondissim: illius religiosissimi Prin-
cipi obitum, et simul Reipub. Christiane calamitatem de-
plicet intelligo namque mearum ad te literarum allatum suis
feci quem absens adduc et in ecclesia mea manens Car-
penteracti, metu qui in urbe sunt, præcepissim: ut omnis

meas

meas ad te literas per Ambrofium Theutonem, quem in
 mihi nominas in literis, ad te mittendas curarent, quod in
 factum esse ab illis non dubito. Sed fortuna profecto mihi
 mærorrem renouare uoluit, quem ex Georgij optimi &
 sanctissimi Principis morte acceperam, cuius nomen
 et nomen ita hæret in intimis sensibus, ut nunquam Dei
pro mortuis supplicem, quin illum nominatum et impo-
 mis diuinæ misericordie commendem. Sed hec que a
 priuatum officium pertinent, non tam nobis comman-
 randa, quam prestanta sunt. De te mihi Cochleæ uelim
 tibi maxime persuadeas, eam me suscipere cogitationem,
 quam frater de fratre suscipere solitus est. Amo cunctis
 tum probitatis, religionis, doctrineq; tue causa, qua
 ego magnificatio: tum etiam quod intelligo me ad te
 amari. Itaque facultates meas, quantulecumque esse sim,
 omnes tibi libenter deferro. Si cætera te deficiant, quae
 aliunde maiora et uberiora expectare potes, dignitate
 et laboribus tuis, apud me quidem receptus tibi est, et
 communicatio fortunarum mearum: que et si patens
 sunt, animus tamen a cupiditatibus liberis, et maxima
 uirtutis ac literarum subsidijs præditis, exiguo opere
 ne uiuendum sufficiunt. Si Romæ essem, plura pollicen-
 ti possem: nunc cùm sim in his locis, neque illuc (nihil
 est) me conferre cogitem, causis et multis et necessary
 adductus, ut Euageliū uerbis uerat, quod habeo, mihi Cochleæ
 hoc tibi do. Tu certè nunquam in me nec fidem, nec op-
 cium, nec amicitie memoriam, nec benevoli bonitati
 amum desiderabis. Iulium tuum quem singulariter diligis,
 cupio tecum omnia habere prospera. Fauco certè utique
 uestrum, et uestro proprio, et communis religione
 mine. Que scribis ad me de pcclesiis istib[us] describi aula
 Da

periculis concionibus aduersariorum nostrorum , periculis omnibus que piis et probis hominibus impendent: ita
miseria acerba et fluctuosa uisa sunt , ut non audeam ea , tanquam
quoniam vulnera animi mei , uerbis refricare. Deum supplex
ero , ut aliquando ipse benignioribus oculis nos respiciat.
non enim iam ullis nostris in consilijs , sed in eo uno sunt
omnes ad quem spes nostras penitus habere conuersas des-
tituta. Vale. Carpentoraci, Pridie Idus Nouemb. 1519.

IAC. SADOLETVS CARDI-
NALIS GVLIELMO BAVA-
RIAE DVCI S. P. D.

Vnde ab Carpentoraciensi ecclesia mea Roman rediisse
sem Pontificis maximi iussu non modo euocatus , uenientiam compulsius: nibil habui antiquius , quam ut ad te
litteras darem : per quas testarer , illum ipsum amorem , ille
in insignem benevolentiam simul et obseruantiam , qua
et fratrem tuum clarissimum virum , uniuersamq; do-
num et familiam uestram semel sum , non casu , nec fore
nisi sed propter maximas uirtutes , uestraq; in Christia-
nis Remp. egregia merita complexus : mancre et perfec-
tore tandem . nec ob mea absentiae diuturnitatem quic-
cum illi detrimenti , aut diminutionis accidisse: meq; eo e-
fato , quo semper fui : ut uestro honori , commodo , dis-
puncti ornamentiq; omnibus , incredibili animu studio sim
ilium. Sic enim et summa uirtus uestra nobilitasq; mea
mea , et mea constante ratio postulat , et tempora ipsa
neippe requirunt : in quibus turbato statu orbis terra-
rum , diuinitus humaneq; legibus penitus contemptis atque
negatis , uestra imprimitis pietas , et sapientia , tanquam in
uertice lumen clucet. Iaq; ego , qui ob propinqua pericula
D que

que instant nomini Christiano atq; imminent, dies noctisq;
assidue solicitor, nec ullam partem capio quietis: uebemen-
tissime e quidem optarim habere Stocamerum nostrum, ac
alium quempiam tuorum, quicum ea que me angunt et
solicitant, communicare tutu possem. Profecto enim fra-
teris auxilijs, opibusq; deficior, quas si haberem libertati-
me tibi deferrem: non omnino monita, consiliaq; metu
aut ingrata essent interdum, aut inutilia. Sed tamen ut Sto-
camerum habere uelim, si id quoque reliquis tuis ratione-
bus conducat. Etenim scito me grauiter angi, quod uero
nos omnes in extremum iam ruere discrimen. Quando iu-
auxilia apparatusq; Germanie, qui feruntur, me quidem
non consolentur, sed perterreant. Quamobrem, et quibus
de causis, non est epistola committendum. Sed beatus
nus. Et quando iam Rome, et apud Summum Pontifici-
sum, ita hic tibi operam, fidem, studium, benevolentiam
meam defero atque pollicor: ut tibi hoc esse perfusu-
m uelim, neminem te unquam reperturum esse, at
amantiorem tui, aut qui maiore studio et diligentia in
rebus descruiat. Vale Rome, v l Idus Maij, m. d. xlii.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I N A-
L I S G V L I E L M O D V C I B A-
V A R I A E S. P. D.

ACcepisti tuus Dux prestantissime literas, ex quibus
aplici letitia affectus sum. Nam et de tua, fratre
tui clarissimi uiri salute et incolumitate nuncium mihi
optuissimum attulerunt, et uestram mei erga uos amiti-
memoria declarauerunt apud uos uigere. Quorum uero
mibi iucundius acciderit, iudicare difficile est. Sed quod
pertinet ad eas curas, et sollicitudines, quibus cunctis
scribi

scilicet subelevator eram districtus, et ob quas Stoc=
 merum hic adesse cupiebam: ut satisfaciam desiderio tuo,
 quicque cupidum cognoscendi esse scribis, que me res tanto=
 per sollicitum tunc habuerit: scio me, cum dolorem uebe=
 nussum et angerer, regnum Vngariae ab immanissimo
 hoste nominis nostri Turca Christianae Reipu. esse ere=
 pmissum quoq; in metu preterea fuisse, ne expeditio
 in Germanie, et conatus uester regni illius recuperandi,
 amulci potius clades et ruinas nostras, quam leuaret.
 Tamen in partim escendum putarem, his habebam cau=
 sa prius, videbam exercitum confiatum ex uarijs na=
 turis, non facile in unum posse consensum conspirare: ut
 unum propositum eadem esset et uis et voluntas. Deinde,
 negligebam nullum esse certum nostri exercitus ducem
 aequum, qui scientia rei militaris regere, autoritate et fa=
 cu rerum ante gestarum, milites ad prompte alacriterq;
 prouidum cogere et compellere posset. Tum autem ter=
 ror altero iam, aut tertio aduerso praelio nostrorum ani=
 mæ, non magnopere confidendum putabam. Postremo, ut
 q; tolerabilia cetera, videbam tamen in uno praelio
 penitenti fortunam totius Christiane Reipub. que, si fusi=
 satis essent, (quod quidem Deus omen in suos ho=
 mes conuerat) nullum mihi videbatur preterea habitura
 praesidium, quo aut se sustinere diutius, aut unde nitig ad se
 indicandum posset. Et enim quis non intelligat, si uictus sit
 uider exercitus, Austriae continuo in hostiumditionem
 recessuram? Germanos Principes ut quisque proximus
 istud sit, differendi supremi exitij causa; pactiones et
 federa cum Turkis questuros? Maximum subito equita=
 tu bohemum in Italiam irrupturum: omnia deniq; terrore
 et tumultu completum iri? Atque haec cum timorem, gra=

nus etiam illa re exterrebatur, quod contra apud hanc
omnia se habebant. Vnus Dux summa potentia, et au-
tate, exercitus numero infinitus, concors inter se atque
sentiens, idem consuetudine uincendi ad pericula ante-
equitatus preterea propè innumerabilis: quem quidam
equitatum quomodo nostri sustinere possent, non facile no-
tionem inueniebam. Hæc cùm cogitarem, Dux optime, et
perborrescerem casum proplinqui certaminis, non immo-
ritò (ut arbitror) quietem animo non percipiebam. Ne
pars mihi aliqua timoris adempta est, si Rex hostium (s-
aiunt) ad exercitum non est uenturus. Quanquam his pa-
cis diebus contrarij uenere nuncij: qui pertulerunt, illis
ad iter secesserunt, et ad bellum accingere. Habes ratione-
gorum et solitudinum mearum. Sed de his satk. Epili
et fratri tuo, totiq; familie uestræ ita sum animo lau-
lentiaq; addictus, ut nihil sit quod uebementium qua-
quam et diligi a uobis, et meum uobis amorem omni
in rebus prestare atque ostendere. Rome, x. Octobris in
gusti, M. D. XLII,

I A C. S A D O L E T V S C A R D-
N A L I S G V L I E L. D V C I B A V-
R I A E S. P. D.

Quod post redditum meum ad Urbem, non con-
sidererim ad te literas: nec ueteris mee ergo
scrutantiae benevolentieq; memoriam renouarim: natus
negligentia, neque adeò obliuione mutui nostri amicitii
potius pudore quodam accidit. Cum enim sepius inno-
natus essem, exoluere me bis urbani caris atque usq;
et in ecclesia mea Carpentoraciensi Deo, et mihi, et po-
pulis meis duxaxat uiuere, studiaq; ea persequi, que

& liberdissima est cognitio, & fructus iucundissimus, nica
 fio quo meo fato, siue iniqua potius conditione fortune,
 (nisi ego meae partes sedulo & accuratè egi) continges
 rem mihi non potuit, ut animo meo morem gererem:
 aliterq; eam uitam, in qua qui doctiores & sapientiores
 fave eximuntur sunt, munia beatæ uite maxime posita
 difuerunt. Sum enim quotiescumq; illuc me contuli, to-
 talium Pontificum Maximi, à quo etiam præseruimus mibi
 omnino, commeatum obtinueram, iussu atque imperio in
 hanc uicem revocatus. Que si meæ, ac non alienæ uolunta-
 tis commutatio uarietasq; extitisset, puderet me uehes
 uer inconstans meæ, neque auderem quicquam hoc ad
 tempore scribere. Quid enim esset quod polliceri alteri
 huic possem, si mibi ipse & consilijs meis non constarem?
 Id cum, si qua in hac re culpa inest, ea certè mea non sit:
 prius temporis & rebus quotidie nouis, quam consilio
 aliquam aut uoluntati illa sit attribuenda: peto à te Dux
 inuisimè atque optime, ut quod ego toties domicilium
 mutasse uisus sim, id Pontificis uoluntati tribuas: quod
 familiæ uoluntatem, id assignes tempori. Proxima enim
 uoluntate me extrahendi & Romam euocandi, conciliij
 lucidi necessitas fuit & cogitatio. Quod utinam concis-
 im bonum ac prosperum Christianæ sit & religioni &
 lipp. Et si Deum quidem confidere debemus tandem ali-
 quod populi suis esse consulturum: sed tamen, ut se nunc
 uobis habent, quid spei certe sequamur, non uidemus. Illud
 quicquid in hac uaria perturbatione temporum, singulari-
 tate nobis est letitia & uoluptati, quod apud omnes bo-
 ni uirorum nomen in summa est gloria. Nihil enim tam cele-
 braque tam commemoratum est, quam tue uirtutis, con-
 fusi, pietatisq; prædicatio: que una & consentienti

omnium uoce in cœlum meritò fertur. Itaque ego quia illam
amplitudinem iam diu omnibus meis studijs officijs sum
complexus, quotidie non benevolentia quidem (nam ead
sumnum iam peruererat) sed meis dictis, testimonij, scri-
ptis, ad te colendum honestandumq; sum propensior. Gar-
deoq; uebementer, & tibi gratulor, quod in reddenti
tuis clarissimis uirtutibus debita laude, ego qui tantum
terris studio erga te amoreq; anteo, prædicatione
tuorum meritorum superior esse non possum! tuusq;
consensus omnium, de te omnia preclara egregiaq;
mem-
rantium. In quo non magis homines, quam Deus ipse, ca-
ius tu integrum & ueram religionem sustines atque defen-
dis, de tua fide & sapientia illustre testimonium finit. sed
haec que theatrum maius & grauiorem operam desfe-
rant, in tempus magis idoneum differenda sunt. Ego sicut
tibi sepe alias scripsi, quicquid in me est, quantumcumque
dem est, ingenij, diligentiae, studij, autoritatis, totum
commodis & uoluntatibus ita pollicor ac defero, usq;
quid usu uenerit, in quo tua causa mibi sit elaboranda, si
sum alacrius multo libentiusq; facturus, quam si mea ipsa
causa idem mibi conandum & suscipiendum esset. Quod
cicon acciderit ut agam, cura quidem & amore satifaci-
tibi: studium autem & cupiditatem meam satificendi
quam assecuar. Nunciatum est nobis fratrem tibi decussatum
ornatissimum, atque nobilissimum: quod mibi audiri
quam molestum fuit. Amaui enim illum semper tecum
dignissimumq; illo loco & honore iudicavi. Quod si te
tua uirtute & sapientia non eam haberem opinione,
quam certe habeo, aggrederer fortasse aliquid ad te con-
solandum: exponendisq; rationibus quare tu bunc eum
animo &quo fitre deberes, leuare dolorem tuum abiu-

tm. sed cum tu aliorum consiliis non indiges, magisq;
tq; ad consilium alijs dandum sis paratus; supercedebo
hoc genere orationis. Tantum te hortabor, ut animum
illum, illamq; prudentiam, quam in ceteris rebus eximiens
pros, eandem in hoc quoque re adhibere meditere: ut
minus homines intelligant, nihil tibi deesse, quo minus et
in mundis rebus et in aduersis, par et perfecta undique
virtus sit, et constantia tua. Iterum et sepius uale.
June, XVII. Calend. Augusti, M. D. XLV.

JAC. SADOLETVS CARDI-
NALIS GVLIEL. BAVA-
RIÆ DVCI
S. P. D.

Vm ex literis tuis multiplici sum ac uaria animi le-
ttore est possum, grauiissimq; et ornatisimis uerbis
epicatum, id mihi maximè iucundum, et de tua singu-
la eximiag; uirtute etiam admirabile accidit. Sic enim
sunt te hanc piam et sanctam Catholicæ fidei, et Chris-
tiana religionis causam, que omnium bonorum Principi-
um communis, et quorundam etiam magis propria
esse deberet: nulla iactura et periculorum, que plu-
rui iam adiisti, habita ratione, et amplexatum esse
alio constanter ac fortiter, et ad ultimum usque spiri-
tu amplexaturum esse. Quibus tuis uerbis quam ex-
preforem babere desiderare ue possumus Principis opti-
ni et prestantissimi imaginem, non uideo. Faxit ille
iste omnipotens Deus, quem tu in literis tuis omni cum
fide et pietate inuocas: ut talen animum, dignamq;
mi ipsius gratia et beneficentia mentem, ea premia

D 4 conse

consequantur, que ex in celo et in terra debent indicare maxima. Quanquam cui in hac uita pacatum cum Deo animus, et secum ipse concors, in altera domicilium beatitudinis immortalitatis est propositum, si semper maximis ex uerissimis praemij a Deo affectus esse inducatur. Sed tamen ne hec quidem que in his locis expetiti solent, tibi defutura confido. In tanta enim rebus omnium confusione, quantum alia etas nulla impunius uidit, aberrantibus ferè ceteris omnibus, et proprie mente dimotis, quibus barum rerum gubernandorum et regendarum potestas erat data: consiliis suis non ad salutem publicam, sed ad propriam ipsorum (ut illi putant) utilitatem, ut autem res indicat, et neque etiam quotidie indicatura est, perniciem conseruare, stare et eminere unum, in cuius animum atque uitam, cion hec temporum mala dannaque incurrunt, non quam fluctus saxo, sic illa eius consilio sapientiaque frangantur: non solum his temporibus nouum quodam modo et penitus inauditum est: sed apud bonorum iustitiam imprimis admirabile. Itaque necesse est, posteaquam suos fuerint debacchati, qui ex incommode publice priuata commoda uenari et captare soliti sunt: pulchri quam edormicrint sui erroris crapulam, et nibil inuenient uerarum diuitiarum in manibus suis: ut experienti tandem aliquando et respicientes, cum stupore quodam maximaque admiratione intueantur eos, qui in una iactatione tempestatis publice, soli tenere portum et uoluerunt, et maluerunt. Quorum utinam quidem magnam copiam habemus. Sed tua insignis uirtus atque constanza, Gulielme prestantissime, multorum in eo nobis Principium uicem prebet. Es enim tu et casus integrum religionis

magis illustre exemplum populi Christiani omnia
hunc in omni posteritate consequentium temporum, fuis
tum uere sapientie ueræq; uirtutis egregium docu-
mentum. Quam cunctorum de te summa existimatio-
ne, non video posse fieri, quin aliqua terrena etiam, non
nisi que è celo sint, premia comitentur. Hac igitur ego
milde & Christiane pietatis summa gloria (ut initio
quale scribere fueram orsus) præcipue sane delectatus
sum. Cetera que scribis de tuo animo erga me amico ac
benivol, deg; ea cupiditate, quam p̄ te fers, factis mibi
probasti qua uoluntate in me sis: sunt mibi quidem gra-
tias & iucundissima omnia: sed uno (ut mibi uidetur)
amicie nomine cuncta continentur. Sic enim ego memet-
ipsum donau dicauiq; tibi: sic tu me tua humanitate &
benvolentia es amplexus, ut quod iam bonorum uirorum,
& fideliis amicitiae proprium est, certare officijs inter nos
debeam. In quo ego que ad tuam amplitudinem colen-
do & obseruandam pertinebunt, omnia summa cum fide
benvolentiaq; prestabo. Tu si me dilexcris, charumiq;
meus, maximum hunc me adeptum ex tua amicitia fru-
stram semper sum existimaturus. Vale. Romæ, v i. Idus
Decembri, M. D. XLV.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I N A-

L I S F R A N C I S C O F R E G E -

pani Vngaro, Episc. Agriensi

S. P. D.

A ceipi tuas literas mibi gratissimas: in quibus illud
aperhumanum, quod mea erga te officia plurimi face-
rideris. Quasi uero non ego ita agere debeam: aut sit
piquem, quod à me tua eximie uirtuti & amori erga

D S nre

me non debeatur. Imò uero, quecunque mihi dabitur illi
commodandi, & rem gratam faciendi occasio, sic es tu,
ut eodem tempore beneficium me abs te accipere sim au-
bitratus. Quid enim est, quod potius agamus, quam si
faueamus bonis, & uirorum insignium uirtutes, cuiusmodi
tu profecto es, iustis honoribus afficiamus? presentem
tanto amicitiae fundamento inter nos iacto, quod non solum
benevolentia mutua, sed iure etiam hospitij sanctum fit.
Noli enim puer me obliuisci posse illius humanitatis, qua
tu adductus, Carpenteracle ut me iniurias diuerceret in-
luisisti. Quo quidem tempore cepi fructum per magni
conspictu & sermonibus tuis. De quibus scripsi ad Po-
tificem ea que mihi uidebantur: illud praecepue spem,
ut si quid ante ille forte in tua natura fuisset offensus, ad
maducerteret & sciret, inter elationem animi & libertatis
plurimum interesse. Quod de ecclesiistarum dilatione con-
firmationis scribis, cum mihi tuae literae sunt reddite,
unì item Roma scriptum à Ioanne Marsupino tuo qd.
omnia esse iam transacta: praesertimq; quod ad te alii
fuisse perfectum. Quo equidem nuntio ualde gauissem.
Illud tantum dolui, me non fuisse in senatu, cum mem-
de te facta est: iustis enim & debitis laudibus digna
& uirtus non caruisse. Quanquam illa quidem sine
iusquam nostrum testimonio per se se splendide ipsa qd.
Ego illa uerba in literis tuis maximopere probo: ubiq;
imprimis conuenientia esse duco: quibus te confirmas mihi
unquam iniurijs ab honore & cultu sancte sedis apu-
stolicae esse discessuram. Certe sic facere decet eos, qui
Deum, non qui homines intuentur: quiq;, ut tu graui-
me & sanctissime scribis, spectant ea que non uidentur,
non ea que oculis & sensibus subiecta sunt: in quibus ho-

me filii et errore iam quotidianum est. Sed de his
sunt. Tuae epistole longissime mihi forent suauissimae.
Namque accepi, per breves uise mihi sunt, tanta à me
enim uoluptate sunt lectae. Qui si Romæ essem, lacefse=
misi cerebro meis scriptis. Nunc longè gentium absum,
non sane mihi constat quod ad tempus sum in Urbem
resurui: nam neque quicquam adbuc uideo quod me
instrabat: et multa sunt hic que me detineant. Pro=
inde scito, labare meum illud primum consilium Romam
minupli. Quicquid tamen egere, faciam te certiorem.
Te mei diligas, Regiq; tuo meam et fidem offeras,
et obseruantiam, Brodericumq; plurimum meis uerbis
fides, ualde te rogo. Carpentoracti, v i i. Idus Iulij,
M. a. XXXIX.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS

FRANCISCO FREGE P. EPISC.

Agriensi, s. p. d.

A Ceepi tuas literas datas Vienne extremo mense Iunio, ad me Septembri incunte perlatas. Ex quibus con=
sum, quod mihi fuit iucundissimum, te recte ualere, et
qui Regem Romanorum esse Reipublicæ causa: accesso=
pisseq; optatum nuntium de confirmatione uestrarum eccl^{as}
defixim. Que diu ante debita, aliquot de causis dilata,
poteris tandem à summo Pontifice facta est. Qua etiam
ego de re dederam ad te literas, quas te accepisse postea
etior, et meam de omnibus tuis commodis lexitiam ex=
isti cognouisse. Etenim noli existimare optimè Franciscum,
quicquam mihi posse eueniire optatus, quam audire tales
uros ad gubernacula ecclesiarum deligi, et uocari: qui
monius et consilio regere, et uirtute tueri, et re=
ligion

ligione ac pietate illustrare etiam possint. Cuīs quālē generis hominum que sūt penuria bis afflictis temporib⁹, utinam potius priuatis incommodis nostris, quām publicis calamitatibus sentiremus. Sed de bis uiderit Deus, quā tantum orare atque obsecrare reliquum nobis factum qđ. Quid autem geratur, quid paretur, quō tantis dannis i⁹ tur obuiam, nūbildum cernimus. Sed ut ad propositum redcam: ego honorem tibi delatum uel comprobatum p̄ tuus, & tibi honestum, & Reipub. Christiane utilē qđ foreqđ non dubito. Mibi quidem certē, qui te uobis ter diligo probogđ, iucundissimum. Qua eadem in casu Broderico etiam nostro gratulor: à quo habeo literas, p̄ bus ille à me quiddam petit, nimirum Rome me nūc suspicans. At ego nondum de ecclesia mea deceps: illi multas habeo commorandi causas, nullam adhuc diu in conferendi. Quod si Rome fuisset, & uobis id signifīsc̄m, & nullum meum officium, quod ad uos quidem posn̄ret, desiderari essem passus. Nunc absens, id quod quis uos absenteis amo. Vbi proficiscar ad Vrbem, omnes tu & opere, & diligentie fructus, uobis imprimis promptus atque expositos esse intelligetis. Ioannes Marsupinus plane mibi satisfacit: est enim in scribendis ad me nū urbanis admodum diligens. Idem tibi apud me maxime sepe agit gratias, tueqđ erga se benevolentie & liberalitatis complura iam indicia non desinit predicare. Quod mihi quoque ipsi grata sunt, eaqđ ut perseguare à te uobis peto. De rebus Turcicis nihil habeo quod placeat illi ad te nunc scribere. Tu quō propior illis es, bōc nūc nosse omnia potes. Nos illud timemus, (in quo utinam solum) ne iam de nobis ac Christiano nomine actum penitus laboramus intestinis externisqđ malis, nec quicquam fa-

nam illi paratum nobis esse illa ex parte cernintus: nisi
quidam Deo uno sint omnia. Sed hec hactenus. Vina Galli-
ca ut interdum optare, suave admodum mibi est intellige-
re tuus literis. Quod longè esset suauius, si te illorum
miserem facere participem. Non enim mibi bibere illa tam
inconsum, quam tecum bibere. Quod forsitan Rome
tempore licet utrique nostrum. Regi tuo optimo ex-
quisito Principi, plurimam meis uerbis salutem dic.
Tua. Carpentoracti, 1111. Idus Octobris.

IAC. SADOLETVS CARDIN.

FRANCISCO FREGEPANI EPI-

scopo Agriensis, S. P. D.

ET si literae tue tardissime ad me fuerant perlatae, tua
Emencionem esset occasio Romanam scribendi, nolui preten-
der, quin ad eas responderem. Quanquam mutata tempo-
ranea conditione, te iam extra periculum et timorem huius
rei esse suspicarer. Nihil enim hostes adhuc mouerant,
quod quidem fuma ad nos pertulisset. Neque dum tamen
per inter nos dicebatur esse constituta. Cum autem pro-
cipiente estate, byems ante videatur affutura, quia admis-
sibili bellum possit: spes est, aut discussum iri, aut in lon-
gior tempore collatum id malum, quod te pro tua pietate cu-
ri Reipub. sollicitat. Evidem video res Principum Chris-
tianorum ius contractas, ut nihil neque sperari boni possit,
neque non metu malii. Sed erit ingenij, et virtutis, et pro-
videntie tue, primum agere omnia, quantum in te sit, quo
invenientibus isti regno e Turca periculis occurritur. Id
sistem non poteris, neque erit tue facultatis prouidere:
ut libi ipsi parare aliquod subsidium, quo, si ita res can-
teficiunt fugam atq; exilium tuum possit. Quanquam
quod

quod ad nostram amicitiam et amorem matrum alinet,
ego memet tibi, et mea defero omnia, quantumcunque
ea sunt. Sed tamen te tuis fortunis frui malo, quam alicet
egere. Si tamen alienae dicende sunt, que ab amicissimis
hominibus libenter deferuntur. Id autem cum in potestate
nobis non sit, videanturque casu magis et temeritate, quam
aut hominum consilijs, aut prudentia Principum regi, et
pendere omnia: ego qui tutiores et ab omni pericoloso
motiores oras incolo, persugium babeo paratum ex omni-
bus, quos et propter necessitudinem, et propter uitia-
tem dignissimos statuo, qui a bonis diligantur. Quoniam
numero tu mihi inter primos propositus es. Sed de his
satis. Diplomata uestrarum ecclesiarum nondum vides
esse redditia demiror: videoque ubi resideat culpa. Est enim
genus quiddam in nonnullis hominibus sapientia, quod
quibus modis res geri tractarique conueniat, penitus negatur.
Itaque etiam que bene facta sunt, saepe ingratis acclamantur
illis, in quorum gratiam et utilitatem sunt facta. Sed u-
men habebam ex urbe a Marsupinis literas, Ius tibi con-
secrationem, et Pontificatus (ut mos est) insignia accipies
esse datum. Quod idem uelere debet, ac si ipsum diploma
commendare tibi Agriensis ecclesie, testimonium be-
tuisse. Quod libertatem tuam homines perpetram interpretentur: canique magis uelint superbiam existimare, qua
libertatem: noli mirari, Franciscce optime, in tam corrupto
seculo, tamque scrupibus moribus. Utinam uero semper
apud nostros Principes libera vox ualcret: cuius iniuria
et egestate est factum, ut aut nulla, aut rara confusio
cantur, per que decus atque splendor, salus etiam et in-
luminis Christiane Reipublice restituiri possit. Sed ha-
que ab hominibus aut prodita, aut deserita sunt, dicens

cōfūs gubernabuntur. Te quidem sensisse hominum
populū, neque suis promissis stetisse eos, qui te in spēm
tua addeccrant, iccirco non agerrimē fero, quoniam
nihil video quod sit expetendum in eo præmio, quod fues
mihi ostentatum. Quin letor magis, quod magnitudi-
nem tui agnosco: quam uehementer probo: magisq;
amicitie & constantie tue gratulandum à me esse arbitror,
pro consolationem ullam adhibendam. Sed hec batte-
re. Ego etiam nunc Carpenteracti manco: nec cogita-
mūlcam habeo digrediendi ex his locis. Litera tua,
quam tristioribus curis referre, me quoque tecum in
tempore sollicitudinem & societatem mœroris attrac-
tu: tuen in eo mihi fuerunt periucunde, quod ma-
nu mihi dederunt testimonium tui erga me amoris: qui
te pofsum delegisti, cum quo omnia que te ange-
bas, communicares. De qua re uelut sic constitutas, te
mea fideliorem deligerē potuisse quenquam, neq; aman-
tem tui. Vale. Brodericū nostrum diem suum obiisse
nihil mihi fuit: amicum certe hominem, & cuadēm
bonum prudentemq; amissimus. Iterum Vale. Car-
penteracti, x. August. M. D. X L.

I A C O B . S A D O L E T V S C A R D .

F R I D E R I C O N A U S E A E

S. P. D.

Tubans, infirma manu, contra ualetudinis commo-
dum, hec ad te mi Nausea scribo, ut succensere mihi
hinc. Etenim scito, biduo post, aut triduo, quām ac-
cupitū literas, & illam eruditissimam orationem, qua
nihil unquam delectare potuit magis, me in grauem
miseriā incidisse: febribusq; uexatum & adductum
fuissc

fuisse, ut aliquando de mea vita desperatum sit. Quia tamen periculo Dei clementia liberatus, in ipsa remissione morbi nondum nec mente nec corpore sati consenserat. Quod si tu humanos casus considerare uoluisses, omnis prius cogitare debebas, quam me neglecti officij accusare: et si gratum id quidem mibi accidit. Video enim benevolentiam erga me tuam ex desiderium literarum mearum. Ad hominem illum scripsi, bono, ut mibi

Scriptor sa: fui sum, consilio: sancto quidem, ex pio certe. Neque cum dolevis ad phi. aliud quesiui, nisi conciliare mibi eius uoluntatem. Qui lippum Meloen: si ex sententia mibi successisset, crede mibi, aliquo phonem, quia clara munere Christianam Rempublicam affectarem. *Eta extas in vita philippi Camerario decripta.*

Cura autem ex litera tantopere reprobendantur, usque certe non est: nihil enim est in illis, nisi prius fuisse ritate prescriptum. Fortasse aliquando humilium, quia nostra dignitas ferat: sed ego inter homines gravissimam conseruo, in causa Dei depono. Siquidem ex uidante arcam Dei pietatis memor fuit, non dignus. Nam quod ego ad Luteranos desciscam, quis sufficiat ex illa epistola potest? cum testificer in ea, me opinionibus ab eo dissentire? Amo ingenium hominis, tamnam laudo, sententias certe non probo. Ex quo autem mibi ualde accidit, id quod tu scribis: uideri me in Lutheris et summum uirum Symonetam, et totum caligium nostrum quasi perstringere. Hoc tu, questo, mebus ex uerbis epistole mee colligere potuisti? Ego ergo meis omnem ubique bonorem defero, ex in Catholicā ueritate constantissimus sum, eroque quoad uite potiusque de uita, quam de sententia decedam. Cupidas plura, sed langor animi corporisque prohibet. Cum uotitudinem recuperaro, cibritate litterarum tibi sufficiam.

*ciam. Interes quando iu imprimenda epistola mea id agere
capili, de quo ago tibi gratias, famam & existimationem
meam tibi commendabo. Vale mi Nausica. Vale, &
me perpetuò dilige. Rome, x. Calend. Decembris,
M.DXXXVII.*

IAC SADOLETVS CARDINA-
LIS, IOANNI ARCHIEPISCOPO
Vfalienfi Gotto S. P. D.

AD xv. Calend. Ianuarij cum essem in mea ecclesia
Carpentoracti, quo post discessum à Nicæa summi
pontificis me contuleram, accepi tuas literas Tertio de-
cimo Calend. Novembris Venetijs datas. Ex quibus cognos-
ciussum amorem querelam tuam, & dolorem cum quem ex
publicis incommodis, tuisq; priuatis, non sine magna ra-
tione susciperes. Itaque tuis literis ad dolendum tecum ue-
benter permotus, optauit eisdem esse Rome, quo tibi
pestarem eadem officia que apud summum Pontificem
accipiebantur possem. Sed cum id fieri non posset, absum enim
ab Urbe passuum sexcentis amplius milibus, nullum habens
remedium quo à me posses iuuari, cùm sim ego quoque in
angustijs positus: has constitui scribere ad te literas, qui-
bude mea erga te uoluntate certior fieres: ex quoniā mī
operam meam non posses, animum saltem meum in te pro-
pensiū benevolūq; recognosceres. Quod scribis perni-
cissim fore fidei Catholice, concilium habitum non esse,
adversarios ea de causa iam insolentiores esse
sint: nihil sane mibi significas noui. Ego enim ex hoc
providiūs futurum: ex posteaquam contigit, ut concilij
habendi spes omnis extingueretur, auctos animos eorum,
quæ contra Romanā inuictam ecclesiam, multorum nun-

E cijs lite

cijs literisq; cognoui. Quin quotidie aliqua ad aures mea perueniunt de opinionibus illorum hominum , aducta Deum impia, ob multitudinem cum illis consentientium periculosa : neque adbuc uideo quid nobis iam reliquam spem rerum meliorum esse poscit. Et si Pontifex Maximus (quod ego scire tum potui) ad omittendum concilium sua sponte, sed duorum summorum principum consilio sic adductus , qui negabant tempus idoneum esse tante agere rei , que et tranquilliores Christiane Reipub. statim et otium a Turcis ac fidei hostibus requirebat. Inquit ego eodem consilio usus quo tu , pariq; dolore affectus et Christiane Reipublicae incommodis : optimum factum mihi constitui manere in hoc portu , et in hoc meo exiguo gubernando grege Deo ac fidei meae satisfacere. Cum perserterim in optimarum et sanctissimarum literarum studiis assiduus sim : Christiq; fidem , quam autoritate et opere non possum , meis quoad licitum est scriptis , meisq; uiginti in ueterem dignitatem restituere coner. Aliatua causaq; qui non portum tenes , sed tempestate iactaris , et flibus. Quod mihi quidem dolori est: eoq; magis , quod quemadmodum tibi opinuler non habeo. Sed si diligentius tu ipse scripturae sanctae documenta recolere uolueris , uolentes talibus potissimum qui propter defensionem uirtutis et iustitiae , hominum impiorum odia injectiones pertinet nos ingredi. Non afferam scripturarum testimonique tibi nota sunt : illud dicam , Nullum mihi malum in ista misera afflictione fortuna uideri inesse , si modo tu kis , quem te mihi Romae ostendisti. Ciam ego et scientiam bonarum literarum artiumq; adamarem , et constantiam

mini in rebus aduersis laude prosequeret. Nec uero ullum cuiquam malum dominari potest, cui Deus prorsus, et sum in Deo summum. bonum sit repositum. Sed hæc bædimentum enim arbitror te egere nostris admonitionibus. Ego quoniam Romæ non sum, tibiq; in ea urbe operam uare non quero, scribo ad Contarenum talēm uirum, quas tenacissimi, scientia, religione, integritate, omnibus pre-
fuerim: ut is causam tuam, et suo et meo nomine apud Pontificem agat. Ad quem si tu quoque dederis literas, mesq; hæc ante tuam profelctionem in Germaniam acces-
perit: non dubito, quin aliquo genere subsidij à summo
Pontifice tibi subueniatur. Vale. Carpenteracti, i x. Cal.
Imorij, M. D. XL.

*Contarenii elo-
gium.*

IAC. SADOLETI

S. R. E. CARDINALIS,

PISTOLARVM

LIBER XII.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS

ALEXAN. FARNESTIO S.R.E.

CARDIN. S. P. D.

VENIONE cum essem, adic-
runt ad me consules cum multitudo-
ne honestissimorum ciuium: sacer-
dotum etiam ordine adiuncto: uebec-
menterq; ame petierunt, ut cum ipse
scripturi ad te essent, et cum uir
amplissimus legatus idem esset fas-
tus, ego item scriberem: ut omnes uno consensu te rogas-
sus, quo uelles tum nobile et tum illustrem ciuitatem orna-

E 2 tam of

tam esse abs te Episcopo, qui uicem tuam sacris praeseta
afsidueq; in ea commoraretur. quando quen tu huic arte
et muneri prefecisti, is et abest multo maximam partem
temporis, et raro Auenionem commeat. Accidunt autem
ferre quotidie multa in tanta urbe, que egeant Episcope
preterquam quod non mediocre sibi ornamentum de se
ciuitas putat, si Episcopus presens non adsit. Hac de re
cum ipsis ad te accurate dant literas, tum ego quoque opim
me Farnesi summo animi studio te rogo, ut satissimas su
retiissime ciuitati: presentem que in te uno spes sua omnia
collocatas habet. Facies enim eis gratissimum: alioquin
pro illis rogo, magno ornamento affecteris, si passim
preces meas, illorumq; unius autoritatem, que certe per se
non facienda est, apud animum tuum, ad imperium
quod petimus, ualere. Ego cum te semper optimo ingenio,
egregiaq; natura preeditum esse cognoui: tum illud tibi
primis curae esse debere arbitratus sum, ut istam felicitatem
atque fortunam, que te complexa est, in ihs preciis
actionibus adhibeas, atque exponas, que ad benevolentiam
hominum uirtute ac beneficijs tibi conciliandam fini
commodate, ne tibi postea ulla rerum temporum am
mutatio nocere posset: tuq; iudicio et prudentia tua
gnus semper sis, non casu. Sed ego fortasse ineptus, quibus
ad te scriban: cum tu domesticis et admonitionibus et
exemplis quotidie fias doctior. Verum ignoscetis mihi, in
iorem amoris mei erga te, quam eius officij quod mihi con
ueniat, rationem nunc ducenti. Quem maxime apud se au
piant esse Episcopum. Auenionenses ipsis ad te scriban.
Hortor et oro, ut eorum uoluntati morem geras: et
men prescribas, quibus cum finibus uti uelis potuisse,
quem sacris rebus tuo nomine tractandis agendis, pro
cet.

de. Quo maxime modo sine ullo honoris et fame tue pe-
nici, nisi per te populis et ciuitati nobilissime erit con-
fatum. Sed hec hactenus: non enim uero ne iustissime
prius locum apud te non habeant. Summus Pontifex mibi
mandat, cum me in haec loca ex Nicæa essem receptus
magistratus et uigilantiam adhiberem, quod ad bosce po-
plus in recta religione continendos perinet: quod audie-
tis Literatos in his regionibus ualde increbre, cere: quod
dum ego quoque multorum literis cognoueram. Itaq; buc
philippum ueni, quid egerim et Carpenteracti et Aue-
siane, quomodo insidias omnis eiusmodi rerum, suspicio-
nis compresserim, quam nunc omnia composita sint et
fiam, malo cum ex literis aliorum cognoscere quam ex
uobis. Certe eam et uoluntatem, et obedientiam, quam
illis sanctitati debo, perpetuam praestabo. Et quoniam
ubique maneam usque ad proximum uero, et multas et ne-
cessarias causas video me coacturas: rogo te amplissime
beneficiis, mibiq; meritò charissime, ut in tuis cum Pontifice
uocis sermonibus, interdum mei mentionem facias, neq; me-
toriam mei apud eum intermori totam sinas, habeasq; tibi
et fortunas et dignitatem meam apprime commendatam,
statueris tua officia apud hominem gratum positurum te
intelligi. Vnde. Carpenteracti, 1111. Calend. Octobris,
M. D. XXXVIII.

IAC. SADOLETVS CARDI-
NALIS ALEXANDRO FARNE-
SIO S. R. E. CARDI-
NALI S. P. D.

Rate mibitue literæ tantum' ne?imo uero et peropta
Ita, et dulces: que aliquam mei memoriam residere

E 3 apud

apud te mibi indicarunt. Quod ego quanti faciam, nunc scribo: aliud erit tempus ista commemorandi. Hoc dico, in tuis iucundissimis literis illud tamen offenditio*n*s fui*s*, quod ha*e* tardissime ad me perlat*e* sunt. script*e* enim e*t* v*ii*i. Idus Septemb*r*is, tertio Idus Octob*r*is mibi sunt reb*d*ite: sexto & trigesimo die uidelicet postquam tu ea dederat. Sed quod ad rem pertinet, utinam Farnesi ampli*s*ime uobis uocantibus, quemadmodum quidem cuperem, subito parere possem: neminem profect*o* promptiore*m* obtemperandum uobis inueniretis. Sed que me impedit causa quominus statim accedam, scribo ad Pontificem Ha*c* scribag*n*, non tam sapienter, quam ingenue & liberi. Quod Pontifex ipse pro sua perpetua pr*æ*f*an*ti*g*; humanit*is* bonam partem accep*t*et. Earum ego literarum exempl*u* ad te mis*is*sem, nisi illas communes tecum fore existim*sc*em: quod certe ita futurum est. In ijs ego peto atque in ut tempus me*e* absentie mibi pr*æ*rogetur usque ad proximum mens*m* Apriliem: quo tempore in Italianu*m* mibi in animo est. Hac in re Farnesi optime, te mibi donum esse cupio, ut facilius impetr*em*, quod equissimi*u* petitur. Neque tamen recuso, si nos omnino in statu*m* magnum fructum ex me istic percipere possitis, quod in sapientissimorum patrum consilijs, & prudentia, pot*em* minere opera mea potest: & ego magni mea interesse statim, aliquandiu hic manere: erit humanit*is* & liberalit*is* uestr*e*, faciles uos prebere in eo, quod uobis parum modum, mibi autem plurimum profuturum sit. Sed de*bi* rei*c*io me ad eas literas, quas Pontifici scribo, futur*u* (i*dixi*) tibi etiam communes. Te quidem ipsum rogo, ut mi*hi* absens famam atq*ue* fortunas in tua fide & patrocino*u* pat*em*.

piare: nūc te mībi p̄estes, qualem ego animum erga
in omni mō honore dignitateq; tuenda, si res ita ferret,
plenum amoris & diligentie afferrem. Vale. Idibus Octo-
bris, M. D. XXXVIII. Carpenteracti.

IAC. SADOLETVS CARDIN.

ALEXANDRO FARNESIO S. R. E.

CARDINALI S. P. D.

Superioribus h̄is diebus tuis literis, quibus me Romanum
Senatus, respondi: reddidiq; rationem m̄eā h̄ic non
sufficiens, uerum etiam necessarie usque ad certum tem-
pus commemorationis. Quod item aduersus summum Ponti-
ficiū feci, cui mea acta atque consilia imprimis cupio esse
probata. An uero mea excusatio in bonam accepta partem
dubius fuerit, nondum equidem sciebam: nullas enim ea de
recepseram literas. Sed tamen confidebam, uestrae naturae
dementia & bonitate fretus, non frustra uobis oblatas suis-
plices & obtestationes meas. Itaque sedato eram animo,
utq; ad literas & studia conuersus, nescio quid excude-
bam, quod in hac perturbatione temporum alicui fortassis
vici esse posse. Postea uenerūt ad me ex urbe literae omnia
de nobis leta nuntiantes, quā de nuptijs & affinitate Cæsa-
ri: quā de uestrae familie aucta & amplificata dignitate:
quod utrumque mībi iucundissimum auditu fuit. Ciam enim
debeat summum Pontificem auum tuum omnis mei hono-
ris & dignitatis autorem, omnia ego uobis debeam necesse
erit. Itaque ex hac uestrae amplificatione fortune tantum le-
ticia capio ac uoluptatis, quantum ex mea aut meorum, si
q; ego loco essem, profecto non caperem. Deumq; supa-
plex oro, ut ista uobis rata & perpetua esse statuat. Et ta-
nacutiudinē est amor, cogitanti mībi rerum uici studi-

nes, et temporum, atque in secundis et prosperitatis
dubia semper pertinacienti, videbantur uestra haec, su
fortune, siue etiam humanae prudentiae premia, clauso u
citur trabali firmiter ad diuturnitatem temporum signifi
se, si quam sapientiam hoc tempore in amplificanda gen
ris ac familie sue dignitate, summus Pontifex adhibuit, an
dem ad religionem Dei redintegrandam, sanctosq; mors
in sacerdotum ordine reuocandos, quemadmodum quaten
initio agere aggressus est, usque ad preclarissimi open
affectum adhibuerit. Quod mihi sane uidetur non diuina
consultationis, sed magni animi et parati fore negotium.
Ut enim nauis aduersus uim et metum impeditis tempe
statis duabus anchoris religari solet, quarum maiora dui
dicitur, altera minor: sic uos maiore anchora fortunam
uestiarum in ipso Deo iacta atq; firmata, ab omnibus
pestibus tuti atque muniti, secundos semper cursu ter
bitis. Sed ego ineptus qui ad ista progrediar, quaslibet
aut uirtus uobis desit, aut consilium: quod utrumque in u
bis cernitur abundare. Illud meum est, Farnesi amplific
ut et uobis gratuler, quod equidem libentissime facio, et
optem uestris secundis rebus perpetuitatem: quod semper
animo amicissimo sum facturus. Vale. Carpent. pridie id
Decembr. M. D. XXXVIII.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I N A L I S

ALEXANDRO FARNESIO

S. R. E. C A R D. S. P. D.

ET si aliquanto ante idem cognoueram ex literis me
rum, quod tu ad amplissimum nostrum collegam Po
lum de amplificata Bembi summi uiri dignitate et pres
stantissimo erga eum Pontificis maximi beneficio scripsisti

usque

tuus omnis illa tua litera mibi uberiora, letioraque ser-
 erunt, cum essent abs te ipso scriptae, qui autor etiam
 unum preclaris operis extitisses. Scito enim nos certiores
 ejusdam, maxime insignem atque egregiam in illo ornans
 di, speram tuam autoritatemque fuisse. Quod etsi tu li-
 berasti, nobilitati, uirtutique tue precipue tribuisti
 quibus initij, ex uclui fundamentis, tua in posterum
 procul dignitas in immensum quasi cresceret, tamen
 quam eius beneficij magna quoque pars ad me ipsum
 pertinet, qui pro homine amicissimo, ex fraterna mibi
 uocauisse coniuncto, amplius etiam quam pro me ipso
 ejussem, ex uebementius laborauit: sic habeto, maximus
 ut tibi pro eo et agere, et debere gratias, neque ex
 multis officijs, que tua mibi insita in animo et in memo-
 ri sunt, ullum me habere, cui iustius et libenter me
 obligatum esse confitear, quam istud ipsum, per quod,
 in beneficii mei honore, me non mediocriter a te esse ora-
 tum intelligo. Verum in his tua tibi uirtus et liberale
 ingenium, etiam si minus gratiam nos referre poterimus,
 quod animo quidem sumus alacres; sed parum ualeamus
 opibus, maximum fructum et ucriissime animi uoluptas-
 tit, et singularis laudis afferet: nos certe id agemus,
 quod est gratiorum hominum, ut beneficia nostra memo-
 ri et predicatione nostra, pioque animo semper prose-
 quatur. In quo cum ego neque erga te, neque erga sum-
 mun Pontificem facere satis animo et cupiditati meae
 possum, rogo te amplissime atque ornatissime Farnesi, atque
 omnibus precibus uebementer oro, ut tu meam uicem Pon-
 tifici agas gratias: quantumque me ille sibi hoc nouo mu-
 nere deuinxerit, quem tot iam uinculis habuerat ante
 strictum, explices et exponas facundia tua: quando

ad magnitudinem rei mea uox satis uirium non habet.
 Quod abs te gratissimum mihi, et simile futurum est
 tuorum omnium. Polus tuus, uir fortissimi animi,
 tuusq; non eximie soli, uerum etiam admirabilis
 (quod ipse et alias sepe, et nunc cum maxime, in ha-
 bitu iniquitate fortune, acerbisq; suorum euentibus decora-
 uit) summa mea cum uoluptate nunc est Carpentorati.
 Itaque ab omnibus colitur, et in honore habetur, uia
 hominem nostri temporis, sed quasi e celo demissus
 aut ab antiquitate nobis redditum, uideantur intueri. Ta-
 ta est is sapientia, modestia, humanitate, religione: qui
 quidem etiam in gloriam uestris nominis cedit: cum si
 deant hae nationes, cuiusmodi uos uiros ad sedis Apo-
 lice gubernacula acciendos esse putaueritis. Sed be-
 tiora sunt, quam ut noua commemoratione indigant. Tu
 ualebis Farnesi optime, et nos gratia ac prestitio in-
 tuebere. Vale. Carpentorati, Calendis Maij, M. L

XXXIX.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I-
 N A L I S A L E X A N D R O F A R-
 n e s i o S. R. E. Cardinali,
 S. P. D.

Tuus subitus discessus, et festinatio Romanum pen-
 triendi, fecit, ut quod maxime cupiebam, atque opu-
 bam uidere te et alloqui, id mihi fuerit creptum: tua
 iudico te quicquam nisi bona adductum ratione scias:
 quod uel pietas tua erga tuos, uel desiderium rerum
 banarum, quod sepe etate iam prouectis, ne dum ad-
 lessentibus, magnum calcar affert: uel forte Pontificis
 imperium et uoluntas appropiare te coegerit. Tamen in
 expet

exultatione maxima tui uidendi et complectendi cias-
quis, quod mea mea spes frustrata est, non possum non
dare. Qui si tuo inductus nuntio non fuissim, quo me
Capitulari subsistere, et tibi hospitium parare iubis;
dum certe tibi Auenionem processsem: et si non con-
misi, et aliquam tamen partem cepissem speratae uolu-
tatis. Non et conspectus tuus mihi iucundissimus, et
michi obseruantia (ut arbitror) non ingrata exitisset.
Hoc iam neque hic, neque alibi conspicere te potuerim,
magis tecum rationes familiariter conferre, cumq[ue] ciues
ut, per populariter, summa cum alacritate et letitia
diuini tibi prodire, festumq[ue] diem agere aduentus tui
aduulissen: potes pro tuo ingenio exsultare, fuisse
nihil molestum, quod tu in aliud repente sensum, et
dum iter te conuerteris. Sed si hoc quod nobis cecidit
primummodo, tibi idem commodum atque opportunum
erit: et si iter totum sic ex sententia consecisti, ut ad
me saluus in columq[ue] redieris (quod ego et spero, et
dum queso ut ita sit) uincat sane utilitas tua cupiditates
mortis: siq[ue] nobis potior tua salus et uoluntas, quam
tecum rationes, quibus nos sperauimus ex congressu
tu gaudium nobis et letitiam posse comparari. Nam
que ego coram tecum eram acturus, parum sane interest,
quam es noce, an per literas exponam. Quod uero sum
te uoluptrix et letitiae ex tuo aduentu ad nos percipes
repudi, id amissum, sic animo aequo sero, si tibi id suit
primum, atque optatius. Dabitur enim mihi (opinor) aliud
tempus, meam tibi obseruantiam, et gratian in omnis
mea voluntatem declarandi. Nunc ut ueniam ad id quod
spurcam, cum fuisti Auenione, de diuturniore mea man-
gen in his locis: id te oro atque rogo Farnesi amplissime,
ut in

ut in memoria habeas : excusasq; me apud summum Pa-
tificem , totumq; me denique ex tuendum tibi , et de-
dendum suscipias. Ego nec ullo patrono possum esse ma-
nitior , quam te , si modo dignus a te fueris iudicatus , q;
in fide et clientela tua sim : nec tu opinor , dedecet illumina-
tua erga me humanitate suscipes. Ita enim me geram , et
eam operam dabo , ut te mibi praesidio adiumentoq; fu-
ne unquam poeniteat. Cur autem istuc uenire non posse ,
causae partim necessarie sunt , parium habent in se bene-
ficiem et laudem. Necessestas in confitendo nomib; pa-
doris affert , ingenuis praesertim animis : quam uero ne-
cessitatem uos intelligere , etiam tacente me , potest. Ne-
tamen propterea ambo a uobis quicquam , auferam.
Sed si ego ea natura præditus sum , ut nemini uelim su-
ptui esse , et oneri : decet uos quoque ea esse benigni ,
ut me commodum meum sequi , et uestre liberalitatis
gnibus ornatum , ubicunque sim , duplice uobis bene-
gratiam patiamini , et maximi honoris ac beneficij , qui
in me contulisti , et summe benignitatis , qua me uero
mibi gerere , et meo obsequi animo indulgentissime per-
mittitis. Sed (ut dixi) necessitas uerescundiam qualem
babet : honestas est prædicabilior . Dico igitur , ut
manere non inuitum : quod et inter amantissimos meos
sor , et multa quotidie ex me commoda atq; adiumenta
populis proueniunt : quod diurnis nocturnisq; meis op-
tionibus hoc consequar , ut et pace atque concordia
contineam : et propulsam hinc impios , qui ueritatem
tholice religionis conantur euertere . quorum , nisi cogi-
uerissem , magna iam copia in his locis existaret . Non
meis uigilijs atque curis fit , ut illi non modo ad nos , sed
ne ad uicinos quidem nostros se audcant conferre . Con-
tinuit

superem peropportunè, ut cùm apud populos etiam
discutes fides mibi non parua sit: tum uero senatoria
causa que Gallicanis præsunt prouincijs, ut Aquense,
ut Tholosanum, ut Gratianopolitanum, meo non mini-
mum simonio moueantur. Itaque cum his paucis diebus
dipin ad me pontificium eßet allatum, quo datur mibi
iustitias inquirendi atque animaduertendi potestas:
qui equidem illud uenerabundus, & gratulans: gra-
tias te eo summo Pontifici egi, qui tantum mibi hono-
rifico iudicio detulerit: quas etiam à te Farneſi optime
modi verbis agi cupio, idq; ut facias rogo. Sed quod
diffiniſſius potestatis pertinet, equidem si necesse erit,
ut: dabo operam tamen ne sit necesse. Nam quibus ego
misi libeneius utor, ea ut leniora sunt ad opinionem atque
fidei, ita ad conuincendos improborum animos lon-
giora & fata illidiora: cùm non terror ab illis neq; supplicium,
pietatis ipsa & Christiana imprimis mansuetudo, cona-
gnitionem erroris, corde magis quam ore prolatum, ex-
primat. Est autem hoc loco quod uobis à me aperte indi-
candum sit: de quo tecum habui, si recordaris, mentio-
nem cum tu in Hispaniam iter haberet: deq; eadem re tes-
am postea, me absente amplissimus Polus collocatus est:
causa, & mibi benignissime es pollicitus: de Iudeorum
egyptio uidelicet: quibus aliquando frænum aliquod im-
poni proscriptio est necesse, si non illorum auaricie infamiam,
qua gens illa preter cæteras laborat, transferre ad nos
non volumus. Agam fortiter, ut arq; libertate, quam
mibi mibi Deus: neque cum Principem, cui omnia
dico, cuius eximiam laudem uirtutis, probitatis, sapientie,
ulli hominum sermonibus infringi aut immuniti ini-
quum animo patior: falsis assertationibus in errorem
induc

inducam. Sed dicam aperte ut se res habet. Qui possideri amore religionis in suis prouincijs Lutheranos persequi, qui in eisdem prouincijs tantopere sustinet Iudei. Sustinet autem? Imo uero auget, condecorat, honesta Nulli enim unquam ullo à Pontifice Christiani tot gratiis, priuilegiis, concessionibusq; donati sunt, quot per hunc annos Paulo Tertio Pont. honoribus, prerogatiis, beneficiis, non aucti solum, sed armati sunt Iudei. Ac ceteris quidem fidelibus et optimè meritis, noua iuris beneficia, a propulsandam, si qua illata sit, iniuriam conceduntur: Iudeis solum ad inferendam. Quanquam non est ista Pontificis optimi culpa, sed eorum qui ad suum ex Iudeis quibus, Pontificis nomine abutuntur: de quibus honestissimi existimare, quam me scribere. Iudei quidem opibus rurati, fauoribus insolentes, inter bas plebes, tanquam inter pueros ludi grasantur. Oppida iamdudum pleraq; usque sunt, familie plurime exturbate laribus suis et extortae factae, dispersae inter finitimas nationes, queruntur bona conditionem temporum, et miseras fortunas suis: cunctum quotidie Iudei istinc ex urbe à praefectis erari ad nos priuilegia deferant. Et in his nuper duo, quemadmodum ualentia sunt ad euertendos Christianos, scilicet ibi quod uolunt consequuntur: nec est quicquam iam sed etiis, et ad reconciliandam ecclesiasticam dignitatem, quod prope omnis iampridem amissa est, utilius, quam fore deos: quibus (quod omnibus seculis inauditum est) licet sit solis tanta frui apud magistratus autoritate et gratia, ad impetrandum omnia que poscunt, eorum accusatio diatur sine reo, causa cognoscatur sine teste, sententia feratur sine iudicio. Et hec uos tandem quomodo ab trans alpes nationibus accipi existimatis, quarum in oris

Ut et in conspectu posita sunt? Quae nationes carent omnes
 hi iudeorum peste, nec abominantur peius quicquam,
 quam iudeorum nomen, quos tantopere uident istic in de-
 litione. In tanta ne defectione animorum omnium ion d
 non gentium (planc enim dico omnium, quod ego ita esse
 indigneos haud ita sentitis, propterea quod auribus ue-
 stris homines blandiuntur) in tanta ne inquam defec-
 tionem omnium, et propre execratione autoritatis ecclesias
 Iudeo Reip. præsidio futurum putatis, si sic alueritis,
 fideliter iudeos: fideles autem, et pauperes populos
 ab his si lacerari ab illis, et diripi neglexeritis? Porro in
 h: loca, quod tu transiens nosse potuisti, prouincie maxi-
 mi concorunt, Italia, Hispania, Gallia, atque Anglia: e qui-
 in quibus iter faciunt homines, consciens eos esse huiusmo-
 di queriarum, easq; domum ad suos referre, sancit existima-
 trii vestre et communi saluti non expedit. Sed ego hoc
 de veri quidem et liberè, forsitan autem dolentius, quam
 usque erat, scripsi. In quo ignosce mibi optime Farnesi. Pa-
 tria sum populorum horum, non mercenarius. Moreor, si
 quisque alius, in improbos stomacho, erga pauperes mis-
 ericordia. Fungor officio meo, et fungar. Si potero opem
 ferre et consulere meis, habeo Deo omnipotenti, et optia-
 no maximo: Pontifici gratiam: sin minus, totum hoc onus
 nesciam in uos, qui principes pastorū estis. Vos et mean-
 tum et uestram, eidem summo Deo rationem reddetis,
 quanto uestra, non mea, omnium rerum est potestas. Vnum,
 quod ad te ipsum propriè pertinet, (dat enim mibi etas
 deo non auctoritas quidem, neq; prudentia, apud te loquendi
 uerba) vnum, inquam, te admonebo: cum tu istis initijs no-
 bilitatis, fortune, honoris, ingenij, ad summam omnium homi-
 nae commendatione, et specie prestantissime virtutis produ-

Elus sis: si tales causas ex huiusmodi patrocinia suscepere
 ostenderisq; tibi curæ esse (id quod tamen fact, in quo non
 admodum letsmur) æquitatem, iustitiam, pacem populi
 rum, et erga Deum religionem: que quidem res sanctissime,
 ac preclarissime, nulla re alia magis quam cupiditate
 lucri, avaritiaq; foedantur, quam isti palam præ se ferre,
 qui Iudeis tantopere studere se non disimulant, stabilem
 (ibi crede) et firmum fundamentum in omnem posteritatem
 tibi subieceris ad dignitatem et gloriam nominis tui qua
 tidie magis augendam, altiusq; extruendam. Quam rursum et
 magnam admodum, amplamq; esse uehementer leto, et
 maiorem in dies futuram esse confido. Vale. Capet.
 1111. Cal. Augusti. M. D. XXXIX.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I-
 N A L I S A L E X A N D R O F A R-
 nesio, S. R. E. Cardinali,
 S. P. D.

Acceperam ex Urbe literas, te à summo Pontifice
 Belgis Romam esse reuocatum: futurumq; in illius
 ad medium mensem Maij. Quod simul atque cognovimus
 tim misi Paulum meum obuiam tibi Lugdunum, et simul
 cum eo ad te literas, ut quoniam præsens ipse non posset
 illo modo te salutarem, et obirem absens meæ in te obser-
 uantiae munia, que, coram cum sum, libentissime tibi pro-
 stare soleo. Accidit autem celeritate tua, et studio pro-
 randi, ut Paulo non fuerit necesse Lugdunum peruenire.
 Cum enim abesset ab ea ciuitate diei unius iter, certior fu-
 etus est amicorum literis, quibus negotium hoc fuerat lo-
 tum, te repente ante omnium expectationem eò venisse, su-
 timq; profectum: nec punctum ferè temporis Lugdunum

moris

merum esse. Quocirca ille meis Lugdunum misit literis,
 quae quod fieri posset, consequerentur, ad nos reuersus,
 hoc ubi nuntium retulit. Accepi dolorem scilicet, quod
 aquila mea mei officij atque amoris tibi declarandi, bis
 in mondi tibi irrita cecidisset. Sed tamen me consolatus
 siquid existimauit studiu tuum perueniendi ad Urbem,
 non intendi studio anteponendum esse. Nunc rursus
 unde scriptum sit, te saluum atque in columem ad tuos
 mifti magnamq; esse Letitiam ex tuo aduentu Rome
 amorem, volui tibi his literis non gratulari solum, quod
 felix et fortunatum iter habuisses, multaq; ex senten-
 iis tuis et aui tui Principis sapientissimi cum Cæsare
 uisisses, sicut amantissimo et deditissimo animo tibi
 parior: sed etiam gratias quim maximas possem age-
 ri, quod tua commendatio rerum causarumq; nostrarum,
 huc est provincie buius, quam ex urbe discedens apud
 eum Pontificis reliquisti, usque eò nobis profuit, ut
 summa que uoluimus, que ad horum fidelium po-
 potius fortius, ac salutem potius, aduersus Iudeorum
 improbatem ac fraudes tuendam, pertinebant, ipsius
 in solum equitate et iustitia, sed summa etiam clemen-
 tia et benignitate consecuti. Qua in re iuus consan-
 piens Ascanius Sforzia, singulari virtute, et supra eti-
 am prudentia preditus adolescens, dignissimus eis ho-
 noribus, quibus tecum simul fruatur, nobis amicissime et
 uisissime suffragatus est. Quapropter cum quoquo
 in uictio, habeam uestigia ante oculos uestrorum pluri-
 num erga me meritorum: nihilq; iam sit, quod non
 uel debeat, uel in honoribus, uel in uita, uel in for-
 mis: potestis existimare, si me institutum opiumis artis
 huius cognoscitur, neminem uos habere, qui maiore stu-

dio, benevolentiore animo, sanctiore obseruancia, nobis, nomini, bonoriq; uestro inseruire paratus sit. Sed hec ha-
stenus. Ego cum tecum postremo Auenione locutus sum,
uisus sum uidere imaginem in te quasi florescentem in ap-
te uiridi, egregie grauitatis, eius uidelicet, que maxim
solet decrec nobilitate, que sit cum humanitate coniugia
coniuncta. Itaque tum à te gaudij plenus discessi, nec deinde
postea hoc de te et sentire et predicare. Nunc Ceſe
Triuultius Episcopus Comensis; uir doctus et prudens
reuersus ē Gallia, idem ait et sibi, et compluribus coram
qui iudicare sciunt, in aula Regis, cum illac iter fuisse
fuisse uisum: magnamq; opinionem et spem de tua summa
virtutis amplitudine, in qua uera inest dignitas, manu
multorum conceptam esse. Cuius hec oratio, et testimoniū
stimonium, pristinam illam animi mei letitiam renovat.
Quid enim est, quod auribus meis accidere possum
didi? Tu uero macte uirtute, qui tam diligenter ex tua
domestica exempla et prudentiae, et grauitatis. Et
rum nulla est species usquam preſtabilior, quam humi-
tatem cum grauitate ita habere temperatam, ut alterius
teri non modo impedimento nulli, sed decori etiam et
namento potius fit. Difficilis omnino res, sed in quo tu
est, is diuino quodam spectaculo oculos, atque animos
minum cunctorum commoneat, necesse est. Cuius te di-
genio, et à natura præclarissimi doni, compotem ian-
ctum esse, uebementissime letor. Sed de his etiam sat illud
amabo te, mi Farnesi, suscipe, et supple quod mihi defit,
ut quas ego digne non possum, tu Pontifici Maximo in
meis solium uerbis, sed tuo etiam nomine agu graia.
Nam que ad nos ab illo beneficia profecta sunt, et illi
ab eo primum data, per te uero deinde ad nos trans-
ferri feci.

Si fuit. Quare tu quidem illi? ego ambobus uobis maxime gratiam debeo, quam equidem sanctam ex iniuolam perpetuo sum seruaturus. Vale, et nos dilige. Certe pietatis, Pridie Non. Iulij, M. D. XL.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS PAVLO III. PON-

tifici Max. S. P. D.

Cogit me ratio temporum, et sanctitatis tue bona exercitatio, que iam in animis omnium gentium et nationum insita est, eademque mibi omni alia re longe est dexter: ut quoniam colloquendi facultas commoda non tam sit, scribam ad te id quod animum meum stimulat: et quod ad tuam summam laudem, publicamque utilitatem inde indicio pertinere: satis fidens, te pro tua singulari beatitudine et sapientia, libertatem hanc meam in optimam partem esse accepturum. Cum enim Pater sancte apostolice incipiat agendi concilij dies, idque intelligam ab universo terrarum orbe tantopere expeti, atque omni ratione flagitari, ut nullo pacto differrri sine pernicie, aut gravissimum periculo posse videatur: nondum tamen bene paratus spacio ea arma, quibus muniti contra aduersarios esse possumus. Ac video id quoque, multa etiam forsitan impendere que hic nos retineant: sed aduersus ea, difficile illud quidem, ueruntamen aliquod inuenietur remedium: propria enim hec sapientie tue futura est consultatio. Ego autem nunc de eo, quod ad concilij rationem attinet, nunc etque officio loquor: in quo et si spe bona sum Deum omnipotentem nobis et uerae etque honeste causa non defuturum: idque ego pro mea parte ut ita fiat contentum et elaborabo, ceterosque item pro sua spero esse factur

facturos : tamen angit me, et solicitum uehementer habet,
quod unum opportunitatum et imprimis utile membrum
nostrum corporis video languere. Non utar circuitonibus,
neque obscure aut oblique tecum agam : sed aperie, atque u
terius ipsa et fides mea fert. Incredibile est, Pater sancte,
quantum dolorem acceperim, quod summus et doctissi
mus utr Hieronymus Alexander Brundusinu Archieps
scopus ab eo honore exciderit, ad quem ego vocatus fui
quo adiutore et socio, ambobusque nobis, ut etiam apud Ho
memrum est, studio locoq; coniunctis, alacris animo et
planeq; Deo fretus, confidebam, nos non modo aperi sim
petus hostium, sed absconditas etiam insidias facile propul
satueros. Multa enim collecta sunt in eo homine magnaq;
prestantia, que in ceteris singula uix insunt, eaque maxime
et huic temporis, et huic cause necessaria. Li
guarum summa cognitio : conciliorum, rerumque quae
eam rationem pertineant omnium memoria, scientiaq;
mirabilis : usus et conueniencia cum exteris nationibus, e
cum Germanica natione presertim, in qua dui, et
ter addo etiam feliciter, negotia Catholice fidei traham.
Quo ergo tantum bonum a nobis reiectum est ! Nola
detrahere cquinam, non enim id nature, nec consuetu
nis est mea : sed tamen sedis apostolicæ amor, qui
penitus insitus est, uincet in hoc loco naturam. Etiam si
confidit sanctitas ius res bene processuras horum Tha
logorum ope, qui in doctoribus istis recensioribus tunc
exercitari junt: credat mibi ipsa, in quo meniri cupio, et
biore disfido, et multipliatis heresibus nos ex condito
esse discessuros. Quamobrem et quomodo hoc futurum per
tem, aut alias dicam, aut res ipsa indicabit. Dolco igitur et
uehementer doleo, quod Aleandrum comitem mibi somni
inuidet.

babet.
ibrum
nibus,
que ut
sancte,
dictissi-
mibus
us sine
pudore
o etiam
tosim
tristis
quag-
lentia
a. Lin
qui d
iag-
ibra, s
T. am
ratus.
Nola
suecib
qui nati
tenui
Thes
ut tam
dio, ad
condit
rum po
giuntur
i fortuna
uidetur.
bilerit. Nam cùm in me aliquid fortasse insit, quanquam
cognitum id est tenue, attamen publice causa nō inoppor-
tur, id illo comite et adiuvore amplius et valentius
erit et futurum. Omnino jēper cōsillium tuum sapiēs,
magis summa ratione abs te agi solet: mibi tamen et
timor et timere necesse est, quod uere oratione suā non leuis
et publica causa iniecta. Atque hic Deum t. dōr ins-
piciens cordium, me hoc testimonium de illo viro, neq;
pudore, neque ulli cupiditati meae: sed unam mibi ucri-
bus, unam uilitatem publicam, unam rationem bonoris
mei nominis quod tibi extimum et memorabile para-
mēt, esse propositam. Neque tamen audeo à sanctitate
sup̄stulare, id quod postulandum est, neque rogare quod
negandum: prohibet enim pudor meus, pr̄scriptum ab eo
principi, cui omnia debeo: ne temerarius à sapienissimo
cūlīmer, impudens ab optimè de me merito. Hoc solūns
dūcere non dubito: si sanctitas tua suam prudentissimam
et optimam mentem ad hunc honestandum hominem
afficerit, preter rei Christianae commodum et tuam
famam laudem, omnes et res et homines tale tuum iu-
diciū ag; factū summopere esse cōprobaturos. Rome,
A. D. XXXVII.

IAC. SADOLETVS CARDI-
NALIS, PAVLO III. PONT.

MAX. S. P. D.

A Cepti ab optimo atque amplissimo Cardinale Farnesio literas, datas v. 11. Idus Septembri, mibi auicem
totius sicut quām uelle, hoc est tertio Idus Octobris redi-
ta: quibus ille me bortatur et admonet, ac sanctitatis
uerbis etiam mandat, ut iam exacto frē eo tempore,

F 3 quod

quod meæ absentie abs te præstitutum fuerat, ad Urbe quin primum me recipiam: quod interesse eis consilijs possum, que iamdudum à sanctitate tua inita, Christiane religioni commoda & salutaria, promere nunc demum aque exequi tempestivum ipsa indicat: dignamq; molitus iustitiae & sapientia sua, cum correctionem emendationem presentium meorum, tum ueteris innocentie & integritatis in sacerdotibus, hoc est in Christiano populo uniuerso, restitutionem. Ego uero his acceptis literis, an insigni quadam letitia animi ac uoluptate, tum non minore solicitudine & molestia affectus sum. Nam cùm lauro magnopere, & gauderem, quod intelligebam mea sententia nomen hæretere etiamnunc in memoria sanctissime tue, quo nihil mihi euenire optatius potest: illud uero grauiter molesteq; ferebam, quod non uidebam hoc tempore, quo pacto possem, id quod semper maxime a mandatis tuis uoluntatiq; parcre. Itaque cùm parcerem me ad scribendum sanctitati tue, ut appropinquauit exitu mei commeatus, longiorem mihi à te diem proroga peterem: allate ad me interim sunt Farnesij litteræ, me sane admonent, ut id quod facere deoreueram, sive etiam accuratius: ne qua alicna à mea erga sanctissimam obedientia & uoluntate animum tuum forte subea opinio. Ego enim Pater sanctissime, cùm semper apud sanctitatem tuam esse cupio, quam habeo autorem mee uirtutis dignitatis: tum huic etiam honori & muneri, quod mihi ab eadem commissum est, decessè projecto non debeo. Non non solum amore, qui certè meo in animo erga te superans & perpetuus est, sed ipso etiam uiri boni officiū petere cogar, tum frui optato & desiderato consolatu tuo: tum senatoria opera muneraq; obire: ea uidelicet

quælibet bonam, & diligentem, & amantem Reipub. Car-
 dinali pertinet: quemadmodum certè mibi agere sem-
 præpropositum est: Quocirca non ego hic quidem maneo
 iunius, in tunis horum populorum omnium erga me be-
 nvolentia & voluntate, tam salubri cœlo, tot etiam ex me
 omnibus ad fructum mcorum populorum, & ad seruan-
 dominibz rectam religionem, que oppugnabatur, pro-
 taminus. Sed tamen sanctitatem tuam, urbemq; Roma-
 un quidem ante animum mibi propositam habeo: non
 quidem priuatum aliquid commodum, aut maior istuc
 mandatis me uoect: sed quia ratio officij, que apud me
 super plurimum ualeat, desiderare me cogit, ut eo sim in
 loco, in quo & fidem ac pietatem meam sanctitati tue, &
 sapientiam atq; operam nauare commodius possum. Ve-
 nus mea hac uoluntas, aliquot domesticis difficultatibus
 impedita, ualdeq; impedita est. quas quidem commemorare
 difficultates tenue est, & in tantis tuis curis occupationis
 huius incepit. Tacerre autem nō licet, si me excusare uerē,
 & nolo esse qui semper cupij, ut ueritate & recta con-
 sciens fatus, nibil subtileam eorum, que res & causa
 uoluntat: quod ingenuo animo ac liberaliter instituto dia-
 gnum semper duxi, ut nec falsas consingeret eius rei,
 quicunque agere statuisse, causas: nec ueras reticeret.
 Ergo quoniam sanctitatis tue imperio, ac mandatis ut ad
 ipsam me constrain, obtemperare statim possum, non iam
 uoluntudo probibet, (satis enim plane mibi uideor esse con-
 firmatus) sed illa res magis, quod prouidendum mibi ue-
 llementer est, ne dum Recip. animo optimo desruio, priua-
 tum in aliquid dedecus incidam: quod fia: me, quā habeo
 in longe chariorem, maculae & detrimēto esse posse. Hec
 ueres abhuc hic detinet, quod facilius hic uideor posse

necessitatibus meis subvenire, et obuiam ire mea
periculis, quia in Urbe facere possem: tanto ibi sum
in omniis ferre res necessario, tamq; exiguis meis uerbi
libus: quibus præsertim tertia ferre pars in Veronensi pen
sione detracta sit. Que tametsi me libente quidem in opu
mos usus consumitur: hoc tamen efficit, ut mibi urbem Ra
mam incolere non liceat: hac præsertim durissima con
tione temporum, de qua multorum ad me lucrū nūquā
perferuntur. Nec uero hæc proferens, fortunam meanu
so, que mihi si locuples fieri uellem, maximas sepe tem
rum opportunitates obtulit: in quibus ego magis ofiam
et abstinentiam, et in omniis homines comitatem et
beralitatem, quia studium lucri aut pecunie sum frustam.
Et sanctitati tuae maximas gratias habeo, atque ago: quia
totiens iam mibi ferre subsidium ex pecunia sua loye
liberaliter, annua etiam constituta mibi mercede uita.
Quod ego beneficium tuum erga me, ita amplum agn
num, ut ei nunquam à me referri posuit gratia; cum
mo gratissime accepisse, re ipsa tamen accipere no[n]
Non ob eam causam quidem, ut minus tibi obligatus sis
mei magis essem similis: qui ita natus, ita institutus in
ut neque pecuniam admodum concupiscam, et parvus
corum esse arbitrer animis ingenuis et dignis in
notionem aliquam habentibus, cuiusmodi mercedibus et
pecunijs quasi obstringi, nisi quibus à Principe onus diuidi
imponitur, et cuiusmodi mandatur administratio, que
iorem forte sumptum apparatumq; requirat. Tun
legitima quedam sunt constituta præmia, que accipere
fas solam, sed per quam etiam honestum est. Neque ego
dicum animi mei exponens, eos reprobendo, si qui sunt
junt, qui annuss et menstruus mercedes ex eterno ad
pietate

pius: fieri enim potest, ut illi multò sapientius hac de re
confidant, quam ego iudicem: sed tantum eam opinio-
nem et sententiam, que mibi infusa penitus et plane ins-
tincta, apud sanctitatem tuam fiderenter profero. Sola ea
apostoligalia nancisci, que cum ecclesiastica sint, posita
sunt in medio sacerdotibus disperiendi, habentque adminis-
trationem et procurationem sacerdotorum coniunctam:
alique meo iure nonnihil aspirare mibi posse videor: non
scarsam bui illuc, eorum adipiscendorum causa: neque
ubaldis Principibus ea oblinere contendam: sed meam
penitentiam in tua optima aduersus me uoluntate, quam
mihi sepe benignissimis uerbis ostendisti, et quoniam nulla
duca occasio consecuta est, repositam habeam. Tran-
quillum equidem semper habens animum, et nulla sollicita-
expectatione suspensum, quod constantiam animi malo-
et modestiam retinere, quam plurimos fructus uectiga-
li ecclesiasticorum acquirere: ut in omnibus pudor
mei mibi, non flagitandi importunitas profit. Verum
huc ego fortasse uerbosius: cum sanctitate tamen tua, tan-
gacion parente egi. Reliqua nunc agam, ut cum domi-
no meo, ut cum Principe. Si iudicarem, Pater sancte, meam
illuc aut operam, aut presentiam ualde opportunam esse
utilitibus publicis: nullo expectato tuo imperio, nulla
ratione incommodi ullius habita, ad Vrbem statim aduo-
larem: neque me aut ualeitudinis meae, aut etiam periculi
coquatio uisquam retinuisse. Cum uero in tanto consilio
tu, amissus sapientia, adstantibus etiam tibi tot prudentiis-
fuis doctissimisq; patribus, quoru[m] tranquillam orbis terre lu-
sum abs te habitus delectus est, mei consilij autoritas pas-
sim, uenit uolubil clucere inter ceteros possit: sanctitatem tuam
summe rogatum a me uolo, ut cum bona ipsius uenia com-

morari hic usq; ad uer proximum , quo tempore in Italia
& ad concilium omnino cogito: colligcreq; tantisper me
rum fortunarum reliquias mihi liceat : in quo magnum i
me collatum abs te beneficium sum arbitraturus. Sin autem
sanctitatis tue sententia est, eaq; me null ad Urbem omnium
accedere , si leui modo significatione hanc eius uoluntatis
cognouero, accurram, & approperabo: neq; me causa my
difficultas ulla detinebit, quo minus & tibi & ceteris offi
dam, nihil omnium rerum mihi magis esse cordi, quam
presto sim , & paream iussis omnibus , ac mandatis.
Quodq; hic manere aliquandiu cupiam, totum neque
cuiusdam esse: quod uero in Urbem & ad sanctuam u
accedere, ipsa iubente paratus sim, id esse proprius & per
petuae meae uoluntatis. Vale. Carpentoraci, Idib. Octb.
M. D. XXXVIII.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I
N A L I S P A V L O III. P O N T.
M A X. S. P. D.

C Vm buc esset allatus nuntius de creatione Cardi
lium, quos sanctitas tua proxime in Amplissimum
legium cooptauit: equidem de ceteris nihil mihi ad inde
dum assumens, quorum uitam moresq; ignore: satiq; as
fidens ab te omnia & sapienter , & optima ratione
acta: de Scoto illo uebementer probauit consilium tuum.
Per spexi enim penitus ciom altitudinem animi tui, tuum
singularis prudentie, per qua pati non uis, impium Regn
uacant domesticis finitimiisq; periculorum suspiciorum,
impuni ac licenter in depopulanda Dei Ecclesia debach
ri, quod consiliū simul & factū sanctitatis tue Dei immo
talem fortunaturū esse non dubito: idq; uti ita eueniat, Dā
cūd

em precor. Quod uero inter ceteros unum adhuc Vc-
 nem in ordinem legendum nostrum tibi reseruasti, en Pa-
 terfalte occasio et locus, quo sanctitas tua potest claris-
 simo, et omni uirtute, doctrina, eloquentiaq; ornatis
 sum junc honorem si detulerit, no tam quidem sibi nouam
 capere gloriam preclari sui in hominibus diligendis
 id, quon ueterem et iam partam confirmare: ut non
 sibi abs te honestantur, sed preterea ab omni-
 bus qui in toto orbe terrarum coniectos habent in te ocu-
 lam laudibus feratur in celum tua uirtus, animi magni-
 tudo, scientiaq; maxima tibi et perennis gratia habeat.
 Est enim omnium commune beneficium, quod conser-
 vir in hominem, et bene de multis antea meritum, et pa-
 rum ad benemerendum. Qualis cerie Petrus Bembus est,
 quiboc etiam magis beneficentia tua uidetur amplectedus,
 quod complures annos diligenter atque honorifice Roma-
 narie inscrivuit. Quam unam in me ipso rationem san-
 ctus secuta est: cum me non alijs meis meritis, sed sua
 incredibili benignitate ac liberalitate adscivit in cum ordi-
 nen, unde mihi celebritas et bona fama magis etiam ex
 inicio tuo, quon ex honore ipso acquisita est. Pro quo
 amplius insignis erga me beneficio, si me perpetuo ob-
 servandum tibi, tuog; cuncto generi et nomini esse sentio:
 quip etiam a sanctitate tua intelligi, si Bembum summum
 cum pari quodammodo eiusdem beneficio collegam fue-
 ro natus, non me uno et simplici uinculo, quanquam eo
 firmissimo et arctissimo: sed pluribus, et nunquam ex-
 tricabilibus laqueis, tibi obligatione fore. Deus omnipotens
 omnia et coepit et consulta sanctitatis tue ad optatum
 sum, et cundem sibi gratum, acceptumq; perducat. Cara
 favoraci, Non. Ian. M. D. XXXIX.

I A C.

IAC. SADOLETVS CARDINA-
LIS, PAVLO III. PONT.

MAX. S. P. D.

Primum deprecor sanctitatem tuam, ut mihi liberum
forrasse quiam humilitatem meam deceat, meum quod
ipsam desiderium exprimenti, ignoscere ne graudetur: lo-
inde ut quod dicturus sum, pro sua sapientia examine, et
perpendat. In altero enim singularis tuae sanctitatis bontate,
in qua ipsa quoque uult, quam in honoribus formae
esse excelsior, dat mihi fiduciam alterum, quia caritas
litate Reip. Et cum tua laude coniunctum est, dignitatem
uideatur, quod et a me proferri, et abs te debeat alijs
ter considerari. Etenim Pater sancte ego tecum secundum
merito recordans illa præclara initia gerendi Pontificis,
tum cum sanctitas tua correctione morum sacerdotibus
dicta, multisque uirtutis clarissimis et omni uirtutis latitudine
præstantibus, ad summos honores ecclesiasticos uolu-
xit (Deum immortalem testor,) cupui ex eo tempore
per ut illa propria et perennis tua esset gloria: ne te
unquam in deligendis optimè meritis hominibus, dum
adiuncta obscurior electio infuscaret. Memini enim quam
celebritate famæ, quibus hominum sermonibus, qua
ratione uirtutis, prudentie, magnitudinis animi tui, dum
egregium et commemorabile facinus fuerit acceptum
que ego, qui in colenda amanda uenerandiq; sanctitatem,
arctiore multo beneficij uinculo, quam ceteri omnes, v
stringor: propriea quod alij mulierum quidem habuerint
in se omnes et uirtutis et meritorum, quamobrem ben-
ficium tuum illis quodammodo debitum uideretur: ego autem
nihil: sed omnis meus bonos, maxime dignitatis amplissi-

tio, liberum fuit iudicium et propria liberalitas sanctitas
tame: sicut plus quam ceteros tibi debere me intellige-
bas in maiore etiam quam illi, in tanta tua gloria et pra-
dicatione amplissime laudis, animi letitia et uoluptate
paruebat: qua ahsidue quo; in posterum frui cupio. Nec
nisi quicquam magis est in optatis, quam audire, sanctita-
tem, non cupiditatibus huius, aut illius, sed suae potissi-
mam sapientie, et Christiani nominis utilitati inservien-
tes, et appendens ordo noster sit, quem suppletum iri fa-
ciet, habere hominum dignissimorum, ut solita est,
et optimos ac doctissimos in amplissimum colle-
gium adsciscere. Namque Pater sancte preter communis
laicorum commodum que inclinata iam et propemodum
armentis, talibus columnis maxime fulcienda est: hi pre-
tati soli omnino sunt, qui fidem praestant suam honoris
funtatibus: quicq; eos et in ipsis, et in posteritate eo-
rum semper saluos, honestos, florentesq; esse cupiunt: cæ-
teri (ut sanctitas tua animaduertere sepe potuit) qui non
erant, sed ex ambitione lecti sunt, studia et actiones
sunt non officio aut honestatis decore, sed emolumenti com-
pendio sive dirigentibus. Atque hec quidem tuae sanctitatis
tu confideratio. Illud meum desiderium, de quo agere
non exorius, ut in habenda Cardinalium cooptandorum
ratione unum tibi hominem nominarem, tua ut dixi, beni-
gntate fatus, quem certe dignum omni honore arbitror,
et in quo ornando iudicium tuae sanctitatis summam con-
secutarum laudem esse non dubito. Is autem est Gregorius
Corbeius, Abbas: de quo nemo est profecto qui nesciat,
quacunque in magno et bono sacerdote postulanda sint,
et in eo excellenter inesse, ingenium, consilium, clo-
quiam, doctrinam, et que his quoq; laudabiliora sunt, quo
niam

niam Christians moribus sunt propiora, pietatem preterea, continentiam, religionem. Neque uero aliter de eo sanctitas tua iudicauit, tum cion cum uocandum in consilium maximarum rerum putauit. Hunc igitur ego in supplenti Cardinalium collegio sanctitati tue uehementer cupio commendatum. Et eò magis, quod Federico Fregoso et tam prestante cardinali nuper amissō, dolorem quem ex illius morte incredibilem accepimus, huius honori similita uoluntas fieret, consolabinur. Atque ipse quidem omnino huiusmodi rerum cogitat: ego autem labore, quod illum diligo, uirtutis quidem causa, et imprimis uolumen sanctitatis tuae habeo mihi ante oculos propositum. Adiuuans insignem laudem si hoc factum redundatur, electio suavit ipsa nihilominus honores ecclesiasticos talibus amabilenter mandare: ne affernetur queso preces et oblationes meas: meque dignum efficiat, cuius uoluntati suauissimam et benignissimam accommodet uoluntate. Eadem Pater sancte si hoc me beneficio, et Christians cum uni Remp. affectam esse uidero, qui sum plurimis tuis erga me meritis deuinctus, maximo me hoc uolumen cumulatum arbitrabor: tibique perpetuas et agam, et propram, quo ad licebit, habebbo quidem certe et praecleras gratias. Deum omnipotentem oro, ut sanctitatem transuam et florentem diu nobis conseruet. Carpitoraci, vii.
Calend. Decemb. M. D. XL.

I A C O B. S A D O L E T V S C A R D.
PAVLO III. P O N T. M A X. S. P. D.

Facere non possum, ubi uirtuti et dignitati, multaque præterea et magnis erga Sanctam sedem Apollinarem meritis, testimonium mei iudicij tribuendum est; quod id videlicet

illuminum: partim natura in hanc erga bonos uoluntas
terram, maiore autem ex parte sanctitatis tue cle-
matis et benignitate prouocatus. Que cum potestate
et amplitudine ceteris hominibus omnibus antecellat: ma-
ius enim nult sue humanitatis esse, quam potestatis
gloria. Ea igitur freatus, non possum tibi non commendar-
re homines eos qui mihi tuo digni iudicio, digni etiam ho-
minum fructus est iudicij, esse uideantur. Cum ergo pro-
posito Cardinalium comitijs, que instare iam iamq; , et
populo deesse sermonibus hominum circumfertur, sit sans-
lum in loco, suam, quem admodum consuevit, liberalis-
tas et beneficentiam in benemeritos exercendi: putau-
i meam fidem atque officium pertinere, duos tibi com-
mendare, quos tibi ipsi non dubito esse probatissimos.
Quod equidem facio, non illorum precibus efflagitatus,
nam enim ambo a me longe gentium, meaq; buius cogi-
tationis penitus ignari sunt: sed hoc officium atq; operam,
utrius, et ueritati, et amicitiae sponte tribuens. Sunt igit-
ur quos ego dignissimos omni honore existimo, Hierony-
mii Capistrane designatus Nicenium Episcopus, et
Thomas Campegius Episcopus Feltren. Neque ego hos
duos in laudo, ut ceterorum laudibus, si qui sunt, qui uir-
tibus ornati, Curiam istam sequantur, esse detractum ue-
lum: sed quia in his praeter eximia animi, et ingenij or-
namenta, quibus uerique eorum præditus est, illa quoque
infusa, que maxime mouere animum tuum et solent et
libent, ut magnam tibi horum honoris et commodorum
libenter esse rationem putas. Alter propè simul atque
meus, in fidem abs te et clientelam receptus, ubi acce-
perit, que declarare animum atque ingenium illius pos-
sibil alius unquam sibi propositū babuit, quam ut suas
omnēs

omnēis curas, omnēis uoluntates, studia omnia in sanctissimis tue cultu, atque obsequijs figeret, et locaret. Multis in urbe et magnis munericibus ac negotijs abs te propositis extra urbem etiam maximos ad Principes sepe, maximus de rebus missus, nec fidem suam, nec consilium, nec diligentiam usquam passus est desiderari: omniaq; prestita, quam penè etiam adolescens, que à utro prudentissima, et etatis usu eruditissimo requiri atque expectari solent. Quodiq; in eo mihi peregregium et commemorabile in primis uisum est, non ille suos labores, suss uigilia, sive corporis et fortunarum dispensia, cum tibi inservire ad spem honoris et commodorum suorum direxit, amittit. Sed tantum illud spectauit, ut domino, et Principi suo satisficeret: fidemq; et pietatem, non spem ullam propriam sibi habuit propositam. Que si rara sunt, et omnes prope seculis in paucis animaduersa, singulare quoque ea promerentur à tua benefica uoluntate ac natura e honorem et benevolentiam. Quid cetera commendum que in eo præclara insunt? ingenium, literas, humanitatem, comitatatem, liberalitatem, illanq; uenustatem et dignitatem moris atque sermonis, qua in rebus generalibus aptè utitur, ut non minus gratiosum se reddat ijs Principibus, ad quos missus est, quam illis à quibus missus! Omnes sunt in hoc homine eiusmodi Pater sancte, ut ipsa per finem ullius commendatione et testimonio, vincere omnem etiam durioris alienorisq; Pontificis posse debeat. Quid miserrimi facient? quid liberalissimi? quid benevolentissimi? Non enim dubito, uirtutes Capostræ sanctitatis tue non notissimas modo esse, uerum etiam clarissimas. Quare cum de honore eius certus essebeam, qui et de gratissima ac beneficentissima inservientem.

aperte certus sum, hoc officio perfunctus, ad alterum
venit. Atq; hic ego intelligo, obijci mihi posse nimiam
quidam imprimis audaciam, uel temeritatem potius, qui
tali rebus cum maximo & meo & omnium Princi-
pii similiter & tam liberè agam. Sed in hoc me ta-
nuli sumus & prope incredibilis humanitas tua con-
ficitur. Illud est difficultius, quod ego quorundam hominum
meritum & merita sanctitati tue demonstrans, uideor non
satisficere, quo cum Principe mihi agendum sit, quām
ipsum, quam sagaci: cuius acre ingenium, summum acu-
menabilem perspicaciam, nihil est omnino quod fu-
tura lateat. Verum hic mihi ignoscat queso sanctitas
tu & patitur me meo animo, & illi benevolentie qua
quis nos prosequor, morem gerere. Si enim de quo-
modo sentio, si quenquam uideor propter eius
meritum, & propter singularia partim erga me ipsum,
non utrō maximam erga sedem apostolicam studia
quaofacia diligere debere, Thomas profecto Felirensis
hypocraci & amoris & iudicij, in his rebus omnibus
partes obtinet. Quod si ego solus ita sentire, mea
est quid te commendatio aliquid habere deberet, si
in uirutate, at certe excusationis. Sed ego mihi sic per-
jubo, eadem in talēm uirum & mente & opinione, cūm
tūp̄t̄ tu te ipsum imprimis existere. Atque ego mitto
in plenore nobilitatemq; familie, que summo hono-
rū in Laurentio Campegio eius fratre ornata atque
hunc, postquam ipso illo honore fortuna & mortis iniu-
mophilam est, uidetur ea ab equissimo clementissimoq;
fratre in pristinū decus restitui debere. Que tua tamen
meritum & prudentie consideratio in pluribus iam
expedita est. Mitto etiam literas, latus civilis Pontificijq;

scientiam bonarum artium culum, in Theologis
usum, intelligentiamq; penè singularēm. Illud est quod ex
sanctitati tue potissimum in hoc boninc cogitandum pro
pono: quod nullus eo in Rom. curia publicq; negotiis
boriosius, fidelius, diuornius, iustius, his quā plū
annis uersatus est: cùm interea in capta uarietate ren
gerendarum, nemo unquam illius superbians, nemo au
rīam, nemo negotiorum que s̄ suscepisset neglecam
mo ullam uel minimam suspicionem criminis in eo am
uit. Varijs laboriosisq; muneribus diutissime excusat
libellis postulatisq; supplicum aut subscribendis, aucto
rendis; causis litigantium committendis, iudicibus ad
dis; regendo quoque et in officio coiunctendo sanctorum
ordine, in quo horum munorum non egregium filia
dientiam, abstinentiamq; præfauit? Tanta in audiendis
minibus mansuetudine, in expediendis negotijs diligē
in rebus omnibus integritate et innocentia, ut precium
in eo exemplum meritis et opiniū magistrorum, et
apostolice ministri, faciat confiduum. Quod quā
exemplum Pater sancte abs te pro tua gratissima non
admirabilis sapientia, merito honore afficiens.
Et si enim caput ipse es tolius orbis, nonen propria
coniunctius urbis Romane es caput: in quo in corpore,
membra quæ præstantiora sunt, beneficium
ornare debes: ut inde animu moluptas ad nos, ad te
iudicandi laus perueniat. Quanquam non his solis
causis Thomae Campegius sanctitati tue debet esse
mentatus: sed ex eis quoque laboribus et opere, quæ
peculiares tibi præstiterat. Toties abs te in legationib;
suis non solum difficiles et asperas, uerum etiam per
losas: tam nuditis negotijs, curationib;
prefelix: que

Mors impiorum periculum ne refugit, quo sanctitati tue
super illi afflictus toto & corpore & animo descruit
te cum quidem ad mandata omnia peragenda, solitam
fueras ipse semper & diligentiam & integratatem:
valorem autem unius tue sanctitatis, non suam, extulit.
Tamen omnia commemorabo. (nota enim tibi sunt) Tan-
tae gloria amatoris Rom. curie, illius honestatem
in cordi habens, orabo atq; obtestabor ipsius cu-
mum patrem, & Principem quidem, non solum potesta-
re, sed magis etiam omni illa que istibz plurimum potest,
plurimis ingenij, eleclissimaq; sapientia, ut in Felizren.
tempore, doctissimo, iustissimo, laboriosissimo, & nos
omnes qui virtutibus fauemus, & ipsas virtutes, & Ro-
manu[m] imprimis cupiam, proprium ac praeципuum corpus
meum que illius bonore ornari se arbitrabitur, hocq; im-
perio ipse poscit atq; desiderat, tibi habeas commendatam.
Deus Deus sanctitati tue omnia semper prospera &
feliciter. Ex Feliciano Carpentorasten. dicit. V. I.
Augusti, M. D. XLIII.

IAC. SADOLETVS CARDI-
NALES PAVLO III. PON-

tifici Max. s. P. F.D.

Acepit sanctitatis tue literas, per quas illi dignum me
ad te hunc, quamquam nullius admodum pretij hominem,
proinde ac si momenti alicuius futura sit presentia
tua, ob hac Reipubl. temporā, ad urbem Romanam
venire. In quo quantum mihi officij onus impositum sit,
non intelligo. Sed ego paucis ante diebus scripsoram Am-
plissimo Cardinali Farnesio, rogans eum, & obsecrans,
ut pote accideret, ut uocarer: mihi ipse apud sancti-

tatem tuam testis esset, cupidum me quidem esse pati,
 et obtemperandi: sed ob domesticas multas magnas
 difficultates, hoc tempore nullo modo uenire posse. Quia
 quidem, qua diligentia atq; humanitate est, officio suum
 esse non dubito. Etsi non uidetur egere b.e.c causa apud se-
 ctatorem tuam testibus. Sed tamen quoniam sepe hoc in
 contigit, ut uocarer: egoq; maiorem in eo uoluntatem
 quam incommodorum et difficultatum mecum ratione
 habui, ijsq; propterea etiam magis nunc oppressus tem-
 cogor nunc necessariò omnem meam causam eidem simili-
 tati tue breviter exponere: audaciis fortasse, quia et
 humilitati meae, aut summe illius amplitudini conuenit.
 Sed opinor illa admirabilis humanitas, que tu meum
 ornat augetq; dignitatem, faciet, ut quod audacter em-
 uideor, id nec temere, nec inopportune agam. Dico igitur
 non latuisse sanctitatem tuam meorum præteriorum in
 sum omnem temporum. Nemo enim te neq; ad intellectu-
 dum acutior, neque ad iudicandum sapientior unquam
 Non latuit ergo te, cum fungeret negotioso et sa boni
 fico munere apud duos summos Pontifices, magnasq;
 eo pecuniam, magnasq; diuitias honeste comparavisse:
 sem: neglexisse tamen: multoq; maximam illum tempi
 partem gratis me Reipubl. et urbanis, aduenisq; omni
 seruiuisse, quod in me nulla cupiditatem questus aqua-
 cri natura ingenuerat. Pronuntiatus sum a Leone Epis-
 pus cum essem absens. Hoc quoque memini proficien-
 tias tua, recusasse me illud onus quoad potuerim, et quis
 tam ac priuatam uitam bonoribus semper preferre capie-
 Honores enim ego tum, non honores, sed tanquam ampo-
 des liberioris uite esse existimabam. Non multis post
 ueni ad ecclesiam meam, cupidissimum in ea percep-

mundi. Fatus est Clemens Pontifex, is statim uehementer
 contendit, ut me ad eum conferrem. Itaq; Romam
 recessim. Non potui enim Pontifici optime de me me-
 nis operam et obsequium meum denegare. Anno illius
 quo in ecclesiam meam redij. Sic enim fueram cum illo
 papa quo ille mihi egregie fidem suam praesitit. Vrbs
 mundo post capta et direpta est: mee fortunae, et
 misfrigio, et tum quoque iterum in urbis calamitate
 desperierunt. Adhuc quis fuit locus, ubi aliquod
 apponenter studium, rem meam familiarem augendi
 et amplificandi? At ego dico, neq; tunc me, neq; unquam
 sis, neque adeo etiam post, aut pecunia, aut ueste, aut
 opere, aut lauatore aliqua supellecili ornatum instru-
 imus, sed nec desiderasse me ista confirmo. Stulte
 fuimus, sed tumen solutum animum ab his cupiditatibus
 more uide me iuuabat. Tantum annis illis decem, quibus
 in tua ecclesia commoratus sum, redditus annuos meos
 quamvis integros expendebam: ita, ut uertente anno, nec
 usita nobis quippiam, nec supererisset. Non enim ullum
 nupiam omnino coaceruande pecuniae studium me tenuit.
 Uerum sanctitate tua ad summum Pontificatus honorem
 uirginem sublata, secundo opinor anno ab ea accitus sum:
 dum, ut debui, statim ueni, continuoq; sum ab ea in
 apudimum ordinem s. r. e. Cardinalium cooptatus:
 am si iudicij rationem ipsa nouit. Evidet quod ad me
 uenit, nec meritis ullis, nec uirtutibus meis dignum me
 in honorifice eius iudicio, et tam eximio honore unquam
 elevatum sum. Quo etiam maior tibi a me gratia debe-
 tur et profici tanta, ut si uitam pro tuo honore dignitateq;
 priuilegiis, ne minimam quidem partem eius beneficij sim
 uisitatur. Accessit cum ego aegrotarem, cognossetq;

sanctitatis tua multis rebus me egere, ut suo illo excesso
liberali animo commota, magnificentissimum donum mihi
mitteret, presentem pecuniam satis grandem, et preterea
subsidium centenarum aurearum nummorum in menses singulae
ex fisco suo constitueret. Quia ego tam singulariter et eximi
benignitate ac liberalitate pene attonitus permansi. Atque
hic est locus, Pater Sancte, in quo ego aliquantum berus
qui tam duro et agresti animo tum fui, ut potius illud
honestissimum, mihi quidem certe opportunitatum, et
necessarium donum recusare. De quo etiam nunc rogo
deprecor sanctitatem tuam mihi ut ignoscat. Non enim
profectio aut peruersitate ingenij, aut moris natura
tumacia in id rusticitatis sum lapsus: sed quod deinceps
statueram, meorum sacerdotiorum fructibus dimittere
uere, nihil pecunie extraordinarie capere, quodcumque
aut undecunque unquam mihi obuenisset. Itaque confessus
illius meae sententiae retinere uolui. Quod sine reditu
sive perperam, certe nihil unquam postea sum affactum,
quod ad sustinendam molem huius tanti honoris, nihil
xilio esse posset. In hoc ergo statu meo, consilio ipsius sa-
cralitatem tuam quid me agere par sit. Si habuissetem ap-
cipio subsidia huic tuendo honori necessaria, nunquam
ab eius latere discessisse. Non inficiabor equidem, si
meum sit iudicium liberum, me hanc ociosam et libet
deditam uitam, omnibus honoribus et diuitijs antelacione
esse: sed amor, officium, ipsaq; cupiditas refringenti-
tie, affixum me tibi semper tenuisset. Nunc tenuimus
tunis, per exiguis facultatibus, re idonea nulla satis infre-
ctus, quomodo isthac ueniam, ne cogitare quidem possem.
Quod si tanti ipse me facerem, ut meam isthac operam
presentemq; autoritatem uel mediocriter utillem fore viderem,

tenuerit utique quoquomodo possem : nec indigna-
 tur si esset perficenda : nec famem, si esset patienda : nec
 amorem, si esset obeanda, pro sedis apostolice et tue san-
 ctae dignitate refugerem. Sed eum in tanto caetu pru-
 denterum, et doctissimorum patrum, mea opera po-
 impetrare futura sit, ego autem impotens omnino
 dimicandum istibuc sim rogo, oro, obtestorque sanctitatem
 tuam, uelut aliquando meorum difficultatum graviumque
 lumentorum aliquam rationem ducere. Si occasio dede-
 nit aliqua eius liberalitate, aliquibus subsidj ecclesias
 suaribus subveniatur, non expectabo dum accersar. Egomet
 in altero, meaque tua sanctitati ita adiungam, ut nulla
 temere ab eius conspectu et comitatu fortuna me unquam
 separata sit. Nunc si non uenero, cum iter nubi iam to-
 mper Italianam faciendum sit, inter tot notos et propin-
 quos, et ad eam urbem accedendum, in qua apparatus,
 impense, domestica onera, meis pusilli facultatibus plane
 inserviuntur sunt: spacio et equissimum animum tuum iustifi-
 can excusationem meam boni consulturum, nubique hic
 ueniam daturum. Quod si ad Consilium, si modo
 futurum est, accedere me oporteret, qua de re ad eun-
 tum Farnesium scripti, nulla barum rerum et difficulta-
 tum me impidiret. Nam et per ignotos liberum ac sine
 labore iter, et in Concilio frugilitas laudi potius esset.
 Quod sanctissime tue puto accurate esse considerandum.
 Nam si in Germania futurum est Consilium, uerumque est
 illud, quod a multis nuntiatur, mecum nomen apud il-
 le gentes non omnino esse contemptui, cum suspicer, ma-
 gis in sanctitatis tue, et sedis apostolice dignitatem, se-
 diorum hominum fore impetus, possem fortasse illibet
 est. Deo iuvante, idoneus ad prohibendum aliquid et

moderandum, si eò sponte mea uenirem, quò etiam
Cardinalcs, Galli præsertim, priuato suo nomine iuri-
cuntur. Sed de hoc, ut dixi, sanctitas tua, si uidebitur, cogi-
tabit: cuius uoluntati omnes meas rationes cogitationes
permitto. Ego quicquid sum, quantulumq; possum et u-
leo, Deo primam omnipotenti, eiusq; sanctissime Chri-
stiane fidei: deinde sedis apostolice et tue sanctitatis
mini, honoris, dignitatiq; deuoueo totum ac dedico. Quo
eodem officio multos doctiores, grauiores, prudenter
habitura est sanctitas tua: fideliorem quidem certi, et affi-
ciosem quoniam me, neminem. Deus sanctitati tuae
sua uota optataq; secundet. Carpentoracti, xii. Cada
Februarij, M. D. X L V.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I N A-
L I S P A V L O III. P O N T I F I C I
M A X . S . P . D .

Hodie cupienti mibi accedere ad sanctitatem tua-
coramq; illi dolorem meum declarare, quem exis-
domestico moerore et incommodo accepisse, qui ex-
sertim etiam ad me ipsum moeror, propter eximias po-
stantissime illius foeminae uirtutes, meaq; in illas et in
liberos obseruantiam, benevolentiamq; pertinere: in
hoc ita esset responsum, nolle sanctitatem tuam filiorum
et cogitationes suas interpellari: uisum tamen non do-
num est, hoc quicquid esset mei sensus et animi, ad ipsa
scribere, et quod presens non potui, id per literas episo-
re: ut hominis amantissimi, et tue sanctitati deuotissimi
officio aliquo fungerer. Quanquam hoc ipsum inspirat
mibi dubitandum esse video: utrum mercantiam trans-
uire uerbis, an constantie eiusdem, animiq; uirtutis gra-
lei

inibeam. Cum enim amissa tali filia, qualem tot & tam
 amissorum ornamenti preeditam, uirtutis, ingenij, humani-
 tatis, prudentiae, nostra non alteram extulisset etas, nos
 hinc die sanctitatem tuam maximo dolore affectam,
 & prope afflictam esse arbitramur, essetq; ei tunc di-
 uersis facienda: nihil ipsa tanto uulnere retardata, in
 omnibus se se dedit, obiuitq; ea, que ad reli-
 quam & summum Deum pertinebant: neque eorum
 alii, qui ab ea aliquid petebant, deuictauit. Talem de-
 signationem in rebus prestitum, uoce, uultu, sermonis ani-
 matus, ut miraremur cuncti, mutuoq; inter nos que-
 remus, quo nam telum illud abiijset, quod tam ualide im-
 aginatur in tum pectus à fortuna uidebatur. Sed profecto
 nesciebat, ut nullum sit monumentum nec animi, nec
 corporis, sapientia prestantius: qua sanctitas tua complu-
 nisti annos, socias, & adiutrice consiliorum actionumq;
 formis omnium cum sit uisa, non est quod uereamur, ne
 hinc uulneri & dolori carissima amissa filie cedat
 illa succumbat. Quod si tamen, que est & naturae no-
 strae infirmitas, & humana rerum uarietas, altius for-
 us in animo tuo iste insedit dolor, quoniam ut facile posse
 in ratione comprimi, uel ea, quam adhibere in omnibus
 rebus soles, sapientia tolli: putauit mihi esse faciendum,
 ut te quidem docerem ea, que melius multò ipse nosti,
 quia quicquam nostrum, nos omnes homines esse, ea con-
 siderantes, ut nullo habito delectu uel etatis, uel gene-
 rati fortune, in quemuis nostrum liberam habeat mors
 expostivam: neque in re que certa sit, de incerti tem-
 pti eventu queri nos oportere: si forte maturius quoniam
 apudiremus, accidit nobis id quod casurum omnino scie-
 lum. Cum in hoc precipue uis prudentiae maxima insit,

ut ad ea quæ incerta sunt, muniat se & preparet: in
bus autem certis, natura non prudentia, habeat domi-
num. Non, inquam, ut hæc & his similia multa com-
memorem: que sanctitati tue & longo usu, & doctrina nois-
ma sunt: sed ut tibi redigerē in memoriam, que nunc no-
xime instant, que aguntur, que premunt, hæc à me open-
coniuncta officio, meaq; in sanctitatem tuam piecum
suscepta: si forte animus tuus luctu impeditus, minus
nunc animaduerteret. Quod tamen in tanta tua sapientia,
tantaq; animi uirtute, minime est credibile. Sed nuna-
tacit in orbis terre perturbatione, cùm alienatis tot genti-
bus infensis multis regibus, dissensione de rebus diuinis & ho-
manis ubiq; ferè gentium excitata, atque commouit, su-
ta tota rerum meliorum in unius sanctitatis tue amante,
prudentia, consilioq; reposita sit: non decet profanum
animum, qui maximis vulneribus Christiane Republica
medendis atq; sanandis, Dei hominumq; consensu idoneus
qui preficeretur iudicatus sit, paruis ipsum iictibus formo-
cominoueri: & in quo Pontifice grauitas, & temperatio
& rerum omnium moderatio, sedem ac domicilium in-
stituisse uisa est: in eodem vulgares basce & quoniam
animi imbecillitates, non inesse quidem (non enim au-
ritas, nec mea unquam opinio huic uerbo assenfura est)
tamen tanquam insint, ab ignariis rerum commenato.
Quæ quidem commemoratio mibi sane quam molesta q;
Siue enim magno dolore (ut nonnulli predicant) afficiat,
non possum non propemodum æque atq; tu pro mea in
propensiissima uoluntate, & in illam mortuam benevolen-
tia dolere. Siue hoc ut cætera, moderate agas, & perfice
molestium tamen mibi est, summi Pontificis uirtutem si-
gulariemq; animi magnitudinem, in aliam ac debeat partem
ab imp.

disperit accipi. Sed ego, si recte noui, (ut mihi quis
davide) que sit mens tua, que totius uitæ ratio, que
intende seruandeq; gravitatis: et cùm considero te
qui nosse, quid à te expectetur, qui sit in te oculorum
annunti nostrorum coniectus, quim omnia à nutu tuo
genito pendeant: nullo modo dubito, quin postea-
quatuor et amori exiguum quid dederis, tantum
sunt, quantum et humanitas postulat, et ipsa plane
fons nequit recusare, ad pristinam tuam animi ma-
gistrum reuersurus: et omisis sis omnibus, que pos-
sunt et quorumlibet hominum communia, ad id quod
nisi singulare et proprium nempe orbis terre, et
omini generis tutelam, regimen, procurationem, ce-
lato redditurus sis. Cùm præsertim illi, quam lugemus
nos, nibil euenerit triste nec acerbum. Sed qua uirtute
dixerit nos uersata est, cùm et gratiam quis plurimum
uita, et ingenium quo admirabili erat prædicta, et
quibus egregie florebat, ad subsidium impotentium,
ad celam aidiarum et pupillorum, ad gratificationem
qui ad eius opem auxiliumq; configissent, semper
conuerterit atq; adhibuerit: eadem uirtute sibi ad
eternam fruendam beatitudinem muniuerit uiam: et uer-
te de domo in meliorem domum, sic è terris in cœlum,
De illam clementia excipiente, migrauerit: eiusmodi sobor-
is florum relicta, quā nostrū omnium spes atq; opinio,
natura autem nota iam atq; perspecta in plerisque excele-
ritate eximia uirtus, tali dignos matre, tibi auro suo iu-
nitos, nobis omnibus gratos et uenerabiles reddit. Que
enim Pater sancte tibi debent esse solatia doloris, firma-
tua animi, monumenta diuine erga te indulgentie et bo-
nitas, ut cùm hæc sanctitas tua meminerit, suisq; cogita-
tionib

tionibus proposuerit, referat se ad suam ueterem atq; per-
petuam firmitatem animi atque constantiam, quemad-
dum & nos precamur, & reipublice tempora impra-
requirunt & postulant. Vale. Romæ, VII. Calend. Ianu-
M. D. XLV.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I-
N A L I S , P A V L O III. P O N T.

M A X . S . P . D .

CVM multa sint indicia diuine erga sanctissimam
beneficentia, summaq; liberalitatis: tum nullum q;
præstantius, quam quod codem dono nunc Dei propo-
tionem familie tue, & publicam pacem ac tranquillitatem
est complexus. Geminis enim prænepotibus ex summis
imperatoris filia, & nepote tuo in lucem nobis editis: ab
didit ille quidem decus generi, ornamentum familiæ,
subsidium nomini, cuius recens hic partus perpetuam
quandam denuntiat: sed in tanto priuato sanctissimi
commodo, illa etiam maior in ipsius animo letitia infi-
det, quod omnibus iam suspicionibus penitus elatis, quæ
nos sollicitos aliquandiu habuerunt, communis Italiæ
& otio à Deo est consultum. Duorum enim maximum
principum sanguine in unum genus, unamq; prole
priuato, atque conflato, animos quoque corundem in
sensus confluere necesse est. Qui sensus, si tue sanctissimæ
consilia ualebunt, sicut certe ualitura sunt, ad tranquilli-
tatem publicam, ad quietem Italie, ad conservationem pa-
cis, cuius ipsa tutrix semper fuit, sine dubio spectabili.
Quare agimus quidem gratias prepotenti Deo, qui te
hoc tanto, & tam eximio dono est prosecutus. Facit enim
mea in sanctitatem tuam obseruantia, ut nihil tibi profet-

ne atq; per
quemadmo-
ra imprimi-
lend. Iunij,
R. D. I-
T.
natum qj
s proprie-
quilibet
summi
edit: ob
a familiis
petivitatem
litatis tu-
tum eti-
tutus i-
elis, qu-
italie pri-
eximorum
volm de-
s in manu
sanctissi-
tranquill-
onem po-
spectabili-
qui te
cui em-
prospero
tus et
fortunatum accidat, cuius non sim ego particeps.
Id agimus etiam ob eam rem maiores, quod cum tanto
beneficio, publici quoque boni beneficium coniunxit.
Hoc vero dubium nobis est, quin sanctitatis tuae letitia,
quae in illius animo ex hoc expectato atq; exoptato partu
meritoq; exorta est, bac re longe sit cumulatior: quod,
ingenio, et qua prudentia praedita est, uidet plas-
ter prospicit, suum hoc priuatum gaudium cum pu-
blicis omnibus esse coniunctum. Etenim habet obsides
in Republica duos duorum præstantissimorum Princ-
ipalibros, qui utrancq; nobilitatem in unum genus iun-
quique respondent pollicenturq; nobis omnibus, immotam
partem, securum otium, animorum concordiam Rome et
in Italia fore: quibus quidem munericibus nullum nobis à
Deo in hoc presertim tempore, accidere potest optatius.
Quapropter gratulor equidem sanctitati tuae, quod eius
mationes, commoda, Deo immortali cure esse intelligo.
In hac felicitate magis etiam illi gratulor, quod non est
suum communodium à publica utilitate sciunctum. Quod si
beneficia Dei immortalis erga te tanta iam sunt, ut videar-
ur mens hominis nihil amplius posse desiderare: erit
queque mea cura et prouidentia, ea que bene coepisti, de-
tuleris heresibus, de sedandis discordijs, de bonis mo-
ribus, castisq; religione in Christianum nomen, ordinesq;
professi ecclesiasticos reuocanda: ita gubernare, regere,
ducere: ut quoad homini fas est, par tot dis-
cretis et singularibus donis abs te gratia relata esse uia
deatur. Deus in sanctitate tua suam benignitatem
perpetuam conseruet. Rome, 1111.

Calendas Septembri,

M. D. XLV.

I A C.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS,

GUIDO ASCANIO SFORTE

S. R. E. CARDINALI,

S. P. D.

CVm tantum in te habeam fidei, quantum et tua pre-
sens probitas, et ad omnem egregiam ac prestans
magni hominis facultatem expectata uirtus habere me de-
tinetur: egoque pro amore et obseruancia qua te prosequor,
non me indignum ducam, cuius tu aliquam habebas et bu-
noris et uoluntatis rationem: his de causis adductus, suscep-
onus populo bosce meos tue amplitudini commendans.
Quos ego quidem uerè paterna benevolentia compluer-
proque eorum salute et commodis labore, etiam aliquo
acrius, quam pro meis. Sed sine uobis, hoc est, sine animo
optimo et sapientissimo Principe, et sine tua apud nos
autoritate et gratia, parum ipse per me prodeesse illis pos-
sum. Ita configiam ad uos necesse est: quos tamen non in
bito fore ad omnia que et aqua postulabuntur parafrime.
Atque hi quidem populi legatos ad Urbem mittunt, quibus
uocatis sibi peritis isthic rerum Pontificem edoceant, quibus
maxime rebus nunc egeat prouincia. Que quia
nullum granum incommodum patitur, quam ex iudeis
maximis privilegijs, concessionibus, beneficiisque
graniter hic uexant et populantur Christianos. Neque
lum cladem et miseriorem his populis afferunt, sed qui
transalpinas etiam nationes ordini nostro, et nomini, et
famam non mediocrem: quod te ipsum ignorare certosim.
Non enim ingenua tua mens, et uoluntas bonitate pre-
hanc tantam iniuriam ullo pactio ferret. Sed tamen quo-
niam tuum nome in diplomatis prescribitur, tuque uideri
esse indigne huius rei autor: non putavi alienum a fide mea

eop

ni officio quod tibi debere me intelligo, facere te de his
 misericordiis: tēq; uel monere pro etate, uel rogare pro
 fons tua in te obseruantia, ut hēc animaduerteres, ha-
 biens existimationis, et fame, ac dignitatis tuae ratio-
 ne: nec tuum nomen in re tam inhonestā interponi sine-
 vilis quid est turpius, quion tātopere suffragari Iudeis,
 iuxta Christianos: et eorum causa iur, equitatem,
 religionis, pauperum iniurias, calamitatesq; ne-
 saper! Cum præsertim pateat omnibus, et perspicuum
 esset, quod Iudeos efficiat tam ualde gratiosos. Ego,
 uno loci tantum faueo, ut non plus certe meæ, quiq;
 effero ipse de te, et ceteris sum autor eadem sperandi,
 nō in nobis collegio, et amplissimo ordine, magnum
 genitaculum et omni præstantem autoritate uisuros
 trahio ea abs te iaci iuente tue fundamenta, super
 non posset ampla dignitatis moles extrui poscit. Quas
 per hoc animo fretus, et liberiūs hēc ad te scripsi, et
 non dubito, te in optimam partem omnia acceptus
 esse. Extremum est, ut te orem, ut horum meorum po-
 poteris commodis et saluti tua benignitate et gratia fa-
 cuas, et suffragere: quod mihi à te futurum est rerum o-
 mnia gravissimum: Præstantissime omnium foeminarum
 ueritatem, quam ego in summo honore habeo, ac mirifice
 plurimam queſo dic mets uerbis salutem. Vale. Car-
 jonaſti. Prid. Non. Octobr. M. D. XXXIX.

JAC. SADOLETVS CARDIN.

GUIDO ASCANIO SFORTIA

S.R.E. CARDIN. S. P. D.

Ita littera, quam proximè à te accepi, quibus mihi de
 negotiis Iudeorum diligenter respondes: sic imago
 tota

tota uirtutis, ingenij, & probitatis tue expressa est,
ego, qui te mirabiliter diligo coloq; sepius in eam intrin-
mibiq; de eo quod iamdudum feci de te iudicio gratia-
tuas etiam atq; etiam literas, & in illis te absensem, am-
& benevolentia sim exosculatus. Video enim atq; per-
cio, quod mihi maxime in optatis est, id genus, canq; fu-
liam, cui ego omnia mea honoris atq; uite ornamen-
to accepta, non solum florere uirtute & prudentiu-
rum natu, eorum uidelicet, qui res summas adiu-
sed habere etiam in liberis & adolescentibus paratu-
tissimam spem, nihil eos à parentum gravitate & sequenti
esse defluxuros. Quod mihi, qui uobis non minus sum,
quoniam si ex meo sanguine effectis geniti: quiq; omnia
officia atq; studia uobis & laudi ac dignitati uestra-
tus addicta esse uolo: non sperare solum de uobis, sed
periri iam, & re ipsa nosse, iucundissimum est. Facilius
indicant literae tue, uerissimumq; dicunt testimonium, a
iusmodi tu ingenio, & qua naturae bonitate prelustra.
Sed haec & alias dicta sunt, & sepius, ut video, dicunt.
Quod ad rem ipsam & ad Iudeos pertinet, noli quod
existimare, humanissime Sfortia, me quicquam illius
rurum abs te ipso unquam profectum putas: nonum
integritatem, & ingenuitatem tuam: nec sum tu in
quis, ut cuiquam uitio uertam id, quod ab illius
iudicem culpa. Alios quosdam suspicatus sum, neq; unq;
cuis suspicor, ad suos, & sibi non insolitos quecum in
mine fuisse abusos. Quod cum in aliquam notam reales
tui honoratissimi, & mihi charissimi nominis: pro
amore erga te, proq; ea qua tuam amplitudinem prospex-
obseruantia, existimauit liberi tibi à me hanc suspicione
& querelam deferri oportere. Quare quem tu in me
litteris

werk somachum, aut quam tecum grauiorem dicat expos-
tum non intelligo. Scripsi equidem commotiore ani-
mo: uerum non iracundia adductus, que mibi nec admo-
derationis aut familiaris est: et in te certe semper exis-
tunt non inuidia solum, uerum etiam incepta: quo utroq;
am plurimum me abesse cupio. Sed meum animum mis-
seritatem mouerat corum, quibus non in pecunia et bo-
norum id esset aliquo modo tolerabile) sed in libertate
tempore, ab hunc improbissimo hominum genere quotis
in uicti uirilis uidebam. Porro quorum salus mibi
ad tranquillam parenti et pastoris est concredita, corum
uicinoribus et calamitatibus permoueri, mirum ne
naturam uideri debet? Et quidem scio obsoleuisse iam ma-
jori parte Episcoporum munera atq; officia: plu-
rio eis pofsum ex gregis cura negligitur: aliarum re-
mainerat ratio ducitur. Verium ego clara uoce pronun-
tiaque testificor, me nunquam fuisse, neque adeo fore de-
bet corum, qui hanc animi labem prope inexpiablem,
aberrant illam uitam ante conspectum Dei secum deduc-
tam uoluunt. Satis multis aliorum generum criminibus et
malis premor: ab hoc equidem crimine cauebo, quantum
diminutante potero consequi, ut qui meae tutelae et fidei
concedit, non corum salutis et commodorum maiorem
habet curam, quam meorum. Nec uero huius me animi
et sententie esse paenitet: tantam experior in bene agendo,
et in uirtute, atq; offici ratione ducenda, inesse uolupta-
tibus nosse non possunt, (crede mibi optime Sfortia,
ut ante longe iam prouectus, et multarum ac magna-
uerterum usi diu edocitus sum) non inquam nosse possunt
in animi letitiam, uoluptatem, pacem, qui spirituali im-
populi prefetti, omissa cura et diligentia consu-

lenti commendatitius suis, ad suas potius priuatas opes, et
 ad hunc externum splendorem atque fastum studia omnia
 conuertunt. Quorum quidem cunctorum exitus atq; egeno-
 si commemorare nunc uellem, id quod et uerè, et copiam
 possem facere: equidem uererer, ne ex expistola tragedia
 uiderer efficere. Quare ab hoc toto genere sermonis ab
 nebo: tantum te rogabo atq; bortabor, ut quam spem
 expectationem tuæ prestantis eximieq; virtutis, tuæ
 future summe amplitudinis nobis excitasti: eam in fua
 in nobis, et in ceteris omnibus, præclare semper ago-
 do, et uirtuti ac ueræ dignitati seruiendo, tueri, agere
 confirmareq; non desinas. Quod tibi futurum est (ut etiam
 dixi) in omni et fortuna, et uarietate temporum
 maximum, tutissimum, iucundissimumq; persurgi. Si
 ut reuertar ad Iudeos, quod illi ferri et sustinendi
 nos debent, fateor Christiane hoc esse humanum: qd
 ita nobis a sacris patrum decretis prescriptum. Qui si
 uilegijs etiam manendi sunt, ne afficiantur ipsi iniurio-
 niantur sanctis: ego in hac re magnopere repugno. In
 enim hominibus infensus sum, sed hominum illorum in-
 Vt uero ad inferendas ultrò iniurias, et ad circumven-
 dos, citeriendosq; Christianos, tot quotidie decretis imp-
 sionibusq; instruantur, atq; armentur: potest ne horum
 hominis rectas, et pretios ac pecunia non contumeliam
 equum esse arbitrari? Liberius tecum loquor, quanto
 peritem omnis omnino in hoc genere suspicione pro-
 dubito. Quid enim mihi tua probitate, moderationeq;
 spectuis? Sed habeo quos timeam, quos etiam faciliter
 designare, quam exprimere oratione possum. At nos
 iam inueteratus es, talibus Iudeos uilegijs ornando
 fulciendi. Scio, et noui: ueruntamen idem ego et uero

s' opes, et
 dia omni-
 atq; casu,
 copie
 tragedia
 tonis dif-
 spacio
 atk, tuq;
 am in fca
 per ag-
 ri, augen,
 est (ut dicit
 tempore,
 fugia. sed
 dinter quod
 inquit: de
 Qui s' p
 inimicis
 augno. Na
 orum mi
 curcum
 eth comp
 e hoc ill
 iorum tu
 quod te
 us e' c' m
 ione oppo
 situs am
 At nost
 ornati v
 y video.
 scio,

fin' propter huiusmodi morem, aliosq; malos similes, or
 buste populos, et provincias iam per multas, ab istius
 sculae sedis nomine et fide defecisse. quas utinam ceterae
 inserviant, quod ne accidat, parvula modò aliqua muta
 tione principium facta, uebecmèter cogor pertimescere. Sed
 n'pius de bk. Ego si in meis literis, aut prioribus, aut in
 legiis nunc scribo, aliquid insit dictum inconsideratus,
 non animo tuo minus accidat gratum: peto a te, mibi ut
 quis. Non enim animo laedendi quempiam, teq; omnium
 quis, quem incredibili quadam amore est plane optima
 posse profequor: sed studio subueniendi meis, quibus
 inserviant necesse studinis vinculo obstrictus, liberius
 tuus cogit scribere. Quae libertas si imprudentia ap-
 plaudiat, non obstante quin ita appelletur: dum ea cum
 p'm, et cum pastoris boni officio intelligatur esse cohe
 rentia. Et si me quidem natura bonitas ut confidam facit
 impres et postulationes a te in meliorem partem ac-
 quisuisse: qui mibi liberalissime rescribis, te et datu
 m parte operam, et apud Pontificem Max. curaturum,
 quidam possit, et cauti' cum ludicis agatur, quoniam
 id est alium sit. Quam ego tuam promissionem in earum
 misericordia repono, que mibi charissime et incundissi-
 se sunt. Non enim ea solian mibi spem facit, forte tua ope
 et assistente populi meis melius consultum: sed eadem id
 informa, quod ego de te et sentire et predicare libenter
 sis, magnum in te nostro ordini ornamentum, magnos
 et fructus aliquando ad Christianam Rmp. esse ventu-
 m. Quorum virumque nobis ut ex sententia enieriat, et
 operam dabis, et ego Deum assidue obsecrabo. Sed
 in hac tamen. Meum erga amplitudinem tuam studium,
 tuq; gratias omnis tuos uoluntas, bonosq; præcipuis

in lectissimam omnium foeminarum matrē tuā, perpe-
nubis constabit. Vale. Carpent. Prid. Id. Ianu. M. D. 21.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS

GUIDO ASCANIO SFORTIA

S. R. E. C A R D . S. P. D.

ET si acceperam iam pridem à te literas, quibus nihil
grificabas, negotia huius prouincie, quā pertinet
Iudeos, ita per te confecta, easq; Iudeis esse uidenti legi
impositas, ut nihil iam nos postbac, quod hoc nomine posse-
mus iure conqueri, habituri essemus: tamen in mem-
oria, quam ex eis literis cepi, letitia, aſſidueq; cognitio
tue uitutis, que mihi in animo semper infixa est, alii
ad huc nihil rescripsi: non negligentia, ſed ualitudine mor-
datus. Nam cum tue eſſent eo tempore mihi allata litera,
quo contigit ut minus belle me haberem: poſta uero quā
meius mihi eſſe carpit, eſſet iam in expectatione bene-
xum reditus, qui barum rerum agendarum cauſe Roma-
niſi, de ſuo iam ex Vrbe diſceſſu literis ſignificari, an-
modiſimū duxi eos ante audire, quā ad te ſcriberem: Quā
ut tandem adueniunt, ad V 11. Calend. Julij, omnibus in
expositis quas in Vrbe geſſerāt, diplomaticq; prolati, p-
ibidem obtinuerant: maximas apud ſuos ciues grau-
erunt: Primum Pontifici Maximo, cuius iuſtitia, clementia,
ſapientiam, ſummis in coelum laudibus extulerunt: Deinde
tibi, quo uno autore adiutoreq; potiſimo perfectum offri-
cerunt, multis & otrā nitentibus, et pro Iudeorū cauſa
ter pugnantibus, ut aduersus equum atq; bonum, conu-
comoda et ſalutem Christianorum, nihil Iudeorum qua-
tia, nihil importunitas, nihil pecunia, nihil promiſio domi-
rum largitioniq; ualeret. Quā ego laude tue innocētē
riſimeq;

nunc nitat, ista praesertim etate tua. hisq; hodiernis
 annis, omnium honoribus atq; fortunis onge anteponen-
 do iudico. Itaque tibi credas uelim cum magna uoluptate
 queri, legatus talis commemorantibus, ex letitia & gra-
 tia meorum clivium, quos, uerè dicam, patrō animo
 & Christiana charitate amantissime complector: tum il-
 lenti etiam magis ad nouam quandam & singularem
 mihi ualuit: quod te in cuius amore & be-
 uentis ardens sum, quem colo atque obseruo, habeoq;
 super in intimitate mēs mibi propositum sensibus, iustissi-
 um uicibus gloriam consecutum, non solum aequitatis &
 uirinitatis, sed singularis etiam constantie, eximiisq; animi
 uirtutis. Etenim quid uel in bona ratione firmius ea mente
 & uirilate dici aut cogitari potest, que honestate sibi
 ipsoq; proposita, nullis hominum artibus & machinis
 modo sensu se dimoueri passa est? uel ea iracundia &
 passionē animi generosius, qua tu iure optimo invenis,
 ut interpretationes & additamenta, qui diplomatis sen-
 tientias ad communodium Iudeorum detorqueri ualebant,
 alio sumpto oblitterasti, omniaq; ad splendidam & ue-
 ter rationem redigi uoluisti: cum tu homo adhuc adoles-
 es, fortune quidem munericibus insigniter ornatus, sed
 uerbo bonitate ingenioq; ornator: scenum morbos & ui-
 li, imprudentia corrigeres: nec uirtutis tuae lumen alio-
 nū in aliis commaculare sineres. Ac, ut de ipsa ratione
 usq; diuidi loquamur, si maioribus nostris, sanctiss illis
 uirtutis uiris, noī solum uerū pietatis & religionis testis
 sunt, sed etiam doctrine & summe sapientiae tribuimus:
 uerbo legibus illis, quas de Iudeis illi cōstituerunt. Quod
 lue sint preterea amplius Iudeis data, cōcessa, permissa,
 sicut ipsa se ostendunt quibus ē radicibus nata sunt: cum

perfidiam sit apud omnes, non fuisse illa equitate impetrata: sed ne scio quo pacto, occultis certis artibus, et cum quam cuniculis obtenta. Quid est, quod isti tam diligenter exquirunt mala iura Iudeis, qui in Christianis opima predata, et profligata lacere patientur? Neque unius ego sum, qui ad antiquam illam continentiam, severissimamq; rationem redigi omnia contendam oportet, plane enim intelligo hoc contrarium esse temporibus: ne facile mores nostros posse pati id quod plus diuinum in quoniam humani contineat: ideoq; Dei misericordie amplior apud nos est locus, quod delicta seculi etiam anteriora existunt. Sed tamen modus omnibus in rebus, et modestia, quedam seruanda est. Si sit dandum aliquod Iudeis, semper ita detur, ut ne aperte Christianorum commoda oppugnemus: ut pupillos, ut vidum, ut bonos rusticos et simplices, ceterosq; item, qui cum labore corporis uictum sibi, et liberis, suis manibus querunt, uel egestate uel inscitia paratos decipi, ab eis in insidijs et circumscriptionibus custodiamus. Et si hunc cum quidem optatum serum iam est: sic enim omnes bec genera hominum opresso hic atque obruta et latrum sicut, ut nisi subsidio fuerit tua uirtus, et Propterea optimi sapientia, pecuniarum Iudeis debitorum actione sine maxima clade et uastitate totius prouocari fieri nullo modo possit. Quanquam et tu bone expensis malis prouidisti: et nos ad eundem Dominum et patrem, non modo nostrum, sed totius nominis Christiani configiemus, ubi res postularit: cuius ueritatem atque iustitiam in his ipsis curandis debitis agimus prouincie uulncribus paulo ante experti sumus. Nunc cum res hoc tempore in optimum locum per-

qui maximi beneficio, et tuo simul adducta sit: pos-
pugnasse, dignoscere multas ob causas quorum magna
litterarum ratio, vel ad remunerandum eorum fidelita-
tum, vel ad uentre benignitatis exemplum, quo quidem
amicissimis undique huic regioni maximas nationes com-
muni necesse est, opium ac liberalissime a uobis sit
admissum: reliquum est amplissime, et mihi omni ra-
mificatione Sfortia, ut que bene acta et constituta
fuerint, illa apud uos cuiusquam machinatione labefacten-
te, tan forte non paucos, qui Iudeorum pecunia con-
cessi (nulla enim alia potest subesse tam iniquo patro-
ni causa) hec ipsa, qua per uos nobis concessa sunt,
uenerire: non solum obliquis uis, sed inter-
actione recta, et palam: onera et tributa Iudeo-
rum exponeutes, eaq; uerbis et querimonijs adaugen-
tes, que avario Principis ab illis inferuntur: que deca-
ntur, nisi habeant ipsi creditarum pecuniarum suo
diam exigiendi facultatem, Iudei nequaquam pos-
sunt annos uestros non splendore honestatis, qui
quis praecepit semper debet ualere, sed utilitatis
uiri mentione commoueant. Quos contra dicendum
est, Iudeos in his regionibus abundare non pecunijs so-
lo, sed agri etiam, et prediorum, et horum bonorum
in queloco moueri non possunt, esse ditissimos, que
huius publicum principis tributum persoluendum abun-
dit facilius. Ad priuata fortasse tributa nonnullorum,
uisferia illiusmodi est exactio, que ut cum iniquitate
timoria impune fiat, siccirco ille clam aliquibus sup-
ponitur pecunie. Sed ne haec impresextia uerbis plus
disputemus: illud a uobis petimus, quod aequissi-
us est, si quid forte aliquando uenerit in controuer-

stam, resq; aliquis rescindi aut commutari petuit ser-
 rit: ut uos meis ciuibus uocatis, locum illis quoque suis in-
 tande cause præbeat. Quanquam non haec nunc ab
 modum nobis pertimescenda sunt, te patrono et defini-
 fore rectissimi iuris, qui et in præteritis rebus tue opu-
 me mentis dedisti documentum, et de futuris suis et
 eadem confidamus. Nam per Deum immortalis, sum
 excellens aliquod consilium, et magnam quandam so-
 pientiam querere studuissimus, que his populis ratione
 sua expediende salutis ostenderet, qui potius maiorem
 quam in teipso reperire? Si fidem, uirtutem, offi-
 ciam, integritatem, tanta ea in te cluxit, tamq; illud in
 causa declarata est, ut laudis tue splendor, non causa
 iam Italie terminis, ad nationes exteris progrebat.
 Quorum quidem alterum in tua ista sententia absurda
 ualde est, alterum in his moribus. Sed ut hec missi su-
 mis, aut in aliud tempus ea rescriuemus: ego de meo o-
 te officio pauca tibi exponam. Iandudum enim est quae
 fortia, cum de indole tua et spe prestantissime uia
 preclarum iudicium feci: porro ea mihi de te quae
 magis duplicatior opinio. Non enim iam initia in le-
 tutis, sed uirtutem ipsam intueor, et quidem expressa
 atque perfectam omnium bonarum artium et patiu-
 neamentis, que uerum tibi honorem et ueram digni-
 tem semper allatura est. Nam opes haec, et dinitie quo-
 tra nos sunt, si animus intius a bonis artibus vacuus
 nihil omnino ad nos pertinent. Una, et sola est uita
 integritatisq; possessio, que nos faciat beatos. Quae
 iam adeptum esse, in eiusq; possessione consistere, et go-
 tulor tibi, et pro tanto erga populos meos meritis
 gratias ago: quas ut aliqua ex parte aliquando refragauis

anubi magnopere uidendum & cogitandum est. Nos
tempore meſſe concilium totius prouincie conuocaturi
ſunt, neſtris beneficia in medium co. in omnibus pro-
lari: quo tempore dabitur à me opera, ut quam ad rem
leges ſuapte natura & sponte propenſe ſunt, meis
admoniti bortationibusq; excitentur, ut non obſcuro
nent diquo indicio eorum grata erga uos uoluntas, &
neiſt accepti beneficij appareat. Vale. Carpenteracti,
bis Horus Iulij, M. D. XL.

IAC-SADOLETVS. S.R.E. CARD.

MARCELLO CERVINO EPISC.

Neocastrenſi, s. p. d.

Quoniam mihi à meis eſt, te Pontificis Maximi benefi-
cium bonorum consentiente letitia, collegis meis
mifum patribus libenter prompte q; ſententiis dicenti-
bus cum ordinem cooptatum eſſe, qui maxime iſtam uitia-
m, prudentiam, integritatem, que in te eſt, requirit &
piled. Quo ego nuntio ita quiaſſus ſum, ut si germanum
fatu meum codem honore eſſe affectum cognouiffem,
in uirum ad me gaudium peruenire potuerit. Fauo enim
utri: & ſi quiquam eſt, qui probos & doctos uiros ad
laures & publica munera prouebi laetetur, cum ego me
diuifitor. habeo enim arctam, & habui ſemper, cum
inſtitudinem: nec plus ualere apud me ſentio ſan-
guis coniunctionem, quam uirtutis. Qua cum tu ex mei
in iſtio egregie ſis prædictus: cumq; tui mores, pu-
er, ingenium, grauitas, ſemper mihi ſumme placuerint,
quod etiam illuſtriora ſunt, quod artuum liberaliſima-
cognitione & scientia ſunt ornata, non potui non ma-
jorat, & epifcoporum ordini gratulari, & Pontifici

Maximo, Farnesioq; nostro, clarissimo & spectabilissimo
iuueni agere gratias, qui talis virum ad Christianam
ligionis gubernacula induixerint: cuius similes quam mu-
tos si haberet nostra etas, non tam gravi infamia atq; obli-
upud omnis fere nationes sacerdotum nomen laborarent.
Vides ipse profecto (potuisti enim iter faciens multa
gnoscere) quanta in inuidia simus apud omnes, quando
le quisque de nostris moribus sentiat. Cui quidem incom-
modo remedium est opportunissimum, si praeficiantur
ecclesiarum administrationi, qui ad eas gerendas non co-
piditatem questus, nec popularem pompon & iubil-
iem: sed fidem, sed iustitiam, sed religionem agant.
Quod quidem Paulus tertius Pontifex maxime
quos ego nouerim, Pontificum effecit. Est enim sanctis
caelum tollenda iustissimis laudibus praestantissimi
Pontificis virtus et voluntas. Tantum cuperem, ut quod ip-
per se se facit, ceteros quoq; qui habent nominandi su-
tam, agere idem, atq; obseruare cogeret. Sed ergo iste
paulisper digressus sum, ut intelligas Marcelli mihi da-
ribuisse, quod in negotium, et quam in curam suis vocat
quam splendidam, quam amplam, quam difficultem (de quo
tempore) ex pene inusitatam: et si non eges tu quis
cuiusquam admonitione. Veruntamen amor in te mea so-
cipercere me partes benevoli certe, si minus necessarii au-
toris coegerit. Sed quod extrellum est, ego et tibi inquit
bonori, quem iampridem meritus, nunc demum adeps
et ecclesie tue Neocastrensi, que tam spectatum pri-
dem sit nacta, ualde ex animo gratulor. Deumq; oportet
ista res uobis bene feliciterque cueniat: tuq; maioribus quo-
tidie honoribus dignus existimere. Quod quidem suis
perfacile tibi crit, qui ex probitate, et prudentia inno-

Non enim qui te amamus, tue nunquam laudi dignissimum est. Quandoquidem sanctis honestisq; consilijs, infideliis confidimus semper futura, Deus, et fortuna, utrumque amor assidue suffragatur. Vale. Carpente. x.
An. Octobris, M. D. XXXIX.

HIC SADOLETVS S. R. E. CARD.

HIPPOLYTUS ESTENSI S. R. E.

Cardinali, S. P. D.

Potiusq; nuntium accepi de amplificatione dignissime, teq; in ordinem amplissimum s. r. e. Cardinalem regno omnium consensu cooptatum esse cognoui, non copi ex isto honore tuo uoluptatis, quantum et uirtutis, et mea perennis, ac meorum omnium, ab ultioribus maioribus penè nostris in familiam tuam obseruitur, et fratrii tui clarissimi Principis aduersus me benevolentie postulat: cuius ego ita multa signa amoris erga te vide, ut ei me deuinclum non mediocriter putem. Massime porro illud mee in te obseruantie et uoluntatis uolum, quod sub ditione familie uestre omnes mei seruati, et educati: neque solim hi qui nunc sunt, uerius antea qui fuerunt, et suam ipsi fidem constanter et integre uobis praestiterunt, et a uobis ciuilibus sepe lumbis et premijs, uirtutis causa sunt honestati. Quamq; acceptitudinis memoriam et uetus statem sanctissime uirginis conferuandam esse iudico. Atq; huius mei animi cum Alij pater tuus optimus esset testis, si uiueret, cuius temporibus, quantum salua fide mea mibi licuit, omnibus uicinitate rerum nunquam de sui: tum fratrem tuum arbor non levia mea huiusc uoluntatis signa indiciaq; impexisse. Sed hactenus preterita. Nunc quod huius est temp

temporis, cum tua virtus & nobilitas aditum tibi prefla-
tissimo in honore, ad tuam declarandam animi magnitudi-
nem, eamq; uoluntatem, quam erga Christianam Rempub-
babes, aperuerit: que quidem Respub. si alias unquam
cum maxime tempore talibus & uiris, & subfidijs esse
primum gaudeo, tibi oblatam occasionem, omnibus ob-
dendi, quo e genere, quaq; ex disciplina, hoc est, quibus ex
fontibus honoris, uitriutis, nobilitatis, ad commendationem
bominum, famamq; processeris: deq; eo tibi, & generis,
nostraeq; communi patriæ uebementer gratulor. Deinde,
polliceor tibi atq; confirmo, me in tua colenda amplia-
ne, ea semper officia tibi praestitum, ut nunquam in
tui cupidissimum atq; obseruantissimum sis iudicium. Et
quoniam diuino quodam consilio in eandē Respub. gentilis
societatem ambo uocati sumus, si tu ad capessendam Rmp.
senatoriaq; munera obeunda dare te uolueris, quod non
imprimis à uirtute tua expectatur, estq; in nostri ordinis
bominibus ab Deo omnipotenti precipue proposuit, &
sententij in senatu dicendis recte & fortiter publice sive
consulamus: promitto me tibi in ea ratione gerendis
ris ita assiduum comitem futurū, ut praeceunie semper pu-
dentia & uirtute tua, te mee quoque societas, & opus
in Rmpub. uoluntatis nunquam paenitet. Vale. Co-
storacti, M. D. XXXIX.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A R D.
P E T R O B E M B O C A R D I-
N A L I, S. P. D.

Pvto esse iam maturum aliquid me ad te scribere:
gratulandi quidem causa, nam et si tue dignitatis
plificatio mihi & que grata & incunda accidit, atq; accide-

mibi, quocum namine optimo Pontifici Paulo tertio
et dignitatem factum esse confiteor: tamen quoniam
misi in ea, que puram et liquidam laetitiam ad nos
potest non finant, ego ex mei animi senectia de tuo sensu
jucundus, statui illo gratulationis munere mibi superficiam
esse, etiam si fuit cause cur nullas adhuc ad te lis
miserim, quod nesciebam quo me potissimum uti ar-
poteremus. Nunc dimissa mentione tui honoris
quoniam (quem tamen honorem Deum tibi et diuos or-
bis nomen nolo) fraterno nostro more atque instituta
inquit exarare constitui. Ex quibus nosse posses-
sunt, berereque mibi in animo perpetuam memoriam
liberum. Nihilque mibi magis in operatis esse quam ut te
conveniens ualentem in omnibus partibus audiam saltem,
non ut mature quam ego cupissim congrederi, et de
tempore cordam alloqui contigerit. Nam ego quidem
temeraria et penuria earum rerum omnium, que ad
me pertinet, quo incommodo audio Italiam, et ipsam
Urbe premi: partum domesticis meis difficultatibus
impeditur, (ut ea tantum commemorem impræsentia,
prosequitur mibi in his locis consistendi afferunt) in ita-
lione anno transire non cogito. Quod hactenus quidem
necessarium est, quod multorum amicissimorum et sua-
morum hominum familiaritate atque coniuictu, mibi co-
mincerit, atque imprimis tuo. Nuntiatum enim mibi est,
tempore quoque tempore ad Urbe prosectorum esse, atque
in diuinum mansurum. Qui certe si adessem, et tua
Urbem consuetudine ipse fruerer, et tibi quoque ex me
desoluptates darem. Nunc banc aegritudinem animi
tamen commodis, que mibi hic multa nec iniucunda
affert: prescritum his que capio ex optimarum ar-
tium

tiam studijs, que me sola abhuc detinent: delectationibus ceteris aut consenscentibus omnibus, ut penitus iam extinctis. Quanquam quod ad suavitatem amicitie et familiaritatis attinet, multorum mibi amicorum uicem profatur uir clarissimus Polus, qui apud nos complures iuris menses: quo homine caue mi Bembe quenquam existimauit dulciorum in congressibus, aut fideliorum in confi-
aut sanctiore in omni parte uite optimisq; moribus uiuere: preterea summe ipsum doctrine, sumusq; inuisi. Sed quid ago? tibi ne ego cum laudo, qui tibi ipsius uotum est, quam mibi? illud affirmare possum, hoc illis sermones mibi etiam gratiore esse et iuiciores, plus magna copia et uarietate rerum, de quibus colligimus, sepe nobis de te in loquendo incidit mentio, in qua uiam commorari solemus, Privilo prescritum tuo matutino copiam sermonibus suppeditante. Florebant nrae humanae a te, tamq; liberaliter tractari, gratissimum est. Ego illum iuuenem non mediocriter diligamusq; spe sum, fore cum huic seculo et suis temporibus orato. In quo tua quoque lans non minima futura es, quia domo tua atque ex disciplina, tale ingenium prodeatur, tunc tibi sepenusero apud me per literas agi plus. Quare cum tibi ne commendo quidem, video enim nisi esse id necesse. Hoc te scire uolo: quicquid in eum condicis et benevolentie tue contuleris, id me existimauit me abs te collatum esse. Vale mi charissime Bembe. Co-
pent. v. i. Idus. Septembris, M. D. XXXIX.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A R D.

F E D E R I C O F R E G O S I O C A R D.

D I N A L I , S. P. D.

Primi

primo illo nuntio, quo te, quanquam absentem ex totius
regni ignarum, preclaro tamen Pontificis Maximi
laurea & dignitate iudicio, magnoq; consensu bo-
num omnium, in amplissimum ordinem S. R. E. Cardin-
alium nuptiarum cognoui, ceipi equidem eam uoluptatem,
quoniam nostra coniunctio, & insignis ac mutuus inter
nos postulabat. Sed uere dicam, in ea animi metus te-
stigiatione, maiorem duxi rationem meae com-
munit, quam aut utilitatis, aut dignitatis etiam tuae.
Non quidem ipse, pro tui nominis fama, & multarum
reipublica celebritate uirtutum, que in te eluent, non
dilecti afferre atque addere uidebatur ista honoris
etate ergo aerò, qui talem collegam esse nactus, so-
nus consilijs, coniunctum olim quidem in uita & in
coniunctionem in Repub. omni laude uirtutis prudens
in pugnare, charissimis tecum constrictum summa
benevolentie uanculis, non potui non efferti maximo gau-
sum tuum identidem ipse tecum, spem fruendæ tuae
prospere confuctudinis, qua mihi quoniam neq; dulcissimus
fuit, neq; honorificentius, aut restitutam mihi des-
ertere ostentarem esse. Video enim, si ita res tules-
sem ad Urbem omnino sit redundum, habiturum
te familiaritatem quidem eandem quam prius, uilla
tuam in eo genere maiorem, quod te optimorum in
luminosiorum non tam comitem, quam ducem habiturus
sem. Quod utrique nostrum hoc etiam arbitror futurum
te inueniū, quod habebimus magnos viros, omnique
principiis uirtute & religionis studio, integerrimos orna-
tissimos Cardinales, Contarenum, Polum, Bembum,
magis multos, qui de Republica optimè sentientes,
Uxorium concordia & suauitate conuictus nobiscum

con-

coniuncti erunt. Hec igitur erant, que primo illo tubo-
naris nuntio ego cum animo meo tacitus agitabam, no-
tam de te, quim de me ipso cogitans: qua quidem cogi-
tione non mediocriter oblectabar. Tibi autem ipsum
tum subito gratularer, illa res efficit: quod statu-
mibi prius expectatum et factum esse, et iudicium tuum.
Anceps enim animi eram, neq; certum babebam, quid est
ficiens. Memineram enim superioribus comitiis, quoniam
nos adlecti in senatum fuimus, te uel reconsasse quoniam
modo honorem eundem istum, qui ad adipiscendum fu-
isset tibi fuisse: uel certe non curasse. Quia ex re eius no-
gnam te laudem consecutum intelligebam. Sic enim tu
omnes iudicarunt, te magnitudine quadam animi poti-
tum prope singulari, plus in te ipso et virtutibus tua-
bus, quam in externis istis insignibus repositum puse-
Nunc mutata tota ratio est. Ut enim magnitudo animi
negligere honores: sic nunc oblatos ultrò repeller. Et
Pontificis optimi liberalitatem aspernari, superbiam con-
extitisset. Quam te uitasse offensionem, et Dei incita-
ni, ac Principis uoluntati non restitisse, et mea, et in
et Christianae Reipublicae causa uehementer gaudia
nunc tibi gratulor, idq; ago ex animo anuicissimo. Et
credibili cum letitia: ferò fortasse, si dicrum et tempore
ratio sola putetur. Sed huius tarditatis culpan infun-
tas mea ualitudinis sustineat, que me perdiu deinceps
uti fungi ipsem officio scribendi non possem. Nec
men in gratulando ero longior, quando nec tibi id
quis, quam Reipublicae est tribuendum: ex tu etiam
tacente animum probare nosse et perspicere meum pati-
llud, quod ad priuatum meum erga te officium pertinet,
libetius commemorabo. Ego cum te amavi semper, omnia
bona

lure et obseruantia dignissimum duxi: tum tuis pluri-
m beneficj affectus atque ornatus, cui plus debere me
confiter, quam tibi, habui unquam neminem. Non enim
dum sum perpetue tua erga me liberalitatis, et contu-
lq olim nostri: quo tempore domus et familiaritas tua
uniuersitatem bonori mibi fuit, quam commoditati. Quarum
unum memoriam conseruo, et gratissima mente pro-
fici. Taliit autem posteriorum temporum fortuna, ut dis-
tincti occupationibusq; distracti, frui suauitate nostrae
amicitiae non possemus: cuius nunc repetende ac re-
quide spes mibi est oblata. Que si mibi, ut cupio atq;
ut, si ex sententia processerit, perficiam profecto, ut
nunc obseruantiae, summiq; amoris, tu fructus eos per-
que, qui maxime uestra amicitia et tua amplitudine dis-
picio, precipue a me debiti sunt. Vale. Carpentoracti,
ii. Calend. Maij, M. D. XL.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARD.
GREGORIO CORTESIO
ABBATI S. P. D.

Fratris nostre amicitie, qui ex usu et congressu quo-
rum, communicatione q; sermonum et cogitationum
percipi uberrimus solet, fuit ille quidem nobis
et rerum uarietate et temporum interruptus:
in simili et uoluntate, et natura, dissimilitudine qua-
rum curarum atq; actionum, et longinquitate regionum
sibi disiuncti. Sed tamen et tua eximia uirtus, pre-
sumptuorum artium scientia, te animo meo presens
sempre constituit: et amicitie fides (sicut ego mibi
ipso) item me tuo: ut si absuimus corporibus, an-
nus proximi, copulatiq; fuerimus. Ac nunc tanto
I interual

intervallo literarum inter nos factio, quod propter consue-
tudinem ad te scribam, ne forsitan mireris, ratio tibi a me
mei facti reddenda est. Ego te, Cortesi optime, et doctissi-
me, cum tales iamdiu uitrum esse cognovissem, qualem es-
tines existimant, omnibus ingenij, humanitatis, doctrinae
ornamentis praeditum, amare cœpi ab initio non mediocri-
ter: nec communis illo, quo omnes bonos diligimus; sed pa-
cipio quodam, et singulari amore. Quam animi mei pri-
pensionem erga te, secuta aliquot locis inter nos, brevi
quidem illa, sed iucunda congressio, confirmauit. Neque
uerò postea memoriam unquam tui, quamquam absens, in-
termisi. Sed quod usu uenire interdum solet, ut accidet
res occasionesq; nonnullæ, quibus ad acriorum amicorum
absentium recordationem animis commoueat: ille mihi
nunc contigit, aduentu ad nos, uel reuersione poissim, An-
tonij Florebelli nostri. Quem et ipsum doctissimum in
ueniem, mibiq; carissimum, ciam per se libentissime induc-
tum accessio ad eam uoluptatem, quam ex eius aliis
cepi, non exigua fuit, quod is de absentibus amicis ac mem-
sarijs meis, ea que scire cupiebam, exposuit mibi omnia:
quibus multus de te nobis sermo, isq; iucundissimus. Fau-
bat autem et conditio temporum, et necessitas non
communium: quas bodie uidemus in grave discrimen
ductas, ut in percontando de te diutius commorarit: pe-
tim id mibi sumens ad animu solatium et oblationes
partim, in eam solicitudinem atque curam, quam proba-
pub. capio, conuertens et referens. Ac mibi quidem
magno meo et penè intolerabili dolore, quem ex Federico
Fregosij, utriusque nostrum, ut tute satis, amicissimi, sum
præterea et singularis uiri ac Cardinalis, morte accepto-
ram: non mediocris leuatio erat tuarum insignium uitio-

sed, & natus inter nos benevolentiae commemoratio.
 De Repentis ita cogitabam, cum ea tali suo tempore, ex
 nisi uiri interitu grauiissime esset affecta, debere nos
 uos, qui eam saluam & incolunem esse cupimus, dare
 quae, & elaborare pro sua quenque parte, ut ad ipsius
 genitula iij adnoueantur, qui ferre illi opem, & sub-
 mis periclitanti possint. Quo quidem è numero tu
 us semper aptus, tum hoc tempore præcipue præstans
 animi iudicaris: cum reliquis tot iam luminibus ex-
 istat, dñeas uirtus, & doctrina, & integritas tua.
 In quo & cogitationibus excitatus, præter & meam
 quan expectationem, ut ad te scriberem adductus sum:
 memoriam tui & benevolentiam, tanquam obsoletam
 memorem, que semper apud animum meum incolumis ser-
 uat: sed hoc recens tibi consilium meum scribens, qui
 ueni, & statutum babeo, curare atque eniti, quantum
 uero, ut ab ijs quos penes est potestas, tui honoris ra-
 tio & utilitas simul Reip. habeatur. Hoc si in urbe & cu-
 ri presens adessem, agerem fortasse accuratius & uigi-
 lis. Nunc quando absurum longè gentium, sicut ipse per-
 ficit in contendan tamen, ut mea mibi teste animi con-
 scia, quem ego omnium rerum facio longè plurimi, nul-
 la in officium, quod sit uel amicitie uel Reipub. debi-
 tur, pretermittatur. Tu interim, ut ualeatudini ser-
 uum, saluumq; te nobis conserues, & Irido-
 rum Clarium tuum, hominem docti-
 sum, uirumq; optimum,
 meis ut saluere uerbis iu-
 beas, abs te peto.
 Carpentoracti,

I A C. S A D O L E T I

S. R. E. CARDINALIS,

E P I S T O L A R V M

L I B E R X I I I .

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A R D.

G A S P. C O N T A R E N O S. R. E.

C a r d i n a l i S. P. D.

O L V S collega noster, optimus ap-
pliſſimus vir, digniſſimus illa fortuna in
qua erat natus, nō bac que nunc illi obſtu-
graui terq; infesta eſt, iter faciens in Hispaniam,
Carpentorachte ad me diuerit: ſu-
mibi aduentu cum non mediocrem dolorem, tum magis
etiam attulit uoluptatem. Videre enim ex aſpicere bonum
eum, quem ſumme diligo, et affari preſentem, quoniam deſo-
tem deſiderare ſum ſolitus, inſigni quadam letitia me aperit.
Audire autem ex eodem acerbos familie ſue caſus, et non
liſſimam immanitatem teterrimi Tyranni penè extinctam domum
intelligere, ſanè uſq; eò mihi miſerum et crudele uifum,
ut niſi eiusdem Poli, cui erat illa calamitas inſucta, ut
et sapientia lenitus eſsem, modum meo dolori facturum
fuerim. Verum ille, qua ſuis in rebus omnibus animi co-
tia et moderatione eſt, cum Deo ſemper ſe ſubijcens, et
illius uoluntati obtemperare paratus, de ſuis acerbissimis
rebus, tanquam de alienis loqueretur: ſuum domeſticum
de incommodum fortiter ferrebat: de publico uero Christiani
nominiſ incōmodo grauius cōmouebatur. Cui certe cōmouere
Christianum nomini ab impio Rege (ſi Rex eſt appellidus),
qui feritate animi et magnitudine crudelitatis iam ne bonis
quidem

quicquid appellationem retinet) noua atq; inaudita omnibus
fusis iniuria dilata est. Quod tamē ego diuina prouidentia
fusis nō diu illi inultum futurū esse confido. Sed cum Polo
nigro reliqui sermones habiti, qui sunt partim de Rep. re-
bus urbanis, partim de amicorum & familiarium nostro-
misi, gratia, autoritate, periucundi nobis fuerūt. In qui-
lum de te plurima mentio. Nam nec mibi percon-
siderat illi commemorandi de tuis dictis factisq; omnibus
fusis erat ullactanta est utriusq; nostrum uirtutis tuae opi-
ni, in illa quidem à nobis suscepta. Quid enim tua pru-
nia, integritate, sanctitate est illustrius? Sed quò ista in te
natura prestantioraq; sunt, hòc noster amor in eundem
totius, disunctionem à te meam (de me enim prae-
cipue) molestiorem mihi facit uideri. Itaque quan-
tum public multa sunt, quæ me non inuitum detineant: loco-
rum amicitia, cœli salubritas, earum rerum omnium, &
quæ optimarum copia, quæ ad uitam uictumq; perti-
nunt: tum autem uel imprimis amor horum populorum,
qui à me diliguntur, ita me uiciissim diligunt ipsi, omnesq;
uno multo atque in excubib; quodammodo meis acquie-
scunt: Tamen ut Romam interdum desiderem, uos, uos ami-
cūs facite: & imprimis tu optime Contarene, cui omnes
mei sensus in ualde sunt consentientes, ut nulla nostram nō
forsitan sed iudicio cōtractam familiaritatē, atq; amicitiam,
lēdictura etas sit. Sed nimis longè progredior in his re-
bus, que nec modum ullum, nec finem habent. Quæ enim
ne ergo te benevolentie simul & obseruantie par inue-
stigatio? Quare, ut in pauciora conferam, scito,
ut in absentis memoriam summa cum fide & beneuolen-
tia facilius incundissimum, quòd mei certiorem me faciunt,

te libenter meo rogatu recepisse causas Ducum Baroia
 summo Pontifici commendandas: quo nil mibi gratius effe-
 cere potuisti: neque item(ut arbitror) tue virtuti, autori-
 tatiq; conuenientius. Illi enim fortissimi ac nobilissimi Prin-
 cipes, et in causa Dei religionisq; firmissimi, dignissimi
 projecto sunt, quorum ab omnibus nobis, quibus Christia-
 na Resp. est curae, honoris ac dignitatis ratio uel maxima
 habeatur. Quapropter abs te peto, ut et pro amicis tuis
 stra, et pro constansima fide tua, quod iam susceptum de-
 te est, in eo nauiter persistas: remq; ita geras, ut Dux illi
 intelligent, me etiam absente sibi non decesse in urbe Romae
 optimorum et diligentissimorum Cardinalsium paradi-
 num. Iisdem de rebus scripsi ad Ambrosium Gualteri-
 gum, hominem usu multarum rerum præditum, aucti-
 adiret, communicaretiq; tecum cogitationes quaslibet
 et consilia, quibus commodiissime rationibus obuiari
 Luteranis, et consuli eius nationis populis ac principiis
 posset. Quem tu pro tua singulari humanitate diligens
 audies: reliquaq; ages apud Pontificem maximum, quib[us]
 bi Reip. utilia esse videbuntur: imprimisq; ipsum Ambo-
 sium in fidem tuam ut recipias, et quoad honeste futuris
 poteris, fauas illi tua autoritate et gratia in eis rebus
 sequendis quas ipse optat, te amplissime Contarene ip-
 atque oro. Vale Calend. Februarij, M. D. XXII.
 Carpentoracti.

I A C. S A D O L E T V S S.R.E. CAR-
 DINALIS, GASPARI
 CONTARENO CAR-
 DINALI
 S. P. D.

T: 6

Et eram id est optimi atque integerrimi hominis officio
 quoq; sum numerum Pontificem, et reliquos nostros
 delegatum esse gaudeo. Id certe egisti, quod ab uno
 missum, et a tua praestantissima uirtute potuit ex-
 plari: cum idem tu et grauiissimus testis, et uerus ami-
 cus maximè peritus earum rerum, de quibus agebatur,
 esses. Quare hoc quoque sit in magno numero tuorum
 opere meritorum. In epistola mea ad Geneuates, ea que
 us legi perdiligerent, totamq; rem cum eruditissimo
 non communicau. Quod in ea scripsi, uisum esse Spiritu
 nunc et mibi, in eo nihil sum equidem elatum neq; ar-
 gues mediatus: quinetiam me deprimere uolui, ne si can-
 dido mibi uisum id fuisse dicerem, plus mibi ipse tri-
 buerit, quam ferri posse uideretur. Atque illud dictum ta-
 ut impliciter sum interpretatus: nam et scripturæ sacre
 non loquendi imitari me dixi, et re uera ita esse, ut ques-
 uo rego et pio erga Deum aguntur animo, ex Spiritu
 nunc et cuncta sint. De iustificatione et iustitia, placet mis-
 tlementer tuarum rationum contextus et distinctio
 a tristotele sumpta. Sequitur enim certe charitas cursum
 illius et accidentem, quo ad iustitiam peruenitur: non tan-
 tum sequitur eadem charitas (meo quidem animo opinio-
 nijustitiam, sed eam ipsa constituit: uel potius charitas
 iustitiae. Habet enim formam uim charitas: forma autem
 illius quod ipso res. Cion ergo acceditur praecunte illa pre-
 paratione ad iustitiam, acceditur una et ad charitatem: ad
 prius est peruentum, tum iustitia per ipsam charitatem
 perficitur. Iustitiam uoco, non uulgari, nego Aristotelico
 nomine, sed Christiano more et modo, eam que omnes uir-
 tes complexa continet: neq; id humanitus, sed instinctu in-
 huic diuino. Quam ipsam iustitiam quod talis ea et bu-
 iusmo

iusmodi sit, hoc est Christiana atq; diuina, charitas sola efficit. Hec orationem fortasse longiorem requirent, nec mihi fuit in alijs scriptis occasio ista explicandi. Sed quod rem nunc periinet, scito me sentire tecum: ita tamen ut charitas non iam partam iustitiam subsequatur, sed formet ipsa et constituat iustitiam. Quia tamen in sententia tu quoque uideris esse. Sed (ut dixi) pluribus haec fortasse uerbi ejus exponenda, nec facile committi epistole possent: prae omnibus qui iam flagrare incipiunt caloribus. In quibus in suburbani horti hoc mihi amoeniores iucundioresque, quod eos interdum amplissimus uir Polus noster uir humanissime, et mihi cupientissimo suauitatis sue apud facere non grauatur. Utinam, iterum dico utinam, et uiscum una optime Contarene haberemus. discentes profectione simul uiuendo et letando quibus in rebus uecre consistat uita. Sed haec alias. Vale, xiii. Edendib
nij, M. D. XXXIX.

I A C. S A D O L E T V S S.R.E. C A R-
D I N A L I S , G A S P A R I C O N-
T A R E N O C A R D I N A L I

S. P. D.

Polus noster, qui à nobis hinc discessit, ita magnus fuit mihi reliquit desiderium, ut à cogitatione et dilectione auocare animum non possem. Non solum enim benevolentia erga illum moucor, uerum etiam indignissime illius fortune misericordia: que talem uirum tam acerbè oppriuit, ut omnino uirtuti inimicam se offerre uideatur. Sed artibus non illius tantum priuatos, sed publicos Christiane Reipub. casus, quos principes nostri tam lenite firmarunt, Deus sibi sumet et prouidendos, et uindicandos: ag-

nam non iam cepisset ulcisci. Ego enim quantum bu-
 ne ratione asequi possum, non video quem exitum
 principis consilia sint habitura: à quibus utinam aliquan-
 tum Pontifex noster se emergat. Pro cuius honore
 etiam excubo animo, gratiamq; me illi maiorem habes-
 turum, qui de me optimè meritus est, si timeam ea que
 nibe multa possunt, quām si presenti illius fortune
 impetratus. Sed quoniam de his aliud erit loquendi
 tempus, id quod mihi fuit in scribendo propositum, nunc
 non exequar: ut tibi optime & mei amantissime Conta-
 tuimus bosce populos omni studio commendem: in quos
 quoniam benevolentia affectus, ut parentum charitati
 regnos non cedam. Ipsi legatos mittunt ad urbem, qui
 accommodis prouinciae summum Pontificem edoceant:
 quām remedia suis rebus necessaria. Præcipue contra
 eos, quorum est dominatus in his locis non ferendus.
 Non tot privilegijs istinc muniti sunt, ut planè domini
 Christianorum sint efficii, cum maxima quidem pernicie
 et inquam strage horum populorum: ē quibus quotidie
 quiscedere bonis, & suis laribus familiaribus emigra-
 tur. Quod nationibus finitimis omnibus, que cas-
 ter profus bac Iudeorum peste, & mirabile uidetur in
 sedis apostolice imperio, & non sine graui infamia nostra
 obvulatum. Sed ego singula non colligam. Statum &
 fidem huius prouincie tue fidei, integritati, iustitiaeq;
 commando: ut suueas, ut suffragere, ut te apud summum
 Pontificem interponas, quo ea que honeste petierint, fa-
 cietiam consequantur. In quo quām gratum mihi sis fa-
 torus, ne conabor quidem tibi exponere: cū tu id per te
 sis cognosce quēas. Tuum equidem amorem, studium, dili-
 gitionem, si alia ulla in re, in hac permaxime flagito. Verum

pluribus apud te uti uerbis, nostræ fortassis coniunctissimæ
necessitudini non conuenit. Quare hic finem faciam: de
id semper optans atq; sperans, quod mihi ipse sumo qua-
tum possum: ut reposita omni in Deo nostrorum regnū
sfp, leto & iucundo animo uitam traducamus. Vale an-
plissime, et mihi charissime Contarene, etiam atque cia-
uale. Carpent. Pridic Nonas Octobris, M. D. XXXII.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. CAR-
DINALIS, GASPAR. CON-
TARENO CARD.
S. P. D.

S Vperiore anno confeceram quidem secundum
Aedificatione ecclesie librum: sed non retrahamus,
quod deinde estate proxime exacta feci: cumq; deo
bendum curauit: quem nunc ad te mitto, tue & prudenter
& doctrine totum me permittens: teq; enixius rogamus
ea qua soles humanitate & beneuolenia, me & corrige-
re, & admonere ne graueris. Forstan facio interdum
merè, qui sententias meas aduersus tuas argumentationes
defendam. Sed debet hoc esse (ut ego iudico) in nostra
miliaritate liberum: ne assentari inter nos, sed amicorum
uiri officio videamur: presertim cum editio libri in la-
gum tempus sit conferenda: & quoad is excluditur a po-
politur, licitum sit nobis disputare & ambigere: necno
fellere solum, uerum etiam refelli. Nam cum edendi quidem
dies aduenierit, nihil omnino sine tuo confilio faciam.
Nec uero habeo impreuentia aut doctiorem querquam
cuiq; magis confidam, quam ipsum te: aut amantiorum
etiam mei. Atque ego quidem obtundere te non desino, &
in tua grauiora studia importunus irrumperem. Sed ignota

aliud alter non possum : ea est opinio mea de te, ea
 per expeditio amoris erga me tui , ut quicquid ego
 quoquo modo me gerā, nihil omnino aſſequi mibi
 id ēt communicatum tecum, et abs te posſis
 approbatum fuerit. Facit autem naturae tue bonitas,
 liberalitas, ut non liberius ſolum ad te adecam,
 audacius. Sed ut ne de his plura, (etenim uero
 hec que dicta ſunt, in tanta noſtra coniunctione
 animorum, etiam nimis multa eſſe uideantur)
 librum, quem ut perlegas totum, et accurate excus-
 uero. Multa ſunt in eo de sacramentis ecclie conſcri-
 pti Luteranos : in quibus ſi non doctrina et inge-
 nium, uoluntas in ueræ pietatis ſtudio egregie
 apparebit. De quibus rebus omnibus exquiror
 quantum : idq; preterea te precor, ut cum amplissi-
 malis nostris, et concordissimis fratribus, Fregeſio,
 Polo, meam lucubrationem communices. Neq; uer-
 amente, niſi tantum, quantum eos uideris in legendis
 libris libenter uelle uifcipere. Ne forte dum ego
 quero, alijs moleſtus ſim : et preſcritum
 ipſe omnes ſolitudines et moleſtias meo la-
 boare erumna redimere paratus eſsem. Ad horum
 addes Rodulphum Pium collegam noſtrum, dia-
 plum (meo iudicio) qui in ſummorum et optimorum
 cardinalium numero censetur: eundemq; preterea aman-
 tum mei. Sed ne tibi preſcribam omnia, ages in meo
 uisiorum lectione, et correctione, quod tibi ex fide
 et uicinitate noſtra et quum rectumq; uidebitur. Nos hic
 quid ualemus : in literis aſſidui ſumus, nec in ſuauitate
 illarum, que mihi in hiſ locis proxime accedere ad caſa
 illam uitam alteram uideatur, quicquam habemus
 quod

quod nos angat, atq; turbet: nisi interdum Reipub. suam uideo quotidie in deterius ferri. Quòd si prius quoque aliquid aliquando sentimus molestiae, id omnem seitur ex eo desiderio, quo tecum & cum ceteris suis bus tui nonnunquam esse, & uiuere cuperemus. Sed haec Deus uiderit. Tu ut ualeas, tibi q; ut persuadeas, me ex mente, & ex omnibus sensibus penitus esse tuum, te quod me atque amplissime Contarene peto. Carpenteriæ, III. Calend. Februarij, M. D. XLI.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A R D.
R E G I N A L D O P O L O S. R. E.
C A R D I N A L I,
S. P. D.

QVanquam literæ tue, quas Idibus Novembribus vobis dedisti, scrius ad me allatae sunt: easq; ego in Ianua accepi: tamen quoniam in illis tuum nomen, & mihi perspecta, eademq; semper dulcis, insignis etiam benevolentia se ostendebat: non ille semel à me, sed sequitur etiam atque etiam perfecte sunt, cion te mecum quaque quentem in illis uiderer audire: tuanq; illam mibi ignoratam uirtutem, humanitatem, comitatem, in eiusdem cognoscere. Qua dum frui mibi fuit licitum, quādū uideat mecum in his locis commoratus es, nihil mee felicitatis deesse existimabam. Nunc absentem ita animo requiro, & in magno dolore direptæ suauissime consuetudinib; stræ, tui tamen nominis memoria & recordatio mutuari amoris, magnopere me sustentet. Atq; ego quidem pro discessum tuum, cum sollicito diutius animo nuntium te expectans, tandem aliquando literis tuorum, quas Paulus accepserat, certior factus essem, te in eum locum, quo mea

igitur, hoc est Veronam, & ad utriusque nostrum bo-
norum amicissimum, ipsumq; dignissimum qui ab omniis
bonis ametur, Episcopum Veronensem, tuto peruenisse:
inexibilatus animo, literas ad te dedi, quas tardius
hunc ad te fuisse perlatas: aut ne perlatas quidem. Siquis
indeo Roma sat recentes, in quibus fasciculi nostri
nulla sit, cum tamen dierum ratio aperte indicet, lis-
tum redditarum tempus iam præterisse. Sed quicquid
alii de literis, non est in chartis, neq; in atramento po-
nerat amor: sed in cordibus utriusque nostrum, non
scriptus ille quidem, quam inustus, ut deleri non pos-
t. Quod quoniam neutri nostrum de altero potest esse
hunc, huius sane rei commemoratione omissu, ad ea que
huius temporis ueniamus. Quanquam quod Symone-
nisi mortem in tuis literis defles, nihil facis alienum.
Imitate tua: planeq; ego agnosco quantum mihi in eo
time Scio enim te mea imprimis causa, illius summi uiri
qui exegesse: quem mihi amicissimum, & tu esse in-
dubius, & ego re ipsa quotidie experiebar. Sed et si tu
times effers, quare minus dolendum nobis sit: egoq;
scientie, & autoritati tue assentior: tamen illud effi-
cere non possum, ut meo arbitratu dolori moderer. Non
sinequidem ita institutus, sed ita sum natus, ut quos am-
ici feci, (quod multis de causis sepe accidit: pre-
ceptum autem eam ob causam, cum me amari intelligo mu-
tui) coram amissionem molestius feram, quam uideatur
hominis in rebus fortuitis multum exercitata ratio postus
sit. Quonobrem facere non possum, quin desiderem il-
lum mortuum: multisq; & magnis illius officijs uirtutis
privatus, non incommodum meum lugeo (est enim id
genit animi) sed familiaritatem hominis, sed integriz-
tatem,

item, sed fidem, constantiamq; amicitie, quam ille mi-
cumulatissime prestabat, uebementius requiro: quod affi-
dolore animi fieri no potest. Ut enim illi nibil euenerit m-
li, quod quidem ita esse persussum, cum audio cum in
sua pietate, tum Dei fretum bonitate et clementia, non fa-
lum alacriter, uerum etiam libenter e uita excessisse: hinc
tamen amor aculeos quosdam, quos difficillime uitare
boni possunt: qui me pungunt et stimulant, et in re-
datione faciunt dolorem. Sed opinor his nos modum con-
tuemus. Symonete memoriam et nobis ipsi scrubamus,
et in precationibus eam Deo subiiciemus: quod uic-
iam est fidelis nostrae amicitie officium. De te ipso mihi
quod Romam saluus peruereris, quod ipso primi ins-
troitu in duo lumina nostri ordinis incideris, Consueta
et Bembum, quod fueris ab optimis, amicissimis, pre-
tissimisq; hominibus summa cum letitia et hilaritate am-
ptus, et gratulor tibi, et mibi plurimum gaudeo. Vides
enim mihi quasi uobiscum uniuersitate adfuisse. Etenim quid uaria
interest, utrum gaudeas ipse, an letantibus amicis suis
gaudeas? quin maior etiam (meo iudicio) uolupus est
gaudere gaudium amicorum, quam suum. Si quidem
plus officij sit, ibi maior esse animi letitia solet. Vos op-
inter uos congressu complexuq; uestro, ego absens ad
uestrae iucundissime congreszionis letatus sum. Si uero
ego absens, qui et ipse per me suspicor, et ex tua
literis intelligo, plurimum uobis inter uos sermones a
me fuisse: cum in ore trium optimorum, atque omnium
memorie, honore, ingenio, innocentia, doctrina ornati-
orum hominum, meum nomen uersaretur. Quos ergo
iure iam dudum trehs elegi, in quibus mea studia omnia et
officia collocarem: quos haberem in amore et in obser-

unum eximios. Hic est tibi Pole uidendum, ne, quod
alii ius facti, ut mea erga te officia uerbis magis au-
gi, quoniam illa merita sunt, facias idem apud alios: ne ea
nunc ceteris in rebus abundat, in hac re una duntaxat
potius requiratur. Quid enim ego egi, quod si uel mis-
tade dignum, aut quod non tibi multo maius à me
potius debetur? Si communia quedam officia, que
soritis etiam homines conserri solita sunt, in unum
prestantissimum uirtute, nobilitate, dignitate,
et karco ne uidebor magnum quid egisse, quodq;
in gatis et amantibus uerbis prosequaris? Imò ego,
prout amo coloq; mirabiliter, rusticitatis tamen ipse
nomen, quod nesciui quemadmodum uoluisssem, et
modum tua excellens dignitas postulabat, bene-
volentie meam tibi declarare. Quare cum tua com-
munitatium erga te officiorum ruborem mibi po-
nisti, quam ullam afferat causam, in hoc genere
sunt, bene de me ipso existimandi: queso obtestorq;
mutuo inter nos necessitudinis uinculo, quo ad ea
nam (ut ego statuo) amicitiam et benevolentiam con-
sili fuisse, reliqua alter alterius officia, non tam effe-
re possunt nos quidem, quam cum opus erit, mutuo re-
ponere. In quo tuas semper partes ampliores future
et gratificandi, et beneficijs afficiendi: cum non ego
sum, sed mei hi populi omnes, in tua ope, autoritate, pa-
tria, magnam specie partem repositam habeant.
Quipdū porro meis commodatur, mibi certè commoda-
tur, qui illorum causa nunc ciam maximè laboreo. Etenim ut
tuas dilatio data debitoribus Iudeorū, cuius tu uel im-
puls exiisti auctor, ad exitū iam adducta est: neq; quic-
quid iam in expectatione est, nisi ut secundum hoc
biduum

biduum, compleatur carcer hominum miserorum, & soluendum impotentium, durissimo tempore anni, amarcarissima, pauperibus pessime affectis. In quo magnquamplurimis luctus, mihi animi dolor paratus est: c坦amen interea actorem Provincie satis pridem in urbe habentes, nihil adhuc humanitatis & misericordie potius consequi. Id credo fit summi Pontificis occupationis propter quas fortasse aditus ad eum non fuit. Non illi quidem mihi persuadere non possum, tam sapientem Principem, si cognouerit incommoda suorum populorum, in opem illis & remedium allaturum. Nos interim patiens acerba, & (ut ego iudico) minimè æqua: sed sunt qui contra putent. Verum suus cuique sensus, suaque existimat. Apud nos minimum utilitas, plurimum semper ualde spicium atque fides. Nullaque erunt bona ueritate & uite nobis potiora. Sed hæc hacenus. Habeo à Bembo suis me scriptas literas: quibus impreseñtia ualeatudine impeditus, accuratè respondere nō possum. Epiphora enim tor, eaque mihi in dentes & gingiuas dolorem injicit: etiam molestia coactus sum aliquot bosce dies studiis mittere, basceque ad te literas negligentius scribere, quia uoluntas mea ferret. Quin Paulus quoque leuiter agit uerum id perbreue futurum est, omniaque iam illi sunt salutem explorata. Ille uero, & Paulus alter unde, uidi potius nostra domus, que tua eadem est, eiusmodi & tuorum memoriam conseruas, nihil ut fieri posse, neque amore, neque in desiderio uehementius. Tu Conseruo, & Bembo, Ludouico item, & Priulo tuis, plurimam omnibus salutem. Legi sanctissime & prudentissime nomine Victoriae Columnæ ad te literas, in quibus illa mentionem facit, uideturque hic nostram stationem approbor.

hac, quod ego incredibiliter gaudeo, mea consilia tante
esse & iusti, & sapientie probata. Te quidem rogo uti
operam des, quod hec illa ex te, meanq; præterea in se ob-
seruationem benevolentiamq; quam primum intelligat. Nos
in aliis que comitia habita sunt, ad que tu tempore
ipsius aduenisti: nil dum tamen earum rerum quas cupimus,
apponimus: que ubi singula ad nos certius & distinctius
sunt allata, tum constituemus, quid nobis etiam agendum
sit, & quibus, quatenusq; gratulandum. Tu ualebis, &
ad diliges, etiam atq; etiam. Vale. Carpentoracti, xvi.
Calend. Februarij, M. D. XL.

JAC. SADOLETVS S.R.E. CARD.

REGINALDO POLO S.R.E.

CARDINALI S.P.D.

Vbi literis mense Februario ex Vrbe datis, quod ad-
buc non responderim, iusta mea hec apud te erit ex-
positio, quod minus commodè ualui. Multa enim pituita,
& alii fussionibus diu conflictatus, laborau morbo, non
in periculo illo quidem, quam molesto: absfuit enim fe-
bris. Sed tamen & meæ uires debilitate, & corpus usque
cofuit extenuatum, ut non esset certa, neque explorata
mibi ratio salutis. Nunc cum Dei benignitate melius mibi
sit, longè ad literas & studia mea pristina reuerti coe-
perim: non putau mibi prætereundum esse, quin ad te
primo quoque tempore literas darem. Scito igitur tuas
mibi fuisse incundißimas. Et si enim constituta amicitia, &
amore mutuo perfecto, studium scribendi uidetur esse su-
peruacaneum, nisi si quid sit eiusmodi, quod absentium
amicorum scire atque intelligere intersit: tamen omnis
super commemoratione benevolentie iucunda est, etiam

K si non

si non sit necessaria. Priulum quidem meum concertisti
tecum, causamq; meam tueri & defendere conatum es;
quemadmodum mihi scribis, ita credo. Sed tamen uero,
ne magis suum ipse ostentare ingenium, quam ius mem-
tutari uoluisse uideatur. Solent enim magni isti patres,
qui sue eloquentiae plurimum confidunt, suscipere inter-
dum non bonas causas, ut cion iudicio uicerint, non iuris
ueritas illi suffragata, sed ipsi ius sibi fecisse, & ueritas
cause, appinxisse uideantur. Qui si in disputatione quo
habuit tecum, me amantissimum tui esse dixisset, nec sic
aliqua solicitudine animi fuisse, quoad tuis de rebus ari-
tior fierem: uero illa egisset, eaq; dixisset, que mibi si
certe euenerunt. At non hoc fuit satis ingenioso boni,
suamq; dicendi copiam ubique ostendenti. Ian enim illa
non uera, te culpam admisisse, mea malitia & magi-
erga te officia extulisse. Quorum primum in tuam na-
ram uirtutemq; non cadit, alterum ego non agnosco.
Quicquid enim egi tua causa, si quid modo egi, infra
id multò est, quam tue preclaræ uirtutes postularunt.
Nec uero video me egisse quicquam, nisi quod pretermi-
ti sine scelere non potuit. Quin interdum memetipso
sticitatis arguo. Tali enim à me uiro, qualis es tu, non es-
mus, neque domus, que communia sunt, sed salus ipsa
& uita debuit esse exposita. At tu quantum, questo, bonu-
ris mibi habuisti? quantum etiam fidei? qui te mibi pa-
tissimum & mei teatle commisisti? quod tuum testimoni-
num mee integritatis, atque officij, cum mibi uehementer
honorificum fuerit, si id cogitasset, & sibi proposi-
susset Priulus, non ille te in me negligentem, sed me in
te potius minus gratum diffruiasset. Sed tamen, quando in
more mei adductus, fauere mibi uoluit, & quodammodo
affec-

missori: diligam hoc nomine etiam hominem necesse est,
et tantius complectar, quod meas absentis partes de-
fendenda suscepit. Quare tu illi plurimam a me etiam
evectionem dices salutem.

Diologos de me cum summo Pontifice a te habitos lis-
tissime legi, tuamq; pristinam erga me benevolentiam
magno: cui nunquam parem gratiam referre potero,
hac enim ea sunt officia, que me uebementissime oblis-
qui illud mihi accidit optatissimum, quod de me reuo-
cando verbum ab eo nullum. Ad quod, queso, incumbe mihi
tale, ut mihi uiuere in honesto ocio liceat: quando ista ne-
qua placere mihi non possunt. Qui si nosse que nunc
honestoribus hominum peruerata, et si ea fortasse scis,
(mea obscura sunt, sed passim in circulis angulisq; os-
culi iactantur) dolore animi mecum una tabesceres.
Emque porro omnia in illius caput et nomen, que nos
conceruant, et diligimus, et cuius beneficijs maxime
libriti sumus. Que ego non cõmemorabo, ne et augeam
vlore meum, et tibi mœstitionem afferam. Illud certe palet et
perspicuum est, quicquid eueniat in Rep. Christiana aduersari
aque nulli, de eo statim homines culpam in nos, et crimen
confiteatos esse: ut occultari dissimulari q; non posset,
que sit omnium mortalium de nobis, et de moribus nostris
plate iam existimatio. Sed abeamus ab his, que preter
modum molesta sunt. Contarcnus noster uulde humane egit
meum, qui me uoluit absentem nihilominus participem
esscarum pecuniarum, que nostro ordini attributæ, di-
stribui solite sunt duntaxat inter presentes: quod ego pro-
fatio nec cogitaui unquam, nec postulaui: quod etiam illius
honestitas erga me eminentior. Nam quod a Casulano
missio fuerit facta, ille sponte sua hoc egit, nullo admoni-

tu meo. Non enim meum est aucupari lucra, nec ea quæ
mibi non debeantur flagitare. Sed et Casulanus vir opis
mus, qui me admodum diligit, mei cōmodi curam, me cū
inscio, sibi habendam putauit: et apud illam prestantes
atq; eximiam Contareni nostri uirtutem, humanitatem, in-
tegritatem, video monitore nibil fuisse opus. per se cuiuslibet
propensus ad me iuuandum, et omnibus beneficijs ap-
ciendum assiduc est. Cui utinam aliquando referam merita
gratiam: habebo quidē semper. Nam et si mibi nullū am-
lumentū, nullaq; utilitas ita est cordi, ut uel minimum res
de mea dignitate propter eam deperdere: tamen haberet
indicia amoris à summis uiris, maximam ego arbitror eis
dignitatem. Quapropter abs te peto, ut illi et me, et tu
etiam (si tibi uidebitur) uerbis agas gratias. Promissas
hīc nostri te maximū in modum diligūt, atq; colunt: namq;
tibi salutem referunt acceptam. De meis studijs nibil possum
tibi impreſentia polliceri: instat enim astas, quod ego tem-
pus consumere in mansuetioribus literis solco. Libra
tuum magna ex parte legi, animumq; in eo tuum magis
atque preſtantem, copiamq; una et eruditionem, impre-
uerò studium pietatis ac religionis uebementer proba.
Da operam ut ualeas. Carpenteracti, i x. Calend. No.
M. D. X L.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A R D I-
N A L I S, G V L I E L M O P O I E T O
Cancellario Gallie S. P. D.

ACcepi literas tuas tertio Idus Nouembriis Lettis
datas, plenissimas amoris, humanitatis, prudence,
que meum, quod ego diu ante de tua preſtantī virtute et
dignitate feceram iudicium, non modo cōſfirmarunt, uero
etiam

etiam exercent. Ita enim scriptae sunt, ut nullum omnino
in illis officium, quod uel à sapiente homine expectandum
sed benignitati et amicitiae debitum esse uideatur, abs te
se praeclaram. Quodq; me mirifice imprimis delecta-
uit, omnia in tuis literis sic apte, ornatae, grauiterq; expli-
catae uerbis, tum sententijs, ut mibi uidearis, id quod
nigritus quidem uirorum est, sed tamen non tam ualde
superiorum sicut tu, cum rerum gerendarum prudentia,
diligentia quoq; orationis ut coniungeres, non mediocri-
tibus esse. In quo genere laudis (dicam enim quod uer-
bi) expectationem meam longè superasti. Cognoram
quoniam tua excellens ingenium tuum, et in arduis re-
bus tuq; administrandis consilium, diligentiam, ins-
pirationem perspexram. Non enim mibi tuus animi sen-
sus, et laudem impetus fuerat ignotus. Sed te uera in
tempore pondereq; negotiorum, que tibi maximis
contingentibusq; districto, quotidie affluant, et su-
perficiat necesse est: quod aliquam quoque partem cogita-
tionum tuarum et temporis liberalibus studijs imperti-
tu, non mibi uenerat in mentem de te existimare. Quod
quoniam nunc habeo ex tuis literis exploratum, et cogni-
tam, si quid ad eam addi benevolentiam potest, qua ego te
imprimi singulari sum complexus, erit hec etiam cau-
sula cui reliquis et sancta et grauis, quamobrem tu à
me plurimi uideare esse faciendus. Sed hec que longiorem
legerent orationem, in aliud tempus differenda sunt.
Tatio nunc ad ipsas literas, in quibus mirari mibi uisus
et quod ego in graui meae dignitatis et libertatis dispensa-
re, uulna de re (ita enim scribis) tantopere laborarim.
Quo si pecuniarie iacture causa id laboris et molestiae
impinge me existimes, obsecro te Poiete charissime ut

me hac tam graui infamia desinas onerare. Nibil ego
pius esse iudico, quoniam moueri pecunia: et quidem mihi
ri in utranque partem, ut uel ad aucta nobis magnam li-
tiam afferat, uel ablata molestiam. Et tamen recordor si
poffisse me tibi, pecuniam mihi leuifimam, honestatem
grauifimam semper eſſe. Quare desife, ſi me amas,
tam iniustum de me facere iudicium, quod alienum certe
mea natura, et noſtra neceſſitudine eſt. Si uero, quidem
leſam dignitatem apud te ſum conqueſtus, id leuius
factum arbitraris: queſo, quid apud te futurum ga-
eft, ſi leuis fuerit dignitas? Sed ego hec que non
quor, non ita accipi uolo, quaſi doleam hec a te
uiffere scripta, non enim ita eft: ſed quia cupio huius
ſapientibus uiris, cuiuſmodi tu es, meam et capi-
et probatam naturam eſſe, ac uoluntatem, que ab
uitijs illiberalitatis et fordinum longe profecto diuina
aborrens eft. Ac ne ad ea quidem reſpondebo, que
scripta ſunt de potestate eorum iudicium, quibus horum
ſtaſicas cauſas et iudicia commiſſis. Satis enim in hu-
ris prioribus ſum teſtatus, exiſtumare me, nibil impo-
te, neque ab iſto preſtantissimo Rege, ſine magna
tione et conſilio factum eſſe. Ad id potius me conuenientius
quod et huic temporis eft aptius, et mea natura
conuenientius: ut et tibi, et noſtro opimo maximo
Regi agam gratias, quod mea et quietis, et di-
ties, pro uesta singulari bonitate rationem habuimus.
Tamenſi intelligo, eas nequaquam a me ſatis dignas
poſſe: uincit enim et Regis beneficentia, et uenientia
me officium, facultatem in hoc genere meam. Ago
quaquam poſſum maximas, meq; huius uestri erga me
neſciij memoriam perpetuo feruaturum pollicor. Quid

nibil ego ha-
 quidem mon-
 magnam le-
 recordor sc̄i
 estarem atra-
 me amus, bu-
 cenum cerieg-
 rò, quòd mea
 id leuius è m-
 uturum gau-
 que cum lo-
 bēc à te mihi
 upio doli et
 et copiam
 , que ab his
 fēctō alienis
 debo, quād
 ibus nos em-
 s enim in his
 , nibil requi-
 de magna m-
 ne conuenia-
 e nature cui
 mo maxime
 , et digni-
 m babuere.
 satis dignis
 et iuniori.
 Ago autem
 erga meo
 illucor. Quia
 qua

quae ad meam in summum Regem obseruantiam
 quaque videtur posse accedere : nec ad eam quoniam erga
 suadendum suscepit voluntatem. Sed tamen, siue in hoc
 p̄t, in quo me locatum per literas gratularis, et quis
 esset, (in eo enim diurnis nocturnisque commentatio-
 nes rerum, ut ego arbitror, altissimarum simul et san-
 ctissimarum sum deditus) siue in negotijs et fluctibus as-
 sum, in quos me redire fortasse erit necesse, (non
 ut ego illam conditionem uite asperner, si mibi ea
 fuerit, que in rebus cum uirtute et cum prudentia
 nigerū tractandis, futura sit occupata) siue ergo
 ut, faciliter ego meam omnem operam, studium, fidem,
 omnia, diligentiam, autoritatemque, quecunque ea in
 sum, et nostro Christianissimo Regi, et tibi opti-
 mū defero atque dico. Cui quidem Regi quod meum
 nomen in memoriam redacturum pollicerk,
 gloria mibi gratissima uoluntas : idque uti facias, te ue-
 luerat rego. Quid est enim quod malim, quām me illi
 huius in memoria esse, cui propter altitudinem, nec tam
 sum quidem, quām ipsius uirtutis et humanitatis, uel
 uero amuxat esse, summus bonos censendus est? Et
 p̄tē in primis ac maximē illius erga me benevolentiam
 p̄t: hec mibi nibil potest euenerire optatus. Cetera
 quād illius liberalitate possunt proficiisci, que à me ut
 sum, et caduca negligi scribis, non eo quidem sum ani-
 mo ut mibi negligenda esse videantur: sunt enim bene-
 uentis membris egregia instrumenta bonitatis et li-
 beritatis: non tamen per ambitum et cupiditatem in-
 dicare petenda. Itaque ego, qui bēc que obtineo, quan-
 tā et cuncte sunt, aliena sponte omnia, non mea cura et
 uincione sum consecuta, si quid mibi quandoque eo mo-

do defratur, magis iudicio Principis, quam meo commi-
letor: ob eamq; etiam causam bene de me merentibus
iorem gratiam habeo. Sed de his etiam satis. Tu mihi
sime Poiete me amabis, & totum tuum duces: dabitq;
ram, ut ualeas: hoc mihi facere gratius nihil potes. Va-
Carpentoralti, x v. Cal. Ianuar. M. D. XL.

I A C. S A D O L E T V S S.R.E. C A R D.

G V L I E L M O P O I E T O

S. P. D.

CVm neminem habeo ad quem libentius scribi-
quàm ad te: tum uero id libentissime facio, cùm q;
& tua dignus benevolentia & mea mēs tibi literis
mendandus est. Quod si aliás unquam mihi accidit sum
deberem, nunc profectò maximè debeo: quod cum
commendō, cui aut neminem, aut paucos certi, in
laude doctrine & literarum iudico esse pares. Nec tamen
men dubito, quin tibi Alberti Pighij nomen sit audiu-
tanta id & celebritate est omnibus pene in gentibus
eruditio[n]is fama. Nos quidem qui complura ciui-
monumenta legimus, non soliam probamus scientias
minis, & doctrinam, que multiplex in eo, & uia
& referta est: sed etiam propositum animi, & insigne
Christianae pietatis cultum. Incredibile est enim quantu[m]
hic uir de fide Catholica, & Christiana religione sum-
ritus. Is ergo istuc ueniens, ut salutet ac ueneretur in
strum Regem, agatq; cum eo quibusdam de rebus suis in
sponte sua (est enim tui nominis amansissimus) tum su-
su etiam meo: magnam spem habet in te suorum nego-
rum bene expediendorum positam. Que ne cum spes
lat uebementissime te rogo. Multa sunt mihi Poiete, q;

prudentia et egregia facere potes: dedit enim tibi summa ingenitum natura, fortuna etiam facultatem. Sed certe non nulli uideris facere posse preclarius, quam tales uisum suum et patrocinium recipere: et quod adesse ubique si opus, opera, gratia, benevolentia, autoritas. Quod nisi tua prestans humanitas mibi esset perspecta, cognita, uterer uerbis pluribus. Nunc tandem, quicquid in Pighium contuleris officijs et studiis libens omnibus in eam partem acceptum iri, ut sicut, non in hominem, sed in uirtutem ipsam et doctrinam contulisses: tantum nos et ipsius eruditio tristitia, et tua laudi glorieque fauemus. Illud extrensum est, ut nolim id quoque existimare, si cum amanter, et uigilante etiam causa excepferis, mihi in ea re graviter facturum. Vale. Carpenteracti, Idibus Novembris, M. D. XLII.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARDINALIS, GVLIELMO POMETO S. P. D.

Prote audisse, nos omnes qui de Cardinalium collegio sumus, summi Pontificis literis ad Vrbem esse abitos. Inque, et si aegre ab ecclesia mea diuellor, mibi quod cum hoc iter, tum uero in Urbe mansio in omnem partem incommoda futura est, tamen quando excusatio, qua si facias, accepta non est: ea que huic itineri necessaria sunt, comparo: meaque bis uiginti circiter diebus, professorum binc arbitror. Memor autem nostrae munitionis insignis benevolentiae, statui meum ad officium scribere, scribere haec ad te, et tibi, si unquam aliás, nequidem quam maxime, meam operam, studium, be-

nevolentiamq; deferre. Futurus enim sum in eis locis,
 quibus, quo sim in te animo, multo illustrius tibi de-
 turus sum, quam declarare potuerim in his, in quibus
 hoc tempus fui. Itaque que de laude, de honore, et
 tibus tuis mibi agenda, et commemoranda erunt ad
 nostro senatu, uel ad Pontificem, uel apud reuictu-
 res, agam ipse per me: nec expectabo de eare laudes
 admonitiones tuas. Si quid praeterea erit, quod in tua
 operam diligentianq; requiras, si me feceris licet a
 certiorem, dabo operam ut intelligas, te id non fin-
 secisse. Vnum est, quod ego multo usu rerum et sit-
 uatione præteriorum cœuentuum edocitus, animo
 uobis, et in memoria haberi cupio: id porro quia
 dicit apostolicæ honorem et autoritatem, comi-
 cum ea, uobis cordi esse omnibus signis ostendit
 enim si fiet, omnia uobis profectò erunt facilius, si
 pienti pauca, ut dicitur. Illud etiam à te mihi
 Poite postulo, ut omne quicquid ego sum, aut esse
 sum, regi nostro meis uerbis pollicear et defensio-
 rum late fortasse et prudentia mea et autoritas per
 Sed certe que ab integerrima fide, et summo ampi-
 stulanda sunt, ea illi à me non decrant, si quidque
 rit, in quo gloria illius et maiestati inseruire possit.
 tremum est, ut meas absentes, et meæ ecclesiæ res, ap-
 tia, iura, itemq; huius patriæ mibi charissime salutem
 tranquillitatem, tue humanitati, fidei, virtutis con-
 dem: abs teq; petam, quod tibi pro tua præstanti au-
 te agere facillimum est, ut ne quid aut mibi absenti at
 hic presentibus, oneris, molestie, iniurieq; à uestris in-
 tur. Vale, et nos mutuo diligere. Carpentorati, illi
 Calend. Martij. M. D. XLI.

IAC SADOLETVS S.R.E. CAR.
DINALIS, GVLIELMO PO-
IETO S. P. D.

ET si que tibi dudum aduersa euenerunt, pro nostra
Latinum uebementer dolui: et nunc, quod audio te
siue que tuis restitutum, pro eadem nostra coniunc-
tione granular: et si uidentur fortune tue aliquid fortasse
benigni accepisse. Sed in tanta tempestate, et maximo
imperiorum procella, quam tibi inimici et inuidi tui
adversari, cum et caput, et fama, et fortune tue essent
alijm adductae, saluo capite quoquomodo evadere,
profecto fuisset uisum: nisi illud etiam maius
fuisset, quod in tantis inimicitijs potentissimorum bo-
num, tot insidijs, tam multorum contra te concordi et
niente calumnia, ad extremum tuonem innocentia ipsa
in se fisi ac uiam ad salutem inuenerit. Quam ego
timor eorum incommodorum, que cepisti, con-
siderare esse non dubito. Quid enim nobis est interius,
quam coniunctum, et quo letari magis iure debeat-
ur, quam conscientia cuique suae bene actae uita? que
nisi inest, is et in aduersis rebus interritus, et
apocalys fidens, et contra omnem calumniam fortissi-
mo est: quemadmodum quidem te fuisse ipsa res est
mea. Evidet nunquam ipse de tua uirtute ac fide du-
la. Sed ut uulnus est hominum, apud quos Principum
impollens et grauis est autoritas, ut quisq; in crimen,
et in iudicium vocatus est, ita statim non Regi, sed reo
minisculpa infertur: quasi ipsi Reges errare non pos-
set. Quam nunc de te hominum suspicionem, si que suca-
re suscepis, hec rebus omnibus diligentissime excusabis,
et longam et gravem disquisitionem, tui liberatio peni-

tus extinxit. Itaq; qui antea uirtutis tue lumen non bene
perspicerant, postquam illa prodire in publicum, & cen-
tare palam cum iniuria & cum iniuitate coacta est, niciq;
tandem ipsa fraudem & improbitatem, non solum videat
illud, sed laudent etiam, & admirentur neesse est: min-
ior nunc quidem apud omnes uir appareas, quam pauci
ante fuisti, tum cum in illa occupata & negotiosa uis-
men eras maximus. Sed illic inuidia, & emulatio, & in-
quorum fraudes plus potuerunt, quam integritas tua.
hoc autem ocio ad quod es compulsus, felici (ut ego quis-
dem iudico) & optanda calamitate, cion tantum uidea-
genio, quantum mihi optimè notum est, sisq; non invi-
uills, scientia duntaxat, sed optimis etiam & libera-
artium ingenuarum studijs instructius, que tibi maiori-
cundi atq; grata in tali tuo tempore esse possunt: tqz (ut
ante dixi) & casus tui, & ipsorum inimicorum tuorum
te iudicium, ab omni iam indigna suspitione uindicando
(opinione quidem mea) non solum pacato ferre animo
que accidcrunt: sed gaudere etiam & letari, quod ex im-
bulento & agitato tot ambitionum ac infidiarum fluctu
mari, in tutum & tranquillum portum aliquando sis pos-
uetus. Quod si (ut decet uirum fortis magnumq;) &
senseris ita & egeris, cum meam pristinam de tua uir-
te opinionem confirmaris, tum istius tue firmatis ap-
constantiae uberem apud omnes fructum laudis fer-
Ego, sicut fides mea, & nostra mutua benevolentia po-
stulat, cion tibi deferro quicquid in me est, aut opis alio-
uandum, aut ingenij ad consolandum incommodum tuum
tum tibi imprimis hoc esse persuasum uolo, neminem te
babere fortasse, qui tui amantior, quam ego sim, esse pos-
sit. Qui uero fidelius aut constantius amicitie memorias

tetur, habere te quidem certe neminem. Vale. Rome,
v. Novemb. M. D. XLVI.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARDINALIS, IOAN. PETRO
Carafe s. r. e. Cardinali
S. P. D.

Maxima eiam animi mei letitia legissim tuas literas
(significabant enim humanitatem & benevolen-
tiam tuam, quam in alleuando fidei meæ onore
dubasses: quod ego tuum imprimis erga me officium
in uirtute & prudentia postulaueram) nisi eadem ad
me detulissent querelam quandam multarum mole-
stiarum, quas sustines, & non obscurum iudicium do-
lentis, quem video tibi in animo exortum propter
impurus calamitates, quibus & intus & extra sic
penitus & urgescunt, ut consolationem ullam uix
potius quisquam, quamvis sapiens, inuenire. Sed ego qui
ad hanc tibi consilium aptus non sum, tamen confi-
do te, cum temetipsum reflecteris, nec ex ijs que extra
te, si que in te ipso sunt, expenderis, multas reper-
tuas ad te consolandum uias. Omnino cuncta & ab
impiorum hostium infesta, & seditionibus ac sectis, que
inter nos ipsos ardent, grauiter uexata sunt: animis
præstans hominum, qui ubiq; sunt his temporibus ac
urbibus uebementer infensis. Sed tamen in quo culpa no-
bi non est, id animo & quo omnes ferre debemus. Sed
me ingredior ad disputandum, neque tibi meam sapien-
tiam ostendabo, que prorsus nulla est, magisq; ea mibi
dicere est mutuanda. Quod partium est mearum & mei
meritis, id facere conabor: ut tibi agam pro tuo erga
me

me singulari merito gratias, quas equidem habeo agog maximas: teq; obsecro, ut que restant ad res illius monachorum ordinis, qui meae fidei crediti sunt, constituenda eodem quo instituisti consilio prudentiaq; gubernes: quidem nihil mihi accidere potest gratius. Vale. Carpentorii rati, i. l. Nonas Septembrib; M. D. XXXIX.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. CARP.
FRANCISCO QVIGNONIO CAR-
dinali sanctae Crucis s. p. d.

Quas postremas accepi à te literas, eis non respondi, quoniam tu ex Urbe per aestate in alia loca salubriora secesseras: quod mihi idem facere fuit necesse. Et sane ipsis in caloribus difficults esse solet scribendi, & quidquam accuratius agendi ratio. Nunc aestate exal- cion frigidiora tempora etiam maturius aliquanto am- nerint, quam soleant, egoq; ad intermissa mea studia re- uerti cogitem, nihil mihi prius faciendum pucui, quam ad te darem literas: primumq; gratias agerem de omni significatione tue erga me uoluntatis, quam ego mihi be- neuolam pluribus in rebus iam expertus sum: quasi quicun- tibi ex habeo ex ago maximas. Deinde etiam tibi aman- simè suadenti, ut aliquando ad Urbem me referrem, eis di- cerem causas, que me hic retineant: ut neque tuo pruden- tissimo consilio, neq; meae tibi obtemperandi uoluntati se- tisfacere tam citò possim. Nam cion mea istic praesentia at nullius omnino, aut parui certè momenti in rebus publicis sit: eadem hic populis non solum commoda est, uerum etiam salutaris. Quod enim uel ad ueram religionis nor- man, uel ad pacem concordiamq; inter ipsos pertinet, mo- leue habet pondus mea apud eos hortatio & autorita-

Deinde

Dicunt multi alia sunt pastoris boni officia, que hic præsum
 melius quam absens exequi possum: imprimitq; hac
 oratione, cion impendere fames uideatur, complu-
 nus ergo ferre opem potero. quod, Rome si essem, fu-
 ante non possem. Vestiigalia enim ecclesiæ meæ, que
 posse magna non sunt, dabunt tamen hic mibi aliquid
 dñi subueniendum facultatis: que si in Urbe domici-
 luhabrem, ne meæ quidem ipsius familie necessitati
 fuissent. Quod etiam ipsum per se considerandum est,
 quando Rome in hoc tanto honore, sine idoneis uitæ
 dimicet, que in re familiari & uestigalibus annuis po-
 sunt, retineri dignitas posuit: præsertim cum alienis
 quibus nunc prorsus indignum ducam. Hæc me Pater
 misericordia & optime, adhuc hic detinent. Nec tamen hæc
 amio natio, ambo, aut flagito à quopiam quicquam:
 nesciunt meus hic mos, nec mea unquam flagitatrix fuit
 sed eis fortunis quæcunque ad manum sint, bene
 liberaliter uiri, semper magis proprium uiri esse exis-
 tum. Pontificem porro maximum, cui me totum ex de-
 lo & iudicium tradidi, uideo ipsum carere hac distri-
 bendi ecclæstica uestigalia facultate, principibus omnia
 dñi arbitrium trahentibus: quibus me subiucere, &
 si eorum accedere fores, consilium non est. Nec tamen
 in uirorū cupiditate habendi, ut non hoc statu, in quo
 sum, possum esse contentus. Vito enim inter hos popu-
 los & diligens eos patria charitate: & (ut uidere mibi
 vide) ab eisdem etiam dilectus. Que amoris mutui
 amissio uitam beatam facit: præscriptim cum est ad
 Deum, & ad summum bonum relata. Quos ego nunc pos-
 possumus commendem fidei, iustitiae, integratæ, est neccsa-
 sari etiam ad Urbem nuntium mittunt, quò doceant sum-
 mun

Deinde

num Pontificem de incommodis prouincie, quibus i
premitur. Eos igitur tue equitati & sapientie i*n*
atque commendo, ut maiore animi studio commentis
non possem. Quidquid certe in illos beneficij, patrum
auxiliij, contuleris: id mihi sic futurum est gratum, ut
tuis plurimis erga me meritis, hoc uel maximum f*am*
omnium sim iudicaturus. Vale. Carpentoracti, pridie
Octob. M. D. XXXIX.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. CAR-
DINALIS DIONYSIO CARDI-
nali sancti Marcelli S. P. D.

A D eam uoluptatem, quam acceperam ex amico
tuo dignitatis, (quod iste bonos c*on*fidentes
tui, hoc est doctis uiris prudentibusq*e*; defensio, quae
semper soleo) accessit suauitas literarum tuarum, quae
ita affecit, cum commemoratione tui pristini erga me
mi, tum declaracione praesentis uoluntatis: ut ego, qui
antea tacito potius quodam de tua uirtute iudicio, quis
aperta amoris significacione diligebam, quod nulla abso-
luta inter nos intercesserat consuetudo: nunc ex literis,
tam amanter, tamq*e*; honorifice de me scriptis, non
solum, sed tanquam amicissimum, & familiarissimum, omni
animi mei studio & benevolentia te amplectar. Equi-
sentibam optimè de te, nec tam mea sponte, (non cui
fuerat notitia inter nos, egoq*e*; multis & magnis mei op-
cultatibus abstractus, diutius in Urbe esse non potui) sed
eorum testimonio, quos ego uehementer c*on*probare
intelligebam ab illis te quoq*e*; probari. E' quibus uir do-
simus, & mibi quoad uixit amicissimus Symoneta,
mibi narrare de te solitus erat. Sed iam nullum amplius
querere.

quibus à te testimonium: tue enim uirtutis, tui ingenij,
humanitatis, satis mihi graues & certas literas tuas
missiles. Que ita scriptae sunt, ut neque ornatus in
uile, neque in sententijs prudentia defit. Quanquam in
mihi in quidem plus tribuis, quam ego intelligo me
perficiere. Sed hoc amori in me tuo assignandum est,
et de qua modo locutus sum, humanitati. Quod autem
amicis fidem pertinet, que iam inter nos ex pro col-
lo, & pro similitudine studiorum debet esse instituta,
quoniam, primum de isto honore, qui in te iure ac
uili collatum est, tibi gratulor, deq; eodem mihi gaudeo:
se omnia rerum inter amicos communicatio esse
deinde memetipsum tibi, & mea omnia studia,
benivolentiam ita defero atq; trado, ut sim gra-
tiosus habitus, si tu in eis, à quibus te diligi putas, me
nunc locum uelle obtainere duxeris. Quem ego ani-
mam ceteris tuis uirtutibus & ornamentis debeo, tum
impiae, quam singulariter p̄te fers, benevolentie
uox, & uoluntati. Vale. Carpenteracti, Idibus Fe-
bruarii. M. D. XL.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARDI-
NALIS, DIONYSIO CARDIN.
SANCTI MARCELLI,

S. P. D.

Autor babeo iam à te literas, similes prioribus &
humanitate & benevolentia: que mihi fidem prorsus
me abs te diligi. Quod cion ita sentiam, certoq;
tu: debes existimare, si me arbitrarc dignum eis stu-
dium, que ambobus nobis communia, ad integratatem mo-
rumque naturæ animos informant, in quibus

L ego

ego et etatem meam consumps, et tu excellenti, ut
 deo, ingenio uersaris: non tibi me concessurum, ut in
 re, aut ullis in officijs me uincas. Nam si quoties mibi
 tur occasio, fauere soleo doctis uiris, idq; mea sponte,
 intercedente nec re, nec familiaritate, quod uno tantum
 etrinx nomine ad eos amandum et complectendum
 cor: quid facere debeo erga te, a quo sum provocatus? pre-
 fectum cum et tus praestans doctrina, compluribus
 virtutibus, et uirtus summo honore preclarog; om-
 hominum, Pontificis imprimis maximi, et tamen nobis
 ordinis de tua dignitate iudicio, non comprobata modis
 uerum etiam ornata, illustrata, et in altum edita sit! Que-
 res etiam effecit, ut ad ceteras mutui inter nos amicitie
 causas, Collegij coniunctio, et sanctissime necessitudines
 vinculum accederet. Sumus enim uterq; nostrum diu-
 quodam nutu, in societate bene gerende Reipublice
 solum eiusdem munere officij, sed animorum etiam, et ho-
 diorum consensione copulati. Que cum se res itabat
 nec iacta solum inter nos amicitie fundamenta, sed ipsa su-
 perexstructa, et plane iam confirmata amicitia sit: diu
 operam uterq;, ut in amore omnibusq; officijs, alter am-
 satisfacere contendamus; in quo erimus semper fidei et
 nevolentia pares. Cetera ut fors feret, aut ego ut sibi
 ipsis atque officijs uincam, aut equissimo animo at-
 uincar. Illud quidem prior faciam, in quo tue
 partes iam apparebunt superiores, te uti
 rogem, ut meam absentis dignis
 tatem, ubi opus erit, de-
 fendas et tueare.

Vale. Carpent. 1 x. Calend. Maij,

M. D. XL.

IAC

IAC. SADOLETVS S.R.E. CAR-
DINALIS DIONYSIO CARD.
SANCTI MARCELLI,

S. P. D.

Non mihi opus esse arbitror longo tecum procerio
nisi, et laborare in ipso scribendi principio, quo tua
mildientia concilietur. Satis enim ea mihi, non meo
merito, sed tua humanitate parva et quæsita est.
Quæcum ad me binas literas misisti, obfides tue erga me
mildientia et voluntatis: tum tu te ipse mihi dedidisti
me obligasti, quasi ex pacto et conuento, nihil quod
autem et officio deinde deberetur, te mihi negaturum.
Inquit et accedo ad te, non minus te mihi obligatum ex
tua, et fide utri boni esse existimans, quam si te
multa sponzionum uerbis obstrinxisses. Sed ne grauius
dilecti expectes aut uereare: scito id me petere a te, quod
tibi ad petendum honestissimum sit, et tibi ad tribuen-
tum longendam facillimum. Id porrò huiusmodi est. Annus
in agitur tertius, ex quo ego, cum me Carpentoracte retu-
ssus, aggressus sum opus laboriosum sane, atq; magnum,
ut eadificatione Catholice Ecclesiae conscriberem: illud
mihi precipue propositum habens, ut quoniam haec que nunc
q. et nominatur Ecclesia, uehemeter labefacta est, nec po-
tius (ut ego ex omnium gentium aduersus nos odiis, et graz-
ii quid cunctos inuidia nominis nostri, magnum in timo-
ren Genio) ab extremo suo periculo longe abesse: ego pro-
tinus, et pro pietate, qua Deo conservatori meo sum ob-
ficium, exemplum eius incolumis atq; integræ, quoad per-
mit posset, absolutum et perfectum in literis expressum
impquerem. Quo liceret uti, si quis attendere animum
meum vel ad hanc fulciendam reparandamq; ecclesiam,

L 2 que

que iam ad procumbendum uebementer prona est, & in clinata: uel ad nouam & firmiorē aliam, super idem unum fundatum, constituendam. Hoc ego animo erga Christianam Remp. affectus, sumpsi onus huius laboris atq; officij, maximē id conuenire honori & professiōni meae respōtans: iamq; instituti operis duos libros absolui, & nunc iūdictio lucubrando uersor; necq; laboribus in eo, necq; uisus parco. Contendo deniq; atque nitor, ut habeat hoc a se Rēsp. cīam boni & amantis ciuiis sacerdotiūq; officium, tam testimonium meae perpetuae sententiā & in se uolent. Sed horum duorum qui consecuti sunt librorum, prior annū superiore à me ad Vrbem missus, in manus tuas (ut opinor) non incidit, necq; habeo impreſentia idoneū ciuii exemplū quod ad te mittam: idq; cīam habeo, certe sum missus. Nunc cīam secundum mitterem ad amplissimos uitios, atq; & Reip. imprimis amicissimos, Contarenū, Fregosū, Polū, Bembū: mandaui istib[us] meis, ut postquam ib[us] gisset, meum ipsi librum continuo ad te deferrent: que te oro atq; rogo Dionysii doctissime, ut attentione animo prelegas: meq; tibi monendū, & ubi cunq; opus sit (ut opinor in multis) etiam rep[ro]vendendum & corrigendum suscipias. Nam ego quidē hoc corrigendi reprehendens officio, modò id ingenuè & beneuolo animo fiat, nullus a amico homine nec gratius possum expectare, nec opinor. Quid enim est reprehendi, nisi alieno labore fieri meliorē. Et sane is ego sum, qui in meis scriptis, presertim in manuscriptis, minimum mihi confidam. Itaq; audio libenter cuiusrum opiniones: iactariq; in manib[us] doctorum bonis meascripta, atq; excuti cupio: quod deinde ex omnibus iudicijs atq; dictis, quod melius sit, & uerius mihi eligatur. Interēa quidem (id quod me impetrare equissimū est), pati

C p

et precari ab omnibus soleo) ut ne quis ex meis scriptis,
quod illi sunt sub alienū indicium subiecta, quicquam de-
cepit, in quo se putet quasi consignatam ratamq; habere
presentie autoritatem. Etenim qui se submisit aliorum
magistrorum arbitrio ipse habet decreti et iudicati. Qui uer-
um expectato idoneo tempore, res etiam nunc dubias,
quoniam certus accusant, et in earum autores inuebuntur
(pro generi hominum et mihi est non unquam, et mul-
tisope probis negotium factum) bi projecto magis ma-
litionem suam indicant, quam alterius innocentie labem
et levitatem afferunt. Sed haec aduersus aliquos fortasse
inservit: tecum quidem, mihi Dionysii, neq; oportuna, neq;
quod in amicis quatenus querelam et dolorem horum
impuniti conferre cum amico, et cōmunicare iucundum
et quod sine tecum et amater, et liberē facio. In quo
autem mei optati ac postulati ratio, et tue uirtutis atq;
laudabilis sit tua consistit: te obtestor atq; oro, ut legere
et discere meum libri, meq; admonere et docere audacter
enim de vīis uellis: ut quoniam ego et in doctrina, et
disciplina tua maximam spem repono, id per tuam si-
tuac̄ diligenter consequar, ut ex fontibus scientie et
uirtutis tue, mei tenues rini uberioris irrigentur, tuaq;
spes et opes suā pleniores. Cui ego tuo officio, magnam
proficiet, et eam perpetuam debitum me confia-
tur. Vale. Carpent. xviii. Cal. April. M. D. xli.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARD.

DIONYSIO CARD. SANCTI

Marcelli, s. p. d.

Contigit mihi in te, quod haud scio an nemini, ut ciom
Cic loxifsem mortuum, repente nec opinato nuntio tue

L : salut

salutis et incolumitatis, ex summo dolore ad summam letitiam traducerer. Sic enim fuerat ad me scriptum, te contracto in Hetruria morbo, in oppido Luca opinor, granter et grotum, delatum Florentiam, post aliquantum tempore diem extremum tuum obiisse: que res animum meum nullo perturbarat. Nam cum propter insignem benevolentiam, qua te sum complexus, et que est cion amicitie nostrae, tuus uirtutibus debitum uero etiam, quod breui tempore post meum a nobis digressum, multis ex nostro ordine distractissimis uiris, eisdemque mibi amicissimis, et me et Regum fortuna spoliarat: mibi tua mors cumulum maximum afflisset doloris, nisi meliora Deus de utroque nostrum confidens, et tibi salutem, nobis quidem peroptataam, misericordia set: et mibi molestiam, ac moerorem absteruisse. Qui quidem Deo omnipotenti et immortali maximas (ut dices) et meritas gratias ago. Nunc mihi Dionysii, quoniam sim et sospes nobis es restitutus, tue erit postbac uirtutis et diligentiae, dare operam, eniti, efficere denique ut uictoria nem bonam tuearis et custodias nosque, qui te diligimus, uitis de te nuncijs quotidie afficias: quod erit nobis abundantium rerum gratissimum. Illud quidem arbitror amissio non oportere, ut conserves memoriam nostri: nihil dubito, quin par mibi in officio et in omni fide benevolentie esse uelis. Tantum te rogo, tibi ut persuades, ne et percupidum et peramantem esse tui. Vale.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A M
D I N A L I S, M A R C E L L O C E R-
uino Cardinali, s. p. d.

Credo amorem nostrum mutuum non egere possumus. Etsi enim non admodum magno inter nos iuri et simili-

inlioritate coniuncti fuimus, propter occupationes quae
destrinxique nostrum, que impedimento fuerunt: tamen
nunquam ego unquam de tua erga me benivolentia dubitavi,
neque in potissimum dubitare de mea. Itaque et eam de te, tuaque
miseritate, modestissimisque moribus, optimum semper iudi-
cione fecisem, levatus sum maiorem in modum incre-
tum et amplificatione tue dignitatis: et posteaquam
nihil locum atque honorem sublatus es, quo esses erga
meum liquidius etiam cognoui: optimo uidelicet atque
conveniente: quemadmodum et Ludouici Beccadeli, ho-
minis officiosus et prudens, sepe literas, et tua in meis
negotiis opera ac benignitas aliquoties iam
debetur. Quare cum constitutam habeamus inter nos
enim amicorum necessitudinem, qua ex morum, et stu-
diorum, et (ut opinor) etiam sententiarum similitudine
maximi stabilitatis et sancta existere solet, mutuaque ille-
tas et pari inter nos uoluntate tueamur: aequum est,
utique nostrum alterius ope atque consilio, in his que
quodammodo uenient, ita uti, ut eiusdem amicorum officia
non hereditum, sed factis etiam et rebus ipsis usur-
petur. Aec breue faciam, quod abs te postulo, id bu-
xynodi est. Ciam esses anno superiore in Gallia, legisti
primum meum de Aedificatione catholice ecclesie lit-
eram. Sic enim ad me scriptis Triuultius noster: id fuit
tibi non mediocriter gratum, uerion gratius etiam fuisse
si idem fecisses quod ille, ut me de his, que tibi uisa-
gerint minus commode in eo libro a me scripta, admortuisfa-
ci. Soleo enim ego hoc maxime a doctissimis expetere, ut
urum labore et annotationibus lucubrationes mee fiant
adiores: neque arbitror alia in re magis elucere officium
ut quod amicorum debeat, quam in hac solitudine argu-

cura, quam quis suscipit, quō alterius fame & existimati
ni bene sit consultum. Hoc ego à te & tunc desiderai, &
nunc expeto: ut tu ingenuo quidem & bencuolo animo, si
tamen audacter libereq; reprobēdas, quicquid tibi videbitur
in meis scriptis esse reprehendendum. Ego enim cum dia-
rum opiniones & sententias audio, cum mea in manib;
iactata scripta, & multorum obiectionibus ueluti exas-
funt: tum colligo memetipse, habeoq; delectum, & qui
probabile mihi ac uerum uisum sit, id sine ulla primitu-
piditate in meas lucubrationes libenter transfero: mutūq;
facile sententiam, si rectius esse uideatur. Verum tamen au-
tequam hoc fiat, dumq; mea scripta sub alienum iudicium
subiecta sunt: non arbitror esse rectum, ex meis illis, si
qui forte in illis error aut non bona ratio sit deprehensi,
de me ipso iudicari: qui enim aliorum iudicium expedit,
nondum uititur suo. Quare iniqua est eorum ratio, qui iu-
ptorem accusant de ijs rebus, que ipsi illi qui scripti, nu-
dum sunt probatae nec rate. Sed tu non eo de numeris,
qui natura ingenua, & liberali doctrina, & singuli
temperantia ac bonitate es præditus. Cum igitur misericordia
ad urbem secundum mei illius operis librū ad Amphi-
mos collegas nostros, Contarenū, Polū, Fregosū,
Bembū: mandaui meis, ut posteaquam iij legissent, illa
ad te deferrent. In quo oro te atque rogo, mi optime Ne-
ccelle, ut hanc eius perlegendi operam, siue etiā molestia
non grauata recipias meae utilitatis causa: tribusq; la-
cion amicitiae nostrae, tum humanitati etiam tue: ut mole-
bore, cura, diligentia, meus liber efficiatur correcțior: pri-
mum in his, que ad integratatem religionis pertinent: quia
ego sancte, atq; pie semper per me esse cultam uolo. Deinde,
ne mea forte in scribendo libertas cuiquam molestia est:

popl

posit: presertim eorum, quibus omnia me debere et nunc
confitor, et semper professus sum. Nam quod ego Chris-
tianus animo cupiam uidere emendatorem ecclesiam, quam
carissime sit, nunquam certe inficiabor. Quod uero buius
prediorum operis gloriam atque fructum ad eos optarem pos-
sum peruenire, qui a me summo honore et obseruan-
tibus voluntur, Deum immortalem testor, nihil me unquam
impresse ardenter. Et fuerat quidem ab initio egregium sus-
cipimus uer, sed postea nescio quo pacto aliquantum de-
reditum est. Nec tamen uideo, quid ad illam precla-
ram et sempiternam laudem, firmamentum non nominis
sum agsum, sed posteritatis etiam et generis, horum
mundi et terrenorum bonorum posset comparari. Sed
debet fuisse. Fac mi Marcellae humanissime ut ualeas, nosque
ui amissimos ut diligas. Vale. Carpentoracti, x v i l
Calendas Aprilis, M. D. xli.

IAC. SADOLETI

S. R. E. CARDINALIS,

EPISTOLARVM

LIBER X I I I .

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, IOANNI MARIE
Montio S. R. E. Card. S. P. D.

DVENTVS huic Poli amplissimi col-
lege nostri, et magnum mihi dolorem at-
tulit, ut tu quoque futurum uideras: et non
minorem etiam uoluptatem. uidere enim
bominem amicissimum utrique nostrum,
ipsam uirtute, summa temperantia, modestia,
finitate uite preditum, sane iucundissimum mihi fuit.

L 5 Eund

Eundem autem uidere tot appetitum iniurijs, atque aliena
impietatis et crudelitatis scelere, in tunis, et cum gravis
coniectum calamitates, certe non mediocriter mihi mole-
stum accidit: ciam praesertim non amisi solum in eo incom-
moda, sed Christiane etiam Recipub. vulnera, uno et eas-
dem tempore, dolere et miserari cogerer. Atque ipse quis-
dem, quo animi robore, et qua erga Deum pietate munis-
tus est, ferrebat res aduersas fortius atque constantius. Ego
uero qui nequaquam simili uirtute praeditus sum, cum ne
afflictarem in eius acerbis casibus, illo ipso consolatore
subleuatus sum, cui me afferre solarium magis oportebat.
Atq; is unum diem apud me cium fuisse, ita a me dixi,
ut prius pristinam mean de illo opinionem, nouam en-
admirationem sue spectatissime uirtutis in animo meo
linqueret. Sed quod mea tamen in eius adueniu leuius fu-
tuerior, tue suauissime et mihi iucundissime litteres fu-
runt: quas cum audie legerem sic familiariter scriptas, in
mibi Deum propitium esse opto, ut omnes meos sensu in-
timos incredibilis quedam uoluptas pertentabat. Videlicet
enim mihi tecum tunc esse, et in tuo illo familiariter uia
requiescere: cuius si mihi praesentis facultatem fortunam
buerit, crede mihi eos exigam fructus, qui nescio quo plus
olim a me pretermisisti sunt, cum tua ista dulcis amabilis
natura nondum se mihi totam patefecisset. Illud noller,
quod in Epistola tua mihi nimis magnum imponis omnino
dicij et testimonij tui. Et si uerum audire uis, is mihi uia
est in tua simplici, et aperta scribendi comitate, quia quod
dam neuias interuenire: quod a nostris familiaribus qui
stolis abesse debet. Nam si de eo, in quo me laudas, respon-
dendum a me tibi sit, nihil ego video esse in me, quod non
idem in te multo sit praestans. Alia praecrea multa tibi
egreg

egregia adjunt, que ego commemoraturus impresentia
non sum nec commissurus, ut à quo te genere scribendi abso-
lutare capio, in id ipse genus incidam. Quare agamus in-
ter nos, ut cœpimus, cùm liberè, tum amantere: ad quod (ut
nihil intelligere videor) uterque nostrum natura propensa
fuerit, quanquam aguntur à te omnia uenustius. Ego meum
uulnus redditum, nisi Pontifex isthuc, aut ad concilium uen-
it, usq; in mensem Septembrem differre cogito. Deq; ea
nec diu ad summum Pontificem literas. Hic non defino et
lego, et scribere: quid effecturus operis sim, nescio: mea
dolorum præclaræ. Sed non ut uolumus (inquit) uerum
nisi quia. Quicquid egero, utar tuo quoque iudicio. Tu ut
mea in Monti suauissime atq; amplissime, totumq; me tia-
nallum esse persuasum tibi habeas, amoremq; istum
auerage mibi perpetuum conserues, te etiam atque
diuino, 2. Calendas Aprilis, M. D. XXXIX. Cara-
patulli.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARD.

NICOLAO RODVLPHO S. R. E.

CARDIN. S. P. D.

Noli putare, me, quod ad te adhuc nil scripscrim, tu
memorem factum esse: non sic uirtus tua nec mea
natura postulat. Nostra autem inter nos uetus necessitudo,
cùm similia mea erga te obseruantia coniuncta, etiam illo
hunc exigit, ut colam te cùm præsens, tum absens, precipuo
politi officio et insigni beneuolentia: quod facturus
semper sum, abs teq; uiciissim peto, ut quem mibi amorem
tum multis in rebus præstisti, eundem pro tua præ-
fusi humanitate conserues: meq; absentem omnibus rea-
bus, quibus fuit opus, defendas et tucare. Ego si quid usq;
uenerit

uenerit, quod tuum patrocinium mibi sit expedendum, con fugiam ad te, nisi tibi id molestum futurum sit: non propter naturam quidem, sed propter occupationes tuas. Nam illa semper in te plenissima humanitatis fuit. Occupationes uero efficiunt interdum, ut non sit nouis curis et cognitionibus locus. Sed tamen in tuis assiduis studijs, proportioneque R. cip. nonnihil mibi loci uacare in tuo animo uel memissime cupio: quo sit mibi receptus ubi ad transfilii configiendum erit: quod potest in dies singulos contingere. Non sum oblitus, nec uero unquam obliuiscar, quibus officijs et benevolentie significationibus prosecutus eris, cum proxime Romanam ueni: quo quidem tempore prius penè pedem in Vrbe, quam in tuis beneficijs pisi. Cura enim potissimum ac diligentia tua domum regi instructam atque ornatam ipso meo in ingressu statim factus. Quae tua bonitas ac liberalitas altius mibi habet, quam ut facile sit uerbis explicare. Non enim ego sum qui meum commodum magis, quam ipsum comed autorem amem. Fontem enim beneficiorum magis spem, quam ipsa beneficia: qui quidem fons amor est. Eius agitur in me animum tuum si conservaueris, Rodulphus manissime, gratissimo omnium et optatissimo beneficio affecteris. Sed ne multis, totum me tibi et tue fidei benevolentiaeque dedo, atque commando. Vale. Idibus Ianuarii
M. D. XXXIX. Carpentoracti.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. CAR.
DINALIS, NICOLAO RO-
dulpho S. R. E. Card. S. P. D.

Non oblinione mutue benevolentie nostre, ratiu-
ndo literas, quam forsitan usus ueteris nostre con-
iuncti

immissione postulet: sed pudore quodam id sit potius: quod
naturae ne tuis gravioribus curis intempestiuus obstrepare.
Nam mihi quidem otium est (ut tute scilicet) absenti a negotijs
publicis: si tamen in tantis calamitatibus Reip. otium cui-
quam aliquid esse potest. Sed tamen ex alterius uoluntate
ne dependent actiones meae, quas ipse mihi ad meum arbitri-
um comparo. Itaque mihi ad scribendum tempus suppos-
tus, et soleo ego amicos libenter salutare literis. Sed ea
(uixi)ratione deterreor, quod metuo, ne occupationibus
illorum molestus interueniam: tuisque prescritim, qui publi-
cū negotijs priuata etiā tua et domestica addidisti. Nō enim
tu alijs senatu dimissus es, refers te continuo in otium, aut
alijs partem temporis desidiae et cessationi das: sed Reip.
ara, illa domi preclara artium optimarum studia exci-
piens quibus etatem tuam recte collocandam putas. Est
autem tempore nō modo prudens hoc cōsillum, uerum
etiam unicum propemodum et solum salutare: parare sibi
quaque domi ad bene beateque uiuendum copias. Cion enim
uicium quanto labatur in deteriorius quotidiane rationes pu-
blice, cum non domesticis bonis nos ipsos muniamus? quo-
rum honorum (ut tu optimè nosti) caput omnium est, cum
certorum quidē liberalium artium, tuum Christiane im-
primis Theologie scientia. Quanquam uos quoque arbitror,
sib⁹ sapientissimo Pontifice aliquid isthic opis atque auxiliij
calenti Reip. esse reperturos. Evidem qui letis rebus, et
exsistentia fluentibus, a strepitu isto Vrbis et curie, ab
bonis et pompis aequo animo absum: idem si quid du-
rui intrepuestris (quod quidem Deus omen in barbaros ho-
nes conuerterat) promptissime accurram: nec tam ut presens
consilio uos iuuem, (istud enim in me exiguum sane, et
per se admodum momenti est) quam ut piciati meae erga

Remp

Remp. satisfaciam. Sed ut ad id quod primo proposita
reuerter, cupio maiorem in modum, doctissime humani
meq; Rodulphe, ut me, siue loquentem tecum per litteras
siue etiam tacentem, manere tamen semper in eodem animo
et obseruantia erga te, tibi plane persuasum habeo. Vnde
Carpentoracti, vii. Calend. Decemb. M. D. III.

IAC. SADOLETVS CARDINAL
IOAN. SALVIATO CARDI-
NALIS. S. P. D.

NE me forte putes tui oblitum esse, et quoniam &
gloria librum, quem tuo nomine scribendum propon-
tam, non sum persequutus, in alias me curas et cogni-
tiones remotas a nostrae amicitie memoria auersum esse: atque
argumentum multò grauius, (ut ego arbitror) et
utriusque nostrum personæ accommodatius: quod ego
Extractione catholice ecclesiæ exorsus sum, tuq; illi in
mini dicaui, ut quoquomodo possem, tuis erga me mera
gratiam aliquam referrem. Huius ego operis duos labo-
rios confeci: sed cum prior liber aliquantò uidetur q; limatior,
non duxi procrastinandum, quin mitterem
ad te, ut perspicere primo quoque tempore posses salutem
amplissime, quam in intimis meis sensibus fortiter inno-
res. Videbantur duo adhuc restare libri, quos ut absens
etq; perficiam, maxime quidem mihi curæ est. Sed omnia
magnitudine rerum impeditur usq; ingenij nostri: q; animo
quidem sumus alacres, sed copijs baud ita firmi.
autem quod Deo habeatur a nobis gratia, quod hoc animo
quod oblatum fuit nobis quasi fortuitò, ita fuit expetendum
ut nobis diuina quadam sorte donatum fuisse uideatur: q;
in hisce cursis, et splendidißimis (ut ego iudico) animi res-

thig agitationibus, traducere tempus possemus. Quan-
quam non defunt in hac quoq; licet exigua meæ ecclesiastis
aduiceſis procuratione, occasioſes honestiſſime, que
utinam prudentiamq; requirant: quam utinam nos pre-
ſerſe posſemus, ut ea et ſepe à nobis, et uebementer
expiriatur. Sed tamen cion illam animi iucunditatem, que
melle ſuavis ſuavisima percipitur, precipue nobis pro-
prium habeamus, Deo bonis (ut ſcribitur) mentibus oce-
nante: nihil eſt quod non illius ope et auxilio freti, in
uero munere obcundo, et ſuſcipere poſſe, et agere con-
ſilium. Quod ad ſtudia bonarum artium pertinet, quando
quidem mihi in otio conſcenſendi conſilium eſt, et nihil
me paffantius propositum eſt quod agamus, potes exi-
ſum. Saluiae, me et diurnis et nocturnis lucubratio-
nibus, affiduam operam daturum eſſe, quò labo-
rari Christiane Reip. Non ſubſidium per me, repugnans
temporibus, ac ſubueniendi tamen cupiditas, et boni
ſenſi officium preſto eſſe uideatur. In quo duplarem
fructum. Nam et religioni preſtabo pietatem
quilibet, et multorum à me inſignium preſtantiumq;
uero, quorum mihi et uirtus et dignitas eſt cordi, no-
na et memoria literis mandabitur. Verum hæc posterius.
Hoc rogo, ut cion liber ſatis apud te uifte uidebitur,
ut postea illum ad Contarenum noſtrum remittas:
A qua ego hoc de re ſcribo, ut ibi quoq; tanti uiri grauiſ-
ſus et ſcientia, et eorum quos ille adhibuerit iudicio,
tamen perpendi et omni ex parte execti diligenter poſſit.
Quando quidem que de religione ſcripta ſunt, non errat
him, ſed etiam omni uel minima errorum ſuſpicioſe ca-
re debent. In quo nos libenter doctoſum hominū iudicia
uidebentesq; ſubire ſemper parati ſumus. Tu ualebis
optime

optime Saluiae, ex nos quod factis diliges. Carpentorali
V. Idus Decembris, M. D. XXXIX.

I A C. S A D O L E T V S C A R D I N.

A L X A N D R O C Æ S A R I N O ,

S. R. E. C A R D. S. P. D.

Non sum ausus dare ad te antehac quicquam literam quod cum res non esset ulla digna que scriberem, inanem sermonem literarum tibi iniucundum fore paui. Etsi me quidem ad scribendum sepius stimulabat carnes insignis erga te obseruantia, simul et benevolentia: illud iudicium quod ego de tuis eximijs uirtutibus preciis iampridē feci: posteaquam cognoscere coepi in fatus tuis audiendis notandisq; sententijs, que tua esset in Christiana Rep. mens, quam rectus sensus: ut prudens, et quod consilijs explicandis, ex tuo ore manaret oratio. Veritas dixi, ueritus occupationem et grauitatem tuam, nihil alio ad te scripsi. Nunc cum et magna res mea agatur, (quidem nihil mihi ab his populis qui in fide mea sunt, citoque iunctum potest) et in tua non soliam autoritate et gratiam quam ego permagni facio, ueritatem humanitate etiam omninitate, magnam mibi spem habeam propositam, ea quoque huic provinciae salutaria esse possint: continuo scribere ad te, et tibi uel imprimis causam populorum nostrorum committare: omni te animi studio deprecans, ut quam mea erga te merita nulla admodum sint, que cupere equidem permulta esse, quod meum erga te studium aequaliter cognoscere potuisses: tu tamen nobilitate et liberalitate nature tue adductus, suscipias horum patrocinii populorum: atq; in eis rebus obtinendis, quas ipsi iustas honestasq; petierint, suauorem illis et patronum apud summum Ponijc

nullum prebeat. In quo non mihi solum rem gratissimam
 facias: hancq; tibi gente in perpetuum oligaris: sed
 confites etiam officio et dignitati tue. Nam et nobilitatis
 gloriosos homines beneficijs comprehendere: et borum
 populū in istam sanctam apostolicam sedem ea est fides;
 misericordia constansq; obedientia, ut non videam qui illis
 hoc genere virtutis et fidelitatis pares habendi sint. Ita-
 men quipid illis datur, id sedi apostolice et ecclesiastice
 amitti datur. Quapropter eos tue etiam atque etiam
 filios benignati, sapientieq; commendando. Quid postulent,
 et quia querentias deferant, ipsi te per legatum et suas
 mentem adorem edocebunt. Nec tamen grauiore malo
 prouerunt, quam Iudeorum, qui, incredibile est, quantis
 et quam artis hanc totam provinciam damnis iniurijsq;
 afficiunt. Quos inservire, uel ita souere potius, non solum
 maxim perniciosum est: sed nomini etiam nostro apud
 transmarinas nationes turpe. Verum tu haec melius pro tua
 imprudentia considerabis. Ego pro officio meo, et
 pro his populis uerè paterna charitate complector, tan-
 tum capio de commodis et rebus eorum omnibus curam,
 et maiorem certe de meis capere non possum. Quo etiam
 maxime erga me hoc beneficium futurum est, quam si
 pro me ipso aliquid laborasses: cum horum hominum su-
 fferent de censionem, quorum mihi salus et tranquillitas in
 uno corde penitus infixa est. De hac eadem re dedi ad
 fratrem collegium nostrum literas: quas tecum iussi ante a-
 communicari, ut cum iudicasses reddendas, tum redderen-
 sis. Vnde amplissime Cesarine, et mei absensis tibiq; dedi-
 cimur res (ut tuam precipue decet nobilitatem) tibi habe-
 mentatas. Iterum. Et sepius Vale. Carpentorathi, Pri-
 m. Nov. Octobr. M. D. XXXIX.

IACOB. SADOLETVS CARD.

ALEXANDRO CÆSARINO

S. R. E. Cardinali, s. P. D.

Quia uirtute, qua autoritate & constantia, causa
horum populorum in Vrbe tuatus essem, fuerit mihi
quidem à meis scriptum, imprimisq; à Carolo Gallo
ruccio, qui ex mibi amicissimus est, et tue amplissima
(ut multis ex rebus cognoui) studioissimus. Sed nonnulli
legatus prouincie huic reuersus, apertius omnia & anima
explanauit: idemq; demonstrauit Clibus suis, quidam
iura & beneficia Romanorum Pontificum, quibus no-
tioni, pro singulari eius erga istam sanctam sedes filii &
obedientia sepius concessa, tributaq; sunt, non paucis
approbatione firmata fuerint: tua id potissimum assidue
& gratia fuisse effectum. Quam legati orationem com-
morationemq; maximi abs te accepti beneficii, summis
bis populis laus, & summa benevolentia consecrata est. ne
que nomen hic tuum in magna nunc gratia & gloria
Nos autem cogitabamus, ut primum esset meos filios
uocare totius prouincie concilium, facereq; omnes
rerum, que in Vrbe essent gestae, participes. Quod
fiet, si bene ego horum hominum animos perspectu-
bo, non commissuros puto, ut in ingratos tantum tunica-
num collatum esse videatur. Nec tanen ultra progressu-
tur, quam ut de fructibus prouincie aliquid in iusta
mittant, quo patronis & defensoribus suis optimissi-
mum possint declarare. Sed hec que aliene patres
sunt, patcius à me sunt predicandi. Quod autem propter
ad me ipsum pertinet, cum intelligam, te in hoc patrem
populis meis prestando, magnan bonorum mei habuissi-
tionem: et ad tuam prestantem beneficiamq;

adūlmenti et ponderis addidisse eam benevolē-
tiam meam proficiens : nullem equidem sed non inuenio
meritum, quibus tibi iugum meritas gratias. Sed tamen
explicare non possum, ut tibi aliquando re-
miseris fructus omni amore, fide, studio, diligentiaq; cu-
mūdūlperis hoc officium in tempore aliud magis
conveniat. Ego, quod semper maxima opere
quædam quam sum tua bonitate consecravi, ut in fidem
recipere : te rogo atque ora. Cesarine
restitui, ut eodem erga me animo esse perseueres.
In absentia tuendi, atque fouendi, et tua nunc li-
beratione proficia sunt: suerunt enim tota humanitatis
et libertatis. Nunc legem tibi ipse benignitas con-
ficiat, quia quidem lege summi iuri, et nobiles,
impudicis animi præcipientes, libenter astringi so-
lo. Quoniam tu similes et par, etiam hoc genere virtutis
et dignitatis futurus es secundus: ut qui se tibi semel
dilexerit, et tu semper tua gratia autoritateq; prote-
gili pueras cruentis partes, operam assidue dabo, ut ne-
nikum ex te benevolentia, neque de mea in te ob-
ligacione inquit ullo afficiare. Vale. Carpentora-
bius Nostrus Iulij. M. D. X L.

JAC SADOLETVS CARDINAL.

IACOBUS SYMONETÆ

CARD. S. P. D.

Corpi licet tuis, datis x v i i l. Calend. Septembri,
Ante Vicentie id temporis effus: quibus summa cum
multaque, non semel, neque bis, sed sepius lectis, in
tecum ibi nemit cogitare, quid tu tibi tandem appetens,
in alterum iam scientiarum gloria laudeq; floreres,

nostrarū etiam artes nobis crepitantia erat; in quibus
 qui etiam in illis consumptissimis, codicibus ianuacis
 quorū scriptiorum ubermi & elegancie. In cuius scipio
 sacre tue granter, ita ornata, ita copiose fuit: ut non
 in iuris consulto, sed que in summo requiriunt oratione
 facultate dicendi, ea in te omnis insit. Sed profectum
 est quod dicitur, qui egregio ingenio sit praeclara,
 omnes artes, omnia disciplinarum genera, facilem
 introitamq; habere. Quod tibi doctissime Symposio
 sigit: qui cum inter iureconsultos nostre civitatis
 minium iudicio consultissimus: non contentus multas
 ceteris quoque in literis ingenuis ex liberali ratio-
 ne, studio tibi omni esse elaborandum putau. Vnde ap-
 sumat huc que satis sibi ipsa perhibent testimonium, no-
 me testimonio nihil indigeant. Ad illam tuam eximiump
 stantemq; humanitatem conuertor. Tantum ne, p[ro]p[ter]a
 amori tuo erga me indulgere posuisti, ut ex te latus
 afficeres, que longe iustius conuenient in te, quam in ipso
 me! Et si ego quidem illa legens, que tu mihi in tribus
 tributis, gaudio quodam afficiebar penè singulari, illa
 quidem in me cognoscet, sed de tua in me tam insigne
 uolentia mihi ipse gratulans. Quanquam eo quidemq;
 animo non inficiar erga Remp. quo tu predicas. Seu
 nimurum me deficiunt, ut illi possem & utilitatem, ope-
 namento: que ego à te petam, cum usus fuerit: regum
 mibi & autorem rectorum consiliorum tam in ipso
 quidem in ceteris rebus propositum habeo. De me
 me, sic uolo te existimare, monita mihi omnia ad te
 placuisse: sed accidit casus sane mihi molestus: ut in ipsa
 tu rerum, cum Roma migrandum nobis esset, utrius
 eam uerius ingrediendum, schedula illa deperiret, ap-

missione his prescriptis erant, ciam salvas tamen literas tuas misericordissimam exalisssem. Quare postea orationem meam responsum, quantum consequi memoria potui, correxi ea quae per te minus probabam. Si quid forte a me tam obliuio prostrasse est, si quando edenda erit oratio, iuris et deinde libenter diuinculam mittam, ut de integrō abs te nō agatur. Eius ergo orationis unum tantum exemplum dū in Germaniam misi, ad Georgium Ducem Saxonie; pium et pium Principē: nullo meo inscripto nomine, neque querrogans, ut ea contineatur domi, quoad is de futuris in iudicio prescripscrit. Alterum cogitabam tamen misere ad meos familiares doctissimos homines suos nō habere, et sine inscriptione: ut (qui meus est) in iudicio indicij mea scriptis submittarem. Sed deinde fuit. Te Romanam incolument peruenisse, non tamen mihi erat auditum: sed tamen confidebam, te inveniri: litteris tuis rationem dierum mecum ipse superesse quando ea à te in literis tuis scripta est. Sum in-veni in aliquam minime sollicitudine, et cura: quoad certò conseruari satis, et tua recte ualeas: quod mihi prosectorum (ad alia) care est. Ego in his locis bycōmem banc remandabo, cum sponte mea, tum tuo etiam amantissimo modo alludam. Sed cum Farnesius summi Pontificis in his quae insisti, me per literas euocarit, ad quas ego me non respondi: te uellementer rogo, ut causam meam quod Pontificem agas: meāq; hic mansionem tranquillam et liberam, ad diem usque conciliū, tua mihi au- toritate praestes et tuearis. Vale. Cara- pentoracti, v i. Calend. No-

IAC. SADOLETVS CARDIN
BONI PACOBO SIMONETE CAR
AS DUXIO, IN DINALI S. P. D.

Venitissime mihi literae tuae. Incundissime solam tamen
letiam salutaires. Quod enim te saluum mihi & so-
lem nuntiarunt, per eas mihi quoque incolumitas est re-
tuta: de qua re, & tibi gratulor, & mihi gaudeo. Deinde
supplex oro, ut te in optimo statu diutissime valere habeas
in ijs quod tuam mihi opem & benevolentiam possum
semper ostendis, iamdiu est ciam ego ita iudico, non
me habere neq; amicum, nec patronum, ad quem fiducia
omni meo in negotio, quam ad te ipsum confugere possem.
Quanquam factis tu quidem secus, quam certi vane
Hij enim prius pollicentier, quam quicquam proficiuntur.
Beneficia liberaliterq; natura bene mereri ante inceptum
at etiam uerbis benignitatis officia prosequuntur. Sed haec
& mihi aliis dicta sunt, & suis dicuntur locis. Ceteraque
dilectibes in conualefcendo, laudo atque probbo: q; uero
menter horror, ut nullum tibi studium sit salute tua par-
qua ipsa quoque nobis tui amantissime communitatis
est: & in ea tamē est fons studiorum officiorumq; omnia.
Signatorum libellorum ius, dandorumq; indicione,
quod ultro tibi à Pontifice maximo delatum sit, non
miror in hoc factum optimi Pontificis: cui ita facere, sive
sapientie constare uoluit, fuit necesse. Quis enim te pos-
tor in eo manere sustineret? quis iustior? quis iurisdictio-
nior? Nec tuō commodo gaudeo, res enim plena est solitu-
dinis & laboris: sed communi hominum utilitatē & com-
moditati gratulor. Ad eum enim hominem ea collata est po-
testas, qui & sciat, & uelit ius uniuersique suum tribuat.
Quare tu quidem eadem & integritate, & prudentia be-

missus tristis, qua cetera solitus es. Sed mihi accidit
pro opportunitate ut quod facturus fueram omnino, nunc pro-
ponens faciam: quando ex pro amicitia, et pro aequitatis
principio, quod tibi cum semper antea, tum nunc maxime
felicissimum est, (si quidem factus es magister aequitatis, qui
ex ante fuit) confido fore, ut me bi abs te populi faci-
lere et melius, quacunque aqua postularint, consequantur.
Quos notum tibi esse arbitror, quanta benevolentia, et
prematris studio, iam inde ab initio, cum Dei voluntate
misericordia et cœlestis concreti fuerunt, amplexus sim: necre
si per nos liberos charitati mea in illos benevolentia
accide. Hi ergo nonnullis incommodis publicè oppresi,
maxime iniquitate et perfidia uexati Iudeorum: quos
nunca multis istinc honoribus priuilegijsq; insolentes,
etiam calida crudelisq; auaritia huic hominum generi
potius reddic: mittunt legatum ad Urbem, à summoq;
Romano, et à sede apostolica remedia suis sanandis uul-
nibus querunt. Quos ego tibi quibus uerbis commedem,
nisi: cum illud te scire uelim, multò plus, in eos si benefa-
cium conuenient, et si eorum causas ut cognoscas, et de-
fendas, fueris adductus, quam si in me ipsum eadem contu-
ssem tibi definitum, obligatumq; futurum: quanquam
firmitate non est noue iam in me obligationi locus. Sed tamen
se habeo: Ex omnibus tuis in me meritis, que plurima
sunt, hoc me uel imprimis magnum existimatrum. De re-
bus suis ipsi te edocebunt, neque ita monente, tua imprimis
et utilior, nitentur. Eos ego tua iustitiae fideiq; com-
mendo. Dedi etiam ad sacrum collegium nostrum super
hunc literas: quas tu leges et perpendes, et tuo omnia ar-
bitrio sapientiaq; moderabere. Polus amplissimus uir, certe
incredibili quadam uirtute animi, et sanctitate uite pre-

stans, totus tibi deditus est, plurimamq; tibi reddit salutem
Is in uiam se daturus est bodie, aut cras, ut proficisci
ad uos: cuius ego abeuntis desiderium non sine magna mu-
lestia perferam. Vale, et me, quod fact, dilige. Carpent.
V. Calend. Octob. M. D. XXXIX.

IAC. SADOLETVS CARD. FRAN-
CISCO TVRNONIO CARD. S. P. D.

PRIMIUM tibi ago maximas (uti debeo) gratius, quid illa
opera et autoritate est factum, ut nos hic qui libenter
militum grauiissime presi eramus, Regis clemens et beni-
gnitate leuaremur. Quod tuum in meos hosce populos be-
neficii hoc mihi accedit gratius, quam si in me ipsum pro-
priè collatum fuisset, quo plus apud me ratio officiū ad,
quam commodi. Certe enim nihil est homini opandum, quod
ego malum meum esse, quam corum qui me fidei et
stodie ab ipso Deo crediti et commendati sunt. Sed yā
animi nostri erga te declarandi aliud dabitur locus. Num
in statu occasio ut eandem tuam humanitatem requiri, quam
erga me propensam sepe iam expertus sum. Albertus Ho-
bius, cuius tibi quoq; nomen propter uirtutis et doctri-
nae excellentiam, auditū esse arbitror, istuc uenit, aditum lo-
gem aliquot de causis. Hunc ego tue fidei humanitatis
lignantissime commendo. Amo enim hominem, idq; non
rem in modum. Nec solum amo, uerion etiam admiror. Po-
cile enim intelligo, idq; audacter non dubito conformari
qui ex ceteris nationibus doctrine et literarum uite
ad cognitionē meam peruenient, neminem neq; dolet,
neq; uarijs scientijs instructiorem atque ornatiorem, quis
bunc, mihi notū fuisse. Accedit, quod Theologie scimus
qua mirabiliter est prædictus, ad eos usus conuerit, quin

ini sancti ex salutis populo Christiano sint. Semper
in fidem catholicam, et ecclesiam Romanam nostram
et ex iniusta propugnatione, pluribus egregijs uolumi-
nibus editis est tuatus: ut hoc quidem nomine nostre illi ordo
primum debeat. Quocirca cum ita se habeat res, tuaque in
huiusmodi homines propensa semper et benefica extiterit
amicorum te amplissime Turnoni, et omnibus precibus
meo, ut hominem in fidem et patrocinium tuum reces-
semus apud Regem gratia, que maxima est, fonsas et
meritas ad eum benignitatem, quam tua sponte illi es-
tesset, aliquid quoque preterea mea causa addas, quo
miserabilis gratias potes. Illud tibi confirmo, si ho-
mem hanc humanitate tua et liberalitate fueris comple-
xus: maximum gratiam ab omnibus ijs, qui ubique terrarum
spiritibus dediti sunt, initurum te esse. Vale. Carpent.
M. D. XL.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CAR-
PINALIS, AMBROSI O CATHA-
RINO Polito, s. p. d.

Non potius perferre diutius desiderium tui, quin scis-
sis ex te per literas, quid ageres rerum, quomo-
do se uides: quod tamen equius fuerat me cognoscere ex
tuis literis, tuaque in illis erga me benevolentie habere tes-
timoniun: nec tamen puto me totum tibi ex animo efflu-
isse: si enim habes patronum eiusmodi, praecuius inge-
nuitate, elegantia, nos tibi forte sordere uideamus: tamen
ille præstantia et grauitate dignitatis sue supera-
bante aduersum nos reddere potuit: sic humanitate idem
et comitato, qua singulari est præditus, docere te debuit,
ut esse absentium amicorum memoriam deponendam. Sed

ion serio, mi Catharine: cupio uebementer audire quā agas. In studijs te esse arbitror: quod enim iam aliud nū est negotium? Veruntamen si mibi aliquando indicasses, quæ tibi opera nunc sint in manibus, usalde mibi rem gravem medium fidius fecisses. Ego hic quanquam familiarib[us] curis grauiter implicatus, quod multa necesse habeo exbibere, que antea contraxi: tuven scribendi et clucubrandi curam non deserо: volumenq[ue] contexo, quod si Deo bene iuvante ex sententia processerit, nonnihil certioris trabor esse attum. Habeo autem propositum argumentum, ut tu scias, de ordinibus et constructione catholicæ ecclesie: reliqua iam tu nosti. Magna res est, mea uerbis longè superior: sed tamen quoniam semel suscepisti, non est per ignorantiam abiscienda. In tanta re non aperte et consilio tuo, cum opus fuerit. Nunc uolui te fieri participantis consilij mei, ut uideres et animaduerteres, ne ne in otio quidem otiosum esse posse. Otium porrò est, ubi Romanos est. Sed hec bactenus. Tu ut me diligas, quemadmodum quidem soles, ualetudinemq[ue] tuam diligenter tuare, at etiam atque etiam peto. Vale. Carpent. v. Idib. Decemb.

M. D. XXXVIII.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CAR.
DINALIS, AMBROSIO CA-
tharino Polito, S. P. D.

Maxima mea cum uoluptate cum accepi librum quoniam ad me de peccato originis misisti: in quo ut inscriptions tituliq[ue] indicant, sunt et alia præclara multa. Sed huius loci plane cognoscendi summa quidem expedit sum affectus. Itaque quanquam solennibus occupatisq[ue] diebus (hodie enim dominice mortis memoria recolint) una-

ambo quia scriberem ad te ante lucem, iam bonorum
poterit disputationis tue, non tam legeram quidem; quam
enim bellum. Tantum titulus ipse in me legendi cupiditas
me excitavit: tamen tuam praesertim lucubrationem scriptor
remitas & doctrina mibi magnopere commendaret: &
progenies mirabiliter placebant. Sed ego ad aliam accusa-
tionem & attentiore lectione me referuo. Quod tamen
leatum parvum mibi est, & subtiliter & perdocte mis-
tum scriptum. Tu quod facis, ut perpetuo facere pos-
si, tuum immortalē quoquoque, ut te diu nobis in columen
nigri: multa enim prosector tuo isto singulari ingenio,
quod scrisse disciacuerunt, poterunt illustrari. Vale,
et diligere. Carpent. xxv. April. M. D. XLI.

JAC. SADOLETYS. S. R. E. CAR-
MELITANUS. AMBROSIO CA-
RINIANUS. Iohannes Polito, S. P. D.

Amplissimas tuas plenissimae amoris: quibus à me
ad passus de suo libro, quem de originali peccato edid-
i, quoniam penè totum maxima mea cum uoluptate, im-
perdibiliter diebū illis, me quasi deuorasse ad te scripsera,
proficiendem quid sentiā & sensum meū tibi explicem.
Nullus humilissimè, si quid in sit, quo minus mibi placeat,
in illis visione, aut emendatione satisfacturum. In quo
modo equidem & quicquidem & facilitatem tuam. Sed non
quod hoc controversia, quid mibi in tuis scriptis placeat,
afficiat: cùm omnia mibi tua per placeant, siue ingenium
in illis, siue in dicendo lepos & copia, siue ipsa rerum, quae
nullus, eruditio subtilitasq; pendatur. Illud est, quod tibi à
me indicandum esse puto, cum perlegissim librum tuum,
nisi quidem mibi esse, tuam opinionem, & sententiam re-
felli,

selli, reiçiq; non posse: tanta est uis in argumentis, tam
 & tam inter se aptus rationum contextus, tantum scien-
 tia & probabilitas in dicendo. Sed ut solent qui nesci-
 sunt, habere quidem constrictum corpus, & ad eius uia
 necessario paratum qui eos constrinxerit: quosdam tamen
 motus inchoatos & imperfectos eiusdem corporis fibro
 tinere, quibus frustra & inaniter nuanur: sic ubi, tan-
 mea mens & cogitatio tuis argumentis capta & colligta
 esset, restabat tamen adhuc in animo nescio quid dubitatio
 nis & scrupuli. Itaque cum tuum librum bis iam legisset,
 ad tertiam eiusdem lectionem me parabam: quod tibi pater
 liquidius tolli animi mei sensum cogitatumq; exponeret.
 Sed scito hac mutatione rerum, que incidit in his locis lo-
 gato superiore uita functio, nouoq; suffectio, tantum mili-
 boris & negotij contractum esse, ut non modo legendas
 scribendi, sed ne consistendi quidē ullo certo in loco fuerit
 potestas. Cogor enim homo omnium quietissimus, ne omnia
 interdum populorum causa, hoc est, eorum qui mea fiducia
 cuore crediti sunt, nō mediocres eriminas & sollicitus
 capere. Quod si aut mibi dabitur otium, aut tu forte aliquo
 do in has regiones te contuleris, aut scriptis inter nos am-
 coram communicabimus ea que de hoc ipso originaliter
 cato, uel dubitanda nobis, uel comprobanda uideremus.
 Nunc tibi hoc significo & nuntio: nec tuo mibi libello do-
 quis aut ingeniosius quicquam, nec eo arguento qui
 tractas difficilius uideri posse: & superesse tamen alii
 quiddam, quod mibi à te cupiam diligenter explicari.
 Nam speculo illo tuo hereticorum (tertium enim librum
 de uera iustificatione nondum legi, eisdem, de quibus tamen
 angoribus animi impeditus) possum tibi confirmare, nulli
 me unquam nec crudius leguisse, nec quodcum singulari

etiamq; doctrina, plus etiam prudentie et uere religio-
ni concordium habeat. Vale, et nos dilige. xiiii. Calend.
Imper. M. D. XLII. Carpentoracti.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARDI-
NALIS, AMBROSIO CATHA-
rino Polito, s. P. D.

VT primum otium et tempus scribendi nactus sum,
duci esse rescribendum eis literis, quas ego abs te su-
periorum diebus mihi iucundissimas accepi. Atque eo ma-
gistris, quo cum legissim iterum tuum de perfecta in-
stitutione librum: atque eodem ferme tempore bine ad
mea Urbe essent allate schede, in quibus erant prescri-
pti capitulo quibus in conuentu Ratissonensi inter Thco-
logos nostros et aduersarios conuenisse dicebatur: facile
inclusi tuum sententiam ab illiusmodi concordia discre-
pat. Qna in re mea semper opinio tue rationi, que in
scriptis tuis fese ostendit, suffragata est. Nunquam enim
mihi persuaderi potuit, fidem solam per se sine operibus
bonis ad adipiscendum regnum Dei idoneam censeri de-
bet. Tu uidelicet et doctius et explicatus ista disceptas.
Sed mihi tecum eadem rei summa est, ut iudicem, ad ueram
institutionem fidem cum operibus coniunctam esse oport-
et. Et scripteran quidem ipse quoque ad Vrbem quod
mihi sentendum in hac causa esse uidebatur: cuius me
pugile misissem ad te exemplum, ni omnia in tuo libro
multo diligentius enodata declarataq; reperiisse: qui li-
ter mihi muriſſe probatus est. Misisti autem earum exempla
pugellarum, que ad me ex Urbe perlatae sunt: ut uideres,
et animaduiceres, ecquid ea concordia Christianae rei
uile et salutaris haberri debret. Veriam tu huc confide-
rabis

rabis diligentius. Ego tuam de providentia & prae-
natione lucubrationem summopere expedio: spero enim
baesturum me inde nictidissimas aquas, quibus mea diuturna
fatu, & illarum rerum auditas cognoscendi, summa mea
cum uoluptate aliquando expleatur. Tu, queso, da opem,
ut illam primo quoque tempore accipiamus: quod facile
tibi erit factu, propterea quod inter bibliopolas Lugdun-
nenses & Parisenses frequens est barum rerum compen-
sium. Ego ut scripsi ad te antea, à literis aliquandiu seruau-
sum fui, & nunc aestius caloribus impeditior, quoniam (men-
admodum uellem) ad eorum consuetudinem me injec-
quod tamen paido post uideor esse fakturus. Tu quid Le-
gduni cōmoriari annum hunc statueris, mibi uadde gratiae
speci enim nonnihil habeo, fore ut interdum nos (quod cum
modo tuo facere possemus) inuisas. Illud me pupilli in expe-
mia tua epistola, quod optimum ex coniunctionum col-
legam meum Nicolauum Gaddum, laborare febris la scripsi
sti: quo nihil mibi potuit accidere molestiu. incredibile
est, quanti ego illum, quanti summat illius humanitatem,
mitissimos mores, imprimisq; notam mibi & perspicuum
erga me benevolentiam faciam. Quapropter si me amas
se eum quamprimum meo nomine, meisq; uerbis aman-
ta saluta: & bortare etiam atque etiam, ut omnem curam
& diligentiam ad conualescendum adhibeat. Abs te am-
peto, quesoq;, ut primo quoque tempore facias certiorum.
Valde. Ex suburbano nostro Carpentoractensi.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. CAR-
PENTORACTENSIS, & HERMANO AR-
CHEPISC. COLONIENSIS,
etiamq; card. in monach. S. P. D.

Vn legiffem commentarios, quos tu de concilio episcoporum provincie tue, more maiorum per te habi-
 latoq; de corrigendis moribus sacerdotum, de q; ecclesias
 foederalibus eruditissime scriptos, in lucem edidisti: equia-
 lem cōmotus admiratione tui præstantissimi consilij, eiusq;
 dñm, qua nulla maior hoc tempore, nec Christianæ
 sapientiæ fuscipi potuit: auxi maiorem in modum bene-
 nitionis erga te meam, quam aliquot de causis conceptam
 mihi habebam: et magnum virum, et optimum anti-
 pum, omniz honore ab omnibus dignissimum indicavi.
 Hoc enim solus tu primus aliquot iam seculorum spatio
 amarit et sancte gerendum sacerdotium tuum, vians
 dioperisti, que antea ob diuturnam desuetudinem, tan-
 quæ impeditissimis stirpibus, penitus erat obsepta: sed
 cum ceteris exemplum illustre prebuisti, ut te imitaren-
 ti, qui uellent, et si quorum in cordibus pietas et reli-
 gio Christiana locum aliquem baberet. Nec tamen omnibus
 les liberum fortasse, nec par atque eadem cunctorum eödi-
 so est. Vidi enim ego, ciam in Urbe essem, et cum in sena-
 ta nostro her de communi omnium Episcoporum concilio
 habendo, causa ageretur: multa re uera ostendi impedimenta,
 que Pontificis Maximi studium retardarent. Sed tamen
 ego et hinc ita sensi, et nunc sentio, aut una hac ratione
 conciliu[m] congregandi, subueniri posse his tot incommo-
 diis quotidianiq; detrimentis, quibus urgetur et ad interi-
 tur agitur Christiana Resp. aut si hoc remedium non sit
 proprium, nullo alio hominum consilio à peste summi
 cuius Regmp. posse prohiberi. Non enim si conciliu[m] castè le-
 gimus, habuum non proderit, alla erit expectanda medi-
 tina que open strat. Sed illud certe ab omnibus nobis exis-
 tendum. Deum infensum delictis nostris, reposcentemq;
 à nobis

à nobis scelerum ex peccatorum paenarum que ipse ad suum intelligat esse perducta , supremum iam decrevum interitu nostro fecisse. Quapropter occurrere illius iracundie nos oportet , ex precibus atq; operibus que à uera militate in nobis uera religione , uera penitentia ueteris malefactorum nouaq; insequentis uite integritate et iustitia profiscatur , anteuertere uindicantis severissimam lenitatem tolerantis tandem despeximus . Hoc enim si egimus , et confugerimus ad ipsius misericordiam , genuimus eos edidicimus , quos acer peccati dolor à nobis exprimit : flectetur ipse , et ut bonus est infinite , ac misericordia conuertetur ab ira sua , simulac nos cōuersos à peccato servir. Quo nobis reconciliatio atq; placato , cessabunt continuo ista que nos domū fortisq; perturbant , non solum bohilius arma crudelitatis , sed etiam uenena domestica perire . Verion hec reconciliatio nullo alio prorsus pacto uniuscū et integra cōmode fieri potest , nisi generalis conciliū quodam quasi feriendo fidere sanctiatur . Nam si uniuscū arbitrio (id quod ferē nunc fit) sue uitae correccio possitatur : primum , haud ita multi sunt , qui sua sponte monit ad pie religiosęq; uiuendū . Deinde , quoniam multos efficiemus , qui iter rectum nesciant : quam multos , quinque uitorum regno , que nostra hac etate plurimū possent ingentq; multa sibi arbitrentur licere , que tamē improbus reprobēdēda sint . De quibus et si possint à sacris lictis et earum gnatik ac peritis doctoribus admoneri : tamen in lege communi generis humani ad uitia consensu , obliqui bonis et ueris admonitionibus mala consuetudo , negoti pleriq; mores suos ex prauis eorum qui presunt mortali , quam ex corundē proba oratione effingunt : ciam presuma secura lex nulla sit , que homines à delinquendo coacti

Quoniam non defunt quidem leges securae, et graues:
 sed eorum filii custodes protectio defunt, defueruntque iam
 deinceps non prout solum, et uitia ipsa consulto sestantia-
 lia; sed etiam ceteris, quos bona disciplina fortasse, si esset
 ab aliis efficer bonos potuisset, ampla prebita sit occasio,
 uileccbra posuit, corrupte, iniquitateque uiuendi. Quibus
 uerbis dannis et detrimentis, diuinaque uniuersitate aduersum
 nos, mederetur sine ulla dubitatione concilium, quod
 recte iudicium esset, et ex fide bona ageretur, si in id non
 simus a Rom. Pontifice, et a nobis, uerum etiam a reliquis
 Christianis principibus conueniretur. Quod enim publice
 nullius causa comparatum est, omnium debet assensu et
 approbatione firmari: presertimque eorum, qui opibus et
 personis excellunt, quorum ceteros possit autoritas per-
 mittere. Tali igitur si haberetur, celebrareturque concilium,
 non alium est, quin aspirante bene cooptis rebus Deo, hos
 uerbi suij consentientibus, misera et infelici presentis
 uiri sum conditione demonstrata, facilis esset et pas-
 tra in Christiano nomine malorum morum emendatio:
 quod et uictoris leges sanctae et salutares de integro san-
 tuantur, et noue promulgarentur: malique penarum et
 uincularum metu, ceteri exemplis doctrinaque sacerdotum
 dilectionis et religionis erga Deum officia redige-
 ntur, et consentiente in laudem Dei, et in correctionem
 Christiani populi catholica ecclesia, ex multis perso-
 nis, ut ab apostolo Paulo dictum, multiplices preces et
 uincientur ad summum Deum. Quod si hoc modo
 non fortasse concilium non possit (video enim tempora, uis-
 to difficultates) multum sit omnino deesse nostra detrac-
 tur. Sed tamen si qua reliqua ratio iniri queat, non tam
 affirmande nostra quidem nec stabiliente, quam ad tem-

pus aliquid sustentande salutis , ea mibi in isto potissimum
concilio uidetur esse posita , cuius tu initium in tua prouia
fecisti , remq; omnium pulcherrimam ex Deo acceptam
simam es auspicatus . Sic enim statuo , post Christi Dei m
stri aduentum ad nos , missionemq; ab eo Apostolorum
exteras gentes , nulla magis re creuisse , amplificansq;
Christianam ex religionem ex Remp. quoniam his prouinciis
libus Episcoporum conuentibus , qui per nationes ex pro
uincias anniversarij fiebant . Qui mos iampridem uniuers
plurimis alijs optimis ex probatissimis , penitus extinuit
magis desiderare nos cogit uictusta tempora , quoniam bado
nis confidere . Hunc igitur sanctissimum omnium ex predic
torissimum more , quod tu in lucem ex usum renoceremus
es , tueq; uirtutis ex religionis exemplo , tanquam quod
alio sublato lumine , aut ostendisti , aut certe in suis
dies ex ostensurus , qui sunt in Christiano sacerdotio Ante
episcopi aut primates illo honore ex loco digni . et quis
cuis : uerè tibi dicam Hermanne optime , et sapientissimum
nulla mibi laus uidetur cum tuo isto facto posse copari .
Et si non bis quidem rebus ex actionibus laus bonum
queritur , sed ad Deum sunt directa . huiusmodi consilii
qui unus nostra merces , nostrum praemium est : et omnes
in sancto nomine que geruntur , ea sola ex rella ex p
riosa sunt . Cuius quidem Dei immortalis ex omnipotenti
remunerationi atque iudicio quoniam sunt bona bona
opera reseruata . equum est , ut nos hic de illis percutiam
memoremus . Venio nunc ad sacrameniorum librum , qui
tu Enchiridion appellas , cuius sum lectione incredibiliter
delectus . omnia enim que pro Dei causa , et cibis
fidei ac religionis propagatione , aduersus illius iniurias
et obrectatores affterri possunt , sunt à te in eo libro am
plius

usq; collectio: talibusq; explicata cum uerbis, tum sen-
 tentijs, ut cum summa rerum in illis diuinarum cognitione,
 fatus planè animus, et in docendo redarguendoq; fin-
 quat modicia coniuncta appareat. Que scribendi ra-
 tuu*m* Christiana est. Non enim tantum in uerbis pietas,
 sed etiam in moribus multò magis requiritur: in quibus uer-
 bi Christi est imitatio: cui cum malediceretur, ipse
 nini contrà maledicebat. Proinde sit hec aliorum pro-
 prius follementia, clamare, maledicere, conuictia iacere, et ins-
 isti petulantia: atq; utinam ne sit quidem: à cunctisq; po-
 nere et omni equitas, et studium amplectende ueritatis
 abibent. Nos sane mansuetudinem et Christianam
 doceantur teneamus, que à te mirifice in tuo libro retenta
 que ubi non solam admirari et laudare doctrinam
 non, sed etiam morem diligere necesse est. Es enim tu,
 quod hoc tempore rarum est, non solam scientia, sed etiam
 tu Christianus: quam nobis imaginem præstantis et uir-
 aut et traditionis tue, tua scripta repræsentant. Atque
 hoc dicas. Vnum tantum in tuo libro est, quod ego de-
 fierim, quodq; mibi percontatione dignum uisum sit.
Purgatorius.
 Nam enim uiciss mecum nonnihil admiratus, quod tu ca-
 ges eo libritui, in quo de sacramento penitentie uerba
 sunt: ubi ad tertium illius membrum, quod satisfactio est,
 uenire nullam prorsus in eo mentionem purgatoriij facias,
 cum et hoc maxime locus ille requirere uideatur, et nos
 cum catholicæ ecclesiæ unâ teneamus, illa satisfactionis
 uero non tam ad declinandas temporarias penas, quas in
 le uia à nobis pro peccatis nostris Dei seueritas repos-
 it, quas ad leuandas illas et mitigandas, que in altera
 uobis purgandi proponuntur, uim habere. Nisi hoc
 præse tu eodem modo intelligis, in poenaq; temporaria

etiam eis includis, que subeuntur in purgatorio igne. Et enim temporarium, quicquid non est eternum. Verum tamen (ut mibi uidetur) oportuit in eo loco aliquam purgatorij fieri mentionem; ne aduersarijs in hac re fidem catholice ecclesie impugnantibus, quasi quodam silentioistoria traduceretur: qui iniuste certe ex fine ratione infundant Ecclesiam. Nam si remissa nobis culpa a misericordia Deo, pena tamen aliqua restat, que soluenda sit, ut in quoque pie religiosisq; confirmas: non potest biniusmodi pena ex his tantum huius uite temporalibus incommodi censri. Primum, quia hec incommoda Christianis bonibus non semper mala sunt, sed habent plerunque utilitatem in se ex patientiae exercitationem: ut sepe a Paulo repetitum legimus, sepiusq; bonis inferuntur a Deo, quam mali. Siquidem oportet Christi sectatores multa in hoc pauculo, ut confirment erga se promissiones Dei, quemadmodum scripture sacre multis in locis testantur. Deinde mulii, qui grauius et improba multa admiscerunt, non quam redierunt ad cor, et ex penitentia in gratianum restituti, poenas tamen hasce in hac uita effugerunt: non esset quedam quasi iniustitia summi iudicis, si nulli ipsi hi soluerent peccatorum poenas, et nimurum nisi patet in purgatorio abeuntibus his ex hac uita, quanquam ictu absolutis, sint propositae (si tamen poene appellande sit, que non puniunt, sed purgant) uideatur uacillare Dei misericordia, et iniustitia: cuius ratio reddi idonea nulla posset, quia mobrem ex eodem scelere hic in hac uite a Deo patitur, ille impunitus evadat: nisi, quod et impium est in Deo cogitare, et in purgatorio aqua fit omnium compensatio. Deinde, cuius est erroris, accersere sibi quipiam presentia corporis incommoda, ut futura in bacter

denuntia detinaret: ieiunare, algere, sudare, bona sua clari-
 giri: ut paupertatem in posterum effugeret, ut aerumnam,
 ut vigiliam, ut famem, præcertim que forsitan non essent
 cuncta, sicut non omnibus qui peccarunt eveniuntur? Non
 abererent ista, si effugiendarum huius tantum uite tem-
 pidiū paenarum causa poenas quasdam nobis in satisfac-
 tione, voluntarias adscisceremus. Sed haec opera satisfac-
 tionis suscipiantur omnia, primum obedientie et humili-
 atio: Deo enim et sacerdoti sic præcipienti obitem-
 præmendende, ut aliquo nostri hic corporis incommodo
 ut tollatur omnino, si forte datum sit, aut certe minua-
 tri dicim uite purgatorialis poenas: exrumq; aut magni-
 tamen, aut longinquitatem contrahamus. Que potior
 uiratio ex sententia ecclesiæ semper uisa est, quare no-
 nō scandit confessio peccata nostra, opera illa satisfactio-
 ne post absolutionem imperet: que et si ualent, aptaq; sunt
 alii in bono more rectie pieq; agendi, magis confirmans
 de quod et confucor, et tecum una cumq; ecclesiasticis
 auctris doctribus sentio: tamen id potissimum in illis spe-
 dum est, ut quoad possumus, post extremum diem, sem-
 per abundante erga nos Dei misericordia, aut nulla aut
 huius purgatoriū ignis cruciamenta perferamus, cum eo-
 rum iam nonnullam in hac uita eiusmodi operibus subieri-
 tam patem. Hoc habui Antistes optime et præstantissi-
 me, que tibi à me putarem literis esse declaranda: qui et
 cumq; tuis uirtutibus mirabiliter fauco, omniq; tibi cultu
 et benivolentia sum deditus, et in qua re aliquid à te
 potissimum putem, ingenuè de eo tecum et liberè lo-
 quendum arbitror. Tu si meum erga dignitatem tuam
 huius amoremq; singularem pari tua in me uoluntate
 asperis: officiam profectò, occasione oblata, ut nemini

nem tui amantiorum quam me facile reperias. Vnde. Ca-
pitoliorum, III. Calend. Decemb. M. D. XII.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. CAR-
DINALIS, IOANNI HVR TADO
MENDOZAÆ S. P. D.

Iacobus, & Martinus monachi Hispani, duo (quosque
lego ex breui cum illis sermone perspicere potui) res-
gioji homines, & egregie prudentes, ciam à superiori usq;
India in has nostras regiones, adeundi conuenit eaque
qui ipsorum ordini in Italia indictus est, se conferre man-
datum sibi abs te esse dixerunt, ut hic haberent terribilis
salutem tuis uerbis dicerent, & de tua erga me insigne
neuolentia narrarent: quam quidem non solum ex coris
sermonibus testimonioq; cognoui, sed ex tuo eruditissimo
pereleganti carmine, quod ad me misisti, aliquanto tam
luculentius. Vidi enim & perspexi ex ipso poëmatu,
& quam ingenio ualeas, quamq; sis liberalibus artibus
structus, & quantum me, quanquam tibi de facie nunc
cognitum, diligas. Quorum alterum facit, ut tu & mihi
omnium bencuolentia dignissimus meritò indicceret, et
ago tibi atque habeo magnas gratias. Non enim mis-
crem animi uoluptatem capio, ciam sentio, me à talibus
qualis es tu, & probari, & diligi. Quod si me non
gnam bis studijs, quibus uterque nostrum deditus est, in
stimas: debes hoc tibi persuasissimum habere, me non
cessurum tibi esse, ut in amando sis superior: sed quis
communis humanitas, & mea natura imprimis possit,
omnia me facturum, si oblata fuerit occasio, quamvis
tu de mea erga te uoluntate nō minora indicia habet pos-
sis, quam ego habeo de tua. Quare, quod iudicem moni-

mibi exposuerunt, cupere te quandam tuam lucubrationem
ad perlegi, et meum de ea iudicium tibi indicari: uti-
nam quidem aptus sum ad id prestandam quod tu requiris.
Sed certe quicquid in me est uel ingenij, uel facultatis: eis
de cingum, tamen ita tibi totum promptum et paratum
quaerere ad tuum omne arbitrium reuocandi, et quocun-
quilibuerit tibi, conuertendi, summam habeas potestatem.
Hinc ego animum cum nobilitati debeo et prestanti uir-
tutina, cum ipse precipue amori, quo iam tibi in perpetuum
fondamini. Vale. Carpent. XVI. Cal. April. 1541.

IAC. SADOLETI

S. R. E. CARDINALIS,

EPISTOLARVM

LIBER XV.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, HERCVLI GONZAGÆ

S. R. E. Cardinali, S. P. D.

V M effet nuntius ad nos allatus de mor-
te prestantissimi uiri, atque omnibus nobis
charissimi, Federici fratriis tui, equidem
cum cepi animo dolorcm, quem et meus
perpetuus erga uos amor, et ratio ipsa
temporū conditioq; afflictie Italie postulabat: que alijs con-
plorib; incommodis detrimentisq; affecta, hoc quoque nunc
ausi presulium, quo uidebatur in aduersis rebus nonnihil
prosperitatis spectare. Itaque luxi non propriā tantum familie ues-
tis, sed communem Italie calamitatem, à qua si noster bic
tempore dissumptus esset, cetera sane terrena nobis modicè es-
tu. Nō enim mihi coueniret, neque tibi, qui spes in Deo no-
stris collocatas habemus, quicq; optimè nouimus, nō esse bāc

N 4 nobis

nobis ualde expetendam uitam, que mortalitate fragilis, & semper infesta est: sed illam alteram potius opundit beatam & immortalem, ad quam nos pietas & Christiana religio ducit, unius hominis morte tantopere commouerit: de quod presertim spe bona nixi essemus, aditum illi in celum, atque iter diuina clementia esse patet factum. Non igitur, inquit, ille me maximè permouit: quod esset frater tui, non extinde illi quidem, sed translata in melius commutata vita. Cogitbam enim primum, nihil illi ipsi omnino mali accidisse. Deinde uidebam, domini uestrae paratum in tua uirtute, sapientiam, amplitudinemque subfidiū: populosque eos, qui uestraditione in periculis reguntur, sine ullo pene rerū commutatu sensu, in eadē erga uos fide officioque māsuros. Atque in omnibus, his rationibus & argumētis appositis ad consolandum, non tamē ipse tanquam stimulos quosdā doloris admouebat: quod mihi tecū statuo fuisse cōmunes, quanquam tu uniuersus morte mōeres: ego & eadē morte, & tuo insuper dolore mediocriter mouebar. Nō enim mea erga te uulgaris est lauolentia: sed & magna, & multis de causis, iustissimā, suscepta. Etenim patiere nunc tu quidē me mēū de te liber proferre iudiciū: non enim blandiendi causa loquerar, sed ut de te dicā quod sentio. Ego paucos homines mihi uideretur: quanquam quid dixi paucos? utinā alter mihi faciat uiret in mente, qui tecū uideretur esse comparādū. Solu men paucissimos esse iudico, qui in tanta nobilitate, tam mansuetudinem: in tam amplissimis domesticis copijs, tam subfūtum earū usum: in tam corruptissimis horum temporū morib, tantam equitatem, temperantiam, moderationem animi praestent atque exhibeant: quāta in te mihi cognita iampridē atque perspecta est. Sunt alij insignes uiri, atque in Collegio pricipue nostro, omnium uirtutū laudibus excellētes, quibus sum honor.

honor, & sua debita laus tribuenda est. Sed tua ista prae-
 fusa eximia nobilitas, consociata p̄xi adiunctis uira-
 tati, omnia in te facit maiora atque illustriora. Accedit id,
 quod maximum est, & quod ego pluris facio quam reli-
 qui omnia, quod timorem illum Domini, quem initium fa-
 junis vocant sacre literae, qui autem eas literas subtili-
 ter & p̄e interpretati sunt, ex illo non inchoari modò,
 uincetiam perfici sapientiam differuerunt, (non enim
 n̄ ex eo genere tumorem esse, quem cibiat foras atq; ex-
 p̄ale, sed quem augeat magis & confirmet ipsa charitas)
 hunc timorem inquam, qui est robur animi nostri, & for-
 tudo, per quem Deum nobis ante oculos ponimus, arbit-
 riamus, & iudicem omnium nostrarum actionum
 minima: in tuo uersari animo atque haerere semper
 fu. Quo non maius mibi, neque certius argumentum
 confirmare in te ipso uirtutis, egregieq; in Christianam
 Temporalitatem, ullum offerri potest. Sed quorsum haec?
 Non enim sine causa haec suscepit est impreseentia tuarum
 me uirtutum commemoratio. Dabit porro mibi uel etas
 tua, uel tua potius humilitas, fiduciam & libertatem, qua-
 si fuerint, loquendi. Non enim aut non uera, aut non
 cum maxima tui charitate loquar. Ista in te peregria
 que dixi, faciunt ut ueniam in rerum pulcherrimorum
 spem: abs teq; require & postulare audeam, ut omnium
 scelerum hoc tempore in te putas esse coniectos. Certe enim
 impositum tibi est regere Mantuae civitatem, illosq; una
 populos, qui familia uestre fidei, cure, uigilantieq;
 communissi sunt. Sic enim fraterna necessitudo, & tutoris
 amorem magis imprimis dignitas postulat. In quo uidendum
 ubi est, Hercules optime & præstantissime, in quem &
 rerum suum, & temporum, tuum hoc munus incurrat.

Habemus patriam omnes Italianam, quam ut charissimam parentem diligere debemus. Ea porrò bac estate quae admodum perdita afflictioris sit, nec solum domesticis malis, sed externis etiam periculis terroribusq; concutitur, obscurum nemini est. Patet enim, neque oculos solis cares nostros, sed intimos etiam sensus, et cor ipsum vulnerat. Quid ergo est: omnes qui illius sumus alii, officio fungi ac pietate debemus: et tanquam parenti opimie meritate opem pro se quisque et auxilium afferre. Nec men imminentibus aliunde et extrinsecus malis obvia uerè unquam ibitur, nisi prius domestica fuerint emendata, atque correcta. Quibus utinam mederi utriusque nostrum esset, uigeret summa inter nos profectio fratit et dignitatis publice constituende concordia. Quid etiam non leuiter tentatum quandoque est, ut uidetur quid proficere possemus. Nunc quando ego penitusclusus sum, tuq; in eum locum adductus, ut si non re tua, neque uniuersa potestate, at praeclaro tamen recte impetrandi beneficis regendi exemplo, plurimum opis ferre laboranti patriæ possis: ego tibi exponam breuiter, quae in bac re dicenda meo animo occurruunt, et tu plura eius, et meliora pro tua sapientia cogitabis. Omnia malorum, exitiorum, calamitatum, quibus per hosce annos uexata Italia est, et nunc cum maxime ad interitum prolabitur, fons et origo (mea quidem sententia) ex præratione gubernandi populos manauit: quibus ad eum modum principes imperant (de ijs loquor qui in culpa sunt) ut illos non in numero hominum, sed in gregibus uidetur habere mancipiorum. Ad semetipcos enim in gubernando omnia referunt: non (que uera est principatus ratio et uia) salutem suorum et commodum spectant populum

summa. In finis, ut nec ipsi iam qui imperant, dignos impe-
 rios illa ex parte gerant animos: & quibus imperatur, bi-
 fiditate onerum & acerbitate exactiorum exhausti,
 oppressi lacerati, tanquam omnia iam desperantes, lucem
 qualemmodo fugiant, omnemq; uirilem animi motum atq;
 pum abijcere cogantur. Nam dum omnibus rebus, &
 pellibus, & operis, & advectionibus, atq; euictionibus,
 pueram itineribus, & uis, paßim uectigalia imponun-
 t, nominatq; conqueruntur tributorum indicendorum,
 nōq; tam tenue, neque tam uulgare, neque tam folidum
 q; quod suo onere portorij permittatur uacare: fitq; ita
 quidam, nec in cogendis quacunq; ratione pecunijs tempore
 re diverteruntur: seruitq; ista exactio delicijs, non necessari-
 us: prius illi qui sic imperant, mergunt ipsi se in cu-
 ra iubiles & contemptas: fractumq; minutis illis &
 quidam sollicitudinibus animum, nullam ad rem splen-
 didam, & principibus dignam uiris queunt attollere. Non
 enim idem laudes & fardium domicilium esse potest: neque
 in qua mente pecuniarum summule, subductions, ratiuncu-
 ale, omnibus penè uersantur horis, in ea mente licitum
 est consilijs prestantibus, non modò sedem suam, sed ne ue-
 sigenia quidem ponere. Nemo igitur, huiusmodi iam po-
 pulorum rectores amplum aliquid de Repub. & de sua
 dignitate cogitare existimat: & unde lumen aliquod possit
 misere Italie, atque extrema metuenti, melioris spei salutis
 nō illucescere. Quid? qui seruiunt his, & subiecti sunt,
 fortitati, exinaniti, & uexati, afferent' ne unquam animos
 ad laudes spem & ad cupiditatem glorie erectos? ut
 errant aut in pace consilijs, aut fortitudini in bello possit
 equiescere? Minime istud quidem. Itaque quod accidere
 & sequi uilia in gubernando consilia necesse est, omnia

et in moribus hominum nostrorum, et in voluntatibus
huc quidem etate, usque eo sunt inquinata, peruersa, con-
rupta, conturbata, nullum ut antiquae illius virtutis et
prestantis discipline, in genere hominum suapic natura
nobilissimo eodemque fortissimo, uestigium appareat, quo
totum ex prava et imperandi conjugidine, et parenti
usu, cœnire cernitur. Et sunt qui mirentur, cur gene-
rosos illos spiritus, et magnificos animos, quorum apud
maiores nostros tanta redundantia copia, iamdiu patet
et procreare Italia destiterit? Quasi uero non videamus,
etiam si indoles et natura feminis bona sit, praua aucto-
cultura, et prepostera educatione eam corrumpti. Eset
eadem nimis Italia, que iam fuit, si eadem qua quo-
dam, disciplina, eisdem item consilijs institutinga reges-
tur. Cuius in eunde recte gubernandi rationis et na-
cium Principum uirorum sit potestas: siccirco paulum
dixi, licere nunc tibi diuo quodam (ut arbitror) consilio,
preclarum imperij et populorum gubernationis exem-
plum, tua ipsius uirtute atque prudentia, ante oculos os-
minium ponere et constituere, quod imitantur, si qui sim-
te erunt, qui semetipsi, et anticipitem ac dubium suorum
fortunarum statum, exitiumque impendens parenti nobis
Italie respicere uelint. Que tibi profecto facilis (si be-
uim ingenij et altitudinem animi tui habeo cognitam) im-
perandi, et moderandi populos ratio futura est. Nam
et laxare eos angustis tot illis et concisis exactiōibus
oportebit, locumque illis et spatium respirandi concedere
eaq; tantum uectigalia retinere, que non ad domes-
ticas delicias, superuacaneosque apparatus, sed ad conser-
vandam et uinciendam communem uilitatem pertineant.
Homines autem eos qui tibi sunt jubie*li*, pro cuiusque ge-
nere,

ut, infirmis, & uia, appellare liberaliter, excipere,
dilectere: à plebe propulsare famem, atque iniurias: lau-
s uirilium ciuibus communem te affabilemque prebere: ad-
uocare tibi interdum in consilium eos, qui ingenio & re-
mouſu politiones ceteris esse uideantur: castigare uer-
bitantes: honestis studijs & actionibus deditos lauda-
n, atque extollere: & si incidat ut commode fieri posſit,
inſipientiam tuis munerari: quod bis maxime mo-
bi & rationibus in hominum animis inseritur, & quasi
ignorans, mor ille uirtutis, & cupiditas acrior quedam
impunitate ſibi laudis & glorie. Quae quorum inſedit
uim, & accensa eſt: hos illa fortes, & fideles, & ad
uini decora pro ſuo Principe pericula paratos facit.
Quoniamē hominum genere & noſtra etas, & como-
muni per Italia indiget. Atque hi qui ſic reguntur ex
iumento, qui temporibus tranquillitatibus & otij liberi-
quiescere urbanas suas, & ſoluto animo rusticari poſ-
ſit: neque illis ſemper exactor, ſemper tributum, ſem-
per exerceatque ante oculos eſt propositum: ijdem ubi tem-
peſus & periculi terror intonuit, non opibus ſolum, ſed
ſolidis etiam ſuis, & animis, ad propulsandum tanquam
comum incendium alacres concurrunt. Sed ego longius
labor, preſertimque tecum, qui abundas ipſe per te conſi-
lio: nec me aut cuiusquam admonitione indiges. Quod
mihi ignoscas ſane uelim: non enim te docendi, ſed &
benivolentie mee erga te declarande, & mei ſenſus atque
uini, quem in Rem publicam habeo, teſtificandi cauſa,
uerius fortiaſſe quam decuit, aliquantum ſum prouectus.
Uamen arbitror omni hac mea ſcriptione eſſe patefa-
tum, quid de tua eximia excellentiaque natura ego ſentiam:
& quanta ab te exspectem, que niſi à uiro fortissimo, &

ab

ab homine sapientissimo non queunt expectari. An epi-
cium uiderim (quod sanè sum non leuiter admiratus) bono
rem bunc quo uterq; nostrum sacra collegij necessitudinis
coniunctus est, maximum illum quidem, et in Ecclesiæ Da-
mplissimum (quem ceteri ferè omnes tanto sibi ambo
expetere consuerunt, non spiritualium ornamentorum,
ad que institutus est, sed terrene, et mundane digni-
tatis consequende causa: atque ut oculos hominum fulget
purpure, non animos religione et continentia vite per-
mouant) cum, inquam, uiderim, bunc honorem ipsum, in
quo tibi præcipue tanta in familia nato, concedi posse
batur, ut altior ex eo atque honoratior inter homines in-
cederes: tamen à te intra suos fines ita esse renocatum, ut
tibi, quemadmodum quidem debet, pietatis erga Deum
monumentum assiduum sit, non instrumentum ambulationis
idem ego uerebor expectare à te, aut petere, ut errans
alterum seculi nostri, in re quidem dispari, ex ipsius tua
ignorantie cæcitate parem: quo terrena iſla digna, in
exercitatione prudentiae, nec consilijs consequende laeti,
sed uoluptatibus, et delicijs, et exquisito corporis ac
amicorum cultu, imprimisq; bene plenis ac refectis
marijs theœs penditur, corrigas, atq; tollas? cum rebus
aut perficiendæ, aut certè tentandæ, et ad iniuncta
ceteris proponende, magna tibi facultas oblatæ sit: tuq;
ea opinione apud nos omnes sis, ut omnia ampla atq; opu-
gia à tua uirtute requiri debere uideantur? Certe si illa
banc curam, Hercules Gonzaga, actionemq; commis-
sum tu preclaras, perpetuoq; commemorabiles in Deo
minimq; conspectu, exequias fratri tuo duces: nonq; mihi
omnifissimos maximo gaudio cunctulabis: ipse uero ubi
num tuarum uirtutum fructum, sempiterno beatitudi-

in celo : in terris , et fame , et celebritatis premio diuinum conseruare . Vale . Carpenteracti , viii . Calendas Octobri . M . D . XL .

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DIN. THO. CAMPEGIO EPISC.

Peltrensi , S. P. D.

Valem posse ad te biliariore animo scribere , cuius mihi amor habet in intimis sensibus : longo ille quidem tempore anti iam conceptus , sed ex eo amplificatus et adhuc , cum tu mibi à summo Pontifice Romanam accersito , discipline publicae corrigende , et morum imprimitis urbanis causa , amicissimo ac fidelissimo animo presto fuisti : et qui in Urbe assiduus fuisses , me post annos decem transpallidissimo in eam redeuntem , diligenter et studiose , pro tua Christianam Rempublicam uoluntate , docuisti : que tibi uel soluta à uctere disciplina , uel à bonis uiribus detorta , uel mala consuetudine depravata , contumaciam corrupta , egere nouis remedij , aut restitutis antiquis legibus uidebantur . Quia ego tua tum admonitione facta sum ad dicendas illis de rebus sententias paratior . Noli quis exstimate , mi optime Campegi , tuum id studium ag officium non mibi in animo barere : cucus quidem officij quod ego uiuam , nulla unquam obliuio me capiet . Sed quoniam ad te familiariter et iucundè (ut cuperem) scribo , mors Laurentij fratris tui uiri clarissimi facit . Quae ne quidem ius conturbauit , ut uobis , qui illi sanguine erat coniuncti , in deplorando tanto communi incommmodo non cedam . Et si nulla quidem maior potuit esse coniunctio , quam ea , que inter me atque illum fuit : qui amicitia priuata , post collegio , deinde confessione animorum et uolunt-

uoluntatem, in capiendis de Republica consilijs, sic copulae
ti eramus, ut uideremur ad salutem & utilitatem Repub-
lico propè sensu & eodem spiritu duci. Quare pro me
quidem ego tristi illo nuntio ita sum affectus, ut consola-
ri ipse me non queam. Quo etiam minus sum ad vos co-
solandum accommodatus. Difficile enim est, cum qui sibi
miserent, aliorum opitulari moeroribus: & qui animo iusti
perturbato sit, ex aliorum animis turbidos motus ejet.
Sed cum meo ipso in dolore, amor item ille meus empa-
ret, quo te, quo Alexandrum Episcopum Bonensem,
quo reliquā omnem Campegorum familiam semper com-
plexus sum: non duxi alienum necessitudine nobis, pa-
ca ad uos uerba facere: quæ si non solatum uobis, mihi
certe aliquam à dolore aberrationem: et si non præteri-
mæ iudicium ad uos, at significationem opinione adiu-
tis afferrent. Dico ergo, uos qui non minus similitude
uirtutum, quam cognitionis vinculo, summo illi uobis
iuncti eratis, debere illius quoque fortitudinem & pa-
tientiam imitari: qui in tanta imbecillitate corpore, tanquam
morbo, tam asperis omnium artuum doloribus, nihil impo-
agit, neque dixit, quod indignum esset illa gloria, quæ
ex multis & maximis uirtutibus sibi comparauerat. Quæ
si est à uobis creptus, magnumq; in eo ornamenti
stræ familie ablatum: tamen id amissis, quod perpen-
s uobis esse non potuit. quod uero neque ipsi illi mori, ne
etiam uobis potuit adimere, id semper retinebitur: nulli
honores, magistratus, publica munera, legationes, sum-
mam in iure ciuili & Pontificio scientiam, summam in-
grietatem, summam autoritatem, preterea animum in Chi-
stiana religione præstantem & integrum, nulla ex animi
homunum delectura sit obliuio. Et quoniam que uolumus

et nomine prepotentis Dei fiunt, commutabilia non sunt,
 et quod hic cunctus omnibus propositus, qui in hac lucem nascitur,
 et ad uitam non stabilem, sed caducam producti suorum
 non est graviter dolendum de eo, quod omnibus com-
 munitur accidente. In quo uero singularis atque eximia ue-
 stre familie laus posita est, quod talis utr potissimum in ue-
 stre genere sit natus: id cum uobis, tum mihi, qui mirabilis
 in suo uestris ornamentis et laudibus, etiam cum aliis
 quam amici letitia sepius recolendum et commemoratione
 superbum est. Et nunc is quidem sublatus in eas celi res-
 pites, que piis et probis mentibus propositae sunt, frui-
 us ut prius pietatis et integritatis sue, quibus, per Dei
 precia clementiam et benignitatem, dignus effectus est.
 Ego vero, qui hoc animo sum erga collegas meos, ut quos
 si in eadem tempora incidimus, et in eodem orbe Chris-
 tiane Reip. uerfando, et moderando, sub optimo et pru-
 dencissimo Ponifice una exercemur, arcto me omnibus illis
 simul amoris atque obseruantiae esse obstrictum sentiam:
 non possum non affici dolore et desiderio, quod talem atq;
 uicium, non collegam solum, uerum etiam amicum, et de-
 fensorum ueterem amiscram. Cuius interitu, non orbus qui-
 dem sensus, multis summis uiris ordinem cum ornantiis
 sed res certe publica non mediocre detrimentum
 possit. At nobis priuata forsitan res uestra nunc qui-
 den care est: quod ego non reprehendo: est enim huma-
 nitas hominibus suis incommodis angit. Sed tamen ex eo
 consolari nos potestis, quod tibi in fratre, ceteris qui ex
 familiis uestra sunt, in suo cuiusque aut patre, aut pa-
 tri humanis rebus exempto, quicquid contigit dannu, id
 commune omnibus etiam alienioribus contigit: tanti au-
 turi sunt laudisq; perpetuitas, propria et perennis

O uestra

uestra futura est. Sed ego longius prouebor, amore vides
licet impulsus: nec satis animaduerto, me ad uiros fortes, &
artibus optimis, disciplinisq; instructos, nec consolatione
à quopiam egentes, orationem habere. Quare finem su-
ciam. Tancum te admonebo mi Thoma, id quod mee erga
te benevolentiae est proprium, amississe te quidem in frā-
tre tuo, quod maximum in eo fuit, & quod nos aspirare
non possumus, summan virtutem nimurum summamq;
autoritatem, que in illo utraque peregregia fuerunt. Am-
orem autem & charitatem erga te nequaquam amississe,
quandoquidem ego illi in te amando par, & in reliquos
omnes tuos, qui genere ex eodem sunt, simili animo atque
erat ille, & radem uoluntate affectus sum. Quod tu illi
& denuncieabis à me omnibus, & mea fide pollicere.
Studium tuum, & cura quam suscepisti, quo pars illa etiā
Vaticanorum, quam frater obtinebat tuus, nubi signo-
tur, gratissima mibi fuit: sicuti cetera omnia, que pro-
feci, aut dicti. Sed ego habita ratione temporum, non
duxi esse tentandum, quod non confidebam posse obinere.
Quem tamen morem omnibus in rebus teneo, si enim mihi
mea dignitas, & pudor meus non prodest, extorquere
eripere Principis beneficia non postulo. Que si minu-
bra ad me perueniunt, idq; mibi à nonnullis tribuitur inci-
tiae, quam multiore uocabulo, nimiam illi molestiam appa-
lant: scio ego quid agam. Nam & extra competitorum
certamina, atque contentiones, que molestiarum plen-
& grauium offensionum sunt: extraq; periculum repulsa
qua ingenus & liberis animis nihil accidere potest atro-
bius: placatus interim, atque tranquillus uitam ago. Quis
mea fidei & gubernationi populi commissi sunt, & que
rum mibi rerum administratio, est tradita, in ea in-
gero.

gero: studijsq; preterea in aliis artium optimarum &
præstantiarum uerbor, ut alia quadam uia; & quidem
curiore et malto, ac magnificientiore; in hominum bene-
mitionis & bonam existimationem me vindicem. Vale.
nn. Calend. Septemb. M. D. XXXIX. Carpent.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, IOAN. MORONO
CARDIN. LEGATO BO-
NONIAE S. P. D.

Te honorifice Pontificis maximi, totiusq; apostolici sen-
tentiæ consensu atque decreto, electum esse, qui Bonos
nisi amissi preecesses, partem Italie uel florētissimam re-
gno, & legatione illa nobili fungere, summopere ex-
tibi gratior, & mibi ipsi gaudeo. Quod enim video, hos
tu esse habitum virtuti atque prudentiae, quam ego in
te semper eximiam esse iudicau, letor duplice de causa: &
quod domini amicissimo præmium meritū persolutum est,
& quod ego memet in illo simili penè honore affectum ar-
dor. Esi enim impari laude, neq; eodem fructu, ego eas-
dem erit semper secutus sum, in quibus tu excellis: tamen
quicquid virtuti datur, quoniam ego eius perquam studio-
fus sum, id mibi quoque ipsi dari & tribui puto. Sed meus
quidem à me iam penè ætatis cursus consecutus est: tu uiridi-
cione nre ente, cum tam mature in tantas laudes ingress-
fus sis, quò te sperare debemus esse peruenturum, & exis-
tutionis, & amplitudinis? E quidē pro mea summa erga
& benivolentia hunc legationis honorem, & banc sum-
marum hominum de tuis clarissimis uirtutibus opinionem,
deum tibi fortunare, & quotidie magis augere cupio. Hoc
meo, mibi non potuisse presentem gratulari: cognoscet

O 2 enim

enim expertius quo in te animo affectus sum. Atque minus
suauissimam tuam consuetudinem diu antea mihi expellem,
deinde breuiter, et quasi in transitu ostentatione, tum cum
ego Roma in Galliam legatus proficisceret, continuo
diu inter nos potuissimus. Neque ego humanitatem tuam
nec tu meam erga te obseruantiam desiderasses: tum autem
de nostris inter nos rebus ambo familiariter et liberi in
locuti fuisset. Sed posteaquam id non contigit, summoq;
non regionibus locisq; solium, sed dissimilitudine eiusdem
num consiliorumq; distracticerit tue integritas et fides,
idem facere erga me, quod ego me tibi prestatum esse
pollicor: ut nunquam nomen tuum, neq; ea beneficia
quae iandudum sum complexus, ex animo et ex sensi-
bus egrediatur meis. Atque hec hactenus. Nunc aptum ag-
opportunum mihi uisum est, patefacere fore beniguit
tue, ut per eas homini omni uirtute doctrinam orationem
mihi charissimo, ad tuam ipsius amicitiam et benevolentiam
sit aditus. Is est Hieronymus Gratus ex ista ipsa causa
cui tu prefectus es, et ex nobili in ea genere familiis pro-
creatus: qui primo etatis sue tempore, cum ad iuris ciuilis ap-
cipitiam se contulisset, media fermè in adolescentia, non
consensu promeruit, ut ad id docendum, quod licet primitu-
re, tamen præclarè uidebatur didicisse, se dederet. In
conductus honestissima mercede, ius ciuile aliquot annis
patria sua docuit. Post querendū sibi nomen arguimus
externis nationibus existimans, sane fortis animo patrem
suam domesticosq; penates liquit, et hoc in transi-
Galliam peruectus est: ubi celeriter cognitus, habitus et
bonore et admiratione, Valentiae diu magno stipendio et
maiore sui nominis fama, iuri ciuili docendo, et confusa-
bus respondendo qui undiq; ad eum penè certum indu-
xit.

lum, insignem operam dedit. Itaque charus hic gentibus
opere probatus, cion de eius augendis commodis mem-
bris amplificata quotidie ab eis cogitaretur: repente de-
cuso cuius suorum ex severo et uehementi in partiam
rescam, istuc parat proficisci, reuisens quidem patrios
libenter, sed etiam magnum desiderium sui his natione-
bus relinquens, quo ipsius quoque animus non potest non
communeri. Eum ego aduenientem, ut tu humanissime Mo-
rari omni tua comitate ex benevolentia amplectare, quanto
possim studio te uehemeter etiam atque etiam rogo,
Quoniam de isto quidem fortasse non es rogandus. Quis
nisi ubi familiariter, quam tales complecti viros, ex amore
et laetitia tuis i preserim qui sunt ex eo genere homi-
num, quae fidei et tuae commissi sunt. Sed ego ad illas
nationes erga bonos humanitatem, liberalitatemq; ac
admodum dignas te insignius mea causa opto: ut Hieros-
tates ipse cognoscant te ipsa et experiantur, malde sibi
misericordie commendationem apud te meam: seq; propter ea
quae quidam et maius effectum quam communis tuae bon-
ae et naturae ceteris largiatur. Hoc ego a te ita expecto,
ut quod possum expectare gratius, aut optineam.
Videtur corporalit. i. x. Calend. Iulij, M. D. XLIII.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARD.

GREG. CORTESIO CARD. S. P. D.

Multa nostra uetusq; benevolentia, quam sanctio ex
fideliter ab uroque nostrum cultam esse intelligo, fia-
dat in mei maximis rebus, que nunc quidem in factarum
interior studio omnes mihi constituisse sunt, tuum impri-
matur, tamq; eximiam excellentemq; doctrinam,
et requirendam esse putem. Cion enim (ut iuste se) de com-
mentarium

intentum quendam de peccato originis iampridem con-
 fessum, hacq; maxime re et ratione, facultatem in hae re-
 giones revertendi a summo Pontifice essem consecutus
 quodammodo (quod ad possem) otium et tranquillitatem natus,
 literis et scriptis sanctam fidem Catholicam, decimq; et
 autoritatem apostolice ecclesie defensuram pollicitus
 sum: statui mibi, ut primion hic me retuli eundem esse libri
 accuratius retractandum. Quod etiam diligentissime feci
 addidissemq; non paucis, que mibi ad rem uberioris expon-
 endam idonea uisa sunt: illum tanquam mea diligentissi-
 mest, Pontifici ipsi maximo auctori mei otio multitudinem
 scripsiq; ad amplissimum Cardinalem Farneficium rem
 quibusdam ex collegio nostro, libiq; imprimis legimus
 et considerandum traderet. Quod factum fuisse, nihil
 nihil dum scio, ut confidam tamen adducor. Nunc autem
 Coopernice iam clucubratum, in manib; biberno:
 illud quidem expolitum, quemadmodum et res ipsa, e
 mea diligentia postulat: sed tamen eiusmodi, ut ex aqua
 quam imperfecto, intelligi possit, quid ego biberni pro-
 gatorio persuasi atq; certi: que res una omnium nam
 hoc perturbatissimo tempore ab ecclesia (ut se sit)
 oppugnatur. In quo ego catholice suffragor ecclesie
 sanc mibi in omnibus meis et curis et actionibus senti
 est propositum. Eum ego librum statui multendum ut
 esse, ut tu mi optime doctissimeq; Cortesi, pro tua in te-
 nacientia proq; ea fide quam ego tibi habeo summa b
 borum meorum multarumq; uigilarum partem digna
 mecum subcas: meq; adiutum uelk opera et superiorum
 priuatum, ut quo scribuntur a me, ea sancte, et recte
 ex integrâ ueraq; religione scripta sint: deinde, que pro-
 ficiunt ad posteriores literas, quando utriusque facilius

sumus tuum est iudicium, de his etiam me admones: nec
 que patiari que apte & ornate imprimis oportet scribi,
 tunc barbare & incondite scribere. Quanquam hoc le-
 tinum fortasse est illud grauiissimum, ut ne quid prorsus a nos
 efficiat, quod cuiquam bene intelligenti, queat uel mini-
 mus aliquem spiritum peruersare religionis afflare. Etsi
 ego in hoc quidem affirmantisimo sum animo, ita ut
 unius & uitam potius, quam studium uere pietatis amitt-
 atem parvum sum: idemque cum Catholica Ecclesia arctissime
 sum concilius: propter tamen imbecillitatem ingenij mei,
 timoremque doctrinæ, diffidere nubi cogor, & doctiorum,
 & sequentiorum quam ego sum, hominumque presertim no-
 stri iustis iudicia implorare. Quo è numero cum tu nubi
 precipue occurras qui consulendus sis: nibiique iamdiu per-
 fugiisse & uelle mea causa, & pro singulare doctrina,
 qui ex predictis, posse plurimum nubi opis & subsidij af-
 fore: omni animi studio te obsecror, ut quicquid futurum
 est negotii & laboris in legendis duabus h[ab]ice nostris lu-
 crationibus, eisque acriter expendendis, id ne te pidgeat
 summo tuo in me beneficio suscipere ac perferrere, cum ho-
 minis mei, cum aliorum etiam utilitatis causa: cum omnes
 qui in hoc gradu tanti honoris locati sumus, haec aut agere
 possunt, aut agentibus adesse fuisseque debeamus. Vides tem-
 pore nostrorum hominum mares: ut quisque nostrum aliquid edid-
 it publicum, quod aut contra falsas religiones, aut pro ueris
 propriis suis non modo qui palam aduersantur nobis & rea-
 pegunt (nam hi fortasse minus pertimescendi sunt) uer-
 tamque nostrarum ipsarum sicut partium, quasi ex
 usq[ue] reponit egressi, circunfistunt, accusant, inrehabuntur:
 non proditionis instigant: nec quicquam hoc tempore
 priuatis suis est, quam de rebus bonis sanctisque differere.

O + A quo

A quo genere scribendi si abstinere uelimus, caro
forfitan sapientioresq; iudicabimur: iustiores certi, et
liores non erimus. Non enim qui talentum condidit su-
terra, sed qui id exercevit, fructumq; ex eo que fuit, & ad
muno in Euangelio laudatus est. Quem quidem ego nego-
tiatorem bonum studio imitari: ita animo paratu, ut omni-
bus ijs qui me redarguunt, meaq; mibi erratis inde
modo ut ipsi sine contumelia id agant, non solum mo-
censcam, sed magnarum etiam illis gratiarum deinceps
me confitear. neq; enim quicquam facere erga me pugna-
quod mibi accidere queat uel utilius, uel gratius. Quae
obrem mihi optime Cortesi, cum ego et iudicio tuum
mum, et uoluntati erga me omnia tribuam: finis pug-
tute nostri) semperq; fuerim tui cupidissimus et amicu-
mus: da mibi hanc operam queso, et in hac re officia
amicitie inscrui: ut me et lucubratiuncule tua sim totius
et lima emendatores. Vale, et nos dilige. Ex folio
Carpentoractensis dicecessis, v. Idus Iunij, M. D. XLIIII.

GEORG. CORTESIVS CARDI-
NALIS IACOBO SADOLE-
TO CARDINALI

S. P. D.

ET si ratio officij postulabat, ut post tuum i' nihilo
cessum crebras ad te literas darem, quibus et
rebus publicis, et de priuato rerum meorum sum
certior: (hoc enim et constituta inter nos amicitia
maximi beneficijs in me tuis fuisset consentanea)
scio tamen quo pacto factum esse dicam, ut cum dolo
lus esset, quo non id facere cogitarem, omnes uoces
(uicta dicam) infecta elaberentur. Cum uero uoluimus

Ex auctoritate suppunderet, constituisseque omnino in pos-
sum eismodi negligentie maculam epistolarum fre-
quentia detere: repente redditus est mibi a te fasciculus, in
quoniam solum ad me, et ad complures amicos literae fuer-
ant: sed elegans etiam de Purgatorio loco libellus: cuius
(enim intellexi) maxima apud omnes expectatio iam
adspiciuntur erat: quod dum tu Bononie esses, nescio
quid esse et doctis, et tui amantissimis fuisses pollis-
cari: nam est nobis nihil opportunius accidere potuisse.
Quidam prius, cum nihil haberem quod scriptione mas-
saper dignum esset, facere cogitaram, ut ad te scribe-
ram: ubi proposito argumento longe facilius mibi
solus fieri: et si adhuc quidem accidit incommo-
dum: enim fuit flagitantium molestia, ut uix semel
libri hysendi, et id ipsum cursum, facultas nobis data
fuit. Qui enim literas tuas reddidit, nescio qua ratione
indisterat, librum in eundem fasciculum fuisse coniectum:
enim id ex eo cognitum fuisse: non potuit a me, amicis
perulantibus, diutius denegari. Ex eo tamen quod pri-
us a te libris gustare licuit, intellexi maxime obse-
rvandum, et a nullo antea satis diligenter tractatum, et
utique a nunc qui nunc praecepit in controverson uca-
nus longe difficultatum, a te et tradisci commode, et lue-
re etiam explicari. Quia de re tamen, non solum quid
q[ua]estiones, sicut ex amicorum manibus librum recuperar-
etur, sed et quid ipsi indicauerint, summa fide et diligenc-
ia in scirem certiorem. Nunc ea tantum de causa ad te
proferim fuisse, ut nunc sunt tempora, suspicareris, lite-
ratus ad nos non peruenisse. Quod ad publicas res at-
tingit, scio, omnium animos de rerum cunctu hic magnos
preesse sollicitos: nec quieturos prius quam ad buius mi-

ferrimi belli exitum peruentum fuerit. Et si enim non in
gnopere adhuc Romæ tumultuatum est, sumus Ponticos
filio & singulari prouidentia: cum tamen omnia ar-
mudiq; circunsonent, uix fieri potest, ut ex aliorum calo-
tatisibus, non cogamur de proprijs periculis cogitare. Tu
quando honestissimum oium nactus es, & in eo posse
mum oppido, in quo & tui sacerdotij manera prece-
obire potes: & quod cœli clementia, & amanuus loco
rum, maxima te potest sufficere iucunditate: poteris
credas magnam felicitatis te esse asecutum, præfensi an
propè omnino tempus insumas in opprimendo exiguaeque
perditorum hominum impunitate: qui non iam, ut in os-
culis caniculis: sed aperiæ arcem ipsam caputq; huius
ligionis inuascere. Vale. Et recuperato ab amicidio,
longiores à me literas expectas. Rome, Calendarij.

I A C. S A D O L E T V. S. S. R. E. C A R-

D I N A L I S n. I A G Q B O. S A B E L L O

C A R D I N. S. S. P. D.

Antonius Florebello, maximus laudator & obser-
vator tuus, ex Italia reveritus ad nos, cion multarum
rebus me docuit, que in istis locis publice geruntur non
et de meis priuatis amicitijs ac necessitudinibus qd; so-
litariis, que ego maximè audire expetebam. In quibus
id fuit gratissimum, quod eorum quos ego dimicatio
amore & fidei benevolentia prosequor, animum meum
erga me, & parent uoluntatem esse declarauit. Quo ap-
dem nuntio nihil unquam possum audire opiniari. Non
cum natura mea eiusmodi semper fuerit, ut omnem pro-
modum meam delectationem uite in bonorum & felici-
rum amicitijs habuerim constitutam: nunc cum mea ha-
bitat

mibi, certe iam iam planè amissis, aut certè extenuatis
 insensibiliq; voluptatibus, remaneat iucunditas, quod
 in auctorum cogitatione & memoria suauiter acquiesco:
 illi de eorum officio ad me perficitur, nihil est ex quo le-
 giti offici maiore possum. Ac ille mibi de alijs quidem mul-
 tis utero Sabelle optime atque humanissime ea mecum
 datur, que ego clam in te etiam tum adolescenti, multo
 apud omnes nuntiantibus, deinde breui illa consuetudine
 habui, unquam fluorescentia perspicere corporissem, gaud-
 escom illa nunc eos maturitatis fructus, ut iam non spe-
 nov, sed admirari tuas eximias & singulares uirtutes des-
 hinc amabam eqidem nobilitatem & animi & genera-
 ri in argantiam morum, in congregib; humanitatem, in
 illa pugnac; constantiam. Sed illa me res praeter cetera
 remanserat, quod ridebam qua notiuitate in publicam
 tu Christianum esse, quoniam studio erga optimas artes, qua-
 nus ad cupidendum ut recte omnia fierent mouerere.
 Quae tibi ergo & summa quam bona; priuium à
 quae inservienti educatione disciplinaq; firmata, Dei
 omnipotens, deinde etiam bonarum artium litera-
 turum auxilio, ad eam nunc frugem perducta sum, ut
 libenter uirtutis etiam nunc tua letate, quam cum gran-
 aperte & probatissimis ordinis nostri patribus confra-
 mulaque decouplementu animi ingenijq; tui, etiam si mia-
 bitum nibil unquam fuisset, si non te amore eo prosequa-
 ris, quoniam pridem mirifico sicut complexus: tamen me
 dirundum non invitarent solion, uerion etiam inflam-
 mentum. Cum uero de homine mibi & virtutibus suis, &
 minime nomine charissimo, tales ad me nuntij perferantur,
 facere ipse potes, quanta ex eo letitia & animi iucundi-
 us affuerit. Sed me cogitantem de te, & penè ante oca-
 los

los imaginem tuam habentem, et si ut persistam dixi
quasi in colloquendo tecum, benevolentia honesta reine
tamen modestia. aptius enim & liberius de tuis laudib.
cum alijs (ut soleo) loquar, quam cum te ipso. Quare finis
faciam, si duo haec prius precatus fuerint: unum, ut ibi es fa-
tuna sit, quam ista uirtus probitasq; meretur. Alterum, a
in nostra amicitia coniunctione q; tuenda, quo ego in te am-
mo sum, tu similem mihi in me diligendo uolam. Inter
stes. Quo quidem munere nullum a te prestantur ad
dere mihi potest. Patri tuo clarissimo uiro, quemque
mnibus de causis iure facio plurimi, cupio salutem per u
plurimam meis uerbis nuntiari. Vale. Carpen. v. Malum.

M. D. XLIIIL

I A C S A D O L E T V S S. R. E. C A R D.

A N T O N I O P E R R E N O T O E P I S C.

A t r e b a t e n s i , S . P .

CVM scriberem ad patrem tuum clarissimum, non
putavi mihi priuertendum esse, qui uidebat
aliquid literarum darem: tunc & te non mediocriter
gam, multis quidem de causis, ingenij, doctrine, humi-
nitatis tue adductus, & de tua in me uicissim benevolentia
persuasus sim. Scribendi autem causa haec fuit. Ego per
pacem factam, qua nullum maius neq; prestantur hoc im-
pore beneficium a summo Imperatore Carolo in Christi-
anam Rempub. potuit proficisci, secutus maiorum exempli
qui testimonium laudis & iudicij sui, optime meritis pri-
cipibus libenter dabant: exaraui oratiunculam, que gen-
tia Cesari communi Christianorum populorum sonu-
agens, illum preterea ad eas res gerendas suscipiens
abhortor, quas maxime illius amplitudo & digni-

ni publica salus uidetur ab eo postulare. Quo genere
fabuli natus summi et doctissimi uiri egregios Princ-
ipes decorare solui sunt: sicut multorum declarant ora-
tiones, ad Philippum, ad Alexandrum, ad C. Cesarem, ad
Trajanum, ad Constantium, ad plures alios scriptae. Item
nun ego, hic quidem omnibus ingenio et facultate impar,
pli dignitate cause aliquanto superior, instituo suadere
ceteri, ut in eas se conseruat curas et cogitationes, que il-
le admirabilis prudentia et maxima autoritate precipue
perigne. Quod tunc nosse ex mea oratione, si eam mo-
dum legendam, facile poteris. Cum ergo banc ipsam
viam ad fortissimum uirum Ferrandum Gonzagam per
me intendam Imperatori miscriam, amicitiam fecutus,
quemcum illius omni nobilissima familia permagna est:
requiparem tuum per literas, ut adesse in tradendo, aut
Ferrandum forte aliqua res impederit, ipse eam per se
nullum Imperatori uelit. In quo mi charissime Perrenote,
tanquam operam et benevolentiam mibi aduoco. Si erit
in indigne lucubratio mea que legatur, maximum me
eximendo laboris mei fructum esse adeptum: quod lau-
der optimi Principis, coniunctam cum ea spe, quam de il-
lis uirtute, animiq; magnitudine, Christiane Reip. futura
filiari, iam conceperimus, meis literis ornatam illustratamq;
uidebo. Sin ea sordebit, ego tamen hoc assequar, ut meo
exemplo, doctiores alij in eandem curam et studium scri-
benti se dedant. Sed de his rebus mandaui tabellario huic
notari uerbis tecum accuratius loqueretur. Ego quod
si ne attinet, amorem eum conseruo, quem iam ab eo con-
tra mea ad Nicream primum uniuersum, erga te suscepis;
E quo mee in te amando constantie plurimum tuarum
utriusque recordatio suffragatur. Tu si pari erga me uo-

lunciate

luntate fueris, non solum meae expectationi satisficies, sed
humanitati etiam constabis iuc. Vale. Carpent. v. lli
Nouembris, M. D. X. V.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, IOAN. TOLETANO
Episc. Burgensi. S. R. E. Card.

S. P. D.

qno
Longum intervallo est, cum literas ad te detinula-
 quod accidit, non remissione obseruantie intem-
 nec obliuione uirtutis, et humanitatis, et benevolentiae
 erga me tue: sed quia multis et molestissimis occupatis
 nibus impeditus, fratribus etiam mei mibi charissimorum,
 qua gravior affectus sum, omnis meas curas ad hanc
 macoremque reuocante, alia quoque officia permulta defini-
 re coactus sum. Nunc cum tempus uenerit, quo tempore
 si alias unquam, tua mibi et benevolentia et auxiliu
 maxime sit opus: fretus tua uirtute et bonitate, causa
 omnem meam tibi imprimis exponendam cōmentandum
 putavi. Pontifex Maximus me per literas ad Urben in-
 cat: quod ego facturus sim libenter, uocantique obtemper-
 turus, si mibi id per meas rei familiaris angustias, et
 ximas difficultates facere licet: eaque habeam facultatem
 subsidia, quibus et itineris sumptum, et urbanae illationes
 pensas sustinere possim. Video enim quid mei officia
 quid postulent sedis apostolice tempora: cui si non impo-
 nium atque prudentiam, que in me aut nulla, aut sine qua
 exigua est: at animum certe bonum, et fidem opem
 prestare debeo. Sed ita omnium ad iter sumptuum
 necessiarum rerum inops atque egens sum, ut ab omni illa
 ueniendi et molantate, et conatu, desistere cogar.

quoniam te aquum indicem & sapientem natum sum, si
tu non dienum tuae grauitate existimas, audi queso bre-
viter meorum preteritorum temporum rationem, & ser-
uante benitatem tuam accommoda. Ego olim hos
miserum locum apud summos Pontifices Leonem, &
Clementem obtinens(ut te scire arbitror) ciam magnos ex-
trae loci bona & usitata ratione, questus facea-
misi, & ad opes facile diuitiasq; peruenire, abstis-
sum: nequa me studium coaceruande pecunie ullam
exigunt: sed gratuitam omnibus tam urbanis, quoniam
dilectis operam meam ac diligentiam assidue praebui. Po-
suumque ad Lauretanum Diuine uirginis templum
propositum, cum absens à Leone Episcopus pronuntiatus
esset, et primus in Urbem redij, onus illud à me quoad
pali, extere conatus sum. Non enim huiusmodi honos
in mea unquam appetierat: liberanq; ego uitan
neglapchar. Atque barum rerum grauissimos amplissi-
mum collega nostros, Saluatum, Rodulphum, Gaddum,
qui tibi exhibeo: & si qui alij sunt, quibus illorum tem-
pore res illa curae fuerit cognoscere. Postea Leone
merito in mea hanc Carpenteractensem ecclesiam adue-
sus, et apud eum in ea perpetuo manendi, factio Pontifice
Clementis, sicut ab illo euocatus sum. Cui optimè anteā de
merito, fidem operamq; meam negare non potui. Hoc
cum eo iamen pacius, ut operam illi meam triennium na-
torem: quod reliqua uite meæ tempus, non iam hominis
laudium Deo in ecclesiæ meæ custodia tribuere statuisa-
sum. Quod ille, ut erat natura bonus, & nubi pollicitus est,
operari. Roma igitur profectus, uirini diebus ipsis
eiusdem Urbs caperetur, eo animo Carpenteracte redij,
duo domicilia non solion corporis & fortunarum, sed
omnium

omnium rationum consiliorumq; meorum: totius denique
meæ uite perpetuum collocarem. Itaque et litteris ijs
buius maxime loci sunt et muneris, tum me penitus deb-
di: et quod solent hi qui frugalitate et rebus exiguis
leellantur, nec ueste, nec argento, nec supellefili laus, do-
mum meam ornare atque instruere unquam curau: mo-
tuos meos reditus annuos in eos sumptus qui obtingebat
integros erogabam, ut uertente anno nec defessa nisi
quicquam, nec superaret. In hac mihi iucundissima et am-
beatissima conditione uite, cion decem annos feri exi-
sem: repente ab hoc summo Pontifice Romanum accessit,
in sacrum uestrum istud collegium, nihil tale sufficiat,
cooptatus sum. Cuius quidem tanti beneficij gratia ne
huic Pontifici maximo debetur sempiterna. Sed magis
honor, et mels longe superior viribus, infirmis adnotis
et imbecillis ad sustinendum humeris mels impositus q.
Ego enim qui nec pecuniam unquam numeratum posses-
ram, et instrumento omni honestiore carebam, meos fu-
cios annuos, qui mille ferme et sexcentos aureos efficiunt
(tot enim ad me omnibus deductis possunt pervenire) mi-
uersos expendere eram solitus: nouis subito et rapi-
oneribus sumptibusq; oppressus, magnum es animo
conflare necesse habui: nec mihi posse rem similiam
mean explicare licitum unquam fuit. Accesserunt tun-
neca, tam multæ et crebre ultrò citroq; preteruerunt
ex Urbe in Galliā, et ex Gallia rursus ad Urbum: et non
plane omnibus consumptis atque detritis, non solum ap-
mulis, ueste, instrumento ad hoc iter idoneo nullo mo-
nitus sum: sed ne spem quidem uideam aut rationes u-
lam reliquam instruendi mei: cum nihil omnino sub cibis
habeam quod meum propriumq; sit, quodq; si summis

mitte pecunie sint, (quod tamen ipsum in hac iam etate
est miserrimum) creditoribus pignori et fiduciae esse possit,
propter unam tantummodo uineam, que mihi in Urbe est,
que ne ipsa quidem a creditoribus est libera. Has meas
iudicantes ipse summus Pontifex non ignorat: qui mihi
cum sepe ostendit, se meis cōmodis consulturum, idq; aliis
quocdē fastigio redditu: nam alio genere subsidij non de-
sidor. Quod cum ille adhuc non fecerit: non uolunt te
quidem, que optima certe illius erga me est: sed difficulta-
tis temporum impeditus: equum erit mihi ignosci, si neceſ-
sitate cogente, cui diuina etiam cedere ueteres Philosophi
dixerunt, ad Urbem me conferre non potero. Etenim uo-
lens quidem mea prompta ad parendum est, sed facultas
per mei crepti. Quamobrem peto a te, precorq; Ioan-
nem misericordem, ut pro tua autoritate, que merito maxima
quoniam est, tueare, ubi opus esse uideris, et causam et
finem clientis tui: neq; meū factum in aliam partē, quam
nisi tibi res est exposita, accipi, interpretari ue patia-
ri: si uenire iuste et recte te id facere posse existimas. Nāq;
no qui meū rerum satis mihi conscius sum, cum, qui mas-
ticiam est conscius, Deum omnipotentem testor, et ins-
toco, me nō uidere, quemadmodum possim ita in Urbe do-
mum constituere, ut illas impensas urbanas sustineam:
preferim qui nec petitior unquam, nec flagitator, nec sa-
cerdotiorum auceps esse animum induxi. Sed semper hī
fui contentus, que aliena sponte, non meo flagitatu delata
mihi fuerunt. Summa hēc est: cum omnes meae facultates
et fortune, tenues ipse per se, etri etiam alieno mul-
tius oneribus hoc quidem tempore impeditae sint:
quāq; preterea et a pecunia, et ab omni itineris instru-
mento imparatus sim, atque nudus: nullo modo honeste

P me

me posse de meo aduentu ad Vrbem cogitare. Quod si alia
qua in hoc motu rerum, & expectatione propinquai (ut ho-
mines fuerunt) conciliij, opera mea requiritur, (quoniam
ego in tanto cœtu sapientissimorum & doctissimorum pa-
trum insimus sum omnium) tamen & per amplissimum
Cardinalem Farnesium antea Pontifici maximo, &
novo per meas literas paratum me esse ostendi, ad concilium
ipsum (si ei videatur) ire: etiam priuato meo nomine,
si ita magis placuerit. Eaq; ibi, quantum mea infirmitas
tenuis autoritas patietur, officia & studia sanctie apostoli-
ce sedi, & summo ipsi Pontifici prestiturum: uero &
integra & grata in eius sanctitatem maxime extingui-
tur. Etenim potero commodius illò, quam ad urbem uenire.
Propterea quod que in urbe Roma ordini nostro in-
decora sunt, illic arbitror fore bonorifica: tenuitatem, fru-
galitatem, comitum paucitatem, & omnium rerum belli-
lem summissamq; modestiam. Habet causam mean, qui
totam tue fidei, uirtuti, humanitatique commendo. Tu quo
quid in me studijs, officijs, benevolentieq; contuleris:
persuade as tibi uelim, te in hominem gratissimum, & mis-
seruantissimum esse collaturum. Vale. Carpentii,
xiiii. Calend. Febr. M. D. XLV.

I A C. S A D O L E T V S C A R D. R A N V-
T I O F A R N E S I O C A R D. S. P. D.

Quae in banc Vrbem de tui ingenij, summiq; do-
ctrinæ libralem percipiendam doctrinas suæ
fama & laude perlata sunt, eademq; uno & confusi
omnium sermone confirmata: tantum mibi ea uoluerat
attulerunt, ut id literis satis explicare non possem. Tu
runt enim & eximia, & noua, atque eiusmodi,

modo letitiam omnibus qui te diligunt, uerionem etiam ignoscentem, et dicentem, amorem erga te, et admirationem posse tuum excitare. Sic enim dictum, et percelebratum est, te esse enim, que nec dum matura ad cognoscendam personam scientie et virtutis esse solet: et ista prima, que cum amplior atque opulentior facta est, praesertim in pueris et adolescentibus, sepius ad optimas arationes accessendas est impedimento: tantos tamen fecisse in istius doctrinae progressus, ut nihil eruditius, nihil ad quamquier ingeniosius, ne in moribus quidem totiusque mundi modestia, compositius possit expectari. Quod magis in conuentu amplissimorum hominum, magnis de omnib[us] rerum genere disputationibus, cum omnium adhuc declaratum in te aiunt esse atque perspectum. Quod ego tuam non iam spem, neque indolem, sed presenti[us] ubertatemque fructum eximiae virtutis, cum te proximam universam domum et familiam tuam perpetua similitudinem, et voluntate et obseruantia in filij loco diligam, et magnum quoque animi mei fructum duco pertinere. Siquidem non minus fruimur aliorum bonis, cum ex ea re gaudemus: quam illi fruantur ipsis, qui ea bona obtinent. Quod hoc etiam mihi in te cumulatius contigit: quod non vulgaribus tuis, neque communibus bonis: sed summis et singularibus gaudeo atque letor. Atque in ista tua admirabilis progressione ad uirtutem, in qua longe etaten tuam ipsa industria superat, agnosco quidem uim patris, uirtutem sanguinis, fortunam familie tue, que super illiusmodi viris atque ingenijs fuit referta. Etenim quis hominum unquam tuo auo sapientior, quem ad summum in orbe terrarum sanctissimi honoris principatum, sapientia prouexit? Quis fratre tuo Alexandro pro-

bior, liberalior, moderatior: qui cum ex fortune, & dignitate, summis antecellat: humanitate tamen omnibus esse par? Non cōmemorabo ceteros: sunt enim omnes eadē stirpe ex sanguine procreati. Ad te ipsum reueris, in quo uirtus ex nobilitas generis tota relata plane, & praeclarè expressa est: teq; quod mei iam in te amoris propemodum paterni, hortabor & rogabo, ut hoc usq; quo coepisti, ad summam laudem sic contendas & emis, ut statuas, tibi hominum expectationem, que magna & incredibilis de te excitata est, non modo explendens, sed etiā omnibus partibus & numeris absolutissime uirtus tua superandam esse. Quod et si perquam difficile uideretur esse, tuis tamen ingenij neruis, & tue nature prestatissimum est: optimeq; id ex commodissime fiet, si bonorum uelut firmo fundamento substrato, studia tanta & genera doctrinarum ita super extrues, ut in eligantur, que opportunitissime sint, & in addiscendis quatenus posse sunt esse utiles, non solū cura atque consilio, sed etiam etiā sorte quadam adiuuere. Qua de re dabitur aliquis nobis tempus inter nos colloquendi. Nunc quod à me litter significatum est, non id docendi tui causa à me q;ceptum (non enim tu ingenio neque optimis monitoriis indiges) sed uolui me & etiam benevolentie erga te, & ualutatis, aliquid ad te testimonium peruenire. Vale. R. M. v. Calend. Octobris, M. D. X L V.

IAC. SADOLETVS CARD. RA
NVTIO FARNEARIO CARD. S. P. D.

C Apio non mediocrem curam debitam illam quidem egregie indoli tue, & ei opinioni quā ego de iudicium maximam concepi: ut que commota est bona expellit

expeditio (cum fore omnes in te ex oculis, ex mentibus
 conseruari finit) ea cum ingenij tui laude, tum virtutis ex-
 pulenti gloria compleatur. Quod et si difficile uidetur
 quod quid nobiliter a te expectatur aut usitatum, aut mediocre:
 non proprium est generis ex prestantis animi tui, eò
 nō cum nisi, quod nemo alius non modo peruenire, sed ne
 quare quidem posse uideatur. Mibi quidem pro mea
 sumuera te beneuolentia, sepe desideranti congressum
 et amictum tuum, Ob hanc causam te in Urbe ui-
 ter cipienti, illa lenatio desiderij semper proposita est,
 quia intelligo te dum abes a nobis, id agere tamen, ex ei-
 nique uideatur, ut cum Romam ibi fuerit reuertendum,
 nesciunt ad nos atque ornatiō rēdeas. Sic enim nobis
 te uipulentur eximie ille artes, ex preclara studia, in
 quibus consentiente omnium fama, noctes ex dies assis-
 te uisitari. Et si (quod mihi magnae fuit admirationi)
 cum quidam hominum sermo percrebruit, tuum tuum,
 et dignitate et sapientia omnium principem, tibi iam au-
 tem esse magnopere quā suadere, ut umbras his liberalioris
 insidijs, adiu ciuile perdiscendum redegas. Noua res,
 et mihi inexpectata: sed tamen, si ille ita uult, et si hoc
 illi statutum est ac deliberatum, nil contradico: paren-
 tam q̄ summae autoritati, summaeque potestuti: prescri-
 vim cum nobil ille sine maximo consilio, maximā ratione
 facere existimandus sit. Sin autem, quod magis putu, ma-
 gis credibile est, nō ille imperantis modo, sed ueluti vna-
 cum, et quasi communicantis, hac de re tecum locutus
 q̄ uidelicet, ut eliceret sensum animi tui: existimauit mei
 q̄ esse, quid in hac re mei sit iudicij, breuiter ad te pera-
 fuisse. Nam si tu natus in fortuna tenui, exiguis ad mas-
 simū dignitatem assequendam praesidijs munitus essem,

laudarem ipse etiam buiusmodi consilium, tibi⁹ ut alia
 ciuale te cōferres, autor existarem. Est enim apud omnes
 bus patens uia, ijs qui humilitate generis, et rei familiaris
 angustijs laborant, ab studio iuris ciuili⁹ atque scientie
 magnos sepe honores opesq; peruenienti: neque diuersa
 causam ius ciuale discitur, nisi ut per illud ad aliquā cogita-
 tionem hominum, et meliorem fortune conditionem ini-
 niatur. Tu uero qui illustriore nulto ratione tempeſt
 immortalis beneficio, et uirtue maiorum tuorum, in celo
 celsi et fortune et honoris gradu iam constitutus in-
 eaq; adeptus sine ullo labore, ad que iurisconsul⁹
 contentionibus aspirant: qui tibi nunc concesſe, si meritis
 uiam, que te eō deducit, quō felicitate quidam iusti
 es peruectus? Non ergo tibi est ius ciuale percipendum cu-
 rum adipiscendorum præriorum causa, que illi studio
 premia propria sunt. Habet enim illa et possides, non
 tibi, ut ea que ex irate boni sunt, consequare, iam est lau-
 randum. Quod ergo tuum studium? que debet esse aini-
 tui conentio? Nemre mi Ranuti, ut ea addiscas, concipit,
 meditere, que te ipsum maiorem, quam tua fortunæ
 efficiant. Alter: nim tu neq; diuinis de te ipso iudicisq;
 hominum expectationi satisfacere potis es. Consilium
 vero uera haec et propria hominis magnitudo duabus pa-
 rtibus in rebus: quarum una est, ut te ipsum iustitiu-
 peritiaq; exornes: altera, ut ceteros consilio et præ-
 dicta tua regas. Atque harum rerum neutram ius tibi cum
 utranque tradere et largiri philosophia potest: modis
 sit ingenuè ac liberaliter, non inchoata ſolum, ſed ad fu-
 ftigium usque ſacré Theologie, et uerae Dei cognitio
 perducta. Etenim ſi uerum eſt, quod ſepe dicitur eſt, et
 quotidie dicitur, talem quenque fieri hominum, quales ſunt

mera quia studia, quibus ille delectatur ex dicitur: quid
posse diuina scientia magnum preclarumq; existere? in
quippe tenues sunt res ex minute: in quibus tractantur
hominis occupatus, frangitur ipse quoque ex commis-
seri, ita ut nix amplum quippiam aut magnificum con-
spice posse posse. Deinde, id quod magis etiam animado-
cendum est, civile ius totum ad eam unam rem prae-
minentem est, ut de pecuniariis controversiis, quibus
animi tumultus atque agitatur hominum genus, iu-
diicantur. quo in genere qui uersantur, uel iudicantur
in causa agendo, cum uident tantum hominum pecu-
niariorum querenda, uel retinendae studium: ipsi quoque uer-
bantur aliqua pecuniae cupiditate saepenumero tan-
tagem. Quod unum ad adipiscendam animi virtutem ma-
ximum infestum atque aduersum est. Et sunt tamen
numero iurisconsultorum clari aliquae ex prestantes ui-
ti, quae in senatu nostro non paucos cernimus, aptos ad
populos ciuitatesq; regendas: uerum illi bonitate ingenij,
et naturae prestantia, non iuris ciuiliis studiis tales effecti
sunt: preferunt si ad legum scientiam, id quod plerique
conuertunt, optimorum quoque artium cognitionem
adibent. Illud quidem certe non est inficiendum: probi
iurisconsulti munus humano generi esse perutile: quod
legum imperio ex prouidentia, exhibita uis fruadeq;
bonum inter ipsos societas conseruatur. Sed tamen legum
tum in re familiaris sua cuique conseruanda, non in ho-
minis ipso ornando magnificandoq; consumitur. At pueris
sobris, relictis eis solitudinibus atque curis, que ad
temporium ex questum pertinent, atque illis prorsus
prohibeo habitis: ipsummet suscipit hominem formandum
sui atque expoliendum: ut ex hac extractum communi-

infirmitate, quoad eius fieri possit, similem Deo continua-
nibil sibi quod externum et fragile sit; autem appetitum
consilientem libenter ceteris, omnia sua bona in virtute po-
sita ducentem. Que quidem virtus gratuita sit, nibil sit
querat, quodque omnium summum et praestantissimum est,
omnibus in rebus, quid deceat, intelligentem: que est in
omnium difficillima generi humano scientia. Ille enim in
cori splendor, quo ad Dei proxime imitationem accedem-
mus, usque adeo hoc tempore oppressus et periturus
est, avaritia, ambitione, cupiditatibus ceteris, que tristitia
et caligine animos hominum infuscant, ut ne
quidem partem luminis sui uidetur obtinere: qui uero
philosophia bonis ingeniis inferendus atque infinitus
est: si qui uidelicet sint, qui uerè magni uiri, et in seipso
perfecti homines cipient euadere. Nam quod ad reges
dos et moderatos alios pertinet, nulla est scientia, nulli
ars omnino, ad hanc docendam prudentiam, quam phi-
losophia, praestantior. Illa enim cion in consilijs prepositis
Dei uestrigandis atque indagandis quotidie servatur,
quibus ille hanc mundi complexum, tamquam immensam uil-
lem, et constituit ab initio diuina quadam sapientia, et
affiduè continet, uegetat, moderatur: uerendum erit in-
do, ne nos parum doccat, que sit ratio optima gubernandi:
et quemadmodum hominum exetus, quas ciuitates ap-
pellamus, regendi a nobis sint: cum presertim in eorum
nre nil melius agere possumus, quam ut omne nostrum
consilium ad illa precelsa et sempiterna Dei consilium
feramus: qui ex illis bonis, que nobis suppeditat, nulli
sibi ipse appetit: sed suis quibusdam maioribus modis.
longeq; eximijs contentus est. Quam praeclarissimam re-
tionem nostre uirtutis, ac prudentie in gubernatione pu-
pulari

philosophia excedere, sola philosophia tradere nobis & donec patet. Quemadmodum est de Pericle Atheniensis sequitur: qui cim illam Remp. quadraginta annos continebat remansit, mirarenturque homines qui potuisset populus suum, sive natura admodum insolentem, et fastidiosum crebro rectores suos, tam longo tempore gubernare intellectum est, ea id ratione accidisse, quod Pericles magis in Physicks auditor, et in illa rerum naturalium scientia perciendi naturae consiliis exercitatus et doctus, quem siamnis rationibus erudierat, prudentiamque maximam inde compararat, ab illis altissimis rebus, ad insinuanda tractanda agendaque tractatus esset. Sed quid agos philosophi insinueram scribere, ea autem crescit in uolumen. transiur faciam: teque et orabo, et bortabor, ut (quod ait insinuare fiat) ita ad philosophiam animum tuum appetam, et statim, ex illa, nec aliunde usquam, ueram tibi laudes, manique dignitatem acquiri oportere. Vale. Rome, IIII Octob. M. D. XLVI.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARD.

CHRISTOPH. MADRV CIO

Episc. Tridentino S. R. E.

Card. - S. P. D.

Ad amorem, quem antea erga te suscepseram, et ad me obseruaneiam que tuis plurimis magnisque uirtutibus tribuebatur, incredibile est, quantum accesserit uolueris, quibus proxime ad meas respondisti: plenissimum, officij, humanitatis, elegantiæ: denique talibus, plus et laetissimo, et liberalissimo, omniisque dignitate et pulchritudinissimo homine debuerunt proficiisci. Quibus partibus sum delectatus, ut nulla re unquam magis. Nam

si diligi et probari a summis uiris, homini non inhumano
solet esse incundissimum, quid est in tuis literis, hoc quidem
in genere, quod abs te nubi tributum non sit? Potius ne am
mantius scribi, quam scriptum est: aut honorificius
sentiri de me, quam abs te est factum? Quanquam ego a
iudicio ipso, quod tu de me facis, multum tibi remitto: a
amore quidem nihil. Nam amari a te cupio, et nolo: illi
quam maxime: nec est quicquam quod nubi enire posse
optatius. In quo etiam enixurus sum, ut merito idem ait
fiat. Non enim neq; in amore, neque ullo in officio nisi
concessurus. Tanti uero fieri a te, quantu[m] tue literas do
rant, neq; postulo, neque me admodum esse dignum aliorum.
Sunt in me fortasse umbræ aliquæ uirtutum magis, qua
tutes. Sed ha[ec] tenes, et subobscuræ, nec illustribus satiu
et lineamentis: quia cum tantopcre ipse auges atq; ora,
facis tu quidem quod natura tua, et candor animi eximiū p
stulat. Sed in eo bonitatem, et liberalitatem, et miru[m] tua[m]
magis ostendis, quam illustras meā. Quod enim me cum p[ro]p[ter]o
meo, tua opinione sentietiaq; coiungis, nomine summa ex
ditione, summa pietate, summa prudentia prædicto: opusq;
denos utriusque nostrum similes, si fieri possum, ex iustis
quorum fide, uigilantia, consilijs afflictie Christiane Rep[ublica]
subueniatur: est quidem hoc et tue probitas, ac religio
nis argumentum maximum: et eius opinionis, quam
me babes conceptam, indicium insigne. Verum uita fili
cion iam diu sit, quod ego mirum illum et colo, et dis
tor, nunquam me optare esse a usum, ut cum eo compa
rer: tantum sat mibi duxisse, si illius modo persequi infi
gia, uel procul obseruando atque imitando possem. Inquit
babeo cum et in uita, et in disciplina, et in omnibus
forensibus, senatorijsq; actionibus, ducent ac magistris.

Q[ui]

Quemquid in quoque tam studiose laudes et probas,
potiuscum id mihi est: propriumque eiusdem prestante
minimi, de quo iandendum loquor. Peres enim cum
probus (ut est in proverbio) faciliter coniunguntur. Sed mi-
hi ipse in mentem uenit optare, qualem uos ambo Chris-
tianus Rmpub. esse cupitis, talis ut ea, si non hominum
qua, a divino tandem aliquando beneficio constituatur.
In quo mea autoritas, et erga Deum religio, aliaeque com-
plures animi ingenijque virtutes, plurimum eidem Rmpub.
pertinet sunt. Sed de his satish. Ego quod mei iam priuati
opus officij est, et maximas tibi gratias ago, babeoque,
quoniam, et tam benevolam uoluntatem erga me sua-
pote: et tibi uicissim spondeo atque polliceor, qui
nominis fide, ardentiore studio, fideliore obseruantia
et diligat, te non aliud facile esse reperturum.
qui suenerit uisus ut re ipsa declarandum sit, me tui cu-
pidissimum semper esse cognoscas. Vale. Rome, xiiii.
Calend. Febr. M. D. XLVI.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, CHRISTOPH. MA-
TRICIO S. R. E. Card. S. P. D.

Vixi bux allatum effet, fratrem tuum Aliprandum,
Uirum clarissimum, dicim suum obiisse: et si ego quon-
quid remissio grauiter eram perturbatus, quod et illius
mentiriuit, et mea in te benevolentia communem mi-
hi tam calamitatem faciebat: tamen non alienum duxi
mea esse et coniunctione nostra, que mihi uenirent
tamen ad tuum dolorem leuandum, aliqua ad te
prohibere. Non quod dubitarem, quin a te ipso com-
muni et sapienter id fieri posset: sed quia forsitan do-
lore

lore impreſentia impeditus, minus illa perſpicere. Atque
 ego, cum te ipsum abſens intueor animo & contempi,
 cumq; de uirtute tua, de uſu rerum maximarum, de opis
 mis artibus, quibus es egregie & liberaliter instruimus,
 cogito: uix uideor posſe credere, te cedenſe fortune oppo-
 gnationibus, de ſtatu diſcedere grauitatis tue. Rufus, am
 mecum reputo quem uirum amiferis, cuiuſmodi tibi frater
 fit creptus, quo & quam inſigni lumine atque ornacuſ
 orbata fit domus & familia tua: cogor ignoscere bim
 nitati, & ueniam dare, ſi mollius fortaffe aliquantuſ
 quim conſtant & firma ratio magni hominis poſtituſ. Sed
 tamen ſi quid tibi rei noue accidiſſet, quod apud ceteros
 eſſet inuſitatum & inſolens, poſſes iure tu quidem pro-
 priam aduersus te fortune iniuriam accuſare. Sed ſi buſ
 omnibus plane eſt propositum, ut moriendum fu: neque
 ullum in eo inter clares & obſcueros, ſenes & adoleſcen-
 tes, bonos & malos, omniuſo diſcribenſ eſt: cur merita
 illius obitu, qui expleuit ſue aeratis curſum, ſinō auerſus
 numero, at certe rebus geſtis, & magnitudine bonorum,
 quos ſumma cum laude eſt adeptus? An non uides &
 uitias, non modò in longa, ſed mediocri etiam in eis, &
 mniibus propè mortalibus uſu hoc uenire, ut circumſiſtrum
 ge amicorum & beneuolorum, quos uarijs caſib; uif-
 ferint, deſertam propè à prioribus neceſſitudinibus, quae
 maximè ſolent eſſe iucundæ, reliquam uitam degat?
 Quod mihi quidem hoc tempore p̄cipue & pri-
 ceteros accidit: qui & multis antea partim cogauit
 partim hominibus amiciſſimis & iucundiſſimis, & pro-
 xiſe duobus propè animi mei pignoribus, Bembo mox
 Victoria Columna, sanctiſſima, atque omni tum ambi-
 tum ingenij laude p̄eſtantissima ſexmina, priuatus ſu-
 sed

Sed qui finis lugendi sit, si cunctos quos amavimus, uelius
amissor macore diutius & lacrymis prosequi? Nos
nō tollamus potius animos ad immortalitatis spem: &
huius celestis regnū quod nobis Deū in C H R I S T O rite
uicimur, ab eodem Deo oblatum propositumq; est, on-
us nostris uiribus studeamus adipisci: intelligamusq;,
ut ad elegendum res praeclaras, non ad plorandum esse na-
tus. Sicut ex ipse frater tuus optimè intellectus: qui in o-
mnib[us] uite sue consilijs & actionibus, non ut diutissim
uare posset, sed ut fortē & illustrem uitam ageret, sem-
perq; meditatus. Quem nunc ablatum nobis, & in eam
aliquem multò melior est multoq; præstantior, cion sua-
mūnatum merito, tum diuina imprimis benignitate
uulnus, laude quidem debemus & pia commemoratio-
ne, autem lamenēs ex complorationibus prosequi. Qui
fuerit, reg[is], quod potuit accidere, ante se uita functum
ligerē necesse habuisset: non ne uides, qua ille in te fuit pie-
tate & benevolentia, quam durā & asperā fati conditionē
fuerit, reg[is], qui nunc ab omni eiusmodi cura periculoq; solu-
tu[m], in summa gloria felicitateq; uersatur. Atqui si illum
enabat, ut profectō amasti, patere queso meliorem h[oc]c esse
illum conditionem, quam tuam, quod ille in uera perpetuaq;
letitia, in inani nunc in dolore es positus. Quem tamen do-
lorem uies tibi ablatura est, etiam si ratio & uirtus tua
cessauerit. Quapropter uide quid tibi sit necesse: omnes
de te in opinamur, & sentimus, ut de fortissimo & con-
futissimo homine sentiēdum est. Qui si tuis tot alijs egre-
sis ornamenti, banc unam deesse uirtutem senserimus,
patentiam in rebus aduersis, & in retinenda animi fir-
mitate constantiam: non nos quidem mirabimur, huma-
num enim hoc, & commune est peccatum: ueruntamen

non

non magni illius est uiri, quem ex tu prestare te debes, et
nos optare ut talis ab omnibus esse cognoscari. Ego be-
nevolentia erga te inductus, hec ad te pauca scribenda mis-
duxii: quibus multò plura et meliora, et ingenium tuum
quibus semper operam dedisti, doctrine studia tibi suppo-
ditabunt. Quod si aliquid erit a me his literis effectum, quod
ualeat uel ad mitigandum dolorem tuum, uel ad uitatem cui
mi excitandam: habeo amicitiae nostrae magnam graiam,
qua me hoc ut facerem non solum suauis, sed etiam impensis.
Si autem tua prudentia ista non requirente, ego minus no-
cessario officio fuero functus: tu tamen pro tua humani-
te et bonitate, hec nostra ab optimo animo et propria-
tissima erga te uoluntate profecta accipies. Reliquamque, u
tibi redigan in memoriam, me ab eo tempore quo te au-
re coepi, tuis humanissimis literis prouocatus, mansisse sem-
per in amore, et mansurum esse: atque ita, ut dies potius
allatura semper aliquid incrementi sit, quoniam quicquam de
mea in te singulari benevolentia detractura. Vale. Romæ,
III. Idus Martij. M. D. XLVII.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. CAR-
DINALIS, ADAMO AB EPI-
STOLIS Ferdinandu Regi Rom. S. P. D.

Iohnes Marsupinus, homo ea comitate, eoque ingenio
quod tibi quoque video esse notum, atque idem in rebus
gerendis summa fide, diligentia, assiduitate prebitus, sepius
olim ad me cum Roma abesset, de tuis uirtutibus posse-
ta scripscrat: taleque tibi testimonium apud me dederat, et
ego te cum uirum doctum atque grauem, tum uero tam
imprimis prudentem, et iure isti clarissimo Regi gratias
atque probatum esse indicarem. Posteaquam autem et

item scriptis, et ego ad Urbem paulò ante reuersus, ex
 de qua ad eum dedisti literis ipse perspexi, te non solum
 me amissimum, sed scriptorum etiam meorum perfic-
 tissimum esse, que abs te undique conquirerentur, ut quam
 plurimum tecum quasi colloqui posses. Dicam id quod
 mihi in unum tui studium et anorem adductus sum,
 minime ne non potuerim, quin has statim ad te exas-
 nov litteras: tibiq; et animum meum totum, et sena
 fum pacificerem. Nam si quisquam est, optime et suauis
 benevolentia, qui aliqua significazione alterius erga se be-
 nientie capiatur, ego me cum esse confiteor: cui nil
 accidere posse optatius, quam a bonis uiris, et tui simi-
 litudini. Nec uero fructum ullum in agenda uita maios-
 tra antea percipi posse arbitror, quam primum
 quidam eri: deinde etiam si non ita plane mereamur,
 interdipisci aliquo casu, ut chara sit prudentibus uiris
 aperientis, non modo salus nostra, sed etiam memoria.
 Quod quando non tam meo quidem ullo merito, quam tua
 prestanti humanitate consecutus sum, ut abs te tantope-
 nè diligam, utiq; siam: nisi par tibi in omnibus offi-
 ciis benevolentia extulero, hominem ipse me non putab-
 bo. Quonobrem uelim sic tibi persuadess, habeasq; cer-
 tissimum, neminem esse qui tuis amantior, quam ego sum,
 esse nullus possum: omniaq; et studia et officia amici-
 tie, in quibus ego seruandis ac retinendis admodum sum
 diligens, tibi ita a me prompta esse et parata, ut grati-
 ficas sum hablurus, si mibi occasionem aliquam obtu-
 serit, per quam mea erga te uoluntas, et animus amicissi-
 us perspici liquido posset. De meis scriptis nihil sane
 sit quod tibi pollicerer. Habebam equidem incerto nona-
 mble, sed nihil erat perfecti: nisi forte orationem libenter

lectur

lecturus es, qua ego Cæsari pro pace Christiano nomine
concessa superioribus mēsibus gratias egī. Eius ergo orationis
describēdū, si id uoluerit, faciā Marsupino nostro patre
statem. Atq; ipsum Ioannē Marsupinū prorsus amissimū
et studiofissimū tui, et si minimē opus esse arbitrari,
ita tibi cōmendo, ut maiore studio, magis ue ex animo, m-
inē cuiquā cōmendare possem. Amo enim iuuenem huc
mirabiliter: cūm ingenio ipsius, et singulari probitatis
tum plurimis erga me eiusdem officijs adductus. Quocū
existimes uolo, quicquid in illū studij et benevolentie
contuleris, totum id abs te in me collatum me esse indicium
rum. Vale. Romæ, v. Idus Iulij, M. D. XLV.

I A C. S A D O L. C A R D. D I D A C O
M E N D O Z A E S. P. D.

A B eo tempore, quo tu me primū Carpentoratiis
asti, et cum illac iter in Italiam haberet, apud me ini-
tatus familiarissime diuersatus es: ego iam tuum cognitus
uirtute et humanitate tua suscepī cum amore erexit, pī
etia nunc summa cū fide tecor: neq; mibi longinquitas
poris quod postea interceſſit, neq; locorū distantia, qm
seiuuncti fuimus, de meo iudicio quicquā benevolentiaq;
minuit. In qua te eadē puto et amoris constatia erga meū
fuisse, et uolūtate. Secuti sunt tempora quibus uterūq;
ad uarias deinde et curas, et actiones uite distrahebū.
Ego in banc urbem bis, ter' ue accersitus, quanquam
rīme à studijs artium optimarum diuellerer, nūcq; illa
pristinam plenam suauitatem et otij commutare nolam:
men Pontificis maximi imperio subire senatorij buis no-
nērū onus, et publicis negotijs me adēdere compulsius fu-
Tu Imperatorē Cæsarem secutus, cuius magnitudo plus

nu orbita terre et Christiane. Reip. partes complexa est:
probau illi fide, industria, et uigilantia tua, magnis ab eo
seperibus et negotijs prepositus es. Itaq; ego ut proxime
mij in hanc urbem, à qua aliquot abfueram annos, cum
ugnissim te legatum esse apud Venetos Cesars, munusq;
ad egregia quadam cum dignitate et gratia sustinere:
ugni illi scribere aliquid ad te, et renouare illius pri-
uacationis nostre per literas memoriam: ut si tu uin-
dum illud initio tunc inter nos amicitie firmum retineres,
ne quod tibi ostenderem, me non esse tui neq; nostre con-
uictus oblitum. Sin te forte graues aliae occupationes
eque ante, ab hac de me cogitatione abduxissent, ut insi-
nuerit rufus me tibi, antequam totus plane ex animo tuo
dixere: Scito igitur me nunc Rome esse, implicitum qui-
etabile solitudinibus atq; curis, quas et rerum omnium
perturbatio, et durissima tempora Reipub. frunt. Quan-
quam in hac occupatione animi, atq; molestia nitor cum te-
st: cursum, ut non in sermonibus solum communibus, qui
potius incident: sed etiam sententijs in senatu dicendis
non in Republ. sensus, meumq; iudicium appareat. Non
cum defino bortari et monere, recte iam agi necesse esse
omnijs salutem Christianam Rempub. sistere uelimus, et
utrem illam sanctitatem Christianae religionis in mores
et studi hominum reuocari oportere: in qua imprimis sen-
tentia Pontifex ipse Max. est. Itaque datum ab eo est et le-
gatis qui president, et concilio patrum qui conuenerunt,
regnum, ut consulint ipsi et considerent, que uideantur
se corrigenda, quod corum monitis atq; consilijs ipsius di-
ligentia et autoritas minime defutura est. Quamobrem
modo magnum in spem, bene actum iri cum rationibus pu-
nict, si et Cesar tuus uniuscū Pontifice in hoc incubuerit

Q

stud

studium, ut in reparanda religione Christiana et Republ. communis quoq; pacis, et omnium dignitatis ratio habeatur: quod sublati odijs disidijsq; illaq; equitate animi moderationeque suscepta, que Christianis principibus maxime digna est, ipso iuuante imprimis et operi ferente Deo, cum nos pie deprecati fuerimus, non difficiliter poteris obtineri. Verum huc ad eiusdem Dei praepotentis arbitrium summumq; consilium rei scienda sunt. Quod autem ad priuatum nostrum officium pertinet, ego te mihi Didace, non solum diligo, quod iam pridem facere institui, sed etiam in oculis seruo, quod metus opacitatis de te tua uirtus atque industria misericordie respondit. Petoque a te, ut quoniam propiore sumus, quam fuimus, facilliusq; est inter nos missio literarum, ne me tuarum rerum insciuim atque expertem esse finiscris basiq; interdum ad me, fructumq; hunc uel amoris, uel humanitatis tue mibi tribuas, ut ex literis tuis intelligenti tibi esse cordi. Quanquam (quod mibi fuit molestissimum) audiui te laborare quartana febri. Sed fretus prudenter, et uerni temporis auxilio, quod iam appetitur, confidit illi celeriter futurum quemadmodum cupimus: nempe ut ualeas, firmusque sis. Quod ex sententia tibi et tua et nostra ut contingat, Deum rogo supplex atque oro. Vale mihi Didaece. Rome, M. D. XLVI.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARD.
HENRICO LVSITANO S.R.E.
. C A R D . S . P . D .

ACcepi literas tuas, plenas humanitatis atque officij: in quibus quod mibi gratias agis, quod te mea sententia in sacrum collegium nostrum cooptandum duxerim, cito modique cooptatione non differendam in aliud tempus: quod

antiquum locus mibi dicendi datus est, in senatu sententia
 uidebatur: sed statim et impressentia declarandam
 auferim: facis tu quidem grato animo, agnoscoque in eo
 beatitudinem tuam. Sed ego in ea opinione sum, que claris
 et praestantibus uirtutis officia tribuantur, ea non tam gratia
 sed quibus tributa sunt, quam gratulatione ab omnibus
 uirari conuenire. Ego cum de tuis plurimis magnisque
 uirtutibus, que et ad doctrinam, et ad religionem perti-
 nent, nulis sepe audissem, que mihi penitus insederant in
 conscientia: tu preterea eius regis frater, quem nos pen-
 sarem Christianum Regem hac nostra etate possumus
 videre: purum atque integrum ab omni Christiani san-
 gini macula, fidem Christi sanctissimam longe lateque pro-
 pterius: quid mirum, si omnis meas curas, omnis consi-
 cationes, omnia studia ad augendum honorem et amplitudinem
 meam contuli? presertim cum sis sim, qui erga tales
 uirtutes incredibili quodam studio benevolentiamque afficiar.
 Quoniam quod ego feci, id summo uestro merito a me
 sumeret. Quod tu autem agis, ut mihi ex eo gratiam te
 mere agnoscas, magis id bonitati tue, quoniam ulli meo me-
 nore equum est assignare. Sed de his satis. Illud quod est in
 litteris scriptum, quodque ego plurimi facio, imprimis
 expecto a te uti pretestis. Scribis enim te et fidei Catholicae
 et scilicet Apostolicae autoritati, quarum utraq; magnis in
 hoc tempore procellis tempestatibusque iactatur, paratum esse
 uultu sanguine subuenire, si ita res ferat: conaturumque id
 facere omnibus tuis opibus, hoc maiore animo, quod iste ho-
 ne, atque istius amplissimi sacerdotij dignitas maiorem tibi
 subiecta eius rei agende uidetur allatura. Iste animus tuus,
 ueritatem optime, tuaque praestans atque eximia in Christianis
 tempore uoluntas, ea est perfectio, que te superiori omni

bonore facit. Tu uero subuenies, (mibi crede) tuaq; open
plurimum et autoritate Remp. adiuuabls. Quid enim est
quod tanta uirtus no queat efficere, praesertim tot ornamen-
tis fortune et nobilitatis adiuta? Sed initium tam preclai-
operis, nisi ego fallor, tibi inde ducendum est, ut frater tuus
clarissimus Rex, ueterem suam et suorum maiorum omnium
in hanc sanctam apostolicam sedem obseruantiam: que uo-
stre regiae familie et nomini uestro maximam semper la-
dem attulit, nullis hominii insidijs, nullisq; machinationibus
patiatur interrumpi. Quod non scriberem, nisi mibi quedes
intuenti, nonnulla extimescenti, tu opportunissimo tempore
uisus essem uocatus ad eum honorem, diuino prope consilio,
in quo tue partes praecipue futurae essent pacis et amici-
tie stabilis retinende. Quod quidem a tua uirtute atq; pru-
dentia maxime expectatum est. Sed de his quoq; plus etiam
satis. Extremum est, ut tibi omnia tua studia mibi polliceti,
non solum agam, ut debeo, gratias: sed pari uoluntate et
beneuolentia ita respondeam, ut amicitiae fides, et honorum
uirorum mos et natura ipsa postulat. Quare sic babeto, me
et permagni facere amorem erga me tuum, et in omnibus
rebus que ad dignitatem tuam pertinebunt, ea semper alii-
rum esse, eaq; sensurum, ex quibus meus uicissim amor
te summus, et singularis obseruantia appareat. Vale. Ro-
me, XII. Calend. Septemb. M. D. XLVI.

I A C O. S A D O L E T V S C A R D I N
G E O R G I O C A E L I O L V S I T A N O ,
S. P. D.

Litterae tuae quas mense Septembri Vlixipone datae, eq;
ad terium Idus Aprilis accepi, summanu quendam mihi
atq; incredibilem uoluptatem attulerunt. Vidi enim in illis
σ ποθ

et perspecti non solum qui tu uir essem, quo ingenio, qua
 doctrina, qua etiam eloquentia praeditus: sed etiam quan-
 toper me diligeres: quo munere atque bonore, à tali uiro
 presertim, nihil habeo quod uel optare possim præstantius:
 quoniam tu in me laudando aliquanto es effusior. Sed ut
 quo es in me laudes non agnosco, sic benevolentiam tuam
 erga me amicissime complector, parq; in me amoris et uo-
 lenti studium resero tibi, atq; reddo. Poëma tuum (quod
 patre omnibus necesse est) omni ex parte elaboratum et
 degens, magnopere me delectauit: nihil enim uideo te sub-
 trahuisse in eo, quod ad mundicię Latine lingue, omnesq;
 in lepores et uenustates pertineat, quas apud nos proprie-
 tate intermissa, et quasi obsolescentes, tu homo no in La-
 tiuum, non diligenter cōfectoris et exprimit, ut aut mu-
 nu dominum locorumq; conditio, aut Latium hinc ad uos
 uiteatur esse translatum. Sed ut cetera in tuo carmine digna
 approbatione, sic illud maxime laudandum extollendumq;
 est, quod uera et incorrupta religionis patrocinium pre-
 fuscque religio in hoc tempore calamitoso oppugnata un-
 dix, atq; hexata, quo pauciores habet a quibus et legitimè
 et fortius defendatur: hoc magis ipsa suorum defensorum
 et nomen et memoriam tueri debet: et cum illis præmia
 quid Deum immortalia parata sint, humanos quoq; hono-
 res impartire. Quorum quidem in numero te egregias te-
 nere partes, preclara illa Christiana patientia, quam car-
 mine tuo tam accurate illustras, uel imprimis ostendit. Sed
 hoc bacchanus. Ego et benevolentiam erga me tuam ma-
 gifico, et meam tibi non minorem pollicor: tibiq; hoc
 se persuasum esse uolo, me in omnibus officijs, que fidelis
 accilia requirat, nec studio, nec uoluntate tibi unquam de-
 fatur. Vale. Carpent. v. Non. Maij. m. d. x l.

I A C. S A D O L E T I

S. R. E. CARDINALIS,
EPISTOL. LIB. XVI.I A C. S A D O L E T V S S. R. E. CAR-
DINALIS, ALBERTO PIGHIO
CAMPENSI, S. P. D.

I BROS tuos de Hierarchie ecclesiastice principatu cion legerem, plurimam in illis inuenirem, que tua cura & diligentia in lucem e tenebris quasi uetus lumen prolata sunt: scatereque ibidem omnia optimis & sententias & autoritatibus cernerem: equidem ingenium, & doctrinam, & notitiam tuam rerum antiquarum sum admiratus. Probitatem autem & religionem illa nubiles etiam in te ostendit, quod uidi & cognoui, te optimo animo & consilio adductum, quo Christiane Reipublice malis detrimentisque affectae, opem pro tua parte ferre, tantum negotij ex laboris suscepisse. Que res, & mea simul propensa in doctos probosque homines uoluntas, effecti, ut has ad te instituerem dare literas, quibus tibi indicare, cum mihi uebementer tua scripta probentur, pietatem tuam, & uoluntatem tuam, multo etiam magis probari. Inquit quod solet sequi necessarium, ut cum de quopiam bene exiit manus, illum etiam diligamus: scito, me tantum suscepisse benevolentiae erga te, ut si quid extiterit, quod tibi ex me commodum aut honorificum possit accidere, neminem qui me uincat in amore & studio tibi gratificandi sis habitorum. Ego Rome non eram cum has scribebam literas: sed in ecclesia mea Carpentoracti, quo Nicaea ueneram, ut ex longo & difficultili morbo perditam propè ualeitudinem recrearem: quibus

quibus in locis byems me opprescit. Nunc in Italianam et ad
Urbem cogitabam: quod si iam his paucis mensibus, ut spero,
peruenero, (si mibi id Dei benignitate saluo facere licue-
rit) in memoriam tui, et meritorum tuorum apud summum
Pontificem Collegum; meos sancte Rom. Ecclesie Cardi-
nales excitabo, et calefaciam: ut et ipsi, et ceteri omnes
intelligent, doctis et excellentibus uiris, quanquam alieni-
genis et absentibus, magnos tamen fautores in urbe Roma
non decesserent. Nec tamen pretermittam, quin inter eadem ad
Pontificem Max. literas, debitumque impertium tibi et uir-
tutis tuae apud illum testimonium: quod hoc triduo omnino
fuerit factus. Sed quod ad priuatas meas cogitationes atti-
vit: filio Alberte doctissime, me ex tuis libris in maximas
explosus et solitudines animi coniectum esse. Versabar
enim in eisdem plane studijs, et in eodem argumendo elabo-
rando: iamque confecram bonam partem lucubrationis meae,
cum tui ecce libri mihi inopinanti aduenerunt. Nunc quo
ne terram nescio: si pergo atque insisto, uidebor omnia abs-
truse mutuatus. quid enim tu cuiquam reliquisti, quod is
inquit nouum aut inexpectatum possit dicere? Si desino,
datur erit frustra a me suscepitos fuisse tot labores. Quid
igitur agam? quid s' opinor id, quod ueteres etiam philosop-
hi et iureconsulti faciebant, eisdem de rebus, alio modo.
In quo bauriam de fontibus quoque tuis: nec me tantum scri-
piorum tuorum excellentia deterrebit (quanquam deterret
illu quidem, et ut quiescam suadet) quantum adiuuabit co-
pi: que facit, ut maiore etiam animo quam antea, et mi-
nore meo cum labore, confidam, spatium me curriculi mei,
in quod ingressus sum, bene et celeriter esse conjecturum.
Vale, et nos tui amantissimos dilige. Carpenteracli, III.
Calend. Martij, M. D. XXXIX.

IAC. SADOLETVS CARDIN.

LAZARO BONAMICO, S. P. D.

ADVENTUS ad nos Florebelli nostri, cum mibi per se
magnæ uoluptati fuit: tum eò etiam gratior, & in-
cundior, quòd ex tuas is mibi attulit literas, & percon-
tionibus meis quas habui de te, peritissime respondendo,
omnia tua diligenter est persecutus. Quo quidem sermonis
genere, in quo uidelicet Lazarus meus, & ex amicis, &
uir, quem ego ex iudicio animi, & studio, & benevolentia
complector propè singulari, ultro citroq; uersatur, nolum
facile possum reperire suauius. Illud cupijssem, ut te me
occupationes non detinuissent, quo minus ad me longioram
epistolam mitteres. Non enim dici potest, quām libenter
tuas epistolas legam, & quidem longissimam quām liber-
tissime: ut illas legens, tecum mibi uidear loqui. Quid si
olim in collocutionibus nostris, illud inerat ex usitatum, &
dulce, quòd libere, & sine cura ulla, sine cautione inter nos
effutiebamus que cunq; in buccam uenerant, quam nobis li-
centiam familiaritas dabant: qui nunc conuenit restriktos esse
in scribendo, cum liceat eadem fiducia & libertate loquuntur
literas confidere, qua sermones conferebamus? Sed tu uer-
ris fortasse, ne tibi in epistolis tuas facundie opes expli-
canti, postea cionē suggestu iuuentutem doces, contra car-
sidicos de sit oratio: quorum tu, quānquam optimus dilec-
ticus es, captiones tamen uitare nequivisti. Quid ut fieri
sua cuiq; hominum generi soppismata sunt, quibus capti
aduersarios, & in laqueum inducant: quānquam captiui
fortasse que aurum, quām ea que mentem ex suis edocat
lock. Sed quid ago? cum ad iocandum minimè idonum ten-
pus sit: & ego id non cogitans, ad ueterem inter nos con-
suetudinem sic garricendi relapsus sim. Nam si uerum scir-

ni, mi Lazar, ego cum has scriberem literas, et in maxima
solicitudine de Repub. quam uides ipse profectio
ne in statu, uel potius quo in motu posita sit: omnia qui-
dem in aduersa in ea, et aspera horrere debeamus. Et tan-
ta doloris acceperam ex morte summi uiri, mibi collegae,
amicorum et amoris, et officij uinculis coniunctissimi, Fe-
tia Pregosij, ut adbuc animus illo uulnere æger, ex mœ-
ritate et tristitia recreari non posset: cui tamen uulncri
paucum quid medicamenti lenioris induxit tui absensis re-
uulatio. Nunc reuiuisceret dolor, nisi cum ego ab buius
momento epistole penitus exclusum uellem: presertim
en die quadam mea lucubrati uicula tanti uiri obitum sa-
tum lumentis prosecutus. Eam schedam ad te perficeret
hunc Sacratissimus meus, quem ego cupientem iamdiu ue-
luisse gymnasium Patauinum inuisere, et in eo dare
spem non studijs solùm artium optimarum, sed studio-
rum etiam in disputando et cum equalibus discendo
exhibitionibus, libenter ad uos dimisi: tua fretus impre-
mum humanitate, et in nos benevolentia: non enim dubito,
quod tu sis eodem loco habiturus, quo ego habere soleo.
Ius illum ne commendo quidem: satis enim tibi nostra
amicus commendat. Tuam ad Donatum Rullum episto-
lae legi perlibenter, non solùm quia diserte et eruditè scri-
psisti, ita ut accedat ad antiquitatis laudem: sed etiam,
quod si hominem eum missa est, quem ego mirabiliter dili-
go, in virtutibus eius, tum etiam officijs erga me, uel be-
neficijs potius prouocatus: cui ipsi, queſo meis uerbis dicis
tu, si nos dignos statuerit, quos aliquando in hæc loca ue-
nient inuisit, permagnum me ex aduentu eius, et ex con-
ficiu letitiam esse capturum. Vale mi Lazar. xii. Cal.
Octobris. Carpenteracti.

S. P. D.

Venienti istibuc Iacobo Bordingo, qui Schole Co-
toractensi triennium praeuit, optimo viro, et Graeci
Latinisq; literis eruditissimo, non potui nihil ad te illum-
rum dare: tum ut commendarem tibi hominem, quod
diusfidius ego singulari benevolentia complector: in
etiam, tu ut agnosceres, memoriam me tui cum summis
benevolentia retinere. Is ea de causa Bononianam profici-
tur, ut quoniam dedit aliquot annos medicina operari, il-
studij et laboris in ista urbe perficiat, doctorumq; inde
statuatur dignus, qui ipse quoq; possit eam ciuibus sis o-
tem et scientiam profiteri: quod illum magna cunctorum
et doctrinae laude adepturum esse confido. Nunc, q; si
dubito mihi Romule, quin quem a me et diligi et probari
intelligis, cum sis tuis studijs atq; officijs omnibus pro-
ficietur: tamen sic uolo te existimare, uix quenquam insi-
niri posse, in quo tua mihi officia accidere possit gra-
ta, quam in Bordingo, cui omnibus de causis merito
cissimus sum: cupioq; cum quam maxime et celebrari
ornari. Quod tu preter ceteros egregie mihi praefi-
potes, qui praees Bononiensi iuuentuti, et elegantiis
genijs dominaris, in ea urbe natis, e qua eruditio, et op-
erum artium disciplina, in has transalpinas nationes
manasse creditur. Porro autem hec sunt que ego te pone
Primum, ut diligas hominem ipse, et charum habeas
deinde, ut eidem doctos istibuc viros coeciliies, reddagies,
et meo, et tuo testimonio omnibus notum. Postrem, si
cum publice iudicium de dignitate Bordingi per doctorem
collegium fieri: tu cum tuis omnibus uestro cum coni-
frat

frequentiāq; honestetis. Quanquam summa postulatorum
meorū hec est: ut iā geras aduersus Bordingum, amo-
n, studio, diligentius intelligat ipse, mean banc sibi com-
mendationē apud te plurimum profuisse: egoq; in hoc ho-
me experiar, id quod tamen iampridem scio, me abs te
non solum diligi, sed etiam uehementer amari. Vale m Rō-
māk. Carpent. I I I I. Calend. Octobr. M. D. X L.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS SCIPIONI BLAN-
CHINO, S. P. D.

Bordingus meus suis literis, que tamen ad me tardissimis
Dni sunt perlate, de eis rebus scribens, que isthic
amoris sui comitia obeunti, ualde feliciter & ex fera-
mū processere: cū multa multorum erga se officia
memorat plena amicissimi in me, qui illum absens meis
litteris commendaram, studij & beneuole uoluntatis: tum
uidelicet precipue, summae erga se humanitatis, & pres-
fanti cuiusdam liberalitatis testimonium: coactuq; tuo
dilectorum se esse apud te, & domo tua, tanquam sua
conier ac iucundē usum esse perscribit. Quod ego mihi
Blanchine in eam partem accipio, ut quanquam tu omnium
dolorum mirorum & fautor, & obseruator sis: tamen
hoc mihi in ipso Bordingo honoris abs te atq; officij tri-
lem esse non dubitem. Non enim sum oblitus, cū ego
cuiusdam iter sacerdem, Bononiamq; uenisse: te mihi ad
loquium publicum presto fuisse: inuitasseq; domum tuam
fuisse, & omnia signa egregij cuiusdam amoris mihi
demonstrasse. Quia ego tua tum humanitate cū non esses
tu, quod mihi iter instabat preproperum ac necessaria:
recordor tamen, perinde me habuisse, ac si & tecto,
& opib

Et opibus tuis ex labore uie plane recreatus fuissim. Ne
 uero postea (ut sum natura factus) ex animo unquam co-
 cessit meo , illius tui facti officij; memoria , nunc in Bon-
 dingo ipso renouatum per te , factumq; est excitatus : quod
 non obsoleuerat quidem in mente mea , sed se ad occa-
 nem aliquam tempusq; reseruabat , studium mee quoque
 bi uicissim benevolentie aliquibus tibi signis indicare
 clarande . Quod quoniam propter diuturnam absentiam
 meam , re ipsa efficere difficilius uideatur esse , et propter
 iccirco has ad te interim dare institui lucras , quibus illi
 significarem , animum tuum istum erga me , et miseri-
 pectum iampridem , et nuper in Bordingo aperiuit
 etiam factum fuisse : quem tu honoris mei gratia tu ho-
 norifice amanterq; tractaris . Quod si locum mihi for-
 tunae prebuerit , ut possum , quanti te faciam , et quidam
 causa uelim , quemadmodum quidem cupio atq; opio , de-
 clarare : perficiam ut intelligas , te homini gratissimo , et
 similium tui amantissimo , praeditissime ea officia , que tu
 ideo soliam permagni estimanda sunt , quod à benevolentie
 et amore proficiscuntur : sed etiam quod gignunt ipsi et
 procreant summam benevolentiam : quam iam inter mihi
 mutuan conflatam esse , et à mea parte conscius mihi sum
 et è tua confido . Tu mihi Blanchine da operam ut uide-
 nosq; fac absenteis ut diligas . Matthæum Curtium medianum
 apud nos insignem , et doctissimum hominem , Romulum
 totamq; simul Campegiorum domum , qui omnes in Bon-
 dingo suum nubi animum et amorem patefecerunt,
 meis diligentissime ut salutes uerbis , gratiis
 cunctis hoc nomine agas , etiam aique
 etiam à te peto . Cars
 penioractii .

IACOB. SADOLETVS CARDIN.
PROSPERO SANCTACRVCIO,

S. P. D.

Magna me uoluptate affecterunt literæ tue: ex quibus
perspexi, uigere apud te et memoriam amicitiae no-
ste, et studium propense erga me uoluntatis: quam ego
libet semper carissimam, ab eo tempore usq;, quo tu Pat-
ri optimis artibus operam impendens, nonnulla iam il-
luc ad me tui amoris indicia misisti. Quo quidem tempo-
re memoria tenco, me dupliciter ex te letari esse solitum:
cum de eisdem testibus cognoscerem, et quantum tu mibi
tribuens, et quantum ceteris ipse et equalibus tuis, qui tunc
in uenienti uerfarentur cursu, industria et omni laude inge-
nacelleres. Secutum est tempus, cum fuimus Romæ: o-
mnis ea que inter nos intercesserant tanquam elementa
et semina future familiaritatis, congressu nostro mutujsq;
sermonibus alta, educta, confirmataq; sunt: nostraq; coniun-
ctio in eum statum adducta, ut et tua mibi obseruantia,
et meus tibi animus amorq; patuerit. Sed quorsum hec?
Vi intelligas, mi carissime Prospere, ea que tu scribis in li-
teris tuis, de tuo studio et benevolentia erga me, deq; ea
fide ac diligentia quam in causis meorum sis prestaturus,
et si cunctissima mibi fuerint legenti literas, tamen etiam
sine literis, animo mibi precepta, ac minime dubia fuisse.
Carolum quidem meum optimo iudicio usum esse video, qui
te et Aragonium nostrum patronos populis meis asciuerit.
Quid enim mibi utriusque uestrum fide, doctrina, benevo-
lentiaq; exploratus? Evidem laboro meorum ciuitum cau-
si: idq; me et iuste et pie facere iudico. Agitur enim illo-
res: meum autem officium: quod ego ita sancte dili-
genterq; uocor, ut nihil sit omnino quod habeam antiquius.

Quid

Quod si in humanis actionibus et negotijs, uultus semper
apud me ratio officij plurimum, quid facere debo in di-
nis? Ex Deo enim est haec, non ex hominibus; que mihi
cum his populis necessitudo contracta est: quam ego ha-
integre casteq; custodio, si minus seruio commodis et libe-
titatibus meis: illos tamen fructus multò ubiores con-
quor, quod pacatus intus, et totus mihi concors, opimus
cum sp̄e uiuo. Cum igitur mei huius laboris atq; officia
na pars ad uos delata, uel potius mihi communicatis in
biscum: peto ambo bus à uobis, ut eiusdem etiam meus et
studij et curae participes esse uelitis. Quanquam non in
hoc petere, quim me uobis gratias agere oportet: mihi
satisfaciendi uoluntas in literis est declarata. Cum ego
certe memoriam perpetuò conservabo. Vale mihi Propheta,
et tibi ita persuade, me si facultas et occasio affuerit, su-
torem semper fore et amplificatorem tue dignatus. An-
gonio plurimam dic meis uerbis salutem. Carpenteri.
Pridie Idus Ianuar. M. D. X L.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CAR-
DINALIS, IOAN. BAPTISTÆ
SPECIANO, S. P. D.

Sicuti mea et natura et consuetudo erga amicos polli-
citat, facio hoc et sepe et libenter, ut absens te absens
meis cogitationibus proponam: gratiamq; recordationis
usurpem, cum uirtutis tue, tum nutrue benevolentie no-
stre. Quin illum quoque diem, quo postremo fuimus in
sermonemq; totum, quem contulimus inter nos, in memo-
ria semper habeo: cion tu mihi Carpenteri redemi el-
portam Mediolani in diuersorio presto fuisse: mecumq;
primo amicissime conquestus, quod non introisseminar-
ber

semper : quod nec tuo , nec summi viri fortissimiq; ductus Al-
fonsi Daudii hospitio esset usus : cum tibi mei facti atque
confidit rationem attulissent , consulueristi boni : ad eaq; officia
cum tibi tribuenda conuersus , quæ maxime tempus illud
et itineris ac periculorum quæ impendebant , ratio
niperibat nihil pretermisisti , quod uel in me adiuuando ,
fidum tuum atque amorem , uel in docendo et communica-
fando , prudentiam desideraret . Quo quidem tempore
cum tibi fuit incundissimum , quod uidi , tibi quoq; quem
et dictionem ab huiusmodi sententia fore arbitrabar ,
nam relinquendi res propemodum perditas , et in soli-
tudinem abeundi consilium , probari . Habebat autem non-
nullam controversie et disceptationis res : utrum liceret ho-
mo hoc honore praedito , partesq; eas in Republica obti-
nere et autoritatis et sententiae , quas longa iam ætas , et
multorum plurimarum mihi attribuerat , discedere a con-
silio publicis , et ad priuatas cogitationes se referre .
Quenquam , hoc quidem modo re proposita , nulla uidetur
esse excusatio , quæ me vindicare à culpa et peccato
posset . Quo quid homini , ea que gerat , recte atq; ordine
genere cupienti , posset accidere grauius ? Exponamus igit
ter causam alio modo , et ita queramus : utrum licitum sit
homini in aliquo munere publico et honore posito , cum
aduersis omnium uoluntatibus uideat nihil se proficere
posse , quod ad Reip. pertineat salutem : habeat autem idem
domini et priuatum præclaras genere actiones , in quibus
seruari et se exercere commodo eiusdem Reip. queat : di-
uinitate curas publicas , et ad priuata studia se constitire ,
que presertim nihilominus in publicam utilitatem redditura
sunt uideantur . Sic enim proposito statu cause , facilior erit
explicatio uera rationis , et mei facti defensio . Nam si ego
operam

operam meam utilem esse Reip. existimans, subtrahens
me à negotijs publicis, & otij fruendi ac desidie casu
bem curiamq; relinquerem, ne me ipso quidem indice, an
ximi criminis culpa essem absoluendus. Etenim quid cog-
tari potest iniustius, quam si quæ habeas animi aut ingenii
bona, quæ in communi hominum utilitate elucere posse
ad eaq; exhibenda, tui honoris munere atq; officio si ad
strictus: non illa ad publica emolumenta conuertit, sed
querere tibi ipsi priuatim otium, cum tuus labor profi-
re ad plurimorum hominum fructum & commodum
possit? Vera hæc est ratio, neq; excusationem babebus-
modi uoluntas. Sed si, quò res collapse in suum ordinem
& locum restituuerentur, ueraq; regendi & gubernandi
ratio à principiis nostris intretur: neque temerari, &
fortunæ, cupiditatibusq; inconsultis permitterentur omnia
multa sepe à me & dicta & tentata sunt: nibilq; præmis-
sum, quod uel ad docendum, uel ad cobortandum, si
ad rogandum etiam uoleret: porro autem nulle mea sit
in Republica præterquam sententie dicende, & consilii
explicandi partes: quid facere debui, postquam omni-
natus, niti me frustra, & laborare intellexi? An cum
fluctum flatumq; (quod aiunt) nauigio tenui, remis uel
contendere? Quòd si spes aliqua tamen extulisset melius
fore aliquando: & si isti, quorum imperium summus
& potestas, non præcipitanter prorsus & prærupti, sed
cum timiditate tamen & cautione aliqua in ea consilii
conicerent, quæ sunt & ipsæ pernicioſa, & Republica
potuisse aliquandiu forsitan dolorem pati, potuisse
casione expectans dissimulare, quoad uenire tempus, in
quo ex mei animi sententia, que certè in hoc genere rati-
fima & sanctissima est, possem opem ferre acciūm;

Rip.

Reip. cùm conatus meos, & labores omnes, quos pro illa
fūsiperem, fore illi subfido, nec casuros irritos existima-
rem. Cùm uero nostri principes, qui maximè tueri & re-
gare Christianam Remp. deberent, nihil uideantur sibi ha-
biter propositum, nisi exitium & euersionem earum ipsar-
um nationum, quarum præcipue salus à præpotente Deo
illorum est fidei commendata, & credita: cumq; ea illi sola
anima exquirant, & appetant, quæ sibi ipfis, omissa con-
fideratione Reip. arbitrantur utilia: (in quo falluntur qui-
bus, sed doctorem monitoremq; non recipiunt) seseq; ita
grat, ut quasi mercede à Barbaris hostibus Christiani
minic conducti, operam illis ipfis in profliganda re Chri-
stiane strenuam studeant nauare: quid me tandem agere
cupidet ne oportuit? Spectatorem ne me communium
afforum constituere? Et essem tam ferreo animo præ-
dictus, ut atrocitatem illius spectaculi perferre possem?
Quenam moror meus in calamitate tot populorum, qui
autem dolor esset? qui non mihi corporis uel asperrimus
enierat, leuior tamen illa acerbitate accidet? An cùm
in hoc communi tanquam nominis & generis nostri incen-
do, omnes scire non ad auxilium, sed ad direptionem con-
ueniant, ego quoq; particeps aliqua ex parte illius præde-
sse debui? At mibi prius nullies mors acerba eueniat,
quoniam illiusmodi culpam labem' ue ullam suscipiam: de-
quoniam cogitari quidem posse sine scelere & parricidio ab
homine illo puto. Ergo id, quod fuit reliquum, atque so-
lum, sumpsi mibi, & constitui: concedendum mibi esse
in ea loca, quò nec Pelopidarum nomen, neque facta meas
dapes perlaberentur. Quod et si non omnino assequor,
nullus habeo tamen & iucundas à molestissimis hisce cu-
& sollicitudinibus animi auerſiones, quas mibi polissi-

R. mum

mum præclara artium optimarum studia suppeditant. El
si uerum scire uis: ego cum uiderem multis & varijs mo-
dis ac impugnationibus labefactari rem religionemq; Chri-
stianam: babereq; eam hostes & externos & domesticos,
qui hoc etiam deteriores perniciosioresq; existunt, quod illi
externi, bona hac terrena sua sponte caduca, per seq; in-
teriorita, nobis eripiunt: bi cœlum, & patriam illam bea-
tam atque sempiternam conantur eripere: que ad uim hu-
stilem reprimenda idonea sunt arma atq; consilia, capi-
cipibus terrenis à Deo permissa sunt, si illi nutum &
uoluntatem summi Dei uoluerint attendere. quibus uero pro-
ue huiusmodi opiniones, que in C H R I S T I fidem uer-
ramq; & puram Dei religionem, magno cum omnibus fa-
lutis beatæq; uitæ amittendæ periculo, non diu anti-
ruperunt, coercentur, & redundantur: illa ego mihi
sumo, & ad hoc opus saluberrimum atque sanctissimum
studium, operam, laborem, curam, diligentiamq; mea
omnem pollicor atque profiteor. Itaq; si meis opatis Dei
benignitas affuerit, opera easum effecturus, que si non
magnitudine & numero, at perspicuitate & intelligentia,
certe multa fidei in C H R I S T U M nostræ mysteria in
apertam in lucem proferrent, ut uelut magno illato lumine
facile sit futurum unicuique, qui animum modò equan-
tulerit, ad cognoscendum, inter uerum atq; falsum distin-
nere & iudicare. Quod meum consilium cum maxime a
commodum & summam Christiane Reip. spectet uolu-
tem, eiusq; ad partem illam tuendam fouendanq; penit-
heat, que præcipue ægra, eademq; nomini Christiano
maxime salutaris fit: ego qui ex illis fluctibus in bimpor-
tum me recepi, & in eis commoror nunc loquor, ubi plu-
mum illi opitulari & prodeesse queam, no deservisse canam
cogit

cognitionemq; de Rep. sed illam nunc demum uerè et uti-
liter suscepisse sum existimandus. Sed, ut ad prima redeam:
cum antea te dilexissem, et uirtutibus tuis multis, et etiam
affijs erga me prouocatus: tum uero extremus iste con-
gressus noster, prudentiam maxime mibi tuam et equita-
tem animi probitatemq; aperuit. Vidi enim, uidi, te et luge-
nus noscē Reip. casus, quibus ego afflitor: et eodem animo
aperte honestū otium, quo ego id sum consecutus. Quod
q; felicissimi mibi obuenit, quād adbuc fortasse tibi: mas-
sum tamē p̄ se fert probi et sapientis animi indicium,
illa eiusmodi mens, quae tedium male rerum contractarum,
et exitum sibi, et facultatem fruende libertatis querit.
Quod solet accidere sermē ijs, qui optimo ingenio et na-
turali ingenua in lucem editi, postquam diu uersati in prin-
cipiis negotijs, aliquando perspexerunt, quād illa aliena a
tranquillitate animorū, uel potius inimica beatæ et iucun-
de vite sit uiuendi ratio: quippe que tota angoribus af-
flict, maximisq; sollicitudinibus, tanquam sentibus et spinis,
intellinos sensus nostros lacerat atq; cruentat: aut ē uestis
gio si possunt, aut saltē pedetentim et caute, illis sese lan-
quis et cōpedibus conantur exoluere. Que cūm in utroq;
nōstrū similis uoluntas sit, eodemq; ambo studio, optimis
et artibus et literis dediti sumus, ad multas et graues no-
stre coniunctionis mutuaeq; benevolentiae causas, hec quo
que, similis sensus et communium studiorū ratio, tam ma-
gi momenti pondus afferit: ut ego amorem quem erga te
suscepī, quo ad uixero perpetuum sim seruaturus. Quod ut
teme ubi polliceor, sic mibi uicissim de te persuadeo. Tu,
heusdem tibi erga me animi conscius es, id mibi literis tuis
declaraueris, facies rem mibi uebementer optatum atque
gau. Alfonsum Daualum, cuius ego uirtutem, nobilitas

tem, magnitudinem animi, mirifice et cultu et benevolentia mea prosequor, ut saluere iubetas melius uerbis, summeque me ab eo cupere diligi illi ut confirmes, magnopere a te potio. Vale. Carpent. Idibus Septemb. M. D. XLIII.

I A C O B. S A D O L E T V S C A R D I N
IOAN. BERNARDO FELI-
CIANO S. P. D.

ET si in summa expectatione eram, post Rulli meilioris Eras, quibus ad me de Appiano Alexandrino scripsera, illius libri habendi, meaque in eo legendo explende copiditatis, qua diu fueram huius egregij (ut ego sentio) scriptoris ipsius lingua cognoscendi, non mediocriter accipie tamen non exiguum fructum eius morae, que mibi affectabatur, tuas accepi literas: que, et qui tu uires es, et quam benevolentiam erga me suscepisses, plane mihi indicarunt. Sunt enim amanter prorsus, et perdiserti scriptoris quod tarditatem negotij tantopere excusas, tua quidem diligentia mihi uehementer grata: sed excusatio non necessaria fuit. Facile enim intelligo, ea que aliena fide operaque gerantur, non admodum sepe respondere uothi cornu, qui sicutum in iis rebus officium agi putant. Quod tamen officium magis a te ex humanitate tua susceptum est, quia quod ego de te ulli in re bene sim meritus. Sed tamen quid est, quod abs te actum est mei honoris causa, ita ut prorsus non modo accidit gratissimum: sed magna curam attulit, ut si fuerit occasio, coner te compenset in impari munere, praesertim cum uideam quantum cum elegantia et literarum elegantijs scriptus liber, idemque iugulatoribus quam apte et composite concinnatus finis amoris et liberalitatis primas Rullo partes, tibi secunda

fin dubitatione defero. Agoq; propterea ambobus uobis
nugus gratiam. Tibi autem, qui me in tuis literis eis laudi-
bus exornas, quas ego non agnosco: totumq; id respero amo-
rem ad eundem, qui tuus erga me mibi iam perspectus est:
In meis Feliciane literis hoc respondeo: te, et si nequaquam
mea mibi fueris notus, tamen hoc recente officio ita animo
infidisse meo, ut quidem te posthac in meorum amicissimo-
rum numero habiturus sim. Neque id solum, uerum etiam
opinatus, locum et tempus aliquod mibi dari, quo tu me
item tui amantissimum esse intelligas. Vale. Carpenteracti,
Mense Iunij, M. D. XLI.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARD.
DONATO RVLLO, S. P. D.

At longum interuallum factum est, ex quo ego tuas li-
teras accepi, xii. Calend. Aprilis Venetijs datas. Quae
ad finianam significationem tui erga me amoris habebant,
atq; inscripte, ut nihil illis suauius, nihil ingenui animi
liberalisq; nature significantius, scripsi posse uideretur: ta-
men quoniam habebant Appiani Alexandrini mentionem,
ut alibusse diligentiam, ut is liber Græcè describere-
tur, nibi; mitteretur, indicabant: non putavi mibi quic-
quam rescribendum, quoad certum scirem, quò allatus ille
liber, et cuius fidei ac diligentie mibi reddendus commen-
dans fuisset. Nihil enim erat de hac re in tuis literis scri-
psum: neque ualebam coniectura assequi, unde illum mibi,
et quo pacto accersendum putarem. Quo cùm longius
duretur, egoq; in maxima expectatione tui mibi opta-
tioni muneric; esse: recordor scripsisse ad Priulum, ca-
lam uirum, quallem tu quoq; existimas: hoc est, omnibus in-
geniis, officiis, uirtutisq; ornamentiis prædium: ut is re ex-

R 3 plorata,

plorata quam primion hac me expectatione liberaret. Quia
 cum ad me ipse scripsit, tum misit etiam Ioannis Bernardi
 Feliciani (hominis docti, & ut perspexisse videor, mihi
 quoque studiosi & amantis) literas: ex quibus duplicitate
 letatus sum, quod in eis luculentum inerat testimonium &
 tuae singularis benevolentiae erga me, & item sue. Neque
 tamen statim liber tunc una cum literis, sed post aliquot
 dies, mibi tandem redditus est. Quem ego, mihi suauissime
 Rulle, ea cum animi letitia accepi, qua solent, qui magnam
 bonorem aliquem aut regnum concipiuerunt, ad finis desiderij
 exitum peruenire. Nam mibi quidem regnum aperi
 bonos literae sunt: in quibus ita uersor, ut non ex illis la
 cem aut gloriam, sed moderationem animi, & regular
 quandam uitae pacatius traducende, mibi sumendam possem.
 Porro autem hunc autorem semper imprimis dñe
 tus sum, prudentiamq; in eo pene singularē cognoui: at
 cum Latinum legerem, neq; uerba sat in eo, neq; senten
 tie constabant: perspiciebam tamen in eius scriptis nescio
 quid, quod se mibi extollere supra communem usum certorum
 scriptorum, presertimq; Græcorū wideretur: quod
 nunc tuo insigni mihi Rulle beneficio melius & liquenter
 dijudicare potero. Totum enim scriptorem hunc plane po
 nitusq; comprehendam, & perscrutabor: ad quod me ab
 iuuabit, quod ita & scriptus, & glutinatus liber est, qd
 & literarum intus, & extra pegmatis illustratus: ut
 solum utilitas, ueram etiam uoluptas me ad legendum
 bementer sit allecatura. In quo uideo tuam summan dilectionem,
 cum summo amore, quem in me habes, certasse. Quare
 gratias tibi equidem ago pro tua erga me libertate,
 & habeo maximas. Sed in quo etiam gratias mibi es
 tur, si me diligis, & si hominem esse me existimas

Integrum et studijs, in quibus ambo educati sumus, personam tibi habebis, nunquam tui buius officij clapsus rem mihi memoriam ex animo: nec modo me adductum beneficio, uerum etiam imprimis benevolentia erga me tu, curaturum omni studio, ut aliquid aliquando mei in te amoris et gratissime uoluntatis indicium appareat.
Iude. Ex Feliciano Carpenteractensis dicecessos, Idibus Ianuarii, M. D. XLII.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CARD.
DONATO RVLLO

S. P. D.

Quintus hic agitur mensis, ex quo tempore ego in hanc urbem me retuli: non mea sponte quidem inque uoluntate huic adductus, sed inuitus, ac dolens Pontificis Max. imperio literisq; compulsus, cum mibi in otio studiis meis honestissime simul ac libentissime commoranti, hoc scire iter perincommodum, et ualde contra animi sententiam accidisset. Sed ut primum Romanam attigi, fuitq; cum quo de meis rebus loqui familiariter, et libere possem: id quod et tua erga me officia meritaq; postulabant, et mei animi grata fidelisq; memoria mibi suggerebat: statim de te et de tuo omni statu percontatus sum. Noli timere mi Rulle, non mibi insidere in animo perpetuum memoriam illius liberalitatis tuae, cum missso ad me transalpum usq; opulissimo libro, non solum consulueristi studiis meis: sed quo tu essem erga me animo, qua benevolentia offendisti. Neq; hoc tantum: uerum illud etiam perspicie declarasti, singulare quoddam tibi esse ingenium, sumumq; indicium in perspiciendis hominum uoluntatibus et desiderijs: tuaque liberalitate ad illorum usum tempusq;

accommodanda. Cum id mibi, homini etiam tuum tibi igno-
to, muneris destinasti, quo nullum nec tibi in dando con-
uenientius, nec mibi in capiendo honestius esse potu-
isse. Quae res fuit ea quidem mutuae initium benevolentie
stre. Sed ego longius, pro mea natura, progressus sum.
Ex eo enim tempore ita te amare coepi, ut nullum unquam
studium erga te amicissimi hominis intermisserim. In
Rome ut primum mibi consistere datum est, tu mihi
re occurristi primus, de cuius statu et incolumente
cos sciscitarer. A quibus cum id quod maxime operas
mibi esset responsum, te scilicet valere in omnem pa-
tem, pauloq; ante uisende rei pulcherrime, hoc est publi-
ci Christianorum conuentus spectandi causa Tridentum
accessisse: laudavi equidem et animum et ingenium tuum,
qui nunquam ab ingenuitate tua, et solita tibi probata
discedas. Etenim uideri mibi uideor, quam tu sis capi-
terum bene restituendarum: quim in eiusmodi studio et
uoluntate flagrans: ut te angant, et solicitum habent
ea, que quotidie afferuntur impedimenta. Sed de rebus
illis Deus uiderit. Nos quidem optamus, et assidue nos
facimus, ut quam rectissime omnia agantur: ueritatem
quid sperare debeamus, incertum est. De te ipso autem
id quod ad me nunc pertinet, estq; mei in te summi au-
toris proprium, nonnulla mibi, Donare, incidit suspicio et
metus quidem, ne ex animo tuo penitus clapsus sim. Qui
enim est? quinque ne iam menses sunt, fluxitq; tantus tem-
poris, neque dum mibi abs te quicquam, ne salus quicquam
aliorum saltet literis, tuis verbis nunciata? tanto mibi
labor scribendi aut monendi molestior, quam mei absentia
fuit appellatio iucunda? Quomodo ergo hoc lues? opu-
nor si et liuress mibi miseris, et doctissimorum hominum
contul

consilium tuorum, Aloisij, Priuli, & M. Antonij
Flaminij alta aliqua ad me perscribes. Nisi forte omnem
tum mentem, cogitationemq; rerum ceterarum, illa proprie-
tatem suauissimi huius tui comitatus uoluptas sic obruit,
ut dissecere in partem aliam non queas: præscriptum, omnium
bonum longe & uirtute, & comitate, & prudentia
perficiissimo, Polo, tuos oculos animumq; complente.
Quod si est ita, ignosco tibi equidem, neque te amplius
du crimen accerso. Sed in magno meo desiderio retinen-
deri, illa me res tamen plurimum consolatur, quod intellis-
ti plus semper apud me officij ac diligentie in tuenda amia-
nia memoria residere. Quare si me amabis, & ipse ad
scribes, & hec præterea efficies, ut te internuntio,
fides tui & me sui amantissimum esse cognoscant: &
quos illos memores intelligam mei. Quod probè eueniet, si
mibi salutem ex tuis literis dixerint. Nam ego ut illis
plurimam à me nuntias, uehementer abs te etiam atq; etiam
pro. Vale. Rome, i x. Cal. Octobr. M. D. XLV.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, ISIDORO CLA-
rio Abbati, S. P. D.

Commodum emerseram ex tertiana febri, cùm tue
mibi allate sunt literæ, date xvi. Calend. Augusti
Tridenti: aliquanto autem scrius, quād dierum & itine-
ri ratio postulabat, tabellariorum negligentia nobis
nullus: quibus in literis facile & amore tuum erga me,
& memoriam ueteris nostræ consuetudinis recognoui. Sed
dominus ad eas tum celeriter responderim, partim imbe-
cillam corporis, partim etiam publica hec negotia, que
me bic anxious & sollicitos admodum habent, aliquandiu

R. S. retar

retardarunt. Video enim Isidore, id quod tu quoq; in his
tuis significas, rem communem nostram, hoc est, causa
Christianae religionis (quid enim est quod magis nostra
esse possit:) eo deductam esse, ut grauiissimorum conces-
sum periculorum metuere debeamus: spe prescribimus
cordiz penitus sublata, qua ante a sustentabamur. Namque
antea, ciam a nobis et ab Ecclesia Catholica grauitate
sentirent, omnia sua tamen concilio se esse permisimus
pollicebantur: nunc posteaquam indictum convocatum
concilium est, non retractent promissionem suam, plurimi-
dant indicia, non solum non commutati pristini animi su-
uerum etiam in praxis opinionibus uebementius penitu-
cis: qua spe possumus nisi, ut turba haec, que omnia hinc
humanaq; permiscuerunt, aliquando pace consenserint
tollantur? Atq; utinam, quod tu uideris confidere, mutu-
ra atq; industria aliquid prodeesse posset Christianis Regi-
nos hoc damnum uiolatae perturbatae religionis, uel no-
stro ipsorum sanguine libenter redimeremus. Sed cumq;
ingenio multum, et autoritate nihil possem: quod tuum
mibi tu tribuis, id ego amori tuo erga me, non illi quo uer-
teris in rebus plurimum uales, iudicio esse assignans
puto. Verum quoquo se modo habeant Christiani
illa est spes nobis in Deum coniscienda firmior, quod
pro sua summa perpetuaq; benignitate et clementia po-
pulos suos seruabit ab interitu: neque gentem delefiant
se nonnullorum scelere atq; perfidia dari in exitum
let. Quam ego unam consolationem, nec aliam praetini-
ullam, his tot malis reperio. Sed de his sat. Quod si
bis, incunda istic multorum consuetudine, imprimis tu-
rum qui legationis munere apud uos funguntur, amplius
morum, sapientissimorumq; hominum, comitate erga

permissa liberalitate leuari molestias tuas : facile adducor
me sententiam , ut tibi ista peregrinatio non defugientur
dufusse videatur. Nihil enim potest esse dulcior , quam cum
dolis , cum probis , cum tui amantibus uersari. Quibus
quatenus legatis , quos ego omnes summo cum bonore colo
prefero ; plurimam ut salutem uerbis meis nunties , non
uix te solum , uerum etiam flagito. Lucianum , sodalem ex
contubernalem tuum , uidi Ferrarie , sumque cum eo bis col-
latus , et quantum illo breui tempore iudicare potui ,
ex excellens ingenium , singularemque doctrinam summo-
probatum . Eum tu , et item contubernalem tuum Chrys-
ostomum quem testimonio tuo , et amare coepi , et uirum
quemque esse arbitror , meis uerbis saluere iubetas uelim.
Inueni nosque mutuo diligas. Romæ , Calen. Septembri,
M. D. XLV.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, ISIDORO CLARIO
ABBATI, S. P. D.

A cooperam tuas una et Luciani nostri literas , gratias
mibi utrasque : sed cum illi tum aliqua rescripsisset ,
et scribere ad te , quoad haberem absolutum meum de
potest originis librum . Quem nunc tibi mitto , corre-
ctum aliquot in locis : non que mibi uiderentur ab inter-
preti in fide esse aliena : sed ut contentiones fugerem ,
que studio omni semper devito : si tamen id mibi aliqua
reincundia concedatur : est enim seculum hoc , si quod unquam
dilexisti quoque scribis , ita paratum ad infidiles omnium
spiritus lucubrationibusque tendendas , ut transfigri nusquam
in periculo possit. Sed si uirilis animi non est , deterriteri
tum ab actionibus honestis : ne meum quidem erit , si quid
sit

sit in quo prodeesse possum fidei Catholice, quam ego sa-
etissime et constantissime colo, desistere a conando bus-
num contentiosorum causa. Ego pro mei capti injurie
(quod sane quam exiguum est, sed cupiditate incensum)
dagandae ueritatis conatus sum, quoad potui, aperire mihi
obscurissimam: et hoc originis peccatum, quod semper
ad huc mibi latuisse uisum est, in conspectum bonorum lo-
cūm: proferre: si id tamen sum affecutus. Quod iam
meum, sed aliorum erit iudicium: et imprimis tuus, Isidore
charissime, comitumque tuorum una Luciani et Chrysostomi:
quos ego scio non certandi studio, sed animi ca-
gnoscendi, amice et ingenuè mea scripta lecturos. Hoc
igitur librum, in quo legendo quedam a te peto: prius,
ut attento animo eum perlegas, de quæ tota materia non nisi
quicquam statuas, quam illa tibi bene percepis et cognovis-
suerit: habet enim (ut opinor) subtiliores nonnullas con-
siderationes. Deinde, ut ciam legeris, remque cum familiaribus
tuis communicaueris, si qua offendes in eo, que aperte
uideantur a Catholica fide discrepare, mibi ante missa,
quam cuiquam notum facias: ut possum, id quod memini
opto, non solum probus esse ecclesie filius: sed etiam do-
ctri. Evidem laboravi, et adnixus sum, omniaque circumsto-
xi, ne imprudens inciderem in sententias reprehensiones
gnas. Nam de industria in eas incurrire per quam impunis-
est: neque id unquam sinat me Deus. Inscium autem et op-
tantem labi aliquando, et errare, est humanum. Sed tamen
ut admonitu beneuolorum error statim tollatur: quo ego
medius fidius sum animo, ut et auditurus sim libenter et
rores meos, et illos studiosè emendaturus ac corredetur.
In quo mihi Isidore tuam imprimis operam beneuolentiam
requiro. Si ergo erit quippiam eiusmodi, me quam prius
certi

antem facies reliquos celabis, donec tibi à me fuerit responsum. Cum reliquos dico, tuos comites excipio: quorum ego permultum, et confido probitati, et tribuo doctrinæ. Si autem nibil fuerit quod Christianæ pietati sit aduersarium: erunt autem aliqua, que disputationibus trahi in disputationem posse uideantur: ijs posthabitis atq; negligi, librum communicabili quibus cum uoles. Nam certe misericordia et ueritas se ipsam tutabitur. Aut si quid erit forsitan, quod nequeat defendi: tarditas mei ingenij accusabitur, non in Deum fidem: quorum primum tolerabilius est, ut ferri nullo modo potest. In conferendo autem et communicando, rogo te uti babeas potissimum Ambrosium: omniaq; ita agas et tractes, ut tua in me beatitudinis, et mea erga te mutua postulat. Quanti momenti est, et quantopere conductat hominibus Christianis, cognoscere hoc originis peccatum, qua in re consistat, et diligenter mysteria intelligenda quam habeat uim, disputationibus, nisi te optimè id nosse scirem: quamobrem supercedebo hac parte orationis. Tantum te orabo atque intercedo, ut suscipias hunc laborem non inuitus, mei mentis causa: tuamq; solitam humanitatem et benevoliam, sepe mihi perfectam, in hac re potissimum exhibeas et prestes: quod ego sumnum à te officium, et indicium animi amicissimi sum habiturus. De predestinatione quid faciam, et quando cum Luciano mea mens consentiat, et hoc meo quoque libro poteris habere compertum. Vnde
Rome, xiiii. Calend. Februarij, M. D. XLVI.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARD.

NICOLAO PEITELLIIO,

S. P. D.

Paulus

PAULUS ad me scribit, in eo obcundo munere, quod nō
 gatu meo suscepisti: te & Carpenteractensibus cui
 bus usque eo satisfacere, ut in sacris illis concionibus, qua
 ad populum habes, nec religionis studium ardentius, ne
 rerum copia uberior, nec orationis subtilitas maior desla-
 rari posse videatur. Itaque admirabilem ad te audiendum
 hominum cuiusque generis, etatis, ordinis, concursum fieri,
 ut prorsus nunquam istic quisquam maiore hominum et
 frequentia, uel admiratione, eius generis conciones habe-
 rit. Quod mihi quidem, qui prestantissimum ingenium tuum,
 pari uite integritate ac pietate coniunctum, istic cum often-
 facile perspexi, minime mirum uisum est. Non possumus
 men facile uerbis consequi, quam id gratum mihi et in-
 cundum acciderit. Nibil enim uebementius studio atque
 opto, quam illos homines, quos fidei meae commissos, pa-
 terno planè amore prosequor, bis tam turbulentis temperi-
 bus, quibus multi quotidie à uera religione abducuntur,
 in recta erga Deum fide atque officio manere. Itaque cui
 tu ad eos continendos, tam fidelem, tamq; egregian ope-
 ram mihi absenti naues, incredibili quadam uolupitate offi-
 ciar neesse est. Tibi uero eo nomine tantum debere me in-
 telligo, quantum equidem uix posse unquam uidetur perfidi-
 uere. Sed tamen, & is primus, qui prius hominum actions
 ecclesiis premijs remuneratur Deus, cui tu in primis
 deseruis, tam praelari officij tui amplissimam tibi merita-
 dem reddet: & ipse non deſtinet, quin tibi pro tantis uictis
 in me, meosq; ciues meritis, aliquam aliquando gratias re-
 ferat. Tu ut ciuitati isti pergas rectam, quemadmodum
 facis, salutis & immortalitatis uiam ostendere: meq; quid
 Deum prectionibus tuis iuues, uti mihi ad ecclias meas
 regendant redire illius benignitate contingat, abs te uolu-
 men

mentis peto. Vale mi Peitelli. Rome, M. D. XLVI.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARDINALIS, FLORENTIO V-

luseno Scoto, S. P. D.

Em, qui superioribus diebus tuis ad me attulit literas,
Exclamatio tuo adductus, libenter uidi: opemq; illi et
falsum meum detuli, ut multum apud me ualuisse com-
municationem tuam facile intelligere potuerit. Nec te tua
fides quan de me babes, opinio secessit. Sumus enim, sem-
per fides, ad bene de doctis et probis hominibus mes-
tum, si minus opibus et facultatibus instructi, at certe
natur studioq; propensi ac parati. Te quidem, quem et
quoniam artibus eruditum, et in his de religione dissensio-
niu optime sentientem semper iudicauimus, eo quo debe-
re studio et amore prosequimur. Itaq; quod sententiam
exparti nostram, quam uiam cum in patria tua consti-
tuisti, in qua maximas de religione contentiones esse scribis,
afflire debet: nos id tibi consiliij dabimus, quod et amo-
n uobis erga te, et uirtute ac pietate tua dignum sit:
quod iunior a te iam pridem captum esse minime dubita-
mus. Nam cion et sacre nos literae, et rerum euentus ipse
locuerit, ecclesiam Dei turbulentis hominum seditionorum
consilijs perpetuo infestam esse, et obnoxiam: nimurum id
permittente Deo, quo bic bonorum exploretur fides atque
constantia: profecto dubium esse non potest, quin quod san-
ctissimi viri huiusmodi dissiidijs et contentionibus exortis,
super fecerunt: ut ecclesie partes sequerentur, ciq; tan-
quam firmamento ueritatis inniterentur: id hoc quoq; tem-
pore optimus et grauiissimus quisq; facere debeat, et san-
ctissimam parentem omni pietate et studio constar: iissime
tueri

tucrī atq; defendere. Etenim summe sit, non dicam impudentie, sed amentie, Catholica relictā ac deserta Ecclesiā, eiusq; perpetuo consensu, ex tot sanctissimorum patrum autoritate contempta, corum sectam sequi, qui impulsū obī ex furore quodam rapii, tam temerē ac nefarie ab Ecclesiā desciscere, eamq; uexare atq; oppugnare autē sunt. Quia ut corrupti sacerdotum mores grauiissime offendierint, nequaquam ea tamen, aut alia omnino illa, turbande patet ex commouende seditionis causa iusta esse potuit. Quam obrem te quidem nec consilio, nec cobortatione mea egos arbitror. Sed tamen, quando me, quomodo gerere te in patria tua debeas, consulendum putasti, credo quo auctoritate mea consilium tuum confirmaretur: suadeo, bistro, et moneo, ut maiorum nostrorum uestigijs insistas, atque et que statuit, decrevit, ex tot iam seculis obseruant Ecclesiā tanquam spiritus sancti, qui illi custos ex ueritatis uero doctor perpetuo adest, decreta et instituta sanctissimis seruanda esse censeas: utq; hec que tibi à Deo datus sunt, ingenij, doctrinæq; munera, ad eos quibuscum uires, infelix ex uera religione (quantū in te erit) continendos, scilicet Christiano homine dignum est, conferas. Hec profectò rectissima ad æternam salutem via est: hanc qui insisteret, deiq; et Ecclesiæ preceptis ac legibus obtemperat, illam que Christians hominibus proposita est felicitas sine ullo errore perueniunt. Sed hec ut uoluntati tue oī querer, non quō te putarem de his rebus non opinere sentire, ex tecum statuisse, iam attigi. Tu uelim benedictionem erga me tuam conserues: tantumq; de animo et uoluntate mea tibi pollicare ac spondes, quantum uirtus et probitas, et uetus tuum erga me studium possebat. Vbi Rome, M. D. X L V I.

IAC.

M. SADOLETVS S. R. E. CAR-
DINALIS, GABRIELI PALEO-
to Bononicensi s. p. d.

Capi literas tuas, testes cum eius ingenij quod ego in
 Ansummum esse audio: tum etiam officij atque amoris,
 quam optimum et clarissimum virum mortuum, quemque
 tunc ipsum habere te ostendis: quorum utrumque nequa-
 tam mihi quidem preter opinionem accidit. Cognoui
 non semper uestram familiam cum ingenio et literarum
 habilitate, tum probante et in amicos obseruantia, in ista
 uite facile excellere. Que penitus propria et domesti-
 ca ueritatem cui generis in te ipso non relatum solium, sed
 tam amiculatum iri confido atque opto. Quod autem
 fuit in literis tuis, te arbitrari, collegae mei, uel fratribus
 eiusdem potius Petri Bembi Cardinalis, importuna mor-
 tem graviter afflictum, et prostratum iacere: non falsa
 est in te opinio tua. Nihil enim mihi potuit eueniire acer-
 bis, quam diuelli ab eo, cuius ego amicitiam fraternali
 conditionem quatuor et quinquaginta annos inuiolet-
 em inveneram: quem propter ipsius prestantissimas uir-
 tutes, summiq; humanitatem, probitatem, suavitatem,
 singulari quodam et penitus inaudito amore prosequebaris:
 quo cum eram omnibus et studiorum corundem, et no-
 bilitatem, tum in familiaritate et consuetudine nostra,
 quem in ipsa Republ. uinculis et necessitudinibus astri-
 das: neco mihi nunc crepto, solus planè, et ab omnibus
 nisi desertus esse videar. Ex quo non possum non dolere
 quoniam. Nam illum quidem lugere non esset fas. Ca-
 uiam putes quenquam unquam illa in gente, ullo tem-
 per, nisi esse tam beatè, quam Petrus Bembus est mor-
 um, sine divine in cum benevolentie indicia spectentur,

S siue

sue humanæ. Que magna quidem mibi est consolatio: si nequam adhuc merori meo par. Verum dabimus operam, quoad Deo adiutore poterimus, ut dolorē minuamus, qui est imbecillitatis: memoriam autē talis uiri, id quod a fidem amicitie, & ad illius uirtutum gratiam commemorationem pertinet, aſſiduā retineamus. Tu mihi Paleote perge, ut capisti, atq; ita te confirma, ut ei expectationi, que magna de te concitata est, ſpeicq; tuorum cumulateſ ſatisficia. Fratribus tuis humanissimis ac ſuauifimis, Galeatio, Camillo, & Astori, plurimam à me dic ſalutem. Vale. Roma,
v. Nonus Febr. M. D. XLVII.

I A C. S A D O L E T V S S. R. E. C A R-
D I N A L I S, F R A N C I S C O M A R I O
Molſe ſuo S. P. D.

Cogitanti mibi ad te reſcribere, commodum illas ſunt ex Urbe literæ, quibus certior factus ſum, ſumum Pontificem in Urbem ingressum eſſe, teq; cum Fanneſio tuo optimo ac liberallifimo iuuene eſſe aſſiduum: en quoque, de quibus nonnullam ad me detuleras querelas, quaſi illis absens, quibus minime debebas, eſſes contempnere nunc ad eſſe, teq; illos plane habere in potestate. Quare breuiorem me in ſcribendo facit: res enim tuas intus poſtas, teq; iam mea nec conſolatione egere, nec conſilium, nec cuiusquam ope amplius arbitror: cion ſitius, ab iis fontibus reſtinguere ſtūm tuam nunc facile poſſis. Egoj né cion eſſemus etiam tum Nicaeæ, de tuis diſſicultatibus exponens, commorarum Pontificis animum: opinor principem ſua ſponte ſuentem tui ſimilibus, docet, doctis, & bonis uiris, etiam magis ut tibi conſulteri eſt opitularetur, mibi ut uisum fuit, accenderam. Secundus poſta

poterat (at late facta) distractio omnium nostrum: cion
ne haec conferrem, ualitudinis ratio non modo me hor-
um est, utrum etiam coegerit. Nec tamen dubito, quin mea
illu opera, aut tibi attulerit iam fructum, aut certe alla-
teret: cion presertim tua uirtus, excellensq; ingenium,
omnibus fit amabile. Id si factum est, aut certe cion fiet, ut
militaris tuus significes, plane tibi mando. Epistolas os-
tendit, quas et ad me, et ad Paulum misisti, legi sum-
ma cum uolupte, uchemceterq; probauit. Nec unquam sane
idem nubis fuit, quin quascunque tu ad res ingenium
meum applicuisses, dummodo in una ratione unoq; genere
fruendi commorarere, futurus fueris omnium longe pri-
mus. Sed hec tu melius. Nos hic conualescere iam coepimus:
nunquid sumus abhuc imbecilli, sed spe nitimur bona. No-
strum ad Urbem reditum aliquot menses necessario diffe-
remus. Vale mi Molsa, et cum erit otium, nos tuis literis
iustice appella. Carpenteracti, v 111. Calend. Septembr.

XXXVII.

FRANCISCVS MARIUS MOL-

SA, IACOBO SADOLETO

S. R. E. Cardinali

S. P. D.

Quibas me absentem officijs complexus sis, Pater con-
plissime, ex Pauli Sadoleti tui epistola, accurate
et admodum ac peramanter scripta, certior factus sum.
In quibus cion iucunda multa acciderunt: tam illud in-
valissimum fuit, quod a nemine nec leuiter quidem ad-
ministrari tamen Pontifici Max. his uerbis commendau-
tis, ut nubi singularis cuiusdam benevolentie indicium, ac
uicij testimonium, quo nihil grauius esse potuit, impres-

S 2 tieris.

tieris. Quanquam subuerteri uenit mibi in mentem inten-
 dum, ne maiorem tua prædicatione de me expectationem
 (que tua scilicet in amictuendis est diligentia) excusat,
 quām ego sustinere possum. Vtrunque certè eo studio es
 persecutus, ut amoris erga me tui, rationibus meis con-
 lendo: iudicij uero, de ingenio bene sentiendo, egregiam
 significationem dederis. Amori certe quoad eius scripsi pos-
 terit respondebo, tuorumq; erga me meritorum memorū
 studiofissimè diligentissimeq; seruabo. Iudicij uero si minus
 satisfecero, mibi ignoscas, imò etiā tibi, qui me ad eas lan-
 dem uocaueris, eaq; de me fortasse receperis, ad que con-
 sequenda, cùm uires omnes animiq; cogitationes, operas,
 diligentiam, ceteraq; omnia que in mea sunt potestas at-
 tulero, si minus fidem tuam liberabo, omni tamen culpa
 prorsus sim uacaturus. Quod ad Pont. pertinet, nix dici
 potest, in eius liberalitate quām nihil proptermodum spēi
 mibi ponendum iudicem: qui eo ingenio est, ut sciam illa
 sit, ita tamen frigide ac cunctanter uelit, ut ei qui illa
 arce confidat, prius sit conturbandum, quām subito
 aliquo subleuetur, necessitatī ue eius subueniat. Inq
 statuo ipsius liberalitatem afferendo ari alieno nulli
 aptiorem esse, quām dissoluendo. Quicquid tamen inde
 commodi ad nos peruerterit, id totum à te profectum in-
 dicabo. Meas interim angustias (quod nunquam fuisse
 putasse) amare incipiam: que mibi causam horum li-
 terarum dederunt. Optabam si quidem iampridē sal-
 letē uir omnium sanctissime, atque doctissime, te mali-
 ris compellare: idq; ob eam unam causam, ut tua do-
 rem lucras. Cur enim ego cupiditate non ardeam, ut di-
 in loco scriptorum tuorum nomen intexi possem
 tūm ea eloquentia prædictus sis, ut si in ueteres illos Cris-
 for

fes, Antonios, addo etiam Cicerones, etas tua incidisset,
 cum multis eumen nunquam numeratus fuisses. Ea uero
 doctrina, ut nemo illorum temporum neque uberioribus
 fuerit artibus, neque eloquentiam grauioribus discipli-
 bus instrumento ducuerit. Huius ego rei ciam nullum
 omnium reportarem, propterea quod te ista dignitate, gra-
 nute, doctrina, interpellare me posse non uidebam sine
 actimo scelere: presto tandem fuit, adiuuitq; hunc ani-
 mi ardorem, egregia tua ac singularis erga me pic-
 tu: quis fultum est, ut eam iuuandi mei atque ornandi
 actionem cogitationemq; suscepferis, que silentio prete-
 ri non posunt. Itaq; sum consecutus, ut non modo omnes
 mihi tam paratum esse intelligent, quam operam ex-
 ministem tuam. Sed etiam scribendi ad te occasionem
 (quod maxime cupiebam) nascitus sum: quam mihi obla-
 cu: nullo pacto dimittendam censui. Huc accessit, quod is
 qui me inscribendo impeditbat, tui interpellandi metus,
 q; minus nos commouit, quod te laboribus senatorijsq;
 ueteribus liberatum, Carpenteracti uestro illo familia-
 ri in loco oblectari iam puto. Quod eti si nobis perincom-
 muni ecclit, qui aduentum tuum audiissime expectaba-
 tur: non tam macerendum tamen nostra causa, quam le-
 uidam tua arbitratus sum: quod te in domesticam illam
 sedis reperis, ubi ex ualitudini tue commode inser-
 uia, ex bono otio ac optato perfruare. Dum id sic tibi
 sum, ut tantisper ibidem manendum putes, dum effeue-
 scas, tuq; cum meliusculè tibi erit, id est cum plane
 confirmatus fueris, dare te uite uelis, ac Romanam redire,
 ne uirtus tua semper aptissimum domicilium fuit. Hæc
 iusq; paulò herboius, timens, ne ad eum uite cursum re-
 tu: quo Reipub. causa inuitus aliquantum deflexisti:

ueterem uincendi libertatem tibi sequendam statuerat: quia
ad eò delectari solere non sum nescius, ut ab ea uix dignum
posse mihi persuadeam. Neq; uero est, quod me in his lo-
ris facilitate tua abusum existimes. Non enim eius gen-
sunt officia tua, que gratiarum actionem non deponere
neque ego is sum, qui nisi aliquem mihi splendoris
de arcessam, eo non sim penitus caritatus. Vnde Rom.
Prid. Non. Iulij, M. D. XXXVIII.

FRANCIS C. MOLSA, PAVLO
SADOLETO S. P. D.

PUtabam ego post tuum, & Sadoleti patrii mihi ob-
be discessum, maximam mihi Quirinales uictoriosos
obcundi facultatem datum iri: quorum amicorum
tui desiderium, loco ipso admonente, lenirem: tum ne quis
maximis sollicitudinibus penè consecutum colligeret, ad
terdum aliquid etiam commentarer, quò tibi cùm rebus
otij mei fructus extaret aliquis: cuius rationem obpo-
tius, cùm discederes, exacturum confirmasse te memini. Ille
quām me frustrā spes ea consolata sit, accipe. Non m̄
ego ad illos nullus accessi, sed P. Paulus etiam uester, pro
edictio prætoris prohibeatur, ne uidit quidam. Objecisti
quid est hoc? Tanta ne illum, quem uos præficiam, pa-
monia in rebus alienis uti, ut eos etiam quos uobis sunt
charifimos, non admittat? Vinitorem, nautum ac indumentum
bonum, quem à uobis sibi commendatum in fidem mis-
serit, uexet? nam quod eius superbiam ferre non possem
discessisse mihi uideor exaudisse. At fructuosus resul-
beat: Gallina abundet, abundet olea, malo, fano, & ruris
rusticarum gloria se duci preceferat: horum m̄bi impo-
dio. Nobis, qui animi, uitandiq; caloris causa, illuc con-

ire consuetum, umbram, apricationem, ac ne me delicijs
maliis bellum indexisse putes, rosam non inuideat. Li-
cet Cartio, licet Bino, Sauiæq; etiam nostro, mibiq; ex
audito olusculli coenare, ac tui nominis memoriam no-
stram collocationibus tueri, donec tu cum aduenieris, nos ap-
petitoribus (ut soles) epulis accipias: draconemq; istum,
cum nos bortas circumpliatus, nobis omnibus adiūcum ob-
fici, exturber, expellis, extermines. Extra iocum mihi Sa-
dico, P. Paulum gallica illa simplicitate ac libertate im-
bium, valde commotum uidi, quod eius puer hortorū adi-
necet prohibitus: cum nihil tamen aliud peuitum irct,
quoniam annua, quibus herilem mensam ac pulvinum in-
fringere. Verum custodes illi diligentie sane ac fideles,
nisi ut timuerunt: de quo illi cum recepissim, me per-
fici siatur te certiorum, paulisper requiescere est ui-
su. De meo negotio, nihil est quod ad te scribam amplius,
in quo Deos omnes mibi iratos plane uideo. Nam quid
misericordiam, quam me Mottam etiam ipsum dejeruis-
si, bonum mibi cum multis officijs, tum amicitiae ue-
lue coniunctissimum? Quod etiam eo indignius uide-
naber, quod litteris Calend. Maijs datis, nos in spem
summi adduxerat, biduo aut sumnum triduo, se per-
ficiunt tandem hac solitudine liberaremur. Hoc non
tudo non efficit, sed neque ullam literam ad me: cum
Romani quotidie epistolas mittat, easq; etiam inanes, ac
magis pleras. At qua tandem in re tanopere labora-
bitum ut principem locum, aut honorum aliquem pu-
blicum tuar? num ut abacos complures auro argentoq;
cladis ornem? num ut exquisitoribus epulis mibi colla-
mense extrahantur sibilis nobis alienius. Tantum illud
liberos, ut ea que usui sunt ad uitam, non omnino incommodè

agendam suppetant: ne'ue bis qui me male oderant, despiciatui sim, ac ludibrio. Nolo commemorare quibus angulis premar: hoc tantum affirmo, nullum genus incommodum periri posse, quo ego non urgear. Quod si in eam me expetationem Motta literis suis non uocasset, aliquid certe nunc consilij capere potui. Nunc eò res est deducta, ut nec Roma exeundi, nec (quod peius est) remanendi ratio ullam proponatur. Adesses tu saltem, minus multum profectos laboraremus. Hec non eò scribo, quod te bis meus angulus aliquo pacto mederi posse confidam: (nam si id per te fieri potuisset, esset iam plane factum) sed ne hoc quoque at summum mœrorem addatur, mibi deesse, qui cum libernia communicē, ac quasi mecum colloquar. In qua uiam aliquot i^m dicrum cessationē egrē ferrem, ni Sadoletptrui tui ualetudo, cui tamen melius esse intelleximus, cum omnem causam sustineret. Nam literas nostras ad te non perferri qui putē, cum eas semper in fasciculū cum coniunctum, qui à tuis Cardinali ipsi inscriptus, tabellaris ad nos perferendus datur? Quod si olim rescribendi aliqua tibi s^e occasio obtulerit: scito, te nobis satis non esse facultus tuas epistolas quadam quasi cumulo addito, ponderofari efficeris: quò nos scilicet de Regum congressu, deq; p^os conditionib^{us} (modò inter eos conueniat) certiores fuissemus, idq; tu uad̄is, ne nos omnino abfuisse videamus. Ita ego scribebam nono Cal. Iunij maximo imbri, ac lione uante: utinam etiam approbanter. quo quidem tempore si nūc itineris illorum tempora dispositiimus, rem satis calidam arbitrabamur. Nonnihil tamen de uobis adbuc suspicimmo eramus: nec dum satis constitucere poteramus, utrūcūs projectos pro certo haberemus, an potius alicubi istorum locorum cōsedisse, ob patrui imbecillitatem arbitramur.

Q^{uod}

Quapropter cum primum poteris, hic quoque scrupulus
nihil tuus liberis exaudendus erit. Vale, et me ama. Rome.

JAC. SADOL. CARD. ANTON.

FLOREBELLO SYO S. P. D.

Ex primis epistola tuis libenter legeram, et post ora
Eusebe tua huc ad nos allata mirifice eius sum lectione
tinctus. Est enim ornata atque ample scripta, teq; ipsum
mihi esse oculos constituit: cuius ego ingenium et copiam
diuina semper probavi. Paucia sane quedam adnotavi in
u, que hanc magni momenti sunt. De quibus mādavi Pan-
ius ut certior te facaret. Nunc mi Antoni, quando eos cura-
si capidi, qui ad summā laudē deducere te possunt: perge
pum agnitere, ut spes nostra de te indicet fiat cretior,
equum ex te accedit nostra cōmuni patriæ ornamen-
tum. Non ergo tu quidē bortatione: sed tamen amor meus
impunitur a me pretermitti ne hoc officium quidem: ut te
hunc et amoneam, ut instare atq; urgere tantum gloriā
mea. Ego ita suco tibi, ut filio: ita in tuis laudibus ac-
quisco illa mea quoq; existimē ornari. Quare si hoc ani-
mo facias et meā et tuā uicem tibi conandum atq; elas-
titudinem esse putas: non dubito quin ad summum hono-
rem huius facultatis sis peruenturus. Vale. Ex bortis no-
stris. 111. Non. iunij, M. D. XXXVI.

JAC. SADOL. CARD. ANTON.

FLOREBELLO SYO S. P. D.

Superioribus proximis diebus dedi ad optimum virum
Iohannem Nicolaum patrē tuum mea manu scriptas lite-
ras, quibus cupiditatē illi meā tui redditus ad nos, nō medio-
vi significabā: magnopereq; eum bortabar, ut is quāpri-

num de te nostra huiusmodi voluntate facaret certiores.
Quæ literæ satis ne fideliter perlate sint, ignoro: nul-
enim ad te eas adhuc acceperim responsum. Cum autem res ipsa
& tempus meum postularet, ut instarem & iugenerem
quod tua, aut alicuius tui similes operas, fide, industriaq[ue] uebementer ego: statui tibi ipsi scri-
bendum esse ad te. cum neq[ue] haberem quenquam, quem pro
meo ipse fidenter atque amans, quam te ipsum possem
accersere: & si multi essent ad nutum nobis parati, quis
preferremus tibi neminem tamen inueniremus. Ac nem
tere, unde haec nostra tui tuocatio tam incita & uolu-
mens nata sit: scito Paulum tuum, qui multi in meis omni-
bus curis, studijs, actionibus, uigilijs, summa cum fideli-
te & diligentia presto semper fuit: suoq[ue] labore, & in
omni genere excellenti virtute operaq[ue] effecit, ut teq[ue]
per abesse à nobis agniore animo ferremus: non enim
magistratu impeditum: (huius enim Provincie Rector
constitutus est) non ita multum esse iam nobiscum: neq[ue]
eam, quam solitus est, operam posthac nauare nobis posse.
Cuius ego et si honore laudeq[ue] uebementer latet,
& quod in eo munere tractando, ad quod est vocatus, in
se gerit, ut cum maxima laude omnium, summaq[ue] & pru-
dентie & equitatis fama, & suam & nostra familie
dignitatem reddat illustriorem: tamen non quo[m] nos
rum priuatarum non sentire incommodum, & pridē
nam illius consuetudinem utilitatemq[ue] non desiderio.
Quapropter cogor alium quempiam sufficere in eulo-
rem: qui & mearum cogitationum particeps, & suu-
ruram socius existat. Eum ego te esse opto, mihi Antoni, &
preter ceteros expeto. Tu enim solus, aut certe opim
onium, & desiderium nostrum hoc lenire, & facere
incom-

Inquit modum tuus presentia potes. Nam cum de tuo inge-
 nio, doctrina, probitate, singulari iudicium semper feci:
 me habui proximum, quē equi penē atque illum ipsum
 diligem. Præterea te mihi obstrictum fide & promisso
 dī arbitror: Discessisti enim à nobis me concedente &
 permittente, cum Patavium es profectus, ea lege & con-
 diione, ut simul atque in clamasse, opusq; esse duxisse,
 nolamur te reciperes. Quare cum tui accersendi tem-
 pluimus: egoq; te non uocem solum, uerion flagitem
 sum, ag; experiam: tuarum nunc partium est, tuiq; euam
 placit, & eius ingenij, quod optimum in te cognitum &
 perfidum mihi est: non solum operam dare, ut restituas
 tuus: sed ut confidim & sine illa mora restituas. In
 quippe uolo tibi persuadcas, te à me non modò in consuc-
 uitate & familiaritatis consortium, sed in omnis fortune,
 in uita, tum secunde, societatem uocari. Has ergo cum
 soberan literas, cupiebam uebementer tibi eas cito reddi:
 in primo quoq; tempore, quid de hac re statutum habes-
 sis, siue me posse certiorē. Si enim tua consilia (id quod
 quoq; spero) cum expectatione mea cōsenserint, ad iter
 suum te parabis. Sin autem forte (quod uix fas esse arbit-
 tor) alieno fueris à nostra uoluntate animo: nosse auco-
 nūmiliq; quām primum, consilium omnē tuum: ut si mihi
 prouisus tui adueniūs fuerit, alium alicubi queram, qui
 mihi ad manū & ad curarū communicationem
 prefuisse: quem uonc neq; alium, quām te esse uelim: &
 possimū omnium te fore confido atq; augitor. Vale,
 transcribe. Ex Feliciano nostrae dieceſeos, x v i. Calen.
 Apemb. M. D. XLI.

FINIS LIBRI DECIMISEXTI.

IAC.

I A C. S A D O L E T I
E P I S T O L A R V M A D P A V -
L V M S A D O L E T V M L I B E R.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C. C A R R.
P A V L O S A D O L E T O S. D.

L T E R A S has ad te scribo literas, prouocatus tuis, quas Viglania proficiens dedisti. Nam cum primas meas scriptas x i. Calend. Octob. ad octauum item Cal. Auengione mississim, ut celerius illinc ad te perferrenur: postridie uestperi redditae mihi sunt tue: in quibus mihi illud periculum, quod te afficerent uictus tui partem sine detimento ullo emensum esse cognovi. Et quidem cum hec scribebam, in illam opinionem concubu*ducebam*, ut te putarem iam uenisse Mutinam: etiam cum sextus hic dies ex decimus tui discessus: ut etiam si deinceps unum Mediolani, alterum Parme ponere instituisses, commodum tibi tamen fuerit eò peruenire. Ego uero nō soles prospicrum ex fortunatum tibi iter, sed facile etiam ex copeditum imprimis cupio: si redditurus es ad nos, mea cum causa: sin id minus, utiq; tue, quod tamen ipsum mei non exime interest. Nibil enim est tuum, quod pro paternu*erga te indulgenia*, mihi non meis omnibus aliquanto coniunctius sit. Sed quoniam Mutine iam mentio facta est, tametsi ego in accuratione diligentiaq; tua magna fide habeo recte à te omnia ex circumspecte gestū iuri: nihil te pretermis surum eius officij, quod ad nos pertineat: uis uellem tibi ipsa dñe tempore mandasse, quod ad Ferronis filium ducent attinet. Quem cum canimus ex colamus et ob

igitur, quantum illius dignitas, et erga nos benevolens
reposita: tum etiam non mediocrem illi profectio debe-
tur gratiam, quod te amorem suum erga nos, signis et re-
bus iam multis patefecit. Quem ego ipsum nunc abs te,
recuntemi tuo cōmodo, nec preteriri saluo officio pos-
suico. Quare et si hec in me non iam suo tempore inci-
di cogitatio, met tamen illa solicitum uebementer habet.
Quod nisi (ut dixi) in tua prudentia huius quoque recte
tum numeris spēm maximam ponarem, pendrem an-
ti multo magis: sed me ipse consolor, quod tibi consueisse
hec venire in mentem certò scio. Negotia Mutinensis quod
dilectoris difficiliora ob animum uersari scribis, non uis-
to causas cur ita esse debeat. Facilius enim est negotiorum
prudorum ratio, ijs qui fideliter illa atq; integrē tractat.
Quid si aliqui sunt aliquando, qui rationi bone recusent
affinitati, in ipsis culpa residueat: τὸ δὲ παλὲν μῆλα σε
cum ubi potissima semper sit cogitatio. De rebus nostris
licet sanc noui quod cupias scire: res in eodem sta-
tutis quo reliquisti. Nos uictus totam rationem domi cō-
noscimus: compulsi enim graibus periculisq; distilla-
tione, eten abstinemus, cui solebamus libentius indulge-
re: aliquid sumus conuersi: idq; facimus palam, triclini-
us, sterni in maiore aula iubemus. Quod sentimus fami-
lie uicelle gratū: celebratur enim domus, et simul ab-
senie me moror bac ratione etiā magis lenitur. Conuiue-
sidi Verotum, et Augustinus, alijsq; præterea quos inter-
im sacerdotis obtulit. Quin habemus matricem sat bellam hilas
in nos habendi. Medicus est quidam subruffus, brevis sta-
tus, acutus disiectis, quem tu nosse fortassis potes, baud
enim in diu est quod se contulit in hanc urbem: de eo mibi
enī esset dictum, acutum hominem esse, et Philosophum,
iufi

iuspi ad prandium uocari. Aderat Stephanus Ruffus, &
 cion eo ceteri ordinis illius nostri (ut tunc sibi) in disser-
 tationibus concertatores: Isnardus nobiscum una. Laeti-
 fui hominem, cion se excitasset: Ruffus noster suscipi-
 negotium. Dintius duxit contentio est. Ego spectator au-
 tentus: quid enim dicam auditor, cum omnis non audi-
 di, sed spectandi fuerit uoluptas? Quanquam ille quidem
 in differendo & argumentando non imperire se habuit
 sed corporis uultus, oculorum eiusmodi agitatio, ut nihil
 videatur ridiculosus posse reperiri. Itaque hominem sa-
 pius uocaturus sum. Nam quod ad ualitudinem attinet,
 uideor iam non nihil hoc novo more, mibiq. insolito, esse
 consecutus. Urgeor enim minus, & caput non ex ins-
titutis habeo quam antea. Verum de bis dies ipsa explorati-
tius iudicatura est. Nunc ades ad parendum. Recordor
 enim in mandatis hoc tibi à me uel precipuum suisset.
 tum, ut magistrum huic inuentuti erudiendi querens
 In qua te obtestor Paule, ut laboris & diligentie n*obis*
 quum nihil facias, quod nostri optati compotes nos effici-
 muri. Nihil est bac curatione neque honestius nobis, ne
 uibus nostris utilius. Quorum quidem causa cum cupi-
 mis omnia, cur non in hoc potissimum officij honestissimi
 genere, omnibus nervis contendamus, ut & illi, &
 his ipfis satisfiat? Antea castigare illos solebamus, qui
 ad suum tantum bonum minus essent attenui: nunc uis-
 sim illi me appellant, atq. urgent: neque dies ferè illius,
 quin ad me accedant eorum aliqui rogatum. Quidam
 respondeo, tibi susceptum esse hanc provinciam: neq; lequi-
 turum, quoad idoneum repereris: cum bac spe dimittit il-
 los. Et si queris, maximo eos studio in bac re ferriri vide
 Proinde enitre atque elabora, ut tales aliquem inuenias,
 quidem

quidem nos cupere nosti: hoc mibi gratius facere nil pos-
tis. Nam hodie à legato reuersus, multam mibi salutem il-
lum verbis nuntiavit: eaq; mibi de eo rettulit, que certe
michi vana sunt: perbeille illum ualere, gratissimumq;
bene, quod ego illi iussisse nuntiari: si qua in re tua in-
vitio opera uti uellet, te ei ex studio omni et benevolentia
proto futurum. Egit gratias: nil se de nostro animo dubi-
uit: usurum cum res posceret affirmauit: ex, quod
intelligere facile quies, habuit certe gratum. Atq; ego hoc
quam dulium opera, ut suspicionibus nonnullis occurre-
rebat quibus ad te scripsi Crucianū mecum locutum fuis-
se, ex uenit simplici animo ac sincero omnia à me gerun-
ti. Quil enim minus homine ingenuo dignum, quin aliud
iuncte genere, aliud habere promptum in lingua? Sequar-
ur inquit uera rectaq; consilia, à quibus deflectere nullam
aperte possumus. De rebus urbanis (ut ante ad te scri-
psi) ut ex querendum mihi abs te, ex ibi precipien-
dam uero, cum te Romanum peruenisse cognoro. Nunc, ut
firmaberis, illa cogitatione supersedendum est. Mutinens
pauli expectabo interim, que in manibus sunt: cetera
autem affter, ex fortuna dispensabit, sic mihi deinceps li-
bris facili nota. Nos hic fructibus annuis condendis, non
per uulnus molestiaq; suscipimus, è quibus decuma uini-
cere possit uberes, ut eis nulle neque celle neque apo-
theose apte pauerint. Itaq; necesse est, lacus eos ipso, in
ambitu nostris seruerunt, doliorum instar adhibere: qui
huius summo munitis compactis asseribus, ex ad omnem
uulnus externi aeris probe obstructis, confidunt ista
gitorunt, uinum incoluxie nos seruatuos. Ego hec non
tiquid intelligo, quāque peculiaris mea curatio est. Hore
in suburbanos in pudicis habeo instructios omni huius-
modi

modi copia, ut optimè prospectum in effatum proximum
fit: ad quod tempus te expectabimus: et, nisi ex mār-
istic manendi causa, etiam accersemus. Vale mi Paule,
sinos diligis, uale tuam cura diligenter. Florebo-
lo nostro et ceteris salutem. V. l. Calend. Octobri,
M. d. xxxv. Carpenteracti.

I A C. S A D O L. E P I S C. C A R P.

PAVLO SADOLETO S. P. D.

LAtinus Iuuenalis, homo et ingenio et rerum usu pre-
stans, mihi iam inde ab adolescentia notus, hac iter si-
cens Auenionem uersus, rerum illarum quas ad ecclesiam
Auenionensem spectant constituendarum gratia legatus à
Pontifice: mecum erat pluribus de rebus collocatus, de
quibus, alijs literis scriptum est à me tibi perdiligenter. Ve-
rian cion is tum à me discessisset, tanquā alio itinere redi-

rus ad urbem, neque me amplius uisurus: nibilominus mi-

tata sententia, beri uesperi buc se retulit, amantrę qđ am-

bos p̄ficio acceptus. Sumus enim perdiu iam familiares. Co-

gitabat autem ipse hodie cum prima luce proficiisci, (nam

bac ego scribebam ante lucem) et cum eo aderat Ray-

mundus Vitalis noster. Has ei literas daturus sum ait

perferendas, quas cion acceperis, fac ut conuenias homini,

cumq; tibi in amicitia adiungas: probum enim virum, et

integrum, et magni animi, et bonorum amantem, futo-

remq; cognoscas. Plura ad te scribam cion tuū aliquando

accepero, quas audiē expecto: neque enim citiori us

babebam, quas ad Tarum dedisti. Vale.

I A C. S A D O L. E P I S C. C A R P E N.

PAVLO SADOLETO S. P. D.

Littera

Iura tua pridie Nonas Nouembris, uesperi, et
 Lipsi Nonis postridie manè, cùm in prandio iam dis-
 cussionem essetip; mecum una Cesarista, Cusanus, Oppes-
 ti, Vellorenus, multijuges accepi, et Florentia, et Via-
 tini, et in ipsa urbe iam bis datas: quarum sum miris
 suorum et copia delectatus. Ac primum illud gaudeo,
 nuncero toto acto ex sententia, incolumem ipsum atque
 auctos Romanos peruenisse: ibiç; fuisse acceptum ut ma-
 gni milionis. Sed quoniam mibi ad omnia rescriben-
 tur eis, sermbo ordinem; ut prioribus prius respon-
 sar. Quod ergo ad negotia Mutinensis pertinet, ma-
 gni et fratres mibi commode ualere, per optatum mibi
 q; ab illis amanter fuisse acceptum. De aere alie-
 nariis fratrib; demortui, habeo iam rationem atque
 cuiusnam quo illos expedire ab omni difficultate possum:
 que adulteri promitto, eam rem ut recte agatur for-
 nubitate. annuo enim ab uiroque nostrum spatio sum-
 po, quod in tempore facultas soluendi cadere nobis posuit,
 auctos trecentos numerabimus. Puerum quidem ipsum pe-
 nitus habere cupio, si est talis, ut spes de eo nobis esse
 pax, in cum virum eiusurum, quem querimus, et quod
 e fare tuo iam confidere coepimus, facile nobis ductu-
 surum, si singamus in eo formam illam, que sit maxi-
 mè ad hanc et ad dignitatem idonea. Doctorem huic in-
 struunt et magistrum abs te queri non puto fore amplius
 opus. Narrabo enim tibi, simulq; tu agnosces, quanto
 plus se fortuna polleat, quoniam hominis consilium. Re-
 sponsum me forte in bibliothecam nudius quartus, cion
 quoniam nox: ibiç; attentius libros quosdam uoluebam:
 an cubicularius nuntiat, esse qui me conuentum uelit.
 Uppuis homo? Togatus inquit. Lubco intromitti. Ac-

T cedit.

cedit. Interrogo quid sibi uelit, qui illa hora aderat ad me (cupiebam enim absoluere ocyus hominem, et ad frustula me referre.) Tum ille, repetito altius principio, in quo mecum, ita accurate et modeste locutus est, ut nubecram iniucserit cognoscendi interius, et percussandi. In que clauso libro, ad eum totus conuersus, sciscitari incepio, qui sit, quam disciplinam profiteatur, quid sibi querens in has regiones uenerit. Ac ille: Scotus sum, inquit. Ex ultimâ ne, inquam, orbis terre natione? Etiam. Vbi ergo disciplinis liberalibus operam dedisti? (quod idc interrogavi, quia eius sermo et Latinitatem, et ingenium redolebat) In patria primum, inquit, compluerat annos philosophie operam dedi: deinde Lutetiae sum crudus, ibi; Eboracensis Cardinalis fratris filium in disciplina mea habui. Post cùm patrui mors à pucro illo nos dispergisset, ad Bellarium Parisiensem Episcopum me consuli eramq; eion illo Romanam prosectorum, nisi morbus ne permisit in itinere ab eo dispergisset. Quid erga tibi hic expedit? inquam. Cupiditas, inquit, primum tuu iuuenti, qui maxime optabat, hoc me compulit. Deinde cum Axone esset mihi dictum, te alicuius homini indigere, qui uentutem tuam banc eruditret, si forte ego esse iustificatio aptus, offerendum tibi me duxi: non tam onus illi appetens quidcm, quoniam tibi gratum facere studens: et mul intelligens, fore mihi laudi quodcumque munus quicunque, et tuo iussu, hortatusq; suscepissim. Quid queritur igit; eò mihi placuit, ut primo mane Glocerium consulens apud Helian accersierim: exposui de homine quid spernatur, et que mihi in eo egregie complacita essent, omniantraui. Certe enim eiusmodi modestiam, prudentiam, compositionem oris argui vultus, uix in malo homine uideretur

poterantur. Neque hoc contentus, ad prandium
iuncto, cum Florentium ipsum, (hoc enim illi est nomen)
cum medicum nostrum, de quo scripsoram ad te antea:
sum: Heliam unam cum consulibus. Post prandium, statim
dissensiones me cobortantes inductae sunt: argumenta phys-
icus assumpta: certatum à medico nostro acriter, obtora-
to milite, magnisq; anhelitibus. Ille alter, modestus, plan-
ctu: nihil non ad rem, nihil non accurate et sobrie, sane
quis perire omnia, et intelligenter. Quin ciam ego con-
difficil argumentum quoddam aduersus medicum, tor-
tuosum ac difficile, in quo erat enodando magnus illi la-
bor: iste petita uenia, solutionem protulit quam maxime
fui potuit docere, atque accommodate. Quid queris? ac-
mijones desiderio sunt retinendi hominis, consulesq;
austroruerunt. Res pacta est aureis nummis centenar-
iis cum voluptate ciuium, sicuti ego audio, ut omnes no-
nunquam felicitatem huic urbi esse exortam putent.
Quia circumferuntur sermones, quos cum consulibus ba-
hili, liberales atq; ingenui, ut nil posset supra. Quam-
dico spero huic negotio et muneri optimè prouisum so-
nus: et spero adhuc, tamen nondum compertum habeo.
Istud nescimus reliqua. Habet autem iste, quod mibi maxi-
mum est, Græcarum etiam literarum quod pueris
intendit sit factus. Quocirca tu de eo sine cura esse pos-
tu. Iuvenenses ciues nostros recte habere se, tibiq; offi-
ciū prebitisse, que in utrumque nostrum benevolentiam
supponant, maxime letor. Que ad Quirinales portos
trahunt, à me tibi missa, hæc me scribente tibi iam acces-
susse confido. Erat enim hic undecimus dies, quo tabel-
la qui attulit, discesserat. Respondi literis Florentini,
ut uero Ad Romanos: in quibus hoc primum letor, bi-

nas iam te ibidem meas accepisse. De Capisucco gratissi-
mum mihi est, & Rome cum commorari, & habere lo-
cum quem virtus eius meretur, quanquam non ut merita
quidem, est enim uir summis honoribus dignus: qui quod
tui amantissimum se offendit, non est aliena illius na-
ture & humanitati, hæc comitatis exercitatio. Eum ego ma-
iorem in modum diligio, & diligam semper: summaq;
eius virtutes, atque imprimis humanitatem illam qua singu-
lari est preeditus, omnibus meis officijs complectar. Eum
tu meis verbis & salutes centies, & amplexere etiam ne-
lim. Quòd Iudeorum mentionem intulisti: in causa illa
omnes nunc laboramus: itaq; rogatus sum à Deleclis hu-
iis p̄fecturæ, quorum de numero sunt qui beri mecum
in prandio fuerunt, ut cum ijs una ad legatum accedam:
quod libenter annui. Dies dictus est accedendi ab his die
tertius, quo etiam propero magis, ut ad te antea scribare
ne negotio illo hec opera distrahabatur. Propter quam ca-
san etiam habiturus es literas inaccuratas, atque illepi-
scriptas: non enim est otium describendi. Sed ut deet: cui
essent conditiones Iudeis late à Deleclis, quibus non illu-
rum iura restringebantur: easq; illi recusassent: inten-
nit Latinus Iuuensis, ad quem est aditum à nostris, illi
meo consilio: petitumq; ut equitatem concessionum Iudeo-
carum inspiceret, ad pontificemq; referret. Non recusat
laborem, uocavit Aunctionem Iudeos: partek amba audiuit.
Correxit ipse nonnulla, que nos beri proposimus
Iudeis, interrogauimusq;, num illis stare animu[m] in di-
tri essent. Tempus postularunt ad respondendum. Biduum
datum est, ut perendic, qui dies erat futurus v i. Idem non
responderent: decretumq; inter nos, ut responso quoque
habito, ad legatum statim proficiuceremur. Atq; hoc im-
11

Multa industria factum est, ut si repudiassent illas conditio-
 nes, Latinum inimicum sibi redderent, cuius autoritatem
 non parui fecissent: quanquam intempestuum nunc quidens
 est de Indeis scribere. Amicum illum nostrum nondum
 immisso exitu rebus suis magnopere miror: eiusq; actio-
 nes minime probo, in quo tu quoque potes animaduerte
 rere, quoniam popularis haec que uidetur sapientia, à uera
 scienti ratione, uerisq; prudentie consilijs aliena sit. Sed
 huiusmissa. Ego uerbor in studijs languidius, ex de gloria
 quidem aliquantum proceſſi: sed nescio quo pacto piger-
 us sum etiam ad scribendum, quoniam solebam: legendi
 nesciuntur ducor: sumq; reuersus ad Aristotelica scripta,
 quae quotidie mihi maiora, præclarioraq; uidentur. Proceſſi
 de gloria misericordiam tibi, quod postea mutauit aliquot
 latineq; nunc uellem Saluiato leclum. Sed ego hoc confe-
 do de gloria libro, optimum illum principem omnino sum
 explicatur, si impedimento nulla fuerit tardatus. Cion
 hoc ame peruentum esset, sustinui scripturam, si quid for-
 tembi in mentem uenire posset, quod preterea esset scri-
 bendum. Interim conuertam animum ad literas Contareno
sollicitus, si ex tempus ex ingenium mihi suppeditat-
 ur: quod sane diffido. Ad Contarenum non succedit
 quod scribo, quare in aliud tempus differamus: ex sane
 sum aliquantum multoq; scriptio autem ad talēm utrum
 ex anno nascua ex soluto petenda est. Tandem confici ad
 Contarenū literas, quas quoniām examinare, ut soleo, non
 possum, neq; ingenium ad iudicandum attendere, tibi Flos
 uulog; permitto, ut nisi duxeritis idoneas, ne reddatis.
 Ubi, ex salutē mi Paule: imprimisq; animaduerte, ne fre-
 quis tu ad primores accessio aliquam indignam nobis
 abominationis suspicionem excitet. Gallicus sane quidem illa-

moribus, quam Romanis est congruentior. Quocircum
perato tibi ab ea, et longiora spatia intermitto. Uc
uale. VII. & VIL Idus Nouembri.

IAC. SADOL. EPISC. CARPEN.

PAVLO SADOLETO

S. P. D.

CVM uenisse Auenionem ad XV. Calendas Decem
bris, ob causam publican aduersus Iudeos illuc ex-
catus, protinus mihi ex equo descendenti, literas tuas Vis-
tus obtulit, tertio Nonas Nouembri scriptas: quas non me-
diocri cum uoluptate legi. Delectabat autem me in illis,
cum summi pontificis de te opinio, tot iam signis iudiciorum
declarata, quam tibi et honori et ornamento fore con-
do: tum ueterem amicorum nostrorum, summorum ho-
minum, erga me uoluntas non solum non-extincta distin-
nitate nostre disunctionis, ut mihi ex literis tuis confe-
xisse videor: uerum etiam benevolentior facta, postquam
tu tuis officijs, tuaque diligentia ac riores quodammodo fuit
illorum animis adbibuisti. Sed preter omnia maxime mihi
iucunditati fuit Contarenus: cuius ex epistola duci non pu-
est quale de eo iudicium fecerim. Et re uera exemplum
michi illa attulit humanitatis eius, probitatis, benignitatis,
prudentie. Primum, quod ad me prior ipse scripsit. Obser-
cro, hoc quanti? Deinde, quod illo modo, quod tum inge-
nue, tam fraternae, tam amanter scripsit: et cum pro me
omnia summa fecisset, non tacuit etiam in literis in quibus
sibi uisum ieiuniorem arbitraretur. Crede mihi, ambo ho-
minem, et tanquam alterum me esse iudico: quando infor-
mus consentientibus sensibus, ut simplicitatem illam, quam
ego tantopere amplector, et quam tibi amplectendum fer-
pat

per signopere predico, ambo eodem quasi inducti spiri-
tu, uenimus. Ac de magistro quidem letor, et cum illum
nisi esse quem fueramus suspicati, et de omnibus contros-
ertis inter nos conuentum esse: quem iam diligere inci-
piam imprimis testimonio adductus. Proinde, et si stigmata
et alibi in frante gerimus eius dedecoris, quod mibi ab
Ilo uel per illum inusitum est: facile tamen et libenter
abliniscimur pristini doloris, atque ad fraternalm bencuo-
lentiam animum nostrum conuertimus. Ad Contrarium
refrido, cui cion reddes meas literas, de meo in ipsum an-
no, deg; maximis obligationibus quibus illi sum obstrictus,
in quoque ea loquere, que ex mea fide et natura esse scis.
Uelut etiam ages meis uerbis gratias: ipsiusq; erga nos
minimè neq; unquam mihi incognitam, et semper opta-
taque gratiam ostendes esse. Nam quòd hortatur ut in
epistolam ad Galatas commenter, satis tibi exponere non
possum, quoniam à scribendo nunc abborreat animus. et si hoc
frusile breuis desidie fit. Verum si scribendum maxime
fit, num in ad sacrarum rerum commentationes me hora-
re, quorum scriptio tot insidijs et calumnijs est infestas
uidetur mordet. Pontifici te esse pollicitum: quanquam
hoc fuerit bonitatis. Te autem existimare, breui a me tem-
pore eluensrari quicquon posse, quod lectione dignum fit,
id sit in te uebementer sum admiratus: qui nosse curdi-
tus, et cunctationem meam maxime omnium debet:
qui adbro me desperatione suscepta opera penè abiicien-
ti uideris. Tibi ne uenisse in mentem, menstruo spatio
posse aliquid a me confici? Ne tu in hanc opinionem de-
te discesseris unquam: ne ue tibi persuaseris, cum esse me
super, quem tu interdum expertus es, hoc est, in potesta-
te arbitrio: uel (ut nonnulli dicere solent) in numeris

to semper orationis copiam habentem. Sed quoniam promisso satisfaciendum est, tuaque fides exoluenda, quam pontifici adstrinxisti: magnopere uelim te expescari et indagare, quo ille argumento potissimum letaturus sit: atque utinam ipsemet mibi prescriberet: fierem enim attentione illo mibi admoto ueluti stimulo. Quid autem? quicquid dummodo ne de conciliis: quod in eo genere et permulta scripta sunt: et uolo fidei meae testimonio derogari, si forte in concilio quid sentirem de his rebus, esset mibi expromendum. Poteris igitur, si cum eo familiarius loquendi tibi potestas fuerit, sciscitari de eomet, quid sibi maxime placeat. Ad Farnesium composui gratulatorias litteras scrius fortasse, quam expectarit: sed ita accurate, ut nihil mibi in ea re uideatur potuisse scribi grauius. Florebilem summopere diligo, et quanquam mibi illius absentia incommoda est, atque, ut prisco utar uerbo, dividis: non florere cum in celebritate magis opto, quam mecum in silentio, et quasi in solitudine uiuere: idque adeo illius causa, quem ego dignum omni honore statuo. Gratum ergo erit mibi intelligere, esse eum eo loci positum, ubi spem magnam capere sue liberaliter fortune constituende possum. Nos hic sat bellè habemus: asperiorum aliquantum sentimus byzem, quam in his regionibus solita sit: annona et reliqui fructibus abundantius. Frater tuus quotidie magis et moribus honestis, quod uidemus: et literis, quod speramus, proficit. Sacratus in officio est, commodaque mibi prebet operam. Amici et familiares ualent. Reliqui qui sunt, à domesticks ad te scribi copiosè puto. Carpatoracti, v i. Calendas Decembri, M. D. XXXV.

Nigrum mecum saluere plurimum iubear uelim: quem ego anno medius fidius, et in medullis habeo: cuius litteris non rescripsi.

magis satis spatijs non habens: et tamen nullam ei epistola
lauantur te internuntio futuram gratiorem.

IAC. SADOLETVS EPISCOP.

CARPENT. PAVLO SADO-

LETO S. P. D.

Scripsi literas ad te speciosas, quas Pontifici ostendere
Spero: in quibus de tua istic mansione, redditu ue ad
me, consilium illud do, quod unum in buiusmodi re uisum
mihi est dari tibi oportere. Nunc scribo has familiariores
datus, ut etiam hoc addam, quod mihi maxime curat est.
Nam cum ego prius quietiore animo essem, in redditu tuum
explosus ad eam diem, que fuerat dicta: hoc est, circiter
mense Aprilis, postquam tu non semel, sed bise ianuarii
cupere te anticipare illam diem, et primo
quaque tempore ad nos reuertii, magna sum incensus cupide
accidenti tui. Sed tamen, quod est mei paterni animi
agere proprium, semper commodum et utilitatem tuam
me uolumen reuertri uolo: ut si habiturus sis splendida
occasione istic commorandi, agas quod animo tuo
liberis, quemadmodum tamen in alteris literis, que ad
patrem filie sunt, consilium meum tibi de hac tota re ex-
plicatum est. Illud tantum te admoneo familiarius et pro-
prium in statuus, idque babeas exploratum, si semel in ille
litteras te inieceris, liberum tibi postbac inde exitum
non habuum. Nos enim ipsi, id quod tu scis, nisi diuino pos-
sumus humano certe consilio, emisi ex illis uinculis,
in quae in custodia fuissimus, adhuc impediti et constricti
waremus. Neque ego te impedio, nec deterrere te uolo,
quoniam istic maneat, si commodum tibi sit. Sed utrumque
potius meum esse, et quod faceres approbare, et quod sena-

tirem id uerè expromere. Confeci etiam ad Pontificam epistolam, quam omnino conueniet reddi: est enim sūi (opinor) satis, & grauitate scripta. Quam quidē ut conficerem, illa me res præcipue impulit: quod nosci ab eo, & à ceteris omnibus uolo, firmum animi mei propositum, huius qua nunc fruor, retinende tranquillitatē, & libertatē meā, usque ad extrellum spiritum conservandū. Amicos nostros quidem omnes, sed imprimis, ac præcipue Blosum meum omni à me salute & charitate completere. Vale.

I A C. S A D O L E T V S E P I S C.
C A R P E N T O R A C T I P A V L O
S A D O L E T O
S. P. D.

BENISSIMUS à te acceperamus literas, datas mense Novembri nunc accepimus trinas ipso natali Dei & dominis nostris die. Respondebo igitur ad omnes. De tua cupiditate, ut sis mecum, & mihi audire gratum est, & te uiles postremis tuis cognoscere iam de eo sententiam meam nempe te non mirus audiē expectari à me, quoniam desideravi me tibi: quamobrem ages quod quandoque tibi uideatur. Illud tantum te admonitum uolo, ut cautē iter facias, cum propter anni tempus, est enim hyems: tum quod cum non maximē comitatus sis, sisq; per ea loca, eosq; homines transiurus, quorum mos & natura mihi ualde est superata: non sine animi sollicitudine esse possum, neque solum animo de te cogitare. Quare fac ut omnem adhibeas cautionem & diligentiam, quō te nobis saluum atq; incolunem sis: fidosq; habeas & comites, & uiarum duces: in quo neque opere, neque pecuniae parci a te nolo.

Ei

et quoniam uno aliquo egemus qui à pedibus sit, Fabri
tum eten desideraturus. Sed is retinetur à Florebello,
cuius commodum facile antepono meo, alium adduces
quilibet, quem tu idoneum et fidelem esse iudicaris. Ce-
cum Cardinalem et amavi, coluique semper, (qui admodum
me scit) et nulde bene de eius ingenio, prudentiaque iudi-
ciis: me ab eo diligi etiam sensi: quod est caput meum in
an obseruantie, eximique amoris. Qui quod tibi se comi-
tranceque dedat, babeatque nonnunquam de me mentio-
nes, grauisimum mihi est: teque illi meis uerbis et agere
grauia, et mea in illum perpetua officia polliceri, plane
mo. Lapidem autem illum quin ferat causa nulla est: qua-
nitatem fecisti, faciem illi primo quoque tempore eius aufer-
ram, et sibi habendi potestatem. Marium nostrum auctor
fari quid agat, et quo animo procerum nostrum acce-
perit: in si ab eo aliquid, continuo facies me certiorum.
Gaudium conuentum a te, et meis salucre uerbis iussum,
duodecim letor: illudque magis, quod tibi usum scribis
esse, me ab eo diligi. Quod ego non parui facio: eius
autem de ingenio, et de nobilitate animi, summaque huma-
nitatis, semper existimauit bene: quapropter item meis uer-
biages illi de bac eius uoluntate erga me gratias. Petrum
Liberum meum, optimum sanctissimumque virum, cun-
dumque omni uirtute atque humanitate praeditum, sic non
am solius, uerum etiam colo ac ueneror, ut nullius homi-
nis amplitudini et dignitati plus tribuam, quoniam eius unius
integritatis ac uirtutis. Qui quod me, teque diligis, suamque os-
culum in rebus ostendit aduersus nos benevolentiam, cum
sit accipio, ut nihil supra. Sed quando tot eius erga
meritis referetur a nobis gratia: utinam ueniret mihi
mentem, qua re possem me illi exhibere, agereque ali-
quid.

quid, quod tali uiro accideret optatum, testimonium au-
ardentis erga illum uoluntatis. Sed, si omnia ad gratiam
ostendendam nobis reliqua sunt clausa, testimonium certa-
tante uirtutis ac benignitatis pro uirili nostra in posse-
tatem propagauimus: est enim mibi ille semper in iniunctu
mcdullis infixus. Tu ei à me millies salutem, uel certe
millies potius: nemo est cui me magis charum & conuen-
 datum esse cupiam. Quod autem ille tibi suadet, ut non
consecrationis, uel facultatem potius eius munera accipias,
idem ego & probo, & te hortor. Moroni episcopi Ami-
nensis nostri uirtute & dignitate plurimum letor: inq.
iniisse cum eo amicitiam ualde laudo. Calum habeo in me-
moria, fuit enim semper mei amicissimus: ipse certe (quod
noesse de illo potui) ingenio animoq; creder, quoniam
retur illius fortuna postulare: quem salutes uelim in
eiq; dicas, gratum illum mibi facere, quod memor mei
non intermittit: petereq; ab eo me, ut hoc auidus sis.
Capisuccum meum, talem tibi benevolentiam ostender,
tantumq; impartire amoris, quantum scribis incredibileq;
quantopere gaudea, & certe nihil fieri potest illius uirtus
præstantius, humanitate lenius, familiaritate dulcior. El-
lumen hæc in eo antea etiam cognoram: nunc uero, quod am-
tam fidem præfet amicitie, quod ita memor sit eoru à quibus
ipse misericordia diligitur, quamquam longè absentium, ha-
prope singulare est & summum in hac etate optimum in
indicium: cui ego toto corde & animo penitus sum addicfu.
Illud doleo, quod cum ipse facultatem amplam habeat or-
bro nobis amorem suum ostendendi, nos nihil simile obser-
sus eum agere possimus. Sed aliquando poterimus: at ipse
eadem uirtute, animiq; ingenuitate, qua nos offijs o-
mnibus prosequitur, nostram uoluntatem erga se pro re-
latu

in gratia accipiet. Quod eius omnibus in rebus ope et
causa ueris, facti rectissime, idq; ut semper facias tibi
positum mando. Ad Gonzagam amplissimum uirum
facti ut scribam. Enim uero quid? praesertim cion ascri-
ba occupatissimum illum esse. Videtur tibi ne rectum, ut
dilectus cum inanibus epistolis? At delectatur stylo
et genere meo dicendi. Primum, non video cur delecta-
rit, quid enim est in meis scriptis egregium, quodq;
in primis humile et serpens humi sit? Deinde, si
nunc delectatur, iuuatile est summos uiros literis la-
tifice, que nil affrant aliud, praeter animi delecta-
tum. Immò uero habeat ille hoc pignus nostrae summae
opum obseruantie, maximq; quo illum prosequimur
bus, quod vacuas rebus et negotijs literas ad eum
descendimus. Quem quod scribis omnia summa offi-
ciis Accolto nostro in illius grauiissimis incommodis pre-
fuisse, letior uirtute et laude amplissimi ac nobilissimi
hunc: multumq; ego quoque hoc nomine illi debere
ne intelligo. Gratum et id mihi, quod de Vbaldino
natis, esse cum cum Accolto in amore et gratia, ho-
memq; se in illius aduersis rebus prestatuisse. Laudo
uirtutem, officiumq; diligo. Sed de eo ipso est quod ex-
ponit. Tandiu ne, cion in Urbe assiduus fuerit, nihil
dñe literarum, ac ne per alios salutem quidem? at tu
illiam plurimam. Cui indicabis, etiam si ipse me minus
diligat, summe tamen eum a me et amari et semper ama-
timi. Hortos nostros Quirinales scripsi ut redimes-
sis: nunc si tibi uidetur commodius finere eos uti sunt,
unione, ne si ab uno auellantur, in aliquem potentio-
rem incident, a quo non tam facile postea possint auelli:
sies quod indicaris rectum, totum enim hoc negotium
tibi

tibi permittto. Latinum luvendam amo maiorem in modum, meq; ab eo amari opto: tu me illi ex mea omnia, et res prouinciae huius commendabis. Acmylius quodd me petit, neque facile id factu est, et certe alienissimum nostrae integritatis. Nos officia amicitiae illi praestitimus, quoad licitum fuit: finat nos nunc officiis quoque nobis habere rationem. Nam ut nos cogitationibus urgendi, et aduersarij persona suscipienda, lites prosequamur, neque honestum, neque decorum nobis est: longeq; remotum a more et professione nostra. Libellum hic retincbimus, quoad ipse inueniat qui rem exequendam cureret: quem ex prouincia ipsa esse oportet: et tamen magnus numerus eorum hominum solet in Urbe esse: ut futura sit ei alienius copia, qui id agat sedulò et diligenter: quandoquidem ad talia genus illud hominum est aptissimum. Si que re honesta Acmylius meam benevolentiam erga se expedit, experietur semper me amantissimum fui. An in Rome esse Hieronymum Aleandrum? quem ego abesse longe putabam: audieram autem esse cum Venetijs: quando deo mediusfidiis, datam tibi facultatem, homink omnium doctissimi et noscendi, et uisendi: quem quod scribi me esse peramtum, moriar nisi co nuntio mirabiliter sum delectatus. Hic de illis Paule est, quos ego imprimis mirari soleo. Incredibile prope est, que sit homink scientia, memoria, cognitio rerum plurimarum, de quo sepe equidam tecum locutus sum. Sed nunc cum natus occasione et complectere hominem omnibus officiis, et te illi infante abibis enim semper ab illius latcre et colloquio dodior: quem salutari a te meis uerbis studiosissime uolo. Tantum utrumque nostrum ab amplissimo uiro Contareno erit, quantum tu scribis, summe mibi uoluptati est: min

de modò habeat iustas causas id agendi. Ipse quidem illi
 obseruantia iure optimo sum addiclus: cuius legi ad-
 vocatus, et est tamen quiddam, in quo leuiter dissenti-
 ens: in quo tamen meis rationibus allatis illius sententia
 pessimum staturus sum. Sed oporteret nos colloqui:
 qui aut faciemus coacti concilio, si modò unquam coge-
 w: non ego quoque Christiano illi negotio pro mea par-
 em dero. Aut si facultas ea non dabitur, et despes-
 rato posse nos congregari, per literas accuratius et sciscia-
 tur sententiam eius, et explicabo meam: quamobrem
 militares in id tempus differatur. Mendum illud in lis-
 tro meo, quod ipse quoque corrigi debere dicat: probetq;
 uero opinionem meam, que tamen eadem semper fuit, ne-
 que quod pacio in verbis illis fuerit immutata scio, nec mi-
 re, et tanto magis dari à te operam uolo, ut in omni-
 bi libris, quotquot fieri poterit, error ille tollatur. Ad
 paternum uenio literas: Saluiatum et Campegium, et
 Synecum, quantum colam tu optimus testis es: qua
 am illi in rebus nostris benevolentia utantur, cognoui
 quod tuus literis. Agito igitur illis maximas à me gra-
 tia, omnemq; meam obseruantiam, officium, amorem,
 q; de seruo: quod commodissime facies, cum commea-
 tum pars ad nos reuertendi gratia. Hortensium Letor
 bus ingenij probari. Octavio Pantagatho optimo atque
 tristissimo viro, cuius officium gratissimum habui, meam
 ita grām esse et memoriam eius officij, et erga ipsum
 ultimam gaudeo. A Steuco accepi literas humanissime
 scriptas, que me maiorem in modum declarunt. Quod
 Gregorium scripsisti laudo. De pensione illa tua pe-
 tri Regi ut eam autoritate sua comprobet, indignum
 q;. Nostra erga illum officia eiusmodi sunt, ut si fortu-

nam sequeremur, maiora ab illo expectare deberemus.
 Nunc cionē fortuna non pendeamus, infringere in re per-
 tua magnitudinem animi nostri, ne cadere quidem in cogi-
 tionem nostram debet. Si pensio per Pontificem potestu-
 borari, honesta est actio, et petere non indecorum. Si et
 Regem configiendum est, non est tanti pensio, cum hoc
 demissionem animi alienam à moribus et natura nostra
 subeamus. Nihil est quod te pigeat reddidisse primo Pas-
 nio literas, et eius opem et gratiam implorasse: non
 enim dubito, quin negotium suscepturus ex animo, idq;
 quod uolumus à Pontifice impetraturus sit. Quod si etiam
 fiat scrius, semper tamen futurum est his populis gratum.
 Non te oblitum arbitror, quod tibi discedenti de Alfon-
 so fratre in mandatis dederim. Id tamen, quoniam (ut
 debet) magna mibi cura est, repetendum his literis du-
 xi, ut instes contendatq; apud Pontificem Maximum,
 quo magistratus ei aliquis illius uirtute dignus mandetur,
 in quo possit et doctrinam suam, et integritatem ex-
 cere. Non enim diffido optimum Principem, pro sua dis-
 mentia et erga nos uoluntate, habiturum rationem ro-
 gationis nostrae: nobisq; ea prebiturum, que communis
 ferre sunt: cum nos, qui nihil magnum neq; insigne queri-
 mus, ac ne optamus quidem, neq; ob eas res aures Principi
 nostri obtundimus, hoc simus qui parua et uulgaria im-
 petremus digniores. Ages igitur cum illo nostrik uerba
 et diligenter, et audacter: ut habere uelit fratris mei
 rationem, et docti, et prudenti uiri: cuius iam probata
 iustitia, et integritas, in alijs magistratibus, quos di-
 perbonorificos gesit, magna cum ipsius laude spectat.
 Causas celerioris redditus tui, uel quod iuste sunt, uel qui
 ego rei ipsi fauco, habeo sanc quām probata. Tam
 II

te nonco iterum atque iterum, ut cautissime iter facias. Iu-
lum puerum hoc tempore uile committi non placet: pri-
mouere curabitur ut tutò & commode ueniat. quod etiam
eius deducendi onus Nicolauus Capellus sibi ait impositum
est uiceribus fuisse: qui cùm illhuc cupiat redire, comitum
patria etiam nunc detinetur. Literas meas ad Pontificem
nostrum, quas poscebas, cùm hæc scribem ad te, per-
las esse arbitrabar, teq; illis iam usum eò quo utendum
passes. Accoluit doleo excedere ex ea urbe, in qua ego
nunquam morari uellem: ut enim nobis est amicissi-
ma, sic pluribus rebus nrauare nobis posset bencuolentiam
sua. Sed ferenda humana. Quas quidem ad eum scripsi
literas, non minore motu animi à me scriptæ sunt, quam
ab illo fuerint lectæ. Claudium opto tecum esse, tametsi
quæscribendo & lucubrando factus sum segnior: itaq;
suo, nihil à me hac hyeme compositum fuisse, quod mo-
numentarius sit. De gloria inchoaueram, sed cito inter-
mis: habent tamen in animo opus illud persequi, in quo
sunt, cui tantum debemus, referatur aliqua ex parte
de gratia: quod etiam per te illi uolo exponi, & decla-
rei. Tussemper de Blosij Palladij nostri humanitate, co-
mune, bencuolentia erga nos aliquid ad me scribis: tibi
atque ego rescribam? nisi illud, quod solenne & fi-
xum est, cum à me scilicet incredibiliter amari. Quod
cùm summe faciam, non tamen tantum mihi uideor posse
facere, quantum illius erga nos officia postulant. Vellem
scrippissim ad me, ecquid habeat gratum, quod ego illum
uno Hortensio intexui: & certè habere debet: non
in, quod magnum aliquid propterea sit affecutus, quoniam
quod ego illi in conspectu propemodum pono uniuersam
uaginem illorum temporum, in quibus nostræ utriusque

iuuentu^e desideria illa ardenter serbuerunt, quorum est mea
 cordatio utriusque nostrum iucunda. Eum tu meo nomine
 amplectere, et salutem illi plurimam dices. Florensiu^m
 magistrum huius iuuentutis quotidie magis probo: n*isi*
 quod uidetur mihi factus taciturnior, et solidudinis ambi-
 tor: in quo mihi est admonendus, (quod facere cogito) ut
 caueat, ne hoc sit μελανχολίας uitium non animi iudicium:
 omniq; modo ad hilaritatem est prouocandus. Ei stipendi-
 dum publicè constitutum est satis amplum. Cuius terrena
 pars illi a nobis soluetur, quemadmodum cum tu euan-
 adesses, eramus ciuibus polliciti. Frater tuus mihi admo-
 dum satisfacit, seq; exhibet ex facilem ex cupidum obtem-
 perandi mihi: et certe (ut etas illa est) nihil, aut admonendum
 raro delinquit. Spero de eo optimè. Sacratus in suis studijs
 est assiduus: cæteri familiares bene habent. Nos hic in
 suauissimo otio uiuimus: copia rerum abundantius (pro-
 terquam pecuniae) penè omnium. Multum mihi tunc ad
 Bembum placuerunt literæ: ut, si homo es, magno animo
 dedere te debeas ad hoc Latinè scribendarum epistolarum
 genus. Ad postremus tuas literas nihil est quod rescribas
 amplius. Satis enim ad omnia arbitror esse responsum.
 Tantum Iacobaccio humanissimo viro ut gratias aga-
 matis uerbis mando, atque ut eidem omnia nostra conve-
 des: meq; confirmes memorem semper et ipsum offici-
 rum erga nos, et patruorum eius futurum: quos ego re-
 bementer annui dum uiuerent, neq; desisto diligere etiam
 mortuos. Adscribam hoc quoque: nisi ex tuis literis facta
 conieciaturam, diutius te istibz, quim nunc facilius te
 ostendis, commoraturum esse, nullas amplius lucras ne ad
 te scripturum: sed tempus et curam omnem possumus
 in sacrarum literarum studijs: que narrare tibi nego-
 quunt

quoniam opere me delectant. Tu ut eo animo ad nos uenias,
impone in eadem studia totum immersurus sis, omnino
facio. Vale etiam atq; etiam. Durando cubiculario summi
Patificis multum intelligo me debere: suis enim in te offi-
cij egregie promeruit, ut ego quoque illi deuinctus esse:
quoniam ages meis etiam uerbis ei gratias: meq; totum
fui ut existimet, admonebis. Iterum uale. v. Calend. Iu-
nij, M. D. xxxv. Carpenteractii.

PAVLVS S A D O L E T V S

PETRO BEMBO,

S. P. D.

Ex his literis, quas ad Lazarum nostrum Papia pro-
Ehescens dedi, me in Italiam uenisse, Romamq; iter
merit, et que profectionis nostre cause, que ue consilia
quis, cognouisse te arbitror. Illud quidem certe cognosse
non dubito, quod ei nominatim ut te edoceret mandaua-
tur, deferre mecum me patrui mei de laudibus philosofie
librum, quem is paulo ante absoluera: atque ab illo
adlatum habere, ut simul ac constituisse, statim cum
scribendum, et fideliter ad te perferendum curarem:
missice enim cum cupere, ut tu illum primo quoque tem-
pore, aque omnium princeps haberes: cum eius amicitiae,
que inter nos intercedit, causa, (praesertim cum tu illum
eo librum tantopere efflagitasses) tum uero ut lucubra-
tiones suas ad iudicium tuum deferret, tuaq; imprimis
spes, cura, diligentia, fide, in illa expolienda ueteretur.
quidipsum etiam posteaquam ad Urbem ueni, diligentius
alii per literas mandare, meq; ut approposet urgere
uiquam destitit: facile ut appareat, quinquam magna
polam in eo libro se esse conatum existimet, non tamen

V 2 cum

cum illi librum antè probatum iri, quām is grauiissimo ag
acutissimo iudicio tuo fuerit comprobatus. Namobrem
Matthæo Dandulo cuius tuo, eidemq; tui nominis (ut mihi
perspicere uisus sum) studiosissimo, mihi ex Contarci
Cardinalis familiaritate cognito, & propter eius virtutem
atq; humanitatem uehementer probato: cū in istib[us] la-
ca proficiuceretur, ipsum descriptum ad te librum dedit,
eīq; quām maximē potui commendauī: quem effectum
non dubito, ut is fidelissimē ad te celerrimeq; perferatur.
Nunc te Bembe optime ac præstantissime, patrui mei uer-
bis etiam atque etiam rogo, fidemq; à te amicitie, quam
nobis omnibus in rebus diligentissimē præstare conseru-
sti, in hac re potissimum imploro, ut ad eum legendum co-
animo accedas, non ut si quid laudandum in illo, sed ut
quidquid reprobensione dignum sit, tibi id notandum ag-
animaduertendum putes: utiq; ita statuas, nos à te non
tam uoluptatem ullam ex laudatione tua, quām maxi-
mam ex correctione utilitatem expectare. Id porro opini-
mē fieri, si in legendō iudicis partes suscepéris, amici
posueris. Subuercor enim interdum, ne te nimis amici
nostrī in fraudem inducat, tibiq; omnia quecunque ab aliis
proficiiscantur, arridere faciat. Quare cum tu Bembe
amorem in iudicium ne adhibueris, sanctiusq; apud tuū
religionis atque officiū nomen, quām ulla amoris ac
familiaritatis ratio. Quanquam quod certius ac proprium
magis esse censendum est amici manus, aut quis ex amici
capi uberior fructus potest? quām ut quisque doctri-
na, ingenio, magnarum rerum usu quām maxime erit,
ita ea illum omnia ad amici noluntatem atque arbitrium
summo eius tempore, quām libentissimē conferre? ipso
siftim de rebus, que & iam in manus hominum uenire
fit,

sum, & ad posteritatem etiam ipsam forsitan peruentu-
 re: tu opera ac fides tua à te nobis ita debetur, ut eas
 tam etiam pertineat ad uniuersos. Illud te admonitionum
 nolo, posse legi librum, itemq; ab amicis nostris docti-
 fuisse uiris describi, Polo, Lazaro, Lampridio. quorum
 item quod de eo iudicium sit, ualde auctem scire, imprimi
 vero atque edi nequaquam posse: uult enim patruus am-
 pliore tempore spacio facultatem sibi esse, mutandi &
 corrugandi, si quid ex tuo presertim iudicio, emendatione
 dignum videbuit. Verum eadem hæc patruum per litteras
 tu tecum egisse confido. is enim ad me proximus lucris
 frigidi, se literas à te, Iulio (ut arbitror) mensē datas,
 tandem accepisse, atque ut ad eas responderet, se pas-
 tor. Tu cum scribere ad nos uoles, censeo hoc ad Nis-
 gum, qui utriusque nostrum amansissimus est. ipjas litteras
 mis, qui eas nubi, quandiu hic ero, eustiglio reddet:
 postquam autem discessero, Carpenteracti etiam nobis
 tu curabit reddendis: sic enim optauissime tue lucre,
 quam paulò longiore erratione, certius tamen, ac
 plerunque etiam celerius ad nos perueniet. Quod autem ad
 te ipsum attinet, ego cum in Italiā uenire constituise-
 sum, in peregrinationis meæ partes distribueram, ut sta-
 tuorem, te isthic in redditu meo inuisere, quem ad mensem
 Aprilis coniiciebam fore. Te autem iccirco uidere omni-
 bus uolis cupiebam: primum, ut summum meum erga te
 studium, singularemq; obseruaniam qua te iampridem
 sum complexus, coram tibi declarare conarer: fruenterq;
 tropum uoluptate uidendi atque alloquendi eius uiri, cuius
 uite ac monumentis nostra hæc etas illustrior, & ad
 peregrinatem commendatior futura est. Deinde, ut etiam
 tu illa aliquorum dicrum conuertidine, aliquid ipse ad

usum meum transferrem, quod ad optimum atque honestissimum uitæ cursum mihi constituendum ualeret. Nam cùm hec sola fere causa sit, quamobrem banc à me uisum, quæ semper domicilium uirtutis atque prudentis optimo iure habita est, uisendam atque inspiciendam puerum, ut scilicet in meis uitæ rationibus prudentior ex ea, atque moderatior fierem: meq; ad prestantium uiorū, qui in ea sunt, exemplum atque imitationem conformarem, quantopere mihi tuus Bembe aspectus exoptandus est, qui mihi unus totius urbis esse *instar* potes? Quare statuensbam(ut dico)te uidere antequam in Galliam me referrem: maneoq; etiam nunc in sententia: modò stet illud quod diximus, de tempore, ad quod cogitabamus reuerti. Nam si expectabimus Aprilē mensēm, te omnino uidebimus. At si quis interuenierit casus, quo byeme cogar reuerti, id quod potius formido, aliud erit mihi commodius atque expeditius iter suscipiendum: atque ita, ad molestum sive iteneris, atque byemis laborem, illud etiam mihi grām accedit incommodum, quod tuo mihi optatiissimo congreſſu carendum erit. Quicquid autem ceperimus consiliū, te te eo certiorem faciemus. Vale. x. Calend. Decemb̄t. M. D. XXXV. Roma.

PAVLVS SADOLETVS,

RODVLPHO PIO S. R. E.

CARDINALI,

S. P. D.

Decimus circiter mensis agitur, cùm ego & F. Malū noster, Io. Fr. Fallopium ciuem nostrum iuuenem honesto loco natum, ac liberaliter institutum, amplius dñi tux diligenter commendauimus: à teq; omni studio & precib;

precibus contendimus, ut cum misericordia cupidum ac fitientem familiaritatem tue, uelles in fidem ac familiam tuam recipere: multaque addidimus, quamobrem et ille tam opere id cuperet, et tu nolle non deberes. Atque hoc a nobis (quod te meminisse non dubito) quodam die factum est, cum ad prandium apud te, certo confilio, ego atque uolens uenissimus: cumque a te luce ac per amantere accepto loquendo (ut sit) ac deambulando, in angustam quendam ac penitusam bibliothecae tue partem soli tecum imperuenimus, opportunum sane locum, ut non inde infelicem, nisi ea quam a te petebamus, uenia nobis data, debi posse uidere. In quo illud mibi sane gratum atque inquit incedendum accidit, quod preclarum eo die speciem uidi eximiae cuiusdam liberalitatis atque humanitatis tuae. Non cum a nobis uebementius premerere: ac tibi quoniam cupiditati nostrar, quemadmodum uoluisses, obsequiostim posses, rei familiaris tue non paucæ (ut tute firmabu, id quod nos etiam agnoscebamus ipsis) difficultates obstante: uidi te tamen mente sepius hesitantem, ut maior tibi commodi tui ratio habenda esset, an studiis uolumantis nostræ: quasi tibi durius esset, nobis quippan ab te perentibus, non satisfacere, quia in contra rei familiaris tue rationes atque commoda facere. Itaque ea iuncta obplitudine tua inita est ratio, que et rebus tuis commodior, et aequum nobis futura esset grata. Petuisti enim a nobis, ut certos aliquot, quatuor (opinor) menses, Fallopium ipsum sustinere, ac commodum tuum expeditare iubemus: quo tempore domesticas tuas difficultates uexplicari posse sperabas, auctis per eos dies ex Gallico suerdotio uectigalibus tuis. Tum enim demum te illi, nosque tam opere pro eo laborantibus, mare esse gesturum.

Quod cum Fallopio renuntiauissimus, magnum se quidam per nos adeptum esse arbitratus est: ac cion magna nobis, tum amplitudini tue maximas apud nos gratias egit. Sibi enim facile aiebat fore, quandiu tu uelles exponere: ut qui nulla necessitate, nullus ue inopia ad tam exoptandam familiaritatem adduceretur: sed sola es summa ac hominum prædicatione, que de tua uirtute, et animi magnitudine, summaq; humanitate incredibilis pene est, studio atque amore tui accensus et inflammatus, cuperet ei uiro cultum atque operam suam dicare, cuius ipse ex nomine et familiaritate fieret ornatior. Accidit, ut tubreni interiecio tempore, à summo Pontifice ad Gallie Regem legatus de pace mitterere. Et paulò post secuta est ipsius Pontificis, nostraq; cum eo una ab Urbe profectio: tandemq; deinceps res, te imprimis interprete ac administratore, inter maximos principes actae tractataeque fuerunt, ut nihil de eiusmodi priuatis rebus, ne cogitandi quidem daretur loci. Nunc autem cum sedatis illis urbanarum rerum questionibus, et publicare bene constituta, unumquaque ad priuatas suas rationes, atque ad instituta uite consilia reuerti liceat: admonet nos perpetui sui optati Fallopium, sibiq; nunc demum post decimum mensem, patere adiutum ad familiaritatem tuam petit: meq; et Molsam sponsoris suos appellat. Nos uero, præstantissime Rodulphe, fidem illi nostram præstare non possumus, nisi benignitate et liberalitate tua adiuuemur. Itaque Molsa quidem qui ibi adeat, communem hanc causam nostram apud te agat pluribus. Quem et si sciebam, propter ipsum suauiter excellentemq; doctrinam, apud te apprise gratiosum esse, nec uero minus cum ualere eloquentia gravitatem ueborum, quam gratia: ut ubi ille præsens esset, mea nox

ac com

et commendatio non magnopere desideranda esse uidetur : nam ut ego quoque meam fidem ac diligentiam homini amicissimo probarem, has ad amplitudinem tuam dedi. Hunc te etiam atq; etiam rogans et obsecrans, ut et quum te facilem postulatis nostris praebere, hominemq; imprimis honestum et probum, necnon singulari quadam industria atque artificio præditum, qua de re tecum alias similitudines, benignitate tua amplecti, atque in tuis esse uis: prescrim cion ille non caju, ut plerique faciunt, ad familiaritatem tuam appetendam delatus sit : sed unum te et universo amplissimorum isthac virorum numero, sibi industrio certio delegerit, quem patronum totius fortunæ consenseret sue. Hunc si ad te admiseris, atque in familiam recuperabis: equidem tibi audeo polliceri, magnam te et illius fide ac solertia uoluptatem esse capturum. Mibi scilicet illud gratissimum erit, propter amici mei commendationem, cuius ergo causa uehementer cupio : tum etiam inservio, quam honorificum apud municipes meos Mutinenses mihi futurum sit ac gratiosum, tanti uideri esse apud famulos viros commendationem meam, ut illorum benevolentiam ac gratiam ciuibus meis conciliare, eosq; opera et diligentia mea iuuare possem. Quod si uides mihi amorem esse, ac penè gloriosum : existimare debes, me tibi, cuius honestate ac beneficentia eam apud meos fuero laudem faciem, quam maximam ac perpetuam gratiam pro tali tuo beneficio habiturum : et ad multas eas et graues, quas cum Patruo meo communes habeo, tui amandi ac omnibus studijs colendi causas, maximam etiam ex hoc tuo meo privatim ac propriè collato beneficio, cumulū accessum esse. Vale. V 111. Cal. Nouembr. M. D. X X X V I I I .
 Copioracti.

IAC. SADOLETVS S.R.E. CAR.
DINALIS, PAVLO SADOLE-
TO, S. P. D.

Decimo octauo die postquam à te discesseram, N
tinam ueni, Idibus ipjs Maiis: ibi Alfonsum fratem
offendi ualentem, & salua cetera, que quidem domesti-
cas ad res pertinent. Sed illi pene inopinatus fuit aduen-
tus meus. Et si enim imperium nouerat, quo ego accessi-
bar, de mea tamen uoluntate fuerat dubius: ~~impie agi~~
~~quasi improuiso~~. Nostrri quidem ciues ~~officiose~~ atque aman-
ter uisum ~~ad me~~ & salutatum frequentes adierunt. Ego
illo triduo Florecbellum Bononiam misi, & ad Farnesium
literas, nihil dissimulans de mortuia mea, & simul ex-
ponens quam mibi graue extiisset uenire in Italiam, &
alicuiusmo meo tempore iter illud suscipere. Petebat
tamen ut transacto cum Cæsare colloquio, liceret mihi
pontoracte reuerti, quod iam unum atque solum à summo
Pontifice expeterem beneficium. Erat & illa excusio
in literis, me non continuò Bononiam profectum ejs,
quod de via fessus, aliquot dierum quiete, reficiendi nei-
causa indigerem: me tamen quod ipsi imperassent ejs su-
etorum. Responderunt, posse me Mutine iporum uolu-
tate residere, donec uocandi abesset opportunitas. Quo
ego nuntio accepto, in Corlianum nostrum me conui,
ubi sexturn diem iam ago, nitens quoad possum, refac-
animum: cumq; reuocare ab ijs sollicitudinibus, que ne
præter consuetudinem uehementer agitauerunt, quod lib-
terarum imprimis beneficio bona ex parte consecuturus
me arbitror: tametsi libris carco, neq; habeo pretr duos
aut treis. Sed tamen & perfeci librum illum de peccatis
originis, ut is iam exire in manus hominum me conc-
deret

deinde posuit: et alia commentor, que si res mibi facultas
 tenet, in lucem editurus sum. Illud quidem mibi
 fecio usum enire, ut nunquam ex studijs literarum tantum
 aliquis ceperit, quantum hoc tempore: uel quod nul-
 lam diuinam habeo suavitatem, in qua acquiescam: uel quod
 non in morbo medicina uis apparet. Hic rumor erat
 etiam (ut dicebat) Bononie, mibi legationem illam à Pon-
 tice esse decretam. Sed sine capite hic rumor: nihil enim
 habebat certi nec constituti: tantummodo sermonibus ho-
 bren res instabatur. Quod quoniam mea neutram in
 potest interest, utrum magis uelim planè nescio. Ego, si
 nihil datur optio quid expetam, domum cupio, et re-
 turn ad nos, et agere uitam cum mei amantissimis.
 Quod si procul à meis tanquam in exilio uitam ducere
 nuge est, reliqua est deliberatio, mibi ne expediat bas-
 ha legationem: Sed de his satis. Aduentus Cæsaris adhuc
 expetatione est, nihilq; de eo certi ad nos allatum.
 Dixit autem tempestatibus retentus confidere cursum non
 posse: et tamen sunt qui nuntient, peruectum eum ad
 ipsa que supra Massiliam sunt. Quod si est ita, citò
 Genitum illum habituri sumus. Nostrum quidem illud in-
 sum ad concordiam pertinens, quod tu quoque tan-
 tisper probabas, scito non suppressum modo fuisse, sed
 scidi sit illius enuntiandi necessitas, alio atque erat mo-
 do interpretatum: uerum ista uiderit Deus. Ego post
 hinc isthinc meum, nec literas à te nec nuntium ul-
 la auerti, quod mibi molestum est: nihil enim uoch-
 em optio, quam de te audire ea, que mibi iucundissi-
 auerunt, ut recte ualeas: ut in magistratu te geras: quid
 esne, quid reliqui omnes agant, quorum nobis et salus
 memoria est incunda. Tectum Felicianum absolui uolo.

Viatii

Viaticum huius itineris, pro ratione dierum qui in itinere
consumpti sunt, misi ad Carolum nostrum Gualterum
uti peteret: res æqua & legiuita nihil habuit difficultate
trecenti statim numerati sunt, in quo opera Ardingbelli
eximia & amor erga me singularis. Illud ex hac mea pos-
tulatione mibi accidisse gaudeo, quod descerunt mitrae
reprehendere, quod ducentos illos reddidisse, posteaque
uiderunt me trecentos poscere. Non enim iam illa moros-
tas mea, sed religio iudicatur. Adbuc hec erant que tibie
me nota esse uellem. Si quid amplius euenerit, curabo mi-
scias: & uel ipse ad te mea manu scribam, uel delegabo
Florebello. Catherinum, Glocerium, Verotum, & reliquos
familiares nostros saluere iubebis meis uerbis. Curabisq;
præ ceteris rebus omnibus, ut mibi a te literæ crebro long-
gissimæ reddantur. Vale mi Paule, & Deum precare ut
redeamus. Iterum & sepius vale. Ex Corliano, v. Calen.
Iunii, M. D. XLIIII.

IAC. SADOLETVS S. R. E. CAR.
DINALIS, PAVLO SADO-
LETO S. P. D.

Datis ad te literis illis, quas in Corliano scripsimus,
haec secuta postea junt. Ego cion angerer animo, &
remptum me ab eis optimarum artium studijs, in quibus
beata mibi uita erat reposita: & reliquise tamen cum
illis uniuersitate, cion eos homines, qui mibi essent charissimi,
tum eas regiones in quibus mibi summa cum libertate et
mihi iucunditate, meo arbitratu, uiuere erat concessum
tentandum & conandum esse duxi, si quo pacto possem
me binc explicare, & ad uos, quibus cum esse maximi
cupio, primo quoque tempore me referre. Itaque cepi con-

huius opinione mea solers plenumq; summe rationis, si
unum ratio omnibus in rebus locum haberet. Scripsi enim
litteras, quarum exemplum tibi misi: et ad eum scripsi,
quoniam me suffragari meae voluntati posse uideba-
tur: id ipse non nolle, quando eodem his studio tecum,
erga lucras animo est coniunctus. Qui mihi post
volum rescriptus, omnia se summa egisse: longum ha-
buit cum Ponifice sermonem, uisumq; sibi illum animo
omnime propenso et beneuolo: certum tamen responsum
me postulatis in propinquum colloquium reservatum
est. Et simul eidem literis me admonuit, ut cum primum
modo meo possem, Bononiam me conferrem. Erectus
timor meus, ut non diffiderem aliquid posse fieri eorum
perapiebam: nec tamen plane confidebam. Res ipsa et
puditorum equitas me ut sperarem hortabatur. Cur
difficilis deberet esse Ponifex in ea re mihi conce-
pta, que sine ullo onere ipsius proprio, et laudem illi
et genus quoddam honestissimae utilitatis esset allatura?
Rarus conditio temporum, et impendentes quotidiani
per undiq; metus, ab ea spe me abducebant: nonnihil
tamen in persona mea ad subueniendum tanis presentibus
republice fluctibus hominum iudicio uidebatur esse po-
sum. Acceperis igitur animi, et dubius, quid casurum es-
ta, Bononiam perrexi Nonis ipsius Iunii, diuerti ad Pas-
teos, quorum uetus hospitium nobiscum, hac noua fas-
ilius renouatum est. Postridie mane Pontificem sum-
mum conveni. Accepimus sum ab eo perbenigne: laudauit
quoniam nostras legationis Gallicae, aduentum nostrum ad
eum sibi imprimis gratum esse affirmauit: ostendit sibi cu-
m fore commoda nostra, idq; breui nos re ipsa intelles-
sus pollicitus est. Egi gratias, commemoratisq; causis,
quibus

quibus ad ueniendum effectus fueram difficilior, intui
repetere eadem que in literis scripsoram: nibil me male
in bac iam mea præcipitante etate, quoniam in ocio uiuer,
et quibus me donis Deus ornare (si tamen ullis ornari)
uoluisset, ea ipsa dona ad illius laudem gloriamq; conser-
tere: esse mibi in animo laboranti fidei Catholice sum
opem, si quan possem: præsertim que tam multis oppu-
gnatoribus leficiata atque vexata, paucos qui se defen-
derent, iam haberet. Hoc autem dicebam, quod de duos
rum doctissimorum hominum morte, Alberti Pigbij, et
Ioannis Ecchij nuntij buc peruererant. Proinde roganus
mihi redditum concederet in ea loca, in quibus hoc optime
figri a me et commodissime posset. Respondit in praesentia
nihil se de hac re constituere posse: uidere me statim
periclitantis Christiane Reipublice in ea regenda egere
se ope multorum, atque consilio: in eoq; nonribil mibi sub-
blanditus est. Hoc sermone habito, dabatur enim eo die ses-
natus Episcopo Geneuati nuper in Cardinalium collegium
allecto, tum primum ad Pontificem uenienti, cessum annis
concessimus. Postridie, qui fuit dies, v i. Idus Ianij, se-
natus iterum uocatus est: causa conueniendi fuit, quod
cum superioribus diebus fuisset de consiliu sententia doces-
tum, si Cæsar Bononiam uenire recusaret (properor
enim dicebatur, nec spatum habere tan longe ab imo
declinandi) ut ne ulterius procederet Pontifex, sed uel il-
lum Bononie exciperet, uel si id non contingeret, impa-
pellatum abire pateretur: cium tamen si quid in congressu
agendum esset, id mittendis nuntijs facile posset facili.
Ratio autem ita decernendi fuerat, quod uidebatur hoc
dignitati et grauitati sedis Apostolicae maxime conve-
nire: simulq; etatem Pontificis pergrandem totum in
labor

liboribus obijci non placebat. Ergo hec eadem res iterum attulit etat in discep^tuionem : placerei ne ulterius obiam procedi necne. Nam Cesar quidem Parme se obclerat Pontificem libenter conuenturum : bic quinque ate me rogati , in sententia pristina manferunt : cum expiacione tamen , nisi certa spes aliqua de pace esset alia , que iter suaderet : tum enim iri oportere censuerunt. Ego rogatus , contrariam sententiam dixi de ualutine ex incolumente corporis ad Pontificis iudicium n*on*. Dignitatem in eo dixi positam , si que utilia ex amoda Reipublice Christianae essent agerentur : hanc non me agnoscere , neque aliam præterea ullam in ea dignitate hominibus dignitatem. Inquirere certam spem in rerum eventibus , quos sub potestati Deus reservavit , non esse nostrum : uelle ex conari bona , quod in n*on* est , ad nos id pertinere : me tamen sperare , cum Cesar ex tempus anni , ex Pontificis etatē laboresq*ue* auferisset , habiturum illum officij rationem , ex ad p*ra*ca consilia si non prompte (quod tamen ipsum à tanto principi*e* expectandum non esset) attamen , inductum p*ro*duxi*m*ui*s* , facilius se daturum . in hac quidem re suauitate plus effecturum esse præsentem Pontificem , quam habens per nunios hec eadem ageret. Postrem*o* uel hac mutatione necessario dixi projiciendum , ut rumores hominum comprimerentur. Erat enim sermo late diffusus , omnes esse Pontifici cum Cesare similitates : quam si fuisse colloquium deuitatum , non sine periculi tam suspicione altius hominum mentibus opinio infestat. Hac a me sententia dicta , ab omnibus deinceps in eadem est discussum. Itaque Parman uenimus , berig*u*l*u*ix ingressus urbem est : cras uero aut perinde

Cesar

Cesarem expectamus. Is porro si uenerit, poteritq; deus
bis conueniri, quod dabimus operam ut fiat, et su-
tum cum eo habuerimus colloquendi, non deero officia
et pietati in Rempublicam meæ: animo equidem sum opis
mo, sed diuina imprimis benignitate est opus. Illud mihi
admodum molestum est, quod non potest persuaderi hu-
minibus, ex hoc congressu aliud quippan queri, nisi pri-
uatum aliquorum commodum. Itaque mira iactantia in
uulgo, que uobis quoque audita esse arbitror. Ego quoque
animo fuerint alij, integrum me quidem à labe omni ser-
uabo. Hæc scribebam, x v i. Calend. Iulij, cogitans cra-
conuenire Farnesium, agereq; cum eo ijs de rebus, de
quibus tu ad me scripseras, ut commendem illi causas po-
pulorum suorum, qui non uoluntate, sed prope necessario
magistratibus imperio minus audientes fuissent. Nec diffi-
do iuuensem illum, ut est clementia insigni et bonitate
preditus, ad omnia equa descensurum. Nam sum cum Far-
nesio locutus, gratum habuit consilium nostrum: omni
uti fierent, que ego suadebam præcepit: negotium deum
Ardingbello est, homini prudenti (ut tute scis) et erga me
imprimis officioso. Tu rem totam quomodo se habeas et
Florebello cognoscas. Ego in hac molestia et dolore am-
mi, quem ex publicis rebus capio, hoc tamen me consolat,
quod carco ipse omni culpa, et que mihi aut monenda aut
accusanda uidentur esse, libera uoce pronuntio: sum
hanc libertatem perpetuo seruaturus. Omnibus quidem
ex locis terra mariq; aduersæ res audiuntur, inque mihi
impendere uidetur iam extrellum. De Cesare alibi incer-
tum, sit ne, nec ne Parman uenturus. Incident enim
quotidie nadasiora quedam, que explicatu perifilia
sunt. ciam enim hodie aut cras expecialetur à nobis.

in x. Calendas Iulii repente sumus. Utinam mihi licet
 dimido redire ad uos : cui meo optato si fortuna , uel
 Domini se potius fuerit, nunquam istinc uiuus amplius exi-
 getur sum. mea me suauissima studia , et studiorum amoen-
 tia, imprimitq; libertatis tranquillitatisq; cupiditatis
 et uigilantem ex in somnis semper ad uos rapit. unumq;
 uerum est desiderium, cum hominibus istius prouinciae
 omnes amicissimi, uicissimq; mihi carissimi, et habitan-
 tibus uenientibus eu omnes quidem, precipueq; Carpene-
 nenses meos, et priuatione, et publice meis salutabib
 sunt: eximisq; eos quos scis a me ualde diligi, quanquam
 a me quidem pares habeo cunctos, in familiaritate non
 a. Ioanni Franciso est. ceteris nostris coniubernalibus
 jucundus dic: ipsumq; imprimit hortare, ut ad me et crea-
 turas copiose scribat. Si res meas constitutas haberem,
 faciem quid agendum mihi esset, quod pertinet ad eum
 et discipulos. Adhuc nihil habeo nisi uerba, quibus in
 spiron asq; animum iam sum productus. Sed haec Deus
 noster. Tu mihi Paulus uale, et nos amanter expecta. Par-
 t. IV. Calend. Iulij. M. D. XLIIIL

IAC SADOLETVS S. R. E. CARD.

PAVLO SADOLETO

S. P. D.

A capi nudius quartus tuas, et Ioannis Francisci lite-
 rae, ex quibus illam letitiam primo aspectu cepi, quod
 karissime uestrum ualeitudine que maxime optabam,
 ubi atulerint. **Quin etiam** cumulus additus est, quod
 ubi littera Ioan. Franciscus de tua quadam egregia in-
 finiendo et sublemando cura sic studiose loquitur, ut sa-
 muissem profus sibi acceptum uideatur referre. Reli-

qua que scribis de Nicolao Peitellio nostro, quod is mi-
rifice tibi ex in concionibus & in vita moribus; sa-
ciat, ea mibi iucundissima fuerunt: nec cum tuum tam
pere abs te laudari miror: summam enim ego quoque em-
istic essem, in eo probitatem, summat modestiam, exhi-
bentem cum linguarum, tum optimorum artium scientiam
eruditionemq; cognoui. Eius uero concionandi genere nu-
bil arbitror fieri posse, nec sententiarum picare sondam,
nec rerum ordine distinctius, nec oratione elegantius aque
subtilius. Qui quod tu egregiam nobis, ac tam fidicem
operam apud ciues nostros nauauerit, eis in rebus &
maioribus nostris tradita religione ac fide continentur,
& dolis insidijsq; hereticorum hominum apriendis, ac
tanquam sub aspectum ponendis: dici non potest quanto
pere illi me in perpetuum hoc nomine obstriculum esse in-
telligan. Ei te maximas uolo meis verbis agere gratias
quas uti etiam referam maxime mibi esse est: eis haec
eius remunerandi rationem propter summan bonitatem
distinctiam, de qua tu sepe ad me scripsisti, difficilem fa-
re video: cum is nullum huiusmodi spectari unquam iste
laborum suorum premium pre se strat. Sed quo ille mo-
deratior, hoc omni a nobis honore & remuneratione est
dignior. De tuo aduentu ad nos, quod te paratum ad uen-
tiendum ostendis, mibi ualde gratum. Farnefius mibi cer-
te conseruauit, se tibi successorem hoc Septembri mesi
omnino missurum esse: quapropter Octobri in uia le-
te poteris. Evidem anide te expecto, cum properet
multa, tum ut de committenda tibi Ecclesia sumnum con-
silium capiamus. Ego enim Paule iam nec honores, nec di-
uitias, nec ullum statum uite in quo splendor sit aut digni-
tatis, sed tantum quietem, & silentium, & otium hunc

exit

amissus peto. Quod non possum quidem adipisci
 impensis, ob ea impedimenta que tu nosci. Veruntamen
 me absque longe ab hac spe, consultum aliquando fore ras-
 simus meis, que ad hoc genus uite cuncte respiciunt:
 quae re tota, cion ueneris, deliberabimus. Etsi id quoque
 mihi concedendum, ut frui aliquando tuo optato appre-
 hensu mei animi sensus mihi conferre tecum licet. Nam
 communicationem nostram sermonum et uoluntatum, tibi
 queque olim solitum uideri suauissimam recordor. Quod
 pars, nrum malum per Fortiam an per Olgiatum acci-
 per hic ex permutatione pecunias: iam te puto intelle-
 xisse ex literis Florebelli nostri, conditionem Olgiasi mul-
 ti si potiorem, quod neque intertrimenti ullum cum eo
 , et nimnos anticipare aliquantum ante est potestas:
 cui nunc commoditatis non prætermittendæ longe op-
 primitissimum tempus est, cion annuum penu totum simul
 d'angerendum. Itaq; tenendus quidem est Fortia, sed tan-
 non quod licebit bac liberalitate Olgiasi utemur. Hac
 ubi scripseram. Hodie ad me fuit Olgatus, dixit
 fibere literas à socijs suis Panciatikis Lugduno, v. Cal.
 iiiiij, quibus illi cum faciunt certiorcm, se numonum
 duce nullum de quadringentis accepisse. Porro biduo post
 Calendas futurum esse Lugduni, hoc est ad tertium Calens
 duum: ad quem diem si nihil esset solutum, socios non
 per detrimenti esse facturos. Sane dolui, non tam rem
 mem, quoniam fidem in discrimen uocari. Nam quod iactu-
 rebiscent, si modo quicquam facient, equum id quidem
 deficiari per nos. Quod uero conductor uel ligaliu-
 mborum fidem meis literis non habuerit: fueritq; ueri-
 tuis, res sine ego blic eandem pecuniam acciperem, et hic,
 videlicet, nifugit fit integritati meæ diffidere, id sanci mi-

rum mibi accidit : quod is me , quem optimè nosse debet ,
non ex proprio quodam meo genere , sed ex communi &
quotidiana horum hominum , qui hodie sunt , conditione
existimet . At ego tibi dico etiam atque etiam me non cum
Fortia , sed cum Olgiato pecunias semper permisurum ,
quaad scilicet licitum erit . Quamobrem si ad diem dictam
pecunia non soluta est , saltē curato ut sciamus quid sit
Etum sit iactura , ut satisfacere socijs possumus : quando
des mibi quidem quam uita , nedium quān pecunia longi
est carior . De locis sacrī uiolatis , quod perperam fuerit
huc scriptum , gaudeo rem ut scribis ita esse : fugio eum
contentiones . Sed eo tamen animo sum , ut temeritati co-
rum , qui ad hec audenda facile adducuntur , nihil sim ul-
lo pāctō concessurus . Factos Coss. optimos & iustissimos
uiros , quorum sub tutela & custodia florebit ciuitas , sum-
me mibi & uoluptati : & amo equidem omnis , sed cum
duobus Helia & Papio , scis magnum mibi usum magnam
familiaritatem semper fuisse . Iis igitur tu plurimam ne
uerbis salutem . Nam quod de farto teclo diu Siffredi es-
talo prestanto decreuerint , tu continuo ad me scribi .
Honorati Ebredunensis hospitis nostri ualedicinem mag-
ne tibi cure fuisse , uehementer mibi gratum est , ga-
deoq; homini sanitatem esse restitutam . Eum ego bonum
semper uirum cognoui , & amantem nostri , & dignum
cuius causa laborem libenter suscipiamus . Omnino bec hu-
manitas , qua utimur erga omnes , cum laudanda perfice
est , tum cum in benemeritos de nobis confertur , non solum
laudem habet , sed mirificam etiam quandam animi uol-
uptatem . Nec uero , cum multa sint mea , que tu expressa
in tuis moribus refers , quicquam mibi accidere in it pos-
test optabilium & gratius , quam ista benefica & liber-

Mognos ignotosq; quam adhibes, uoluntas. Prole
 genis arbitror in horis nostris abs te bene fuisse accen-
 pos: enim ego nuntium comiter hic excepit, multaq; di-
 si, que ad meam in illam declarandan benevolentiam
 pertinebant. De te quidem ipso ita cum eo actum est à
 te, et antea etiam à Florebello, ut ille in hanc totus op-
 erum discesserit, se à te non mediocriter diligat. Anniba-
 lar quisisse nouas nuptias non reprobendo, affinitatem
 probo. Dolco de Nicolao. Eorum utrumque saluere meis
 misericordie. Nunc, ut de me ipso aliquid tibi scribam.
 Ego innatus quidem in hac Urbe maneo, longè alieno loco
 è mis agende uite consilijs. Sed tamen firmo animum
 di repetendum et ferendum, quoad offeratur mihi oc-
 casione honeste hinc discedendi, quam prætermissuris non
 sum. Neque eò dico, quod me quanti sicut ab hoc populo,
 et in hac curia poeniteat. Sed nihil mihi iam dulce est,
 pauc' solitudinem et silentium. Itaque nec Carpentora-
 deum Felicianum, neq; horios iam quosvis tam mibi pro-
 posio, quam locum aliquem solum ubiuis gentium, in quo
 mihi depondere omnes harum rerum et temporum curas
 et sollicitudines licet. Quia etiam de causa cupidius te re-
 giro, quod mihi non uideor quicquam agere recte sine
 affectu, et sine communicatione tecum omnium rerum
 posse. Ego hoc ipso tempore, quo haec scribebam, habita-
 habui in aliis que adiuncte sunt templo diui Petri cogno-
 scere ad vincula. Eae enim mihi cum titulo uniuersi-
 tatis: et est earum tamen prospectus, quam opportunitas,
 modior: unum enim tantum ordinem cubiculorum ha-
 biuit inter se perrium totum, tanquam longam lineam omni-
 latitudine carentem: sed hoc inest commodi, quod in con-
 iunctionibus quatuor, quibus domus in excelsum sublata

est, in medio duo sunt ordines cubiculorum, alter diu
superpositus: infimus locus culinis cellisq; deservit: su-
ma omnium est ambulatio longe lateq; prospiciens: fru-
ipsa aedium ad Septentriones conuersa: itaque salubris lo-
cus existimatur, et matutinis decambulationibus accom-
modus: habetq; hoc preterea boni, quod nunc nobis
Quirinali propinquus est. Que quidem nunc eti a me
satis accurate excolitur, te tamen longe studiosorem, quam
me, et meliorem sua cultorem expectat. Hec scripsi dum
operam purgationibus, non enim satis belle me habebam,
et hoc ipso die mane potionem acceptram. Hoc autem
scribendi genere usurus tecum sum sibi, si per calores
et ualitudinem licuerit. Nostri omnes in officio sunt. Ca-
millus noster pudore, modestia, et pietate erga me, eges-
tiae mibi satisfacit. Is te eximie diligit, ac tuum adventum
auide expectat. Spero adolescentem magne nobis uolu-
ptati fore. Tu fac ut ualeas, omnibusq; amicis salutem mu-
ties, precipueq; Catherine nostro, quem ego boni-
nem facio quotidie plurib; magisq; et magis di-
ligo, quemadmodum mibi uidentur ipsius
optimi mores et virtutes eximi-
meri. Iterum uale. Ro-
me, sexto Idus
Iunij,

M. D. XLVL

FINIS.

des
fous
et la
com
où
à ne
poin
dans
bon,
item
ores
Ces
ges
un
de

AN
FLOK
PIERRE

the last day
of the month
of January
in the year
one thousand
six hundred
and twenty
four
I have
written
this
letter
to you
my dear
son
to tell
you
about
the
things
that
have
happened
since
we
last
wrote
to
each
other
I
hope
you
will
be
pleased
to
hear
from
me
again
soon
as
possible

ANTONIUS FLOREBELLUS DE

VITA IACOBI SADO-

leti s. R. E. presbyteri

Card. Commune

tarium.

A C O B V S Sadoletus Mutino natus est, loco honesto, ex urbe Cisa alpine Gallie imprimis nobilis. Pārens ei Ioannes Sadoletus fuit: homo ea uite ac morum integritate, eadē iuris ciuilis ac pontificij scientia, ut illudicari haud facile posset, nullorū esset, an prudenter. Is cum Ferrarie, ubi puerilem, eam ciuitatis Ducem, autoritatem et gratia natus adiit, unū ciuile magistris premijs, maiore nominis judiciale et laude publice doceverte, filium suum Ihs dīgnatus meritū, quibus puerū imbat et a solet, diligenter instruendū curavit. Erant iam in ea urbe omnium medium etiam magistri ac doctores egregii. In his vobis Leonicenus, qui non scilicet foliū medicarū artis erat, sed philosophiam etiam magna cum laude profisit. Etiam Iacobus pene etiam puer Aristoteli libros ciuilium publicē interpretantem audiret. Tantum enim propriū admirabilem ingenij uim profecserat, ut quae ueteri laborare in linguis discendis solent, et Grecas et Latinas literas egregie callens, nobilissimi et philosophi precepta cognosceret. Hunc tali ingenio

X 5 pred

predictum, atq; its institutum, patry amplecti iuxta ciuitatis
 studium uoluisset (plerumq; enim hoc sit, ut parentes quibus
 ipsi artibus et studijs dediti fuerint, eisdem liberos suis
 operant dare cupiant.) sed tamen naturae cum, et similes
 suis obsequi passus est. Etenim egregius adolescens maiorum
 iam et grauiorum artium studio tenebatur: eloqua-
 tie enim et philosophiae amore exaserbat. Itaq; Ciceronem
 sibi, et Aristotelē penitus cognoscendos proposuerat: quo
 rum ex altero philosophorum omnium principe, rerum
 cognitionem: ex altero Latine eloquentie parente, oratio-
 nis elegantiam et copiam habuiri. Nec uero non patres
 etiam studiosus fuit: in qua quidem quantum excelle potu-
 terit, si ei se studio penitus dedere uoluisset, compita que
 ab eo adolescenti facta sunt poemata declarant: Inq; illud
 in primis, quod C V R T I V S inscribitur: ex quo intelligi
 licet, grauem cum, et grandiloquum (ut ita dicam) poe-
 matum suorum fuisse. Is cum etate ion aliquantum praecepsa,
 et ipsam etatem uirtute ac doctrina longe antecipet: pars
 uoluntate Romanū se contulit. Alexandro sexto Pontifice
 maximo. Amplissimum Romane ecclesie ordinis nominis
 atque existimatione princeps et erat, et omnium iudeo
 habebatur. Oliverius Carafa Neapolitanus: ab eo cupidissime
 statim in fidem et coniubrium receptus est: agit
 hoc primum prudentie specimen ea in urbe dedit, quod si
 cum se potissimum contulit, non qui opibus et diuini-
 zione prestaret, (multi enim Rome tuon duiores opulen-
 tiorsu; eius ordinis uiri erant, quorum illi omnium amissi
 patuerunt,) sed qui integritate, qui prudentia, qui religiose
 ceteris antecelleret. In eius castissima domo mulos annos
 ita uixit, ut et ad optimarum artium studia assidue incu-
 beret, et cum reliquis omnibus, tum illi grauiusmo uiro
 prod

præfissima esset: à quo etiam honesto in urbe Roma
punctatio ornatus est. Erat autem in eo iuvene preter
cunctum ingenium, incredibilis quidam pudor, ac singula-
ris modestia: quæ non modo in eius sermone extabat, sed
iunctim et ipso, & oculis eminebat. Commendabat eum
patres omnibus ijs, qui illum noſſent, gravitas quedam,
naturæ, quæ ab illa etate postulanda esset, eximia
luminis temperata. Referta tum ea Vrbs erat erudi-
tissima, & in omni doctrine ac literarum genere pre-
lustrissime hominibus: eos ille omnes celeriter amicitia
& consuetudine comprehenderat, ex quo celebre iam eius
natura, & principibus quoque uirtutis, ijs presertim, qui eis-
dem studijs delectabantur, notum erat: quorum breui
tempore omnium gratiam sibi & benevolentiam conciliari
eius primus autem Federico Fregosio Salernitano Pon-
tifici familiaris fuit, uiro cum genere ac nobilitate, tum
iure doctrinaq; praediti; cuius etiam contubernio alii
quidam post Oliverij Carasse obitum, unâ cum Petro
Urbio optimo & doctissimo uiro usus est. Horum inter-
amicitia Rome postea maxime illustris fuit. Etenim iam
ad eorum adolescentia instituta, per omnes etatis atq;
laures gradus, usque ad summam senectutem sanctissime
auctoritatem est: erat enim uirtute, & studiorum similitudi-
ni, summis animorum uinculis, iuncta & conditua.
Ius quinq; capere Sadoleetus eo tempore uirtutis & elo-
quentie gloria florueret, ex eo facile iudicari potest, quod
Io Decimus, acerrimo ingenio, & grauiſſimo iudicio
principi, simul ac creatus est Pontifex maximus, cum sta-
ta, & Petrum Bembum ex omni doctorum hominum
qua delegit, quorum in conscribendis epistolis opera &
ingenio meretur: quod apud Romanos Pontifices munus
longè

longe honestissimum est. Is autem eo ita munere funditus est, ut non ingenio modo, et scribendi facultate, qua nesciata nostra ad illam antiquorum scriptorum laudem prospicere accedere existimat: sed industria etiam, et suade principi illi maxime satisficeret. Itaque apud cum autoritate et gratia multum valuit: et ea re faciliori auge honestatem et facultates suas potuit. Verum usque ab hac cupiditate remotus atque abhorrens fuit, ut (quod non credibile uisum iri puto, his praesertim temporibus et moribus) nullum sibi unquam faceret sacerdotium a liberalissimo, et sui amantissimo Pontifice petierit: cum tamen amicis suis probis idoneisq; hominibus, et alienoribus etiam, per multa et peteret et impetraret. Tanta idem abundantia fuit, ut eum pro loci eius quem apud principem tenet autoritate, munera ei multa et ampla mitti solerent, resens per repudiari. Hac ille continentia ita delectabatur, ut plerique pecunia, aut elegantiore ueste ac supellecione deliciari solent. Sua porro commoda negligentem, diuinam utilitatem inservire, cum autoritatis et gracie fructus esse putabat maximum. Cum profectus esset, uoti et religiosis causa, ad Lauretanæ uirginis templum, Carpontensis ecclesie Pontificatus in Gallia uacauit: cum deinde ultra sibi absenti a Pontifice Maximo aliquando recusat: eum interea eundem Leo flagitavitibus abusus denegaverit. Vi rediit, diutius illi cum recusare non licuit. Itaque illud magni animi fuerat, tam honestum sacerdotium ultra a Pontifice Maximo delatum, a se reiungere: in hoc moderati et Christiani, vocanti ad eiusmodi munus Deo obtemperare. Hoc ille sacerdotium adeptus, primo quanta maxima potuit absens diligentia, commissam sibi ecclesiam per idoneos homines rexit. Post eum ex hac illa

Leo

universis, statim rebus Romanis relatis, Carpentoracum migravit, eo consilio, ut populis fidei sue creditis
uni et diligentis Episcopi officium praestaret: neque
principibus amplius, sed Deo uni, et rectissimis suis stu-
dij inferiret. Exceptus est aduentus eius maxima letitia
et gaudatione illorum bonorum: tantam illis iam ab-
fatu se opinionem, expectationemq; commouerat: cui
una expectationi postea egregie satisfecit. Nam et re-
la divinis procurandis, et uite innocentia, et admirabilis
in primis quaden in eos homines charitate, optimi et
religiosissimi Episcopi munus obiit. Vixit in ea uite quiete
et tranquillitate quoad Hadrianus Pontifex Maximus,
qui Leonis successerat, uixit. Creato enim post Hadriani
Clemente Septimo Pontifice Maximo ab ipso sta-
ti inocatus, acersitusq; est: quem ciam eximie dilige-
nti, multisq; et magnis eius officijs obstrictus esset: quin
aperte, tam amanter et tam acriter euocanti, facere
impuniti; neque adeò rectum, neque fas esse existimauit,
in bene merito de se Pontifici, praesertim optimum in
Christianam Rempublicam pre se ferenti, operam suam
buxerat. Itaque et si iniurias fecit, ut ab ecclesia sua disces-
serat, tamen ad eum se contulit: uerion ea lege, ut ne plus
trahim abesset: utique eo exacto tempore, remigrare
sui Carpentoracie uoluntate ipsius liceret. Romam igitur
universis, uersatus est in intima eius Pontificis amicitia
et familiaritate. Nec uero ingenio hominis soli Cle-
mentis consilio etiam in administranda Rep. usus est. Ad
liberationes eas, quas habebat de maximis et grauissi-
mibus, cum una cum aliquot alijs amicis adhibebat:
ut illomnes et cogitationes suas impertiebat: tantu de-
betiu fidei, tantu prudentiae tribuebat, ut multa que ad

Christ

Christiani nominis quietem, et ad morum ac disciplinae publicae correctionem pertinebant, eius potissimum admonitu et consilio sibi agenda constitueret. Atque nam is Pontifex ea que interdum preclaro quodam animi impetu agere meditabatur, ad exitum perdiisset profectio cum uniuersa Christiana Respublica meliore loco esset: tum ipsa Italia, atque urbs Roma, cui quibus postea afflictia oppressaque est calamites effugisset. Non enim in eo Pontifice rectum in Republica sensum requisisset: constantiam potius, et perseverantiam maiorem in bonis consilijs desiderasset. Itaque cum salutibus Sadoleti consilijs sape usurpus esse uidetur, fliciebatur posse aliorum quorundam, qui longè plurimum apud eum poterant, oratione. Intimus erat Pontifici illi Maximo Sadoleto: amplificande fortune ac dignitatis sue facilissimam rationem in manibus habebat: celebatur preterea, et magno honore afficiebatur ab omnibus: proficiens in Rempublicam uoluntate, nullam commodorum suorum rationem ducens, ex ea temporum ac rerum perturbatione, maximo animi dolore assidue tangebatur: qui quidem ad extremum, cum rem in eum locum adductam intelligeret, ut nihil bene monendo et suadendo proficeret amplius posset: statuit, quando Reipub. prodeesse iam nihil posset, sua saltē ecclesie prospicere atque consulere. Inq. cum operam suam triennium iam Clementi summa cum fide et integritate nauasset: et si nonnulla concordia et compositionis spes inter eum Pontificem, et Carolum Imperatorem allata erat, iamque inter eos inducie pacta fuerant: tamen in sententia permanxit. Nec uero non mouebant animo, cum ab eo Pontifice esset discessus, quem cōsiderat eximiam quandam eius humanitatem, tum ob perpetuam

erga

et se beneficentiam misericordiam amabat. Sed cum cogitaret quanto ecclesie sine officiis ac necessitudinis vinculo obfridus esset, cumque Carpenteractensis populi desiderium suum non posset, longiorisq; in urbe Roma communicationis causam, ambitionem iam potius, quam officium suum supplicaretur, omnino sibi abeundum esse statuerat: causas iuste uoluntari, ac precibus, ad extreum Clemens edere coactus est. Comprobauit eius consilium ipsi qui intimos hominum sensus perspicit, neque unquam non recte bonorum uoluntatibus fauet, Deus. Etiamcum opportuno tempore discessit, ut uix dies uiginti dies discessu intercesserint, cum urbs Roma, decepto a Caroli ducibus per inducias Clemente, absente ipso ignavio (ut opinio fuit) Carolo, capta atque direpta est: ut te fregi Dei ergo beneficio horribili illi cladi substratum fuisse videatur. Tum uero, quanquam sero, intellectum d'quam et prudenter sentire Sadoleetus, et fideliter mortuus solitus fuisse. Ille enim et initio dissuasor belli aduersus Carolum, et postea deponendorum armorum assiduus bator, pacisq; quibusuis conditionibus accipiente autor super exiterauit: qui quidem cum sepe alias, tum co tempore quo Christianis Principibus intestino bello implicatus est Turcarum Rege Pannoniae illatum est, cum regnauerit, quod Christianae Reipub. firmissimum ad eam dictu propugnaculum fuerat, maximo in discrimine uersatur: honestissime ab ipso Pontifice Maximo pacis mensuuenienti, et de deponendis ac potius abiiciendis armis ipso censuit: idque cum admonere non deficit. Sed nimirum Deu nobis ob peccata nostra iratus atque infensus, in illa urbi Rome ac sacerdotum ordini infligenda plausu respicremus, admonere statuisset: eam illi

Pontificis

Pontifici mentem minime dedit: ut tam honestam confi-
tuende concordiae occasionem arriperet. Clade hac in-
gnita, Sadoletus eum quem par erat, dolorem cepit, am-
isq[ue] longe omnium nobilissime direptione et uasi-
uebementer doluit, tum uarij et graues multorum clero-
rum uirorum, ac sibi amicissimorum hominum casus, quo
tempes[t]as illa oppreserat, in primisq[ue] ipsius Pontificis
Maximi calamitas magnum illi mororem attulit. Non u-
men angoribus se se dedidit: sed cum Pontifici maximo, et
multis preterea amicis tali eorum tempore literas amicis-
sime et prudentissime scriptas misisset: tum ipse doloris
sui leuamentum a Deo, et ab ijs studijs, ijsq[ue] actionibus,
que ciam Deo in primis gratis, tum etiam animis salutares
sunt, petiuit: ad sacrarum enim literarum studia toto tum
(ut aiunt) pectore incubuit: que post aliarum literarum et
artium cognitionem a se uebementer culta temporibus qui-
busdam, propter occupationes remiscerat. Nec uero legen-
do solum, sed commentando etiam et scribendo, tum sibi
tum alijs prodeesse conatus est. Nam ciam religionem uile-
ret. sed uitiosorum quorundam hominum impicitate magnis-
percubiq[ue] perturbatum: tuendae eius studio incensus, Dni
Pauli ad Romanos epistolam maxima religionis nostre my-
steria continentem, et obscurissimis questionibus restringi-
tribus libris non minus pie, quam ornate et dilucide ex-
pliavit. Commisso uero sibi populis ita presuit, ut nullum
in eos fortis et diligentis episcopi manus pretermi-
scrit: quos quidem quanti faceret, nulla re potuit aperiens
declarare, quam quod eorum causa, amplissimi et poten-
tissimi uiri similitatem, (qui eo tempore legatu, Ares-
tionem, et finiuimus illi urbi oppida, que in fide eccl[esi]e
Romane sunt, regebat) homo in iniurijis perfrondis que
ipsi

ip̄ si sicerent, incredibili lenitate, ac nimia prop̄ patientia, facilius ueritus non est. Multas enim ecclesie sue iniun-
ciari, multa tum à legato, tum ab eius magistratibus et multis inique decerni atque agi, pro munere ac pro
possum quam sustinebat, minime sibi ferendum existima-
vit. Ac primo quidem illum ab eis institutis, bortando &
eius sapienti monendo, deterrire conatus est: sed ciam ni-
hil huius ratione proficeret, cumq; eius, quanquam absents,
lame magna apud Clementem Pont. Max. esset autoris-
tatis, brevi tempore perfecit, ut legatus sc̄e colligeret, ex
in quibus preterat populos, magna in posterum equita-
tis diligentia regeret. Quia in re Sadoleti officium, ac
quoniam potius adeo is aliquanto post amauit, ut non mo-
derante in gratiam redierit, sed ex eo tempore illam ex-
trici maxime, & patrem etiam appellare solitus fuc-
ta. Recreatis bac eius actione Carpentoractensibus, &
nigrit illis populis, altera ab eo actio non minus pia nec
minus illis grata ac salutaris suscepta est. Maxima iam-
tis Hebreorum multitudo apud eos consederat: ij Chris-
tianos homines imperitos & incallidos circumuenire, &
quibus pecunias credidissent, eos foenoris grauitate, &
monitis multiplicandisq; usuris, ad extremum for-
mis omnibus enervare solebant. Eorum quoque austris
et fraudes, suscepta miserorum populorum cau-
sa, cū diligenter apud Pont. Max. & magistratus ur-
bani per literas & procuratores acta, magna ex par-
te reprimit tandem ac coercuit. Quinetism orationem in
apro Christianis composuit, & eam quidem omnium,
quibus scriptae sunt, discretissimam. Alia præterea mul-
tis temporibus in Carpentoractenses & rem co-
municalem officia contulit: quibus planè declarauit,

nunquam unum cuiquam chariorem fuisse, quām ipsi fuerit uniuersa eius ecclesia. Vsu sepiissime uenit, ut illi ad Pontifici Maximo, aut Gallorum Regi, aut iis qui plurimum apud eos poterant, commendandi fuerint: non diu potest, quo animi studio, ac potius qua solitudine id egreditur, prouersus ut multò uebementius, quām si ipsius ageretur res, laborare eorum causa uideretur. Eorum liberi personarum idoneis antea doctoribus usi fuerant: hoc quoque ad officium suum pertinere existimans, ut illi optiones et moribus et disciplinis imbuerentur: curauit, ut doctores semper egregij ad eos instituendos conducerentur, quibus ipse quō diligentius officio fungerentur, preter eam mercedem que eis publicē dabatur, non exiguam pecuniam contulit. In eo uero longē maximam curam ac diligentiam adhibuit: ut tam turbulentis temporibus, ecclesiastiam suam in fide, et recta erga Deum religione concineret. Itaque si quos in errorem impulsos, à recto iteru declinasse cognouerat, paternis eos admonitionibus in uiam reducere studebat. Si cuiuspiam concionatoris fides et disciplina illi suspecta erat, ts ne quem aut publice concionibus, aut priuatis disputationibus corrumperet posset, prouidebat: denique eiusmodi concessionamus illis mandabat, quorum pietas explorata ipsi esset et cognita: quos ipsos etiam attente audiebat. Non continebat tamen illos homines in officio tantopere hec eum diligentia, quām ipsius innocentia, liberalitas, continentia. Non modò enim neminem ulla unquam affecti iniuria: sed multorum ipse iniurias ita pertulit, ut eos patientia et lenitate sua ad extreum sibi amicissimos reddiderit. Duriore annona magnum hominum cogenitum numerum alebat. Patebat eius domus semper honestis

imprefellare ac vicinitatis bominibus. In alios preterea
homines ac pios sumptus, uestigalia sua sic solebat im-
pudere, ut uertente anno par ratio esset accepti et ex-
pudi: neque enim quicquam tantopere detestari solitus
vagabundus in sacerdotibus studium cogende et coaceruana-
de pecunie. Erant ei omnino modica uel exigua potius ues-
tigia sed frugilitate et temperantia in uictu cultuq; dos-
milio, affueebatur, ut eius liberalitati sufficienter. Hoc
in uite genere, hisq; officijs siebat, ut illi cum populi in-
mobilis pictate et cultu prosequerentur, ac summam, uti
potius, fidem rerum suarum omnium haberent. Delecti
eilen (hoc communis eorum consilij nomen est) ad eum
enibus omnibus publicis referre, eius sententiam in pris-
uificari, et exquirere solebant: eius deniq; unius mo-
ritus et consilij nitabantur. Nec uero illis modò populis
imperio charui et probatus erat, sed omni ferè Gallia
nunquam cui erat nomen, magna uirtutis et integritatis
quod. Itaq; Franciscus Rex cum Lugdunum quodā tem-
peruissit, atq; ibi officij causa à Sadoleto cōuentus fuīs-
si: cum et comiter admodum atque honorifice excepit,
et collocutionibus aliquot, gravitate hominis pruden-
tiae perspecta, si manere apud se uellet, honestissimum illi
huncius sua locum, et amplissima præmia detulit. At
nūc Regi gratias egisset de tam propensa erga se uolun-
tate exposuit quo consilio res Romanas reliquisset, petijtq;
deinde se ad officium et munus suum redire pateretur:
cum consilio animoq; collaudato, Rex cum amantiissime
lauso. Discessit autem illinc cum Regis iudicio proba-
tuimus, tum collecta multorum ex amicis et purpu-
ris Regis gratia, quorum studia et benevolentiam cr-
ib; uarijs postea ecclesia sue temporibus expertus est:

uelut eo tempore, quo Franciscus Allobrogum regis
bellum intulit: ea autem res ita se habuit: Per Carpentia
ractensem agrum Regis exercitus iter faciebat: in eo exer-
citu Gulielmus quidam erat, qui magnam Germanorum
manum ad regem adduxerat, homo iracundus et pre-
ceps. Accidit, ut cum aliquot eius milites Carpentoracte
ingressi petulantius se se gererent, eorum contumelijs et in-
solentia accensi commouerentur primo nonnulli opifices,
deinde tota ferè (ut fit) ciuitas concitaretur: quo in tumultu
tu uno altero' ue ex Gulielmi militibus occiso, reliqui ex
oppido expulsi, se ad ducem suum receperunt. Eam ille
fuerum cedem et iniuriam ulturus, cum ira exarisset,
copias suas continuò una cum aliquot tormentis bellicis
Carpentoracte adducere parabat. Hac re cognita Saboles-
tus, cum forte tuum extra oppidum esset, fuerum pericolo
exanimatus, paratusq; eandem quam illi fortunam sibi,
properè accurrit. Ad eum statim concorsus factus est, il-
lum omnes intuebantur, quid agerent, quo se ueriter no-
sciebant: Germanorum enim cohortes iamiam affutans
esse nuntiabatur. Is nuntios statim et literas ad prefe-
ctum regium pro ea que inter eos erat notitia mittit, ci-
uitatis periculum exponit, auxilium implorat. Praefectus
autoritate hominis et precibus adductus. Gulielmus
accersit. cum et grē ac uix placatum, inceptio cogit deſſi-
re. Ita Carpentoractenses cion ian prope de salute et for-
tunis suis desperarent, episcopi sui beneficio ex ingenti
periculo erexit. Gestā autē ea res est mortuo ian Cle-
mente Pont. Max. cum Paulus ei tertius successisset. Huius
quoq; Pontificis accersitu Romā Sadoletus redire coactus
est. Etenim is sui Pontificatus initio spem atque expectatio-
nem omnium mirabiliter crexit: ostendit enim sibi in

misericordia legibus solutam sacerdotum disciplinā astrinxerat: & sublati eis, que à superioribus Pontificibus Roma in instituta, minus probaretur, sanctiorē gerendi sumptuPontificatus rationem instaurare. Eius rei perficiendae nō elonginquis locis accessit, quos doctrinæ, integris
et prudentie maximam opinionem habere intelligunt: ut cum eis, cumq; alijs præterea quibusdam, quos
et amplissimo ordine adhibitus erat, tantorum rerum
mūltis communicaret: eorumq; admonitu ea que aut
prognoscere essent, aut sancienda, cognosceret. Hi autem qui
sursum sunt omnino sex fuerunt, in quibus Iacobus Sado-
letus fuit, qui tam grauem ob causam Pontificis maximi
uris evocatus, paruit ei, ut debuit. Agitata ea res suie
impures dies, Sadoleto et reliquis grauiſsimis uris na-
turalium rerum obtinentibus, que ad sedandam sacerdon-
tum, in primis summi illius sacerdotij inuidiam, perti-
nuerunt: quo quidem tempore Sadoletus etiam eis
et ruris aliquot orationes scripsit, quo Pontificis Maxi-
mum ad rem tam præclaram, tamq; Reipubl. salutari-
am, perficiendam acrius accenderet. Verum cion tota
antis posita ob multas et magnas difficultates, et impo-
nentia que obijci uidebantur, uel refrixisset, uel dilata-
re uel tempus fuisset: Sadoletus non amplius Romæ
sacerdotum tempus existimans, de reditu cogitabat:
interrete unde cum quibusdam optimis et prestanti-
bus uris in senatum Romane Ecclesie à Pontifice
hac causa illius ordinis suffragijs, magna bonorum
uolum letitia et gratulatione delectus est. Tum is Caro
potuisse spectans, et ad ecclesiam suam redire cupiens,
expeditam uite sue rationem ea dignitatis amplifica-
re oburbanum iri intelligeret, cum honorem recusare

in animo habuit: iamq; bac de re epistolam composuerat,
quam ad Pont. Max. mittere cogitabat. Sed cum in eo au-
cipiendo honore amicorum consilio autoritatiq; celsissima,
ita in Repub. uersatus est, ut nihil preter ipsum Reipubl.
commodum, ex sedis Apostolice dignitatem, propositum
unquam habuerit: ac sententiam suam ea qua decuit liber-
tate ex constantia semper dixerit. Huius adeo anima et
libertatis sive magnum Reipubl. pignus dedit, quo pri-
mum die sententiam in senatu dixit: plane enim declarau-
it, nihil sibi unquam sancta illa maiorum nostrorum dis-
ciplina, nihil fide sua et officio futurum antiquum. Foris
eo die agebatur de amplissimi et nobilissimi cuiusdam hos-
minis honore et commodo: erat autem Sadoletus non
collega eius recens solius, sed uetus etiam amicus. Itaque
non poterat non inuitus homini, quem multis de causis
plurimi faciebat, refragari: tamen cum causa esset eiusmodi
ut illum honeste, saluis sanctissimis legibus, sententia sua
adiuuare non posset: illud quod boni et constanti frater
fuit, fecit, ut legibus ipsis potius, et religioni sua
consuleret. Nec uero non eadem libertate et constantia
usus est, quotiescumque accidit, ut de ipsis Ponitib[us]
Maximi commodis, aut etiam honore agretur. Liberte
te autem ut sic solebat, ut neminem ea iure posset offen-
dere: leniebat enim illam eiusmodi orationis modestia
que cogebat eos ipsos, quibus aduersaretur, in optimam
partem ea que te dixisset, accipere. Sed ut amicitie et
gratiae nihil dabat, cum id fieri eius fides minime patitur:
ita cion est Repub. esse censebat, quempiam in amplissi-
mam ordinem ascisci, aut alio quopiam ornamento at-
que honore affici, cupidissime ei ac studiosissime sacerda.
Itaque complures egregios et virtute ingenioq; prepon-

minos, quo in senatum legerentur, aut alijs sacerdotijs. statuerat, Pontifici Maximo parum coram, partim absuper literas commendauit: idq; illis sepe inscientibus: ne enim hoc ambitione adductus faciebat, sed studio Rei pub. Nec uero silendum est de illis officijs, que in quosdam Germanie Principes, ipsorum quidem etiam, sed multum Regi. et communis religionis causa contulit: imperium illa tot Germanie populorum et principum definitione, ecclesie lucuosa, ipsis pestifera, gravissime do-
hi: semper uiij, qui ex poterant et debebant, tanto illi
miseri mederentur optauit. Sed cum sedulitate sua ijs qui
in ab ecclesia et Pontifice Romano penitus alienati
nt, prodeesse nihil posset, enixe id operam dedit, ut
misericordia sua sponte in recta religione permanferant,
et scilicet Apostolice amici erant, officijs suis aliquanto etiam
adversari et firmiores redderet. Itaque Georgium in pri-
m. et Gulielmum, hunc Bauariae, illum Saxoniae
item, omni suo studio officioq; complexus est: que-
cumque ab eo proficiisci potuerunt ad illos ornandos, et
abstundendos, profecta sunt: in eorum negotijs de quis-
lacione Pontifice Maximo agendum esset, ipsorum pro-
curatores, et legatos, opera, consilio, autoritate sua
semper aliiuit. Eius porro officia adeo grata illis fuc-
tum et amicissime ei scribere soliti fuerint, et gratias
agri, et procuratoribus suis, ut eius potissimum ope-
rario consilio utrentur, prescribere. In gravissimum
pluie morbum incidit ex quo nondum plane scse confitra-
batur, cum proficiscerent Paulum Pont. Max. ad re-
uocandos Carolum Roma. Imperatorem, et Franci-
j Gallorum Regem, granc inter se et diuturnum bel-
lagentes, secuus est: quo in itinere cum Placentiam uen-
nisset,

nisset, de integro agrotauit. Ibi cion aliquot dies curu*s*
fui causa substitisset, ut primum conualefcere cepit, fa-
ftinans properansq; optatiſſime illi de pace actioni inter-
esse, itineri fe commisit: neque destitutus, quin Nicetus
quò conuenturi illi erant Principes, perueniret. Tum uero
tempus illud ratus esse, quo bonos omnes pacem urge-
oporteret, ut ea fieret pro sua parte uebementer enīus
est. Deinde cum ea minime conuenire potuisset, pacis Pon-
*tificis Max. opera decem annorum inducij*s*, cum & Poni-*
fect Roman reuerteretur, ipse concessu eius Carpenterio-
cte, reficiendi ex conformandi sui, ac renuende ecclēſia
cauſaſe recepit. Commoratus ibi est, ut rem familiarum
plane constitueret, aliquanto diutius, quān se ſaturnus
oftenderat: ne tamen operam suam interea Reipub. Romae
desinaret, opus preclarum ſanè, ex Reipub. tempori
bis aptum aggressus est, de extirpatione catholicis (u
enim inscribebat) Ecclesie: quod opus Ioanni Salino
college ſuo deſponderat, cum propter ueterem coru-
*ter fe neceſſitudinem, tum ob excellentem eius uiri in ſu*s**
literis, ex ceteris disciplinis, que magno uiro digna ſunt
ſcientiam. Utrum propter itinera ex occupationes, que
illum alie ex alijs poſta impeditum tenuerunt, nec tris,
quos iam conſecerat eius operis libros, perpoliti, nec
quartum, quem illi tanquam ſuſtigium addere in animo ha-
bebat, inſtituere potuit. Reuocatus enim Roman, nix ibi
ibi conſulterat, cion renouato quibusdam de cauſis inter
Carolum ex Francicum bello, ex ob eorum diſcordia
*Repub. Christiana iterum in maximum diſcrem*u*a al-*
la, quippe cum Turcum bellum impendere uidentur.
Paulus Pont. Max. per legatos cum utroque eorum de pa-
ce agendum eſſe existimauit. Itaque delectum ipſe eſt, qui
lq

ipsa ad Gallie regem iret: qui quanquam affecta iam
erat, non nullum pro Repub. laborem aut pericu-
lum forsitan legationem eam suscepit: adhibitaq; diligens
nupcias maximam ferre senile corpus poterat, mature
in Galliam peruenit. Talis uiri autoritate regem permis-
suere res postea declarauit. Nam cum ei Sadoletus Pon-
tificis Maximi mandata ac monita exposuisset, post aliquot
angustissimis, animum eius, quanquam armati et uiribus
fusilis, ad pacem flexit. Itaque ex magna desperatio-
ne concordia, subito in spem compositionis uentum erat,
quod alterius legati qui in Hispaniam ad Carolum mis-
serunt, felicior fuisset legatio. Non est autem omitenda
in legatione singularis eius abstinentia: nam cum le-
gatus qui a Romanis Pontificibus mitti solent, quan-
dum littera uobem Romanam sunt, uaria et multiplex sit pos-
sibilis, et cum ob causam facultatem habent magnae con-
siderationis pecuniae, neque id propter inueteratam aliorum
inuidinem turpe habeat: ea tamen potestate ipse
equidem ab aliis minime sustinuit, neque nisi graui ex-
iguis est: ac ne comites quidem suos quicquam, pre-
iuratores pro scriptura, aut huiusmodi quapiam ope-
rabilia, quin ipsas etiam imminuit, accipere passus
et. VI a rege autem dicebat, Carpenterakte uenit, quo
nigri ibi bycmeni maneret, sed ex assiduis laboribus
nigri: id enim ei Pont. Maximus, etati hominis et
uulni parens, permisera. Hoc quoque Sadoleti in-
spicere exemplum sit, quod cum extremo legationis
tempore integri mensis sumptum accepisset, atque ante
duum mensem Carpenterakte peruenisset: decem dies
in sumptu (tot enim dies reliqui fuerant) referri uti-
tol quekorem Pontificis Maximi, quanquam dis-

Y 5 suad

suadentibus amicis, & nimiam eius religionem accusa-
 tibus, iussit. Eodem tempore clientes domesticos, quorum
 opera strenua & fideli in legatione usus fuerat, aliis
 alio præmio, & quidem supra facultates suas remunerato-
 rus est. In sequenti estate in Italiam non sine maximo
 Carpentoractensium dolore discessit. Eò cion uenisse,
 interfuit colloquio Pauli Pontificis Max. & Caroli Ro-
 mani Imperatoris, qui in agro Parmensi congregati sunt.
 Iter tum ex Hispania Carolus in Germaniam habebat:
 oblatâ ea occasione, Sadoleitus magnum laborum quos in
 legatione pertulerat fructum captum iri à se existimauit,
 si illum quoque ad pacem horistus esset. Redierat enim ex
 legatione Gallica, animumq; eius regis ad concordiam
 propensum cognouerat, ne ipse pótius efficerat. Verus
 adeo Carolus dolore iraq; exarserat, quod à rege Gal-
 lie bellum renouatum fuisse, ut neque accuras Sadole-
 ti oratio, neque ipsius Pontificis Maximi autorita quia-
 quam prosectorit. Is tamen postea, lenita uidelicet ira
 post uictum ex in deditiōnē acceptum Sicambriam
 ducem, qui regis partes secutus fuerat, & expugnam
 nonnulla Gallie oppida, pacem cum eo rege fecit: quae ex
 re Sadoleitus tantum letitiae ac uoluptatis cepit. Alio Deo
 norum omnium auctori, ab ecclesia sua meritiū continuo
 bonorem haberi iussit, ex scriptam ipse orationem pau-
 lo post ad Carolum miscrit, per quam illius sapientia &
 moderatione laudata, gratias ei egit suo & Christiano-
 rum omnium nomine: & ad ea que pro religione, &
 concordia, ac libertate Christiani nominis agenda resolu-
 bant, cum accendere atque incitare conatus est: eius
 optatis magna iam ex parte, optimi & fortissimi Impera-
 toris uirtus pietasq; respondit. Fuit enim hic vir incre-
 dibilis

Sed quodam in Rempub. Christianam studio: ut ego quis-
am, qui pro diuturno contubernio sensus eius satis co-
gnit et perfectos habui, hoc de eo affirmare non du-
bitum, plus illum doloris semper ex malis bausisse com-
onibilis, contraq; ex publicis commodis gaudij, qui im-
diu fuit uel secundis letatus sit, uel aduersis doluerit.
Ubi moribus fuit facillimis, animo aperto ac simplici,
inter omnia ad iracundiam proclivior, sed eius compri-
mata fiducia meditatione tantum proficerat, ut lentus
minus esse uidetur: ac si quando paulò esset commotior,
maxime sedata et uoce et oratione ueretur. Amicis
in fama cum fide, et quibuscumque potuit officijs co-
ili: familiarum suam ea charitate est prosecutus, ut cum de
ja minimum, de illius commodis plurimum laboraret.
Iactu: iumentis: matrem, senex ferè octogenarian amic-
is: ambo quoad uixerunt summa pietate dilexit et co-
ili: fratribus, qui ei complures fuerunt, partem suam
prosperitate hereditatis donauit, post alijs quoque eos
in secessu affecit. Adiutor ad regendam Carpenteracten-
am ecclesiam, cum iam senex esset, ut sibi Paulus Sado-
liu: fratri patruelis filius daretur, a Clemente impe-
nuit: idq; non tam propinquitati a se datum dicere so-
lit est, quon adolescentis ingenio, atque uirtuti. In lite-
rum studijs summa industria uersatus est. Lucubrare
ab uno inuenie bene manè incipiebat, hyeme uero mul-
litione maturius: id tempus grauioribus studijs aut scri-
pioni debet: quod supererat temporis, id totum literaa-
rum studijs reddebat. Hactenus ea que de uita eius me-
arie prodenda esse uisa sunt, scripsimus: nunc de eius
dim paucas scribemus: qui quidem uite eius integerrimè
et innocentissimè actæ, planè consentaneus fuit. Ha-
bitare

bitare trans Tyberim cœperat, in ædibus diue Nois templo adiunctis: ibi autumni initio in febrem insita, que leuis primò, ac propè contemnenda esse videbatur, sed cum nunquam planè decederet, morbus ingranatus re coepit. Tum is statim accersiri sacerdotem iufu: re abbibito, ritè et summa cum religione, omnia que diuinum ad expiandos animos et placandum Deum instituta sunt, seruauit: re quidem diuina coram eo facta, antequam suorum illud et salutare Domini nostri corpus acciperet, eiam C H R I S T U M Deum ac conservatorem nostrum subleuatus à suis uenerari, et supplici quadam oratione affari coepisset: tantum subito lacrymarum uim profudit, ut eam precationem præ fletu ac singultibus absoluere nix potuerit: supremis propè uocibus ac mandatis Paulo Sadoleto, qui ei summa pietate assidebat, ecclesiam suam commendauit: ac paulò post magno suorum luctu, magno honorum omnium moerore ac desiderio, animam Deo reddidit. Doluit eius morte Paulus Pontifex Max. doluit senatus à Ioanne quidem Petro Carapha Sabinorum Episcopo, quo primum die post eius obitum senatus babitum est, ut de illo habita est, magno cum assensu cum reliquorum patrum, tum ipsius Pont. Max. oratio: ut neque uberiorius cuiusquam uita laudari, nec mors dolentius deplorari posuisse uideretur. Laudauit eum item luculenta oratione, maxima honestissimorum cuiusque ordinis bonitatum frequentia, in æde D. Laurenij, Iacobus Gallus, ciuis Romani in primis honestus. Obiit annum agens Septuaginta annos. Sepultus est sine ulla funeris pompa (ita enim ipse praescripsit) in æde que curationis eius fuit, Diuo Petro in Exequiis sacra.

F I N I S.

A.
te Maria
s' incit,
idebam
granefas
ut reo ad
e diuinis
una fuit,
quam fa
cciperet;
nostrum,
oratione
pfudit; m
vere uix
tulo Se
in comp
igno bo
o reddit
sentur;
piscopo,
est, et
um pa
rincipi
ri pos
atione,
m fre
manu
m. Sc
efris
tro in